

تصویر ابو عبد الرحمن الكردي

پیاوان و نافر هتانی

صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ

دهوری پیڙه مبهەر

نووسینی

سعد یوسف ابو عزیز

وهځپانی

تارا حبه سعید حبه کریم

پیاوان و ئافرەتانی

دەوری

پیغەمبەر (ﷺ)

ئامادەکردنی: سعد یوسف ابو عزیز

پیشەکی: مامۆستا حسن ایوب

وەرگیرانی: مافناس تارا حمە سعید حمە کریم

١٤٣٠ هجری - ٢٠٠٩ زاینی

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُوْلُهُ

ناوی کتیب : " پیوان و نافرہ تانی دہوری پیغہ مہر (ﷺ)" (

نووسینی : سعد یوسف ابو عزیز

وہرگیرانی : مافناس تارا حمہ سعید حمہ کریم

دیزاینی ناودوہ : سرمد

دیزاینی بہرگ : سیف

شوینی چاپ : چاپخانہ ی ری نوی

نمارہی سپاردن : (۱۸۶۷) ی سالی (۲۰۰۹) ی وزارتہی روشنبیری پییدراوہ

مافی بلا وکردنہ وہی پارینراوہ بو خواونہ کہی

به ناوی خوای به خشنده ی میهره بان

پیشه کی وهرگیر:

ئه ی ئهوانه ی له پۆژگاری ئه مپۆماندا ویل و سه ره گهردانن و هاوه لئکی هه ق نیه دهستان بگریت و ریگی پزگاری و خوشبهختی تان نیشان بدات ..
بو من و بو ئیوهش نزیکترین هاوه ل .. پۆشنترین چرای ریگا و دلسۆزترین برا .. و راستگۆترین نامۆژگاریکه ر .. و شیاوترین پیشهنگ هه ر ئه و یارانه ی نازیزمانن (ﷺ) که پهیمانی فیداکاری خویمان به کاملترین شیوه نیشانی میژوودا ئهوان له لوتکه دا بوون له ئاکاری جوان و بی وینه له پیاده کردنی واتا و مه بهسته کانی شه ریعت له خویندا بهرا دهیه ک بو هه ندی که س بهرا کردنی مه حاله ..

به لام نایا بو ئهوانهش مه حاله که راستگۆیانه ده یانه وی سه ره مه شقیکیان هه بی له هه ر لایه نیک له لایه نه کانی ژياندا ، له خو شه ویستی خوا و پیغه مبه ره که ی (ﷺ) ، له خو شه ویستی زانست و تهقه لادان بو ی ، له مهیدانی گیانفیدای و خو نه ویستی و پشت به خوا به ستن و له سه رجهم واتا جوانه کانی تری ژياندا ..

هه ر به و ئامانجه و به هیوا ی ئاویتته بوون له گه ل ئه و چاخه زیڕینه دا هه ولما به وهرگیرانی ئه م کتیبه به نرخه به ره مه میک زیاده که م بو کتیبخانه ی کوردی و به ئومیدی ئه وه ی بتوانن بیانکهینه چاوساغ و پیشه پره ومان و شوینپی ئه وان بگرین له ئامانج و ههنگاوه کانماندا و له په ره وهرگاری مه زنیش داواکارم بیکاته تویشوو یه ک بو قیامهت "آمین"

"وَاللَّهُ مِنْ وَرَاءِ الْقُصْدِ"

وه رگیر

به ناوی خوی به خشنده میهره بان

سهره تایهك

به پینووسی: ماموستا حسن ایوب

سو پاس و ستایش بۆ خوی جیهانیان ، ته وهككول به وه و پشت به ستتم هر به و زاتهیه . شایه تی ددهم له سمرتاك و ته نهایی خودا و شایه تی ددهم كه بی هاوتاو هاودمه و هموو کاروباره کانی هر دوو جیهان له دهستی ئه و دایه ..

وه شایه تی ددهم كه (محمد ﷺ) بهنده و نیردراو و خوشه ویستی خویه و هه لگری ئالای ستایشه له پۆژی پهسلاندا . دروود و سهلامی پهروهر دگار له سههر پیغمه مبر و ئه هل و یارانی و شوینکه وتوانی به چا که له هه موو حال و له هه موو کاتی کدا . وه پاشان ...

برای بهرێزمان (سهعید یوسف ئه بو عزیز) له ناو برایان و هاوه لانی دا به که سیکی باش ناسراوه ، ههروهك خاوه نی پێبازیکی دروسته و پیداکره له سههر شوینکه وتنی سوننه ت و دژییه تی کردنی بیدعه ، چه ند بتوانی ت هه ولی پێشکه شکردنی سوود و خهیر و رێنموونی ده دات بۆ هه موو موسلمانیک .

وه ئه مه ماوه یه که بهردهوام په رتووکی سوودمه ند ئاسانکراو پێشکه ش ده کات . جا هه ندی له و په رتووکانه لیکۆلینه وه و له سههر نووسینی هه ندی په رتووکی تره که کهسانی دیکه دایانراون هه لساوه به دهره یانی ئه و فهرموودانه ی که له و په رتووکانه دا دهره یانیان بۆ نه کراوه ، بهرێکی تریان له کۆشش و کۆ کردنه وه و دانانی خۆیه تی ، کۆتا په رتوکیشی ئه مه یه که له بهرده ستاندا یه به ناوی " پیاوان و ئافره تانیکی نمونه یی له دوری پیغمه مبردا ﷺ " .

هه لساوه به هه لبراردنی سه د که سایه تی له هاوه لانی بهرێزی پیغمه مبر (ﷺ) و ئه و فهرمووده و چیڕۆک (ریوایه ت) و پرووداوانه ی کۆ کردوه ته وه که به شداری یان له دهرخستنی ئه م که سایه تی یانه دا کردوه که دوا ی پیغمه مبران و نیردراوانی خوا له میژووی مرقایه تیدا نمونه یان نی یه ، ههروهك ئین مه سعود خوا لی ی پازی بی ت ده لی ت : " هر له نیوه ندی لیکۆلینه وه ی ئه م که سایه تی یانه دا ئه و په وش و ئاکارانه

به ناوی خوای به خشنده ی میهره بان

سه ره تاییه ک

به پینووسی: ماموستا حسن ایوب

سو پاس و ستایش بۆ خوای جیهانیان ، ته وه ککولم به وه و پشت به ستنم هر بهی زاتهیه . شایه تی ددهم له سهرتاک و ته نهایی خودا و شایه تی ددهم که بی هاوتاو هاوده مه و هه موو کاروباره کانی هه روو جیهان له دهستی ئهو دایه ..

وه شایه تی ددهم که (محمد ﷺ) بهنده و نیردراو و خوشه ویستی خواجه و هه لگری ئالای ستایشه له پوژی په سلاندا . دروود و سهلامی پهروهر دگار له سههر پیغه مبههر و ئههل و یارانی و شوینکه وتوانی به چاکه له هه موو حال و له هه موو کاتی کدا . وه پاشان ...

برای بهرێزمان (سه عید یوسف ئه بو عزیز) له ناو برایان و هاوه لانیدا به که سیکی باش ناسراوه ، ههروهک خاوه نی پێبازیکی دروسته و پیداکره له سههر شوینکه وتنی سوننهت و دزاییه تی کردنی بیدعه ، چه ند بتوانیت هه ولی پێشکه شکردنی سوود و خهیر و رینموونی دهدات بۆ هه موو موسلمانیک .

وه ئه مه ماوه یه که بهردهوام پهرتووکی سوودمه ند ئاسانکراو پێشکه ش دهکات . جا هه ندی له و پهرتووکانه لیکۆلینه وه و له سههر نووسینی هه ندی پهرتووکی تره که کهسانی دیکه دایانناون هه لساوه به دهرهینانی ئهو فهرموودانه ی که له و پهرتووکانه دا دهرهینانیان بۆ نهکراوه ، بریکی تریان له کۆشش و کۆ کردنه وه و دانانی خۆیه تی ، کۆتا پهرتوکیشی ئه مه یه که له بهردهستاندایه به ناوی " پیاوان و ئافره تانیکی نمونه یی له دهوری پیغه مبهردا ﷺ " .

هه لساوه به هه لبژاردنی سه د که سایه تی له هاوه لانی بهرێزی پیغه مبههر (ﷺ) و ئهو فهرمووده و چیرۆک (ریوايه ت) و پرووداوانه ی کۆ کردوه ته وه که به شداری یان له دهرخستنی ئه م که سایه تی یانه دا کردوه که دوا ی پیغه مبههران و نیردراوانی خوا له میژووی مرو قایه تیدا نمونه یان نی یه ، ههروهک ئه یین مه سعود خوا لی ی رازی بیت ده لیت : " هر له نیوه ندی لیکۆلینه وه ی ئه م که سایه تی یانه دا ئهو په وشت و ئاکاران

ئاشکرا دەبن که پیاوان پازابوونەوه و هەر بهو هۆیه شهوه بوو بوونه باشتترین ئوممەت له میژووی مرۆفایه تیدا " .

ههروهها ههموو ئەم پایه بهرزى و چاکه و په‌وشتانه‌ی له‌م هاوه‌لانه‌دا هه‌بوون و باسکراون به‌لگه‌ن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌و هاوه‌لانه‌ش که ناویان نه‌براهه‌ له‌سه‌ر هه‌مان پێباز و په‌وشت و خۆپاریزی و باوم‌ و ته‌قوا بوون ، هه‌روه‌ها به‌هه‌مان شیوه‌ پابه‌ند بوون به‌ هه‌موو ئایه‌ته‌کانی قورئانی پیرۆز ، وه‌ به‌ هه‌موو ئاکاریکی گه‌وره‌ و بچوک که له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا وه (ﷺ) فی‌ری بووبیتن .

ئیمه‌ش له‌لای خۆمانه‌وه‌ هیوادارین خوا‌ی گه‌وره‌ یارمه‌تی ئەم دانهره‌ به‌پێژه‌ بدات تاوه‌کو له‌سه‌ر ژماره‌یه‌کی زیاتر له‌هاوه‌لانی ئه‌و پیغه‌مبه‌ره‌ ئازیزه (ﷺ) بنوسی‌ت ، خوا یار و یاوه‌ری بی‌ت بو‌ ئه‌وه‌ی زیاتر سوود به‌ ئیسلام بگه‌یه‌نیت و ئیسلام زیاتر پیاوان به‌هێز و به‌ تینتر بی‌ت .

آمین ..

حسن ایوب

بە ناوی خوای بەخشندە ی میهرەبان

"لە نیۆ دەستی ئەم پەرتووکەدا"

سوپاس و ستایش بۆ پەرەدگاری ھەردوو جیھان ، وە درود و سەلام لەسەر ئەو کەسە ی وەک پەحمەت نیراوە بۆ مرقایەتی ، گەورەمان محمد ﷺ و لەسەر ئەھل و یارە پاک و چاکەکانی و لەسەر شۆنکەوتووانیان بە چاکە تا پۆژی پەسلان .

دواتر ... بێ گومان نووسین لەسەر میژووی ئیسلام و بژار کردنی ڕاویەکانی و سۆراخ کردنی کەلتوری ئیسلامی کاریکی ئاسان نە ، ھەروەک پڕوبەر و پڕوبونەو لەگەڵ ئەو جیاوازی و ناتەبایی یانە ی لە نیوان ھاوێ لە بەرێزەکاندا ڕووی داوێ پێویستی بە زانیاری یەکی پتەو و یێزە یەکی بەھێز ھەیە بەو پێھە ی کە چەندین زیادە ی زیاندەری خراوەتە سەر کە پڕوونیی ژێانی تێک داوێ و ئەدەبی خراب کردووە و لە پلەو پایە ی زانیان و پێشەنگانی ھێناوەتە خوارووە و بەمەش ھەندێ ھەرچی و پەرچی فریودراون و ڕینگای تێگەشتنیان ون کردووە و لە ڕێی راست لایاندووە و باوەڕیان بەم ساختە گومانوای یانە ھێناوێ . ئەمە و "خانە ی - ئەلفەجری تایبەت بەکەلتور " بە نیازی ئەوێ وینە یەکی راستەقینە لە ژێانی ھاوێ لەن بە پیاو و ئافرماتەوێ نیشان بەدات وەک بەشداری کردنێک لە بلاو کردنەوێ ھۆشیاری راست و دروست و تێگەشتنێکی ڕوون بۆ ئەم دینە و شۆنکەوتوونی ، داوای لێ کردم ھەلەسم بە دانان و ڕیکخستنی ئەم پەرتووکە "رجال و نساء حول الرسول ﷺ"

منیش لەبەر ئەوێ ھەستم بە گرانی و سەختی ئەم سپاردە ی و ئەو ڕەپرەسیاریتی یە گەورە یە کرد لە ئاستیدا ، ھەر زوو پەنام بەردە لای خوای گەورە و داوای یارمەتیم لێ کرد و ئەو پەری توانام خستە کار بۆ ساغکردنەوێ ڕیوایەتەکان .. وە ھیشتا خۆم بە بێ دەسەلات و بێ دەرھەت دادەنیم لە ئاست بابەتەکەدا ، بەلام ئەوێ دەم بەسەکە ھەولێ خۆم بۆ داوێ ، بێ گومان کە ماییش ھەر بۆ خوا یە ، بە ئەو پەری دلناییم لە وێتە ی شاعیر کە دەلیت -

سیتی اخط بعدي في الكتاب   و تبلى اليد مني في التراب
فيا ليت الذي يقرأ كتابي   دعالي بالخالص من الحساب
"لە کو تايیدا ، تەنھا خوا ئاگای لەمە بەستەکاڤە ."

سعد يوسف محمود ابو عزيز   نووسییویتی

• واتە : پاش خۆم نووسینەکم لە پەراوێکەدا دەمینیتەوێ وە دەستم لەماو خاک و خۆلدا تیا دەچیت
سا خۆزگە ئەوێ نووسینەکم دەخوینیتەوێ   دوعای ئەوێ بۆ دەکردم لە لێپرسینەوێ رزکارم بیت

× "چاکه و فه زلی هاو ه لآن ره زای خویان لی بیت"

په روه ردگار ده فرموویت :-

﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ سورة التوبة آية ۱۰۰ .

واتاکه ی : خوی گه وره له وانه ی که پیشکەوتن و یه کهم کهس بوون له ئیسلام بوون و خزمه تکردنی ئیسلامدا له کاروانی کۆچبه ران و پشتیوانان و ئه وانه ی بهرێک و پینکی پیشیانکه وتوون ، رازی بووه ئه وانیش له و رازی بوون ، باخه کانی به هه شتی بو ئاماده کردوون چهنده ها رووبار به بهردهم کۆشکه کانی و بهرێر دره خته کانییدا دهروات ، به نه مری و هه میشه یی تیایدا ده مینه وه ئه و سه ره ئه نجامه سه رکه وتنیک ی زۆر گه ره یه .

(تییینی: بو مانای ئایه ته پیروژه کان پشتم به ته فسیری ئاسانی - بورهان محمد

امین - به ستووه . وهرگێر)

پیغه مبه ری خواش ﷺ فرموویه تی : (إن الله تبارک و تعالی اختارنی و اختار لی اصحاباً فجعل لی منهم وزراء و أنصاراً و اصهاراً ، فمن سبهم فعليه لعنة الله و الملائكة و الناس اجمعین ، لا یقبل منه یوم القیامة صرف و لاعدل)^۱ .

واته : خوی په رومردگار منی هه لێژاردوه ، وه هاو ه لانیکی بو من هه لێژاردوه که له ناویاندا هه ندیکانی بو کردووم به و مزیر و پشتیوان و خزم و کهس ، له بهر ئه وه هه ر کهسی جنیویان پی بدات ئه وه نفره تی خوا و فریشته کان و هه موو خه لکی له سه ره و له رۆژی قیامه تدا هه یج په رستشیک ی لی وهرناگیریت ، نه ئه وه ی فه رز و گه ره ک کراوه و نه ئه وه یش سونه ت و خو نزیك کردنه وه یه له خوا) .

هه ره ها له ئه بو موسای ئه شعهر یه وه (ره زای خوی لی بیت) پیغه مبه ر (ﷺ)

فرموویه تی : (النجوم أمانة للسماء ، فإذا ذهب النجوم آتی السماء ماتوعد ، و أنا أمانة لأصحابي فإذا ذهب آتی أصحابي مايوعدون ، و أصحابي أمانة لأمتي ، فإذا ذهب أصحابي ، آتی أمتي مايوعدون)^۲ .

^۱ - حاکم رپویه تی کردوه ، ده لیت : ئیسناده کی دروسته و نه ییش هه مان رای هه یه (۳ / ۶۲۳) .

^۲ - صحیح مسلم .

واته : ئەستێرەکان ئارامی بە ئاسمان دەبەخشن ، خۆ ئەگەر ئەستێرەکان لە ناوچوون و نەمان ، ئەوا ئەو وادەیە بۆ ئاسمان دانراوە دیتەدی ^۱ ، وە من ئارامی بە هاوێلانم دەبەخشم ، هەر کاتێ پۆشیستم و بە لێقای خوا گەیشتم ئەوا ئەو وادەیە بە هاوێلانم درێوە دیتەدی ^۲ وە هاوێلانم مایە هیمنی و ئارامین بۆ ئوممەتەکم و بە نەمان و وەفاتی ئەوان ئەو وادەیە بۆ ئوممەتەکم دانراوە دیتەدی) .

وہ پیغمبر ﷺ فرمویەتی : (تزلون بخیر مادام فیکم من رأی و صاحبی ، والله لاتزلون بخیر مادام فیکم من رأی من رأی و صاحب من صاحبی) ^۳ .

واته : هیشتا لە خێر و چاکەدان مادەم لەناوتاندا کەسانیک هەبن کە منیان بینیوە و هاوێلایەتی یان کردووم ، سویند بە خوا لە خێر و چاکەدان مادەم کەسانیک لەناوتاندا هەبێ چاویان بە کەسانیک کەوتوو کە چاویان بە من کەوتبێ و هاوێلایەتی کەسانیکیان کردبێ کە هاوێلانی من بوون) .

ئێبنو مەسعود (پەرزای خۆای لێ بیت) فرمویەتی : (خۆای تەعالا سەیری دلی بەندەکانی کرد ، بینی دلی محمد ﷺ) باشتەری دڵەکانە ، لەبەر ئەوە هەلی بژارد بۆ خۆی و پەيامەکانی خۆی پیاوا نارد ، پاشان لە دلی بەندەکانی پوانی ، بینی دلی هاوێلان باشتەری دڵەکانن ، بۆیە کردنی بەوەزیر و دەستە پاستی پیغمبرەکە ﷺ تاوەکولە پیناوا ئایینەکەیدا بجەنگن . هەر بۆیە ئەوەی مۆسلمانان بە باشی بزائن ، ئەوە لای خودایش باشە ، وە هەرشتی مۆسلمانان بە خراپی بزائن ئەوە لای خوداش هەر خراپە) ^۴ .

^۱ - واته : هەتا ئەستێرەکان بێننەوێ ئاسمانیش دەمیشتەوێ ، هەر کاتێ ئەستێرەکان هەلوێرین و لە جێ ی خۆیان نەمان ئەوا ئاسمانیش دەقیلیشت و درز دێنیت .

^۲ - واته من لە فیتنە و هەلگەرانەوێ و جیاوازی دڵەکان دووریان دەخەمەوێ .

^۳ - فرمودی (حسن) د : ئێبنو ئەبێ شەیبە لەوانیلە کۆری ئەستەمەوێ رپوایەتی کردووە . لە (روضۃ المعین) ی (العدوی) پەرە (۹۰) وەرگیراوە .

^۴ - احمد و بزار و طبرانی (الکبیر) دا رپوایەتیان کردووە و پیاوانی جێ متمەن . المجم (۱/۱۷۷) .

همروه ها عبدالله کوپی عمر (پرمزای خویان لی بیت) فرمویه تی :
 (همهرکسی له نیوه ویستی پیگایهک بو خوی هه لبرتری تا بیگریته بهر نهوا با
 پیگای نهوانه بگریته بهر که وهفاتیان کردوه ، نهوانه هاوه لانی (محمد ن ﷺ) باشتین
 کهسی نهه ئومه تن ، خیرۆ مه ندرتینی دلکانن ، زاناترینیانن و که مترینیانن له وهی له
 خو بگوپین . نهوانه کهسانیکن خوی پهروردگار بو هاوه لایه تی پیغه مبره کهی (ﷺ) و
 گهیاندنی ناینه کهی هه لی بژاردوون ، ده نیوهش رهوش و پیگای نهوان هه لبرگن ،
 چونکه نهوان هاوپپی پیغه مبر (ﷺ) بوون له سهر پیگای راست سویند به خوی
 پهروردگاری که عبه)^۱

وه له (نهبی راکه) وه فرمویه تی : (له گهل عه لی (پرمزای خوی لی بیت) نوپزی
 بهیانیم کرد ، کاتی پووی له لای راست وهرگیراو سهلامی دایه وه وهک نهوهی پهریشان
 بیت ، مایه وه تاوه کو خوردای له دیواری مزگه وته که وه هیندهی پمیک بهرن بووه وه نهو
 جادوو رکات نوپزی تری کرد ^۲ . پاشان (نهبی راکه) دهستی دا به دهستدا (وهک
 نهسه فیک) وتی : سویند به خوا هاوه لانی (محمد م ﷺ) ناوا بینی کهچی لهه پوژگارهدا
 هیچ شتی که نابینم وهک نهوان بیت . نهوانه کاتی پوژیان ده کرده وه هه لبرکاو و سهر قز
 توواری و گز بوون ، له نیوان چاوه کانیاندا نیشانه یه که ههر وهک چوکی بز هه بوو ^۳ ،
 بهردهوام تا بهیانی خهریکی پهرستش و کرنوش بردن بوون و نهو بهیان ده کرد له نیوان
 نیوچهوان و پییه کانیاندا (مه بهست هه لسانه وه و دانیشتن و کرنوش بردنی نوپزه)
 کاتی کهیش پوژیان لی هه لده هات و یادی خویان ده کرد سهریان ده جولاند و راست و
 چه بیان پی ده کرد له بهر زوویی ملکه چی یان (خشوع) همروه که جووله ی دره خته کان له

^۱ - نهبی نعیم له (الحلیه) (۳۰۵/۱) دا رپویه تی کردوه .

^۲ - له فرموده دا هاتوه : (من صلی الصبح فی جماعه ، ثم قعد یدکر الله حتی تطلع الشمس ، ثم صلی رکتین ، کانت له کأجر حجه و عمره ، تامه تامه تامه) . فرموده ی هسه نه له صحیحه کانی ترمزی (۴۸۰)
 وهرگیراوه ، ماناکه ی : ههر کهس نوپزی بهیانی به جماعه ت کرد و دانیشتن و خزی به یادی خواوه خهریک کرد تا
 خو ره لاتن ، پاشان دوو رکات نوپزی کرد ، نهوه پاداشتی وهک نهوه بهه که جیک و عه مریه کی نه نجام دابی ،
 به ته واری ، به ته واری ، به ته واری)

^۳ - جوژیکه له مهرومالاتی توکن ، مه بهست نهویه شوینه واری سوچه بردن به نیو چاوانیه نهوه دیاره .

پوڙی ره شه بادا ، چاوه کانیان بهرده وام فرمیسکی دهرشت تاوه کو جله کانیان تهر دهبوو ، سویند به خوا ئه لی ی ئه م خه لکه ^۱ بی ناگا بوون . پاشان هه لسا و دواى ئه وه نه بینرا پی بکه نیئت و هه ر خه مبار بوو تاوه کو ئیین مه لجه می دوژمنی خواى له دین دهرچوو کوشتی) ^۲ .

ههروه ها پیشهوا حه سه نی به صری ستایشی هاوه لان به م جوړه دهکات : -
پیشهوا ره حمه تی خواى لی بیئت ده لیئت : سویند به خوا به چه ندین که سایه تی گه شتووم و هاوه لایه تی چه ندانیانم کردوه ، نه مده بیینی هه رگیز به هیچ شتیکی دنیا که به ره و پوویان ده هات خوشحال بن ، و هه رگیز به هیچ شتیکی دیایی خه فه تیان نه ده خوارد گه ر پشتی له وان بکر دایه . خوشیه کانی دنیا له م خوله که متر بوو له لایان . هه یان بوو په نجا سال دهریا ، له ماوه ی ئه م په نجا ساله له ته مه نه یدا به رگیکی هه لگیروى نه بوو ، وه هیچ سینى یه خوراکیکی (قدر) یکی بو داننه را وه هیچ شتیکی له نیوان خوی و زه ویدا دروست نه کرد بوو ^۳ ههروه که هیچ کاتی که فره مانى نه کرد بوو خواردنیک له مالیدا دروست بکری کاتیکیش شه و داده هات خه ریکی (قیام اللیل) بوون و بهرده وام سوچه دیان دهربرد . فرمیسه که کانیان به رومه تیاندا ده هاته خواره وه و خه ریکی مونا جاتی خواى خو یان بوون تا گه ر دنیان نازاد بکات ... کاتی چاکه یه کیان ده کرد به بهرده وام سوپاسی خوا یان له سه ر ده کرد و داواى قبول کردنیان لی ده کرد ، کاتیکیش خراپه یه کیان نه انجام بدایه زور خه فه تباری ده کردن و داواى لی خوشبوونیان له خوا ده کرد .. ئه وان بهرده وام له سه ر ئه و رییه بوون سویند بی به خوا ئه وان ته نها به داواى لی خوشبوون و پارانه وه له خواى خو یان پرزگار و نازاد بوون ، ئیوه ش ئیستا له دهر فه تیکی کورت و کرده وه یه کی پاریزرا و هه لگیراودان . سویند بی به په ره و ر دگار مردن وا له گه ر دنتاندا و ناگریش له نیو ده ستان دایه ، ده ی هه موو کاتیک چاوه پی قهزا

^۱ - مه بهستی ئه و هاوریانه یه تی که له و روژدها له دوايموه نوزیان ده کرد .

^۲ - ئیین نه بی دنیا و ته بو نعیم له (الحلیة) ۸ / ۶ و (البداية والنهاية) ۱ / ۷۶ دهره تیانیان بز کردوه .

^۳ - مه بهستی ئه وه یه هه رگیز په یوه نده کی له گه ل زه ویدا دروست نه ته کرد وای لی بکات په یوه ست بی پییوه ، به لکو وه ریبوارنیک بوو . (وهرکیر)

و بریاری خوی گهره بن)^۱ . ئهوانه هاوه لانی پیغه مبر بوون (ﷺ) ، جا کی هیه ئاستی باومری به پلهی باومر و ئیمانی ئهوان بگات و خوی بدات له دلسوزی ئهوان بو ئاینه کهیان ، ئهوانه کهسانیک بوون که : -

" کاتی خه لکی له پووی دهره وهی دنیا ی دهرانی ئهوان سهیری ناو کرۆکی دنیا یان ده کرد ، کاتی خه لکی سهیری ئیستای دنیا یان ده کرد ، ئهوان سهیری داهاتوویان ده کرد ، بۆیه له ههر شتیکی دنیا یی که ترسی ئهویان لی هه بویه عهیداریان بگات له دلیاندا ده یانمراند و ئه وهی ده یانزانی وازیان لی دینی ، وازیان لی ده هیئا تاوه کو زوړی و که میی دنیا لایان وه که بو و باسی دنیا یان له لا وه شتیکی گوزمراو و تیپه بو و بو . دنیا له لای ئهوان گوزمرا بو و پویشتبوو همرگیز به دوایدا نه ئه گهران تا تازه که نه وه له دل و دهرانیاندا مرد بو ، زیندوویان نه ده کرده وه ، به لکو ده یان پرماند و ئاخیره تیان پی بیئا ده کرد ، وه ده یان فروشت و به نرخه کهی شتیکیان پی کپی که بۆیان ده مینیتنه وه و به سمر ناچیت ، ئهوان کهسانیک بوون ، دنیا یان ره فر کرد بو ، ههر ئهوانیش له دنیا دا ئاسوده بوون . خوی خویان خوش ده ویست حه زیان به یاد کردنی بو ، داوی پووناکی ئهویان ده کرد ، ههر به دنیا یان پووناک ده کرده وه . هه والیکی سمر سوپه نه ریان هیه ، ههر وه هه والی سمر سوپه نه ریان له لایه : - " قورئان " به ئهوان هه لسا یه وه ههر وه که ئهوان به قورئان هه لسا بو نه وه ، وه ئهوان زمانحالی قورئان بوون ، ههر وه که به قورئان ده که و تنه ئاخاوتن . له پی ئهوانه وه بهرنامه ی خوا به خه لکی گه یه نرا و ههر به قورئان و بهرنامه ی خوا ره قناریان ده کرد له پال ئه و به هره و خه لاته ی به ده ستیان هیئا بو ، وه پیی گه یشتبوون چا و له داوی هیچ به هره یه کی تر نه بوون ، ئارامی یان ته نها له وتکا و خواسته ی خویاندا ده دیه وه ، ترسیشیان ته نها له وه دا ده دیه وه که خویان لی لا ده دا و ئاگاداری بوون^۲ - که سزای خویه - "

" ئهوان به لگه ی خودان به سهر خه لکه وه ، کراسی نوری دره وشا وهی له خوشه ویستی خوی به بالادا کردوون و ئالای رینمونی بو درێژه پیدان له سمر بهرنامه کهی

^۱ - کتبی (الزهد) حسن بصری لاهری ۳۰ / ۳۱ . چاپی دار الحدیث .

^۲ - بررانه : " حلیه الأولیاء (۱ / ۱۰)

بۆ بهرز کردوونه تهوه ، سهبر و نارامیی پێداون لهسهر لانهدان لهو پێیه ، وه به چاودیری کردنیان جهستهیانی پاک کردووه تهوه ، ههروهك به خۆشهویستی خۆی پازاندوونه تهوه ، پاشان له تفاقای غهیب و دنیای شاراوهدی به دهلهكانیان سپاردووه تا پابه ند بیته به درێژه پێدانی ئهو خۆشهویستی یه . خه مه كانیان بۆ لای ئهو بهرز کردووه تهوه و چاوه كانیان به چاوی غهیب پرویان لهو ژاتهیه ، لهسهر قاپیی بینایی له نزیککی زاتی خۆی نیشته جیی کردوون لهسهر دانیشگه كانی پزیشکانی ئه هلی مه عریفه تی دانیشتا ندوون .

یاساغی جنیودان به هاوه لآن (رمزای خویان لی بی) : -

پیغمه مبه ری خوا (ﷺ) فهرموویه تی : (لاتسوا اصحابي ، فلو ان احدکم اتفق مثل احد ذهاباً ، ما بلغ احدثهم ولا نصیغه)^١ .

واته : جنیو به هاو لآنم مه دن ، خو ئه گه ر یه ککی له ئیوه هینده ی کیوی ئو حود زیڕ ببه خشی ناگات به مشتیک له وه ی ئه وان یان هه تا نیوه ی ئه وه .

وه فهرموویه تی : اذا ذکرأ صحابي فأمسکوا و اذا ذکر النجوم فأمسکوا ، و اذا ذکر القدر فأمسکوا)^٢ .

واته : کاتی باسی هاوه لآنم کرا پاریز بکه ن (زمانتان بپاریزن) ، وه کاتی باسی ئه سه ستیره کان کرا پاریز بکه ن وه کاتی باسی قه ده ر و چاره نووس کرا پاریز بکه ن .

ههروه ها ئیمامی زه هه بی " په حمه تی خوی لی بیت " فهرموویه تی : " هه رکه سی پاما له کاروبار و سه ره ی ژیا نی هاوه لآن و شوینه واریان له ژیا نی پیغمه مبه ری خوا (ﷺ) و پاش وه فاتیشی ، بی گومان ئه وه که سه له چاکی و فه زلی ئه وان تی ده کات ، هه ر له پیشپرکی کردنیان به ره و باوه ر هینان و رو به رو بوونه وه ی بی باوه ران و بلا و کردنه وه ی ئایین و نیشاندانی په مز و بو نه ئیسه لامی یه کان و بهرز پاگرتنی فهرمووده کان خوی په ره ر دگا ر و پیغمه مبه ره که ی (ﷺ) ، تا دیته سه ر فه ر کردنی خه لک به ئه ر ک و سو ننه ته شه رعی یه کان ئه گه ر ئه وان نه بوونا یه نه بنجینه یه ک (ئه صلیک) و نه لقیک له م ئاینه به

^١ - صحیح بوخاری و موسلم .

^٢ - ته به رانی به ئیساندیککی باش ره وایه تی کردووه . له (العراقي في تخرج احاديث الاحياء) (١ / ٦٣) وه ر کیره وه .

ئیمه نه ده گه یشته ^۱ . وه له ئهرك و سوننه تهكان نه ئهركیكمان دهزانی و نه سوننه تیك و هیچ شتیكمان له فرموده و ههوالهكان نه دهزانی .

له بهر ئه وه ههركهس تانهیهکیان لی بدات یان جنیویان پی بدات ئه وه له دین ده رچوو و ^۲ ، له میلیهتی موسولمانان چوو ته ده ری ، له بهر ئه وه ی تانه لیدان له وه وه سه رچاوه ده گری که ئه وه کهسه باوه ری به خراپه یان هیه و رق و قینیکی له دلیدا بویان شار دووه ته وه و نوکلی دهکات له وستایش و چاکانه و له وخوشه ویستی یه ی که خوا ی پهروهر دگار له قورئاندا ده باریه یان باسی کردو وه ، چونکه ئهوان باشتترین نمونه ن بۆ نیشان دانی ئه م دینه و باشتترین هۆکار و وه سیله ن بۆ گه یاندنی هه ر بویه تانه دان له هۆکاری هه ر شتی تانه دانه له بنچینه و ئه صلی ئه وشته وه به سووک پوانین له گه یه نه ر سووک پوانینه له گه یه نراو . ئه مهش ئاشکرایه بۆ هه ر کهسه ی تیفکری و له دوو پرووی و بی دینی و بی باوه ری دوو بیت ^۳ .

خوشک و برای خوینهرم .. پاش ئه م سه ره تا پیروزی که وه ک بیر خسته وه یه ک پیشکه شمان کرد " لمن کان له قلب أو ألقى السمع وهو شهيد " (ق : ۳۷) .

ههنگاوی خیرا هه لده گرین تا له لاپه رهکانی داهاتوو دا به لیقای باشتترین سه دهکان شادیین و له کاروباریان ناگاداریین و له ژانیان شت فیڕ بین و له نیو میژووی راسته قینه ی ژانیاندا له گه لیاندا بین . ئاخر ئه وانه چه ند ئاکاریکی دیار و نیشانه ی پرونیان هیه که خاوه ن هۆش و پیاوچاکان بۆ شوینکه وتنیان راده کیشن و شه هیدان و پیغه مبه ران پی ی شادمان و خوشحال ده بن و تامه زروی پلو پایه یان ده کن .

" پیاوانیکی باوه ردار و نافره تانیکی باوه ردار ، خودا سه رزه وی به ئه وان ده پاریزیت . ناخی ده روون و پرووی ناوه وه یان وه ک پرووی ده ره وه یانه ، به لکو پرووتره .

^۱ - هه ر له بهر ئه مه یه دوو ژمنا نی سیلام رشوی تیرهکانیان کردو ته هه وه لانی بۆ تانه لیدان و که مه کرد نه وه ی پله و پایه یان خوداش خۆی ناگاداری کرده وه کانیانه و به سه بویان .

^۲ - جا خۆزکه ناحهزان و نهک نه انسانی سه رده م له مه ده که یشته و خۆ پاریزی یان ده کرد بهرام بهر هه وه لاتی پیغه مبه ره که یان (ﷺ) .

^۳ - په رتووک (الکبا تر) ی زه مه بی لاپه ره (۲۷۶) کونا هی که وه ری جنیودان به هه وه لانی (ره زای خوا یان لی

نهینی یان وهك ئاشکرایان وایه ، بهلكو جواتره ، هیمه تیان له لای ئهستیره کاندایه و بهرزتریش لهوانه سهراپای زهوی خوشیانی دهویتی و فریشته کانی ئاسمان پییان دلخۆشن ... داوا له خوای گهوره دهکهین سهرکهوتوو مان بکات بۆ شوینکهوتنیان و بمانخاته یهکی له شوینکهوتوانیان^۱ .

"خوای تهعالاش ههر خۆی ئاگاداری مه بهسته کانه و ههر ئهو پێ نیشاندهره "

---

^۱ - صید الخاطر .. لایه ره (۱۶ - ۱۷) .

م بہشی بہ کم

" پیاوانیک لہ دھوری پیغہ مبر خا (ﷺ) "

" ۱- تہوبہ کری صدیق "

تہوبہ کر کیّ یہ ؟

عبداللہ ی کوری تہبی قوحافہیہ ، لہ (مرہ) * دا بہ پیغہ مبر خا (ﷺ) دہگات
 ۱ . وہ مصعبی کوری زوبیر دہلّیت : (ٹومہت لہ سمر تہوبہ پیٹ ہاتون کہ ناوی -
 صدیق " راستپہرہر " ی لی بنین ۲ . وہ لہ عائیشہ ی دایکی ٹیماندارانہوہ (ﷺ)
 فہرموویہ تی :- " ہندی لہ بی باوہر ان ہاتنہ لای تہبی بہکر و پییان ون : چ وہ لامیکت
 ہمیہ بؤ تہم ہاوپریہت ؟ بانگہشہی تہوبہ نکات کہ گواہیہ تہمشہ و پڑہوی (بیت المقدس)
 ی پی کراوہ . تہویش فہرمووی : (تہو وای گوت ؟) وتیان : بہلی ، فہرمووی : (راست
 دہلّیت ، وہ من پڑوام بہ دورتر لہوہش ہمیہ مادام لہ پیغہ مبر خا (ﷺ) بیٹ ،
 باوہرم ہمیہ بہ ہوالی ٹاسمان لہ بہیانیان و ٹیواراندا لہ پیغہ مبر ہوہ (ﷺ) لہبہر
 تہوبہ ناوٹرا بہ (صدیق) ۳

" ہاتنہ دنیای "

پیشہوا تہوبہ کر (ﷺ) دوو سال و چہند مانگیٹ پاش لہ دایک بوونی حہزرتی
 محمد (ﷺ) لہ دایک بووہ .

ٹیمامی نووی (پرحمہتی خوی لی بیٹ) دہلّیت : " لہ سہردہمی نہفامیدا (پیش
 ٹیسلام) یہکی بووہ لہ سہر کردہکانی قورہیش و تہہلی راویٹڑ و تہکیریان . وہ لہ

* بازارنی ہوزیکہ لہ قورہیش تہویش (مرہی کوری کعبی کوری لوٹی کوری غالبی کوری فہری کوری مالکی
 کوری نضی . (معجم الصحاح) ی جوجہری .

۱ - (تاریخ الخلفاء) ی (سیوطی) لاپہرہ (۲۷) بہ دہستکاری یہوہ .

۲ - (و تہذیب الأسماء و اللغات) ی نووی (۲ / ۱۸۱) .

۳ - نيسناده کدی باشہ . حاکم لہ (المستدرک) کترایہ تہرہ (سیوطی) دہلّیت : تہ (تاریخ الخلفاء) لاپہرہ (

۲۹) وہر کیراوہ .

ناویاندا که سیکی خوشه ویست بووه و له هه موویان شاره زاتره بووه له کاروباره کانیاندا . کاتیکیش ئیسلام هات هه لی بژارد به سهر هه موو شتییدا و به کامترین شیوه باره شی به ئیسلامدا کرد) .

" راسایی ئه بویه گر له پيش ئیسلامدا "

عائیشه (ﷺ) ده لیت : (سویند به خوا ئه بو به کر هه رگیز شیعیری نه وتووه نه له سهرده می نه فامیدا نه له پاش هاتنی ئیسلامدا ، وه هاوپی له گه ل (عوسمان) له جاهلیه تدا وازیان له مه شروب خواردن هیئا)^۱ . هه ر عائشه (ﷺ) فهرموویه تی : " ئه بو به کر له نه فامیدا مه شروبی له خوئی حهرام کرد بوو^۲ .

" ئیسلام بوونی "

له ئه بی سه عیدی خدری یه وه (رهحمه تی خوائ لی بیت) فهرموویه تی : ئه بویه کر وتی : ئایا کی وه ک من مافی جینشینایه تی هیه ؟ مه گه ر من یه که م که س نه بووم موسلمان بووم ، (مه گه ر خاوه نی فلانه و فلان هه لویت نه بووم) .^۳ ئیمامی سیوطی ده لیت : وا گو تراوه یه که مین که س موسلمان بووه (علی) بووه ، وه وتراوه یشه که خدیجه بووه وه زانیان یه که ده نگن له سهر ئه وه ی یه که مین که س له پیاواندا موسلمان بوو ئه بویه کر بووه و له نافرده تانیشدا خدیجه و له منالان و که م ته مه نه کاندای علی بوو . یه که مین که سیش باسی ئه م کو مه له ی (جمع) ی کردووه پیشه وا ئه بو حنیفه بووه ، رهحمه تی خوائ لی بیت .^۴

^۱ - به ئیسنادیکی صحیح ئینو عه ساکر رپوایه تی کردووه ، سیوطی ده لیت : ئیسناده که ی دروسته . (تاریخ الخلفاء) لایه ره ۳۲ .

^۲ - ئیسناده که ی باشه . ئه بو نعیم به ئیسنادیکی باش ده رهینانی بو کردووه . سیوطی هه مان شتی وتووه . (هه مان سه رچاوه)

^۳ - فهرمودی صحیح له صحیحی سونه ته کانی ترموزی (۲۸۹۸) وه رکیراوه .

^۴ - تاریخ الخلفاء (لا ۳۴) .

"چاکه کانی"

فهل و چاکه کانی "صديق" (ﷺ) نهونده زړن له ژماره نايهن ، نيمه هر نه مانه ی لی باس دهکين :-

۱ - فرموده ی خوی پهروردگار : ﴿ثَانِيَانِ اِنَّ هُمَا فِي الْغَارِ اِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا﴾ سورة التوبة آية " ۴۰ " . ۱

وه له نه بوبه کر خویه وه (ﷺ) ده لیت : (کاتی له نه شکوت بووین به پیغمبر ی خوا (ﷺ) م م و ت : خو نه گهر سهیری ژیر پی ی خویان بکه ن ده مان بیئن ، نه ویش فرمووی : " گومان ت چی یه نه ی نه بو به کر به دوو که س که سی یه میان - الله - یه . ۲

۲ - یه که مین که س له گهل پیغمبر ی خوا (ﷺ) دا نوژی نه نجامد او ه ، له زهیدی کوپی نه رقه م (ﷺ) وتوویه تی : " یه که مین که س له گهل پیغمبر ی خوا (ﷺ) نوژی نه نجامد نه بوبه کر ی صديق بوو . ۲

۳ - پرگار کراوی خوا له ناگر :-

له عائشه وه (ﷺ) ده لیت : " جاريك نه بوبه کر هاته ژورده وه بو لای پیغمبر ی خوا (ﷺ) ، نه ویش پی ی فرموو : تو له لایه ن خود او ه له ناگر پرگار بوویت (نازاد بوویت) . له و کاته وه (به نازاد کراو) ناو نراوه . ۴

۴ - گه وره ی پیرانی نه هلی به هه شته :-

له پیشه وا (علی) یه وه (ﷺ) ، له پیغمبر وه (ﷺ) گپراویه تیه وه ، فرموویه تی : نه بوبه کر و عومر گه وره ی پیرانی نه هلی به هشتن له ناو ، هه موو میلله تانی پیشوو دوا نیشدا ، جگه له پیغمبر ان و نیرراوان ، نه م هه و الیه ان پی نه ده ی) . ۵

۱ - و اتای ثابته که : یه کینک بوو له و دوو که سه کاتیک هه ردو وکیان له ناو نه شکوته که دا بوون .. پیغمبر ی

(ﷺ) دلی دایه وه و پی و ت : خه فته مه خو ، دلنیا به خواصان له گه له .

۲ - صحیح . بوخاری و موسلیم ریوایه تیان کردوه .

۳ - نینو خیشه به نیسادیکی راست گپراویه تیه وه ، تاریخ الخلفاء ص ۳۳ .

۴ - صحیح . صحیح فرموده کانی ترمزی (۲۹۰۵) .

۵ - فرموده که : عن علی (ﷺ) عن النبی (ﷺ) قال " ابوبکر و عمر سیدا لول اهل الجنة من الاولین و الاخرین ما خلا النین و المرسلین ، لا تخبرهما یا علی) .

۵ - وه له (عبدالله کورپی حنطب) هوه پیغه مبهری خوا (ﷺ) چاوی به ئه بوبه کر و عومهر کهوت ، فهرمووی : " هذان منی السمع و البصر " واته : ئهم دووانه هیوای چاو و گوین .^۱

۶ - ههروه ها احمد و کهسانی تریش له علی یه وه گپراویانه ته وه ، فهرموویه تی : " باشتین کهسی ئهم ئومه ته پاش پیغه مبه ره کهی (ﷺ) ئه بوبه کر و عومهرن " .
زه هبی ده لیت : ئهم فهرمووده یه به (تواتر) * له علی وهرگیراوه ، دهی له عنه تی خوا له کومه لی (رافضة) بیت چهند بیناگان)^۲ .

" چهند لاپه ره یه کی رووناک له زیانی ئه بوبه کردا "

هه لویستی یه کهم : " پیاویک باومره کهی ئاشکرا ده کات " له کاتیکیدا زۆریک له هاوه لانی پیغه مبه ر (ﷺ) ئیمانی خو یان دهشارده وه تا پوژیک خودا دهرویان به پروودا ده کاته وه و ناینه که یان سه رده خات ، که چی ئه بوبه کر له له پروودا - وه ستانیکی بی وینه دا هه لساو باومری خو ی ئاشکرا کرد ، جا با بی باومهران هه ر پیاوان ناخوش بیت .

خوینهری به ریز گوی بگره بو ئهم هه لویسته : له علی کورپی نه بی طالیه وه ، فهرموویه تی : (بینیم قوره یش ئازاری پیغه مبه ری خوا یان ده دا (ﷺ) . یه کی پالی پیوه ده نا ، یه کی پرایده وه شاندا و نه یانوت : ئهمه تو ی خواکانت کردوه به یه ک خوا ؟ علی فهرمووی : سویند به خوا کهس لیمان نزیک نه بووه وه ئه بوبه کر نه بی له می ده دا و پالی به وه وه ده ناو ، نه وی تری پرا ده وه شاندا و ده یوت : وهی بو ئیوه ، و ئهم نایه ته ی ده فهرموو : ﴿ اتَقَتُّوْنَ رَحْلًا اَنْ یَقُوْلَ رَبِّی اللّٰهُ ﴾ سورة غافر آیه (۲۸) . واته : نایا ره وایه پیاویک بکوژن ته نها تاوانی نه ویه که ده لیت : په رومردگارم - الله - یه .

صحیح . له سه حیه کانی سونته کانی ترمزی (۲۸۹۷) .

۱ - صحیح . ترمزی ریوایه تی کردوه . فهرمووده ی ژماره (۸۱۴) .

* تواتر : ناربه ناو = یه کله دوا ی یه ک .

۲ - له تاریخ الخلفاء لاپه ره ۴۵ وهرگیراوه ، رافضة : ئهو کومه له یمن که حه زره تی نه بوبه کر و عومهر و عوسمان به هه ند وهرناکرن . (وهرکیر)

پاشان پیئشهوا عهلی ئه‌و بورده‌یهی* له‌سه‌ر شانی بوو لای برد و ئه‌وه‌نده گریا تاوه‌کو پێشی ته‌ر‌بوو . پاشان فهرمووی : سویندتان ئه‌ده‌م به‌خوا ، داخۆ ئیماندارانی سه‌رده‌می فیرعه‌ون باش بوون یان ئه‌بویه‌کر ؟ خه‌لکه‌که‌ بی دهنگ بوون ، ئه‌ویش فهرمووی : بۆ وه‌لام ناده‌نه‌وه ؟ سویند به‌خوا یه‌ک سه‌عاتی ئه‌بی به‌کر باشته‌ له‌ هه‌زار سه‌عاتی ئیمانداریکێ ئه‌هلی فیرعه‌ون ، ئه‌و ئیمانی شارد‌بوویه‌وه ، به‌لام ئه‌بو به‌کر ئیمانه‌که‌ی خۆی ناشکرا کرد)^۱ .

هه‌لویستی دووه‌م : " پۆژی به‌در "

ئین عه‌سا‌کر له‌ ئین سیرینه‌وه‌ ده‌ره‌ینانی کرد‌وه‌ که‌ عبدالرحمن ی کو‌ری ئه‌بی به‌کر له‌ جه‌نگی به‌دردا له‌گه‌ڵ بی باوه‌ر‌اندا بوو !! کاتی موس‌لمان بوو به‌ بارکی وت : پۆژی به‌در هاتیه‌ پێش چاوم ، به‌لام من خۆم لی‌ت لادا بۆ ئه‌وه‌ی نه‌تکوژم ، که‌چی ئه‌بویه‌کر فهرمووی : به‌لام ئه‌گه‌ر من چاوم پی‌ت بکه‌وتایه‌ خۆم لی‌ت لانه‌ئدا) .

له‌م هه‌لویسته‌وه‌ باوه‌ری ئه‌بویه‌کر ده‌رده‌که‌و‌یت له‌گه‌ڵ ئه‌و بنه‌چه‌ و مه‌عه‌ده‌نه‌ راسته‌ی که‌ هه‌یبوو له‌ پێش‌خستنی خوش‌ویستنی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا . پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) فهرمووی : (لای‌من ا‌حدکم حتی ا‌کون ا‌حب الیه‌ من نفسه‌ ، و ولده‌ و اهله‌ و الناس ا‌جمعین)^۲

واته‌ : هه‌یج که‌س له‌ ئیوه‌ باوه‌ر ناه‌ین‌یت هه‌تاوه‌کو منی له‌ نه‌فسی خۆی و من‌دال و ئه‌هل و هه‌موو که‌سی‌ک خۆشته‌ر ده‌و‌یت .

وه‌ ئه‌بو یه‌عقوبی نه‌رجوری ده‌لی‌ت : هه‌ر که‌س ئیدی‌عای خۆشه‌ویستی خوا بکات و به‌ گو‌یره‌ی به‌رنامه‌که‌ی هه‌لس و که‌وت نه‌کا ئه‌وه‌ ئیدی‌عاکه‌ی درۆیه‌ ، وه‌ ئه‌وین‌داری‌ک له‌ خوانه‌ترسی‌ت ئه‌وه‌ له‌ خۆبایی یه‌)^۳

* جۆری‌گ به‌رکی نه‌وسه‌رده‌مه‌یه .

۱ - تاریخ الخلفاء . لاپه‌ره : ۳۷ .

۲ - بوخاری و موس‌لیم ر‌یوایه‌ت‌یان کرد‌وه .

۳ - جامع العلوم مه‌حکم لاپه‌ره (۵۲۴) .

هه لوئستی سی یه : پوژی وه فاتی پیغه مبر (ﷺ) .

له ئین عهباسهوه (ﷺ) : کاتی پیغه مبری خوا (ﷺ) وه فاتی کرد نه بوبه کر (ﷺ) هاته دهره ٥٠ عومر (ﷺ) له وکاته دا خه ریک بوو قسه ی بو خه لکی ده کرد)^١ فهرمووی : ئه ی عومر دانیشه ، به لام عومر پازی نه بوو دانیشیت ، دیسان فهرمووی : دانیشه و شایه تومان بینه . ئینجا فهرمووی : (ئه و جا ئه ی خه لکینه هر کس له ئیوه (محمد ﷺ) ده پهرستیت ئه وه (محمد ﷺ) پوشت و وه فاتی کرد ، وه هر کس له ئیوه خوا ده پهرستیت ئه وه خودا زیندووه و نامری ، خوی گهوره فهرموویته ی : ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَلَا يَمَاتُ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبِهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴾ سورة آل عمران آیه ١٤٤ .

واته : (محمد ﷺ) ته نها پیغه مبری نه بووه وه فاتی کرد بیست بیگومان پیغه مبرانی پیش ئه میش وه فاتیان کردووه ، ئایا ئه گهر وه فاتی کرد یان کوژا و شهید بوو ، ئیوه پاشگهن ده بنه وه و هه لده گهر پینه وه ؟ خو ئه وه ی هه لگهر پینه وه و پاشگهن بیته وه ، ئه وه همرگیز زیان به خوا ناگه یه نیت ، له داهاتوویه کی نزیکدا خوی گهوره پاداشتی سوپاسگوزاران دده اته وه) .

وتی : سویند به خوا خه لکی وه ئه وه ی نه یان زانی بی که خوی په رومردگار ئه ئایه ته ی دابره اندووه ، هه تا ئه بوبه کر خویندیه وه و خه لکی هه موو وهریان گرت و ده یان و ته وه .

ئین شهاب ده لیت : سه عیدی کوپی موسه ییب هه والی پیدام که عومری کوپی خه تاب (ﷺ) فهرمووی : سویند به خوا هر ئه وه نده ئه زانم گویم له نه بوبه کر بوو ئه ئایه ته ی خویند ئیتر له ده ست و پی که وتم و لاقه کانم هه لیان نه ئه گرتم و که وتمه سه ر زه وی و ئه و کاته زانیم به راستی پیغه مبری خوا (ﷺ) وه فاتی کردووه)^٢ .

^١ - له و ته کانیشی له و رۆژهدا : (پیاوانیک له دوو روه کان وا بانگه شه نه که ن که گوایه پیغه مبری خوا (ﷺ) وه فاتی کردووه ، نه خیر ئه و نه مردووه ، به لکو بو لای په رومردگاری رۆشتووه هه روه که موسای کوپی عمران ، سویند به خوا پیغه مبر (ﷺ) ده گهر پینه وه و نه وسا ده ست و پی ی نه وانیه ی ئه لێن وه فاتی کردووه ده بریت !!) له بهر شوک و کتویری رووداوه که ئه مه ی ده فهرموو .

^٢ - بروهانه : الحلیه (٢٩ / ١)

هه لویستی چوارم : " پوژانی هه لگه پانه وه له ئیسلام "

(هیشتا چهند پوژیک تینه پهری بوو به سهر وه فاتی پیغه مبری خوادا (ﷺ))
ئیسلام تووشی تیگیران و پیکدادانیکی ترسناک هات له گه ل نهو بته پرستی یه که سهر له
نوی و له پر گه پرایه وه ناو بیروباوهری خه لکی و ههروه ها نهو خاچ په رستی یه که له
باکووری دوور گه دا نیشته جی بوو ، پیگه ی له چوونه ناو ئایینی ئیسلام دهگرت و به
توندی ده عوای ئیسلامی په ت ده کرده وه به ره ه لستی ده کرد)^۱ .

پیشهوا زه هه بی ده لیت -

کاتی هه والی وه فاتی پیغه مبری خوا (ﷺ) له دهرو بهری مه دینه بلاو بوویه وه ،
ژماره یه کی زور له هوزه عمره به کان له ئیسلام پاشگهز بوونه وه و زه کاتیان نه ده دا ، نه وه
بوو نه بو به کر هه لسا یه وه بو به گزا چوون و جهنگ له دژیان ، به لام عومهر و چهند
که سیکی تریش داوای نه وه یان لی نه کرد که واز بیینی له به جهنگ هاتن له دژیان .
ئه ویش فه رموی : (و الله لومنعون عقلاً أو عنفاً ، کانوا یؤدونها الی رسول الله علیه الصلاة و
السلام لقا تلثم علی منعها) واته : سویند به خوا نه گهر له ژایانی پیغه مبر (ﷺ) دا زه کاتی
سالیکیان کاره می یه کیان دا بیته پیغه مبری خوا (ﷺ) و ئیستا نه یدهن ، نهوا له سهر
نه دانی له ژیان نه جهنگم ، عومهر فه رموی : چوون نه ته وی به گز نهو خه لکه دا بجیت کاتی
پیغه مبری خوا (ﷺ) فه رموی ته : (أمرت أن اقَاتِل الناس حتی یقولوا : لا اله الا الله ، و أن محمداً
رسول الله ، فمن قالها عصم ماله و دمه الا بحقها و حسابها علی الله) .

واته : فه رمانم پی کراوه به جهنگم له گه ل هه ر یه کی کدا تاوه کو ده لیت : " : لا اله الا
الله ، و أن محمداً رسول الله " ، خو هه ر که سی نه مه بلی ، نه وه مال و خوینی پاریزراو ده بی
مه گهر به هه ق و لیپرسینه وه ش لای خوا یه .

نه بو به کریش فه رموی : (سویند به خوا به گز ی نه وه دا نه چمه وه که جیاوازی
نه کات له نیوان نویژ و زه کاتدا ، ناخر زه کات مافیکی دارایی یه ، پیغه مبریش (ﷺ)
فه رموی ته : (الا بحقها - واته : مه گهر به هه ق) .

^۱ - بر وانه (فقه السیره) ی غه زالی - (۴۹۳) .

عومر فەرمووی : سویند به خوا هەر ئەوەندەم زانی که خوا سنگی ئەبوبەکر ی بۆ جەنگ فراوان کرد بوو ، ئیتر منیش زانیم ئەو هەقە . بوخاری و موسلیم و کەسانی تریش گێراویانەتەو .

ئەو بوو ئەبوبەکر ((رەحمەتی خۆی لی بیت)) لەسەر هەموو بەرە و پیشگەکان لیوای هەلگرت بۆ شەر .

(بیابان لە ژبانی پیغمبریشدا (ﷺ) نمونە ی ئەم جەنگە خۆتاوی یە ی بەخۆیەو نەدیوو .

ئەو بوو مەیدانی جەنگە که فراوان بوو دەستی یارمەتی یەک لە دوا یەک دەهات و هەروەها تیچوونەکانی زۆر بوون وە قوربانیی زۆریشی لی کەوتەو ، بەلام ئەو پیاوانە ی کە لەسەر دەستی پیغمبر ی خوا (ﷺ) لەسەر هەقناسی و گیانفیدیای لە پیناویدا پەرورده بوو بوون ، ئەو بەکردهو راستگویی خۆیان لەگەڵ خوادا سەلماندو وەک پالەوانیکی بی ئەندازە هەلسانەو بەو سەنگە گراناوەی دەیانهاویشت وەها زەربەیان دا لە بتپەرسکی لە جەزیرەدا پشتیانی شکاند و گیان و پۆحی گوشتین و بۆ هەمیشە دايمرکاندەو ، وە پۆمەکانیشیان لە سنوورەکان دەریپەران ^۱

وە دەسلەت و هەبەتی هەلگەراوەکانیان نەهیشت ، ئەو بوو هەندیکیان گەرانەو باوەشی ئیسلام و هەندیکیان تیاچوون دور لە ئیسلام .. دوا ی ئەو چەند سائیکی کەم پینەپەری هەتا ئیسلام لیوانی دەریاو ووشکانی بوو ، لیوانی چاوی گوی بوو ، لە کاتی کدا ئاینەکانی تر بوونە پەراویز لە ژباند .

هەلویستی پینجەم : " کۆ کردنەوی قورئان "

بوخاری لە زیدی کوپی ثابت گێراویەتیەو ، وتویەتی : ئەبوبەکر پاش کوژانی ئەهلی یەمامە ناردی بە دوامدا و عومەریشی لە لابیو . ئەبوبەکر وتی : عومەر هاتوو بۆلام دەلیت : پۆژی (یەمامە) کوشتاریکی زۆری لی کەوتەو ، وە من لەو ئەترسم که کوشتار بگاتە خۆینەرانی قورئان لە جەنگەکاندا وتیاچن و زۆربە ی قورئان ون بیئ ، مەگەر کۆ بکریتەو ، وە من وای بە باش ئەزانم قورئان کۆبکریتەو ، ئەبوبەکر فەرمووی :

^۱ - بروانه (فقه السيره) ی غەزالی (۴۹۳) .

منیش به عومهرم وت : چۆن کارئ بکهم که پیغمبرئ خوا (ﷺ) پی ی هه لئه ساوه .
عومهریش وتی : سویند به خوا ئه مه کاریکی باشه و بهرده وام عومهر دههات بۆ لام بۆ
ئهم مه بهسته تاوه کو خوا دل و دهر وونی بۆ ئهم کاره فراوان کردم و منیش هاتمه سهر
پای عومهر .

زهید وتی : عومهریش ههر لای دانیشتبوو هیچی نه ئهوت ئه بوبه کر وتی : تو
گهنجیکی ژیری ، و هیچ تۆمه تیکیشت له سهر نی یه ، تو ئه وسایه حیت بۆ پیغمبرئ
خوا (ﷺ) دهنووسیوه له بهر ئه وه داوات لی ئه کهین که به دوا ی قورئاندا بگه رییت و
کۆی که یته وه .

زهید ده لیت : سویند به خوا ته کلیفی گواستنه وه ی کیو یک له لام له م فرمانه ی
پیم کرا به کۆ کردنه وه ی قورئان ، گرانت نه بو . وتم : چۆن کاریک ئه کهن که پیغمبر (ﷺ)
نه یکردوه ؟ ئه بوبه کر فهرموی : سویند به خوا کاریکی باشه ، ئه وه بو به
بهرده وام ده چومه لای تا خوا سینه ی فراوان کردم بۆ ئه و کاره ی سینه ی ئه بوبکر و
عومهری بۆ فراوان کرد بوو ، ئه وه بوو گه رام به دوا ی قورئاندا و له سهر پارچه په رپۆ و
له سهر بهرد پیسته و له ناو سینه ی پیاواندا وهرم گرت و کۆم ده کردوه ، تا دوو ئایه تی
سوره تی توبه م له لای خوزه یمه ی کورپی ثابت دۆزیه وه که پیشت له غهیری ئه وم
نه بیستبوو ئه ویش ئهم دوو ئایته بوو : ﴿ لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ
حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۲۸) فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ
رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ (۱۲۹) ﴾ سورة التوبة آية (۱۲۸ - ۱۲۹) .

ئه وه بوو ئه و له وحانه ی که قورئانی پیروزی له سهر کۆ کرایه وه له لای ئه بوبه کر
مایه وه تاوه فاتی کرد پاشان لای عومهر بوو تا وه فاتی کرد دواتر له لای حه فسه ی کچی
عومهر مایه وه (په زای خوا ی لی بیت) .

ئه بویه علی له علی یه وه ده گیریته وه ، فهرمو یه تی : گه وره ترین پاداشت له
کۆ کردنه ی قورئاندا (المصاحف) بۆ ئه بوبه کره ، ئه بوبه کر یه که مین کهس بوو قورئانی
له دوو توپی دوتابلودا کۆ کردوه .

" ترسی نه بویه کر له وهی حرام بخوات "

وهییبی کوږی و مرد دهلیت : - (هیندهی پایهی مزگهوت (قیام الیل) بکهیت هیچ سوودت پی ناگهیه نیټ تاوه کو ناگاداری نه وه نه بیت که ده چیته ناوسکت ثابا حه لاله یان حرام ؟) .

عومهری کوږی خهتاب (رحمهتی خوای لی بیت) ده فمرمویت : نیمه له ده بهش نو بهشی حه لالمان واز لی ده هینا له ترسی نه وهی نه وهک بکهوینه حرامه وه) .

خاتوو عائیشه (رحمهتی خوای لی بیت) باسی نه بویه کر مان بو دهکات و دهلیت : وهختی خووی نه بویه کری صدیق (رحمهتی خوای لی بیت) غولامیکی هه بووکه (خراج)^۱ ی لی و مرده گرت ، نه بویه کر هه میشه له خراجی نه وی ده خوارد ، پوژیکیان غولامه کهی شتیکی بو نه بو به کر هینا نه ویش وه جارن لی ی خوارد .

غولامه که وتی : نه زانی نه مه چی بوو ؟ نه بو به کر فمرمووی چی بوو ؟ وتی : له نه فامیدا (فال)^۲ م بو که سیک گرت هوه ، ده زانم که شتیکی خراپه و درویه ، به لام من هه لمخه له تاند ، نه ویش پی مگه یشت و بهو هویه وه نه مهی پی دام که تو لیټ خوارده نه وه بوو نه بو به کر هه نه وهی بیست دهستی به ناو قورگیدا کرد هه تا هه رچی یه که له گه دهیدا بوو هینا یه دهره وه) . بوخاری پړیوایه تی کردوه^۳ .

" به خشیني له پیناوی خوای گه وړه دا "

هه لویسته کانی نه بویه کر (رحمهتی خوای لی بیت) له مال به خشیندا زوړن ، نیمه هه نه مه نده مان بهسه باسی بکهین : -

^۱ - خراج / شتیکه خاوه نی کویله له سر کویله کهی فمرزی دهکات له وهی هه ر روژنیک به دهستی ده که ویت شتیکی بداتی و باقی یه کهی هه لگری بو خووی .

^۲ - فال یان (کهانه) ، نیدیعایه به غمیزانی ، غمیش تنها خوا دهیزانی ، نهوانهش خه ریکی نه م کارانه ن ده جال و جرده ن و مالی خه لکی بهناهق ده خوڼ ، حرامه هه ر کهس بهیته لای نهوانه و بوی هیه بیگه یه نیته پلهی کوږ .

^۳ - عمدی ثین سیرین ره جهه تی خوای لی بیت دهلیت : ناگادارنیم هیچ که سیک له بهر خواردنیک خوارد بیتی خووی رشان دبیت هوه غهیری نه بویه کر ، نه محمد له (الزهد) داکیر لویه تی هوه .

۱- فرموده‌ی خوای په‌روم‌دگار : ﴿وَسَيَجْنِبُهَا الْأَنْفَى (۱۷) الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى (۱۸) وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى (۱۹) إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى (۲۰) وَلَسَوْفَ يَرْضَى (۲۱)﴾
سورة الليل آیه (۱۷ بؤ ۲۱) .

واته : جا خواناس و پارێزگارانی له‌و سزا و ناخۆشیه‌ی دهور ده‌خه‌ینه‌وه ،
ئه‌و جووره‌ی که‌سه‌ی مال و سامانی (ده‌به‌خشیت) به‌وه‌ی دل و دهرونی خۆی خاوی
ده‌کاته‌وه ... له‌ کاتی‌کدا که‌ که‌س چاکه‌یه‌کی وای به‌سه‌ریه‌وه‌ی نه‌ی پاداشت بدریته‌وه ..
ته‌نها مه‌به‌ستی په‌زنامه‌ندی خوای به‌رز و بلند ، (سویند) به‌ خوا پازی و خۆشنود
ده‌بیت .

ئیمامی قورتوبی ده‌لیت : (پای زۆرینه‌ی له‌سه‌ر ئه‌وه‌یه‌ی که‌ ئه‌م سورته‌ی له‌
ده‌باره‌ی ئه‌بویه‌کر دا (رحمه‌تی خوای لی بیت) هاته‌وته‌ی خواره‌وه ، ئیتر چ به‌هره‌ی
له‌مه‌ گه‌وره‌تر و چ نیشانی‌ک له‌مه‌ به‌نرختر هه‌یه ؟

هه‌روه‌ها ئیبنو عباس (رحمه‌تی خوای لی بیت) ده‌لیت : (بی باوه‌ران ئازاری
بیلالیان ده‌دا) ئه‌ویش ده‌یوت : (أَحَدٌ .. أَحَدٌ) واته : (خوا تا‌ک و ته‌نهایه) ..
پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌لایدا تێپه‌ری و فره‌مووی : (أَحَدٌ ، یعنی الله تعالی ، ینجیک) مه‌به‌ستی
له‌ (احد) خوای گه‌وره‌یه ، و خوا پزگارت ده‌کات (پاشان به‌ ئه‌بویه‌کری فره‌موو (یا ابا
بکر ، ان بلا لا یُعَذِّبُ فی الله) واته : (ئه‌بویه‌کر ، ده‌بینی بیلال و له‌ پیناو خوادا ئازار
ده‌دریت) .

ئه‌بویه‌کریش (رحمه‌تی خوای لی بیت) له‌ مه‌به‌ستی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)
تێگه‌یشته‌ ، بۆیه‌ خه‌را به‌ره‌ و مال که‌وته‌ پێ و ئوقیه‌یه‌ک^۱ زیه‌ری هه‌نا و بردی بو
ئومه‌یه‌یه‌ی کوپی خه‌له‌ف که‌ گه‌ره‌ی بیلال بو ، پێی فره‌موو : بیلام پێ ده‌فرۆشی ؟
وتی : به‌لێ ، ئه‌وه‌ بوو لی ی کپی و ئازادی کرد ، که‌چی بی باوه‌ران ده‌یانوت : ئه‌وه
ئه‌بویه‌کر بۆیه‌ بیلالی ئازاد کرد له‌به‌ر چاکه‌یه‌ک که‌ بیلال به‌سه‌ریه‌وه‌ هه‌یه‌بوه‌ ، خوای
گه‌ره‌ش دهره‌ق به‌م وتانه‌ ئه‌فرمویت : (و ما لأحد عنده من نعمة تجزى الا ابتغاء وجه ربه‌
الأعلى و لسوف یرضی)^۲

^۱ - تۆقیته / واته (۸۴) مسقال .

^۲ - بڕوانه (الجامع الاحکام القرآن) ، (۲۰ / ۷۸ - ۸۰) .

۲- پیغمبر (ﷺ) دهمرویت : - هر که س چاکه یکی به سهر مانه وه هه بوو بیت پاداشتمان داو ته ، بیجگه له نه بو به کر ، به راستی چاکه کانی نهو ته نها خوا له قیامه تدا پاداشتی دده اته وه ، وه مالی هیچ کهس هینده ی مالی نه بو به کر سوودی بو من نه بووه)^۱ .

۳- له عومری کوړی خه تاب وه (رحمه تی خوی لی بیت) ده لیت : پیغمبر (ﷺ) خوا (ﷺ) فرمانی پی کردین به به خشین (صدقه) ، هاوکات منیش له مال وه پاره م هه بوو ، به خوم وت : نه مړو پیشی نه بو به کر نه دمه وه ، نه گمر چی تا نیستا نه متوانیوه پیشی بده مه وه ، ده لیت : نیوه ی دارایی یه کهم هیئا پیغمبر (ﷺ) خوا (ﷺ) فرموی : (ما أبیت لأهلك ؟) .

واته : چیت بو مال و مناله کانت چی هیشتووه ؟ و تم : هینده ی نه م هم بو داناون ، نیجا نه بو به کر هات به خوی و هه موو دارایی یه که یه وه . پیغمبر (ﷺ) پی ی فرموو : (یا ابا بکر ، ما أبیت لأهلك ؟) نه ی هیچت بو مال و منال داناو ؟ وتی : خوا و پیغمبره یان (ﷺ) به سه (خوا و پیغمبر (ﷺ) خوا و (ﷺ) بو به چی هیشتوون) . منیش به خوم وت : هر گیز بو هیچ شتیک پیشی ناکه وم^۲ .

" گریانی نه بو به کر له نیو دهستی خالقیدا "

له عائیشه وه (ﷺ) : پیغمبر (ﷺ) فرموی : (مروا ابابکر فلیصل بالناس) واته : (به نه بو به کر بلین با نویژ بو نهو خه لکه دابه سیّت - عائیشه وتی :) نه ی پیغمبر (ﷺ) خوا ، نه گمر نه بو به کر بخریته چی ی تو خه لک له بهر گریانی گوینان له هیچ نابی ، به فرموو با عومر نویژ دابه سیّت بو خه لک (عائیشه ده لیت فرموی :) مروا ابابکر فلیصل بالناس (عائشه ده لیت : به حه فصه م وت : پی بلی نه گمر نه بو به کر لهو جیه دا بوهستی خه لک گوینان له هیچ نابیت ، بلی به شکوم فرمان بدات عومر نهو کاره بکات ، حه فصه ش روشت پی ی وت ، پیغمبر (ﷺ) خوا (ﷺ) پی فرموو (انکن لأنسن

۱- صحیح / صحیحی سونه ته کانی ترمزی (۲۸۹۵) فرموده که : (ما لأحد عندنا ید الاوقد کافیناه ، ما خلا ابابکر ، فإن له عندنا یداً یکافیة الله بها یوم القیامة ، و مانفعنی مال أحد قط مانفعنی مال أبي بکر) .

۲- فرموده ی (حسن) : صحیحی سونه ته کانی ترمزی (۲۹۲۰) ، المشکاة (۶۰۲۱) .

صاحب یوسف ، مروا أبابکر فلیصل بالناس) - بهراستی ئیوهش بوون به هاوه له کانی یوسف ، برۆن به ئه بوبه کر بلّیت با نوێژ بۆ ئه وه لکه دابه سیّت - چه فسهش به عایشه ی وت :
(ئوه من نیم له تۆوه توشی خیر بم) .^۱

" زوهدی^۲ ئه بو به کر له دنیا "

له زهیدی کوپی ئه رقه مه وه : جاریک ئه بوبه کر تینوی بوو جامیکیان بۆ هیئا که ئاو و ههنگوینی تیا بوو ، کاتی نزیکه کردوه له ده می ، دهستی به گریان کردو ئه وانه ی دور و به ریشی خسته گریان ، ئه و بێ دهنگ بوو که چی ئه وان هه مر ئه گریان ، پاشان دهستی کردوه به گریان بهرا دهیه ک خه لکه که وایان ده زانی ناتوانن پرسیاری لی بکه ن له هۆی گریان هه کی ، پاشان دم و چاوی سپی و هاته وه سه رخۆ ، پێیان وت : چی وه ها بۆ ئه و گریان ه و روژان دیتی ؟

فه رمووی : جاریک له گه ل پیغه مبه ری خوا دا (ﷺ) بووم ، ده مبینی به رده وام شتیکی له خۆی دور ئه خسته وه و ئه یفه رموو : (وازم لی بیته ، وازم لی بیته) وه من هه یچ نه ئه دی ، وتم : ئه ی پیغه مبه ری خوا ، ده بینم شتیکی له خۆت لا ئه ده یت و هه یچیش له گه لدا نابینم ؟

فه رمووی : (هذه الدنيا تمثل لي بما فيها ، فقلت لها : اليك عني ، فتحت و قالت : أما والله لن أنفلت مني لا يفلت مني من بعدك) . واته : فه رمووی ئه وه دنیا یه و خۆیم به هه موو شتیکیه وه نیشان ئه دات ، منیش پیم وت : وازم لی بیته ، ئه ویش خۆی لاداو وتی : سویند به خوا ئه گه ر تۆ له دهستم ده رچووی ، ئه وانه ی دوا ی تۆ له دهستم ده رناچن) .
ئه بو به کر فه رمووی : منیش ترسام ئه وه دنیا بیّت گه یشت بیته من ، ئه وه گریان می^۳

^۱ - صحیح : صحیح سونه ته کانی تهرمزی (۲۹۰۰) ، ابن ماجه (۱۲۳۲) .

^۲ - دنیا نه وستی و پشت لی هه لکردنی .

^۳ - نيسانده که ی باشه ، حاکم و به زار ریوا یه تیانی کردوه ، عیراقی ده لیت : نيسانده که ی باشه .

" هه‌ندی گوتار و ئامۆزگاری به جیماو له ئه‌بویه‌ کر "

١- له یه‌حیای کۆری ئه‌بی کثیره‌وه ده‌لیت (ئه‌بو به‌کر رضی اللہ عنہ) ، له وتاردا ده‌یفه‌رموو : (کوان ده‌م و چاو جوانو پاکه‌کان ئه‌وانه‌ی له خۆیان پازی بوون ، کوان ئه‌و پاشایانه‌ی که شارانیان بینا ئه‌کرد و به‌دیوار ده‌وریان ئه‌دا بۆ پارێزگاریکردنی ؟ له‌ کۆین ئه‌وانه‌ی له‌ شوین و جیگاکانی شه‌ردا سه‌ر که‌وتنیان به‌ ده‌ست ئه‌هینا ؟ به‌راستی پۆزگار و زه‌مانه‌ ملکه‌چی تاریکی گۆڤه‌کانی کردن ... ده‌ی خیراکه‌ن ، ده‌ی خیراکه‌ن ، خۆتان پزگار که‌ن .^١

٢- عبدالله ی کۆری عکیم ده‌لیت : ئه‌بو به‌کر وتاری بۆ ده‌داین ، پاش ئه‌وه‌ی له ستایشی په‌روهره‌دار بوو وه‌ فه‌رموو : (له پاشان ، وه‌سیه‌تی ئه‌وه‌تان بۆ ده‌که‌م که ته‌قوای خوا به‌که‌ن و ستایشی به‌که‌ن به‌ جوانترین شیوه‌ که‌ شایسته‌ی ئه‌و بیته‌ ، وه‌ ترس و خۆشه‌ویستی خوا ئاوێته‌ به‌که‌ن ، هه‌روه‌ک داوا کردن و پێ داگرتن له‌سه‌ری پێکه‌وه‌ گرێ بدهن ، به‌راستی خوای گه‌وره‌ به‌م شیوه‌یه‌ مه‌دحی زه‌که‌ریا و ئه‌هله‌که‌ی کرد ، فه‌رموو : ﴿... إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ﴾ سورة الأنبياء آية (٩٠) . واته‌ : به‌راستی ئه‌وانه‌ چالاک و گورج و گۆل بوون له‌ ئه‌نجامدانی هه‌موو خیر و چاکه‌یه‌که‌دا و نزای به‌ کۆلیان ده‌کرد ، به‌ ئومیدی په‌حمه‌ت و به‌هه‌شتی ئیمه‌ و له‌ دۆزه‌خ و خه‌شمی ئیمه‌ ده‌ترسان و ئه‌ وان هه‌میشه‌ گه‌ردن که‌چ بوون بۆ ئیمه‌ ..

ئهی به‌نده‌کانی خوا بزائن که‌ خوا نه‌فسی ئیوه‌ی به‌ هه‌ق به‌ بارمه‌ گرتوه‌و له‌سه‌ر ئه‌وه‌ش په‌یمانی لێوه‌ر گرتوون ، ئه‌و شته‌که‌مه‌ له‌ناو چووه‌ی لی کرپون به‌شیک که‌ زۆر و نه‌پراوه‌یه‌ ، ئه‌ویش قورئانه‌ که‌ فه‌رمایه‌شتی خواجه‌ و شوینواره‌کانی له‌ناو ناچیت و پڕوناکی یه‌که‌ی هه‌میشه‌یی یه‌ و ناکوژیته‌وه‌ ، ده‌ ئیوه‌ش به‌ راست و هه‌ریگرن و په‌ند و ئامۆزگاریه‌کانی و هه‌ریگرن و داوای ئه‌وه‌به‌که‌ن له‌ خوا که‌ له‌ پۆزی قیامه‌تدا له‌ نووری قورئان بێ به‌ش نه‌بن ، به‌راستی خوا بۆ به‌نده‌یه‌تی کردنی خۆی به‌دی هینان ، فره‌شته‌ به‌پێزه‌ نووسه‌ره‌کانی کردوه‌ته‌ وه‌کیل به‌ سه‌رتانه‌وه‌ و ئاگاداری هه‌رکاریکه‌ن که‌ ئه‌نجامی ئه‌ده‌ن ، پاشان ئهی به‌نده‌کانی خوا ئه‌وه‌ بزائن که‌ ئیوه‌ له‌واده‌یه‌که‌دا به‌ یانی و ئیواره‌ ده‌که‌نه‌وه‌ که‌ زانیاریتان له‌سه‌ری نی یه‌ و نادیاره‌ ، ئه‌گه‌ر ئه‌توانن کاته‌کانتان له‌ فه‌رمانبه‌رداری

^١ - بڕوانه‌ : صفه‌ الصفوه (رضی اللہ عنہ / ١٣٦) .

خودا ته وای بکهڼ و به سهر بهرڼ ، نهوا نهو کاره بکهڼ ، له راستیدا ناتوانن نهوه بکهڼ به یارمهتی خوا نه بیټ ، دهی ههلسن پیښپرکی بکهڼ له سهر نهو دمهرفهتهی بۆ کار کردن پیتان دراوه پیښ نهوهی بوار و فرسه تان نه مینئ و بهرهو خراپه ی کاره کانتان بتانگیریتوه ، خه لکانیک ههڼ نهو مولهتهی بویان دانراوه داویانه بهکه سانیکی ترو خویان له بیر کردووه ، نهکهڼ وهک نهوان بن ، خیراکهڼ ، خیراکهڼ ، خوتان قوتار کهڼ ، چونکه بهراستی تالبیکی خیرا و به پهله تان له پیښه وهیه . (واته فریشته ی گیانکیش)^۱.

" راسپارده ی نه بو به گر بۆ عومهر له سهرمه رگدا "

له عبدالرحمن ی کوپی عبدالله ی کوپی سابطه وه دهلیت : کاتی نه بو به کر (ﷺ) کهوته سهره مرگ ، بانگی له عومهر کرد و پی ی فهرموو : (نهی عومهر له خوا بترسه و نهوه بزانه که خودا چهڼد کاریکی هیه له پوژدا که له شهودا وهریناگریت ، وه چهڼد کاریکی به شهو دا دهویت که له پوژدا وهریان ناگریت و قبولی ناکات ، بهراستی ههتا فهرزه کان جی به جی نه کهیت خودا سوونهت و چاکهت لی وهرناگریت ، بهراستی هو ی سهنگینی تهرزوی خه لکی له پوژ ی قیامه تدا نهوهیه که له دنیا دا دوا ی ههق و راستی کهوتوو و له سهریان سهنگین و گران بوو ، وه بهراستی نهو تهرزوهی سبهینئ ههقی له سهردا نه نری مافی خو یه تی سهنگین بیټ ، ههروه ها تهرزوهی نهوانه ی له قیامه تدا سووک و بی وهزنه تنها له بهر نهوهیه له دنیا دا شوین ناههق و باتل کهوتوو ، بهلایانهوه ئاسن بووه ، له بهر نهوه مافی خو یه تی نهو تهرزوهی که سبهینئ ناههقی له سهر دانه نری سووک و بی وهزن بی .

خوای گه وره کاتی باسی خه لکی بههشت نهکات باشتیرین کاره کانیان وه بیر دهخاتهوه و له کاره خراپه کان لا نه دات ، من کاتی بیر له نه هلی بههشت نهکه مهوه لهوه نه ترسم یه کی نه بم لهوان و پییان نهگه مهوه ، ههروه ها خوای پهروهر دگار باسی نه هلی ناگر دهکات و خراپترینی کاره کانیان وه بیر دینیتوه ، چاکه کهشیان بهرودا نه داتهوه ، من کاتی بیر لهوان نهکه مهوه ، به خو م نه لیم : تکام وایه له گه ل نهوانه دا نه بم ، با هه میشه بهنده ی خوا له گه ل ترس و خوشه ویستی خودا بز ی و جگه له خوا و به سهر نهوزاته دا

^۱ - برونه صفه الصفوة (۱/۱۳۶، ۱۳۷).

تېمهننای هیچی تر نه کات و هرگزین بئ هیوا ، حبی له بهرزیی ئهو ، توش نه گهر ئه م
 پاسپاردیم بیاریزیت ئه وه هیچ نه هات (غائب) یك هینده ی مردن له لات خوشه ویست نی
 یه ، مردنیش بئ گومان وا بهر پوهیه بۆت ، به لام نه گهر پاسپارده کم زایه کهیت ئه و مردن
 له هه مو نه هاته کان له لات سه ختر و ناخوشر ده بیئت ، بئ گومان ناشتوانین پیشی پی
 بگریت) .^۱

" سانه کانی مالتا وایی له زیانی ئه بو به کردا "

وانه و په ند :-

له عائیشه وه (ﷺ) ده لیئت : کاتی ئه بو به کر تووشی نه خووشی مردن هات
 فهرمووی : بزائن له وکاته وه ی هاتوومه ته ئه ماره ته وه - جینشینایه تی - چی له مائی من
 زیادی کردوه ، بینیرن بۆ جینشین ی پاش خو م !! ئیمه ش گه راین ته نها به نده یه کی
 نویی (سو دانی) که مناله کانی بۆ هه لئه گرت له گه ل حوشتی کی ئاوکی شدا ئاوی
 باخه که ی بۆ دده دا و ناردمانن بۆ عومر عائیشه ده لیئت : با پیرم پی ی و تم : عومر
 دهستی به گریان کردوه و فهرمویه تی : (په حمه تی خوا له سه ر ئه بو به کر بیئت ،
 به راستی ئه وه ی پاش خو ی ته و او ماندوو کرد) .^۲

پاک و بئ گهردی بۆ خوا ، میراتی خلیفه یه ک بریتی بیئت له به نده یه ک و ته نها
 ئاژه لیک !! ﴿ اِنْ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةٌ لِّمَنْ يَّخْشٰی ﴾ سورة النازعات آیه (۲۶) واته : (به راستی
 له بو به سه ر هاته دا په ند و نامۆزگاری هه یه بۆ هه ر که سی له خوا بترسیت) .

هه ر له عائیشه وه (ﷺ) ده فهرمویت : (کاتی ئه بو به کر گه یشته سه ره مه رگ
 پرس ی ئه مپوچ پوژیکه ؟ وتیان : دوو شه ممه یه ، فهرمووی : ئه گه ر ئه مشه و مر دم
 مه مه لئنه وه تا به یانی ، له به ر ئه وه ی خوشه ویستترین شه و و پوژ له لام نزیکترین یانه له
 پیغه مبه ری خوا وه (ﷺ) . احمد ریوایه تی کردوه .

له عه باسی کوپی قه یسه وه ، ده لیئت : (پی شه و ئه بو به کر له سه ره مه رگدا به عائیشه ی
 فهرموو ، ئه م دوو به رگه م بۆ بشو و بیکه ره کفم ، بئ گومان باوکت له یه کی له م دوو
 پیاو ه تینا په ری : یان ئه وه ده بیته که سی کی داپو شرا و به باشتین جل و به رگ ، یان

^۱ - بروانه : الحلیة (۱ / ۳۶ ، ۳۷) صفة الصفوة (۱ / ۱۳۷ ، ۱۳۸) .

^۲ - بروانه : صفة الصفوة (۱ / ۱۳۸) .

دهیته پروت و په جالیک به خرابترین شیوه^۱ . همره ها ئیبنو سهد و غیری ئه ویش له عائیشه (رضی الله عنه) دهره نیانان بؤ کردووه فهرموویه تی : (کاتی ئه بو به کر مهرگ زوری بؤ هیئا ئه بهیته هوئراوهیم وت : -

لعمرك ما بغى الثراء عن الحق

اذا حشرت يوماً و ضاف بها الصدر *

واته : سویند بؤ دهوله مندی هیچ سودیکی ناییت بؤ مروؤ کاتی پهله پروزه ی مهرگ پری ی پی گرت و هه ناسه ی سوار بوو

ئهو به کریش دم و چاوی خو ی لادا و فهرمووی : (وانیه ، به لکو بلی : ﴿وَحَآءَ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ﴾ سورة ق ، آیه (۱۹) .

واته : ئه ی ئینسان ... تهنگانه ی مردن و نازاره کانی هات ، هاوړی له گهل راستیه کاند ، ئا ئه وه ئه به سهرهات و پروداوهیه که خوئت لی لاده دا و په نات لی ده گرت . فهرمووی : ئه م دوو بهرگه م بینن بیشون و بیکه نه کفنم ، چونکه زیندووه کان زیاتر له مردووه کان پیوستان به بهرگی تازه هیه .

ئیبنو سهد له عور وه و قاسمی کوړی محمد دهره نیانی کردووه که ئه بو به کر (رضی الله عنه) عائیشه ی (رضی الله عنه) راسپاردووه که له ته نیشته پیغمبره ی خواوه (رضی الله عنه) بیناژن ، ئه وه بوو کاتی وه فاتی کردو قهبری بؤ هه لکنا سهری خرایه لای شانی پیغمبره ی خوا (رضی الله عنه) و گلکوکه ی لکینرا به قهبری پیغمبره ی خواوه (رضی الله عنه) .

همره ها ئیبنو سهد له سهدی کوړی موسه یب دهره نیانی کردووه که عومهر (رضی الله عنه) نوړژی له سهر ئه بو به کر کرد له نیوان قهبر و مینبهردا و چوار جار (الله اکبر) ی له سهر کرد .

^۱ - عبدالله ی کوړی نیمام نه محمد له (زواند الزهد) دا دهری هیئاوه .

* دیاره عائیشه (رضی الله عنه) له پال غه می مهرگی ئه بو به کر دا غه مباری ئه وهش بووه که پارچه بهرگیکه تازه دیان نه بووه بیکاته کفنی . (وهرکیر)

نهملی سیره دهلین : (نهبو بهکر شهوی سی شهمه له نیوان پوژئابوون و شیواندا که مانگی (جمادی الآخرة) هشت شهوی مابوو^۱ له سالی سیانزهی کچی له تمهنی (۶۳) سالییدا گهراپهوه لای پهروردگاری .
 پهحمته و پهزای خوی لهسر بی خوا بمانکاته یهکی له گروی نهو لهگهل نهودا
 چهشرمان بکات .

" نهبو بهکر له دیدهی علی کوری نهبی طالب دا "

نهییدی کوری صفوان دهلیت : -

(پاش نهوهی نهبو بهکری صدیق پهزای خوی لیبت وهفاتی کرد و کفن و دفنیان کرد ، شار - مهینه - ههموو دایه قولپهی گریان وهک نهو پوژهی پیغمبر ﷺ)
 وهفاتی کرد .

دهلیت : (نهو کات علی کوری نهبی تالیب (ﷺ) بهپهله و خیرا و بهدهم وتنی :
 (إنا لله و إنا إليه راجعون) .

فهرمووی : -

نهپوژ نبوهت کوتایی هات . نهوجا لهسر نهو مالهی که نهبو بهکری تیدا بوو
 وهستا و فهرمووی : -

" پهحمتهی خوات لی بیت نهبو بهکر ، تو دوست و هاوادم نارامگهی پیغمبر
 وجی متمانه و جیگای نهینی و پاوژی بوویت ، یهکهمین کهس بویت باوهرت به نیسلام
 هینا دلسوژترین باوهرت ههبوو ، دلنیاترین کهس بوویت له پهروردگارت و له ههموو
 کهسیش زیاتر له نهو دهرسایت گهورهترین سامان بووی بو ئایینی خوا و باشرین
 پهژین بووی به دهوری پیغمبری خوا (ﷺ) و ههمیشه بهسوژ بوویت بو نیسلام . تو
 باشرین هاوهل و زانا ترینیان بوی ، باشرین پیشینهت ههبوو ، پایه بهرترین پلته
 ههبوو ، نزیکترین وهسیله بووی ، له ههموو کهس زیاتر له پیغمبری خوا (ﷺ)
 دهچوویت له پینمویی و هیدایهتتدا و پیزدارترین پله و پایته هه بوو ، له ههمووان

^۱ - بروانه: تاریخ الخلفاء (۸۵) . و هیشمی دهلیت: طبرانی پیوایهتی کربوه به نیساندیکی باش.المجمع

بهزتر بووی له لای ، وه بهخشنده تر و میهرهباتر بووی بۆی ، خودا له بۆ ئیسلام و له بۆ پیغه مبههره که ی پاداشتت بداته وه ، کاتی خه لکی پیغه مبههری خویان (ﷺ) به درۆ دهخسته وه تۆ بهراستت زانی وه باوهرت پی کرد ، تۆ له لای وینه ی چاو گۆی گرنه بپووی ، پهرومردگار له قورئانی پیروژدا به - صدیق - ناوی هیناوی ، دهفرمویت :

﴿ وَالَّذِي جَاءَ بِالصَّدَقِ وَصَدَّقَ بِهِ ﴾ سورة زمر آیه ۳۳ .

واته : نهوکه سه ش راستی و ههقیقه تی هیناوه و باوه ریشی پییه تی .

کاتی خه لکی چاویان بهرویدا هه لئه ههات تۆ دلئه واییت دهکرد ، وه کاتی خه لکی له ماله کانیاندا دانیشتبوون تۆ له گه ل ئه ودا له نا په هه تی یه کاندای بوویت ، و له کاته سه خته کاندای باشترین هاوه لی بوویت ، تۆ - ثانی اثین - ^۱ بوویت ، هاوپی ئه شکه وتی بوویت و ... سوکونه ت و ئارامیت به سه ردا نه باراند هاوپی ی کۆچی بوویت ، باشترین جینشینی ئه وت کرد له ئاینیه کهیدا کاتی خه لکی هه لگه رانه وه له دین ، و هه لساين به کاریک جینشینی هه یچ پیغه مبههری پی ی هه لئه ساوه ، تۆ ئه و کاته ی هاوه لان لاواز و دهست و پی به سرا و بوون هه لسايت وه ، وه کاتی ئه وان زه لیل و ژیر دهسته بوون تۆ دهرکه وتی ، کاتی ئه وان بی هیز بوون تۆ به هیز بوویت ، وه ئه گه ر ئه وان سستی و بی خه می یان کردی له بهرنامه ی پیغه مبههردا (ﷺ) ئه و تۆ هه میشه پابه ند بوویت پییه وه ، بهراستی جینشینایه تیت له جیگای خۆی بوو .

به بی پکا بهر و به بی ئه وه ی کهس بتوانیت ملکه چت بکات ، دوو پروکانت ناچار کرد و چاو چنۆکانت سه رکوت کرد ، کاتی که خه لکی شکستیان هینا تۆ به کاره که یان هه لساين ئه وانیش شوینت که وتن و به وهش رینمونی کران و هیدایه تیان دۆزیه وه ، تۆ له هه مووان دهنگت نزمتر و له سه ر خۆتر بوو ، که چی له سه روی هه مووانه وه بوویت ، که مترین قسه ت دهکرد ، راستگۆترین بوویت له ئاخاوتندا ، بی دهنگترین و په وان بیژ ترینیان بوویت ، جوامیرانه ترین پات هه بوو ، به جهرگترین کهس بوویت ، مه زترین پایه بهزترین کارت دهکرد ، تۆ ، به پهرومردگار قه سه م ، بۆ ئه م ئاینه وینه ی شاههنگ بوویت ، یه که مجار که خه لکی پشتیان تی کرد ، وه دوه مجار کاتی خه لکی په وییان تی دهکرد .

^۱ - هاوپی ی ئه شکه وتی پیغه مبههری نازیز بوویت .

بۆ باوەڕداران باوەڕێکی بە بەزەیی بوو و ئه‌وان بوو بوونه به‌خێو کراوی تۆ .
 هه‌موو یاریکی گرانته‌ هه‌لگرت که ئه‌وان له‌ توانایاندا نه‌بوو ، وه‌ ئه‌و شته‌ی ئه‌وان وازیان
 لێ هێناو بایه‌خیان پێنه‌ده‌دا تۆ چاودێریت نه‌کرد ، ئه‌وه‌ی ئه‌وان لێ ی بێ ناگا بوون تۆ
 تیایدا زانا بوویت ، خه‌لکی سست و لاواز بوون و بێ هیوا بوون ، تۆ قوڵی کار کردن و
 به‌رده‌وامیت لێ هه‌لکرد . نه‌گه‌ر ئه‌وان ئارامیان له‌سه‌ر نه‌گرت ئه‌وا تۆ به‌رده‌وام له‌سه‌ری
 پویشتیته‌ ، به‌راستی تۆ ده‌رکت به‌ویست و داواکاری یه‌کانیان کرد ، بۆیه‌ هه‌ر له‌ سه‌ر
 پای تۆ و پێنمایی تۆ به‌خۆیاندا چوونه‌وه‌ و هاتنه‌وه‌ هۆشی خۆیان و سه‌رکه‌وتوو بوون ،
 به‌ پاپه‌سنده‌کانته‌ شتانیکیان به‌ ده‌ست هێنا که به‌ بیرایاندا نه‌هاتبوو .

تۆ بۆ بێ باوه‌ڕان سزایه‌کی سه‌ختی بلیسه‌دار بوویت ، و بۆ باوه‌ڕداران په‌حمه‌ت و
 هاوده‌می و قه‌لای پۆلایین بوویت .

سویند به‌خوا تۆ خه‌لاتی خواییت بۆ خۆت به‌ ده‌ست هێنا و پاپه‌به‌زه‌کانته‌ بۆ
 خۆت مسۆگه‌ر کرد و ده‌رکت به‌ پیشه‌اته‌ و مه‌ترسی یه‌کان کرد ...

هه‌رگیز به‌لگه‌کانته‌ سواو و ناکاریگه‌ر نه‌بوون ، وه‌ هه‌یج وه‌خت زرنگی و
 چاوساغیت لاواز نه‌بوو ، هه‌یج کات پێگه‌ته‌ نه‌دا به‌ ترسنۆکی توخنی ده‌روونت بکه‌وی ،
 دلت هه‌یج وه‌ختی نه‌گۆرا ، له‌ به‌ر ئه‌وه‌ بوو وه‌ک کێو بوویت که نه‌ره‌شه‌با ده‌یجولێنیت و
 نه‌ تیکشکه‌نه‌ریک له‌ جی ی خۆی لایه‌ده‌بات ، تۆ هه‌ر ئه‌و زاته‌یت که پیغه‌مبەر (ﷺ)
 ده‌رباره‌ت فه‌رمووی : (ضعیفاً في بدنك قویاً في امر الله تعالى ، متواضعاً في نفسك ، عظيماً عند الله ،
 جلیلاً في عين الناس ، کبیراً في انفسهم) جه‌سته‌ لاواز ، به‌لام له‌ ئاسته‌ جیه‌جی کردنی
 فه‌رمانی خوادا زۆر به‌هه‌یژیت ، که‌سیکی له‌ خۆ بوورده‌یت و له‌لای خۆت که‌م ، به‌لام له‌لای
 خوا گه‌وره‌یت له‌ چاوی خه‌لکدا پاپه‌به‌رز و له‌لایان بلند و گه‌وره‌یت (هه‌یج نه‌نگی و
 عه‌یبیکته‌ لای هه‌یج که‌س نه‌بوو ، هه‌گیز که‌سێک نه‌بوو بتکاته‌ جیگای تانه‌ و ته‌شه‌ر لێدان
 ، که‌سی لاوازی بێ ده‌سه‌لات له‌لات به‌هه‌یژ بوو تا هه‌قی خۆیت بۆ وهرده‌گرته‌وه‌ ، نزیک و
 دوور له‌لات وه‌ک یه‌ک بوون ، نزیکترین که‌س له‌لات ئه‌و که‌سه‌ بوو که له‌ هه‌مووان زیاتر
 ملکه‌چی خوا بیته‌ و ته‌قوای ئه‌و بکات . کاروبارت هه‌مووی هه‌ق و راستی و نه‌رم و نیانی
 بوو ، و ته‌کانت له‌یه‌ک کاتدا فه‌رمایشت و چه‌سپاندنیش بوو ، کاره‌کانت هه‌میشه‌ به‌
 میهره‌بانی و له‌هه‌مان کاتدا به‌ توندو تۆلی نه‌نجام ده‌دا ...

راو و پیشنیاره کانت هه مووی زانیاری و له هه مانکاتدا عهزیمهت و بی پەرایی بوو ،
 ئه‌م ئایینه به‌تۆوه جیگیر و میانهره و بوو ، باومر به‌تۆوه به‌هیز بوو . سویند به‌خوا
 به‌راستی پیشهره‌وی یه‌کی ناوازه‌ت کرد و ئه‌وانه‌ی پاش خۆت خراپ ماندوو کرد و ئه‌م
 موصیبه‌ت و کاره‌ساته خه‌لکی پیر کرد ، ده‌سا (إنا لله و إنا اليه راجعون) . رازین به
 ویست و قه‌زای خوای په‌رومردگار و ملکه‌چین سویند به‌خوا دوا ی پیغه مبه‌ر (ﷺ) نیت
 موسلمانان به‌وینه‌ی تو بو که‌سی تر خه‌مبار و نارچه‌ت نابن ، تو بو ئه‌م ئاینه سه‌ر
 به‌رزی و قه‌لای پۆلایین و په‌ناگه بوویت ، سا خوا یه بیگه‌ینیته لای پیغه مبه‌ره‌که‌ت
 (محمد) (ﷺ) و له پاداشتی ئه‌م خه‌مه بی به‌شمان مه‌که له پاش ئه‌و رێگه مه‌ده گومرا
 بین و پتی هیدایه‌ت ون که‌ین ..) خه‌لکی بی ده‌نگ بوون تاوه‌کو له قسه‌کانی بوویه‌وه ،
 پاشان به‌راوه‌یه‌ک گریان هه‌نسک و هاواریان به‌رز بوویه‌وه و هه‌موو ده‌یان وت : به‌خودا
 راستت فهرموه^۱ .

خوا له (صدیق) خوش بی و رازیشی بکات ..

۱ - صلاح الأمة (۶ / ۳۹ - ۴۱) له (التبصرة) (۱ / ۴۰۱ - ۴۰۳) وه‌رگیراوه .

" ۲ - عومهری کوپی خهتاب (ﷺ) "

ناوی عومهری کوپی خهتابی کوپی نفیلی کوپی عبد عوزایه ، له سالی شهشهمی پیغهمبرایه تیدا و له تهمهنی (۲۷) سالییدا موسلمان بووه ، وه یهکیکه لهو هاوه له بهریزانهی مژدهی بههشتیان پی دراوه .

ئیسلام بوونی به هوئی بهرکهتی دوعای پیغهمبرای خواوه بوو (ﷺ) ، له ئیبن عومرهوه ، پیغهمبرای خوا (ﷺ) فرمویی : (اللَّهُمَّ اعْزِزْ الْإِسْلَامَ بِأَحَبِّ هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ إِلَيْكَ ، يَا بِي جَهْل ، أَوْ بِعَمْرِ بْنِ الْخَطَّابِ) .

واته : پهروردگار! ئیسلام بههیز که بههر کام لهم دوو پیاوه که لهلات خوشهویستره ، به ئهبی جهل یان به عومهری کوپی خهتاب ، فرمویی : عومهر لهلای خوی پهروردگار خوشهویستر بوو ^۱ . وه عومهر یهکه کهسه ئیسلامی ناشکرا کرد . له ئیبنو عباسهوه (ﷺ) دهلیت : (یهکه کهس ئیسلامی ناشکرا کرد عومهری کوپی خهتاب بوو) ^۲ .

" چاکهکانی "

۱- پیغهمبرای خوا (ﷺ) دهفرمویت : (ان الله جعل الحق على لسان عمرو و قلبه) ^۲ . واته : پهروردگار ههقی لهسهر زمان و دلی عومهرداناهه .

۲- له عهقبهی کوپی عامرهوه (ﷺ) دهلیت : (پیغهمبرای خوا (ﷺ) فرمویی (لو كان نبي بعدى لكان عمر بن الخطاب) ^۴ .

واته : نهگهر پیغهمبرای له دواى من بهاتایه ئهوه عومهری کوپی خهتاب بوو .

۳- له ئهبی سهعیدهوه ، دهلیت : (پیغهمبرای خوا (ﷺ) فرموییتهی : (تتكلم الملائكة على لسانه) ^۱ .

^۱ - صحیح : ترمزی ریوایهتی کردوه ، وه پروانه (المشكاة) ، (۶۰۳۶) .

^۲ - صحیح و حسن : (تاریخ الخلفاء) ی سیوطی (۱۱۵) و دهلیت ئیسنادهکی باشه .

^۳ - صحیح : ترمزی فرمودهکانی (۲۹۰۸) له ئیبنو عومرهوه .

^۴ - فرموده (حسن) ه / ترمزی ریوایهتی کردوه (۲۹۰۹) فرموده (۳۲۷) .

واته : (فریشته‌کان له زاری عومره وه ددوین) .

٤ - له عائیشه ی دایکی ئیماندارانه وه (ﷺ) فرموویه پیغمبر (ﷺ) فرمووی : (قد كان يكون في الأمم محدثون ، فإن يك في امتي احد / فعمربن الخطاب)^٢ .

واته : لهناو ئوممه‌تاندا كه‌سانیک ی (محدثون) هه‌بوون ، خو ئه‌گهر له‌ناو ئوممه‌تی مندا یه‌کی هه‌بی له‌وانه ئه‌وه عومری کوپی خه‌تابه) .

٥ - له ئه‌نه‌سه‌وه : پیغمبر (ﷺ) خوا (ﷺ) فرمووی : (دخلت الجنة ، فإذا أنا بقصر من ذهب ، فقلت : لمن هذا القصر ؟ قالوا : لشاب من قريش ، فطنت أني أنا هو ، فقلت ، ومن هو ؟ قالوا : عمر بن الخطاب)^٣ واته : چوومه ناو به‌هه‌شت ، له‌وی خوّم له‌به‌رده‌م کوشکیکی ئالتونیدا بینیه‌وه پرسیم : ئه‌م کوشکه‌ی کی یه ؟ وتیان هی گه‌نجیکی قوره‌یشی به ، وامزانی که ئه‌وه منم ، وتم : ئه‌و گه‌نجه‌کی یه ؟ وتیان : عومری کوپی خه‌تاب .

هاوه‌لان چیان دهرباره‌ی فرمووه ؟

١ - له‌ علی کوپی ئه‌بی تالیب (ﷺ) فرموویه‌تی : (ئه‌گهر باسی پیاوچاکان کرا خیرا ناوی عومر بینن ، ئیمه‌ی هاوه‌لانی محمد (ﷺ) ئه‌وه‌مان به‌ دور نه‌ ئه‌گرت که سکونه‌ت له‌سه‌ر زمانی عومر دیته‌ گو)^٤

٢ - بوخاری له‌ ئیبنو مه‌سه‌وده‌وه دهره‌ینانی کردووه و ده‌لیت : (ئیمه‌ له‌و کاته‌وه‌ی عومر موسلمان بوو به‌ هیژ و به‌ده‌سلات بووین)

١ - ئیسناده‌که‌ی باشه : ته‌به‌رانی ده‌ری هیناوه له (الاوسط) و سیوطی ده‌لیت : ئیسناده‌که‌ی باشه . بروانه : تاریخ الخلفاء (١١٩ ، ١٢٠) .

٢ - محدثون : دواینه‌ی زانا و نووسرا‌نه‌و و واژووی پیشینه‌شه ، یاخود ، ئه‌و که‌سه‌ی فرمایشی پیغمبره‌ی ده‌گیریتیه‌وه ، له‌ هه‌ردوو سه‌رچاوه‌ فره‌هه‌نگی ده‌ریا / ٢٥٠ و فره‌هه‌نگی نو‌ به‌ره (٢٠٠٥) و ده‌رگیراوه ، فرموده‌که (حسن صحیح) ه‌ صحیحی سونه‌ته‌کانی تهریزی (٢٩١٥) .

٣ - صحیح : صحیح سونه‌ته‌کانی تهریزی (٢٩١١) فرموده‌ی (١٤٠٥) .

٤ - اسناده‌که‌ی (حسن) ه ، طهرانی ریوایه‌تی کردووه . هیثمی ده‌لیت : اسناده‌که‌ی باشه . (الجمع) به‌ ژماره (١٤٤٢٧) .

هه‌روه‌ها ئه‌ه‌لی زانست ئه‌لین : (کاتی عومەر موس‌لمان بوو ئیسلامی به‌ه‌یز کردوو به‌ ئاشکرا کۆچی کرد و به‌در و ئو‌حود و سه‌رجه‌م جه‌نگه‌کانی بینیه‌وه ، عومەر یه‌که‌مین خه‌لیفه‌یه به‌ ئه‌میری ئیمانداران بانگه‌را و یه‌که‌مین که‌سه می‌ژووی بۆ موس‌لمانان نووسیوه .

وه یه‌که‌مین که‌سه قورئانی له‌ پ‌روپه‌رێکدا (المصحف) کۆکرده‌وه و ، هه‌روه‌ها یه‌که‌مین که‌سه خه‌لکی بۆ نویژی ته‌راویح کۆ کرده‌وه ، هه‌روه‌ها یه‌که‌مین که‌سه شه‌و ئیشکگریی ده‌کرد بۆ چاودی‌ری کاروباری په‌عیه‌ته‌که‌ی و قامچی هه‌لگرت و خه‌لکی پ‌ی پ‌ه‌رمورده ئه‌کرد ، فتوحاتی ئیسلامی ئه‌نجامداوه ، (خه‌راج) ی داناو سنووری بۆ شه‌اره‌کان ک‌یشا و دادوه‌رانی دانا ، دانگا و دیوه‌خانی بۆ به‌رپ‌وه‌بردن پ‌یکه‌وه‌نا و حه‌جی به‌ دایکانی ئیمانداران کرد له‌ کۆتا حه‌جیدا که‌ ئه‌نجامیدا .^۲

" دابه‌زینی قورئان به‌ وب‌ست و خواستی عومەر (ﷺ) "

له‌ ئه‌نه‌سه‌وه ، عومه‌ری ک‌ری خه‌تاب (ﷺ) فه‌رمووی : (له‌ س‌ی ج‌یگادا له‌ گه‌ل خوا‌ی په‌روه‌ر‌دگاردا هاو ده‌نگ بووین ، ج‌اری به‌ پ‌یغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وت : با مه‌قام و ج‌یگای ئیبراهیم بکه‌ینه نویژگه‌ و مزگه‌وت ، په‌روه‌ر‌دگارم ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند و فه‌رمووی : ﴿ ... وَأَخِذُوا مِنْ مَّعَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى ... ﴾ . ج‌اریک‌یش وتم : ئه‌ی پ‌یغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) خه‌لک له‌ باش و خه‌راپ د‌ین به‌سه‌ر خ‌یزانه‌کانتدا ، ئه‌گه‌ر فه‌رمانت پ‌ی بکه‌ردنایه به‌ خۆ داپ‌وش‌ین ئه‌وه بوو ئایه‌تی ح‌یجاب ها‌ته خواره‌وه .

ج‌اری س‌یه‌م ئه‌وه بوو خ‌یزانه‌کانی پ‌یغه‌مبه‌ر (ﷺ) کۆبوونه‌وه له‌سه‌ری به‌ ه‌وی (غ‌یره) یانه‌وه من‌یش وتم : ﴿ عَسَىٰ رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنْ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكَ ﴾^۲ سو‌ره‌ تحریم آیه (۵) . ئه‌وه بوو ئایه‌تی‌ک ده‌قا و ده‌ق به‌م شی‌وه‌یه ها‌ته خواره‌وه (بوخاری و موس‌لیم ر‌یوایه‌تیان کردوه .

^۱ - خراج / باج .

^۲ - ب‌روانه : صفة الصفوة (۱ / ۱۴۳) .

^۳ مانای ئایه‌ته‌که / نه‌که‌ر پ‌یغه‌مبه‌ر (ﷺ) ته‌ لا‌قتان بدات ، ئه‌وه نه‌زیکه‌ خوا ها‌وسه‌رانی چاک‌تر له‌ ت‌به‌ی پ‌ی ب‌ه‌ه‌شی ..

وه هاو دهنګ بوونی رای عومر لهګل دهقی قورناندا لهمانهش زیاتره ، ههنډی به زیاد له بیست جیګه ئهژماری ئهکهن ، لهوانهش : -

۱ - موسلیم له عومرهوه (ﷺ) دهرهینانی کردووه فهرموویهتی : (وافقت ربی فی ثلاث : " فی الحجاب ، و فی اساری بدر ، و فی مقام ابراهیم) واته : له سی جیګادا لهګل پهرمردگارمدا هاودهنگ بووم ، له حجاب و له گیراوهکانی شهری بهدر و له مهقامی ئیبراهیم " علیهم السلام " دا .

۲ - هاو لانی فهرمووده و حاکم له عومرهوه گیراویانهتهوه فهرموویهتی : (نهی پهرمردگار داوات لی ئهکهم دهربارهی عمرهق و مهشروب یهکلانمان بکهیتهوه و دلمان شیفا بدهیت ، نهوه بوو نایهتی حهرام کردنی دابهزی ، که خوای گهوره دهفهرمویت : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْحُمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ سورة المائدة آية ۹۰ .

۳ - طبرانی له ئیبنو عباسهوه دهرهینانی کردووه ، دهلیت : - (کاتی پیغمبر ﷺ) زور داوای لی خوښ بوونی له خوا ئهکرد بو خه لکانیک عومر فهرمووی : وه که یهکه بویان (داوای لیخوښ بوونیان بو بکهن یان نا هیچ تهویری نیه) ، خوای گهورهش ئهم نایهتهی دابهزاند که دهفهرمووی : ﴿ سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ ... ﴾ سورة المنافقون آية ۶ . واته : چوون یهکه بویان داوای لیخوښبوونیان بو بکهیت یان نهکهیت .

" پهرستشی عومر و ترسی له پروه دگار "

پیشهوا عومر (رهحهتی خوای لی بیت) به هوۍ زوری گریانوه دوو هیلی رهش لهسر روموتهی پهیدا بوو بوو ، ههمیشه حمزی ئهکرد له نیوهشهودا نویژ بکات و نهیفرموو : (نهګر گیسکیک له کهناری فورات بمریت (مردار بیتهوه) ئهترسم خوا لیپرسینهوهم لهسهری بکات) .

وه له عبدالله ی کوری عامروهوه ، دهلیت : عومرم بینی کایهکی (پوشیکی) لهسر زهوی هه لگرت و فهرمووی خوژګه ئهم پوشه بوومایه ، خوژګه دروست نهکرامایه ، خوژګه دایکم منی نهدهوو ، خوژګه هیچ شتی نهبوومایه و خوژګه له بیر بکرامایه ..
ئهسلم دهلیت : عومر هه موو دم بهر ژوو بو !!

ئیبنو عومەر دەلێت : عومەر لە دوو سالی پیش وەفاتیه وە پوژوی گریڤابوو بە
بەردەوامی مەگەر پوژانی جهژنی قوربان و جهژنی پەرمزان یان لەکاتی سەفەر کردندا !!
هەروەها عومەر بەشە و هەتا خوا ھەزی پێ دەکرد نوێژی ئەکرد ،
تا کۆتایی شەو ئەو کات خێزانەکی بە خەبەر ئەھینا و ئەیفەرموو :

(نوێژەکەتان ، نوێژەکەتان ، ئەم نایەتە ی دەخویندەو : ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ
وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ ﴾ ١ سۆرە طه ، آیە (١٣٢) .

واتە : ئەو پیغه مبهەر (ﷺ) ، ئەو ئیماندار فەرمان بەدە بە سەر هەموو تاکەکانی
خێزانت تا نوێژەکیان بە چاکی بکەن و کۆلنەدەر بن لەسەری .

لە ئوم سەلەمەو : عبدالرحمن کوپی عەوف ھاتە لای و وتی : دایە ، لەو ئەترسم
ئەو ھالە ی ھەمە بە ھەلاکەتدا بەریت ، دەبینی دەولەمەندترین کەسی قورەیشم ، وتی :
دە ی کوپم بیبەخشە گویم لە پیغه مبهری خوا بوو دەیفەرموو : (ان من اصحابي من
لا یران بعد ان افارقه) واتە : ھەندێ لە ھاوھلانی دوا ی ئەو ی لێیان جیا دەبمەو و کوچ
دەکەم ئیتەر نامییننەو ، عبدالرحمن ی کوپی عوف چوو دەروە و بە عومەر (ﷺ)
گەیشت و ئەو ی ئوم سەلەمە ی پێ ی وتبوو بە ئەویشی وت ، عومەریش ھاتە لای ئوم
سەلەمە ، فەرمووی : توخوا پێم بلێ ، ئایا من یەکیکم لەوانە ؟ وتی : نەخیر ، بەلام پاش
تۆ ناتوانم بە ھیچ کەسیکی کە بلێم کە ئەو یەکیک نیه لەوانە) ٢ .

لە ھەسەنەو ، دەلێت : عمری کوپی خەتاب (ﷺ) ئەم نایەتە ی خویندەو :
﴿ اِنْ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴾ (٧) مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ ﴿ سۆرە الطور ، آیە (٧ ، ٨) .

واتە : بەراستی سزا و ئازاری پەروەدگاری تۆ ھەر پیش دی ، کەسیش ناتوانی
بەری پێ بگریت و نەھیلت .

دوا ی ئەو ھش تووشی ھەناسە تەنگی یە (پشوو سواری یە) ھات ، تا بیست
پوژ لە جێ کەوت و خەلکی دەھاتن بو لای .

١ - بڕوانە : (سیرە لعمر بن الخطاب) ی احمد البلتاجی (ص ٢٥٣) .

٢ - ھەمیشەمی دەلێت : بەزار رێوایەتی کردووە پیاوانیشی پیاوانی راستبێژ و (صحیح) ن . المجمع ژمارە
(١٤٤٤٩) .

له عوبهیدی کوپی عومره وه (ﷺ) دهلیت : عمری کوپی خهتاب نویژی بهیانی دابهست و دهستی کرد به خویندنی سورهتی (یوسف) و بهردهوام بوو تا گهیشته... وَأَيُّضْتُ عَلَيْهِ مِنَ الْحَزَنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾ سورة يوسف آیه (٨٤).

واته : ... چاوهکانی سپی هه لگهرا و ئاوی سپی تیزا و بینینی نه ما له ئاخ و داخ و خهفته و ئیشدا ..

عومر (ﷺ) گریا هه تا تار بوو نهوجا پرکوعی برد وه له عبدالله ی کوپی شه داده وه ، دهلیت گویم له کهو زانهوه و پرهمی گریانی عومر بوو له کاتی کهدا من له پیزهکانی کو تاییدا بووم له نویژی بهیانیدا ، و سورهتی (یوسف) ی ده خوینده وه تا گهیشته ﴿إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ﴾ سورة يوسف آیه (٨٦).

واته : بهراستی من باسی سکا لاو غهم و پهژارهم هه بولای خواده بهم .

ههروه ها له هیشامی کوپی هه سه نه وه ، دهلیت : عومر کاتی ئایه تیکی ده خوینده وه هه ناسه ی لیده برا و ده گریا هه تا ده کهوت ، پاشان له ماله وه ده مایه وه تا خه لکی سهر دانیان ده کرد وایان ده زانی نه خو شه .

ههروه ها له نه نه سه وه ، دهلیت : له گه ل عومر دا بووم ، تا چوو ه پشت دیوار یك بو هه ندیک کاری خوی ، گویم لی بوو کاتی دیوار که له نیوان هه ردو کماندا بوو ، به خوی دهوت : عومری کوپی خهتاب : نه میری باوهر داران ، به ه ، به ه ، سویند به خوا ئه ی کوپی خهتاب ، یان ئه بی له خوا بترسی یان ئه وه تا خوت تووشی سزای خوا ده کهیت . وه عومر (ﷺ) پاش ئه وه ی نویژی عیشای بو خه لکی دا ئه بهست و نویژیان ده کرد ده چوو ه ماله وه و تا سبهینان (فجر) نویژی نه کرد .^۲

" زوهدی عومر "

عومر رهزای خوی لیبی هه میشه له پیناوی خوادا له خو بوورده بوو ، ژیا نی زبر و رهق و خواردنی به هه مان شیوه بوو ، به لام بهرام بهر زاتی پهروهر دگاری و بو ئه و که سیکی دلاوهر و به هیز بوو ، هه میشه جلهکانی پینه کراو بوون به پیستهیهک ، کونده ی

^۱ - بروانه: حیاة الصحابة (۲۶۰/۳).

^۲ - بروانه: البدايه و النهايه (۵ / ۲۱۵) .

بہ سہر شانی خوئی ہلہ دہ گرت لہ گہلؑ ٹھو ہموو ہمیبت و سامہی کہ ہیبوو ، وہ سواری گویدر یژیکی پروتی بیؑ کوپان دہبوو ، لہ کاتیکیدا حوشرہ کان بہریشالؑ و دہزوو ہوسار کرابوون ، کہسیکؑ بوو زور کہم پیؑ دہکھنی گالٹھی لہ گہلؑ کہس نہ ٹھکرد ، مستیلہ کہی بہم وتہیہ نہ خش کردبوو : (کفی بالموت واعظاً یا عمر) .^۱

واتہ : ٹھی عومہر مردن بہسہ بیٹہ پھندیکؑ بوٹ ...

کاتیکیش بوو بہ خلیفہ ، فہرمووی : (لہمالی خوا لہ دوو دہست بہرگ زیاتر بوؑ من حلالؑ نی یہ ، بہرگیکؑ بوؑ زستان و بہرگیکؑ بوؑ ھاوین ، خوڑاکی منیش ٹہبیؑ ہر وک خوڑاکی پیاوکیؑ ٹاسایی قورہیش بیٹ نہک ٹھوہیان کہ دارایہ .. دواتر ، منیش تاکیکم لہ موسلمانان !! .

ٹھی خالقی ٹھم کہلہ پیاوہ ، پاکی و بیؑ گہردی بوؑ توؑ ، داخوؑ قورٹان چی لہ دلؑ و دھروونی ٹھوانہ کردوہ ؟! .

خوینہری بہر یزورد بہرہوہ لہ حالؑ (خلیفہ) و ٹھوہی کہ بہسیہتی لہ خہلیفہیہتی ... دہی خوا پیروزی کات ٹھو ٹاینہی پھرومردہی کردی و ٹھو پیغمبرہی فیڑی کردیت .

موعاویہی کوپی ٹھوسوفیان دہلؑٹ : (سہبارہٹ ٹھوبہکر ٹھوہ کہسیکؑ بوو نہدنیای دھویست و نہ دنیاش ٹھوی دھویست ، سہبارہٹ بہ عومہریش ٹھوہ دنیا ٹھوی ویست ، بہلامؑ ٹھم دونیای نہویست ، ہرچی ٹیمہشہ ٹھوا دنیا بہ ٹارمزوی خوئی ٹھمدیو ٹھو دیومان پیؑ ٹھکات و دھمانگہوزینؑ ..

جاریکؑ گلہیی لہ عومہر کرا دہربارہی حالؑ خوئی پیؑ و ترا : چی ٹھبو ٹھگہر خواردنیکؑ باشت بخواردایہ .. باشتربوو تاوہکو لہش ساخ بیت و بتوانیت بہرگری لہ ہہق بکہیت ؟ ٹھویش فہرمووی : من ہر دوو ھاوہلہکم لہسہر پیؑ یہک بہ جیؑ ہیشتوہ ، خوؑ ٹھگہر ریگہکہیانم دوزیہوہ و پیؑ ی گہیشتم بہ شوینپیگرتنیان پییان دہگہم ، خوؑ بہدانیشتن لہمالہوہ پییان ناگہم .

ہمروہا لہ کاتیکیدا ٹھو جینشینی پیغمبر بوو (ﷺ) کہچی جلیکی خوری لہبہر ٹھکرد ، ہندیکی بہ پیستہ پینہ کرا بوو و بہ بازپہکاندا دھسوپاہرہ و قامچی

^۱ - ہروانہ : البدایہ و النہایہ (۵ / ۲۱۴) .

یہکی (بہدہستہوہ بوو) ، بۇ راست کردنہوہ و پھرومرده کردنی خەلک ، خوئەگەر ناوکه خورمایهکی یان هەر شتیک پیبگهشتایه هەلی ئەگرت و فری ی ددایه مالی خەلکی تا سوودی لی ببینن .^۱

له وشکه سالهکیشدا تهنه ناو و زهیتی دهخوارد تاوهکو پیستی رهش بوو بوویهوه ، بهردهوام دهی فهرموو : (من خراپترین والیم ئەگەر خووم تیربم و خەلکیش برسی) .

" چەند لاپەرەیهکی رووناک له ژبانی "

چۆن ئەکرێ شوین نهینی و رازەکانی عومەر بکهویت ؟
تهلحهی کوپی عبیدالله (رضی اللہ عنہ) دهلیت : جارێک و له شهویکی تاریکدا عومەر چوو دهروهه خووی کرد به مالیکیدا کاتی پوژ بووه وه ، چووم بوئەو ماله بینیم پیره ژنیکی کویری پهککهوته لهوییه ؟ پرسیم : ئەو پیاوه ئیشی چیه وادیت بۆلات ؟ ژنهکه وتی : ئەوه بهینا و بهین هەرچی پیویستم بی بۆم دینی و پیسی و پاشهپۆکانم فری ئەدات !! منیش بهخووم وت : دایکت پۆله پۆت بۆ بکات تهلحه ، مهگەر ئەکرێ شوین نهینیەکانی عومەر بکهویت ؟^۲

" مژدهی کوڕێک بههاوهلهکەت بده "

شتیکی سهیر و نموونهیهکی ناوازهیه .. بهراستی ئەمه ی لهسهه ئەم لاپهرا نه نیشانی ئەدهین قهلهم له ناستیدا توانای دهربرینی نه .. داخوئیمه له جیهانی ئەندیشهدا یان راستهقینه ؟ بخوینهرهوه : -

ئەسلهم دهلیت : جارێکیان ئەو کاتهی عومەر ئەمیری ئیمانداران بوو شهویک لهگهلیا چوو دهروهه پوشتین بهرو (دهروبهری شار) ، بهردهوام بووین تا مالیکی له پوش و پهلاش دروستکراومان پی گهیشته بهرو مالهکه چووین بینیمان ئافرهتێکی تاییه وهختی منداڵ بوونیهتی و لهتاو ئازار دهگری ... عومەر ههوالی پرسنی .. ئافرهتهکه وتی : من ئاواره و غهریبم و هیچ شتی شک نابهم .. عومهریش دهستی

^۱ - پروانه : البدايه (۵ / ۲۱۴) .

^۲ - پروانه : البدايه (۵ / ۲۱۵) .

به‌گریان کرد و خیرا به‌رو مال که‌وته‌پی به خاتوو (ئوم کلثوم) ی خیزانی که کچی پیشه‌وا علی کوپی نه‌بی تالیبه (ﷺ) فرموو : نایا خیر و چاکه‌یه‌کت ناوی خوای به‌روم‌ردگار هیناویه‌تیه ریت ؟ و هه‌واله‌که‌ی بو گنپرایه‌وه ، نه‌ویش فرمووی : - به‌لی ناماده‌م ... دواتر پیشه‌وا عومەر (ﷺ) بریک ئارد و چه‌وری به‌شان هه‌لگرت و خیزانه‌که‌شی نه‌روی بو مندال بوون ده‌ست بدات و پیویست بی له‌گه‌ل خوی هه‌لیگرت و هینایان بو نافرته‌که‌ه و خاتوو ئوم کلثوم چوو ژووره‌وه بو لای نافرته‌که‌ه و عومەریش (ﷺ) له‌گه‌ل هاوسەری ژنه‌که‌دا دانیششت ... می‌ردی نافرته‌که‌ه پیشه‌وا عومەری نه‌ده‌ناسی و به‌یه‌که‌وه که‌وتبوونه گفتوگو .. دواتر نافرته‌که‌ه کوپکی بوو ... خاتوو ئوم کلثوم به‌ پیشه‌وا عومەری وت : (نه‌ی نه‌میری ئیمانداران ... مژده‌ی کوپک به‌ هاو له‌که‌ت بده) کاتی پیاوه نه‌مه‌ی بیست زۆر لای گه‌وره‌ بوو ... داوای لی‌بوردن له‌ پیشه‌وا عومەر کرد . نه‌ویش فرمووی : (گوئی پی مه‌ده ... ناسایی یه) پاشان بریک برژیوی و نه‌روی پیویستی بوو پی ی دان و پویششت ..^۱

به‌کۆل هه‌لینه‌گرم !! ئه‌سه‌لم ده‌لیت : شه‌ویکیان له‌گه‌ل عومەردا چووین بو (حره واقم) تا گه‌یشتی‌نه (بصرار) و ناگریکمان به‌دی کرد .

عومەر فرمووی : ئه‌سه‌لم ، هەر لی‌ره پرې‌وارانی‌ک هەن شه‌وگار هیشتونیه‌تیه‌وه ، به‌رۆ بابچینه لایان ، چوین بینیمان نافرته‌تی‌ک له‌وییه له‌گه‌ل منداله‌کانیدا مه‌نجه‌لیکیان ناوه‌ته سەر ناگر و مناله‌کانی هاواریانە ، عومەر فرمووی : سلاوی خواتان لی بیت نه‌ی نه‌هلی پوناکی * ... نافرته‌که‌ه وتی : سلاو له‌ تو‌ش . عومەر نزی‌ک بووه وه فرمووی : چیتانه ؟ نافرته‌که‌ه وتی : شه‌وو سه‌رما پرې‌گه‌یان لی گرتووین لی‌ره‌دا ... فرمووی : نه‌ی نه‌و منالانه بو هاوار نه‌که‌ن ؟

نافرته‌که‌ه وتی : له‌برسانا .. فرمووی : نه‌ی نه‌وه چی یه له‌سه‌ر ناگره‌که ؟ وتی : ناوه و خستوو مه‌ته سەر تاوه‌کو بیانخه‌له‌تینم تا ده‌خه‌ون ، خواشاهیده ... عومەریش (ﷺ) گریا و خیرا به‌ره‌و نه‌و جی‌گایه‌ی ئاردیان تی‌دا دا‌نه‌نا پویششت بریک ئارد و کۆشی (هه‌مبانی) چه‌وری ده‌ره‌ینا و به‌ ئه‌سه‌لمی فرموو : بیخه‌ره سەر پشتم) ئه‌سه‌لم ده‌لیت

^۱ - پروانه : البدایه (۵ / ۲۱۶) .

* واته نه‌ی نه‌و که‌سانه‌ی به‌م ناگره نه‌م ناوه‌تان رووناک کرده‌ته‌وه .

: و تم با من لهبری تۆ هه لیبگرم ، فهرمووی : ئایا تۆ له قیامه تدا ئاواته کانم هه ل ئه گری ؟! و ئیتر خستییه سهر پشستی خووی و چووین بۆ لای ئافره ته که و عومهر کۆله که ی سهر پشستی داگرت و به جامیک بری ئاردی دهره ئینا و برینگ له چه وری یه که ی کرد به سهردا و بهرده وام فووی ده کرد به بنی مه نجه له که دا تا ئاگره که هه لکات و دوو که ل نزیکه ی کاتژمیړیک بهریشیدا پۆ ده چوو ، دواتر مه نجه له که ی له سهر ئاگره که دا گرت و فهرمووی : قاپنیک بهرئ ، ئافره ته که ش بۆی هینا ، له و خۆراکه پهری کرد و خستییه بهرده می منداله کان و فهرمووی لیکردن . نه وانیش هه تا تیڕ بوون لییان خوارد ئافره ته که ش بهرده وام دوعای خیری بۆ ده کرد بۆ ئه وه ی بیناسی .. ئه سه له مه ده لیت : عومهر (ﷺ) لایان مایه وه تا منداله کان خهویان لی کهوت ، پاشان بریک بژیوی پیدان و پۆششت ، ئه سه له مه ده لی : پاشان هات به ره و پووم و پی می فهرموو : ئه ی ئه سه له م : برسیتی وای لی کرد بوون خهویان لی نه وکه ویت و بگرین ، بۆیه هه زم کرد لایان به مینمه وه تا ئه مه ی که دیتم بیینم .)^۱

به لی ئه ی ئه میری باوه رداران ، به راستی پیغه مبرئ خوا (ﷺ) راستی فهرمووه که ده لیت : خاب عبد و حسر لم یجعل الله تعالى في قلبه رحمة للبشر)^۲ واته : ئه و بهنده ی خواجه که خودا له دلیدا به زه می دروست نه کردوه بۆ مروقه کان ئه و بهنده یه کی خه ساره ومه ندو هیوا بهراوه .

" سهر راستی ره عیه ت له سهر راستی چاودیره که یانه وه یه "

له سه عدی کوپی موسه یب (ﷺ) ده فهرمویت : عومهر فهرمووی : (بی گومان خه لکی به سهر راستی و له سهر پیی چاکه ده میننه وه ماده م پیشه وای و پینمونیکاره کانیان سهر راست بن)^۳ . وه له جریری کوپی عبدالله ی به جه لی یه وه (ﷺ) ده فهرمویت : -

^۱ - بروه : البدايه (۵ / ۲۱۶) عمر بن الحکاب / ی ابن جوزی (۹۶ ، ۹۷) .

^۲ - فهرمووی (حسن) ه / ته بر نعیم و غه میری ئه و دهره ئینان بۆ کردوه له (المعرفه) دا . ته لبانی به باش دایناره له (صحیح الجامع) (۳۲۰۵) دا .

^۳ - بروه : سیره ی عومهر - البتاجی (۹۶۰) .

کابرایهک له گه ل' نه بی موسای نه شعریدا له یه کی له غمزاکاندا بوو ، خاوه نی ده نگیکی دوژمن بهرین بوو ، نه وه بوو ده سته و تکی باشیان به ده ست هیئا ، به لام نه بو موسای نه شعری بریک له به شه که ی پی داو مافی ته وای خو ی پی نه دا کابرا نارهنایي دهر پری ... بویه نه بو موسای نه شعری بیست قامچی لی داو سمری سفر کرد ! پیاوه که قره کانی سمری کو کرده وه و چوو بو لای عومر (ﷺ) و له ناو کوړه کیدا قره که ی فری دایه سمر سنگی عومر و وتی :

(سویند به خوا له ترسی دوزخ نه بویاوه وها ودهام به پیاوه که ده کرد (مه به سستی نه بی موسا) یه !) وه پاشان نه وه ی نه بی موسا به سمریدا هیئا بووی (گیرایه وه ..)

عومریش (ﷺ) نه مه ی بو نه بی موسا نووسی :

" سلاوت لی بیت ، پاشان .. فلان که س نه وه و نه وه ی پی راگه یاندم . نه گهر تو کاریکی ودهات نه نجام داوه له بهر چاوی کو مه لی خه لکدا ، نه وه سویندت له سمر بیت که نه بی له بهر چاوی خه لکدا و له بهر ده ستیدا دانیشتیت و هه قت لی بکاته وه (چیت لی کردوه ودهات لی بکاته وه) وه نه گهر له چوله وانی و له نیوان خو ت و نه و دا نه و کاره ت کردوه نه و اهر بهر شیوه یه نه ویش له چوله وانیدا ده بی مافی خویت لی وهر گریته وه "

کابرا نوو سراوه که ی عومر (ﷺ) ی هیئا بو نه بی موسا ، خه لک به پیاوه که یان ده وت که لی ی خوش بی ! .. به لام پیاوه که وتی سویند به خوا له بهر خا تر هیچ که س لی ی خوش نابم .

ئینجا نه بوو مووسا ناچار له بهر ده سستی پیاوه دا دانیشت تا (قصاص) ی لی وهر گریته وه .. له وکاته دا پیاوه که سمری بو ناسمان بهر ز کرده وه ، وتی : نه ی پهر و مردگار نه و لی خوش بووم ! ^۱

به بی هیچ له سمر دوانیک و زیاده رو ی یه که ده لیم که به راستی نه مه یه ئیسلام ...

^۱ - سيرة عمر بن خطاب - البلتاجي (۹۷ - ۹۸) .

" له نامۆزگاری یه گانی عومر (ﷺ) "

" نهی خه لکینه : بزائن بهراستی ئیمه کاتی پیغمبری خوا (ﷺ) له ناوماندا بوو وه سروشی بۆ دهاته خواره وه و له کاتی کدا خوی پهروهر دگار ههوالی ئیوهی پی دهادین ، ئیوه مان دهناسی .

ئێستا که پیغمبری خوا (ﷺ) له ناوماندا نهماوه سروشیش ئیدی لیمان دا براوه ! بزائن .. بی گومان بهوهی که پییه وه دهتانه سین قسه دهکین و له سهر ئه و بنچینه یه ئه دوین .

پیتان ئه لێن : هه کس له ئیوه چاکه ی لی ئاشکرا بوو ، ئیمه ش گومانی باشی پی ده بهین و به چاکه وه لامی ده دهینه وه هه کسیش خراپه ی لی ئاشکرا بوو .. ئیمه ش گومانی خراپی پی ده بهین و له سهر ئه وه ش کینه ی لی دهکین پاره کانتان له نیوان خۆتان و خوی خۆتاندا یه .. سهرده میک من وامدزانی ئه وه ی قورئان ده خوینی له بهرخاتری خوا و پاداشتی خوا یه ، که چی له م دوایاندا وا ههست دهکهم پیاوانیک هه ن قورئان ده خوینن له بهر خاتری خه لک و پاداشتی خه لکه ...

ئه مه وی قورئان خویندنتان بۆ خوا بیته و ده مه وی کرده و کانتان له بهر خاتری خوابیته .

ئاگادار بن .. سویند به خوا من پیاوه کانم بۆ ئه وه نانیرمه لاتان که به پیستاندا بدن و مال و سامانتان بهن ، به لکو بۆ ئه وه دهیاننیرمه لاتان تاوه کو فیتری ئه و ئاین و سوننه ته تان بکه ن که باوه رتان پی هیئاوه .

کهواته ئه وه ی غهیری ئه مانه ی پیکرا با به رزی کاته وه بۆم و سکالای خوی بکات . سویند به و خوا یه که نه فسی منی به دهسته مافه که ی بۆ و مرده گرمه وه .

له م کاته دا عه مری کوپی عاص هه لسه یه وه وه وتی : ئه ی ئه میری ئیمانداران : ئه ی ئه گه ر ئه و کس یه کێ بوو له و موسلمانانه ی چاو دیر و بهر پرسه برامبه ر په عیه ته که ی بۆ ته می کردنیان ئه م کاره ی کرد ، ئایا تو هه ر (قصاص) ی لی وهر ده گریته وه ؟

عومر فه رموی : ئه ری به و که سه ی نه فسی منی به دهسته ، قیصاصی لی و مرده گرمه وه ، چونکه پیغمبرم (ﷺ) بینیه وه له زاتی خوی (قصاص) ی وهر گرتوه ته وه . ئاگادار بن ... نه که ن له موسلمانان بدن و سوکیان که ن .. مافی خویانیان

لی زهوت مهكهن و له ئهجامدا كاڤریان بكهس .. و له بۆ سهو پێشهكاندا دايانمه بهزینن نهكا له دهستان بچن .^١

" ئامۆزگاری عومەر بۆ رهعیهت "

" خۆتان به دهستی خۆتان مافهكان بدن .. وه كهس كهسی تر تاوانبار نهكات تاوهكو لهبردهم مندا راستی یهكان دهردهخن و دادبیینی دهكهن .. ئهوهش بزانن كه چاکی و باشی ههركاریك له سی شتدایه : -
ئهوشت به ههق وهریگری و له ههقدا بدریت وریگری ناههقی لی بکریت ...
پهیمانی ئهوتان ئهدهمی كه هیچ شتیك نه لهسه رانهتان و نه لهوهی خودا فرهزی کردوه له سهرتان کۆ نهكه مهوه لی تان مهگهر به ههق واته : ههقی - بیت المال .
ههروها ئهوهش له ئهستۆ نهگرم ئهوپاره كهوته دهستمهوه نابی له دهستم دهرچیت مهگهر به ههق ، واته : بهرپرس دهبم لهوهی بهداد پهروهرانه دابهشی كهم .
وه مافی ئیویه لهسهرم كه له بهخشش و پۆزی یهكانتان زیاد كهم به یارمهتی خودا ...

وه مافی ئیویه لهسهرم كه بهرهو تیاچوون پاپیچتان نهكهم و بۆ ماوهیهکی زۆر له جهنگهكاندا نه تانهیلمهوه دوور له كهس و كار و مالهكانتان .^٢
وه ئهگهر ویستتان برۆن بۆ جهنگ ، ئهوه ههتا دهگهڕێنهوه من باوکی مندا لهكانتانم دهی له خوا بترسن - ئهی بهندهكانی خوا - هاوکاریم بکهن له فرمانکردن

^١ - پێشهوا عومەر سی کاری له والی یهكان قهدهغه کرد كه دهرهقی به رهعیهت کهیان نهجمای بدن : قهدهغهی کرد بوو كه لییان بدریت ، تا سووك نهبن و پیاوهتی و ههیهتیان نهمیست . قهدهغهی کرد بوو له مافی تهواری خویان بی بهشیان بکهن تاوهكو بی باوه نهبن و بریایان به دادپهروهی نهمیست كه تهرازی نایه کهیان ، ههروها قهدهغهی کرد بوو كه سوپا کهیان جیا بکاتهوه و له ناو زهویهکانی دوژمندا بهش بهشیان کات و بهمهش دوژمن نابلقهیان بدات و ناپاکی یان دهرهقی بکات . سیرهی عومهری کوری خهتاب ، مامۆستا احمدی بهلتاجی . لاپهڕه (٤٣) .

^٢ - چونکه ههموو كه تیبهیهك له سوپا مۆلهتیکیان ههیه بچنهوه مالهکانیان .

به چاکه و پیگری کردن له خراپه ، له ودا که خودا تیايدا منی کردوه به سهر پهرشتیارتان ناموژگاریم بکهن ...

" خوراکی عومر له سالی گرانی یه که دا (له وشکه سالی یه که دا) "

ئه سله می خزمه تکاری عومر ده لیت :

کاتی عومر ئیواره ی لی ئه هات له وشکه سالی یه که دا ^۱ - نانیکی ده هینا له ناو پوندا دهی گوشه ، به لام پوژیکیان و شتریکی سهربری و دابهشی کرد به سهر خه لکدا .. ئه پوژه چوو به ژوردا ده بینیت جامیک دووگ و چهوری حوشت و جگهریکی لییه ! بوئی دانراوه .

پرسی : ئه مه مان له کوئی بوو ؟

وتیان هی ئه حوشتره یه که ئه مرۆ سهرمان بری !

عومریش فرمووی : به به به ^۲ چ والی یه کم که خوم شته باشه کان بخوم و ئیسک و پروسکه کانیش دهرخواردی خه لک بدهم .. ئینجا چوو نانیک و بریک زهیتی هینا و کردنی به تریت پاشان به غولامه کهی فرموو : به لات لی دا ئه ی یه رفا ! ئه کاسه یه هه لگره و بیگه یه نه به فلانه مال له مه دینه ، چونکه من ئه وه سی پوژه سهرم لی نه داوون . و ابرانم زور برسین ..

یه رفا ش ئه خواردنه خووشه ی هه لگرت و بردی بو ئه ماله ی که عومر (ﷺ) مافی ئه وانی دا به سهر خویدا !

" گیرییی (تشدد) عومر له وشکه سالی یه که دا له گه ل مال و مندا له کهیدا "

له ئیبنو عومره وه ، ده لیت : (کاتی عومر نه هی شتیکی له خه لکی نه کرد ، ده هاته لای مال و مناله کهی و پیانی ده فرموو : ئه و من نه هیم له خه لک کردوه به فلانه و فلانه شت ... ئه وانیش سهیری ئیوه نه کهن هه ر وه ک چوون بالنده سهیری گوشت نه کا ، خو ئه گهر ئیوه که وتن ، ئه وانیش نه کهون .. وه ئه گهر ئیوه پاپهرین بو ئه نجامدانی

^۱ - وشکه سالی له (۱۸) کزچیدا بوو .. باران نه ده باری و زهوی و زار وشک هه لات .

^۲ - به کالته کردنه وه .

نېوانیش نه نجامی نه دهن ، له بهر نه وه منیش سویند به خوا هر کس له نیوه بکه ویته
ناو نه وکاره وه که نه هیم له خه لکی کردوه له نه نجامدانی ، نه و سزای دوو هیندی نه دم
له بهر نزیکیان له منوه ، نیت هر کس نه یه وی بیته پیش بابیته پیش ، هر که سیش
نه یه وی دواکه وی ، بادواکه وی .)

نیبنو سهد ده لیت :

له وشکه سالی یه که دا عومر کاله کیکی بچوکی به ده ست یه کی له منداله کانیوه
بینی ، فهرمووی : به به ! کوږی نه میری نیمنداران ، نه وه میوه نه خویت کاتی
نومه تی (ﷺ) له برسا لاواز بوون ؟ منداله که شی به را کردن و گریانوه چوه دهره وه .
خه لک به عومریان وت : منداله که به مشتیک ناوک کریویه تی ^۱ .

وه له قه تاده وه ، ده لیت :

موه یقیب له - بیت المال - گه نجینه وان بوو ، جاریک گسکی له وی ددها و
دره میکی دوزیه وه دای به یه کی له منداله کانی عومر . موه یقیب ده لی : دواتر
چوومه وه بو مال ، ده بینم نیردراویکی عومر هاتوه بو لام و بانگم ده کات .

چووم بولای عومر ده بینم بره مه که له ناو ده ستیدایه . پیی وتم : به لات لی دا
نه ی موه یقیب ، چیت له من داه ^۲ چیته پیمه وه ؟

منیش وتم : نه ی نه دره مه چی یه به ده سته وه ؟

وتی : ویستت له روژی قیامه تدا نومه تی (ﷺ) بو نه دره مه پوپه روم
بووه ستن ! دره مه که ی دایه وه به موه یقیب ^۳ .

^۱ - واته به توو و ناوکی همدی دره ختی وه خورما و هیت .. واته شتیکی بی باهخ کریویه تی که بو کسان
وه نه (مندان) ناسانه شتی وا کو بکاته وه .

^۲ - چ دوزمنایه تی یه که له نیوان من و توو دایه وه تا نیست رقت لیم پیته وه . .

^۳ - سیره ی عومری کوږی خه تاب . . به لتاجی (۶۰ - ۶۱) .

" توندی لپیر سینه و هی عومەر بو ئه هله گه ی "

عبدالله کوپی عومەر (ﷺ) ده لیت :

حوشتریکم کپی و ناردم بو (حمی) که لهوی وه حوشتری خه لکی بله وهری ،

کاتی گۆشتی گرت .. عومەر هاته بازار و لهوی حوشتریکی گۆشتنی بینی ...

فهرمووی : ئه مه هی کی یه ؟

پی ی و ترا / هی عبدالله ی کوپی عومەر .

پیشه و عومەر له بهردم خویه وه دهی فهرموو : به به به ! کوپی ئه میری ئیمانداران

! منیش هاتم بو لای و پیم وت : - چی بووه ئه ی ئه میری با وهرداران ؟

پرسی / ئه م حوشتره چی یه ؟

وتم کریم و ناردم (حمص) تا وه که ئه و خه لکه منیش سوودی لی ببینم .

فهرمووی / وه تا وه کو بلین : حوشتری کوپی ئه میری با وهرداران بله وهرین ،

حوشتری کوپی ئه میری با وهرداران ئا و بدن ، پاشان فهرمووی / برۆ (عبدالله)

سهرمایه که ی خۆتی لی هه لگره و ئه و هشی مایه وه بیخهره - بیت المال - بو موسلمانان^۲

" عومەر و هاوسهره گه ی "

له سه عدی کوپی ئه بی وه قاسه وه ، ده لیت :

(له به حرهینه وه بریک میسک و عه نهر هینرا بو عومەر ، فهرمووی / سویند به خوا

حزم ئه کرد نافرته ی هه بوایه به باشی کیشانه ی بکرایه تا وه کو ئه م بو ئه م بو کیشانه

بکات و دابه شی که م به سهر خه لکید) .

عاتکه ی خیزانی پی ی وت : من باش کیشانه ده که م ، بده ری با بو ت بکیشم .

عومەر فهرمووی : نه خیر .

عاتکه پرسى / بوچی نا ؟

فهرمووی / ئه ترسم وه ها بیبهیت و بریک له گهرنی خۆت بده ی و به و دش به شیکی

موسلمانان که م بیته وه ...

^۱ - حمی / له ده رگایه ک بو له قه راغ شاردا .

^۲ - واته بیفرزه و چهندت پی دا بو هه لیگره وه و ئه و هشی مایه وه بجه ره وه خه زینه ی ده ولت بو موسلمانان .

" عومەر و نهوانی جهنگ شیواند بوونی "

له عبدالله ی کورې عومره وه ، ددفرمویت : -

له کاتیځدا خه لکی خه ریکی وهرگرتنی به شی خوځان بوون له نیو دهستی عمردا ، عومر (ﷺ) سهری بهرز کردهوه چاری به پیاوړیک کهوت لیدانیک له دهم و چاویدا بوو ، لی ی پرسى . نهویش له وه لأمدا وتی / له یه کی له جهنگه کانددا که له گهل موسلماندا چوو بوین تووشی نه لیدا نه بووم .

عمر فرموی / هزار درهمی بو بژمیرن .. هزار درهم درا به پیاوړه که .

پاشان فرموی / هزارى تری بو بژمیرن ، هزارى تری دا به پیاوړه که .. عومر چوار جار نهمی و تهوه هر جاریک هزار درهم نه درا به کابرا تاوه کو پیاوړه که تهریق بووه و چووه دمره وه .

عبدالله ده لیت : عومر هوالی کابرای پرسى ، پییان وت : وا بزائم له تهریقیا چووته دمره وه به هو ی نهو هه موو به خششه وه که پی ی نه درا ..

عومریش فرموی / دهی سویند به خوا نه گهر بمایه ته وه بهرده وام پیم نه دا هه تا درهمیک بمایه ته وه ، چون بم دمره هق به پیاوړیک له پیناوی خودا لیدانیکى وای لی دراوه چالیکى له دهم و چاویدا دروست کردوه .^۱

" عومر و خیزانی پیاوه شهیده که "

له جابره وه (ﷺ) ده لیت : شهوړیک له گهل عومردا (ﷺ) به ناو شاردا نیشکگریمان ده کرد تا گهیشینه لای خهیمیه که ناگریکی کزی تیا بوو ، بهینى ده کوژایه وه و بهینى داده گیرسایه وه ، و دهنگیکی غه مباری گو ی لی بوو ، عومر فرموی : له جی ی خو تان بوهستن ، پوشت تاگهیشته لای خهیمیه که ، بینى پیرمژنیکه ده لیت : -

على ﷺ صلاة الأبرار صلى عليه المصطفون الأخيار
قدكنت قواما على الأسفار فليت شعري و المنايا أطوار
هلى تجمعنى و حبيبى الدار ؟

^۱ - سیره ی عومر . بدلتاجی (۷۳ - ۷۴) .

عومر (ﷺ) گریا هتا دهنگی بهرز بووهو ، پاشان چوو هتا له خهیمهکهوه
نزیک بوویهوه .

فهرمووی / سلاوتان لی بیت ، سی جار دووباره ی کردهوه . له سییهم جاردا
مۆله تی پی درا بجیتته ژورهوه . عومر فهرمووی / قسه کانتیم بۆ دووباره بکه رهوه .
ئه ویش به دهنگیکی خهفه تباروه بۆی دووباره کردهوه ، عومریش (ﷺ) دهستی
به گریان کرد . پاشان به پیره ژنه که ی فهرموو : په حمه تی خوات لی بیت عومریشته بیر
نه جیت ...

ژنه که ش وتی : و عمر اغفر له انک غفار^۱

" عومر پلان بۆ سه رکرده کانی جهنگ داده نیت "

جهنگی قادسیه سی پوژی خایاند ، قادسیهش دهرگا یهک بوو له پییهوه ئیسلام
گهیه نرایه عیراق و فارس و هه موو پوژه لات ، له بهر ئه وه جهنگیکی چاره نووس ساز بوو
له نیوان عه رب و موسلمانان و فارس و مه جوسی یه کاند .

عومر (سعدی کوپی ئه بی وه قاص) ی به سه رکرده ی سوپاکه ی هه لبارد . ئه وه
بوو سالی (۱۴ ک) له شارچوو دهری و له زهوی عیراق قادسیه ی کرده له شکر به ست .
زهوی جهنگه که ی وا هه لبارد که بکه ویتته نیوان بیابان و ئه و توپه ئاوی یه
ئالۆزه ی له زهوی عیراق دایه تاوه کو سوپای موسلمانان تووشی شه رنه بیت له سه ر زهوی
یهک که پی ی ناشنا نه بووه و شارمزیی له مه ترسی یه کانی نی یه .

وه بۆ ئه وه ی ئه گهر شه ر له دژی سوپاکه ی به رپا بوو بتوانیت به ره و بیابان
پاشهکشه یان پی بکات و به و جوړه هیرش به ریت و بگه ریته وه ، له بهر ئه وه ی ئه م
ناشنا تره به ری و شوینی بیابان .

به لām ئه گهر جهنگ له دژی فارسه کان پوویدا ئه وه دوژمن له به رده میاندا بیت و
دهریاش له پشتیان وه و شمشیره کانی موسلمانان له ناو یان ده بات و به و جوړه که سیان
نامینیته وه . هه ر واش بوو ئه وه ی ئه و سه رکرده لیها تووه چاوه روانی کرد ها ته دی .

^۱ - سیره ی عمر . به لتاجی (۸۲ ، ۸۳) .

^۲ - دواتر باسی سیره ، ژبانی ئه م هاوه له به ریزه ش دیتته پیشه ره .

وه سه عدى كورپى ئه بى وه قاص (ﷺ) له قادسيه دابه زى و ماوه يه كى زور چاوهرپى سوپاي فارسه كانى كرد ، كه چى نه هاتن بو پووبه پروو بوونه وهى موسلمانان ، تا چهند شالاويكيان هينا بو سنووره كانى دهروبه رى عيراق له پرووى باكور و باشووره وه بو نه وهى بيانوروژينن...

فارسه كان هاوار و سكالايان برده لاي (يمزده جرد) ي پاشا يان و داوى پاراستنيان ده كرد ، ئه و يش داوى له (روستم) ي سه ركردى سوپاكه ي كرد بهرووبه پروو بوونه وهى موسلمانان له قادسيه ، بهو جوړه (روستم) سوپاكه ي خسته پى و له بهر ده م سوپاي موسلماناندا دهركه وتن .

جهنگيكى توندى سى پوژى له نيوانياندا پرووى دا و به سهركه وتنى موسلمانان كو تا يى پى هات . سهكه وتنكى سهركو تكم .

جهنگى قادسيه يه كي ك بوو له جهنگه ميژروى يه يه كلاكه ره وه كان كه پشتى فارسه كانى شكاند و ئيتير دواى نه وه نه يانتوانى نه وه هيژه ي جارانيان به ده ست بيننه وه تاوه كو پاش چهند شكسته تنيانكي يه كه له دواى يه كه ده وله ته كه يان روخا ..

نه وه بوو عومره رى كورپى خه تاب (ﷺ) هه ندى ناموژگارى سه عدى كرد پيش بهرپى كردنى سوپاكه يان ، له وانه : -

(گوئى له هاوه له كانت راگره و له فرمانه كانندا به شداريان كه و په له مه كه له بريار دانا ، به لكو له سه رخو بريار بده .

بزانه نه مه جهنگه و پياوى جهنگيش نه وه پياوه يه كه چاوهرپى دهكات تابزانيت ده رفه ت كامه يه ... له راستيشدا تو به ره و زه وى يه كه ده چيت كه به فيل و ته له كه و ناپاكى ناسراوه .. به ره و پوى كه سانيك ده چيت كه پر كيشيان كرد به سه ر خراپه داو بى باكانه نه نجامياندا و چاكه يان له بير خويان برده وه و لى بى ناگا بوون ، ئيتير بزانه چون ده بيت ، زمانت قايم كهو نه ينيت ئاشكرا مه كه ^۱ .

^۱ - سړه ي عومره / بيلتاجى (۱۶۹ ، ۱۷۲) به ده ستكار به وه .

" راسپارده گانی عومەر بو سوپا موحایدده کان "

(حیوه) ی کوپی (شریح) ده لیت :

کاتی عومەر سوپا گانی بهری ده کرد پایده سپاردن به ته قوای خوا و پاشان دواى
ئهره ی لیواکان جیاده کرانه وه دهیفرموو : -

(به ناوی خوا و به پشتیوانی خوا ، بهری کهون به ئومیدی پشتگیری خوا و
سهرکهوتن ، به په یوهست بوون به هه ق و ئارامگری یه وه ..

له پیناوی خوا دا بجهنگن له گهل ئهواندها باوهریان به خوا نی یه و دهستدریزی
مه کهن ، چونکه خوا دهستدریزکرانی خوشناویت ، پاشان ، کاتی به دوژمنتان گه یشتن
ترسنوک مه بن وه کاتی دهسه لاتتان هه بوو کوژراوه کان مهشیوینن ، وه له کاتی
دهرکهوتندا زیاده پویی مه کهن وه له کاتی شهردا قسه مه کهن .

ههروه ها ئافرهت و پیایوی پیر و مندال مه کوژن ههروه کاتی دوو کومله که به یه ک
گه یشتن و کاتی گهرمه ی پاپهرین و شالو بردن خوتان له کوشتنیان بپارینن واته : (پیر
و مندال و ئافرهت)

هه لپه مه کهن و له دهستکهوته کان مه دزن ، جیهاد پاک راگرن و خواسته گانی
دنیا ی تیکهل مه کهن و به وسهرکهوتن و دهسته کهوتانه خوشحال بن که له په یمانیکدا
دهستان دهکهویت داوتانه به پهروهر دگارتان و هه ئه وه سهرکهوتنی مه زنه) .

" له راسپارده گانی عومەر بو "

(سه عدی کوپی ئه بی وه قاص) (ﷺ) فرماندهی سوپا گه ی "

کاتی عومەر (ﷺ) (سه عدی) کرده فرماندهی سوپا که ی له عیراق بهم جوړه
پایسپارد : - (نه ی سه عدی ، نه وه فریوت نه دا و له خوا دوورت نه خاته وه که پیت
بو تریت : خالی پیغه مبهری خوا و هاوه لی .. ، چونکه له نیوان پیغه مبهری خوا (ﷺ) و
هیچ که سیکی که دا خزمایه تی یه ک نی یه مه گهر به گوپراهه لی کردنی خوا .

ده ی توش هه ئه وه بکه که پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده یکرد و نه وهش واز لی بینه
که نه و وازی لی دهینا نه مه ئاموژگاری منه بو تو) .

" چیروکی عومر و جبله کی کوری ئه بهم "

دهگیرنه وه که جبلله کی کوری ئه بهم می کوتا پاشای غه ساسنه کان کاتی ویستی له ئیسلام بوون بوو ، به که ژاوه یه کی گهره وه هاته مه دینه ، که جل و بهرگیکی ناوازه و تایبه تی یان له بهر دا بوو خویشی تاجه که ی به سهره وه بوو .

ئه وه بوو پیشه و عومر (ﷺ) به هاتنیان خوشحال بوو دواتر و کاتی و مرزی چه ج هاته پیشه وه ، جبلله له گه ل عومر چوو بو چه ج کاتی جبلله خه ریکی ته وافی مالی خوا بو پیاویک له و خه لکه پیینا به جله کانیدا و هه لیته کاند (براند) ی ، ئه ویش زلله یه کی له ده م و لوتی دا پری کرد له خوین .

" پیاوه که چووه لای پیشه و عومر بو سکا لا "

عومر له جبلله کی پرسى : چی وای لی کردی له م پیاوه بده ی ؟
وتی : پی ی به جله کاند ناو براندی .

عومر فه رمووی : که واته ماده م دانى پیداده نییت که لیت داوه یان نه بی کابرا رازی که یته به جوړیک یان نه بی چیت لی کردووه وه هات لی بکاته وه .
جبلله ش وتی : مه گهر شتی وانه کری ؟ له کاتی کدا من پادشایه کم و ئه و که سیکی ره ش و پروته ؟

عومر فه رمووی : ئیسلام ئیوه ی یه کسان کردووه ، توش به هیچ شتیک چاکه و فه زلت به سهریه وه نی یه مه گهر به کارى چاکه .

جبلله وتی : سویند به خوا هیوام وا بوو که به موسلمان بوونم زیاتر ریزدار و ده ستر شتوو ده ب له و کاته م که له نه فامیدا بووم .

عومر هیش فه رمووی : ده ی هه روایه .

جبلله ش وتی : تا به یانی بوم دوا خه تا بیریکى لی بکه مه وه ، ئه ی ئه میری نیمانداران .

^۱ - واته : به لی تو ریزدار ترین به ئیسلام بونت ماده م له سر هه ق بیت ، ده ست دریزی کردنه سر خه لکیش هه ق

عومەر فەرمووی : باشە با وابیئت ... ئەوە بوو کاتی شەوداھات جبللە خۆی و ھاوڕێکانی چوونە دەرەوێ شار و خۆیان گەیانە قوستەنتینیە بۆ لای ھەرقل ، و جبلە بوو بە خاچ پەرست و لە لای ھەرقل مایەوہ^۱ .

بەو جۆرە عومەر نمونەییەکی جوانی فەرمانرەوایەکی دادپەروری نیشاندا و لە راستیدا سەعیدی کوپی سەوید راستی و تەقە لە (حمص) و تازی بۆ خەڵکیدا بەم جۆرە :

(ئەو خەڵکینە ، لە راستیدا ئیسلام دیواریکی سەخت و دەرگایەکی قایمی ھەیە ، دیواری ئیسلام ھەق و دادپەروریش دەرگاکیەتی . ئیسلامیش مادەم فەرمانرەوایەکی توندوگیری ھەبیئت ، بە پتەوی بە ھیزی دەمینتەوہ ، توندی سولتان و فەرمانرەواش بە وە نی یە خەڵکی بە شمشیر بکوژیت یا خود بە قامچی لییان بدات ، بە لکو بەوہیە بە ھەق دادگەری بکات و دادپەرور بیئت) .

" پێشەوا ھەسەنی بەصری لە وەسفی پێشەوای دادپەروردا "

کاتی عومەری کوپی عبدالعزیز (پەحمەتی خۆی لی بیئت) بوو بە جینشین ، نووسراویکی نارد بۆ ھەسەنی کوپی ئەبی ھەسەنی بەصری کە ئاکار و پەروەشەکانی پێشەوای دادپەروری بۆ بنووسی . ھەسەنیش پەحمەتی خۆی لی بیئت ئەمە ی بۆ نووسی :

(ئەوە بزانیە - ئەو ئەمیری ئیماندارن - کە پێشەوای دادپەرور راستکەرەوێ ھەموو لاری یەکە و شکینەر و (کەلەپچە) ی ھەموو ستەمکاریکە ، چاککەری ھەموو خراپکاریکە و ھیزی ھەر بێدەسەلاتیکە و دادی ھەموو ستەملیکراویک و پەناگە ی ھەموو لێقەماویکە ، وە پێشەوای دادپەرور - ئەو ئەمیری ئیمانداران - وەك شوانی بە بەزەیی یە بۆ حوشرەکی کە بۆ باشترین لەوەرگای دەبات و دەپارێزێت لە لەوەرگای و شک و خراپ و لەمار دەپارێزێت و لە ناپەھەتی گەرماو سەرما دەشارێتەوہ .

ھەرەھا پێشەوای دادپەرور - ئەو ئەمیری ئیمانداران - وەك باوکیکی نزیکە لە مندالەکەییەو بە مندالی ھەولیان بۆ دەدا و بە گەورەیی فیریان دەکات ، تا لە ژیا ندایە کاسپیان بۆ دەکات و بۆ کاتی مردنیش بۆیان پاشەکەوت دەکات ..

^۱ - سیرە ی عومەری - بەلتاجی (۲۳۱ ، ۲۳۲) .

هروها پېشه‌وای دادپه‌روم - وهك دايكي به‌سۆز و مېهره‌بان وايه بۆ منداله‌كه‌ي ، به‌سه‌ختي هه‌ليده‌گرئ و به‌سه‌ختي لي ده‌بيته‌وه و به‌مندالي په‌روم‌رده‌ي نه‌كات و شه‌ونخوني پيوه ده‌كات و نه‌و كاته نارام ده‌بيت كه كورپه‌كه‌ي نارام بيت ، به‌يني شيري دهداتي و به‌يني له شيري ده‌بريته‌وه تا فيري خوراكي بكات ، به‌تهدروستي خو‌شحال ده‌بيت و به‌نه‌خوشي و شه‌كه‌تي غه‌مبار ده‌بي .

هروها پېشه‌وای دادپه‌روم نه‌ي نه‌ميري ئيمانداران پاسپېردراوي هه‌تيوان و خه‌زينه‌ي هه‌ژارانه و مندالانيان په‌روم‌رده نه‌كات و به‌گه‌وره كانيشيان نازوقه نه‌دات .. هروها وهك دل له‌ناو جه‌سته‌دا ، به‌سه‌لامه تبوني نه‌و جه‌سته‌ش سه‌لامه‌ت ده‌بي و به‌خراپيووني شي جه‌سته‌تيك ده‌چي و خراپ ده‌بي ..

هروها پېشه‌وای دادپه‌روم كه‌سيكه له نيوان خودا و به‌نده‌كاندا وه ستاوه گوئ له‌و ته‌ي خوا ده‌گرئ و ده‌يدات به‌گوئ ي به‌نده‌كاندا و له په‌روم‌دگاري دمرواني و نه‌ويان نيشان دهدات ، هه‌ر به‌رو لاي خوا پئ ده‌كات و نه‌وانيش بۆ لاي نه‌و ده‌بات ... له‌به‌ر نه‌وه نه‌ي نه‌ميري ئيمانداران ، له‌و مولكه‌دا كه خودا پئ ي داويت وهك نه‌و عه‌به‌ده مه‌به كه گه‌وره‌كه‌ي متمانه‌ي پئ ده‌كات و مال و مندالي نه‌داته ده‌ستي ، كه‌چي ماله‌كه‌ي په‌رش و بلاو كرده‌وه و منداله‌كانيشي دم‌ربه‌دمر كرد و به‌و جوړه نه‌هله‌كه‌ي هه‌ژار كرد و مال و سامانه‌كه‌شي به‌ش به‌ش كرد .

نه‌وش بزانه - نه‌ي نه‌ميري ئيمانداران - كه خواي گه‌وره بويه سنووره‌كاني ديارى كردوه تا پنگري له پيسي و خراپه‌كاري بكرت ، ئيت‌ر به‌وكه‌سه چي ده‌لييت كه پاگرتن و جيگيركردني سنووره‌كاني به‌ده‌سته خوئ خراپه‌كاري نه‌كات ، هروها خودا (قصاص) ي له‌به‌ر خاتري پاراستني ژياني به‌نده‌كاني بپيارداده ، نه‌ي نه‌گه‌ر كه‌سيك كه ده‌با (قصاص) ي بۆ وهرگرته‌ياه‌ته‌وه ، خوئ بيانكوژيټ چي ؟

نه‌ي نه‌ميري ئيمانداران ، يادي مهرگ و دواي مردن و كه‌مي شوينكه‌وته‌كانت و پشتيوانه‌كانت له‌وكاته‌و ساته‌دا بكه ، وه توئيشو بۆ نه‌و كاته و بۆ كاتي توقينى هه‌ره‌گه‌وره بۆ خوت بخه‌روه .

بزانه كه‌ماليكي ديكه‌ت هه‌يه جياواز له‌م ماله‌ي ئيستا تيايداييت و له‌وي به‌خاك ده‌سپېردرييت و خو‌شه‌ويستانت جيت ده‌يان و له‌قولاوي گوږدا به‌تاك و ته‌نها

تسلیمت دهکن . دهی ئه زادهی بۆ هه لگره که له گهلت ده مینیتته وه ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ (٣٤) وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ (٣٥) وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ (٣٦)﴾ سورة عَبَسَ ، آية (٣٤ - ٣٦)^١
 نهوت له یاد بئی ئه ی ئه میری ئیمانداران که ئه پوژدهی ﴿... إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ (٩) وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ (١٠)﴾ سورة العاديات ، آية (٩ - ١٠)^٢ ئه پوژده نهییه کان
 ئاشکرا دهبن و پهراویش گه وره و بچوک ده خوینیتته وه ...

ئیتستا که هیشتا تۆ له دهر فهدایت - ئه ی ئه میری ئیمانداران - وه ئه جهلت
 نه هاتوو و بئی هیوا نه بویت ، به فرمانی نه زانه کان حوکمی به نهکانی خوا مه که و
 دهره ق به وان پیگه ی سته مه کاران مه گره و خو به زل زانه کان زال مه که به سه ر بئی هیز و
 چه و ساوه کاند ، چونکه ئه وان دهره ق به با و مر داران هیچ هه لیک له ده ست نایه و هیچ
 باکیان نی یه ... تۆش نه گهر ئه و کاره ت کرد ئه و تاوان و گونا می خو ت و ئه وانیش
 هه لده گری ت ، وریا به ئه و که سانه هه لته خه له تینن که له به ده بخت کردنی تۆ چیژ
 و مر ده گرن و بۆ خو یان له خو شی یهکانی دنیا ئه خو ن به نه هیشتی خو شییهکانی تۆ له
 ئاخیره تدا ..

سهیری تواناو ده سه لاتتی ئه مپو ت مه که ، به لکو سهیری بئی ده سه لاتتی سبهینیت
 بکه ئه و کاته ی که دیلی په تی مه رگی ت و له نیو دهستی خوا دا وه ستاویت له بهر چاوی
 فریشته کان و پیغه مبران و نیروا و اندا و له روژیکدا که هه مووان پوو یان له
 پهرو مر دگاریانه ...

له راستیدا من ئه ی ئه میری ئیمانداران نه گهر چی بهم ناموژگاریه م نه گه شتوو مه ته
 پله ی کاملان و ژیرانی پیش خو م ئه م نوو سرا وه ت بۆ ده نیرم وه ک دهرمان سازیک که چو ن
 خوشهویسته که ی چاره سه ر ده کات و دهرمانی تال و سه ختی پی ده دات به ئومیدی

^١ - ئه و پوژده هیته سامنا که برا له ده ست برا که ی هه لدیت و راده کات ههروه ها له ده ست دایک و باوک و ... له
 ده ست هاو سه ر و کو ره کانی .

^٢ - کاتی له کو ره کان هیترانه دهر وه و هه رچی ش له سینه کاندایه هه ر هه موو له (کارنامه دا) به تو مار کراوی
 ئاشکرا کران و خرا نه بهر ده ست

سهلامه تی و تهن دوستی . له کوټاییدا سلاو رحمت و بهرکاتی خوی پهره دگارت لی بیت .^۱ نهی نه میری ئیمانداران .

- سۆز و تاسه کردن یو پهره دگار :-

پاش گه شتیکی پیروز که (فاروق) له ناو ئیسلامدا به سمری برد ، زهوی بو ئیسلام خوښ و ناماده کردو ئالای یه کتاپهرستی له سمر ده می ئه و دا له زور ولتداشه کایه وه له وانه :-

(بصری ، دمشق ، ئوردون ، بیسان ، طبریة ، فهلهستین ، قودس ، مصر ، ترابلس ، عراق ، نه هواز ، نه هاوهند ، خوراسان ، ... و زوری تریش) کاتی نه وهات ره و نه ده که بگاته مه نزل و بهو ئامانجه ی بگات که له پیناویدا ژیاو له پیناویدا وه فاتی کرد .

پیشهوا : ئینو که سیر (رهحمه تی خوی لی بیت) ده لیت

(عومەر (ﷺ) سالی ۲۳ ی کوچی کاتی له حج بوویه وه و له نه بتهح دابهزی دهستی به دوعا کردن کرد سکاالی خو ی برده لای پهره دگاری که ته مهنی گه و ره بووه و هیژ و توانای کهم بووه ته وه و په عیه ته کهشی بلاو بوونه ته وه و له وه ده ترسیت تووشی کهم و کورتی و که مته رخه می بییت و داوای له خوی پهره دگاری کرد بیباته وه لای خو ی و له ولاتی پیغه مبره کهیدا (ﷺ) شه هاده تی به نسیب بکات ، ههروهک له (صحیح) دا هیهه فهرمووی : (پهره دگارا .. داوای شه هاده تی لی نه کهم له پیناوی تودا و داوای مردنیکت لی نه کهم له ولاتی پیغه مبره کهیدا (ﷺ)) .^۲

خوی پهره دگار و میهره بانیش نزای پیشهوا عومری گیرا کرد و ههردو داواکه ی قبول کرد ، شه هاده تی له شاری پیغه مبره کهیدا (ﷺ) .

ئه مهش زور پله و پایه یه کی گه و ره و مهز نه ، به لام خودا بو هه ره کهس بیهوی میهره بان و به سۆزه ، نه وه بوو بریاری خودا و ابو نه بولو لو هه فه یروزی مهجوسی که خو ی له پو مدا نیشته جی بوو ، له کاتی نو یژ ی به یانی و له ناو میحرابی پیرو زدا سی لیدان - و تراویشه شهش لیدان - ی به خه نجه ریکی دووسه دا له پیشهوا عومره که

^۱ - العقد الفرید (۳۵ ، ۳۶) ، صلاح الأمة (۶ / ۲۵ - ۲۷) .

^۲ - صحیحی بوخاری (۳ ، ۳۰) .

یه کیانی له ژیر ناوکی دا بوو - له جی ی خوئی کهوت و (عبدالرحمن ی کوپی عوف) له جی ی خوئی دانا ..

کابرای عجه می بی باوهر خه نجره کهی دهرینایه وه و به هر که سیك ده گه یشته لی ی دها و تا له سیانزه پیای دا شه شیان کوشته ، و له کوتاییدا عبدالرحمن ی کوپی عوف کلاو (ته قله) کهی خوئی هه لدا به سهریدا و کهوت ، نهویش نه فرتهی خوی لی بیت خوئی کوشته .. دواتر عومهر (ﷺ) هه لگیرا و برایه وه بومالی خوئی پیش خوره لاتن ..

پیشهوا له حاله تی کدا بوو برینه کهی خوی لی دهره شته بویه له هوش خوئی دهچوو ، و دههاته وه هوشی خوئی پاشان نویژیان وه بیر دهخسته وه کهوا کاتی نویژی بهیانی یه .. نهویش به هوشی خوئی دههاته وه و دهیفرموو : " به لی ، نهوهی نویژوان لی بینیت هیچ پشکیکی له ئیسلامدا نیه " .^۱ پاشان له کاتی خویدا نویژه کهی نهجامدا.^۲

گهشتیاریک بو بههشت : -

وهرن با له گه ل بهری کردنی سات به ساتی ئهم بهنده چاکه خوازه بو بههشت ، بژین ، بهلام نهوه کی یه وینهیه کی زیندوومان بو دهگوازته وه له کوتا کاتر میرهکانی پیش کوچی عومهر ؟ نهوه کهسه عبدالله ی کوپی عمری کوپی خهتابه رفزای خویان له سهر بی ، عبدالله دهلیت : -

(کاتی نهبو لؤلؤه دووجار خه نجره کهیدا له عومهر ، عومهر وایزانی تاوانیکی له لای خه لکی هیه و نازانی ، بویه ئیبنو عهباسی بانگکرد ، نهوه ئیبنو عهباسی خوش دهویست و لی ی نزیک بوو وه گوئی ی بو دهگرت ، پرسى : نهوهی بزانه ئایا نهوهی ئهم کاره ی کرد یه کی بوو له خه لکه که ؟ ئیبنو عهباس یش چوو دهروه ، به هرکه سیك دهگه یشته دهیبینی که دهگریان ، نهویش گه رایه وه لای عومهر فهرمووی : -

نهوهی نه میری ئیمانداران ، بههر کهسی دهگه یشتم وها دهگریان وهک نهوهی پولهیان جوانه مرگ بووبی .

^۱ - ئیسناده کهی باشه : نهجمده و غهیر نهویش کیراویانه ته وه ز (الترعیب و الرهب) ی منزری (۱ / ۱۹۷) .

^۲ - بروانه / البداية و النهاية (۵ / ۲۱۷) به کهمی دهستکاریه وه .

ئەویش فەرمووی : کێ منی کوشت ؟

ئینبو عباس فەرمووی : ئەبو لؤلؤه ی مەجوسی کە بەندە ی موغەیرە ی کوپی شوعبە یه .^۱

ئینبو عباس دەلیت : کەوام پی وت ئاسوودەیم لە دەم و چاویدا بەدی کرد .
ئینجا فەرمووی سوپاس بۆ ئەو خوا یه ی کە بەکەسیک تاقی نەکردمەوه و تبتیتی ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ و بێتە بەلگە بەسەرمەوه .^۲

فەرمووی : بەلام من پیم وتبوون کە هیچ کەسیکی بیانی بی باوەرمان بۆ مەهینن کە چی سەرپنجیتان کردم ، پاشان فەرمووی : براکانم بۆ بانگ کەن ، پرسیان کێ ؟ فەرمووی : عوسمان و عەلی و تەلحە و زوبیر و عبدالرحمن ی کوپی عەوف و سەعدی کوپی ئەبی و قاص (ئەوانیش ناریدیان بە دوا یاندا و پاشان سەری لەسەر کۆشم دانا کاتی گەیشتن پیم وت : ئەوانە ی داوات کرد بوون گەیشتون ، فەرمووی : بەلی .. لە کاروباری موسلمانانم پوانی ، بینیم ئێوه ئەو شەش کەسەتان سەرانی خەلک و پیشەوایان و ئەم کاروبارەش هەر بە ئێوه دەکری ، ئەگەر لەسەر پی ی راست بمینن ئەوا خەلکیش لەسەر پی راست دەمیننەوه . خو ئەگەر جیاوازی یەکیش هەبی ئەوه لەناو ئێوه دایە .. منیش کاتیک گویم لی بوو باسی ناکۆکی و پەرت پەرت بوونی دەکرد و مزانی کە پووی داوه ، چونکە بەدەگمەن شتیکی و تووه و پوی نەدابی ، پاشان ئەوه ندە خوینی لەبەر پۆشت تا تەواو بی هیژ بوو ئەوانیش دەستیان کرد بە ورتە ورت هەتا لەوه ترسام لەناو خۆیاندا بەیعت بە یەکیک لە خۆیان بدەن ، وتم : ئەمیر هیشتا زیندوووه خو نابێ دوو جینشین هەبن یەک سەیری ئەوی تر بکات ، عومەر فەرمووی : هەلمگرن .. ئیمەش هەلمانگرت .. فەرمووی (لەگەل سی لایەن) سی کۆمەل - راویژ بکەن و پاشان صوھەیب نوێژ بۆ خەلکی بکات (دابەستی).

^۱ - هەندێ لە بوختانچیان دەیانگوت کە گوا یه موغەیرە ی کوپی شعبە نەم پلانە ی رێک خستوو - بە کوشت چن درۆزان و بوختانچیان .

^۲ - لە رێوا یه تی تردا (سوپاس بۆ ئەو خوا یه ی چارەنووسی منی نەخستە دەستی کەسیک نیدە یعی باوەر بکات و تەنها کړنوشنیکشی بۆ خوا نەبرد بی) البدایه (۵ / ۲۱۸) .

وتیان / لهگه‌ل کێ پ‌اویژ بکه‌ین ئه‌ی ئه‌میری باوه‌پ‌داران ؟

فهرمووی : (پ‌اویژ بکه‌ن له‌گه‌ل کۆچکه‌ران و پ‌شتیوانان و جوامی‌رائیک له‌ناو سه‌ربازه‌کاندا) .

پاشان داوای قومه شیریک‌ی کرد که خواردیوه سپیایی شیرکه له هه‌ردوو برینه‌که‌یه‌وه هاته دهره‌وه ، زانیی که ئاماره‌یه به‌ مردنی ، فهرمووی : " ئیستا ئه‌گه‌ر هه‌موو دنیا هی من بوايه ئه‌مکرد به‌ فیدای سامناکیی پ‌وژی قیامه‌ت " .

ئین عباس یش فهرمووی : ده‌ی خوا خۆی پ‌اداشتت بداته‌وه ، مه‌گه‌ر پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌و کاته‌ی موسلمانان له‌مه‌که‌دا له‌ ترسدا ده‌ژیان داوای له‌ خوا نه‌کرد که ئیسلام و موسلمانان به‌ هۆی تۆوه به‌ هیژ و به‌ توانا بکات ، و کاتی موسلمان بویت ، موسلماننوت بوه عیززه‌ت و به‌ تۆوه ئیسلام و پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و هاوه‌لان ده‌رکه‌وتن و ناشکرا بوون .

وه به‌ کۆچکردنت بۆ مه‌دینه پ‌زگاریت هینا ، ئه‌وجا له‌ هیچ جه‌نگیک‌دا نه‌بووه که ئاماده نه‌بوییت هاوپی له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بۆ کوشتنی بی باوه‌پ‌ان له‌ فلانه و فلان پ‌وژدا ، و پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌فاتی کرد و لی‌ت پ‌ازی بوو ، داوای ئه‌ویش هاوکاری جینشینه که‌یت کرد له‌سه‌ر خستنی به‌رنامه‌که‌ی خوادا و به‌ که‌سانیک که به‌ره‌وپ‌ووی ئیسلام ده‌هاتن له‌وانه‌ت ده‌دا که پ‌شتیان له‌ ئیسلام هه‌لده‌کرد ، هه‌تا خه‌لکی به‌ویست و ناویست هاتنه‌ ناو ئیسلام ، پاشان خه‌لیفه‌ش وه‌فاتی کرد و لی‌ت پ‌ازی بوو ، پاشان کرایته‌ والی به‌ باشترین شیوه که خه‌لکی پی بکریته‌ والی و سه‌رکار ، و خودا به‌ هۆی تۆوه ولاتانیکی پی ئاوه‌دان کردیته‌وه و مال و سامانیکی بۆ موسلمانان له‌سه‌ر ده‌ستی تۆ کۆ کرده‌وه و دوژمانانی ئیسلامی له‌سه‌ر ده‌ستت نه‌فی کردوه دهرنا ، پاشان خ‌وای گه‌وره هه‌ر له‌ ری تۆوه چه‌ندین خ‌یزانی له‌ ئایین نزیک کرده‌وه و پ‌وژی دان و له‌ کۆتاییشدا شه‌هاده‌تی پی به‌خشیت... ده‌ی خ‌وشی له‌ خ‌وت ئه‌ی ئه‌میری ئیمانداران .

ئه‌ویش فهرمووی : " سویند به‌خوا له‌ خ‌وبایی ئه‌و که‌سه‌یه‌ فریو خ‌واردووی ئه‌که‌ن " پاشان فهرمووی : ئه‌ی عبدالله له‌ پ‌وژی قیامه‌تدا ئاماده‌ی له‌لای خوا شایه‌تیم بۆ

بدهی؟ وتی: بهلئ، عومریش (ﷺ) فهرمووی / نهی پهروردگار ستایش بو تو، نهی عبدالله ی کوپی عومر پروومه تم بنووسینه به زهویهوه.^۱

منیش له سهر پانم دامگرت و خستمه سهر لاقم فهرمووی: "پروومه ته م بده له زهوی" و پیش و پروومه تی هینایه خواره وه تا کهوته سهر زهوی و فهرمووی: "خوت و دایکت بهد بهخت دهبن - یان بهد بهختی بو خوت و دایکت - نهگهر خوا لیت خوش نهبی نهی عومر".

نهو جا وفاتی کرد ره حمت و بهرکه تی خوی له سهر بی، و ناردیان به دوی عبدالله ی کوپی عمردا فهرمووی: له گهلان نایم تا نهو کاره نهکن که عومر فهرمانی پی کردن نهویش پاریژ کردنه له گهل نهنصار و کوچکردوان وچه ند پیاویکی جوامیر له ناو سهر بانه کاند).

حه سه ن ده لیت: باسی عومری بو کرا له سهر مهرگیدا چون له پهروردگاری ترساره. نهویش فهرمووی: "موسلمان بهم جوړیه چاکه و بهزه یی تیدا کو بوته وه، وه چون دوپوان خراپه و هله و له خوایی بوونیان تیا کو بوته وه.

سویند به خوا نه له رابردو و نه له نیستادا هیچ بهنده یه کی خوام نه دیوه چاکه کارتر و له خواترستر و به بهر زیتر له عومر، همره ها له رابردو نیستاشدا هر که سیکم دیبی خراپه ی زیادی کردبی نه وه هله و ساویلکیشی زیادی کردوه.^۲

خودا خافیزی: -

له کوتایی پید و له کاتیکدا خوا خافیزی له نه میری باورداران نه کهین وشه یه ک بو و تن نادوزمه وه نه مه نه بیت که نبنو مه سعود ده لیت: -

"عومر قه لایه کی پولاین بو بو نیسلام که خه لکی ده هاتنه ناوی و نیدی نه نه چوونه دمره وه، به لام پاش نهو نهو قه لایه رما و نیدی خه لکی لی دینه دمره وه له بری نه وه ی بچه ناوی".^۳

۱ - وه نه وه ی عبدالله ی کوپی عباس ی لی بو بیته کوپی عومر.

۲ - نیسناده کی (حسن): ته بهرانی له نه وسه ت دا ریوایه تی کردوه هیه سه می ده لیت: نیسناده کی (حسن) ه الجمع ژماره (۱۴۴۶۳).

۳ - ته بهرانی ریوایه تی کردوه له الکبیردا. الجمع (۱۴۴۶۶، ۱۴۴۷۹).

ههروه ها دهفرموی : " ههزم نه کرد خهزمه تکاریک بوومایه له بهردهستی عومهردا
ههتا مردن)^۱

وه ده لیت : " نه گهر عومهر سهگیکی خوشبویستایه ، ئه سهگه ده بووه
خوشهویسترینی سهگیک له لام)^۲ سویند به خوا ئیبنو مه سعود راستی وتووہ ..

" سه لام له سهر گیانی عومهری کوپی خهتاب (ﷺ) له گهل نه مراندا "

---

^۱ - ته بهرانی ریوایهتی کردووہ له الکبیردا . الجمع (۱۴۴۶ ، ۱۴۴۷) .

^۲ - ته بهرانی ریوایهتی کردووہ له الکبیردا به ژمارهی (۸۸۱۵) .

" ۳ - عوسمانی کوپی عه فان (ﷺ) "

ناسنامه ی : -

عوسمانی کوپی عه فانی کوپی ئه بی لعاصی کوپی ئومه ییه ی کوپی عه بد شه مسی کوپی عبدمه نافه ...

عوسمان (ﷺ) له سالی شهشی فیل دا له دایک بووه و هر زوو موسلمان بووه و هر دوو کۆچه که ی کردووه ، کۆچی یه که می حه به شه و کۆچ بۆ مه دینه ..

خاتوو روقیه ی کچی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ی هیناوه و له شه وه کانی به دردا خاتوو روقیه وه فاتی کردووه ، دوی ئه ویش پیغه مبه ری خوا (ﷺ) خاتوو ئوم که ل سوم ی (خوشکی روقیه) ی پیداووه .

زانایان ده لّین : " جگه له عوسمان نه زانراوه که سیکی تر دوو کچی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) هاوسه ری بوو یّت . له بهر شه وه ناو نراوه به " ذالنورین " ۱ عوسمان (ﷺ) یه کیکه له وه ده که سه ی مژده ی به هه شتیان پی دراوه و ههروه ها یه کیکه له وه ده وه لانه ی قورنایان کۆ کردووه " . " که سیکی ریش درێژ و جوان بووه " ۲ و له جوانترین که سان بووه ۳ .

له عبدالرحمن ی کوپی عوسمانی قوره شی یه وه : - پیغه مبه ری خوا (ﷺ) هاتوووه بۆ مالی عوسمان (ﷺ) دیو یه تی که که ی سه ری عوسمان به ملدا ده شوات فهرمووی : " یا بنیة احسینی الی ابي عبدالله ، فإنه أشبه اصحابي بی خلقاً " ۴ واته : که چم باشبه بۆ باوکی عبدالله ، چونکه له ناو هاوه لانه دا له هه مویان زیاتر هاو ئاکاری منه .

۱ - واته خاوه نی دوو رووناکی .

۲ - نیه سنده که ی (حسن) ه . ته به رانی له عبدالله ی کوپی شداد به راگیرای ریه یه تی کردووه . (المجمع) (۱۴۴۹) .

۳ - هه یسه می ده لّیت : عبدالله گێراویه ته وه و پیاوانی فهرمووده که پیاوانی (الصّحیح) ن . جگه له ئوم موسی که نه میش جیی متمانه یه . المجمع (۱۴۴۹) .

۴ - پیاوانی جیی متمانه ن / ته به رانی ریه یه تی کردووه ، المجمع (۱۴۵۰) .

" چاکه کانی "

۱ - له ئه‌بی هورهیرهوه (ﷺ) : پیغمبری خوا له‌سهر کیوی چه‌را بوو له‌گه‌ل ئه‌بویه‌کر و عومهر و عوسمان و علی و ته‌لحه و زوبیر دا ، به‌رده‌که جولاً ، پیغمبری خوا (ﷺ) به‌برده‌که‌ی فهرموو " إهدأ فما عليك الانبي ، أو صديق أو شهيد " ^۱ واته : هیمن به ، خو جگه له پیغمبری‌ک یان (صديق) یکن یان شهیدی‌کت له‌سهر نی یه . نووسهریک ده‌لیت : نه‌م فهرمووده گشتگیر تره له و فهرمووده‌یه‌ی ناوی دوو شهیدی تیا‌دا‌ها‌تووه ، هه‌روه‌ها فهرمووده‌که یه‌کی‌ک له موعجیزه‌کانی (په‌رجوو) پیغمبرایه‌تی تیدا‌یه ، ئه‌وه بوو هه‌ریه‌که له عوسمان و علی و عمر و ته‌لحه و زوبیر شهید بوون .

۲ - له ئه‌بو موسای ئه‌شعهری یه‌وه ، ده‌لیت : (له‌گه‌ل پیغمبری خوا (ﷺ) چووینه دهره‌وه ، و له پێدا چوو پشت یه‌کی له دیواره‌کانی ئه‌نصار بوو کاری تایبه‌تی خو‌ی .

فهرمووی : (یا ابا موسی املك علي الباب فلا يدخلن علي احد الاباذن) ئه‌ی ئه‌بی موسا دهرگا‌که‌م لی بگره تا که‌س به‌ بی مؤلته نه‌یه‌ت به‌سه‌رما . ئه‌وه بوو پیاوی‌ک هات و له دهرگای دا پرسیم ، کییه ؟ وتی : ئه‌بویه‌کر ، وتم : ئه‌ی پیغمبری خوا (ﷺ) ئه‌بویه‌کر هاتوو و مؤلته‌ی هاتنه ژووره‌وه و هه‌ر ده‌گریت ؟ فهرمووی : (أئذن له وبشره بالجنة) مؤلته‌ی بده و مژده‌ی به‌هه‌شتیشی پی بده . ئه‌ویش چوو ژووره‌وه و مژده‌ی به‌هه‌شتم پی دا . پیاوی‌کی تر هات و له دهرگای دا ، وتم : کییت ؟ وتی : عومهرم وتم ئه‌ی پیغمبری خوا عومهره هاتوو دا‌وای مؤلته‌ی هاتنه ژووره‌وه ده‌کات . فهرمووی (أفتح له وبشره بالجنة) . فهرمووی : بۆی بکه‌ره‌وه و مژده‌ی به‌هه‌شتی پی بده ، منیش دهرگا‌که‌م بوو کردوه که هات ژووره‌وه مژده‌ی به‌هه‌شتم پی دا .

پیاوی‌کی تر هات و له دهرگای دا ، پرسیم ، کییه ؟ وتی : عوسمان ، وتم : ئه‌ی پیغمبری خوا (ﷺ) عوسمانه دا‌وای مؤلته ده‌کات . فهرمووی : (أفتح له وبشره بالجنة)

^۱ - صحیح : موسلیم و ترمزی رِیوایه‌ت کردووه بر‌وانه سه‌حیحی ژماره (۲ / ۵۶۲) .

علی بلوی تصییه)^۱ واته / بوئی بکهروه و مرژدهی بهمشتی پی بده له سهر به لایه که توشی ئه بیئت .

۳ - له عوسمانهوه پهرای خوای لیبیئت فهرمووی : پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : " من حفر رومة فله الجنة " ههر کهسی بیریک لی بدات ده چیته بهمشتهوه . منیش بیریکم لی دا ههروه ها فهرمووی " من جهاز جيش العسرة فله الجنة " واته : ههر کهسی سوپایه که له کاتی نارهحه تی و نه بوونیدا ساز بکات (به چهک و تفاق) ئهوا ده چیته بههشت منیش وام کرد .^۲

۴ - ههروه ها عوسمان (ﷺ) فهرمووی ته / سویند به خوا نه له جاهیلیدا (پيش ئیسلام) و نه له موسلمان بووندا ههرگیز زینام نه کردووه .^۳

" شهرمی عوسمان "

له خاتوو عانیشه ی دایکی ئیماندارانهوه ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) دانیشتبو پانی بهدمروه بوو، ئه بویه که مۆله تی هاتنه ژووره وهی وهرگرت ئه ویش ههر بهو شیویه مۆله تی دا ، ئه و جا عومهر مۆله تی هاتن ژووره وهی وهرگرت ، بو ئه ویش بههه مان شیوه مۆله تی دا ، به لām کاتی عوسمان مۆله تی هاتنه ژووره وهی وهرگرت ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) جلهکانی دا به سهر پانیدا و دایپووشی .

دوای ئه وهی هه لسان ، پرسیم : ئه ی پیغه مبهری خوا (ﷺ) ، ئه بویه که و عمر مۆله تیان وهرگرتی تۆش فهرمووت لی کردن له کاتی کهدا ههر بهو حاله بوویت که بوویت (پانه کانت به دهره وه بوون) ، که چی کاتی عوسمان مۆله تی وهرگرت جله کانت دا به سهر پانتدا ، فهرمووی : (یا عائشة ، الا أستحي من رجل ، والله و ان الملائكة تستحي منه) .^۴

۱ - صحیح / صحیحی سونه ته کانی ترمزی (۲۹۲۷) .

۲ - صحیح ، بوخاری به هه لپه سیرای ریوایه تی کردووه بروانه : روضة المحبین (۲۰) .

۳ - صحیح / ئه بو داوود ریوایه تی کردووه . بروانه روضة المحبین ی عه ده ی (۲۰) .

۴ - موسلیم دهره تانی کردووه بو فهرمووده که له بابی (فضائل عوسمان) وا به چه ند دهر برینیکی نزیک لهم ریوایه ته وه .

واته : ئەی عایشه ، ئایا شەرم لە پیاویک نەکەم کە سویند بە خوا فریشتەکان شەرمی لی دەکەن .

نووسەریک دەلیت ، وتم : باشە پیاویک فریشتەکان شەرمی لی دەکەن و پیغه مبری خوا (ﷺ) شەرمی لی دەکات ، ئەی ئەو تانە و تەشەر لیدمراوە شەرم ناکەن درۆی بۆ هەڵدەبەستن ؟!

و هەسەن (رەحمەتی خۆی لی بیّت) ، باسی عوسمان و زۆری حەیی عوسمان دەکات ، دەلیت : (هەتا نەگەر لە مال بیّت و دەرگاشی لەسەر داخرابی ، جلەکانی داناکەنی تا ئاو بە خۆیدا بکات .^۱

" پەرستشی "

لە ئیبنو عومەرەو (ﷺ) فەرموودە ی پەرەردگار لەم ئایەتەدا کە دەفەر مویت : ﴿ اَمَّنْ هُوَ قَانَتْ اَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةً رَبِّهِ ﴾ سورة الزمر آية (۹) .

واته : یان ئەو ئیماندارە ی کە لە دووتوی شەوگاردە هەڵدەسێت بۆ خوا پەرستی ، سوجدە دەبات و بە پێوە دەوێستێت لە لێپرسینەوێ قیامەت دەترسێت و هیوای بە میهرەبانی پەرەردگاری هەیە .

دەلیت : مەبەست عوسمانی کوپی عەفانە .^۲ هەرەها (رەحمەتی خۆی لی بیّت) کە هەڵدەسا بۆ شەو نوێژ هەرگیز کەسی لە ئەندامانی خێزانەکە ی بە خەبەر نە ئەهینا تا یارمەتی بدەن لە دەست نوێژ گرتنیدا ، مەگەر خۆیان بە خەبەر بونایە . هەرەها هەمیشە بەرژوو بوو . گلهیی لی دەکرا کە بۆچی خزمەتکاریکی بە خەبەر ناهینی ؟ دەیفەرموو : نەخیر ! شەویش بۆ ئەوانە با راحت بن .^۳

۱ - پیاوانی جی متمانەن : هەیسەمی دەلیت : نەجمد گێراویتیەو . الجمع (۸۲ / ۹) .

۲ - بروانه البداية و النهاية (۳۰۷ / ۵) - ئیبنو عباس دەلیت : کێ حەز ئەکات خۆی پەرەردگار رۆژی قیامەتی لا ئاسان بکات با خودا لە تاریکی شەودا بە کێنوش بردن و نوێژ کردنەو ییبنیت و لە خەمی ناخیرەتدا بێ و تکای رەحمەت و بەزەیی ئەو بکات . تەفسیری قرتویی (۲۱۴ / ۱۵) .

۳ - البداية و النهاية (۳۰۷ / ۵) .

وه له حه‌سه‌نه‌وه ، ده‌لێت : عوسمان فهرمووی : (ئەگەر دڵه‌كانمان پاك بوايه‌ته‌وه هه‌رگیز له فهرمووده‌كاني پهره‌ردگارمان تێر نه‌ده‌بوین ، له راستیدا حمز ناكهم پۆژێكم به‌سه‌ردا به‌وات و سه‌یری قورئانی پیرۆزی تیا نه‌كه‌م) (نه‌یخوینمه‌وه) ، كاتیك وه‌فاتیشی كرد (مصحف) هه‌كی به‌هۆی زۆر خویندنه‌وه و مانه‌وه‌ی به‌ده‌ستییه‌وه كۆن و شپ بوو بوو . ' هه‌روه‌ها كاتی شه‌هید كرا (مصحف) هه‌كی له‌ كۆشیدا بوو ، هه‌روه‌ها انس و محمدي ابن سیرین ده‌لێن : خیزانی عوسمان پۆژی (الدار) ^٢ ، وتی : (یان بیکوژن ، یان وازی لی بینن ، سویند به‌خوا شه‌وی به‌ قورئان له‌یه‌ك ڕكاتدا زیندوو نه‌كرده‌وه !) ^٣

" ترسی عوسمان "

له عبدالله ی كۆپی پۆمی یه‌وه ، ده‌لێت : " پیم گه‌یشته‌وه كه عوسمان (ﷺ) فهرموویه‌تی : ئەگەر له نیوان به‌هه‌شت و دۆزه‌خدا دامنی و نه‌زانم ده‌خریمه‌ کامیان ، ئه‌وه‌م هه‌لده‌به‌ژارد ببومايه به‌ خۆل پێش ئه‌وه‌ی بزاتم چاره‌نووسم بۆ كاملايه " . هه‌روه‌ها عوسمان (رحمه‌تی خوی لی بیت) كاتی له‌سه‌ر گۆپێك ده‌وه‌ستا ئه‌وه‌نده نه‌گه‌ریا تا پێشی ته‌ر ده‌بوو . پێیان ئه‌وت : - كاتی یادی به‌هه‌شت و ناگر ده‌كریت ناگری ، كه‌چی یادی گۆپ ده‌كه‌یت ده‌گری ؟ عوسمان (ﷺ) فهرمووی : گویملی بوو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی : " القبر أول منزل من منازل الآخرة ، فأن بها منه ، فما بعده أسیر ، إن لم یج منه فما بعده أشد " واته : گۆپ یه‌كه‌مین مه‌نزلگایه له مه‌نزلگاكانی ناخیره‌ت ، ئەگەر پزگارت بوو لی ی ئه‌وه هه‌رچی له دوا ی ئه‌و دیت ئاسانه‌تره ، خو ئەگەر پزگارت نه‌بوو لی ی ئه‌وا هه‌رچی له دوا ی ئه‌و دیت گرانتر و توندتره ..

١ - البداية (٥ / ٣٠٧) .

٢ - يوم الدار / ئه‌و ڕۆژه‌ی ناشوبه‌كان هێرشیان برده‌ سه‌ر عوسمان (رحمه‌تی خوی لی بیت) ، بۆ كوشتنی .

٣ - زه‌هه‌بی ده‌لێت : له‌ چه‌ند ڕوویه‌كه‌وه ئهم فهرمووده‌یه راسته‌كه عوسمان قورئانی هه‌موو له‌یه‌ك ڕكاتدا خویندنه‌وه ، (سیر أعلام النبلاء) ، به‌شی / الخلفاء ، لایه‌ره (١٥٧) وه‌ یروانه : (التبيان) ی نه‌وه‌ی (ل ٥٧) . نووسه‌ریك ده‌لێت : ئه‌وه‌ش راسته‌كه نه‌هی له‌ خویندنی هه‌موو قورئان له‌ كه‌مه‌تر له (٣) ڕكاتدا كراوه . نیببوو ره‌جه‌ب ده‌لێت : (به‌لكو ئهم نه‌هی یه‌ بۆ كاتیكه‌ به‌رده‌وام بی له‌سه‌ری (أ . هـ) طائف المعارف) ١٩١ .

وه فېرمووی : گویم لی ی بوو (ﷺ) فېرمووی " ما رأیت منظرا قط الا و القبر افضل منه " واته : هرگیز هیچ دیمه نیکم نه دیوه له دیمه نی گوږ ترسناکتر بیت .

بی فیزی (تواضع) ی عوسمان (ﷺ)

له حهسه نه وه (رحمه تی خوی لی بیت) ، ده لیت : " عوسمانم بیني (ﷺ) له مزگهوت به لپیغه یه که وه خوی لی که وتبوو ، له کاتیکدا نه میری ئیمانداران بوو " ^۲ وه لآمدانه وه و په تکر د نه وه ی ئه و گومانان هی له سمر پیښه وه عوسمان دروستکرا بوون : - بوختانچیان چه ندین شتیان بو (ذي النورین) هه لبه ستووه له درو و بوختان و شتی دور له راستی تاوه کو بهم کاره یان راستی یه کان بسرنه وه و تانه له سییه مین (خلیفه ی راشدین) بدن ، که زانایان له کوون و ئیستاشدا هه میښه له ئاست وه لآمدانه و یاندا بوون و ئه و تیره ی بو پیښه وه عوسمانیان هه لدا ، گیرایانه وه بو سمر سنگی خویمان و هه میښه درو و ساخته کاریه کانیان ئاشکرا کردوه " والله غالب علی امره " . به راستی خودا فرمان و ویستی خوی سمر ده خات . له هه لبه ستراوانه : -

۱ - ئه وه ی که گوايه پیښه وه عوسمان (عبيدالله ی کوږی عومر) ی له هه قی (هرمان) دا نه کوشتووه ته وه .

وه لآمیش ئه مه یه : که عوسمان (ﷺ) خوینبایی یه که ی له مالی خوی داوه دوا ی ئه وه ی ږاویرزی له گه ل هاوه لآندا کردوه ، چونکه ئه و وه ی و سمر په رشتیاری خوینی کوژراوه نه گمر هیچ که سی تری نه بوو بیته وه ی ، به پیی بنه مای (السلطان ولي من لا ولي له) .

وه له هه ندی ږیوایه تدا هاتووه که (قمازیان) ی کوږی (هورمان) له بکوژه که ی باوکی که (عبيدالله) بووه خووش بووه ، وه هه ندی ږیوایه تیش جهخت له سمر ئه وه ده که نه وه که (هرمان) پلانی بو کوشتنی (عومر) داناوه ^۱ .

^۱ - فېرموده ی (حسن) ه / ترمزی ږیوایه تی کردوه . ته لپانی ده لیت : (حسن) ه ، (صحیحی) سونه ته کانی نیسو ماجه (۳۶۱) .

^۲ - ږرانه : الحلیة (۱ - ۶۰) .

۲ - مهرودها وتویانه که گویا پیئشوا عوسمان که سه نزیکه کانی خوئی وهک
(عبدالله ی کوپی عامر و وهلیدی کوپی عوتبه و مهروانی کوپی حه کهم و عبدالله ی کوپی
ئهبی سرح) ی کردووته والی و هاوه لانی له سهر کار لابردووه و عهزل کردووه . وه لامیش
ئهمه یه : عبدالله ی کوپی عامر جوامیری زوری تیادا بووه ، خوراسان و دهوروبهری
فارس و سه جستان و چند جیه کی تری پزگار کردووه . ئیبنو تهیمه ش دهربارهی
وتویه تی : ئه وهنده ی چاکه و خوشه ویستی هیه له دلی خه لکیدا که ناکری نکولی لی
بکریت .^۲ سه بارت به وهلیدی کوپی عوتبه ش : پیئشوا عوسمان له بهر ئه وه کردیه والی
، چونکه پورزای پیغهمبر خوا (ﷺ) بوو مهرودها پیئشتریش ئه بوبه کری صدیق یش
(ﷺ) کرد بوویه والی ، ئه وه ش که پروایه ت ده کهن قورئان به (فاسق) له قه له می دابی
له م نایه ته پیروزه دا : ﴿... إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا ...﴾ سورة الحجرات ، آیه (۶) .
راست نیه ، چونکه له کاتی دابه زینی ئه م نایه ته دا وهلید مندالیکی که م ته مهن بوو .^۳
ههرچی تومه تی ئه وه شه که گویا خواردوویه تیه وه ، راست ئه وه یه که ئه مه پلان
و (مؤامرة) هیه که له درئی ئه نجام دراوه و هیچ به لگه یه کی راست نی یه موسلمانان
په نای بو بهرن و جیگه ی به روا بیت ، وه سویندی خواردووه بو پیئشوا (عوسمان) که
مه شروبی نه خواردووته وه ، عوسمان یش (ﷺ) فهرموویه تی : " ئیمه سنوره کانی شرع
جیه جی ده کهین وشایه تی دروش جیگایه که له ئاگردا بو خوئی ئاماده ده کات "^۴
ههرچی مهروانی کوپی حه که میشه : پیایوکی دادپهروهر بووه ئه وهنده به سه
فهرموده ی له (صحاح) دا هیه .

سه بارت به خستنه سهر کاری (عبدالله) ی کوپی ئهبی سرح یش که پاش موسلمان بوون له
دین هه لگه پابوویه وه ، راستی یه که ی ئه وه یه که دواتر ته وه ی کردوه و گه راوته وه باوه شی

^۱ - بروانه (تاریخ الأئم و الملوك) ی ئیبنو جهوزی (رهمه تی خوی لی بیت) / ۲۳۹ ، ۲۴۰) و (عوسمان
ی محمد حسن هیکل (۵۱)

^۲ - بروانه : (مناهج السنة النبویه) ی پیئشوا ابن تیمه (۳ - ۱۸۹ - ۱۹۰) لیکۆلینه وه ی / محمد رشاد سالم .

^۳ - بروانه (العواصم من القواصم) ی ابوبکر عمره دی (۹۰ ، ۹۱) لیکۆلینه وه ی الدین الخطیب .

^۴ - بروانه : انصاف الخليفة عثمان من افرازات صاحب الكشف و البيان (۴۲ ، ۴۴) د عبدالله جمال الدین .

ئیسلام و کەسیکی پەيوەست بوو بە ئاینهوه و هاوشیوهی پیاوچاکان جیهادی کردووه .
ههروهها له نیاوان ههردوو سهلامدانهوهی نوێژدا وهفاتی کردووه .

۳ - نهوهی که دهلین پێشهوا عوسمان پهراوی قورئانی سوتاندووه :-

وهلام ئهمهیه : علی کوپی ئهبی تالیب (ﷺ) دهفرمویت : " سویند بهخوا پێشهوا
عوسمان پاش راویژ کردن به هاوهلائی پیغه مبهری خوا (ﷺ) بو ئه و پرسه و
کوکردنهوهیان لهسهری ئه و جا ئه و کاره ی ئه انجام دا . فرمووی : ئیوه چی دهلین
دهرباره ی ئه م خویندنهوهیه ی که خه لکی توشی جیاوازی و ناتهبایی بوون له باره یهوه و
یه ک به یه کتر دهگهن ، ئه م دهلی خویندنهوهی من لهوهی تو باشتره و ئهوی تر به هه مان
شیوه و ئه مانه ش سهرده کێشن بو کوفر .

ئیمهش وتمان : پای تو چی یه ؟ فرمووی / ئه مهوی خه لکی له سه ر یه ک پهراو
مصحف (کو بکه مه وه ، خو ئه گهر ئه مرۆ جیاوازی بکه ویته نیاوان ئیوه وه ، ئه و ئه وانه ی
دوای ئیوه دین خراپتر جیاوازی ئه که ویته وه نیاوانیه وه . ئیمهش وتمان : ئه مه باشتین
پراو بۆچوونه .^۱

هه رچی سه باره ت ناکوکی و جیاوازی عوسمانه (ﷺ) له گه ل ئیبنو مه سعودا
(ﷺ) دا . دکتۆر ته ها حسین ده لیت : " مه سه له ی بوونی جیاوازی له نیاوان ئه م دوانه
ناپاست و دروست کراوه " .^۲

۴ - ههروهها نهوهی که گوایه له ئیبنو مه سعود و عه ماری کوپی یاسری داوه !!

وهلام دیاره که ئه مه بوختانیکی هه لبه ستراره ، باشه کوا به لگه ی په یوه ست و
پراوی دادپه روه ر بو سه لماندنی ئه م قسه یه ؟ گریمان ئه مه ش چه سپا بیته ، خو ئیبنو
تیمیه دهفرمویت : " ئه گه ریش بو تریت عوسمان (ﷺ) له ئیبنو مه سعود و عه ماری
داوه ئه مه نابیته هیه خراپی و (ذم) یك بو هیچ کامیان ، چونکه هه موومان شایه تین که
ئه و سی که سه به هه شتین و له گه وه ریهانی ئه ولیای خودان که هه میشه ته قوای خوایان
کردووه ، خو پێشهوا عومریش به (دره) دای له ابی کوپی کعب کاتی بیینی خه لکی له

۱ - بپروانه مناهج السنه (۶ / ۲۵۲ ، ۲۵۳) .

۲ - بپروانه : الفتته الکبری (۱ / ۱۶۲) .

دوايه وه دهچن و فرموى : ئه مه سهر شۆرى يه كه بۆ ئهوانه ی له دوايه وه دهچن و فيتنه و بهلايشه بۆ ئه وه كه سه ی شوینی كهوتوون .^۱

۵ - ئه وه ی كه دهلین : (كه كه می كۆرى عاص) ی دهر كراوی له لایه ن پیغه مبر ی خوا (ﷺ) وه گهراند وه ته وه !!

وه لām / ئیبنو تیمیه ده لیت : " له بنچینه دا شتی وا نه سه لمیتر وه و نه چه سپا وه ، ههروه ها هیچ ئیسنادیکی نه .

۶ - دهلین كه فرمانی نه فی كردنی ئه بی زهری دا وه (ﷺ) بۆ (ره بزه) !!

وه لām : به لكو ئه بازهر خۆی ئه وه ی هه لبرارد وه و عوسمانیش (ﷺ) پازی بو وه له سه ری .^۲

گه مارۆ سه ته مكارانه كه

ئه و بوختانانه ی پیشه وه بوونه هۆی ئه وه ی ئاژا وه گێران له ئه هلی میصر و كوفه و به صره بكهونه جووله جول و په یوه نديكردن به یه كه وه و له سه ر زاری كۆمه لێك له ها وه لāن كه له مه دینه بوون چه ند كتیيێك ته زویر كرا و ههروه ها له سه ر زمانی ته لحه و زویر (ره حمه تی خویان لی بی ت) كه گوايه بانگی خه لکی ئه كه ن بۆ شه ر كردن له گه ل عوسماندا (ﷺ) و له پینا و سه رخستنی دیندا !! و گوايه ئه مه گه وه ره ترین جیهاده بۆ ئه مرق .

ئاژا وه چیان كهوتنه بزوتن و ئابلقه ی دهری مالی عوسمانیادا ، كه پرای په سه ند ئه وه یه چل پوژی خایاندبی .

له هه سه نه وه ، فرموى : ویثاب هه والی پی دام وتی : عوسمان ناردمی به دوا ی (اشتر) دا كه یه كی بوو له ئه میره كانی ئاژا وه چیان كه ها تبونه سه ر پیشه وا عوسمان (ﷺ) منیش بۆم بانگ كرد ، فرموى : ئه و خه لكه چیان ئه ویت ؟ ئه شته ر وتی : سی شتیان ده ویت كه ده ست له هیچیان هه لئاگرن ، پرسى كامانه ن ؟

وتی : یان ئه وه تا ده ست هه لگريت و وا ز بینى و كار بده یته ده ست خویان و پینان بلی ی كه به ویستی خویان كه سیك هه لبرێرن ، یان ئه وه تا (قصاص) له خۆت

^۱ - بروهانه : منهاج السنه (۳ / ۱۹۲) چاپی یه كه م .

^۲ - بروهانه : العواصم (۷۳ / ۷۷) .

وهرگریته وه .. ئه گمريه کي له م دوو کاره نه کهیت ئهوا ئهوه خه لکه نه تکوژن . ئه ویش
فهرمووی : سه بارهت به وهی دهست هه لگرم و کار بدهمه دهست خویمان ئه وه هه رگیز
ناکه م و ئه و کراسه ی خوا کردوویه به بهرما دایناکه م .^۱

ههروه ها سه بارهت به وهش که (قصاص) له خوّم بکه مه وه ، سویند به خوا
ههردوو هاوه لآنم (ابو بکر و عومەر) (ﷺ) له نیو دهستما بوون (له نزیکه وه له
گه لیاندا بووم) ناگاداریانم که سزای تاوانباریان دهدا (هیچ مالیکیش هه لنه ده سابه)
قصاص و مهرگرتن .

ههروه ها ئه گه ریش ئه تانه وی بمکوژن ، سویند به خوا دوا ی کوشتنی من
خو شه ویستی له نیوانتاندا نامینی و هه رگیز به یه که وه سه رجه م ناچه نگن له گه ل هیچ
دورژمنیکدا .^۲

وه له ابی عبدالرحمن ی سلمی یه وه ، ده لیت : کاتی گه ماروی عوسمانیاندا (ﷺ)
، له سه ربانی ماله که یه وه که وته گفتوگو کردن له گه لیاندا و فهرمووی / سویندتان ئه دهم
به خوا ئایا ئه زاننن کاتی کیوی (حیرا) بزواو له جی ی خو ی پاته کی پیغمه بهری خوا
(ﷺ) پی ی فهرموو : -

" اثبت حراء فليس عليك الا نبي أو صديق أو شهيد ؟ " واته : ئه ی حیرا جیگیر به و
مه جو لی خو که ست به سه ره وه نی یه ، جگه پیغمه بهری یان صدیق یان شه هیدیک ؟
وتیان : به لی .

فهرمووی : بو خوا پیم بلین : ئایا ئه زانن پیغمه بهری خوا (ﷺ) سه بارهت
سو پای (العسرة)^۳ فهرمووی : کی ئه یه وی خه رجی یه کی قبول کراو بدات ؟ خه لکیش
هه موو ماندوو بی ده سه لات بوون ، من ئه و سو پایه م به تفاق ئهاده کرد ؟ (وتیان : به لی)

^۱ - پوژنک پیغمه بهری خوا (ﷺ) به عوسمانی فهرموو (ﷺ) : - (یا عثمان لعل الله یقمصک
قمیصاً فان ارادک علی خلعة فلا تخلع له) صحیح : صحیح سونه تهکانی ترمزی (۲۹۲۳) واته :
ئه ی عوسمان رهنگه خودا کراسیکت به بهردا بکات ، خو گر ویستیان پیت دابکه نن ئهوا بو یان
دانه که نیت (مه به ست جینشینایه تی یه) .

^۲ - بهروانه / البدايه و النهايه (۵ / ۲۷۱) .

^۳ - ئه و سو پایه بوو که به ره و ته بووک پویش .

... پاشای فرمووی : سویندتان ئه دهم به خوا مه گهر نازانن (رومه)^۱ کهس نهیده توانی
ئاوی لی بخواست به بی پاره ، منیش کریم و به خشم به ههژار و دهوله مند و پښواران ،
وتیان (اللهم) به لی .. دواتر چند شتیکی تری بیر خستنه وه .^۲ به لام ئه ی خه لکه
گویچکه یان له ئاستیدا کهر کرد بوو ، داوی نه فسی بهد کرداریان که وتبوون که هانه
هانه ی ددان و له بهد به ختی و چاره رهشی یان هیچ شتیکیان نه ده ویست جگه له
کوشتنی عوسمان (ﷺ) . !!

داوایه کی پر ریز له بهه شته وه : ئه ی عوسمان له لاما ن بهربانگ بکهره وه :

له موسلیمی کوپی سه عیدی خزمه تکاری عوسمانی کوپی عه فانه وه (ﷺ) ده لیت :
عوسمان بیست بهنده ی ئازاد کردو داوای چند شهروالیکی کرد و له خو ی توند
کرد (لهبری کرد) له کاتییدا عوسمان نه له جا هلیهت و نه له ئیسلامدا له بهری نه کرد
بوو^۳ ، پاشان فرمووی : " له خه ونمدا پیغمه بری خودا (ﷺ) و نه بویه کر و عومهرم
بینی ، پییان وتم : ئارام بگه ره ، تو له لای ئیمه شهوی داهاتوو بهربانگ ده که یته وه " .^۴
پاشان پی شهوا عوسمان داوای قورنانیکی کرد و له نیو دهسته کانیدا پهراوه کانی کرده وه
و بهو حاله وه شه هیدا کرا که قورنانه که له نیو ده ستیدا بوو ، ته سلیمی فرمانی خوا ی
پهرو مردگاری بوو و به هیچ جوړی پووبه پووی خه لکه که نه وه ستا و خو ی له کوشتاریان
به دوور خست و جه ختی کرده وه له خه لکانی ده ور و پشتی که له بهر ئه م شه ره نه کهن و
ده ستیان له کهس بهر نه که نه وه ، خو نه گهر پیداگری ئه م نه بوایه له سه ره نه وه ، نه وا
هاوه لان پشتگیری یان ده کرد و سهریان ده خست له در ی ئازا وه چی یه کان ، به لام ویست
و فرمانی خوا گیرانه وه ی بوئی یه . نه وه بوو کاتی عوسمان سویندی نه هله که ی
(نهوانه ی له مالد له گه لیبوون) دا برپو و واز بینن له شه ره کردن ، ئازا وه چیه کان

^۱ بیریکه عوسمان (ﷺ) کری بو موسلمانان .

^۲ صحیح / صحیحی سوننه ته کانی ترمزی (۱۹۲۹) و ئینو ماجه (۱۰۹) .

^۳ - ئیبنو کثیر ده لیت / نهو پوژه له بهر نه وه شهروالی له پی کرد تا نه گهر کوژا (عوره تی
به ده رنه که ویت) بروانه البدایه (۲۷۰ / ۵) .

^۴ - پی شهوا عوسمان (ﷺ) نهو پوژه ی شه هید کرا به پوژوو بوو .

به سمر ماله كهيدا سمر كهوتن و دهرگای ماله كهيان سوتاند و چوونه ژورره وه ، له ناوياندا هيچ كهس له هاوه لانی تيانه بوو . . كاتی لييان دا قورناني پيروژ له نيو دهستيدا بوو ، وه ته مهنی نزیکه ی (۹۰) سال ده بوو .^۱

ئيبنو كثير ده لیت : چه سپاره كه يه كه مين دلۆپه خوینی كه وتوته سمر ئهم نایه تی خوی پهروردگار ﴿ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ سورة البقرة ، آیه (۱۳۷) .
واته : به لام دلنایه ئه ی (ﷺ) ئه ی ئیماندار خوا تو ده پاریزیت له پیلان و ته له كهيان ، چونكه ئه خوايه زور بیسه و زانایه . ئه مهش هيچ دور نیه له كاتیكا ئه قورنانی له نيو دهستدا بووه و دهیخوینده وه^۲

ئيبنو عه ساكر ده گپړیته وه : كاتی له عوسمان درا ، فهرمووی :
(بسم الله ، توكلت على الله) كاتیكیش خوینی پڑا فهرمووی : (سبحان الله العظيم) .

ئه صمه ی له عه لانی كوری فاصله وه له باوكیه وه ده لیت :

پاش كوشتنی پیشه و عوسمان (ﷺ) خه زینه كهيان پشكنی صندوقی داخراوی له ناودا بوو له ناو صندوقه كه دا قاپیكي له ناودا بوو كه ئه مهش پارچه كاغه زیکي تیا بوو له سه ری نووسرا بوو : " ئه مه وه سیه تنامه ی عوسمانه ، به ناوی خوی به خشنده ی میهره بان ، عوسمانی كوری عه فان شایه تی ده دات كه هيچ خودایه ك نیه جگه له (الله) و بی هاوه له و (محمد) بهنده و نیردراوی خوايه و به هشت و ناگر هه قن و خودا هه موو مردوانی ناو گوڤه كان زیندوو ئه كاته وه بۆ پوژیک كه هاتنی هيچ گومانیکي تیدا نیه و بی گومان خودا واده ی خوی جی به جی ده كات . له سه ر ئهم زهوی یه دروست كراوان دهرژینیت و هه ره سه ر ئه ویش ده یانمرژینیت و دیسان له سه ر ئهم زهوی یه بونه وهران زیندوو ده كاته وه به ویستی زاتی خوی)^۳ پاش شهید بوونی عوسمان (ﷺ) زوبیر

^۱ - قه تاده ی ده لیت : ته مهنی عوسمان (ﷺ) ئه وكاته ی كوژرا نه وه د یان هه شتا و هه شت سالیک ده بوو ، پیاوانی فهرمووده كه جی ی متمانه ن ، ته به رانی پیاویه تی كردوه .

^۲ - پروانه : البدايه و النهايه (۵ / ۲۷۳) .

^۳ - ئه بو یعلی و عبدالله ی كوری پیشه وه ئه حمده گپړایانته وه ، پروانه : البدايه (۵ / ۲۷۰) .

نوښږی له سهر كړد (رهمه تی خوا له هه موویان بیت) و نهو جا له (بخش كوكب) كه دهكه ویته پوژمه لاتى بقیع سپارده كړا .^۱

دادپهروهری خوا

له محمدی ټیښ سیرینه وه ، دهلیت : له كهعبه ته وافم دهكرد گویم له پیاویك بوو نهیوت : خواجه لیم خوش بی ، باوهر ناكهم لیم خوش بی ، منیش پیم وت : نهی بهندهی خوا نهوه چی دهلیت ؟ تا نیستا گویم له هیچ كهس نه بووه وهك هم دوعایه ی تو بكات...

وتی : پهیمانم به خودا دا بوو كه همر كاتى دهسه لاتم هه بوو زللهیهك له پروی عوسمان دم ، نهوه دریغی ناكهم و لى ی نه دم .. نهوه بوو كاتيكوژرا و له مالهكه ی خویدا له سهر نوینهكه ی دانرا بوو خه لكی نه هاتن نویژیان له سهر نهكرد ، منیش بهناوی نهوه وه كه نویژى له سهر دهكه م هاتمه ژورره وه ، خه لوه تيكم بو هه لكه وت ، له و خه لوه ته دا بهرگه كه م له سهر پروی هه لدايه و زللهیهك لى دا ، كه بووه هوى نهوه ی لای راستم وشك بوو .

ټیښ سیرین دهلیت : بینیم لای راستی ههروكه دار وشك بووه .^۲
" یاویلاه النار " :^۳

له نهی قلابه وه ، دهلیت : له گهشتيكدا بووم له شام ، گویم له دهنگی كابراهك بوو دهیوت : " یاویلاه النار " ، منیش چووم بو لای بینیم كابراهكه ههر چوارپه لی براوه له نیوهیدا ، ههر دوو چاوی كویره بووه ، دم و چاوی لار بووه ، ههوالیم پرسى ، وتی : من یهكى بووم له وانه ی چوینه سهرمالی عوسمان ، كاتى له عوسمان نزيك بوومه وه خیزانهكه ی^۴ هاواری كرد ، منیش زللهیهك لى دا ، عوسمانیش فهرمووی : " بو وادهكه ی ، خوا دهست و پيكانت بپریت و چاوت كویر كات و بتخاته ناگره وه) لهو

^۱ - البدایه (۵ / ۲۸۰) .

^۲ - پروانه البدایه و النهایه (۵ / ۲۸۱) .

^۳ - نای واوهیلا له ناگر .

^۴ - نائله ی كچی فراقصه (ﷺ) .

کاته داتووشی په شوکان و هل لهرزینکی گه وره بووم و بهراکردن چوومه دهره وه ،
نهمه به سهرهات که دهیبینی و له دوعاکانی عوسمان هیچ نه ماوه نه هاتیبیته دی جگه
له وهی بچمه ناگر ... منیش پیم وت : خوا له ولاترت بهری و خراپترت به سمر بیئی^۱ ،
وه یه زیدی کوپی نه بی حبیب ده لیت : (سمرجه م نه وانه ی چوونه سمر مالی عوسمان
دواتر شیت بوون .)^۲

ئیتربو خوټ بهراحت چاولیک بنی نه ی (ذي النورین) بهراستی دواړوژ و
عاقیبه ت هر بو ته قوادارانه ...

^۱ - بېوانه / الرياچ النجره في مناقب العشرة ی (طبری) (۵۰۷) لیکولینه وه . د حمزة النشرتی .

^۲ - به ئیساندیکې باش ته به رانی پړوايه تی کردووه و هیثمی أسناده که ی به (حسن) داناوه . (المجمع) به
ژماره (۱۴۵۵۳) .

" ۴ - علی کوپی ئه بی تالیب (ﷺ) "

پیناسه که ی : -

علی کوپی ئه بی تالیبی کوپی عبدالمطلب و ناموزای پیغمبر علی (ﷺ) .
مه‌شخه‌لی رینمونکهران و پروناکی فرمانبرداران و پیشه‌وای دادپه‌روهران و خاوه‌ن
دلّیکی ژیر و زمانیکی هه‌میشه به‌دوعا ..
له‌هه‌مووان پیشتره‌له‌باومر‌هیناندا و هواسری خاتو فاتیمه‌ی کچی پیغمبر علی (ﷺ) .

" چاکه‌کانی "

۱ - پیغمبر علی (ﷺ) فرمویه‌تی : " من کت مولاه فعلی مولاه " واته : من
هاوپه‌یمان و هاوه‌لی مهر که‌سی بم ، عه‌لیش هاوپه‌یمان و هاوه‌لیه‌تی ..

۲ - له‌سه‌عدی کوپی ئه‌بی وقاصه‌وه (ﷺ) ، پیغمبر علی (ﷺ) به‌عه‌لی فرموو :
" أنت مني بمنزلة هارون من موسى ، إلا أنه لا نبي بعدي " .^۲
واته : تو بۆ من له‌پله‌و پایه‌ی هاروندای بۆ موسا ، به‌لام ته‌نها نه‌وه‌نده‌هیه ، له‌
دوای من پیغمبره‌یکی دیکه‌نایه‌ن .

۳ - له‌ (علی) یه‌وه (ﷺ) ده‌فرمویت ، پیغمبر علی (ﷺ) پیتی پاسپاردم که " أنه
لا یحبک الا مؤمن ، ولا یغضک الا منافق " واته : بی گومان ته‌نها ئیماندار توێ خوش ده‌ویت
و ته‌نها دووروانیش توێان بق لییه و خوشناویت .

۴ - حوبشی کوپی جناده‌ت ده‌لیت : گویم له‌پیغمبر علی (ﷺ) ده‌یفرمووی :
(علي مني و انا منه ، ولا یؤدی عني الا علي)^۴

^۱ - صحیح / ئیبنو ماجه (۹۸) ، ژماره‌ی فرموده (۴ / ۲۳۵) .

^۲ - صحیح / ئیبنو ماجه (۹۸) ، و ترمزی (۲۹۲۳) .

^۳ - صحیح / صحیحی سونه‌ته‌کانی ترمزی (۲۹۲۸) و ئیبنو ماجه (۱۱۴۰) .

^۴ - صحیح / صحیحی سونه‌ته‌کانی ترمزی (۲۹۲۱) و ئیبنو ماجه (۱۱۹) .

واته : عهلی له منه و منیش له ئه‌وم ، و هیچ که‌سیش جگه له علی کاره‌کانم بۆ جی به‌جی ناکات .

۵- له ئیبنو عومره‌وه ، ده‌فهرمویت : " پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی : " الحسن والحسین سیدا شباب أهل الجنة ، و ابوهما خیر منها " ^۱

واته : " چه‌سه‌ن و حوسه‌ین (ره‌حه‌متی خویان لی بیّت) گه‌وره‌ی لاوانی ئه‌هلی به‌ه‌شت ن باوکیشیان جیگه‌ی له‌وان باشته .

۶- له عبدالرحمن کورپی ئه‌بی (لیلی) وه ده‌لیت : ئه‌بو لیلی له‌گه‌ل علی (ﷺ) شه‌ونشین بوو (گفتوگۆی ده‌کرد) ، ده‌لیت ، ئه‌و له هاویندا جل و به‌رگی زستان و له زستانیشدا جل و به‌رگی هاوینی له‌به‌ر ئه‌کرد (واته گرنگ نه‌بوو به‌لایه‌وه) .

وتمان : بۆلی ی ناپرسی ؟! فهرمووی له‌وه‌لامدا / له پاستیدا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ناردی به دوامدا پوژێ خه‌یبه‌ر و منیش ئه‌وکاته چاوم ژانی ده‌کرد . وتم : ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) چاوم ژان ده‌کات ئه‌ویش تفی موباره‌کی له چاوم دا و پاشان فه‌مووی : " اللهم اذهب عنه الحر و البرد " واته : خواجه گه‌رما و سه‌رمای له‌سه‌ر لابه‌ره ...

ده‌فهرمویت : له دواي ئه‌و کاته‌وه ئیتر هه‌ستم به سه‌رما و گه‌رمانه ده‌کرد ، ئه‌و جا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی : " لأبعث رجلاً يحب الله و رسوله ، ويحبه الله و رسوله و ليس بفرار " .

واته : پیاویک ده‌نیرم که خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) خو‌شده‌ویت خوا و پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) ئه‌ویان خو‌شده‌ویت و له‌و که‌سانه‌ش نی یه هه‌لیت .. خه‌لکی سه‌یریان کرد بزائن کێ یه . پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ناردی به‌دواي عه‌لیدا و کاره‌که‌ی پی سپارد .. ^۲

۷- له ئینو مه‌سه‌وده‌وه (ﷺ) ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی : " انظر الى علي عبادة " واته : پوانین له علی په‌رسته‌شه .

^۱ - صحیح / صحیحی سونته‌کانی ئیبنو ماجه (۹۶) ژماره (۷۹۷) .

^۲ - فهرمووده‌ی (حسن) ه / صحیحی سونته‌کانی ئیبنو ماجه (۹۵) و هیممی له (المجمع) دا به (حسن) دا‌یناوه به ژماره (۹ / ۱۲۲) .

"چند هه‌لویستیک له جیهادی علی له پیناو خوادا"

پیش نه‌وهی سوچیک له هه‌لویسته‌کانی جیهادی (ﷺ) هه‌لده‌ینه‌وه ، ده‌لیم :
نیسلام جیهادی بۆ پارێزگاریکردن له هه‌ق و ڕه‌ت کردنه‌وهی ناهه‌ق و سه‌رکو‌تکردنی
ده‌ستدریژکاران و سه‌رشۆڕ کردن و شکاندنی سه‌تمکاران داناهه‌ .

هه‌رچی درۆ هه‌لبه‌ستنی پۆژه‌هه‌لاتناسانی نه‌هلی ئاینه‌کانی تریشه‌ که ئیدیعی
نه‌وه‌ نه‌که‌ن موسلمانان هه‌زیان له جیگایه‌کدا به‌ کار هه‌ناوه‌ که بیانوی نه‌ه ، نه‌مانه
هه‌موو قسه‌ی بی مانا و بی به‌لگه‌ن و به‌شیکه‌ له‌و پلانانه‌ی بۆ سه‌رینه‌وه‌ی نیسلام و
هه‌شتنه‌وه‌ی نه‌هه‌له‌که‌ی وه‌ک کۆیه‌لی خاچه‌هرسته‌کان و زایۆنی یه‌کان دانه‌وه‌ ..

وه‌ هه‌یچ پۆژیک جیهاد پێویسته‌تر نی یه‌ له‌لایه‌ن موسلمانانه‌وه‌ له‌و پۆژه‌ی که
نیسلام و نه‌هه‌له‌که‌ی هه‌ره‌شه‌ی له‌ناو چوونیان لی نه‌کری و چه‌ندین هه‌یز له‌سه‌ر نه‌مه‌ جه‌م
بوون ، به‌لکو‌ نه‌وانه‌ش که دوژمنی خویندپێژی یه‌که‌ترین ، له‌ پیناو له‌ناو بردنی نه‌مه‌ ئاینه
و نه‌هه‌له‌که‌یدا بۆ هه‌میشه‌ ، ناشت نه‌به‌نه‌وه‌ و ده‌سازین . نه‌مه‌ش له‌ راستیدا له‌سه‌ره‌تای
نیسلام و له‌ پۆژگاری ئه‌مڕۆشه‌ماندا پوه‌ی داوه‌ و ولاتی موسلمانان که‌وتوه‌ته‌ ده‌ستی
جه‌رده‌کانی سه‌رزوه‌ی و نه‌وجا پیه‌ستین سیاسه‌تیان کیشا بۆ نه‌وه‌ی هه‌نگاو به‌هه‌نگاو
له‌ناوی به‌رن و نه‌یهیڵن .

چۆن نکۆلی له‌ بازاری مه‌رگ ده‌کری له‌ناو ئومه‌مه‌تیکدا که سه‌ر به‌رو خویندپێژان له
هه‌موو لایه‌که‌وه‌ هه‌رشێ بۆ دینن .^٢

نه‌مه‌ پێشه‌کی یه‌ک بوو که ده‌بوايه‌ باسه‌بکریت ، ئیستا بابیینه‌ سه‌رمه‌به‌سته‌که‌مان : -
هه‌لویسته‌ی یه‌که‌م / پۆژی به‌در : -

له‌سه‌ره‌تای جه‌نگی به‌درا ، له‌ بی باوه‌ڕان هه‌ریه‌ک له‌ عوتبه‌ و شه‌یه‌یه‌ی کوپانی
په‌بیعه‌ و وه‌لیدی کوپری عوتبه‌ هاتنه‌ پێشه‌وه‌ و له‌ به‌رامبه‌ر دا چه‌ند لاویک له‌ نه‌نسا
هاتنه‌ مه‌یدان بۆ پوه‌به‌روو بونه‌وه‌یان .. بی باوه‌ڕان بانگیان کرد : نه‌ه (ﷺ) نه‌ه
وانه‌مان بۆ بینه‌ مه‌یدان که له‌ هۆزی خۆمان و له‌ ناستی ئیمه‌دان پیغه‌مه‌ری خوا (ﷺ)

^١ - ته‌به‌رانی و حاکم په‌یویه‌تیان کردوه‌ ، سیوتی ده‌لێت : ئیسناده‌که‌ی (حسن) ه ، تاریخ لظافو (ص
١٧٢) ئیبنو که‌سیر له‌ (البدايه‌ و النهايه‌) (٥ / ٤٧٢) به‌ لاواز داينه‌وه‌ .

^٢ - به‌روانه : فقه‌ السیره‌ی (غزالی) (٢٢٥) به‌ ده‌ستکاریه‌وه‌ .

فهرمووی : (قم یا عبیده بن الحارث ، قم یا حمزة ، قم یا علی) واته : ئه‌ی عوبه‌یده‌ی کوپی حارث و ئه‌ی حمزه ، ئه‌ی عه‌لی ئیوه هه‌لسن ..

ئه‌وه بوو عوبه‌یده له‌گه‌ڵ عوتبه و حمزه له‌گه‌ڵ شه‌یبه و علی له‌گه‌ڵ وه‌لید به‌رامبه‌ر وه‌ستان . هه‌رچی (حمزه) یه‌ هیچ بواری به‌شه‌یبه نه‌دا و خیرا کوشتی .. هه‌روه‌ها عه‌لیش به‌هه‌مان شیوه به‌رامبه‌ره‌که‌ی کوشت ... به‌لام عوبه‌یده و عوتبه یه‌کتریان بریندار کرد تا حمزه و علی به‌ شمشیر دایان به‌سه‌ر عوتبه‌دا و ئه‌و دوژمنه‌ی خویان کوشت و هاوه‌له به‌ریزه‌که‌یان هه‌لگرت^۱

ئییوو عه‌باس ده‌لیت : که عوبه‌یده‌ی کوپی حارث له (صفراء) پاش گه‌رانه‌وه له‌به‌در وه‌فاتی کردووه هه‌ر له‌وی پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) سپاردوو یه‌تی^۲ هه‌لوێستی دووهم / پوژی خنده‌ق : -

عه‌مری کوپی وه‌د که ده‌مامکی ئاسنی به‌ستبوو ها‌ته‌ دهر و بانگی کرد : کئ به‌رامبه‌رم ئه‌وه‌ستی ؟ عه‌لی کوپی ئه‌بی تالیب (ﷺ) هه‌لساو فهرمووی : ئه‌ی پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) من به‌رامبه‌ری ده‌وه‌ستم ، پیغمبه‌ریش (ﷺ) فهرمووی " انه عمرو ، اجلس " ، " دانیشه ، ئه‌وه عه‌مره " .

پاشان عه‌مر بانگی کرده‌وه : ئایا پیاویک نیه به‌رامبه‌رم بوه‌ستیت ؟ ده‌ستی کرد به‌ تانه و ته‌شه‌ردان له‌ موسلمانان و ده‌یوت : ئه‌ی کوا ئه‌و به‌هه‌شته‌تان که ئه‌لین هه‌ر که‌س له‌ ئیوه به‌مریت جیگه‌ی به‌هه‌شته ؟ پیاویکتان تیا نیه بێته ده‌ره‌وه و پووبه‌رووم بوه‌ستی ؟ عه‌لی هه‌لسایه‌وه و فهرمووی : من ، ئه‌ی پیغمبه‌ری خوا ... فهرمووی (ﷺ) ، " اجلس " .

پاشان بو جاری سییه‌م بانگی کرده‌وه و هۆنراوه‌یه‌کی خوینده‌وه عه‌لی (ﷺ) هه‌لسایه‌وه و فهرمووی : ئه‌ی پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) ، من ... فهرمووی (ﷺ) " انه عمرو " ...

^۱ - صحیح / ئه‌بو داود له (۱ / ۴۱۶) و احمد ریوایه‌تیان کردووه . ئه‌لبانی له (تخریج فقه السیره) (۲۴۳) به (صحیح) دایناوه ...

^۲ - حسن / حاکم ریوایه‌تیان کردووه ، ده‌لیت (صحیح) ه‌زه‌ه‌بیش له‌سه‌ر هه‌مان رایه . وه ئه‌لبانی له (تخریج فقه السیره) دا به (حسن) دایناوه به ژماره (۲۴۳) .

عهلی فہرموی ، با عہمریش بیټ ، ئہوجا پیغمبر مہری خوا (ﷺ) مؤلہ تی داو
ئہویش بہرہو پرووی عہمر پویشٹ و کاتی گہیشٹہ بہردہمی فہرموی :

لا تعجلن فقدأ تاک   مجیب صوتک غیر عاجز
فی نية و بصيرة   الصدق منجی کل فائز
انسی لأ رجوان اقیم   علیک نائحة الجنائر
من ضربة بخلاء   یبقی ذکرہا عند الہز " ۱

عہمریش پرسى : تو کیټ؟ فہرموی : عہلی ... وتی : کوپی عبد مناف ؟
فہرموی / من (علی کوپی ابی تالیب) م وتی : برازا ، لہ مامہ کانت ہن کہ لہ تو
بہتہ مہترن ، من حمزنا کہم خوینٹ برټینم ، (علی) فہرموی : بہ لام ، سویند بہ خوا من
حمز ئہ کہم خوینٹ برټرم .

عہمریش تورہ بوو ہاتہ پیٹشہوہ و شمشیرہ کہی وہک بلیسہ ناگر دہرہینا و بہرہو
پرووی علی (ﷺ) بہ تورہیی ہات . پیٹشہوا (علی ﷺ) ش بہ (درقہ) ۲ کہی بہرامبہری
وہستا عہمر شمشیرکی دا لہ سہلټہ کہی و دایدپی و شمشیرہ کہی تیا جیگیر کرد و
دای لہ سہری و قلیشانندی ، پیٹشہوا (علی ﷺ) ش دای لہ چہقہ دہماری عہمر و خستی
.. توژ بہرزبووہوہ پیغمبر مہری خوا (ﷺ) گوئی لہ وتنی " ﷺ " بوو ، نیر زانیمان کہ
(علی ﷺ) عہمری کوشتوہ . پاشان (ﷺ) بہرہولای پیغمبر مہری خوا (ﷺ) دہہات
و دہم و چاوی لہ خوشی دا دہگہ شایہوہ . عومہر (ﷺ) فہرموی : بوچی درعہ کہیت
لی نہ کردوہوہ بیہنیت ؟ عہرب لہم درعہ باشتریان نیہ . فہرموی : کاتی لیما و ہا

۱ - مانای شیعہ کہہ : " پہلټ نہبی .. وا ئہوہی بانگت دہکرد بہرہو پروت ہات بہ بی ترس .. بہ نہت
و بہرچاو پوونہ کی راست بو پزگار کردنی ہموو سہر فرازیک .. ہیوادارم کاریکی وات بہ سہر بیتم ہاوار و
ہہ لای جہ نازہت بو بگین ، بہ لیڈانکی بہرین و گوشاد کہ لہ ہموو جہنگ و نہامہ تی یکدا باس بکریٹ
.. "

۲ سہلټہی چہرم (پوٹاکیکی ئہو سہردہمہیہ بوٹہ پر کردن) .

كهوت كه نه گهر درعه كه یم لی بگردا یتوه عه وره تی به دهر ده كهوت منیش كوپه مامم بوو
شهرم ده كرد پووتی بكه مه وه ^۱ .

هه لویستی سییم : پوژی خه یبهر ...
جوله كه پشت به سوپاندنه وه ی سوپا له مهیدانی فراواندا نابه ستن كه لییان بدریت یان
نهوان له بهرام بهر بدن و هه میشه رقیان له مهیدانه والاكانه بو پو به پروو بوونه وه و نهو
ناینه ی هر گیز دهستی لی هه لنگرن بریتی یه له : هه ولدان و تیكوشان له پشت
دیواره كانه وه . ^۲ پوژی خه یبهریش نه وه بوو ئالای موسلمانان به دهست (عهل كوری
نه بی تالیب) وه بوو (ﷺ) یه هودیش له ناو قه لا هه لچنراوه كانیاندا خو یان قایم كرد
بوو ، كاتی شهر له نیوان موسلمانان و جوله كه دا دهستی پی كرد و موسلمانان پووی
هیرشه كانیان كرده قه لاكان و قه لا دوا قه لا له ژیر فشاری موسلماناندا چوكی پی ده درا
.. له یه کی له قه لاكاندا نه سپ سوارك به ناوی (مرحبا) هاته دهر وه و بانگی له
موسلمانان كرد : کی هیه مهیدانكاریم له گه لدا بگات ...

(عهل) ش (ﷺ) بو ی هاته پیش و شمشیریکی لی دا سهری له ت كرد و
نه مهش بو خو ی فته بوو . ^۳ بهو جوړه هه موو قه لاكان شان و موسلمانان سهر كهوتن و
وانه یه کی وایان نیشانی جوله كه دا كه هر گیز له یادی نه كهن ، بهم جوړه ده بینن چو ن
نهو ناوه دانی و شار ه خراپه كارانه بهو خراپه كاری یه یان خو یان بهره و هه لاکه ت و
له ناو چوون ده بن جا نه مړو بیت یان سبه ی .. وه هر نه ته وه یه كه له گه ل بوونی نازا دیدا
خو به زلانی بنوینیت ، خاوه نیتی خو ی له دهست دهاد و ده كه ویته ژیر دهستی
كهسانی تر .

^۱ - نینو كه ثر له (البدايه) (۴ / ۱۰۶) باسی كړووه ، له ړنگه ی به یه قیه وه له نینو ئیسا قه وه .

^۲ - بېروانه : فقه السیره ی غزالی (۳۶۲) .

^۳ - صه حیه / له صحیح ی موسلیم و كهسانی تریشدا جیگیر كراوه ، ثلبانی ده لیت : هه واه متواتره كار
زورن كه ده لیت بكوژی (مرحب) عه لی یه . التلیق علی فقه النسبه (۳۶۵) .

"زانستی علی"

پیغمبر (ﷺ) به (فاتیمه) ی کچی فرموو: "أما ترضين أن أزوجهك أقدم امتي سلماً، وأكثرهم علماً، وأعظمهم حلماً".^۱

واته: ناتوی بدهم به کهسیک له هه موو ئومته له پیشتر بووه له ئیسلامدا و له هه موویان زانا تر و له هه موویان هیمنتر و له سهر خو تره .

ههروه ها ئینو سهد له (علی ﷺ) وه دهرهینانی کردووه فرمویه تی: سویند به خوا هه ئایه تی دابهزیبیت، زانیومه بوچی دابهزیوه و له کوئی دابهزیوه و له سهرکی دابهزیوه؟ خوی پهره دگارم دلکی ژیر و زمانیکی راستیژ و پاراوی پیداویم ...^۲

ههروه ها ئینو سهد و غهیری نهویش دهرهینانیان کردووه له پیشهوا (علی) هوه، فرمویه تی: (دهرباره ی پهراوی خوی گهوره "قورئان" پرسیارم لی بکه، له بهر نهوه ی ئایهت به ئایهتی ئهزانم به شهو دابهزیوه یان به پوژ، له دهشت دابهزیوه یان له کیو دا ...^۳

"زوهدی علی"

له علی کوپی ئهحمه دهوه، له باوکیه وه، دهلیت:

"علیم بینی (ﷺ) له بازار شمشیریکی نه فروشت، دهیفرموو: (کی ئهه شمشیرم لی نه کری سویند بهو زاته ی تووه کان قلیش پی دهبات هه میشه پروی پیغمبری خوا (ﷺ) م پی پاراستووه له ناره حه تی و نه گهر نرخ ی پوشاکیکم بوایه هه رگیز نهه نه فروشت"^۴

ئای له دهروون بهرزیت، ئه ی نهبالحه سه ن! بهراستی نهوه ی لای خوایه باشته و هه ر نهوه ده مینیت نهوه، ده ی ئارامبه و له سهر ناره حه تیه کانی دنیا صبر بکه چاوه ری واده ی خوی گهوره به .

^۱ - هه یسه می دهلیت: ئهحمده و ته بهرانی له پی ی پیاویکی جی متمانه وه ریوایه تیان کردووه . به ژماره (۱۴۶۶) .

^۲ - بروهانه - تاریخ الخلفاء (۱۸۵) .

^۳ - بروهانه - تاریخ الخلفاء (۱۸۵) .

^۴ - بروهانه : صفة الصفوة (۱ / ۱۶۷ ، ۱۶۸) .

" خوشحالی له زاهدان "

ناموژگاري يېکه به ئاوی ئالتون له سمر لاپېرې دله کان دهنووسریتته وه : -

له نه وې بوکالی یوه دهلت : -

" علی کورې ئه بی تالیبم شهوېک بینی چووه دهره وه ، سه یړیکې ئه ستره کانی کرد و فهرمووی : ئه ی نه وف خه وتویت یان توش دهروانی ؟ وتم / به لکو منیش دهروانم ، ئه ی ئه میری ئیمانداران . فهرمووی خوشی له وانه ی پشت له دنیا هه لده کهن و تامه زړوی ناخیره تن .. به راستی ئه وانه که سانیکن زهوی وهک پاخهر و خو له که ی وهک فهرش ده بینن و ئاوه که ی وهک بونیکی خوش و قورئان و دوعایش وهک داپوشهر و دارستانیکی چرو پر ده بینن .. بهو جوړه به دنیا یان قایل بوون له سمر ریباری مه سیح (سه لامی خوی لیبیت) .

ئهی نه وف ، خوی په روه ردگار سروشې بو (عیسی) نارد (علیهم السلام) تا فرمان بکات به بهنی ئیسرائیل نه چنه هیچ مالیک له ماله کانی به دلنکی پاک و چاویکی ملکه چ و دهست و په لیکې له گونا ه پاریزاو نه بی ، ئه گهر وانه کهن وهلامی هیچ کامیان ناده مه وه ، همره وهک وهلامی هیچ که سینک ناده مه وه مافی که سینکی له لابیټ .

ئهی نه وف نه هونر^۱ بهو نه سمر وکار بهو نه پولیس بهو نه باجگر و نه (عشار)^۲ به ، چونکه له راستیدا (داود) " علیه السلام " له کاتر میړیکې شه ودا هه لساو فهرمووی : (ئای چ سه عاتیکه ! که دوعای هه موو که سینکی تیا گرا نه بی مه گهر (عریف) یان پولیس یان باجگر یان (دهیه کبر) یا خود موسیقا ژهن بیټ به (سه متور و دهوول) یاخود که سینک شه ترنج بکات .^۳

۱ - مېهست لی شیعری خرابه وهک له م ئایه ته پیوژده هاتووه : ﴿ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴾ سورة الشعراء آیه (۲۲۴) هه رچی شیعری باش و چاکه ئه وه هیچی له سر نه و هه ندی جار دانایی دهنوینن .

۲ - (عشار) ئه و ړیگره یه که ده یکی مال و سامان له تیپه پړوان ده سینتیت .

۳ - پروانه / البدایه (۵ / ۴۹۶) .

" واسپاردهیه کی دیکه که به وشه گه لیک له نوور دهنووسرتهوه "

له (کمیل) ی کورپی (زیاد) هوه ده لیت : علی کورپی نه بی تالیب دهستی گرتم و بردهیه لای گۆرستانیک ، که گه یشتینه چۆلهوانی دانیششت و پاشان هه ناسهیه کی هه لکیشا و فرمووی : -

" نه ی کمیلی کورپی زیاد ، دله کان نامانن ، باشرینشیان دلیکه باش شت هه لگری ، نه مه ی پیته ده لیم له بهری که و همردهم با له یادت بی "

خه لکی سی که سن : زانایه کی خوا په رست و فیڕ خوازیک له پیناوی پرزگاریدا یان گیل و همرچی و په رچی یه که شوین هه ر قیره و هاواریک ده که ون و له گه ل هه موو بایه کدا لاده دن و نه به نوری زانست ژیا نی خویان پۆشن کردوه ته وه نه په نایان برده وه ته بهر پایه یه کی پته و .

زانست له مال و سامان باشره ، زانست پاریزگاری له تو نه کات له کاتی کدا تو نه بی پاریزگاری له مال و سامانه که ت به کی . زانست به کار پی کردنی گه شه نه کات به لام مال و سامان به خه رچ کردن که م ده که ن . هه روه ها خوشویستی زانایان فره زی که و نه بی له خۆتدا به دی بینیت .

هه لگری زانست و له خاوه نه که ی نه کات له ژیا نی دا ئیتاعه بکری و له پاش مردنیشی به باشی ناو بیریت ، به لام مال و سامان هه ر به له ناوچونی نامینی و له ده ست ده چی ..

نهوانه ی پاره و پول کۆ ده که نه وه هه ر به زیندوویی مردوون ، به لام زانایان هه تا دنیا بمینی ده مینن . خویان ده رزن و وه فات ده که ن ، به لام وینه ی به رزیان هه ر له دلدا یه .. و ئالیره دا " ئاماژه ی بۆ سنگی کرد " نه گه ر زانستی که نه بی نه و مرو ف نازانی چۆن هه نگاوه کانی هه لده گری .. ده بی نی فره مان به رداری نه هلی هه قه ، به لام بۆ زیندوو راگرتنی نه و بیر و باوه ره ی به رچا و پۆشن نی یه به ته نها نی شانیه که له گومان دوودلی له لا دروست نه بی و نه نه وه تا به م لادا بیته و نه نه وه تا به و لادا .

یاخود زۆر به ئاسانی به ره و حه زه کانی نه پروات یان به کۆ کردنه وه ی پاره و پول نه رۆ ده بی و ، به و جو ره لی ی دلنیا نیت ...

بۆیە زانست بە مردنی هەلگرانی دەمریت .. دەسا ئەو پەروردگار زەوی خالی
مەكە لە كەسانێك هەلەدەسن بە چەسپاندن و دامەزراندنی بەلگەكانی تۆ ، بۆ ئەوەی
قەوالە و بەلگەكانت لەسەر زەوی بەتال نەبنەو .

ئەوانە واتا زانیان كەمترین ژمارە یان هەیه و پێزیان لەلای خوا لە هەمووان
زیاترە ، هەر لە پێی ئەوانەو خودا پارێزگاری لە بەلگەكانی دەكات تا بەیدەنە دەست
هاوشانانیان و لە دلی ئەوانیشدا دەچیئێ .

زانست پراستی شتەكانی لەسەر دەستیان پوون كردووتەو تا ئەوەی
خۆشگوزەرانان بە بەردەلآن و سەختیان دەزانی ئەمان نەرمی و سادەیی یان دەرخواست و
لەلای ئەمان خۆشنودی بوو وە ئەوەی بێ ئاگیان لی ی دوورە پەرێز بوون ئەمان هۆگری
بوون .

هاوڕێیەتی دنیا یان بە جەستەیهك دەكرد كە پۆحەكە ی بە (مەلەكوتی بالا) وە
پەيوەست بوو . ئەوان جێنشینی پەروردگارن لە ولاتیدا و بانگخوێزانی ئاینەكە ی ئەون
، ئای ، ئای چەندە تەمەرزۆی دیداریانم .. خوا لە من و تۆش خۆش بێ ئەو كۆمەیل ..
ئەگەر دەتەوی هەلسە " ١

" لە دەربڕینە پتەو و ئامازە وردەكانی عەلی (ﷺ) "

" ببە چاوگی زانست و كانگای دانایی و چرای شەوان ، پۆشاك شپۆ كۆن و
هەمیشە دڵزێندوو .. لەلای ئەهلی ئاسمانەكان ببە ئاشناو لە ئەهلی زەوی شاراوو و
نادیارین با لە لای پەروردگارتان باس بكړین .

ئاگادارین شارمزی پراستەقینە كەسیكە خەلكی لە پەحمەتی خوا بێ هیوا ناكات و
هەروەك لە سزای خوا ئەمینیان ناكات و پێیان نادات بەسەرپێچی كردن یان لایان ئاسان
و سادە ناكات .. و قورئان و ازلی ناهێنیت بۆ شتیکی تر .. بەراستی خێر لە
پەرستشێكدا نی یە بە بێ ئاگی و بە بێ زانیاری ئەنجام بەریت .

١ - بیوانه / حلیه الاولیاء (١ / ٧٩ ، ٨٠) .

همروهك خیر له زانستیكا دى یه تیگه یشتنى له گه لدا نه بى و خیریش له قورنان خویند نیکدا نیه که ناموزگاریت نهکات و په پیره وى له گه لدا نه بى .

چاکه و خیر نه وه نى یه مال و مندالت زور بیت ، به لکه و خیر له وه دایه زانستت زور بى و تا بى له سمر خوتر بیت و شانازی به خوا په رستیه وه بکه . نه گهر چاکهت کرد سوپاسى خواى له سمر بکه ، نه گهر خراپه شت کرد داواى لى خوش بوون له نه و بکه .. به راستى خیر له دنیا دى یه بؤ دوو کهس نه بى :

که سیك تاوانگه لیكى زورى نه انجام داوه و دواتر تهویه ی کردوه ، وه پیاوینك خیرا به دهم چاکه کردنه وه دپرات و همول بؤ نه وه ددات له لای خوا پله ی بهر ز بیتنه وه و هموو کاره کانی ته قواى له گه لدا یه ، چوڼ ته قواى خوا به کم دهمانى کاتى هموو کاریكى له لایه ن خوداوه و هرگیراوه ..

همروها امام على (ﷺ) فرموویته ی : ناگاتان له پینچ شت بیت و چاودیرى لى بکه ن که نه گهر بچنه سمرپشتى حوشتیش بؤ به دهمست هیئانیان دهستان ناکه ویت و هیئده ی به دوا د ده گهرین تا حوشرکه لواز دهکن پیش به دهسته یانیان : -

له هیچ کهس تکا مهکن جگه له پهره دگارتان ، له تاوانه کانتان نه بى له هیچی تر مه ترسن ، کهسى نه زان و نه شمار زایش له وه تریق نه بیتنه وه پرسیار له شتیک بکات که نایزانی ، وه زانایش له وه شمر نهکات که نه گهر پرسیارى له شتیک لى کرا و نهیزانى ، بلئ : خوا دهیزانى ، نارامگرتن له باوه روهیه و له پله ی سمر بؤ جهسته دایه (واته : جهسته ی مروءه بایه خى چیه به بى سمر) و که سیك نارامى نه بى باوه ریشى نى یه . وه فرموویته ی : -

سه خترین و دروارترین کار سى کاره : - مافدانه وه له لایه ن خو ته وه (دانه وه ی ماف بؤ خاوه نه که ی له لایه ن خو ته وه) ، یادى خوا له هموو کاتیک و له هموو باریکدا ، و دلنه وایی کردنى بپراکت به مال و پاره ..^۱

^۱ - واته : هریه ک له م سى کاره به لای مروءه و هرکینى سهخته ، به لام پاداشتى زور گه وره یه (وه رگینې) .

"یه کی له وتاره کانی علی (رهحمهتی خوی لی یت)"

له یه کی له پیاوانی هۆزی بهنی شه یبانهوه : -

عهلی کورێ ئه بی تالیب (ﷺ) وتاریکی دا تیایدا فهرمووی : " سوپاس و ستایش بو خوی گهروه و پشت و په نام هه نهوه و باوه و یه قینم پی ی هیه و شایهتی نه ده که هیچ خواجه که له (الله) نی یه و بی هاوه له ، وه (محمد) بهنده و نیراوی خودایه و بو رینمونی کردنی خه لکی و ئاینی هه قی پیداناردوه تا بیانوی خه لکی نه هیلی و دهرد و نه خوشی له ناوتاندا لابه ریت و له خه وی بی ناگایی وه خه بهرتان بینێ .. بزانه که ئیوه دهرمن و پاش مردنتان زیندوو نه کری نه وه ، له سه ره کار و کرده وه کانتان را ده گیرین و هه ره به وان پا داشتی خوات وهر ده گرن ، ئیتر ژیا نی دنیا لوت به رزتان نه کات ، چونکه ئه م دنیا یه مایکه به به لا و نه هه مته تی ده وره درا وه و ناشکرایشه که له نا و ده چی ت و ده روات و به بی دادیش وه سف کرا وه ..

هه رچی تیا یه به ره و له نا و چوون ده روات له کاتی که له نیو که س و کاری دا بو خوی ده وه له ته .. هه ره وه ها مه ترسی یه کانی شی به ره وه ام نا بن و نه وه شی له دنیا دا یه ئه مین نا بی له شه ر و خرا په ی دنیا ، ئه و کاته ی نه هه له که ی له خو شگوزه رانی و ره فا هیه تان ئه و کاته له نا و به لا و له خو بایی بووندان ، دنیا بریتی یه له چه ندین بارودوخی جیا وان ، چه ندین هات و چوون و تی په ر بوون ، ژیا ن له نا ویدا بی زرا وه و خو شی کهانی تا سه ر نا مین ، به لکو خه لکه که ی وه ک ئا مانجیکی پی کرا ون به تیره کانی . هه ره وه هه مو وان چاره نو سیان تیای دا دیار ی کرا وه و به شیان دا بین کرا وه .

ئا گا دار بن ئه ی به نده کانی خوا ، ئیوه که له نا و گو لی ژیا ندان ، له سه ره پی ی پیشینه کانتان له وانه ی که له ئیوه ته مه ن در یژ تر و به ده سه لات تر و خو شنشین تر و شوینه وار دیار تر بوون .. که چی بوو ؟ ما ل و سا مان له ده ست چو و ، جه سه تی ان بو وه ها ور پی خاک ما له کانی ان خالی و چو ل و هو ل .. شوینه واریان سه را وه ته وه .. ئه وان کو شک و ته لاریان بو وه به خو ل و به به رد که بی نا که ی به خو ل پی که وه نه را وه ، نه وه ی تیای دا نی شه جی یه ئا واره و غه ربیه له نا و کو مه لیک گو ری دی که دا که هه ره که س به خوی سه ر قا له و که س هات و چو و سه ر دانی که س نا کات له گه ل ئه و هه مو و نزیک ی و ها و سی یه تی یه ش

که له نیوانیاندايه چوڼ هات و چوڼ يهک بکهن کاتي، به لاو سه خله تي يه کاني گور هاريوني و پاش ژيان بوونه ته مردو .

پاش گوزهرانيکي گهش بوونه ته ئيسک و پروسک ، بو نازيزانيان بوونه کاره سات . بوونه نيشته جي ى خاک و هاتنه ويان ني يه هرگيزا و هرگيز : ﴿ کَلَّا إِنَّهَا کَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴾ سورة المؤمنون آية (۱۰۰) ^۱

نيوهش که وهک نهوان تووشی به لاو ته نهايی دهن له گور کانتانا و لهو نارامگه يه دا به بارمه دهگيرين و سپاردهی نهو جيگه يه دهکرين .. نهی نهو ساته چي که کاروباره کان جلّه و گيرده بن و هرچی له ناو گور کاندایه هه لدمرژرين و له نیو دهستی پهرومردگاری به دهسلّات و بلند دا راده وهستينرين بو ليپرسينه وه لهو ساته دا که دلّه کان له تاو ترس و توقين له تاوانه کانيان له سينه کانداه دمرده پهن و هرچی په رده هه يه به سرتانه وه لا دهری و هرچی نهنگ و نهيني يه کانتانه ناشگرا دهن ، لهويدا ﴿ تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ﴾ سورة غافر آية ۱۷ . ^۲

پهرومردگاری بالا دهفرموويت : ﴿ لِيُجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى ﴾ سورة النجم ، آية (۳۱) . ^۳

وه دهفرموويت ﴿ وَوَضِعَ الْكِتَابَ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلُمُ رِثْكَ أَحَدًا ﴾ سورة الكهف ، آية (۴۹) . ^۴

^۱ - واته : نهخير نهو قسه يه که نهو بو خوی دهليّت ، به لکو دهبيت له جيهانی بهرزه خدا ، له نيوان مردن و زيندو بوونه وه دا تا کاتيک زيندو دهکړينه وه چاوپي بيت .

^۲ - واته : هه مو کهس پاداشتی کار و کرده وهی خوی و مرده گريّت .

^۳ - واته : بو نهو هی توله بسپنيت له وانهی که خراپه يان کړيو به گوړه وه کرده وه کانيان پاداشتی نه وانهش که چاکه يان کړيو به باشتين شيوه بداته وه .

^۴ - واته : نامه ی کرده وهی هر کهس دانه نريّت ، تاوانباران دهبنين دلّه له رزي و دلّه پلوکتيانه له کار و کرده وهی ناپه سندی تومار کرويان بويه دهليّت : هوار له نيتمه نه نوسيانه چين ؟ هيچ گونايميکی وردی جي ناهيّل ، به لکو هه مو تومار دهکهن ، نهو خه لکه هرچی يان کړيوه ناماده يه ، بيگومان پهرومردگاری تو ستم له هيچ کهس ناکات .

خوا منیش و ئیووش بکاته یه کی لهوانه ی کار له سمر قورئانه کی دهکن و شوین
پیاوچاکان و ئهولیاکان دهکن تا ئه کاته دهگینه مالی نه پراوه مان به چاکه ی خو ی
.. بهراستی هر ئه زاته سوپاسکراو به دهسه لات ه .^۱

وه له (جعفری کوپی محمد) هوه له باوکیه وه ئه ویش له باپیره وه ده لیت : -
عهلی (ﷺ) جهنازه یه کی بهر یکرد کاتی مردووه که خرایه گوړه کی کهس و کاره کی
هاوار و گریانان لی بهر ز بوویه وه ، ئه ویش فرموی : -

" ئهوانه بچی ئه گرین ؟ سویند به خوا ئه وه ی مردووه کیان ده بیینیت ئه گهر
ئهمان بیان دیایه سهرسامی ئه و دیمه نانه مردووه کی له بیر ئه بردن وه ، وه یکه به یکه
ئه گهر یته وه لایان تا تاقیان لی ئه بریت .. " پاشان فرموی : - " ئه ی بهنده کانی خوا ،
ناموزگاریتان ئه کم به ته قوای ئه و خویه ی که نمونه ی بو هیناونه ته وه و واده کانی بو
دیاریکردون و ئه ندای بیستنی پیداون که له مه به سته کانی بگن و بینایی پی
به خشیون تا ئه وه ی پی بینن که خوا ده یه ویت دلانیکی پی داوون که بگات له وه ی به
دانایی و ژیری په فتار بکات ... تا بزائن خوی گه وره ئیوه ی بی هوده خهلق نه کردوه ،
به لکو ئه زاته به به خششه کانی پیزی لی ناون و پاداشتی بو ناماده کردون ، ده ی
ئیووش ئه ی بهنده کانی خوا له خوا بترسن و پی داگرین له دوعا کانتاندا . وه پیش
ئه وه ی مردن پیتان پی بگریت ، کاری چاکه پی شېخن ، چونکه خو ش یه کانی دنیا
همیشه نی یه ، و کهس له نازار و خه مه کانی دنیا ئه مین نی یه . بهراستی له خو بایی
بوونیک ی تیپه ر بوو و کؤله کیه کی لاره .

ئه ی بهنده کانی خوا ناموزگاری له گوړ و مرگرن و به هره شه کان داچله کین و
وریابنه وه و سوود له ناموزگاری و مرگرن ، همره ک ئه وه ی ئیستا چنگی مردن پیتان
گه شتبی و خاک و خول له باوه شی گرتین و توقینه ر ه کان به فو کردن به بووقدا (کهر ه نا)
کتوپر پی پیگرتین و همره ها به پهرش و بلاو بوونه وه ی گوړه کان و راپیچ کردن تان
بهره و مه حشر و راوه ستان له مهیدانی لیپرسینه وه دا و به دهسه لات و توانای خودای
مهن ، ئه وکاته ی هه موو کهس (سائق) یکی هیه و بهره و حشر راپیچی ئه کات و
(شاهد) یکی هیه شایه تی له سمر دهادت .

^۱ - صفه الصفوه (۱ / ۱۷۰) .

خوای گهوره دهفرموویت : ﴿وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالسِّبْيِ وَالشَّهْدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾ سورة الزمر ، آیه (٦٩).^١

که ولات بوئو پوژه کهوتنه لهرزین و بانگیبژ بانگی دا و گیانله بهران
حه شرکران و نهینیه کان دهرکهوتن و دله کان کهوتنه لهرزین و دوزه خ دهرکهوت به جوړی
کلپه ی دههات و بلنسه ی بهرز بووه ده .

ئهی بهنده کانی خوا : ته قوای خوا بکهن ، ته قوای کهسیکی ترساو و به ناگا و
به رچاو پوون و داچله کاو ، ته قوای کهسیک پیداگر بووه له دوعا کانی ، هه لا تووه تا
پزگاری به دهست بینئ و بو پوژئ لیپرسینه وه کاری چاکه ی پیشخستوو و بهو تیشوو
پشتی قایم کردوو .. به راستی خوا بهسه که تو له سین و له هه مان کاتدا پشت و په نا
بیټ ... وه قورئانیش بهسه بوټ بیټه به لگه و له هه مان کاتدا له سهرت به لگه بیټ .

وه بهه شت بهسه پاداشت بیټ ، هه روهک ناگر بهسه سزا و نا کامیکی خراپ بیټ
.. خوا له من و له ئیوهش خوش بیټ .^٢

" شهید بوونی علی (علیه السلام) "

پاش گهشتیکی موبارهک که علی (رحمهتی خوای لی بیټ) له ئیسلامدا
به سهری برد وهک داکوکیکه ریگ لهو ئاینه که مال و گیانی له پیناویدا دانا بوو ، واده ی
خوای په رومردگاری پی گهشت ..

یهکی له په ر جووه کانی (معجزه کانی) پیغه مبرایه تی ئه وه یه پیغه مبره ی خوا
(صلی الله علیه و آله و سلم) وینه ی شهید بوونی علی نیشانی (علی علیه السلام) داوه !!

^١ - واته : نهوسا به نوریک که خوا فراهه می دهینت زهوی پووناک ده بیته وه کارنامه و دوسیه کانش
دانراون ، سهرتا پیغه مبران و شهیدان دهینرین و دادوهری له ئیوانیدا نه نجام دهریت به شیوه یهکی
حهق و راستی ، بیگومان نه وان هیچ جوړه سته میکیان لی ناکریت .

^٢ صفة الصفوة (١ / ١٧١ ، ١٧٢) .

نمونه‌ها له عه‌ماری کوپی یاسر هوه ، پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) به علی (ﷺ) فرموو : (أشقى الناس رجلا : أحيمر عمود الذي عقر الناقة ، والذي يضربك يا علي على هذه يعني قرنه - حتى تبتل منك هذه من الدم ، يعني لحيته)^۱

واته : به‌د به‌خترین که‌سان دوو پیاوان : یه‌که‌میان (اصیری ثمود) که له‌حوشتره‌که‌ی دا و کوشتی و دووهمیان نه‌و پیاویه به‌ ئیره‌تدا نه‌کیشی - واته به‌ری سمریدا تاوه‌کو خوینه‌که‌ی نه‌مه ته‌ر ده‌کات - واته پریشی (بویه پیشه‌وا علی هه‌میشه یه‌قینی به‌وه هه‌بوو که وه‌ها شه‌مید ده‌کری ...

زه‌یدی کوپی وه‌هه‌ب ده‌لیت : (علی هات بولای چهند تیره‌یه‌ک له‌ئه‌هلی به‌صره له‌ (خوارج) هکان ، پیاویکیان له‌ناو دا بوو به‌ (جه‌دی کوپی به‌عجه) ناسرا بوو ، پی‌ی وت : نه‌ی علی له‌ خوا بترسه ، بی‌ گومان تو‌ نه‌مریت .

پیشه‌وا (علی) فرمووی : " به‌لکو ده‌کوژیم ، به‌لیدانیک له‌ ئیره‌م (نامارهی بولا سهری کرد) ، که ئیره‌م خوینه‌وا‌ی ده‌کات (واته پریشم) به‌لینیکه و دراوه و چاره‌نووسیکه و دیاریکراوه نه‌وه‌ش درو هه‌لبه‌سیت ، بی‌ گومان خه‌ساره‌و مه‌نده " ^۲

" کاتی زه‌ماوه‌ند بو به‌هه‌شتی نه‌براهه "

ئه‌صبه‌غی حه‌نه‌زی ده‌لیت : نه‌و شه‌وه‌ی (علی ﷺ) بووکی گواسته‌وه ئیبنو التیاح له‌ ده‌مه‌وبه‌یاندا هات بولای وتی : که وه‌ختی نویژه (بانگ دانه) پیشه‌وا علی پاکشا بوو قورس بوو گو‌ی پی‌ نه‌دا ... دووباره هاته‌وه لای هه‌روا بوو .. بو سیه‌م جار هاته‌وه لای ، پیشه‌وا (علی ﷺ) هه‌لساو رویشت و به‌ده‌م روشتنه‌وه فرمووی : -

اشدد حیا‌زیمک للموت فأن الموت لا قی‌کا

ولا تجزع من الموت اذا حل بوادیکا

نه‌وه بو هه‌ر که گه‌یشه‌ته ده‌رگا بجووکه‌که‌ی مزگه‌وت (ئیبنو ملجه‌م) پی‌ی پی‌ گرت و لی‌ی دا .

^۱ - صحیح / احمد و حاکم به‌ سه‌نه‌نیک‌ی راست گنیاویانه‌ته‌وه .

^۲ بپوانه - صفة الصفوة (۱ / ۱۷۴) .

وه له شیخیکی قورهشی یهوه ، دهلیت : که ئیبنو ملجهم دای له (علی ﷺ)
 فهرمووی : (سهرکهوتم .. به پهروهردکاری که عبه قهسه م) .
 وه له (محمد) ی کوپی علی هوه ، که له علی درا (پهزا و رحمهتی خوای لی
 بیّت) وهسیهتی کرد بو کوپهکانی و دواتر هیچی نهوت جگه له وشهی (لا اله الا الله)
 ههتا گیانی سپارد .
 ئهو جا ههر دوو کوپهکهی حهسهن و حوسهین لهگهل (عبدالله ی کوپی جعفر)
 شوردیان و (حسن ﷺ) نویژی لهسهر کرد .

" گریانى موعاویه (ﷺ) لهسهرى "

له نهبی صالحهوه ، دهلیت : ضراری کوپی ضمهر ی کنانی هاته لای معاویه وه
 پیی وت : وهسفی (علی) م بو بکه ، ئهویش فهرمووی / ئهکرئ ئهم داوايهم لی نهکهی ؟
 وتی / ناکرئ ، ئهویش فهرمووی / مادهم وایه ناچارم وهسفی (علی ﷺ) بکه م : -
 " سویند به خوا .. ئهو ژور دوور بین و به هیز بوو .. که قسهی دهکرد بابتهکهی
 یهکلا دهکردهوه و بهدادپهروهریش حوکمی دهکرد ، زانست له ههموو لایهکیهوه
 ههلهدقولا و دانایی له ههموو پرویهکیهوه هاتبووه ناخاوتن . له ناست دنیا و خوشی
 یهکاندا خوێ به غهریب دانهناو هاوهدم و هوگری شهو و تاریکی شهو بوو ، ئهو سویند
 به خوا فرمیسیکی وهك باران بوو بیرى دریزئى بوو ، پشتی دهستی ههلهدگیرایهوه و
 لهگهل خوێ گفتوگوئى نهکرد .. حهزى له جل و بهرگیک نهکرد لهسهر ووی پییهکانیهوه
 بیّت . وه حهزى به خوێراکی وشك و پهق دهکرد ، سویند بئى بهخوا ئهو وهك یهکیك له
 ئیمه وابوو ، کاتئى نههاتینه لای ، لیمان نزیک دهبوویهوه ، کاتیك پرسیارمان لی بکردایه
 به باشتین شیوه وهلامی نهداینهوه .
 ئیمهش ههر چهنده که لیوهی نزیک بووین ، بهلام لهبهر ئهو سام و ههیهتهی که
 ههیبوو قسهمان لهگهل نهئهکرد ، خو ئهگهر پئى بکهنیایه ئهوه ددانهکانی وهك مرواری
 ریک کراو دهردهکهوتن ..

١ - برهوانه / احیاء علوم الدین (٤ / ٤٧٩) و برهوانه البدایه و النهایه (٥ / ٤٣٧) .

نه هلی ئاینی بهگه وره سهیر نه کرد و ههژارانی خوش نهو یست و هه رگیز
فرمانبهر داری که سی بهه یز نه بوو ، نه گهر له سه ر ناهه ق بوایه و هه روه ک بی ده سه لآتانی
له داد په روه ری خو ی بی هیوا نه نه کرد ... شایه تی نه دم به خوا که هه ندی جار بینومه
شه ر بالی به سه ر دنیا دا کی شاوه و نه سته ره کانی دهره و شانه وه (علی ﷺ) له
میحرا به که یدا ده سته ی به ریشیه وه گرتبوو وه ک مارا نگازیک ئوقره ی نه بوو ، هه روه ک
خه فه تباریک نه گریا ... وه ک نه وه ی ئیستا گویم لی بیت وایه ، که ده یوت :

" نه ی په روه ر دگارا ، نه ی په روه ر دگارا " و له به ر ده سته ی په روه ر دگاریدا ده لا
لایه وه و پاشان به ده نیای نه وت : " چیه ؟ نه ته وی فریوم ده ی ؟ چاوت له منه ؟ هه رگیز
و هه رگیز ، به ر غهیری من فریو ده ، چونکه من سی به سی ته لاقم داویت ، له به ر نه وه ی
ته مه نت کورته و جیگات بی نرخه و مه ترسیشت زوره ، ئای له که می تویشوو !
و دهوری سه فه ر و ته نهایی ری ! "

ده لیت : لی ره دا فرمیسه که کانی معاویه ده که وتن به سه ر پشیدا و بوی راگیر نه
نه کرا و به قولی کراسه که ی ده یسری .. خه لکه که ش دایانه قولیه ی گریان ، معاویه وتی /
(نه بولحسن) به م جو ره بوو په حمه تی خوی لی بیت .. تو چ نا په حه تی و ئازاریکت بوی
هه یه ی نه ی ضرار ؟

وتی : نا په حه تی که سیک تاقانه که ی له ئامیزیدا سه ر به را بیت و فرمیسه کی
نه گیرسیته وه و خه فه ت و ئازاری دا نه مرکیته وه .. پاشان هه لساو پویششت .^۱

خوا خافیزی :

پیشهوا (علی ﷺ) ، ده فه رمویت : بو خه لکی وه ک هه نگ بو بالنده بن ، له ناو
بالنده کاندانی به به بچوک و بی ده سه لآت له هه نگ نه پوانی و نه یچه و سینیتته وه خو
نه گهر بالنده کان بیانزانیایه چ به ره که تیک له ناخی هه نگدایه ، نه وه یان پی نه نه کرد .
" به زمان و جهسته تان تیکه لی خه لک بکه ن ، به لام کرده وه و دلکه کانتان
له خه لکی جیا بکه نه وه ، چونکه نه وه ی بو مرو ف ده می نیتته وه کرده وه کانیه تی ، وه پوژی
دوایش له گه ل نه و که سه دایه که خو شی ده ویت "

^۱ - ته به رانی / ریوایه تی کردووه البدایه : (۵ / ۴۹۵) .

" ۵ - تهلحہ کوری عبید اللہ (ﷺ) "

شہیدیک به سہرزہویدا دہروات

کی یہ ؟

تہلحہ کوری عبید اللہ ی قریشی و تہیمی مہکی و باوکی محمد ہ ، یہ کیکہ لہو
دہ ہاوہ لہی مژدہی بہ ہشتیان پی دراوہ ، لہ سہر دہستی ٹہبویہ کری صدیق (ﷺ)
موسلمان بووہ .. کہ سیکی جوانخاس بوو ، لہ پوشتندا زور خیرا بوو^۱ وہ یہ کی بوو لہ
ہارہ لہ دہولہ مہندہ کان .

" چاکہ کانی "

- ۱ - لہ جابرہوہ ، تہلحہ بہ لای پیغه مبری خوادا (ﷺ) تیپہری .. پیغه مبری
خوا (ﷺ) فہرموی : " شہید بمشی علی وجہ الأرض " ^۲
۲ - ہر لہ جابرہوہ ، دہلیت : گویم لہ پیغه مبر (ﷺ) بووہ فہرمویہ تی : " من
سرہ أن ينظر الى شهيد بمشي على وجه الأرض ، فلينظر الى طلحة بن عبید اللہ " ^۳
واتہ : کی حمز ٹہکات سمیری شہیدیک بکات کہ بہ سہرزہویدا دہروات ، با
سمیری تہلحہ کوری عبید اللہ بکات .

" بہ خشندهی تہلحہ "

لہ سوعدای کچی عہوفی خیزانی تہلحہوہ ، دہلیت : تہلحہ ہات بہ ژووردا ، بینیم
زور خہ مبار بوو . پرسیم : چیتہ ؟ شتیٹ بووہ ؟

^۱ - بروانہ : طبقات ابن سعد (۳ / ۱ / ۱۵۶) .

^۲ - صہیحہ / صہیحہ سوننہ تہکانی ٹیبو ماچہ یہ (۱۰۲) ، فہرمودہی ژمارہ (۱۲۶) .

^۳ - صہیحہ / صہیحہ سوننہ تہکانی ترمزی (۲۹۴۰) .

وتی ک نهو سمرودت و سامانهی همیه ژور بووه ، همیش ئازارم ئهدات ، منیش پیښم وت : گوئی ی مدهری ، بهشی که بهسمر خه لکیدا . نهویش دهستی کرد به بهشکردنی تا دوا درهمی ...

تهلحهی کوپی یه حیا دهلیت : پرسیارم له خهزنهداری تهلحه کرد که نهو پارهیه چهند بوو ؟ وتی : چوار سده هزار . وه به هوئی ژور بهخشندهیی تهلحهوه به (تهلحهی خهیر) ناسرا بوو .

" جیهادی تهلحه له پیناوی خوادا "

تهلحه له پیناو هم ئاینهدا تووشی سهختی و بهلای ژور هاتوو و له ههموو بوو نهو جهنگهکاندا بهشداری کردوو له گهل پیغمبرهی خوا (ﷺ) دا جگه له (بهدر) وه ژور بهسمرکه وتوویی لهو تاقیکردنه وانهدا دهرچوو .

وه له پوژئی (نوحود) دا خاوهنی دهستیکی سپی بوو . نهوه بوو له گهل پیغمبرهی خوا (ﷺ) مایهوه و به دهستی پاریزگاری لی کرد تاوه کو په نههکانی له ئیش کهوتن ، لهو پوژهدا تهلحه له (۲۴) لاوه بریندار کرا ، وتراویشه که له (۷۵) لاوه بریندار بووه له نیوان لیدان و پیکان و بو هاویرتندا .. بویه لهو پوژهدا پیغمبرهی (ﷺ) ناوی نا به (تهلحهی خهیر)^۲ پیشهوا نه بو بهکر همر که باسی پوژئی نوحود بکرایه نهیفرموو : نهو پوژه ههمووی پوژئی تهلحه بوو " .

وه له جابرهوه ، دهلیت : پوژئی نوحود کاتی خه لکی پشتیان هه لکرد و پیغمبرهی خوا (ﷺ) له لایه کهوه له گهل (۱۲) پیاودا مایهوه که تهلحه یه کیکیان بوو ، بی باوه ران لییان هاتنه پیشهوه ، پیغمبرهی (ﷺ) فرمووی :

" من للقوم ؟ " کئی پوویه پووی نهوانه ده بیتهوه ؟ تهلحه فرمووی : من ، پیغمبرهی خوا (ﷺ) فرمووی (کما انت) تو له جیی خوت بمینه نهو جا پیاویک

۱ - پیاوانی فرموده که جی ی متمانن ، همیه می له الجمع (۹ / ۱۴۸) باسی کردوو و دهلیت : ته بهرانی ریوایهتی کردوو .. پیاوانی فرموده که جی ی متمانن .

۲ - برآونه / صدقه الصفه (۱ / ۱۷۶) فرموده که لاوازه . رای جیگیر نهوه به پیغمبرهی خوا (ﷺ) به (جوامیر) ناوی لی ناوه ، همیه می دهلیت / ته بهرانی ریوایهتی کردوو ، ئیسناده کیشی باشه ، الجمع (۳ / ۱۴۸۰) .

وتی: من، فرموی: تو هه لسه بۆیان ئه ویش له گه لیان جهنگا هه تا کوژرا، پاشان ... پیغمبر (ﷺ) ئاوړی دایه وه دهیبینی بیباوه ران دهوړیان داوه .. فرموی:

"من للقوم؟" ته لحه فرموی: من فرموی (ﷺ): - تو له جی خوت بمینه .. پیاویک له ئه نصار وتی: من، فرموی (تو هه لسه)، پیاوه که جهنگا هه تا کوژرا ... کاره که بهرده وام بوو تاوه کو به ته نها ته لحه له گه ل پیغمبر خا (ﷺ) دا مایه وه.

فرموی: "من للقوم؟" ته لحه فرموی:

من ئه وه بو ته لحه به توانای هر یانزه پیاوه که شه ری کرد تاوه کو په نجهکانی قرتا و فرموی: په نجهکانم قرتان، پیغمبر خا (ﷺ) فرموی: "لوقلت: بسم الله لرفعتك الملائكة، والناس ينظرون" واته: گمر بتوتایه به ناوی خوا، فریشتهکان بهرزیان نه کردیته وه به بهرچاوی ئه وه خه لکه وه. دواتر خوا ی پسروردگار بی باوه رانی پرت کرده وه.^۱

ئو پوژه پیغمبر خا (ﷺ) فرموی: "أوجب طلحة". ته لحه به هه شتی واجب کرد .. له بهر ئه وه، بوو پیغمبر خا (ﷺ) دوو (درع) ی^۲ پیوه بوو بوو ویستی هه لسیته وه تاوه کو بجیته سهر بهر دیک که له وناوه دا بوو، نه یستوانی، ته لحه خو ی بو داننه واند، ئه ویش چوه سهر پشتی تا هه لسیاه وه، ئه و جا فرموی "أوجب طلحة"^۳

"شهید بوونی ته لحه"

له گه ل ئه وه دا که ته لحه (ﷺ) له جهنگی ئوحوود دا شهید نه بوو، به لام پیغمبر خا (ﷺ) هه وائی دا به شهید بوونی که ئیتر هه وائی پیغمبر خا (ﷺ) قسه ی تیا نیه.

^۱ - راویهکانی جی متمانن: نهسانی ریوایه تی کردوه، زهه بی ده لیت: راویهکانی جیگه ی متمانن، برانه (سیر) (۱ / ۲۷۱).

^۲ - درع: کراسی ته نراو به زنجیری ناسن.

^۳ بروانه: البدایه (۵ / ۳۴۴).

له (ته‌لحه وه ، ده‌لیت : هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به ده‌شته‌کی یه‌کی نه‌خوینده‌واریان وت : دهرباره‌ی ئه‌و که‌سی که کوژرا پرس‌یاری لی بکه بزانه کی بوو ؟ ئه‌وان خو‌یان نه‌یاند‌ه‌و‌یرا ئه‌و پرس‌یاره‌ی لی بکه ن .. شهرمیان لی ده‌هات و سامیان لی ده‌کرد له‌بهره‌یه‌تی (ﷺ) . ئه‌وه بوو ده‌شته‌کی یه‌که پرس‌ی : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پشتی هه‌ل‌کرد . دیسان پرس‌ی یه‌وه . دیسان پشتی هه‌ل‌کرده‌وه ، ئه‌مجاره‌یش پرس‌ی یه‌وه و دووباره پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پشتی هه‌ل‌کرد . ئه‌و جا من له دهرگای مزگه‌وته‌که‌وه پوانیم و به‌رگیکی سه‌وزم له به‌ردا بوو ، کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) منی بی‌نی فهرمووی : " این السائل عن قضی غبه ؟ " واته : کوا ئه‌و که‌سه‌ی پرس‌یاری له کوژراوه‌که ئه‌کرد ؟ ده‌شته‌کی یه‌که وتی من بووم ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی : " هذا من قضی غبه " واته : ئه‌مه‌یه‌کی بوو له کوژراوه‌کان .^۱

پوژان تیپه‌رین و ته‌لحه هه‌ر به ده‌وری پیغه‌مبه‌ری خوا دا (ﷺ) بوو ، له هه‌موو هه‌لو‌یسته‌کاندا و کاتی‌کیش پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌فاتی کرد له ته‌لحه پازی بوو . ئه‌و کاته‌ی مه‌سه‌له‌که‌ی پی‌شه‌وا (عوسمان) (رضی‌الله‌تعالیه‌عنیه) هاته پی‌شه‌وه ، ته‌لحه که‌نارگیری کرد ، ئه‌وه بوو هه‌ندی که‌س ئه‌مه‌یان گیرایه‌وه بو ئه‌وه‌ی شتیکی له د‌لدا هه‌ل‌گرت‌بی ، له‌بهر ئه‌وه له‌پوژی (الجمال) دا ناماده بوو وه‌ه‌ علی کوپی ئه‌بو تالیب (رضی‌الله‌تعالیه‌عنیه) له‌گه‌لی کو بوویه‌وه و ناموژگاری کرد . ئه‌ویش چووه دواوه و له ناو یه‌کی له‌ریزه‌کاندا وه‌ستا ، له‌ویدا تیریکی نادیاری^۲ لی دراو به‌ر ئه‌ژنوی که‌وت ، وه ده‌شوتری که‌ به‌رملی که‌وتووه ، له‌ویدا وه‌فاتی کرد (ﷺ) . زه‌ه‌به‌ی ده‌لیت : بکوژی ته‌لحه له‌تاوان و گونا‌هیدا وه‌ک بکوژی (علی رضی‌الله‌تعالیه‌عنیه) وایه .^۴

^۱ - فهرمووده (حسنی) (صحیح) ه / صه‌حیحی سونه‌ته‌کانی ترمزی (۲۹۴۲) .

^۲ - رووداوی (الجمال) له‌نیوان (علی) له‌لایه‌ک و عایشه و ته‌لحه و زبیر له‌لایه‌کی دیکه‌وه " په‌زای خوا له‌هه‌موویان بی‌ت " وه هۆکه‌شی ئه‌و پیلانانه بوو که دژی ده‌وله‌تی نیسلا‌می ده‌کرا زبروانه (العواصم من القواصم) .

^۳ - واته نازانری تیرهاو‌یزه‌که‌ی کی بوو .

^۴ - اسناد‌ه‌کی (حسن) ه . هه‌یه‌مه‌ی ده‌لیت : ته‌به‌رانی ریوا‌یه‌تی کردوده . نیسناد‌ه‌که‌ی (حسن) ه . المجمع (۹) /

"سۆزی علی بۆ تەلحە"

لە تەلحە ی کوپری مەترەفەو: عەلی (ﷺ) ھاتە لای (تەلحە) ، ئەو کاتە ی تەلحە گیانی سپارد بوو . لەسەر و لاخەکە ی دابەزی و تۆزی سەردەم و چاو و پێشی تەکاند بە جۆریک پەحمی بۆی دەچوو ، فەرمووی "خۆزگە بیست سال پێش ئەم پۆژە بمردمایە"^۱ .
وہ لە قەیس ی کوپری عەبادەوہ ، دەلیت : "گویم لە (علی) بوو (ﷺ) پۆژی (الجمال) بە (حسن) ی کوپری فەرموو : "ئە ی ھەسەن ، ھەزم ئەکرد بیست سال پێش ئیستا بمردمایە" . وہ لە (علی) یەوہ (ﷺ) فەرمووی : "مژدە ی ناگر بە بکوژی تەلحە بدەن . (سیر اعلام النبلاء) ، (۱ / ۳۷) .

---

^۱ - ئەسنادەکە ی (باشە) ، تەبەرائی رپوایەتی کردووە ، پیاوانی فەرموودەکە جی ی متمانەن ھەپەمیش وا دەلیت : الجمع (۹ / ۱۵۰) .

" ٦ - زوبیر کی کوپی عہ ووام (ﷺ) "

" یہ کہ مین کہ سیٹ کہ شمشیر کہی لہ پیناوی خوادا راست کردہ وہ " کی یہ ؟

زوبیری کوپی عہ ووامی کوپی خومیلیدہ ، (حواری) ی پیغہ مبر (ﷺ) و کوپرہ پوری بووہ کہ خاتوو (صفیہ کی عبدالمطلب) و یہ کی کہ لہ و دہ ہا و لہ ی کہ مژدہ ی ہہ ہشتی پی دراوہ ، و یہ کہ مین کہ سیٹ لہ پیناوی خوادا شمشیر کہی لہ کالانی دمرہینا .^٢

باوکی (عبد اللہ ی کوپی زوبیر) (ﷺ) لہ سمر دہستی (صدیق) (ﷺ) موسلمان بووہ و نیسلام بوونیشی دوا ی نیسلام بوونی ٹہ بوہ کر و ، واتہ چوارہم یان پینجہم موسلمان بوو . کہ سیکی زور بہ خشنده و خیر و مند بوو لہ پیناوی خوادا .

" چاکہ گانی "

١- لہ زوبیر وہ دلیت : پیغہ مبر (ﷺ) خوا (ﷺ) دہستی گرتم و فرمووی : " لکل نی حواری ، حورای الزبیر و ابن عمی " .^٣

واتہ : ہر پیغہ مبریک (حواری) یہ کی ہمیہ (حواری) منیش زوبیر کہ کوپی پوریشمہ .

٢- لہ عورہ وہ ، کہ عائشہ (ﷺ) پی ی فرموو : نہی خوشکہ زا ، باوکت (واتہ زوبیر) و ٹہ بابہ کر لہ وانہ بوون کہ خوی پرموردگار دہ بارہ یان فرموویہ تی : ﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ...﴾ سورة ال عمران ، آية (١٧٢) *

١ - حواری : سمرخو پالہشت ، و تراویشہ : پوخت و بی گمرد لہ ہموو شتیک و لہ وہ شہ وہ ہا و لانی (عیسی) سہ لامی خوی لہ سمر بی بہ (حواریون) ناو براون .

٢ - پیاوانی جی متمانن : تہ برانی ریوایتی کردوہ بہ راگیراوی لہ سمر (عروہ کی کوپی زبیر) ، بردانہ الجمع (١٤٨٣٠) .

٣ - صحیح : حاکم ریوایتی کردوہ ، دلیت : صہیحہ ، زہہ بیش نم رایہی ہمیہ . نرنہ ثوت دلیت ہر ہر جوڑہ یہ کہ نہو دووانہ وتیان ، سیر (١ / ٤٨) .

واته : ئەوانەیی که بە دەم بانگەوازی خوا و پیغمبرەوه (ﷺ) چوون ، دباوی ئەوهی که تووشی ناخۆشی و زام و ئیش بوون ...

"خۆ گری زوبیر لەسەر ئازاردانی لە پیاوی خوادا"

لە یەتیمی عورووه ، دەلیت : زوبیر کاتی هێجرەتی کرد هەژدە سالن بوو مامی ئەیبەستەوه و جگەرەیی لەسەر ئەکیشا ، ئەویش ئەیوت "هەرگیز ناگەریمەوه سەر کوفر"^١
و لە عورووه ، دەلیت : زوبیر بە (٨) سالی موسلمان بوو ، فریشکیک (نفحة) لە شەیتانەوه هات که گوايه پیغمبەری خوا (ﷺ) بەسەر مەککەوه فرینراوه ، ئەوه بوو زوبیر که غولامیکی (١٢) سالن بوو ئەو کاتە ، بە خۆی و شمشیرەکه یەوه هاتە دەرەوه و هەر کەس ئەیبینی سەری سوڤدەما و ئەیوت ئەم غولامە شمشیری پی یە ، تا گەیشته لای پیغمبەری خوا (ﷺ) پی ی فەرموو : "مالک یا زبیر" چیتە زوبیر ؟ ئەویش هەوالی پی دا و وتی :

"هاتروم بە شمشیرەکه م بە دەم لەوهی که تۆی پفاندوه !!

پیغمبەری خواش (ﷺ) دوای بۆ خۆی و شمشیرەکهی کرد .^٢

نووسەر دەلیت : ئەی ئیستا کی هەیه داکۆکی لە ئیسلام بکات ئەی پیاو نیه ؟ لە کاتیکیدا حورمەتی ئاین پیشیل ئەکری و بی شەرمی بەرامبەر پیروزی لەکانی دەرکرت ، کوان گەنجەکانمان لەم پۆژەدا ؟ کوا غیرەت و پیاوہ تیمان لە کاتیکیدا هەرچی هیزی سەر زەوی هەیه کۆ بوونەتەوه بۆ نەهیشتنی شوینەوارەکانی ئەم دینە و سەر شوڤکردنی ئەهلهکهی ؟

* صحیح : صحیح ی سوننەتەکانی ابن ماجه (١٠١) .

^١ - پیاوانی جی متمانەن : هەیبەمی دەلیت : تەبرانی لە (الکبیر) دا ریوایەتی کردووه ، بەلام دەلیت : (مرسل) ه . الجمع (٩ / ١٥٢) .

^٢ - پیاوانی جی متمانەن ک ئەجمەد و غەیری ئەویش ریوایەتیان کردووه ، ارنووط دەلیت : پیاوانی جی متمانەن ، سیر (١ / ٤٢) .

وه له هیشامی کوږی عوروه وه ، ده لیت : زویږ سهر له بهیانی پوژی (الجمل)
وه سیه تی کرد بو (عبدالله)ی کوږی و فهرمووی : " هیچ نه ندامی کی نی یه له گهل
پیغمبری خوا دا (ﷺ) بیرن دار نه بوی هه تا عوره هیشی .^۱

" خه باتی زویږ له پوژی به در "

پوژی به در دوو ئه سپ سوار له گهل پیغمبری خوا دا بوون (ﷺ) ، زویږ له سهر
ئه سپیک له لای راستی یه وه و (میقدادی کوږی ئه سوهد)یش له سهر ئه سپیک له لای
چه پیه وه .

له هیشامی کوږی عوره وه وه ، له باوکیه وه ، ده لیت : زویږ پوژی به در
میژمه ریه کی زهردی به سهر وه بوو ، ئه وه بوو جبره ئیل سهلامی خوی لی بی له سیمای
زویږ دا هاته خواره وه .^۲

" جهادی زویږ ههر له پوژی به در "

عه لی کوږی ئه بی تالیب (ﷺ) ده فهرمویت : نازترین پیاو زویږه و که سیش
قه دری پیاو نازانیت پیاو نه بیت ..
له زویږه وه ده لیت :

پوژی به در به (عوبه یده ی کوږی عاص) گه شتم که ئه وه هه موو گیانی پرچه ک بوو
ته نها چاره کانی ده بینران ، نازناوی (ابادات الکرش)^۳ بوو . منیش نوکی (عنزه کهم)^{*}
بو ی هه لگرت و کردم به چاویدا تا مرد ، وه فهرمووی : قاچم خسته سهری و به زه حمه ت
سهره په مه کهم کیشایه وه دمره وه ، له راستیدا سهره که ی نوشتا بووه وه .^۴
عوره وه ده لیت :

۱ - اسناد ده که ی (صحیح) د / صه حیجی سونه ته کانی ترمزی (۲۹۴۵) .

۲ - نیسناد ده که ی (صحیح) ه / (مرسل) ه ، ته به رانی ریوایه تی کرد وه . الجمع (۶ / ۸۴) .

۳ - کوشتن : یاخود مۆن و دم و چار دراو به یه کدا .

* عنزه : درێژتره له دار ده ست و کورتره له رهم .

۴ - صحیح : بوخاری ریوایه تی کرد وه .

هاوه لانی پیغه مبهری خوا (ﷺ) به زوبیریان وت : خوت نابەستیتەوه
(ناماده ناکهیت) تا ئیمەش لەگەڵ تۆدا خویمان توندکەینەوه ؟ فەرمووی : ئاخر گەر من
خۆم ببەستمەوه ئیوه قسەکەتان نابەنەسەر .

وتیان : درۆ ناکهین .

ئەویش خۆی توندکردەوه و بە ناویاندا پۆیی تا پیزەکانیانی بپی و ئەوه بوو
لێیان تیپەپی و هیچ کەسیش لەگەڵ نەبوو ، پاشان گەڕایەوه ، ئەوانیش لە غاوهکەیی یان
گرت و دوودانەیان لە شانی دا ، لە نیوان ئەو دوو لێدانەدا لێدانێکی دیکە هەبوو کە
لەپۆژی بەدرا تووشی هاتبوو .

عوروه دەلیت : کاتی منداڵ بووم پەنجەم ئەخستە سەر شوینی ئەو لێدانانە و
یاریم ئەکرد .^۱

" جهادی زوبیر پۆزی یەرموک "

حافظ ئیبنو کەثیر دەلیت : لەوانەیی کە بەشدار بوون لە پۆزی یەرموکدا
(زوبیری کوپی عەوام) بو ، لە هەموو ئەو هاوه لانی کە لەوی بوون باشتەر بوو ، یەکی
بوو لە ئەسپ سواران و پیاوه بە جەرگەکان ، ئەوه بوو کۆمەلێک لە پیاوانی پالەوان و
بەجەرگ ئەو پۆزە لەلای کۆبوونەوه و پێیان وت : ئایا خوت ناماده ناکهیت تا ئیمەش
خویمان ناماده کەین ؟ فەرمووی : ئەترسم ئیوه خوگرەبن .

وتیان : بۆنا ، ئەوه بوو خویمان ناماده کرد ، کاتی پوبەپووی پیزەکانی پۆم
بوونەوه دەستیان کێشایەوه ، بەلام ئەو هەریەرە و پێشەوه هات تا پیزەکانی پۆمی بری و
لەلایەکی ترهوه سەری کێشایە دەرەوه و گەڕایەوه بۆ لای هاوه لانی ، پاشان جاریکی تر
هاتنەوه بۆ لای ، هەرەک یەکەمجاری کرد و لەو پۆزەوه لە دوولاه لە نیو شانەکانیدا
بریندار بوو .

هەر ئیبنو کەثیر لە جیگایەکی تردا دەلیت : " وه زوبیریش لەگەڵ خەلکیدا بەرهو
شام بەری کەوتن بۆ جیهاد و لەوی بەشدار یەرموکی کرد ، ئەوه بوو بە ناماده بوونی

^۱ - سیرا اعلام النبلاء (۱ / ۶۲ ، ۶۳) .

ئەو موسلمانان شەرفمەند بوون وە دەستیکی سپی و ھیمەتیکی بەرزى لەو پۆژەدا نواند ، دوجار پیزەکانى سوپای پۆمى پرى لە یەكەمیانەوہ تا ئەخیریان (دواھەمینیان) .

" جیھادی زوبیر لە جەنگی حونەین دا "

پۆژى حونەین زوبیر داى لە بىباوەراڤان تا لە جىگای خۆیان دەریپەراندن ، سەرکردەى بى باوەراڤان چاودىرى پى و شوینى شەڕەكەى ئەکرد ، یەكی لە ھاوپیكانى پى ی پاگەیانندن كەوا ئەسپ سوارىك ئەبینن پمەكەى بەسەر شانیهوہیەتى و سەرى بە میزەریكى سۈور پیچاوە .

وتى : ئەوہ زوبیری كۆپى عەووامە ، سویند بى بەلات و عوززا ئەزانم كە تىكەلتان ئەبیٹ ، ئیوہش وریابن و خۆتانى بۆ جىگىر كەن ، ئەوہ بوو كاتى زوبیر گەیشتە ئەو شوینى بىباوەراڤانى لى بوو دیتنى ، ئەوجا بەرەو پرویان پۆیشت و بەردەوام لى دەدان تا دەریپەراندن .

كاتىكیش (عەمرى كۆپى عاص) بەرەو (میصر) پۆشت بۆ پزگار كردنى ، ھىزىكى (٣٥٠٠) كەسى لەگەڵدا بوو ، بۆیە نامەيەكى نارد بۆ پيشەوا (عەمر) (ﷺ) تيايدا داواى یارمەتى ھىزى تری لى دەکرد . عومەرىش (ﷺ) لە خەمى كەمى ژمارەى ھىزەكەى عەمر دا بوو ، بۆیە زوبیری لەگەڵ (١٢) ھەزار جەنگاوەردا نارد . وتراویشە كە (عەمر) چوار ھەزار پیاوى ناردووە بەسەرویانەوہ چەند ھاوہلىك لە پالەوانان و گەورەكانى ناردووە لەوانە : زوبیر و مقدادى كۆپى ئەسۈود و عەبادەى كۆپى صامت و مەسەلەمەى كۆپى موخەلەد و ...

كۆمەلى تر دەلیت : خارجەى كۆپى حوزافە چوارەمیان بووہ . ئىنجا عومەر (ﷺ) ئەمەى بۆ عەمر نووسیوہ : " ئەوہ من بە چوار ھەزار پیاو ھاوکاریت ئەكەم ، كەبەسەر ھەر ھەزارىكەوہ پیاویكماناوە لە پلەى ھەزار پیاو ، ئەوہ بوو (زوبیر) بەسەر ھەموویانەوہ بوو . "

١ - سەرکردەكانى فەتخى میصر و شام (ص ٢٠٨ ، ٢٢٧) ، صلاح الامە (٣ / ٢٢٢ ، ٢٢٣) .

کاتی زویږ گه‌یشته لای عه‌مر بینې نابلوقه‌ی قه‌لای (بابلیون) ی داوه . زۆری پی نه‌چوو زویږ چوو سهر نه‌سپه‌که‌ی و به‌ده‌وری نه‌و که‌نرده‌ا (خنده‌ق) که به‌ده‌وری قه‌لاکه‌دا هه‌لکه‌نرا بوو سوپایه‌وه ، پاشان سوپاکه‌ی دابه‌شکرد به ده‌وری خنده‌قه‌که‌دا... نابلوقه‌دانکه درېزه‌ی کی‌شا بو (۷) مانگ .. ئینجا به زویږ وترا له‌ناو قه‌لاکه‌دا تاعوون بلاو بوته‌وه . نه‌ویش فهرمووی : " ئیمه‌ هاتووین بو لیدان و بو تاعونیش " .

نه‌وه بوو پزگاری بو عه‌مری کوپی عاص دواکه‌وت ، بویه زویږ وتی : " من خوم به‌خش نه‌که‌م بو خوا ، به‌لکو به‌م کاره‌م خوا پزگاری بینیت بو موسلمانان . "

هه‌لسا پله‌کانه‌یه‌کی هی‌نا و له‌ پروی (سوق الحمام) وه پالی دا به‌لایه‌کی قه‌لاکه‌وه و به‌سهریدا سهرکه‌وت و فهرمانی پی‌کردن که ههر گوپیان له (تکبیر) کردنی بوو هه‌موویان وه‌لامی بده‌نه‌وه .. هی‌نده‌ی نه‌برد هه‌ستیان کرد زویږ به‌سهر قه‌لاکه‌وه (تکبیر) ده‌کات و شمشیره‌که‌ی به‌ده‌سته‌وه‌یه ، نه‌وه بوو خه‌لکه‌که هه‌موو به‌سهر پله‌کانه‌که‌وه سهرکه‌وتن ، تاوه‌کو عه‌مر پی‌گه‌ی لی‌گرتن له ترسی نه‌وه‌ی په‌یژه‌که نه‌شکینن .

نه‌وه بوو کاتی پۆمه‌کان بینییان وا موسلمانان زه‌فه‌ریان به‌قه‌لاکه‌ بردوه پاشه‌کشه‌یان کرد ، به‌وه‌ش ده‌روازه‌کانی قه‌لای بابلیون به‌پرووی موسلماناندا کرایه‌وه و به‌فته‌ح کردنیشی نه‌و جه‌نگه‌ی بو پزگاری میصر کرا بوو یه‌کلایی کرایه‌وه .

له‌ راستیدا نه‌و پاله‌وانی‌تی و به‌ جه‌رگی یه ده‌گمه‌ندی زویږ هوی راسته‌وخوی سهرکه‌وتنی موسلمانان بوو به‌سهر (مقوقس) دا ..^۱

" خه‌باتی زویږ رۆزی ئو‌خود "

له‌ عائیشه‌ی دایکی ئیماندارانه‌وه ، ده‌لیت : کاتی بی باوه‌پان ئو‌خودیانبه جی هیشت و نه‌وه‌ی به‌سهر پیغمه‌بری خوا (ﷺ) و هاوه‌لانی‌دا هات ، هات و پیغمه‌بر (ﷺ) ترساله‌وه‌ی بی باوه‌پان بگه‌رینه‌وه ، بویه فهرمووی " من یتدب هؤلاء فی آثارهم ، حتی فاعلموا أن بناقوة ؟ "

^۱ - سهرکرده‌کانی فته‌ی میصر و شام (ص ۲۰۸ ، ۲۲۷) ، صلاح‌الامه (۳ ، ۳۲۲ ، ۳۲۳) .

" واته : " کێ نوینهرایهتی ئەکات له شوین پی کهوتنی ئەواندا تا بزانی که خاوهنی هیزیکین ؟ " ئەبو بهکر و زوبیری لهگهڵ هفتا جهنگاوهر دا ههلبژارد ئەوانیش دواى بى باوهراڤان کهوتن .. بى باوهراڤان ئەمهیاڤان بیست بویه پوشتن نهگهراڤانهوه ، خواى گهوره دهفهرمویت : ﴿ فَاتَّكَبَرُوا بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفُضِّلَ لَهُمْ يَمْسَسُ سُوْرَةُ ١٧٤﴾ سورة آل عمران آیه، (١٧٤) .

واته : ئەوسا ئیتر موسلمانان گهراڤانهوه هاوپی لهگهڵ فەزل و ناز و نیعمهتی خواپی دا ، هیچ ناخوشی یهکیشیان بو پیش نههات . بهو جوړه به هیچ کهس له دوژمنانیان نهگهیشتن .^١

" رۆژی خهندهق "

له عوردهوه وه ، کوپی زوبیر^٢ (ﷺ) پی ی وتوووه : بابهگیان چاوم لیّت بوو پۆژی خهندهق بهسەر ئەسپه زهرده کهتهوه شالۆت دهبرد .

فهرمووی : منت بینی کوپم ؟ وتی : بهلی ، فهرمووی : دهی پیغه مبهیری خوا (ﷺ) ئەو پۆژه دایک و باوکی بو باوکت کو دهکاتهوه و دهفهرمویت : " ارم فداک ابی و امی " .^٣ واته : بیهاوێژه دایکم و باوکم به فیدات بن ... وه له ههر دوو سهحیحه کهدا هاتوووه ، له زوبیرهوه ، فهرموویهتی : پیغه مبهیری خوا (ﷺ) پۆژی (قریظه) دایک و باوکی بووم کوکردهوه و فهرمووی : " بأبی و امی " دایک و باوکم به قوربانیت بن .. (صحیحی سوننه تهکانی ترمزی) ، (٢٩٤٣) . نووسەر دهلیت : ئەمهش وتهی ئەوا نههرت دهکاتهوه که ئەلین تهنها سهعدی کوپی ئەبی وه قاصی بهمه تایبتهت کردوووه .

^١ - صحیح : بهشی بهکهمی بوخاری رپوایهتی کردوووه ، وه موسلیم و ابنو ماجه و غهیری شهویش رپوایهتیان کردوووه .

^٢ - مبهست عبدالله ی کوپی زوبیره (ﷺ) ، چونکه (عورده) پیغه مبهیری خوا (ﷺ) ی نهینیوه .

^٣ - پیاوانی فهرمووده که جی ی متمانهن ، تهجمده له (١ / ١٦٤) و غهیری شهویش رپوایهتیاز که . بوه ، نهرنهتووه دهلیت : پیاوانی جی متمانهن . سیر (١ / ٥٠) .

" به خشندهیی زوییر "

ئەبو نەعیم له (الحلیة) ، (۱ / ۹۰) دا دهر هینانی کردووه له سعیدی کوپی عبدالعزیزهوه دهلیت : زوییری کوپی عهوام ههزار کۆیله (مملوک) ی ههبوو که (خهراج) یان پی دها ، ئەویش ههموو شهویک دابهشی ئەکرد و به دهستی خالی ئەچوووه مالهکهی . وه ئیبن عویینه دهلیت : سامانی زوییر دابهش ئەکرا بهسهر " چل ههزار ههژاردا .^۱ نووسهر دهلیت : ئەمهش وهلامدانهوهیهکه بو ئەوانهیی ئەلین که گوایه ئیسلام شوینکهوتوانی به ههژاری رادهسپیژی تاوهکو ئومهتی ئیسلام به سوالکهری بمینیتهوه ، جاری پوو له پوژ ههلات و جاری له پوژئاوا .

" شهید بوونی زوییر (ﷺ) "

پوژی (الجمل) زوییر لهگهڵ تهله و عانیشه دا بوو (رهزای خویان لی بیت) ، بهلام کاتی عهلی کوپی ئەبی تالیب (ﷺ) فهرموودهکهی پیغمهبری خوی (ﷺ) بیر خستهوه کهچی وتبوو .. پویشت و ئەوی به جی هیشت . له ئەبی ههری کوپی ئەسهودی دهیلی یهوه ، دهلیت : زوییرم بینی بو شهر کردن لهگهڵ (علی) چوووه دهرهوه ، (علی) ییش (ﷺ) پی ی فهرموو : سویندت ئەدهم به خوا ، گویت له پیغمهبری خوا (ﷺ) نهبووه که دهیفرموو : " ئەتهوی لهگهڵی بهشهر بییت له کاتیکدا که بهو شهر کردنه ستهمی لی ئەکهیت ؟ " ئەویش فهرمووی : لهیرمه و ، پاشان پوشت و ئەوی به جی هیشت ...^۲ ئەوه بوو که زوییر (ﷺ) پویشت و نهیویست شهر بکات .. لهپیدا (عبدالله) کوپی پی گهیشت پی وت : دهرتسیت .. دهرتسیت ، ئەویش فهرمووی : " خهلك نهزانن

^۱ - پياوانی جی یتمانهه : حاکم دهرهینانی بو کردووه (۳ / ۳۶۱) ههروهها غهیری شهیش . ئهرنهنوگ دهلیت : پياوانی جی یتمانهه ، بروانه : سیر (۱ / ۶۵) .

^۲ - حاکم رپوایهتی کردووه (۳ / ۳۶۶) ، دهلیت / ئیسنادکهی صحیحه . زههههیش لهسهر نهه رایهیه .

که من ترسنوک نیم ، به لأم (علی) شتیکی وه بیر هیئام که له پیغمبره خوا (ﷺ) م بیستبوو ، له بهر ئه وه سویندم خوارد که شهره له گهل نه که م ، پاشان فهرمووی :

ترك الأمور التي اخشى عواقبها في الله أحسن في الدنيا و في الدين

واته : واز هیئان له پیناوی خوادا له کاریک که له دهر نه نجامه که ی ته ترسم ، باشتره بو دین و بو دنیا ش ...

لهوی (ئین جرموز) لی دا و کوشتی ...

ئه م هاوه له بهر یزه له دۆلی (السباع) کفن و دفن کرا و به ... وه فاتیشی پیشهوا (علی) و هاوه لانی گریاندا ...

(زهر) ده لیت : بکوژی زوبیر داوا ی مۆله تی له پیشهوا (علی) کرد ، ئه ویش فهرمووی : سویند بی به خوا بکوژی کوپی صه فیه (واته زوبیر) جیگای له ناگردایه ، من گویم له پیغمبره خوا (ﷺ) بوو ، دهیفرموو : " هر پیغمبره که حه واری یه کی هیه ، حه واری من زوبیره " ^۱

^۱ - اسناده که ی (حسن) ه : حاکم ربوایه تی کردوه (۳ / ۳۶۷) ، و ده لیت : صحیحه زه هه بیش هه مان رای هیه . ارنووط ده لیت : اسناده که ی (حسن) ه . پروانه (سیر) (۱ / ۶۱) .

" ۷ - نه بو عوبه یدهی کوپی جهراح (ﷺ) "

(سهر راستی نه م نومه نه)

عوبه یدهی کوپی جهراحی قورهشی فیهری مهکی یه . یهکیکه له پیشهنگهکان له نیسلام بووندا و نهو کهسه شه که (صدیق) بریاریدا بوو جینشینی پی بسپیریت و له پوژی (سقیفه) شدا راویژی پی کردوو به هوئی کاملی و نههلیهتی له لای نهبویهکر(ﷺ).

لهگه(عوسمانی کوپ مظعون) موسلمان بووه و له هه موو جهنگ و بوئهکاندا و لهگه(پیغمبری خوادا (ﷺ) به شداری کردوو و له پوژی ئوحدیشدا به خوگری جیگیری مایهوه .

" چاکی یهکانی "

۱- له (حزیفه) وه که پیغمبری خوا (ﷺ) به نههلی نهجرانی فرموه : " سأبعث معکم رجلا أمینا ، حق آمین " . واته / پیاویکی سهر راستان لهگه(دا نهنیرم که بههق سهر راسته .

دهلیت / ئیدی خه(کهکه پی ی شهره فمه ند بوون ، نهو بوو (ابا عبیده کوپی جراح) ی لهگه(ناردن .^۱

۲- له (عبدالله) وه پیغمبری خوا (ﷺ) به نهبی عبیدهی کوپی جراحی فرموه : " هذا آمین هذه الأمة " .^۲ واته : نه م پیاوه سهر راست و نه مینی نه م نه ته وهیه .

۳- له نهبی هریره وه (ﷺ) دهلیت : پیغمبری خوا (ﷺ) فرموویهتی : " نعم الرجل ابوبکر ، نعم الرجل عمر ، نعم الرجل أبو عبیدة بن الجراح " .^۳ واته : باشتین پیاو نهبویهکره ، باشتین پیاو عومره ، باشتین پیاو نهبوو عبیدهی کوپی جهراحه .

^۱ - بوخاری و مسلم ریوایه تیان کردوو . صه حیهه .

^۲ - صه حیهه : مسلم ریوایه تی کردوو ، بروانه : صحیحی سونه ته کانی ابن ماجه (۱۱۳) .

^۳ - صحیحی سونه ته کانی تهریزی (۲۹۵۹) . فرموده ی (۲ / ۹۶۲) .

۴- کاتې پیغمبري خوا (ﷺ) وفاتي كرد ، پيشهوا نه بوبه كړ (ﷺ) له سهر سه كوي (بنی ساعده) و فرمودی : يه كې له دوو پياوهم پي باشه بو پيشه و تيان و له سهر يان رمزامه ند : عمر و اباعبيده .^۱

۵- له زهيدی كورې نه سلهمه وه ، له باوكيه وه ، ده لیت : عومري كورې خهتاب به هاو لانی فرموده : ناواتان چي يه ؟ يه كيكيان وتی : ناواتی من نه و يه پري نه ماله سامان و دره هم هبي و بيبه خشم له پيناوی خوادا .

ئينجا فرمودی : ناواتان چي يه ؟ يه كي تريان وتی : من ناواتی نه وه نه خوانم كه په پري نه ماله زيږ و نالتونم هه بي و له پيناوی خوادا بيبه خشم .

ديسان فرمودی : ناواتان چي يه ؟ يه كيكي تري وتی : من ناواتم نه و يه نه ماله پر بي له گهوه ريان هاوشينهوي گهوه ر و بيبه خشم له پيناوی خوادا . ئينجا عومر (ﷺ) فرمودی : ناوات بخوان ... وتيان : جگه له مه ناواتی ترمان نيه .

نه و جا پيشهوا (ﷺ) فرمودی ، به لام من ناواتم نه و يه پري نه ماله پياوی وه كه نه بي عبيده كورې جراح و معاذی كورې جبل و حوزه يفه كور يه مان بي و له فرمانبرداری خوادا به كاريان بينم .

زهيد ده لیت : پاشان عومر (ﷺ) بريك پاره ي نارد بو (حزيفه) و وتی بزانه چي لي نه كات بينی دابه شي كرد به سهر هم ژار اندا . پاشان بريك پاره ي نارد بو (معاذی كورې جبل) نه و يش دابه شي كرد به سهر هم ژار اندا .. ئينجا بريكيش پاره ي نارد بو (ابی عبيده) و وتی : بزانه چي لي نه كات .. نه و يش همروه ك دوو هاو له كه ي پيشووی : پيشهوا (عمر (ﷺ) فرمودی خو پيم وتن : همروا در چوون كه گومانم پي ده بردن .^۲

۶- له ته ميمي كورې سه له موه ، ده لیت : عومر به نه با عبيده گه يشت ته و قه ي له گه ل كردو ده ستي ماچ كردو همروكيان به دهم گريانه وه يه كيان به جي هيشت .^۳

^۱ - بروانه : سير أعلام النبلاء (۱ / ۸) .

^۲ - پياوانی جي متمانن ، جگه له نه بي صخر ، نه و يش حميدی كورې زيادی خراطه ، نه و يش كه سيكي مهقبوله ن بروانه : سير (۱ / ۱۴) راويژ .

^۳ - پياوانی جي متمانن ، به لام پچر پچر هاتوه . سير (۱ / ۱۵) .

"چند لاپره‌یه‌کی رووناك له جیهادی ئه‌با عیبده"

"پۆژی به‌در"

باوهری ئه‌بی عیبده له جهنگی به‌در دا زۆر به جوانی دهرکهوت و نمونه‌یه‌کی قه‌شه‌نگمان له راستگویی پوو له خوا کردن و پشت به‌ستنی ته‌واو به پهرمردگار پیشان ده‌دات . ئه‌وه‌ته له ۰ عبدالله ی کورپی شه‌و زه‌به‌وه) ، ده‌لیت : " له پۆژی به‌در باوکی ئه‌با عیبده ی کورپی جه‌راح (که عامری کورپی جراح) ه ، به‌رده‌وام به دوا ی ئه‌با عیبده ده‌گه‌را و ده‌یویست پوو به‌پرووی بیته‌وه ، به‌لام ئه‌بی عیبده هه‌ر خۆی لی لاده‌دا تا ئه‌وه بو ، ئه‌بو عیبده زانی که باوکی هه‌ر به‌رده‌وامه له پوو به‌پرووی بوونه‌وه ی ، کوشتی .

خوای پهرمردگاریش له‌وکاته‌ی که ئه‌با عیبده باوکی کوشت ئه‌م ئایه‌ته پیرۆزه‌ی دابه‌زنده خواره‌وه : ﴿ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ ﴾ سورة المجادلة ، آیه (۲۲) .

واته : کهسانیک ده‌ست ناکه‌ویت باوهر به‌ین به‌خوا و به‌پۆژی دوا یی ، له کاتی‌که‌دا که‌سانیکیان خوشبوین که دزایه‌تی خوا و پیغمبره‌که‌یان کردبیت ، ئه‌گه‌ر چی ئه‌و دوژمنانه باو و باپیریان بن .

شیخ محمد غزالی ده‌لیت : له‌م جه‌نگه‌دا ، واته له جه‌نگی به‌در دا باوکه‌کان به کوره‌کانیان ده‌گه‌یشتن ، برا به برا ده‌گه‌یشتن ، که بیر و باوهرلیکی جیا کردبوونه‌وه ، و شمشیره‌کان له‌یه‌کی دابه‌ریبون ^۱ .

"پۆژی ئو‌خود"

له پۆژی ئو‌خود دا ئه‌با عیبده نمونه‌ی خۆ به‌ختکردن و پاله‌وانی‌تی بوو . له‌و پۆژده‌دا به ددانه‌کانی ئه‌و دوو ئه‌لقه‌ی دهره‌ینا که چوو بوونه پومه‌ته‌کانی پیغمبره‌ی خوا پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) به کلاو زریکه‌یه‌وه به هۆی لیدانیکه‌وه به‌ری که‌وتبوو ، ئه‌وه بوو ددانه‌کانی پیش‌شه‌وه‌ی (بړوك) له ریشه‌وه هه‌لکه‌نران ،

^۱ - برونه‌ك فقه السیره (۲۴۹) .

به لآم به نه مانی نهو دوو ددانه دم و ددانی جوانتر بوو هتا و تراوه که جوانترین ددانی شکابی نهو هی عبیده بووه .^۱

" کهرامه تی نهبا عبیده "

له جابر وه ، ده لیت : پیغمبر هی خوا (ﷺ) نار دینی بو شوینکه وتنی کاروانیکی قوره یش و نهبا عبیده هی کوری جراحی کرده پیشه و امان و تویشنه بهره که خورمای پی داین که غیری نهو هیچی بو مان دهست نهکوت پیمان بدات ، نهو بوو نهبا عبیده ده که ده که خورمای پی ده داین .. وتم : نهی چیتان لی ده کرد ؟

وتی : ههروهک منال ده مانمژی و پاشان بریک ناومان ده کرد به سهردا نهو پوژنه هتا شهو به سمان بوو ، دواتر بهره و که ناری پروبار دهر چوین لهوی قهواره یه کی گه وره دهر کهوت هی ناومان سهیر نه کهین گیانله به ریکه پی ی نهوتریت (عبر) .^۲

نهبو عبیده وتی : مرداره وه بوو !! پاشان وتی : نه ، به لکو نیمه نیروای پیغمبر هی خواین (ﷺ) و له پیناوی خوی په روه دگار دا شهر نه کهین ، نیمه نیستا ناچارین ، له بهر نهو لی ی بخون .

جابر وتی : یهک مانگ خوار د نمان نهو گیانداره بوو له کاتیکدا ژماره یان (۳۰۰) کهس بوو هتا گوشتمان گرت .. پاشان بریکی زوریشمان له گهل خومان هی نایه وه . که گه پراینه وه مه دینه چوین بو لای پیغمبر هی خوا (ﷺ) و بو مان گیرایه وه ، نهو یش فهرمووی : " هورزق اخرجه الله عزوجل لکم / فیل معکم من شیئ فطعوننا ؟ " واته : نهو پوزی یه که و له لایه ن خوی په روه دگار دوه بوتان نیرواوه ، ئایا هیچتان پیماوه له گوشته کهی بهشی نیمه ش بدن ؟ نیمه ش بو مان نار دوو پیغمبر هی خوا (ﷺ) لی خوار .^۳

۱ - حاکم له (المستدرک) دا ریوایه تی کرد ووه (۲۶۶ / ۳) .

۲ - نهجه نگی ناوی که (۱۰) متر دریژ ددی .

۳ - ص حیح / ابن حجر له مسنده کهیدا (۲ / ۹۵۲ ، ۹۵۳) به ژماره (۲۷۴۲) دهر هیچانی بو کرد ووه . له لای بخاری و مسلم یش حدیه ، برانه (السیره النبویه) ی و . عبدالمجیدی عبدالقادر (ص ۲۶ ، ۲۷) .

" ئامۆزگاریه کانی "

له ئه بی لحسن ، عمرانی کوپی نمران ، ده لیت : ئه با عیبده به ناو سهربازه کاندایه پرۆشت و ده یفه رموو : که سانیک هه ن جله کانیان سپی و پاک ده که نه وه ، به لام ئایینه که یان پیس ده که ن ! که سانیک و ئه زانن پیز له خویان ده نین ، که چی خویان سووک نه که ن له بری نه وه ی پیزی لی بنین ، خراپه کۆنه کانتان به چاکه تازه کانتان بپر نه وه .^۱

" زوهدی ئه با عیبده "

له هشامی کوپی عورو وه ، له باوکیه وه ، ده لیت : پيشه و (عمر) هات بۆ شام له وئى ئه میر و پیاوه گه ره کان پيشوازی یان لی کرد ، فهرمووی : ئه ی کوا برا که م ئه با عیبده ؟ وتیان : ئیستا دیت بۆ لات ، ده لیت : ئه بو عیبده به سواری و شتریکه وه هات و سه لامی کرد ، پاشان به خه لکه که ی وت : به جیمان بیلن . ئه و جا (عمر) (ﷺ) له گه لیدا چوو بۆ مالیان و له وئى ته نها شمشیریک و قه لغانیک و کوچباره که ی زیاتری تیا نه بوو ، عمر فهرمووی : بۆچی بریک که ل و په ل بۆ خو ت له ماله که تدا دانانیست ؟ ئه ویش فهرمووی : ئه ی ئه میری ئیمانداران : ئه مانه به نیوه پۆمان ده گه یه نیت^۲ ، واته : ئه کرئ ژیا نتی پی به ریته سه ر .

" پازی بوون به قهزا و فهرمانی خوا "

کاتی تاعونی (عمواس) با لۆ بوویه وه و خه لکیکی زۆر پی ی شه هید بوون ، ئه با عیبده له ئاست ئه م فهرمان و بریاره ی په ره ر دگا ریدا وه ک کتوی بلند و شاخی سه خت پاره ستا وه که به هه یج شیوه یه ک به رام به ر شه پۆله کانی ئه م به لایه لا وان نه بوو ، به لکو بو ئی پازی بوون و شه هاده تی لی وه ده کدرن و له م به واره دا وانه یه کی باشی پيشکه ش

^۱ - پروانه : الحلیه (۱ / ۱۰۲) ، الاصابه (۵ / ۲۸۸) . حافظ ده لیت : سه نه ده که ی (مرسل) ه .

^۲ - پیاوانی جی ی متمانه ن ، به لام به بچر بچری هاتوه ز ابن المبارک له زا هید و احمد له (الزهد) ابونعیم له (الحلیه) (۱ / ۱۰۱) ریوا یه تیان کردوه ، پروانه سیر (۱ / ۱۷) .

کردین به پرازی بوون به قه دهری نیلاهی و پیشوازیکردن له فرمانی په رومردگار به نارامکرتنیکی جوان . له تارقۍ کوپۍ شه هابه وه ، ده لیت : عومهر (ﷺ) دهر باره ی تاعونه که نووسراویکی بو ئه با عبیده نارد نو سیبوی ، له راستیدا پیویستیم به تو هیه و ناتوانم دهستبردارت بم ، خیرا وهره بو لام .

ئه وه بوو کاتی ئه با عبیده نووسراوه که ی خوینده وه فهرمووی : ئه زانم ئه میری ئیمانداران چی دهویت ، ئه یه وی که سینک بهینیته وه که ئه جه لی نزیکه و نامینیته وه ، پاشان ئه مه ی بو نووسی : " به راستی له پیویستی یه که ت گه یشتم ، ده ی له و ویسته ت نازادم که ، چونکه من به راستی له گه ل سهر بازانی که له موسلماندام و نامه وی خوّم به بی ئه وان دهر که م و ئه وان له ناو تاعوندا بهیلمه وه .. " ئه وه بوو که (عمر) (ﷺ) نامه که ی خوینده وه ، گریا ، وتیان چی بوو ؟ ئه با عبیده وه فاتی کرد ؟ فهرمووی : نه خیر ، به لام وه که ئه وه یه وه فاتی کرد بی .^۱ ئه وه بوو ئه بو عبیده (پرمزای خوای لی بیت) به و تاعونه وه فاتی کرد و شهید بوو ، کاتی تانه یه که له سهر شانی ئه با عبیده دهر که وت به هو ی تووش بوون به تاعونه که وه ، خو شحال بوو و فهرمووی : سویند به خوا نامه وی له جی ی ئه م تانه یه خمز و بهز بوايه .^۲ (پرمزای خوای لی بیت)

۱ - حاکم له (۳ / ۲۶۳) له مه دریزتر باسی کردوه ده لیت / راوی یه کانی هه موویان جی متمانه ن ، بروانه سیر . (۱۹ / ۱) .

۲ - پیاوانی جی ی متمانه ن ، جگه له (شهر) که جیوازی رای له سهره ، ته به رانی له (الکبیر) دا ریوايه تی کردوه به ژماره (۳۶۴) .

" ۸ - عبدالرحمن ی کوپی عوف (ﷺ) "

" پەرورەدگار!.. عبدالرحمن ی کوپە عوف بەسەلسەبیلی بەهەشت ئاوبدە (فەرموودە) "

" ناسنامە ی "

عبدالرحمن کوپی عوف ی کوپی عبد عوفی کوپی عبدالحارثە . هەر زوو پیش ئەوێ پیغەمبەری خوا (ﷺ) بچیتە مائی ئەر قەم ، موسلمان بوو ، وە هەر دوو هیجرەتی حەبەشە ی کردوو و لە هەموو جەنگەکاندا نامادە بوو و لە پۆژی ئوحد دا لەگەڵ پیغەمبەری خوا (ﷺ) ماوەتەو و لە جەنگی تەبوکدا پیغەمبەری خوا (ﷺ) لە پشتیەو نوێژی کردوو . هەر وەها یەکیکە لەو دە هاوێلێ مژدە ی بەهەشتیان پی دراو و یەکیکە لەو شەش کەسە ی ئەهلی راویژ و یەکیکە لەو هەشت کەسە ی لە سەرەتادا موسلمان بوون .

لە ئێبن سیرینەو ، دەلیت : لە جاھلیەتدا عبدالرحمن ی کوپی عوف ناوی (عبد الکعبە) بوو ، پیغەمبەری خوا (ﷺ) ناوی نا (عبدالرحمن) .^۱

" چاکەکانی "

۱ - لە ئوم سەلەمەو ، دەلیت : گویم لە پیغەمبەری خوا (ﷺ) بوو ، بە خێزانەکانی فەرموو : " إن الذين يغفون عليك بعدى فهو الصادق البار ، اللهم اسق عبدالرحمن بس عوف من سلسيل الجنة " .^۲

واتە : ئەوێ پاش من بە سۆز و میهرەبانە بو تان کەسیکە راستگو و چاکەکارە ، ئەو پەرورەدگار لەبەهەشتەکەتدا بەسەلسەبیلی بەهەشت عبدالرحمن ی کوپی عوف تیر ئاوبکە .

^۱ - هیثمی دەلیت : تەبەرائی رێوایتی کردوو ، پیاوانی پیاوانی (صحیح) ن ، الجمع (۱۴۸۳) .

^۲ - پیاوانی جی ی متمانەن ک هەمبەسە دەلیت : احمد و تەبەرائی رێوایتیان کردوو ، پیاوانی جی ی متمانەن . الجمع بۆ ژمارە (۱۴۸۹) .

۲- له عبدالرحمن ى كورې عهوف هوه : پیغه مبهري خوا (ﷺ) هات بو لای عبدالرحمن كه ئهه له نوږډا بووه ، كه پیغه مبهري خواى (ﷺ) بينى و ويستى دوا بكه ویت ، پیغه مبهري خوا (ﷺ) ئاماژه ی بو كرد كه له جی ى خوږى بمینى ئهوه بوو به نيمامه تی عبدالرحمن پیغه مبهري خوا (ﷺ) نوږډه كه ی ئه نجام دا .^۱

۳- له بوسره ى كچى صه فوانه وه : پیغه مبهري خوا (ﷺ) لیى پرسى : " من یخطب ام كلثوم بنت عقبه ؟ " كى داخوانى نوم كه لسومی كچى عقبه دهكات ؟ وتى : فلان و فلان و عبدالرحمن كورې عهوف ، فهرموى : " انكحوا عبدالرحمن بن عوف ، فانه من خیار المسلمین ، ومن خیارهم من كان مثله " .^۲

واته : بیده ن به عبدالرحمن ، چونكه به راستى ئه وه له چاكترين پیاوانى موسلمانانه و هه ر كه سیكیش وه كه ئه م بیت له چاكترين پیاوانه .

" جهادی عبدالرحمنی كورې عهوف (ﷺ) "

له ئیبنو ئیسحاق وه ، عبدالرحمن كورې عهوف كه سیك بوو هه ر دوو ددانى پیښه وه ی كه وتبوو ، (ته نها ده ستى چه پی ئیشى ئه كرد) و (شهل) یش بوو ، ئه وه بوو پوژى ئوحد بریندار كرا و ددانه كانى پیښه وه ی له بنه وه شكاف و بیست برینى پیوه بوو یان زیاتر له وهش كه هه ندیكیان له لاقیدا بوو شهل كرد بوو .^۳

^۱ - دانه پاله كى (صحیح) د / ابو یعلی و بزار به دانه پالیکى (صحیح) ربویه تیان كردوده ، بروانه : مجمع الزائد به ژماره (۱۴۹۰) .

^۲ - همه مى ده لیت : تمه رانی ربویه تی كردوده ، هه ریه كه له یعقوب كورې حمید و سلیمانى كورې سالم ى تیندایه كه جیگه ی متمنه ن ، باقی پیاوانى تری فهرموده كه پیاوانى دا (الصحیح) ن الجمع (۱۴۸۹۳) .

^۳ - پیاوانى جی ى متمنه ن ، تمه رانی له (الجمع) ربویه تی كردوده به ژماره (۱۴۸۸۷) .

" به خشندهیی عبدالرحمن کوپی عوف (ﷺ) "

- ۱- له ئەبى هریره وه (ﷺ) ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرمووی : "خيارکم خيارکم لئسائي" واتە : باشترینتان ئەوەتانە کە بۆ خێزانەکانم باشترین بێت ، (عبدالرحمن) یش وه سیهتی له باخچهیهک بۆ کردن کە به چوار سەد هەزار دەخەملێنرا .^۱
- ۲- له قەتادەوه ، دەربارەى هۆی دابەزینی ئەم نایەتە : ﴿ الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ ﴾ سوره التوبة ، آیه (۷۹) . واتە : ئەو بى باوەڕانە کە پلار دەگرنە ئەو ئیماندارانەى کە زیادە بەخشن له خێر کردندا بەویستی خوێان ، دەلێت : عبدالرحمن ی کوپی عوف چوار هەزار دیناری له مالهکەى بەخشى ، کۆمەلێک له دوو پوووەکان وتیان : عبدالرحمن چەند ریا بازە ،^۲ خودای پەرەزدگاریش وه لایى ئەوانەى دایەوه .

" قوس و گریانى عبدالرحمن لەسەر خوشیه گانی دنیا "

له (سەعدى کوپی ابراهیم) هوه ، له باوکیهوه ، عبدالرحمن به پۆژو بوو (ﷺ) ، خواردنیکی بۆ هیتر فرمووی ک مصعبی کوپی عمیر کە له من باشتر بو ، کاتی کوژرا به بوردهیهک کفنیان کرد کە ئەگەر سەریان داپۆشیابایه ، قاچی به دەرئەکەوت ئەگەر قاجیان داپۆشتایه سەری بەدەر ئەکەوت ، وه فرمووی : حەمزەش کە له من باشتر بوو (ﷺ) کوژرا ... دواى ئەوان دنیا به پەرووی ئیমেدا کراوه تەوه ، یان وتویهتی : له دنیا هەرچی پێمان دراوه دراوه ، به جوړیک ، دەرترسین کە چاکه کانمان بۆ پیشخراپی بۆ دنیا ، پاشان دەستی به گریان کرد و ئەوەنده گریا تا خواردنهکەى به جی هیشت .^۳

^۱ - حاکم دەرھینانی بۆ کردووه (۳ / ۳۱۱ ، ۳۱۲) ، دەلێت : صحیح به مەرجی (مسلم) زەهه بيش هه مان

پای ههیه .

^۲ - بڕوانه / الدار المنثور (۳ / ۲۶۲) ، تەبەرانى (۱۰ / ۱۹۵) .

^۳ - صحیح / بوخارى رېوايهتى کردووه .

" پارێزگاری (عیفت) ی عبدالرحمن (ﷺ) له داوا کردندا "

عبدالرحمن (ﷺ) دهفرمویت : کاتی هاتینه مه دینه و پیغه مبر (ﷺ) من و (سهعدی کوپی ره بیع) ی^۱ کرده برا ، سهعد پی ی وت : من له ناو پشتیواناندا (انصار) له هه مووان دهوله مند ترم مال و سامانه کهم له گهلتدا ئه کهم به دوو به شهوه و بهروانه له خیزانه کانم کامیانت به دله بوئی ته لاق نه دم و دوا ی عیدده تو بیخوازه عبدالرحمن پی ی وت : پیو یستم به وانه نیه ، به لام تو بازایکم نیشاندنه بازرگانی تیا بکریت ، وتی : بازای قینقاع .

عبدالرحمن چوو ه ئه بازپه وه و که شک و چهوری و ئه جو ره شتانه ی دهینا بهردهوام بوو .. تا هیندە ی نه برد عبدالرحمن ده رکهوت و شوینه واریکی زهر د به کراسه که یه وه دیار بوو ، پیغه مبر (ﷺ) پرسى : ژنت هیناوه ؟ وتی : به لی .. فرمووی : کی یه ؟ وتی : ئافره تیکی نه نصاری یه ، فرمووی : چه ندی تی چوو فرمووی : کیشی ناوکه خورمایه ک زیڕ .. پیغه مبر (ﷺ) فرمووی : " اولم و لوبشاه " ئه گهر به مهرک یان بزنیکیش بووه خه لکی داوه تکه و میوانداریان بکه .^۲

نوسهر ده لیت : -

به م جو ره ها وه لان دنیا و ئاخیره تیشیان گریداوه و بوونه خاوه نی مالی ههردوو دنیا یان ، به راستی ئه وانه ی به ته مه لی له م دنیا به دا ده ژین و له سه ر بی کاری و سوال کردن خویان راهیناوه ، ئه وانه تاوانیان بهرام بهر خویان و مال و مناله کانیشیان نه انجام داوه و خراپه بهرام بهر نه ته وه و میله ته ی خویان نه کهن .. ها وه لان ئه ویان زانیوه که هه ر که سی ژیا نی خوی بو هه ق و چاکه ته رخا ن بکات ، ئه وه هه موو کاره کا نی په رست شه و هه ر دلۆپه ئاره قیک له پینا ویدا ئایه تیکه له جیهاد ، و له ته رازووی چاکه کا نیدا له گه ل نوێژ و زه کات دانه کا ندا بو ی ئه ژمار ئه کریت ، چونکه به راستی کار

^۱ - دواتر باسی ژیا نی نه م بهرێزه ش ده که بن .

^۲ - صحیح ه ک بوخاری له بابی (البیوع) ، (۲۰۴۸) رپوا یه تی کردووه .

تەرىپىن ھۆكۈمەتكە بۇ مەنبەلەر ۋە ھۆكۈمەتنىڭ شۇنداق ئاماللىرىنىڭ دەسلەپكى نەتىجىسىنى يېزىشقا بەرگەن تەقدىردىمۇ،

۱۱ نایا عبدالرحمن (ﷺ) به سنگه خشى (حبوا) ده چیتہ بههشته وه !!

بەر استی نووسەر هه‌وچه‌خه‌کان به‌هه‌وێ نه‌به‌وێ پوخته‌کردنیکێ وردی
په‌وایه‌ته‌که‌نه‌وه‌ که‌وتوو نه‌ته‌هه‌له‌ و لادان که‌وا گومان نه‌به‌ن عه‌دارحه‌من (ﷺ) به‌سنگه
خشی ده‌چیته‌وه‌ به‌هه‌شته‌وه‌؟ اجا نه‌گه‌ر نه‌م سه‌روه‌ و په‌یشه‌وایه‌ به‌و جوړه‌ به‌چیته
به‌هه‌شته‌وه‌، نه‌ی نه‌رانه‌ی له‌خوار په‌له‌ و پایه‌ی نه‌وه‌وه‌ن چو‌ن ده‌چنه‌ به‌هه‌شت؟ ﴿نَبُؤُنِی
عَلِمَ اِنْ کُنتُمْ صَادِقِیْنَ﴾ سورة‌ الأنعام، آیه‌ (۱۴۳). واته‌: نه‌گه‌ر ئیوه‌ راست ده‌که‌ن و
به‌هه‌شته‌یکێ زانسته‌تانه‌ هه‌یه‌، بۆمان روون بکه‌نه‌وه‌؟

سوراخ خریدنی نهو ریوایه تانه ی لهه بارهیه وه هاتوون :-

پس فرمائی: **یہ کہم :- پیغمبرِ خوا (ﷺ) فرمویہ تی :** "یا ابنِ عوف ، اُنک من
 فی السَّحَابِ اَحْمَدُ الْاَرْحَمُ ، فَأَوْضِیْ اللّٰہُ تَعَالٰی ، یُطْلِقْ لَکَ قَادِمِکَ " ۲

په دې شلۍ كورنۍ عوف تـو له ده ولهمه ندانیت وه به سنگه خشى نه بى ناچيته
په دې شلۍ كورنۍ قهرز مده به پړوه دگارت تا بيكه كانت بكاته وه ...

[illegible][illegible]

وفى الأستاذ بيحى صالح الإسلام : اعلان الامم المتحدة . ي شيخ محمد غزالى (١٧٣) .

۱. خالک مراد، کتب: (۲) / (۳۱) وبه صحیح دانیاه، به لام زده می ده نیت: خالد

پیشانی و پشت: 100×100 میلی متر، سر و تنه: 100×100 میلی متر، پیرامونی: 100×100 میلی متر.

فأسططت عبدالرحمن بن عوف ، ثم جاء بعد الایاس .... " واته : ... پیاو به پیاوی نوممه ته کهم نیشاندره هه موویان تیپه ژه بوون ، به لام دهمبینی عبدالرحمن ژور دواکه وتووه ، پاشتر دواي بی هیوا بوون ، هات ... ئیسناده که ی بی بنه مایه : زدهه بیش وا دهلی . سیر (۷۷/۱) و له ناوړای یه کانیدا (علی کوپی یزیدی ئهلانی هیه ، که نهویش لاوازه . لهو سؤراخ کردنهوه بومان پروون ده بیته وه که ئه وهی وا گومان ده بات عبدالرحمن به سنگه خشى (زحفاً) ده چیت به هه شته وه ، چهند له هه له دایه و هه موو ریوايه ته کان که له م باره یه وه هاتوون یان لاوازن یان هه لبه ستراون ، سوپاس بو خوا ...

" عبدالرحمن له سه ره مه رکدا "

پاش ژیانیکى پروناک و پر به خشنده یی که کوپی عوف (ﷺ) به تیکۆشان به مال و شمشیر که ی له پیناوی خوادا به سه ری برد .. کاتی نه وه هات که پشوو بدات . له ئیبراهیمی کوپی (عبدالرحمن) هوه ، ده لیت : عبدالرحمن ی کوپی عوف به دهم نازاره وه له هوش خوی چوو ، خه لکه که ی ده ورو به ری وایانزانی گیانی ده رچووه ، بویه له لای هه لسان و ده ستیان به پیا هه لدانی کرد . نهویش به هوش خویدا هاته وه ته کبیره ی خوی گه وری ده کرد ، نه هلی ماله که شى ته کبیره یان کرد . ئینجا فه رمووی : توژی له مه و پیش له هوش خوم چوو بوم ؟ وتیان : به لی ، فه رمووی : راستتان کرد ، له و کاته دا که له هوش خوم چووم دوو پیاو منیان په لکیش کرد که توندی و په قیم تیا به دی ئه کردن ، وتیان پیم له گه لمان وهره تا له لای (العزیز الامین) دادوهریت ئه کهین ، بردمیان تا گه یشتینه لای پیاویک ، وتی : ئه مه بو کوی ئه بهین ؟ وتیان دادوهری ئه کهیت له لای (العزیز الامین) . وتی : بگه رینه وه ، چونکه ئه مه یه کیکه له وانه ی که خوی گه وره هه ره له و کاته وهی له سکی دایکیاندا بوون به خته وهری و لیخشبوونی بو نووسین ... وه ئه مه جار ی تا خوا ده یه وی له ناو مال و منداله کانیدا ده مینیته وه .. نه وه بوو مانگیک دواي نه وه ژیا .^۱

^۱ - ئیسناده که ی (صحیح) ه : حاکم دره هینانی بو کردووه (۳ / ۲۰۷) بر صیری ده لیت : اسناده که ی پاشه . په راویزی (سیر) (۱ / ۸۹) .

" حالي هاوېلان نهو روزهی عبدالرحمن وهفاتی کرد "

۱- ئیبراهیمی کوږی سهد ، له باوکیه وه ، نه میش له باپیږیه وه ، ده لیت : نهو روزهی عبدالرحمن وهفاتی کرد گوئ ی له (علی) بووه فهرموویه تی : " به پږی خوتدا برؤ نهی کوږی عهوف ، به راستی بهر وشن و ناسووده یی به هشت گه یشتی و پیشگریت کرد له خه و ناره حه تی یه کان ... " ^۱

۲- سه عدی کوږی ابراهیم ، له باوکیه وه ده گپږیته وه ، وتوویه تی : له جه نازهی (عبدالرحمن) دا سهدم دیووه له ناو پیخه فی (عبدالرحمن) دا بوو ، دهیفرموو : " واجبله " . ^۲

عبدالرحمن (ﷺ) له ته مهنی (۷۵) سالیډا وهفاتی کرد و پیشهوا عوسمان کوږی عهفان (ﷺ) نویژی له سهر کرد .

^۱ - اسناددهی (صحیح) ه / ته بهرانی دهرهینانی کردروه (۲۶۳) له (الکبیر) دا .

^۲ - واجبله / ناخی بو رۆشتنی نه م که له پیاوه هه لکیتشا وه که وه کتو خوراگر بوو . ئیبنو سهدد دهرهینانی کردروه (۳ / ۱ / ۹۶) حاکمیش له (۳ / ۳۰۸) .

" ۹ - سعیدی کوپی نهی وه قاص (ﷺ) "

" شیری ناو بیسه "

کی یه ؟

سعیدی کوپی نهی وه قاص (مالکی کوپی ئوهیب ی کوپی (عبد مناف)
ئهمیر ابو ئیسحاق قورهیشی مهکی یه و یهکیکه لهو دههاوهلهی مژدهی چوونه ناو
بههشتیان پی دراوه و یهکیکه له پیشینهکان له ئیسلامدا و یهکیکه لهوانه (بهدر و
خوده بییه) ی دیوه ههروه ها یهکیکه لهو شەش کهسهی ئههلی راویژ ...
وه یهکه کهسه له گهل پیغه مبهری خوا (ﷺ) تیری هاویشتی . (ابنو منده)
دهلیت: سهد به حهقه سالی موسلمان بووه . وه له سعیدی کوپی موسهیه وه ، دهلیت:
گویم له سهد بوو دهیفرموو: نهو پرژهی من تیایدا موسلمان بووم هیچ کهسی دیکه
موسلمان نهبوو وه من : حهوت شهوانم بهری کرد تیایدا سی یهکی ئیسلام بووم .^۲

" چاکه کانی "

۱- له جابره وه ، دهلیت : له گهل پیغه مبهری خوا (ﷺ) دا دانیشتبووین سعیدی کوپی
نهی وقاص بهرو لمان هات ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : " هذا خالي فليرن امرؤ
خاله " .^۳

واته : ئهه خالی منه ، دهی ئیوهش خالی خوتانم نیشاندهن .

۲- سعیدی کوپی ابی وه قاص دهلیت : ئهم ئایهته دهربارهی من هاتووته خواره وه : ﴿ وَلَا
تَطْرُدُ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ ... ﴾ سورة الأنعام آية (۵۲) .

^۱ - (بزار) و . تهمرانی ریوایهتیاں کردووه . پیاوانی (صحیح) ن ، جگه له (ابی خالد الوالبی ، که نههیش
جی ی متمانهیه ، بروانه : المجمع به ژماره (۱۴۸۵۹) .

^۲ - صحیح : بوخاری له (الفضائل) دا ریوایهتی کردووه (۳۷۲۶) (۳۷۲۷) .

^۳ - صحیح / حاکم له (المسترک) (۴ / ۴۹۸) دا ریوایهتی کردووه . دهلیت (صحیح) ه زهههیی ههمان رای
ههیه .

واته : ئەوی محمد ئەکەیت ئەوانە دەرێکەیت کە لە بەیانیا و ئیواندا لە
پەروردگاریان دەپارێنەوه ...

دەفەرموئیت : دەربارەوی شەش کەس هاتە خواوە لەناویاندا م و ئیبنو مەسعود
بووین . بئ باوەڕان و تبویان بە پیغمبەری خوا (ﷺ) ئا ئەمانە لە خۆت نزیک
ئەکەیتەوه؟^۱

۳ - سەعدی کوپی ابی وه قاص ، دەلێت : پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی :
"اَللّٰهُمَّ اسْتَجِبْ لَهٗ اِذَا دَعَاكَ" یعنی سەدا .^۲ واتە : ئەوی پەروردگار سەعد هەم داواوەکت لی
دەکات وەلامی بەرەوه .

۴ - لە (عبدالله ی کوپی عمری کوپی عاص) هوه ، پیغمبەری خوا (ﷺ)
فەرمووی : " اول من یدخل الباب رجل من اهل الجنة " ،^۳ واتە : یەکەم کەس کە لەم
دەرگیهوه دێتە ژوورەوه پیاویکە لە ئەهلی بەهەشت ، ئەوه بوو (سەعدی کوپی ابی
وه قاص) هاتە ژوورەوه .

" چەند لاپەرەیهکی رووناک لە خەباتی سەعد (ﷺ) "

" لە جەنگی بەدر دا "

لە سەعدەوه ، دەلێت : کاتێ لەگەڵ پیغمبەری خوا (ﷺ) دا لە جەنگی بەدر دا
ئامادە بووم تاقە مندالیک زیاترم نەبوو ، دواتر خوای گەوره هی تری پئی بەخشیم* .
وه لە (ابنو مسعود) هوه ، دەلێت / سەعد پوژێ بەدر وهک پیاده و وهک ئەسپ
سواریش دەجەنگا .

^۱ - صحیح ک موسلیم رییایمی کردووه .

^۲ - صحیح / برانە (موارد الظمان الی زوائد ابن صبان) شیخی (عدوی) دەلێت : (صحیح) ه برانە /
روضة المحبین (۲۵) .

^۳ - استاده کئی (حسن) ه : احمد رییایمی کردووه . الجمع به ژماره (۱۴۸۶۳) .

* - زار و طبرانی کیرایانەوه ، بیانیشی بیوانی (صحیح) ن . الجمع (۱۴۸۶۸) .

وه له نښو دهستی پیغمبري خوا دا (ﷺ) تیری دهاویشته و ښوونځی یی
جوانی پالوانیتي نیشاندا و پیغمبري خوا (ﷺ) دوعای خیری بۇ کرد .
له عامری شوعه بی یه وه ، دهلیت : به سعادیان و ت : چ کاتیک نرات بۇ کراوه ۳
فرمووی : پوژی بهر ، کاتی له نښو دهستی پیغمبري خوا (ﷺ) دا تیرم دهاویشته
نهم و ت : خواجه گیان پییهاکانبان بهینه ره لهرزین و دلایان بتوقینه و کاریکیان پی بکه وها کاریک .
پیغمبري خوا ش (ﷺ) فرمووی : " اللهم السحب لسعد " ۱ ښی په رودگار
داواکهی سعاد و هلام بدمره وه ..

" له جهنگی ئوحد دا "

لهو شهره دا وه ک پالوانان له نښو دهستی پیغمبري خوا (ﷺ) جیهادی دکرد
و به خوږاگری مایه وه .
سعد دهلیت : پیغمبري خوا (ﷺ) بۇ هیچ کهسیک پیش من دایک و باوکی
کوته کردووه ته وه ... گویم لی ی بوو فرمووی " یا سعد ارم فداک آبی و اوسمی " بیهاوینره
سعد ، دایک و باوکم به قوربانت بن .. وه من یکه کم موسلمان بووم که تیرم بهرامبري پی
باوهران هاویشته بی . ۲
وه له ریوایه تیکیدا ده فرمویت : پیاوی له بی باوهران خهریک بوو موسلمانانی
ده سوتاند ، پیغمبري خوا (ﷺ) فرمووی : " ارم فداک آبی و اوسمی " لیده دایک و
باوکم به قوربانت بن .. منیش تریکم دهره ینا که سهری (نووکی) نه بوو ، دام له نښو
چاوانی کابرا ، کابرا کهوت و عهره تی به دهرکهوت ، له و کاته دا پیغمبري خوا (ﷺ)
وها پیکه نی کاکیلهی دهرکهوت . ۳

۱ - اسناد کهی (حسن) د تمبرانی رشیاویته کردووه ، هیثمی دانه پالنه کی به (حسن) داناره . الحیم به
ژماره (۱۴۸۵۱) .

۲ - صحیح : زانایان له سهری کوکن ، پیشتر باسی نه و دشمن کرد که پیغمبري خوا (ﷺ) به (زویر) باسی
نهمی فرمووه (ﷺ) .

۳ - صحیح : مسلم له (الفضائل) دا (۲۴۱۲) ریوایه تی کردووه ، له (باب) و د مناقب سعد .

یهکی لهو فزلهی خوا داویه تی بهم هاوه له بهرینه ، نهویه که همدوو فریشته ی بهرین (جبرئیل و میکائیل) ی له سمر مهیدانی جهنگه که بینوه .

له سه عده وه ، ده فرمویت : دوو پیام له لای راست و چه پی پیغه مبری خوا دا (ﷺ) بینو له پوژهی ئوحد دا که جل و بهرگیکی سپی یان له بهر دا بوو ، به ئهو پهری تواناوه شهریان ده کرد ، من ئهو دوانهم پیشت نه دیبوو ، دواتریش نه مبینوه .
ده بینن ئهم ریوايه ته له همدوو صه حیج دا ها تووه ، به لام لهم سرده مانده ده بینن که خه لکانیک همن ئه وه به درو ئه خه نه وه که فریشته کان له جهنگه کاندایه بشدار بووبن ، جا بو چی درو ئه کهن ؟! خوی گه وه له قورئاندا فرموویه تی : ﴿ اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِیْنَ اَلَنْ یَکْفِیْکُمْ اَنْ یُمِدَّکُمْ رَبُّکُمْ بِثَلَاثَةِ اَلْفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِکَةِ مُنْزَلِیْنَ ﴾ سورة آل عمران ، آیه (۱۲۴) .

واته : (بیریان بخه وه) ئهو کاته ی دت وت به برادره کان نایا بهستان نیه پهرمردگارتان کو مه کتان بکات به سی همار له فریشته دابه زینراوه کان .
مه گهر شتی وا له پروی عه قل و لوژیکه وه مه حاله ؟! نه خیر، نیرت بو بهرزه وهندی کی ههواو پاو بوچوون پیش ههقیقه ته جیگیره کان له سوننه تی پیغه مبری خوا (ﷺ) بخهین ، وه ئهم هیرشه گومانای یه بوچی و به ناوی کیوه ئهم واتایانه ده ستکاری ده کرین و ته زویر نه کرین ، به راستی خوا هه میشه فرمانی خو ی سمر ده خات ؟

" پوژی قادسیه "

" ئهمه به راستی پوژیکی له یاد نه کراوه له زیانی ئهم ئوممه ته دا "

پیشهوا (عمر) (ﷺ) سه عدی کوپی ابی وه قاصی هه لبرارد بو کاریکی پاله وانه ی همره گه وه له کاتی جینشینایه تی خویدا ، که به باشتین شیوه نه بنجامی دا ، ئه ویش ئهو بوو فارسه کان بریاریان دا که ریزه کانیان یه کبخه ن بو (وه دهرانی) موسلماننه کان لهو ناوچانه دا که داگیران کرد بوو ، کاتی ئهم هه واله گه میشت به (عمر) خه لکی رایانده کرد و خو یان به که نار ده گرت له پرو به پرو بوونه وه یان ، بریاریدا خو ی سمر کردایه تی بکات بو پرو به پرو بوونه وه یان ، به لام هاوه لان نامار ه یان بو کرد ئهو

بمینیتهوه بو بهر یوه بردنی کاروباری موسلمانان و هه لبرژاردنی سهر کرده یه کی تر که گونجاو بی یو نه م کار و نهر که گران و نار هه ته .

ئه وه بوو پاش بیر کردنه وه و گهران به دوا ی سهر کرده یه کی وادا له ناستی ئه وکار هدا بی سه عدی کوپی ابی وه قاص هه لبرژردا .^۱

ئه وه بوو پی شه و (عمر) سه عدی پاسپارد و ، پی ی فهرموو : " ئه و من توم کرده بهر پرس بو شه پر کردن له غیر اقدا ، ده ی توش ئه م وه سیه ته م بیاریزه ، چونکه بهر استی تو بهر و کاریکی ژور نار هه ته و گران دهر ویت که ته نها هه ق تیایدا پر زگاری ده بیت وه خو ت و ئه وانه ی له گه لندان رابینه له سه ر چاکه و خهیر و بیکه هو کاریک بو فه تح و پر زگاری و ئه و هه ش بزانه که هه ر کار و فهرمانیک تویشوو ی خو ی هه یه ، تویشوو ی خهیر و چاکه یه ش ، نارامگری یه " ^۲

ئه وه بوو سه عه د بهر ی که و ت و له (قادسیه) دابهزی ^۳ سوپای فار سه کانیش به سه ر کرده یه تی (روسته م) دهر که و تن که (۸۰) هه زار جهنگاوهر ئه بوون و ژماره یه ک فیل پی شیان که و ت بوو ...

پی ش ئه وه ی شه ر ده ست پی بکات ، سه عه د جه ند پی او یکی مه زنی نار د بو لای (روستم) له ناویاندا (نعمانی کوپی مقرن و موغهیره ی کوپی شعبه و عه مری کوپی معدی یکر ب) ، تا داوای موسلمان بون له (روستم) بکه ن . روستم پی ی و تن : چی ئیوه ی بهر و ئیره هی ناوه ؟ و تیان : به لی نیک که پهروهر دگار مان پی داوین ، ئه ویش گر تنی و لات هه تان و دیل کردنی نافر هه تانتان و بردنی مال و سامانتانه ، ئیمه ش یه قینمان به مه هه یه .

ئه وه بوو جه ند و توو و یژیک له نیوانیاندا ئه نجامدرا و جه ند نامه گو پینه وه و دانیشتنیک له نیوانیاندا کرا ، یه کی له و دانیشته نه پیک گه یشتنی (ربعی کوپی عامر (ﷺ) بوو له گه ل (روستم) دا که ئه مه کو رته که یه تی : -

^۱ - بر وانه : (حیاة الصالحین) ی ماموستا عبدالنعم قنذیل (۱ / ۹۴) .

^۲ - بر وانه هه مان سه ر چاره .

^۳ به (۳۰) هه زار جهنگاوهر دوه . بر وانه الدایه (۵ / ۱۰۴) .

"روستم پرسى : چى ئىوهى هیناوه ؟ فهرمووى : لهسر فهرمانى خواى گهوره هاتووين ، تاوهكو ئهوهى خوا دهيهوئى له بهندايهتى كردنى بهندهكان دهريئين بۆ بهندايهتى كردنى خواى پهرومردگار وه له تهنگى و تهسكى دنيا بۆ فراوانى ... وه له جهور و ستهمى ئاينهكان بۆ دادى ئيسلام .. لهبهر ئهوه به ئاينهكهى خوى ئيمهى ناردوه بۆ لای بهندهكانى تاوهكو بانگيان بكهين بۆ لای پهرومردگار .. لهبهر ئهوه ههر كەس بهوه پازى بوو ئيمهش لى ي پازى نهين و دهستى لى دهكيشينهوه ، ئهوهشى بهمهپازى نهبوو لهگهلى دهجنگين ههتا ههتايه تاوهكو به لينهكهى خوا ديتته جى ..

وتيان : ئهى ئهوه بهلينهى خوا چى يه ؟ فهرمووى : بهههشته بۆ ئهوه كهسهى لهگهڵ بى باومراندان دهجنگى و دهكوژى ، وهسر كهوتنه بۆ ئهوانهمان كه دهمين ، پوستم وتى : ئهوا من گويم له قسهكانتان بوو ، ئهكرى ئهم كار ه دوابخن تاوهكو بيرىكى لى بكهينهوه و چاوهريمان بكهن ؟ فهرمووى : بهلى ، چهنده باشه چاوهرى بين ، پوژى ؟ دوان ؟ وتى : نا ، بهلكو تاوهكو ههلوئىستى خاوهن پاويز و سهروكهكانمان ومردهجرين . ربيع فهرمووى : پيغمبهرى خوا (ﷺ) نهيكردوه به سوننهت بۆمان كه دوژمنانمان له سى پوژ زياتر موئهت بهدين له كاتى بهيهكگههشتندا ، لهبهر ئهوه بيرى لى بكهروه و پاي ئهوانيش ومگرهوه يهكى لهو سى ماويه ههلبژيره بۆ تهواو بوونى موئهتهكه ..

پرسى / توگهورهيانى ؟ فهرمووى : نهخير ، بهلام موسلمانان ههموو وهك يهك بهستهوان ، خوارترينيان بهسر بالاترينياندا قسهى دهروات . ئهوه بوو (روستم) لهگهڵ سهركردهكانى هۆزهكهيدا كووبوييهوه و پاش پاكۆرينهوه بريارياندا به جهنگ ..

(سيف) دهليت : كه سهعد نهخوشى (عرق النساء) ههبوو ئهوكاته ، وتارى دا بۆ خهلكهكه و لهو وتارهكهيدا ئهم ئايهتى خویندهوه : ﴿ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرْثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴾ سورة الأنبياء ، آيه (١٠٥) .

واته : سويند بهخوا بهراستى ئيمه له كتيبى زهبوردا دواى تهورات بريارمانداوه كه بى گومان بهنده شياو و چاكهكانم دهبنه خاوهنى زهوى .

١ - عرق النساء : جوژى نهخوشى دهمار توند بوونهوه .. دهرد و ئيشيكه له داميتى پشتهوه تا پى .

وه پيش نوښتی بۇ کردن له نیومړېدا ، پاشان چوار جار (الله اکبر) ی کردوو
پاش نهوهی فرمانی پی کردن به وتنی (لاحول ولا قوة الا بالله) خوځان توند کرد بۇ شهر
.. نهوه بوو شهر له نیوانیاندا پړوی داو موسلمانان ثایه ته کانی جهادیان دوته وه و
بانگ و هلاکي (الله اکبر) یان بهرز بوو بوویه وه .. هرچی سهرانی بیابوهرانیسه به ههوا
دا نه کهوت و نه کوژان و خوینه پیسه که یان تیکه له به خاک و خول دهبوو ، نهوهرشیان
که مان پشیمان هه لکردوو و هه له اتن (سهد) یش کاری جهنگه که ی هه لده سوړاند له
حاله تیکدا که له سهر نوښنیک به سهر سنگیدا که تېوو^۱ نهیده توانی سواری نه سپه که ی
بیت به هو ی نهو دوومه لانه ی پیوه ی بوون . نهوه بوو (روستم) کوژاو فارسه کان تیک
شکان .. سوپاس و ستایش و منعت بۇ پهروردگار .. کوژاوانی فارسه کان گه یشته (۱۰
همزار کهس " .

" پزگار کردنی (بیت الأبيض) کوشکی سپی "

له (جابری کوپی سمره) وه (ﷺ) فهرمووی " پیغمبر ی خوا (ﷺ)
فهرمووی : " عصبة من أمي یفتحون البیت الأبيض ن بیت کسری "^۲
واته : دهسته یه که له ئومه ته که م کوشکی سپی که مالی (کسری) یه پزگار نه که ن .
وه له پړوا یه تیکی تردا : " بیگومان کو مه لیک له ئومه ته که م دهست به سهر
زیرمه کانی (کسری) دا ده گرن کهوا له (ابیض) دا .^۳
سه عدی کوپی ابی وه قاص (ﷺ) پاش جهنگی قادسیه دوو مانگ له قادسیه دا
مایه وه دواتر نوو سراوی نارد بۇ پی شهوا (عمر) (ﷺ) کهوا پی ی رابگه یه نیت چی
بکات .. (عمر) فهرمووی که بهرو (مدائن) ی پایته ختی (کسری) بهر ی کهون .. نهوه
بوو سوپا سهر که تووه که ی موسلمانان بهر ی کهوتن بهرو (مدائن) و بهر دهمام له سهر

^۱ - پروانه : البدایه (۵ / ۱۱۲) .

^۲ صحیح : مسلم و احمد ریوا یه تیان کردووه .

^۳ - صحیح : مسلم ریوا یه تی کردووه ، فهرمووده که : " لتفتحن عصابة من أمي کنزال کسری الذی فی
الأبیض " .

که وتنیکه وه بهر و سهرکه وتنیکی دیکه ده پوشتن له (برس) هوه بو (بابل) و (بهر سیر) تا سوپای موسلمانان گهیشته ئاراسته ی بهرام بهر (مدائن) .. له ویدا سعه د (ﷺ) هه ولیدا پهرینه وه سوپاکه ی له ری ی کهشتی یه وه دابین کات ، به لام بوی نهکرا له بهر شهوی فارسه کان هه موو کهشتی یه کانیا ن دهست به سهردا گرتبوو تاوه کو موسلمانان سوودی لی وهر نه گرن و پروباره کهش زور بهرین و فراوان بوو ، لیوان بوو به ئاو و له توندی شه پوله یه که له دوا ی یه که کانیدا که ملی ده هاویشته و بهرا ده یه کی زور ئاوه که ی بهرز بو بوه زیادی کرد بوو ... شه وه بوو شه ویک له شهوان سعه د (ﷺ) خه ویک ی دی ، له خه وکهیدا نه سپه کانی موسلمانان ئاوی به شه پوئی دیجله ی بری و تیپهراند ..

" تیپهرینیکی بی وینه "

شه وه بوو خه ونه که ی سعه د ها ته دی و بریاریدا به پروباره کهدا تیپه پرن ، بویه سوپاکه ی کو کرده وه و تازی بو دان ، پاش ستایشی پهرومردگار فهرمووی : " له راستیدا دوژمنه که تان بهم پروباره خوی له ئیوه پاراستوو و به بوونی ئه مه له نیوانماندا به دوژمنانمان ناگهین ، له کاتی کهدا که ئه گهر شهوان بیانهوی ده دن به سهرتاندا به کهشتی یه کانیا نه وه .. وه ئیوه هیچ شتیکی نی یه لی ی بترسن ، چونکه شهوان ئیستا گمانی ئه م پهرینه وه ی ئیمه نابهن و سهر باز و پاسه وانیان له وه ده ورو بهرده نیه ، له بهر شه وه من وای ده بینم که باشتروایه ئیوه دهست پی شخه ری بکه ن له پرو به پروو بوونه وه ی دوژمنه که تاندا و نیه تی لی بینن ، پی ش شه وه ی دنیا ئابلوقه تان بدات ، بزائن . من بریارمدا وه که ئه م پروباره ی نیوانمان بهرم .. هه موو وتیان : له سهر فره مان ی خوا ی پهرومردگار بو ئیمه و بو توش شه کاره بکه . "

سعه د هانی خه لکه که ی دا بو پهرینه وه و پاشان فهرمووی : " کی دهست پی دهکات و (سهری پرده که) یان (که نار پروباره که مان) بو ده پاریزی ت ، تاوه کو پیگرمان نه که ن له پهرینه وه ؟ "

شه وه بوو (عاصم ی کوپی عه مر ی تیمی) هه لبارد له گه ل شهش کهس له شه هلی (نجدات) . شه پاله وانانه پروباره که یان بری و پاشان (سعه د ﷺ) به خوی و

سوپاکەیهوه له دواى ئەوان لە پرووبارەکه پەڕینهوه ، بەم کارەشی ئەهلی فارسی سەرسام کرد که هیچ حیسابیکیان بۆ نەکرد بوو .

سەعد لەو کاتەدا بەناو پرووبارەکهدا دەروێشت بەرمو کەناری (اسبانیر) دەیفەرموو : بَلِّينَ : " نَسْعِيْنُ بِاللّٰهِ وَ تَتَوَكَّلْ عَلَیْهِ ، حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ ، وَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ " واتە : پشت و کۆمەکیمان خودایە و خوامان بەسە ، و چاکترین کار پێ سپێراوه ، وە هیچ گۆڕان و توانایەکی نیه مەگەر بە خۆی بالۆ مەزنەوه .

بەوجۆرە پلانیەکەى سەعد سەرکەوتوو بوو بەرادیەکی میژوو نووسانی سەرسام کردوو سەرکەوتنیکی سەعد خۆیشی وە هەروەها هاوڕەگەزەکی سەلمانی فارسی ، سەرسام کرد بوو .

سەعد دەیفەرموو : " ھەر خوا پشت و پەنامانە و باشترین پەناگایە .. سویندبێ بەزاتی پیروزی ... کہ دۆستانی خۆی سەر دەخات و ئاینەکەى بالادەست دەکات و دۆژمنەکەى تێک دەشکێنێت ، ئەگەر لەناو سوپاکەدا تاوانگەلیکیان سەستەمیک نەبێ بەدایەسەر چاکەکاندا " .^۱

(سەلمان)یش پێی و ت : ئیسلام تازەیه ، سویند بەخوا پرووبار بۆیان سەری نەوی کردوو ، ھەروەک چۆن وشکانی سەری بۆیان نەوی کرد ، بەلام سویند بەو کەسەى گیانی منى بەدەستە کۆمەل ، کۆمەل لێی دینە دەرەوه وەک چۆن کۆمەل ، کۆمەل چوونە ناوی بە بێ ئەوهی لغاوی و لاخیک لە دەست بدەن . ئینجا دایان بەسەر ئاوەکەدا بە جووێ لەگەڵ کەنارەکەدا جیا نەدەکرایەوه و لە کەنارەکەوه ئاوەدەبینرا .

بەو جۆرە لە ئاوەکە تێپەریان کردوو ھاتنە دەرەوه ھەروەک سەلمان دەلیت : هیچ شتیکیان لە دەست نەچوو وە هیچ کەسیکیان لە ئاوەکەدا نەبوو ، جگە لە پیاویکی لە (بارق) بە ناوی (غرقە) وە کە لەسەر پشتی ئەسپە زەردەکەى خلیسکا . " ئەبو عوسمان نەری " دەلیت :

وەک لەبەر چاوما بێت وایە کاتێ ئەسپەکە لەبەر سەرما خۆی پاتەکاند و (غرقە) ی فریدایە ناو ئاوەکەوه ، لەو کاتەدا (قەقاع ی کۆری عەر) جلەوی ئەسپەکەى خۆی

^۱ - ئەمە بەلگەیە لەسەر ئەدی تاوان و گوناوێ هۆی لەناوچوون و بەهەلاکت چوونی نەتەرەکانە .

بۆ هه‌ڵدا تا ده‌ستی پێوه بگریت ، به‌و جوژه رایکی‌شا تا تێپه‌رین له‌ پروباره‌که ، کابرای (بارق) ی که پیاویکی زۆر به‌هێز بوو ، وتی / به‌راستی خوشکه‌کان (واته ئافره‌تان) نه‌یان‌توانیوه وینه‌ی پیاویکی وه‌ک تۆیان ببی ئه‌ی قه‌عقاع .^١

" سکالایه‌کی درۆ "

عمری کوپی خه‌تاب (ﷺ) سه‌عدی کرده والی (کوفه) .. پۆژان تێپه‌رین ن هه‌لی کوفه سکالای سه‌عدیان له‌لای (عمر) کرد ، وتیان : که به‌ باشی نویژ ناکات !! سه‌عد فه‌رمووی : هه‌رچی ده‌رباره‌ی من هه‌وا هاوشیوه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نویژم بۆ دابه‌ستوون له‌ نویژی شیواندا و هیچم لی کهم نه‌کردوه .. دوو پکاتی یه‌که‌م به‌کاملی ده‌خوینم (یان ده‌نگم به‌رز ده‌که‌مه‌وه) و دوو پکاتی دووهم سوهره‌تیک کهم ده‌که‌مه‌وه (جگه له‌ فاتیه) ، (یاخود ده‌نگم نزم ده‌که‌مه‌وه) . (عمر) (ﷺ) فه‌رمووی : نا ئه‌مه گومانی بۆ دروستکردویت ئه‌ی ئه‌با ئیسحاق .. و دواتر چه‌ند پیاویکی نارد بۆ کوفه تا ده‌رباره‌ی سه‌عد پرسیار بکه‌ن . ئه‌وه بوو ئه‌چوونه هه‌ر مزگه‌وتی هه‌موو باسی چاکه‌ی سه‌عدیان ئه‌کرد ته‌نها مزگه‌وتی نه‌بی که هی (به‌نی عبش) بوو پیاویک (ابو سه‌عه) (یان پی ده‌وت ، وتی : مادام سویندتان داین به‌خوا ، هه‌وا من راستیتان پی ده‌لیم : سه‌عد له‌ (پرس) و کی‌شه‌کاندا دادپه‌روه‌ر نه‌بوو وه به‌یه‌کسانی مالاتی دابه‌ش نه‌ ئه‌کرد و له‌گه‌ڵ (سریه) کانیشدا به‌ری نه‌ئه‌که‌وت (یان سریه‌ی نه‌ده‌نارد بۆ هیچ لایه‌ک) . سه‌عد فه‌رمووی : " ئه‌ی په‌روه‌ردگار داوات لی ئه‌که‌م ئه‌گه‌ر ئه‌و پیاوه درۆ ده‌کات ، چاوه‌کانی کویر که و ته‌مه‌نی درێژکه و تووشی فیتنه‌کانی بکه " .

عبدالملك ده‌لیت : من دواتر کابرام ده‌بینی له‌ ئافره‌تان هه‌اته پیش و پی ی پی ئه‌گرتن .. ئه‌گه‌ر لی‌ت په‌رسیایه‌ چۆنی ؟ ئه‌یوت .. پیریکی سه‌ودا سه‌ر ، دوو عاکه‌ی سه‌عدم لی گه‌را بووه .^٢

^١ - تاریخ الطبری و صلاح الامه (٣ / ٥٣٤ - ٥٣٦) .

^٢ - صحیحه : بوخاری ریوایه‌تی کردوه فه‌رموده‌ی (٧٥٥) له‌ بابی (الاذان) دا ، وه (مسلم) یش به‌ ژماره (٤٥٣) له‌ (بابا الصلاة) دا و غه‌یری نه‌وانیش ریوایه‌تیان کردوه .

له پیاویه تیکی تردها تووه : نهو پیاوه نه مرد ههتا کوپ بوو دهستی به دیواره کانهوه دهگرت و وهها ههزار کهوت که سوالی دهکرد ههروهه کهوته ناو فیتنه ی (المختار) و تیایدا کوژا .^۱

"خوبه که نار گرتنی سهعد له فیتنه که"

کاتی ئازاوه که (فیتنه که) سهری ههلا و بلاو بوویهوه ، کومه لیک خویمان لی به که نار گرت له وانه : سهعد که دهیفرموو : " من شهر ناکم تاوهکو شمشیریکم بو نه هیئن دوچار و زمانیکی هه بی و پیم بلی : نه مه باوهرداره و نهوه بی باوهره " .^۲

وه عومری کوپی سهعد ، له باوکیهوه دهگیرنهوه که عامری کوپی هاتووه بۆلای ، سهعد فهرمووی : کوپم ، نه تهوی سهریک بم له ناو نهو فیتنه یه دا ؟ نا به خوا ، مه گهر شمشیریکم بو بینن که له موسلمانیکم پی دا خو ی لی دورخاتهوه و له بی باوهریکم پی دا بیکوژی ، چونکه گویم له پیغمبره ی خوا (ﷺ) بوو ، فهرمووی : " ان الله يحب الغنی الخفی التقی " .^۳

واته : خوی پهرمه رگدا بی نیازی په نهانی له خواترسی خو شدهوی .
زه هه بی ده لیت :

سهعد خوی به که نار گرت له ئازاوه که و نه له (الجمل) و نه له (صفین) و نه له (التحکیم) ناماده نه بوو ، که به راستی سهعد که سیکی شیواو بوو بو پیشه وایه تی و زور پله و پایه ی بهر بوو .^۴

وه له کاتی سهرده مرگدا ده فهرمووی : " بی گومان پهروه دگارم سزام نادات " :-
له (مصعب) ی کوپی (سهعد) هوه ، ده لیت : " سهری باوکم له کو شمدا بوو کاتی دوا

^۱ - (موختاری ثقی) درۆزن که ئیدیعی خواجه تی نه کرد . پروانه : تاریخ الاسلام (۲ / ۳۶۹ - ۳۷۷) .

^۲ - پیاوانی جی می متمانن : ته بهرانی ریوایه تی کردوه ، هه یه می ده لیت ، پیاوانی پیاوانی (الصحیح) ن ، الجمع (۷ / ۲۹۹) .

^۳ - اسناد ده کی . حسن) ه ، احمد (۱ / ۱۷۷) ، الحلیه (۱ / ۹۴) ، نه رنه ثوط ده لیت ، (حسن) ه ، سیر (۱ / ۱۱۹) .

^۴ - پروانه : سیر اعلام انبلاء (۱ / ۱۲۲) .

هه ناسه کانی ژيانی ددها ، گريام ، سهري بهرز کردهوه و فهرمووی : کوپم ، بوچی دهگریهیت ؟ وتم : بو ئهم حاله‌ی که تۆی تیا به دهگريم .. فهرمووی : مه‌گری ، چونکه بهراستی خوا همرگیز ئه‌شکه‌نجه‌م نادات و من له ئه‌هلی به‌هه‌شتم " ^۱ . پيشه‌وا (ذهبی) ده‌لیت : وتم : راست ئه‌کات به‌خودا ، خوشی له‌خوی .. ^۲

" به‌به‌رگی جیهادهوه کفن ده‌کری "

سعد (ﷺ) پيش وه‌فاتی و له‌کاتیکدا خوی ئاماده ئه‌کات بو لیقای په‌روهردگاری هه‌ق ، ئه‌وه له‌بیر ناکات وانه‌یه‌کمان پيشکه‌ش بکات .. ئه‌بێ به‌چ جوړی به‌ لیقای خوای بالاده‌ست شاد بێ ؟ هه‌چ باشت نایینیته‌وه له‌به‌رگی جیهاد .. که نیشانه‌ی شه‌رف و ناو نیشانی پیاوه‌تی به ... خوژگه‌ قه‌ومه‌که‌م ئه‌مه‌یان ئه‌زانی .

له (الزهري) وه ، ده‌لیت : کاتی سه‌عد که‌وته سه‌ره‌مه‌رگ داوای جیه‌یه‌کی خوری کردووه فهرمووی : به‌مه‌ کفنم بکه‌ن ، چونکه پوژی به‌در به‌م به‌رگه‌وه پووبه‌پووی بێ باوه‌پن بوومه‌وه و هه‌ر بو ئهم پوژم هه‌لگرتووه " ^۳ . ئه‌ی ئومه‌ه‌تی ئیسلام گویت لی بیٔ ...

سه‌عد (ﷺ) له‌زه‌مانی موعاوه‌یه‌دا پاش حه‌جی یه‌که‌می وه‌فاتی کرد له‌ته‌مه‌نی (۸۳) سالیدا و (مروان) نوێژی له‌سه‌ر کردو له (بقیع) به‌خاکیان سپارد .. (په‌زای خوای لی بیٔ) .

^۱ - بره‌انه : طبقات ابن سعد (۳ / ۱ / ۱۰۴) .

^۲ - بره‌انه سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۲۲) .

^۳ - ته‌به‌رانی له (الکبیر) دا ریوايه‌تی کردووه ، هه‌یه‌یه‌میش له (الجمع ۳ / ۲۵) دا باسی کردووه و ده‌لیت : پیاوانی جی متمانه‌ن ، به‌لام زه‌ه‌ری به‌سه‌عد نه‌گه‌شتووه .

" ۱۰ - سه‌عیدی کوپای زهید (ﷺ) "

" (... و سعید بن زید فی الجنة) فرموده‌ی صحیح "

کی‌یه ؟

سه‌عیدی کوپری زهیدی کوپری عه‌مری کوپری عه‌بدعوزای قوره‌یشی عه‌دوی یه ..
هه‌ر پیش نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بچیته‌ مالی (ارقم) موسلمان بوو و له هه‌موو
جه‌نگ و بۆنه‌کانتدا له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا دا (ﷺ) به‌شداری کردووه جگه له (به‌در) .
له (عروه) وه ، ده‌لیت : ^۱

" سعیدی کوری زهیدی کوپری عه‌مری کوپری نفیل پاش گه‌رانه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری
خوا (ﷺ) له به‌در ، له شامه‌وه هات بۆ لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌ستی به ناخاوتن
کرد له‌گه‌لیدا ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) لهو غه‌نیمه‌ته‌ی گرتبویان به‌شه‌که‌ی پیدایا ، سعید
فرمووی / نه‌مه پاداشته‌که‌مه ، نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌وه‌ک وا بزائن مافی خۆم
نی یه ؟ فرمووی / نه‌وه پاداشته‌که‌ته .

هه‌روه‌ها ئابلوکه و فه‌تخی (دیمه‌شق) ی بینیه‌وه ، و نه‌بو عییده‌ی کوپری جه‌راح
کردویه‌تی به‌والی به‌سه‌ر دیمه‌شق‌وه ^۲

وه یه‌کیکه له‌و ده هاوه‌له‌ی مژده‌ی به‌هه‌شتیان پی‌ دراوه . له (سه‌عیدی کوپری
زهیدی کوپری عه‌مری کوپری نفیل) وه ، نه‌فرمووی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌که‌سی
ژمارد و فرمووی :

" ابوبکر فی الجنة ، و عمر فی الجنة ، و عثمان فی الجنة ، و علی فی الجنة ، و طلحة فی الجنة ،
زبیر فی الجنة ، سعد فی الجنة ، و عبدالرحمن فی الجنة "

فرمووی : " ابوبکر له به‌هه‌شتدایه ، و عمر له به‌هه‌شتدایه ، و عثمان له
به‌هه‌شتدایه ، و علی له به‌هه‌شتدایه ، و ته‌له له به‌هه‌شتدایه ، زبیر له به‌هه‌شتدایه ،

^۱ - دانه پاله‌که‌ی (حسن) : ته‌به‌رائی ریوایه‌تی کردووه . بره‌وانه : المجمع به ژماره (۱۴۸۷۶) .

^۲ - الاصابه (۴ / ۱۸۸) ، (الاستعیاب) ی ابن عبدالبر (۴ / ۱۸۸) .

سعد له بههشتدايه ، و عبدالرحمن له بههشتدايه " پى و ترا : نۆيه ميان كى بوو ؟
فهرمووى : من بووم .^١

ههروهها له (عبدالرحمنى كورى عوف) هوه ، پیغه مبهرى خوا (ﷺ)
فهرموويه تى : " ابوبكر فى الجنة ، و عمر فى الجنة ، و عثمان فى الجنة ، و على فى الجنة ، و طلحة فى
الجنة ، زبير فى الجنة ، سعد بن ابى وقاص فى الجنة ، و عبدالرحمن فى الجنة ، سعيد بن زيد فى الجنة ، و ابو
عبیده بن الجراح فى الجنة " ^٢

فهرمووى : " ابوبكر له بههشتدايه ، و عمر له بههشتدايه ، و عثمان له
بههشتدايه ، و على له بههشتدايه ، و تهله له بههشتدايه ، زبير له بههشتدايه ،
سعد له بههشتدايه ، و عبدالرحمن له بههشتدايه ، سعيد بن زيد له بههشتدايه ، و ابو
عبیده بن الجراح له بههشتدايه "

زهیدى كورى عمرى كورى نفیل (باوكى سعيد) لهوانه بوو له پهرستنى بتهكان
پشتى هه لكرد و بهدواى پهرستنى خواى تاك و تهنيادا هه لات ، پيش پیغه مبهرايه تى
(محمد) ی نازیزمان (ﷺ) ، زهوى شام گهرا بهدواى ئاینى هه قدا و لهوى جولهكه و
گاوارهكانى بینى ، بهلام رقى له ئاینهكهيان بووه و وتى : نهى خواى پهروه دگار ئهوا من
لهسر ئاینى (ئیبراهیم)م (سهلامى خواى لهسر بیئت) ، بهلام زهید له ئاینى (ابراهیم)
(سهلامى خواى لهسر بیئت) به گویره ی پیویست شارهزا نه بوو كه سیكیش نه دیه وه
پنیمونی بكات بۆ لای ئهوا ئاینه ، وه ئهم (زید) له ئههلی پزگار بوانه ، وهك پیغه مبهرى
خوا (ﷺ) شایه تى بۆ داوه كه " یعت امة واحدة " ^٣
واته : به تهنها وهك ئوممه تیک زیندوو دهریته وه .

^١ - صحیح : صحیحی سوننه تەکانی ابن ماجه (١١٠) .

^٢ - صحیح : صحیح ی سوننه تەکانی ترمزى (٢٩٤٦) ، المشكان (٦١١٠ ، ٦١١١) ، تخرج الطاویه (٧٢٨) .

^٣ - دانه پاكه كانی (حسن) ه / بهم دهر برینه (یأتی امة واحدة) ته بهرانی و غمیری نهویش ریوایه تیان کردووه .
المجمع (٩ / ٤١٧) .

ههروهه زهید کوپه مامی پیشهوا (عمری کوپی خهتاب)^۱ ، ئهم پیاوه پیغه مبری خوی (ﷺ) بینیه ، بهلام نهونده نهژیاه تاوهکو بهرنامهی ئیسلام ببینیت.^۲

له خاتوو ئهسمای کچی نه بوبه کرهوه (رهزای خویان لی بیت) ، فهرمووی (زهیدی کوپی عمری کوپی نفیل) م بینی راهستا بوو پشتی نوساند بوو به که عبهوه و دهیوت : ئهی هوزی قورهیش ، سویند بهخوا له خوم زیاتر کهس له ئیوه نابینم له سهر ناینی ئیبراهیم بی ، ههروهه رهگری نهکرد له زینده بهچال کردنی نهو گیرژولانهی باوکیان دهیانویست زینده بهچالیان کهن ، و بهباوکه کهی دهوت : مهیکوژه ، من برژیوی و خهرجی نهوت له کول ئهکه مهوه ، و نهیبرده لای خوی تا که میک پی دهگهیشته ئهوسا به باوکی کهکهی دهوت : نهگهر نهتهوی کهکهته ئهدهمهوه ، نهگهر ناشتهوی نهوا ههر خوم برژیوی نهدهم.^۳

ههروهه قورهیشی بهوهعهیدار نهکرد که لهکاتی سهر برینی ئاژهدا ناوی خوی تاک وتهنهایان نه نهبرد ، ئهیوت : " مهرو مالآت خوا دروستی کردوون و له ئاسمانهوه دایبهزاندوه و لهزهویش خوراکی بو و بهرهیناوه ، کهچی دواپی ئیوه لهکاتی سهر بریندا له جیاتی نهوهی ناوی خوی لهسهر بینن ، ناوی غهیری خوی لهسهر دههینن . (بوخاری ریوایهتی کردوه)

ههرچی سهعیدی کوریهتی نهوا به هوئی ئیسلام بوونیوه بهشی خوی ئهشکهنجه و ئازاری چهشتوه .

له قهیسی کوپی حازمهوه ، دهلیت : سهعیدی کوپی زهید فهرمووی : " دهبینی ، عمری کوپی خهتاب پیش نهوهی موسلمان بی لهسهر ئیسلامهتیم

^۱ - سعیدی کوری زید ، (فاتمه)ی خوشکی پیشهوا عمری کوری خهتابی هیناوه ، چیرۆکیکی بهناویانگیان ههیه له موسلمان کردنی (عمر) دا .

^۲ - پروانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۲۶ ، ۱۲۷) .

^۳ - صحیح : بوخاری بههلهب سیرای له (المناقب) (۳۸۲۸) دا ریوایهتی کردوه ، (حاکم یش به (صحیح) دایناوه (۳ / ۴۰۴) زهههیش لهسهرمان رایه .

ئیبه ستموره ، به لām دواتر دهستی بالāی له سهر خستنی ئیسلامدا هه بوو (ﷺ) .^۱

" چەند لاپەرە یەکی رووناک لە جیهادی (ﷺ) "

سەعیدی کوپی زهید به باشتەین شیوه تاقیکراوه تەوه له پیناوی پەروەردگاریدا به ئەوپەری لیبۆردەیی و خوا ویستی یەوه خەباتی کردووه .

" خەباتی سەعید (ﷺ) رۆژی (أجنادین) "

لهو پۆژەدا سەرکردهی ئەسپسوارەکان بوو ، له به هیژ ترینیان بوو ، هەر ئەویش بوو که پیشنیاری کرد بۆ خالیدی کوپی ولید به دهستی پیکردنی شەڕ له پۆژی (أجنادین) دا ، کاتی پۆمهکان موسلمانانیاں کرده ئامانجی تیرەکانیان ، ئەوه بوو سەعید هاواری کرده خالد و فەرمووی : " له سەر چی بینه ئامانج بۆ ئەو خاوەناسانە ، و ئەوه ندە تیریان بۆ هاویشتین تاوه کو ئەسپەکانمان وایان لی هات پێگرمیان بکەن لهو هی بچینه سەر پشتیان " .

ئینجا (خالد) بهرو لای موسلمانان هات و فەرمووی : " به ناوی خوا ، خۆتان توندکەنوه ، په حمەتی خواتان لی بیّت " . بهو جۆره خالد و موسلمانانیش له گەلیاندا چه که کانیاں بهرووی پۆمهکاندا بهرز کردووه و ئارامیان له سەر دوو جار هیرشی پۆمهکان گرت ، جاریک له لای راستیانوه جاریک له لای چهپیانوه ، پاشان سوپای موسلمانان بهرو پۆم پۆیشت که پۆمیهکان نه یانتوانی بۆ کاتیکی کهمیش بی له بهرده میاندا ئارام بگرن و زۆر خراپ شکستیان خوارد و موسلمانان هەر چۆن بیانویستایه لیان ئەکوشتن و سەربازکه و هه موو ئەوانەش له سەربازگه که یاندا بوو دهستیان به سەردا گرت .

^۱ - صحیح / بوخاری رپوايه تی کردووه (۳۸۶۲) له (باب ی) من اختار الضرب و القتل و الهوان علی الکفر .

" خباتی سه عید (ﷺ) رۆژی (یرموک) "

(حبیب ی کوپی سلمه) ده لیت : رۆژی یرموک زۆر پیویستیان به سه عید بوو ، خوا پاداشتی بداتهوه ، بهراستی ئهو رۆژه ههروهك شیر بوو ، کاتی له پۆمهکانی روانی وهك ئهوهی بترسی ، لهسهر ئهژنۆ چۆکی دادا تا ئهوهندهی پۆمهکان لی ی نزیک بوونهوه یهکسهر به پروياندا ههروهك شیر بلند بوویهوه و به حهر بهکه دای له یهکهمین پیاویان و کوشتی و سویند به خوا بهردهوام له سه رپی شه ری ئه کرد وینه ی که له پیاوه چاو نه ترسه کان ، وهك ئه سپ سواران هه لمه تی ده برد ، له راستیدا سۆزی خه لکی بۆلای خوی راکیشا بوو .^۱

" دو عایهك و وه لامیك له بهروهردگار وه "

له (هشامی کوپی عروه) وه ، ئه میش له باوکیه وه ، ده گپرتیه وه که (لروای کچی اویس) ئیدعای ئه وهی کرد که سه عیدی کوپی زهید شتیکی له زهوی یه که ی داگیر کردوه ، بۆ ئه مهش لای (مروان) سکالای سه عیدی کرد .. سه عیدیش (ﷺ) فه رموی : من که سیك نیم که له زهوی ئه و به رم پاش ئه وهی گویم له پیغه مبه ری خوا (ﷺ) بوو ، فه رموی : هه رکه س به ناهه ق و سته م شتیك له زهوی خه لکی داگیر کات ئه وه له قیامه تدا خودا ئه یباته ناو حه وت ته به قه ی (چینی) زه ویدا . مه روان وتی : پاش ئه م فه رموده یه ئیتر داوای به لگه ی دیکه ت لی ناکه م ، سه عیدش (ﷺ) فه رموی : " ئه ی خوا یه گیان ، ئه گه ر ئه و ژنه درۆ ئه کات و راست نالیت ، ئه و چاوه کانی کویر که و هه ر له ناو زهوی یه کهیدا به کوشتی بده " ئه وه بوو ژنه که چاوه کانی کویر بوون و کاتی به ناو زهوی یه کهیدا ده رۆیشته که وته ناو چالیک و مرد .^۲ بپوانه ... خوینه ری به ریز چۆن تۆمه تی ناپه سه ند و ناهه ق ده دریتته پال شه ره فمه ندان .. له کاتی کهدا هه ندی جار ئه و تۆمه تانه له که سانی که وه یه که خو یان ئه هل و شایسته ی تاوانه که ن ، چه ندها تاوانبار هه ن له دمه وهی قه فزی تاوان را ده بویرن و چه ندها بی تاوانیش یان چاکه خوازیش بو نه ته ئامانجی تیری ته له که بازان ، به لام پاداشت و جهزا له کو تاییدا به سه پیشگری

^۱ - تاریخ ابن عسکر (۱ / ۵۴۱) ، و صلاح الامه ی ، د . سید العفانی (۳ / ۳۵۶ ، ۳۵۷) .

^۲ - صحیح : مسلم له (المساقاة) (۱۶۱۰) ، (۱۳۹) دا ریوایه تی کردوه له (بابی / تحريم الطعم و غضب الأرض .

هەموو کارەکان بێت و سەر بڵندی بۆ بێ تاوان و سەر شوێری بۆ تاوانباران دەمێنێتەو : ﴿... وَقَدْ خَابَ مَنْ افْتَرَى﴾ سورة طه ، آیه ٦١ . واتە : وە بەراستی ئەوێ شتی ناپەرەوای هەلبەستووێ نا ئومێد و پەنجەرۆ بوو .

ئەوێشی دلنەوایی بێ تاوانان ئەکات ئەوێیە کە دەزانن تەنانەت پێغەمبەری خواش (ﷺ) دوورنەبوو لە تانە شەیتانەکانی مڕۆیی " ئەوێتە لە غەزای (حنین) دا کۆمەڵی خەڵک دەستیان بە بۆلە بۆل کرد و دەیانووت کە سویند بەخوا ئەم دابەشکردنە دادپەرورانە نیە و لە پێناوی خوادا نیە !!^١

سەعید (ﷺ) ، سالی (٥١) ی کۆچی لە (عقیق) کۆچی دوایی کرد و لە (مدینە) بە خاکیان سپارد پاش ئەوێ سعیدی کوپی ئەبی وەقاص شۆردی و سەعد و ئیبنو عومەر چوونەتە ناو گۆڕەکە ی .. ئەوکاتە سەعید حەفتا و ئەوەندە سال بوو ... خواش باشتەر دەزانێ ..

یحیی کوپی سعید ، دەلیت : نافع بۆی گێڕامەوێ لە ئیبنو عومەرەو کە بەسەر سعیدی کوپی زەیددا پۆژی هەینی پاش بەرز بوونەوێ هەتاو هاوار کرا (هاواری مەرگی کرا) ئەو بوو ، ئینووعومەر هات بۆ لای لە (عەقیق) و وازی لەجمەکە ی هینا .^٢ نووسەر دەلیت : ئەمەش بەراستی کەرامەتیکی ترە ، ئەو تا لە عبدالله ی کوپی عمر هە ، دەلیت : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فرمویەتی : " ما من مسلم يموت يوم الجمعة ليلة الجمعة ، الاواه الله فتنه القبر " .^٣ واتە : هەر موسلمانێک پۆژی هەینی یان شەوی هەینی وەفات بکات ، ئەو بێ گومان خوای پەرورەدگار لە ناپەرەتە گۆڕ دەپارێزێت .

^١ - بڕوانە : الحدود في الإسلام . د . محمود عماره (لایەرە ١٤٨) .

^٢ - صحیح / بوخاری رێوایەتی کردووە لە (المغازی) دا بە ژمارە (٣٩٩٠) هەرەها (حاکم) یش ، وە پیاوانی جی ی متمانهن . سیر (١ / ١٣٩) .

^٣ - ئەلبانی دەلیت : احمد دەرەیتانی بێ کردووە (٦٥٨٢ - ٦٦٤٦) لە کەل (ترمزی) خدا ، شاھیدیش هەییە انس و جابری کوپی عبدالله و غەیری ئەوانیش . واتە فرمودە کە لە کشت رینگەکانیو (حسن) یان (صحیح) ه . بڕوانە احکام الجنائز (٣٥) .

" ۱۱ - حمزه ی کوری عبدالمطلب (ﷺ) "

" شیری خدا (جل جلاله) و شیری پیغمبره که ی (ﷺ) "

میوانی ثم چند لایه پیه مان یه کیکه لهو که له پیاوانی یاد کردنه و یان دلّه کان دهرینیتوه ، نهویش : -

(حمزه ی کوری عبدالمطلب کوری هاشمی کوری عبدمناف) ه ، حمزه پیشه وای پالوان و شیری خدا و گهره ی شهیدان ، وه مامی پیغمبره ی خوا (ﷺ) و هره وای برای شیریه تی . حمزه موسلمان بوو ، به موسلمان بوونیشی بووه عیززه ت و توانا بوو پیغمبره ی خوا (ﷺ) و بوو موسلمانان ، نهویش له سالی شه شه می پیغمبره ی تیدا پاش نهوه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) چوووه مالی (الارقم) .^۱

" چاکه گانی "

۱- له (جابری کوری عبدالله) وه (ﷺ) له پیغمبره ی خوا وه (ﷺ) ریوایه تی دهکات : فهرمویه تی : " سید الشهداء حمزه عبدالمطلب " ^۲ ، واته : گهره ی شهیدان (حمزه ی کوری عبدالمطلب) ه .

۲- وه له سعدی کوری نهبی وه قاصه وه (ﷺ) دهرمو ی : " له جهنگی ئو خود دا حمزه له نیو دهستی پیغمبره ی خوا دا (ﷺ) شهر ی دهکرد و دهیفرموو : من شیری خودام " ^{*} .

" سه ره تای موسلمان بوونی "

کاتی خوای پهره رگار چاکه ی بو که سیک دهوی ، نهوا هوکاره گانی بو ناسان دهکات . له محمد ی کوری کعبی قورتوییه وه ، دهلیت : موسلمان بوونی حمزه (ﷺ) له جوامیری و پیاوه تی یه وه سه رچاوه ی گرت . نهو پیاویکی تیر وه شین بوو ، وه له

^۱ - بررانه : صفة الصفوة (۱ / ۱۹۵) .

^۲ - فهرموده ی (حسن) ه ، به هه موو ریگه کانیه وه . حاکم له (المستدرک) دا ریوایه تی کردووه . بررانه (فضائل صحابه النبی) ی (عدوی) (۲۷) .

* نیه سنده که ی (صحیح) ه : حاکم له (المستدرک) دا ریوایه تی کردووه . (فضائل الصحابه) ی عدوی (۲۷) .

هره می مه که ده چووه دهرهوه بو پراو کردن و کاتی نه گهرایه وه و به دانیشته کانی (مجالس) قوره شیدا تیپه نه بوو له لای صه فادا ، دهیفرموو ودها و وهام هاویشته و نه وه و نه وهم کرد ، نینجا ده چووه ماله که ی .

نه وه بوو جاری له پراو کردن ده هاته وه ، نافرته تیکی پی گهیشته پی ی وت : نه ی نابا عه ماره دهرانی برزاکهت چی چه شتووه ؟ (مه بهستی پیغه مبر ی خوا یه) (ﷺ) به دهستی نه بی جهلی کوپی هشام ؟ له جنیو پیدان ودهست لی کردنه وه ... کارگه لیک دهرهق نه نجام داوه ... نه کاته حمزه (ﷺ) هیشتا موسلمان نه بوو بوو ، فرمووی : کهس بهو حاله وه بینوییه تی ؟ وتی : نه ری و له لا به بهرچاوی خه لکه وه نه کاره ی کرد .

حه مزه هات .. تا گهیشته نه دانیشگی لای صه فا و مهرودا بوو ، بین ی خه لکانیک دانیشتون و نه بو جه لیان له ناودایه ، حه مزه دهستی له سهر که وانه که ی دانا (خو ی به که وانه که وه پراگرت) و فرمووی :

نه مپز ودها و وهام هاویشته و نه وه و نه وهم کرد ، پاشان ههردوو دهستی به که وانه که یه وه جووت کرد و کیشای به نیو گو یچ که کانی نه بو جهل دا و فرمووی : چیت له دهست دیت دریغی مه که ، نهوا من شایه تی نه دهم که نه پیغه مبر ی خوا یه (ﷺ) و له لایه ن خوا وه هق و راستی هی ناوه .

وتیان : نه ی نه با عه ماره ، نهو قسه ی به خواکانمان و تووه ، ههتا نه گهر تو ش بویتایه که له لاما ن لهو باشتی ، به کاریکی ودها که لیت بوه شیته وه پازی نه نه بوین ، وه تو نه ی نه با عه ماره پیاویکی خراپه کار نه بویت .^۱

له ریوایه تیکی تردا هاتووه : -

نه بو جهل له صه فا ریگه ی به پیغه مبر ی خوا (ﷺ) گرتووه نازاری داوه ... حه مزه ش (ﷺ) که خواوهنی جوامیری لی ها تووی یه کی زور بوو له تیرهاویژی و پراوکردندا ، لهو پوژدها تیرو که وانه که ی پی بوو .. کاتی گهرا وه ته وه خیزانه که ی نه وه ی نه بو جهل دهرهق به پیغه مبر ی خوا (ﷺ) نه نجامی دابوو ، نه م بینیبوی ، بو

^۱ - ته برانی به (مرسل) ی ریوایه تی کردووه ، پیارانی فرموده که پیارانی (صحیح) ن الجمع به ژماره

حه‌مزه‌ی گپ‌راوه‌ته‌وه ، وتویه‌تی : ئه‌ی ئه‌با عه‌مماره ، ئاگات لی نه‌بوو ئه‌بو جه‌هل چی به
برازاکه‌ت کرد ! حه‌مزه‌ش تووره‌ بووه و هه‌ر به‌و که‌ل و په‌لی راوه‌وه پۆشته‌وه و
که‌وانه‌که‌ی له‌ گه‌ردنیدا ئالاندووه تا گه‌شته‌وته مزگه‌وت له‌وی ئه‌با جه‌هلی له‌گه‌ل کۆمه‌لی
خه‌لکیدا له‌ دانیشگه‌که‌یاندا بینیه‌وه ، لی ی چووته پیشه‌وه بی ئه‌وه‌ی هیچ بللی به
که‌وانه‌که‌ی سه‌ری ئه‌بو جه‌هلی به‌رز کرده‌وه‌ته‌وه و برینداری کردووه .

له‌ویدا کۆمه‌لی پیاو له‌ قوره‌یش هه‌لساون ده‌ستی حه‌مزه یان گرتووه تا ئازاری
ئه‌بوجه‌هل نه‌دا .. حه‌مزه‌ش (ﷺ) فره‌موویه‌تی : ئاینی من ئاینی (محمد ﷺ) ،
شایه‌تی ئه‌ده‌م که‌ ئه‌و پیغه‌مبه‌ر و نیرراوی خوایه .. وه سویند به‌ خوا له‌و ئاینه‌ش
لاناده‌م ، ئیوه‌ش ئه‌گه‌ راست ئه‌که‌ن (ئه‌گه‌ر نه‌توانن) پیگیریم بکه‌ن .

به‌و جوړه‌ کاتی حه‌مزه موسلمان بوو ، بوه پالپشت و هیز و توانا بو پیغه‌مبه‌ری
خوا (ﷺ) و بو موسلمانان ، وه هه‌ندی له‌ کاروباره‌کانی بو جیگیر کردن و قوره‌یشی
توشی ترس کرد . ئه‌وان ئه‌یانزانی که‌ حه‌مزه (ﷺ) پارێزگاری له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)
ده‌کات .^۱

حه‌مزه (ﷺ) که‌ ئه‌م وشانه‌ی به‌ قوره‌یش ده‌وت ، هاوکات له‌گه‌ل وتنی ئه‌و
وشانه‌دا په‌حه‌متی ئیلاهی بۆی داده‌بزی و سنگی بو ئیسلام فراوان ده‌بی و ده‌چینه‌ ژیر
ئالای هه‌ق و ده‌بینه‌ که‌سایه‌تی یه‌کی وه‌ها له‌ هه‌موو جی و سه‌رده‌می‌کدا نمونه‌ بیت بو
جوامیری .

وه ئیسلام بوونی حه‌مزه (ﷺ) شوکیکی قورس و زله‌یه‌کی توند بوو بو
قوره‌یش .. جه‌ختی له‌سه‌ر ئه‌وه‌ کرده‌وه که‌ ئه‌م ئاینه تازه‌ پیگای بلاو بوونه‌وه‌ی
گرتووته به‌ر به‌بی ئه‌وه‌ی هیچ پیگیریک بتوانی پیگای پی بگریت .

پاشان پوژان تیپه‌پین و پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و موسلمانان کۆچیان کرد بو
مه‌دینه و له‌وی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌ستی به‌دانانی بنچینه‌کانی ده‌وله‌تی ئیسلامی
کرد و زۆری پی نه‌چوو جه‌نگی به‌دري گه‌وره‌ رووی دا که‌ حه‌مزه (ﷺ) پاله‌وانی ئه‌و
جه‌نگه‌ بوو .

^۱ ته‌به‌رانی (مرسل) ی ریه‌ایه‌تی کردووه . پیاوانی جی متمانن . الجمع به‌ ژماره (۱۵۶۱) .

"چند لایحه‌یه کی روونگی له جهادی حمزه (ﷺ)"

یه که مین لیوایه ک پیغمبری خوا (ﷺ) پیکه‌وی نا کاتی هاته مه‌دینه ، بو حمزه بوو (ﷺ) .

"جهادی حمزه له شهری به‌در دا"

یه که مین هه‌لگیرسینم جه‌نگه‌که (ئه‌سوه‌دی کوپی عبدالاسد) ی مه‌خزومی بوو که پیاویکی دپنده و به‌د رفتار بوو ، هاته دهره‌وه و وتی : په‌یمان ئه‌دهم به‌ خواکانم که نه‌بی له‌و حه‌وزه‌یان بخۆمه‌وه یاخود بیروخینم یان به‌و هۆیه‌وه بمرم .^۱ ئه‌وه بوو کاتی له‌ ریزه‌کان هاته دهره‌وه ، حه‌مزه‌ش بو‌ی هاته دهره‌وه ، که به‌یه‌ک گه‌یشتنن حه‌مزه شمشیریکی لیدا و قاجی له‌ رانیه‌وه له‌ت کرد ئه‌ویش به‌سهر‌پیشیدا که‌وت و خوینی قاجی به‌ره‌و هاو‌پیکانی جو‌گه‌له‌ی به‌ست ، پاشان به‌ره‌و حه‌وزه‌که به‌ سنگه‌ خشی‌ پویشت تا گه‌یشته لای حه‌وزه‌که ده‌یوسیت سوینده‌که‌ی به‌ جی‌ بینیت ، به‌لام حه‌مزه (ﷺ) یه‌کیکی تری لی‌ داو و له‌ناو حه‌وزه‌که‌دا کوشتی .^۲ ئه‌مه یه‌که‌مین کوشتن بوو که ناگری شهری به‌دری هه‌لگیرساند .

"مه‌یدانکاری یه‌که"

پاش ئه‌مه سی‌ ئه‌سپ سوار له‌ باشت‌ترین ئه‌سپ سواره‌کانی قوره‌یش که‌له‌یه‌ک خیزان بوون هاتنه‌ مه‌یدان ، ئه‌وانیش (عوتبه و شه‌یبه‌ی برای که کوپی په‌بیعه) بوون له‌گه‌ل (ولیدی کوپی عوتبه) کاتی له‌ ریزه‌کان جیا‌بوونه‌وه داوای مه‌یدانکاری یان کرد . ئه‌وه‌بوو چهند لایکی ئه‌ نصاری هاتنه‌ مه‌یدان که (عوف و معوزی کوپانی حارس) بوون که داکیان ناوی (عفر) بوو له‌گه‌ل (عبدالله ی کوپی پواحه) ، وتیان : ئیوه کین ؟ فهرموویان :

کۆمه‌لێکن له‌ پشتیوانان وتیان : ئیوه هاوشان و جوامیرن ، به‌لام کارمان به‌ ئیوه نیه ، به‌لکو کوپه‌ مامه‌کانمان ده‌و‌یت ، ئینجا بانگه‌ریکیان هاواری کرد : ئه‌ی محمد

^۱ - موسلمانان هه‌وزیکیان دروست کرد بوو له‌ پشت سوباکه‌وه تا ناوی لی‌ بخۆن .

^۲ - بره‌انه : الرحیق المختوم (۱۹۶) .

هاوشانه كانمان له خزمانمان بۆ بېننره مهيدان . پيغه مېهرى خوا (ﷺ) فرموى :
 هه لسه ئه عىده كورى حارس و هه لسه ئه حه مزه و هه لسه ئه عى .

همر سى ھاوہلى بهرېز هه لستان و له بى باوهران نزيك بوونه وه . پرسيان : ئيوه
 كيڼ ؟ نه وانيش هه واليان پيدان كه كيڼ . ئينجا بى باوهران وتيان : باشه ، ئيوه
 هاوشانى ئيمه . نه وه بوو عبیده (كه له هه مووان به تهمه نتر بوو) له گهل عوتبهى كوړى
 په بيعة رووبه روو بوويه وه ، حه مزه ش له گهل شه بيه و على كوړى نهى تاليب (په زای
 خواى لى بيت) له كهل و هليد دا رووبه روو بوويه وه .^۲

سه‌بارت (حمزه و علی) ، هیچ مؤلفه‌تی بهرام‌به‌رکه‌یان نه‌دا و خیرا کوششتیان ، به‌لام عبیده چهنه لی‌دانیک له نیوان ئهو و بهرام‌به‌رکه‌یدا پروی دا و ه‌ریه‌که‌یان ئه وی تری بریندار کرد ، پاشان علی و حمزه دایان به‌سمر عوتبه‌دا و کوششتیان و هاوه‌له‌که‌یان ه‌لگرت که قاچی بریندار کرا بوو .. ئهو هاوه‌له به‌پ‌ریزه ه‌ر به‌برینداری مایه‌وه تاوه‌کو پاش چواریان پ‌ینج پ‌وژ له دواى شهرى به‌در له (صفراء) گیانی سپارد ، ئهو کاته‌ی که موسلمانان به‌ره‌و مه‌دینه ده‌گه‌رانه‌وه .^۳

لهی جه ننگه‌دا (حمزه) (ﷺ) ژماره‌یه‌کی له بی باوه‌ران کوشت و به پهریکی نه‌عامه حیا ده‌کراوه .

(عبدالرحمن کوپری عوف) دہفہرمویت : ٹومہییہی کوپری خہلف پیئی وتم : ئہی
(عبداللا له) ئہو پیاوہ کئی بوو کہہ روژی بہدر پهریکی نہعامہی لہسہر سنگیہوہ بوو ؟
وتم : ئہوہ (حمزہی کوپری عبدالمطلب) ی مامی پیغہمبہری خوا یہ (ﷺ) . وتی : نا
ئہوہ چ کاریکی پیی کردین ئہو روژہ !^۴

۱ - فہرمرودہ کہ : "قم یاعبیدہ بن الحارث ، وقم یاحمزة ، وقم یا علی"

٢ - له ریوایه ټیټکی دیکه دا هاتوه ل ابی داووده وه : که عبیده له گهل و له لید و علی له گهل شه بیبه حمزه له گهل عوتبه روویه روو بوونه ته وه . (صحیح) ی سوننه ته کانی ته بی داوود به ژماره (٢٣٢١) .

٢ - بروانه / الرحيق المختوم (١٩٦) .

٤ - هيسپه مې ده لیت : (البزار) له دوو ښکاره ږېوايه متې کړدووه له يه کيکيان دا له ماموستای (علی بن الفضل المراسبي)
 يوو که نه مده ناسی و باقي پياوانی (صحيح بن رنجه کي تر (لاوازه) . بروانه الجمع به ژماره (٩٩٧٦) .

" به دوو شمیش له پوژي نوحود دا ده جنګیت "

له (عمیری کوری اسحاقه وه) ، د فهرموئ / حمزه ی کوری عبدالمطلب پوژي نوحود له نیو دهستی پیغمبره خوا دا (ﷺ) به دوو شمیش شپری نه کرد و نه یفهرموو : من شیري خدا و شیري پیغمبره کهیم (ﷺ) .^۱

" وینه یه کی زیندووی مهیدانی جهنګه که "

ګهرمه ی شپره و حه مزه به شم شیره که ی ګهر دنی بی باوه پان د دوریته وه (یحصد) چوڼ دورانه وه یهک ، (وحشی) ش که بو ته نها کاریک هاتبووه ناو نم مهیدانی شپره وه ، نه ویش کوشتنی حمزه یه ، نه ګهر توانی بیکوژي نه وه (جیری کوری مطعم) له کوپله یه تی نازادی نه کات .

" وه وحشی له پشت داریکه وه وه ستاوه قه مه که ی (حبره که ی) به دهسته وه یه و چاودیری جولہ کانی (حمزه) دهکات و دهنگی جیری کوری مطعم له خه یالیدا دهنه نګیته وه که ده لیت : نه ګهر حمزه ی مامی محمدت له توله ی مام کوشته وه ،^۲ نه وه تو نازادیت ته نها لیدانی که له سهر سنگی حه مزه و پاشان نازاد نه بی... بویه بهرده وام شوین حه مزه ده کهوت به چاوه کانی و حه مزه ش (ﷺ) بهرده وام به شم شیره که ی بی باوه پانی ته فروتونا نه کرد ، هروهک شیریک که لبه کانی تیژ کرد بیته وه دهیدا به سهری اندا و به یهک لیدان له جوولہ ی نه خست و نه یفهرموو : " من شیري خدا و شیري پیغمبره کهیم " .

حه مزه یه کیکی دا له پیاویک و سهری له لاشه ی جیا کرده وه ، لهوکاته دا (وحشی) که بهرده وام له چاودیریدا بوو خو ی گرد کرده وه ، حه مزه که (۳۰) دانه پیاوی ته نها له قوره ییش کوشتوو ، خو نه ګهر ناوړی به لای داره که وه بدایه ته وه و نه وه ی به خه یالدا

۱ - حاکم دهرهینانی کردوه (۳ / ۱۹۶) ده لیت : (صحیح) ه زهده ییش هه مان رای هه یه هه یشتمی ده لیت / ته به رانی ریوایه تی کردوه به کویره ی و ته ی نه و پیاواری فهرمووده پیوانی (الصحیح) ن . الجمع به ژماره (۱۵۴۶۳) .

۲ - حمزه (ﷺ) پوژي به در مامی نه می کوشتوو .

بهاتایه که (وحشی) خوی بۆ مه لاس داوه ، ئهوا وهک هه وره گر مه دهیدا به سه ریدا و دهیکوشت پیش ئه وهی ئازادی بیهنیت.

بۆیه خیرا (وحشی) هه ر به که ی به ئاراسته ی هه مزه راست کردوه وه و پیش ئه وهی هه لیدا ، هه مزه پرو ی له (سباع ی کوپی عبدالعزیز) کردوو ، پی ی فرموو: وهره پیشه وه ، ئه ی کوپی خه ته نه کاره که .

ئه وه بوو (ام انمار) ی دایکی که خه زمه تکاری (شریقی باوکی اخنس) بوو ئافره تیک بوو خه ته نه ی ئافره تانی ده کرد له مه که که . (سباع) ی کوپیشی که سیکی دوژمنی خوا و پیغه مبه ره که ی بوو .. یه کی بوو له وان ه ی پیغه مبه ری خوای (ﷺ) به درۆ ده زانی بۆیه هه مزه (ﷺ) خوی بۆ توند کرده وه و شمشیریک به سه ردا به رز کرده وه و لی ی دا . هه رچی (سباع) یشه هینده ی چاو تروکانیک که وته سه ر زه ی و دوایین هه ناسه کانی ژیا نی هه لمژی .

به مه دهروونی (وحشی) چوه وه که ، چونکه ئه مه سی و یه که مین کوژاری دهستی هه مزه بوو ، بۆیه ترس دلی وه وحشی داگیر کرد له وهی شه ره که به دۆران و شکستی قوره ییش کوژایی بیّت بی ئه وهی ئه م توانی بیّتی (حمزه) بکوژی و به و جوژه ش هه تا هه تایه به کوپله یه تی بمینیته وه ، بۆیه ئه مجاره به ئه و په ری وردی و عه زیمه ته وه خوی بۆ مه لاس داو سه رنجی هاتن و چوه نه کانی ده دا له نیوان لاشه ی بی باوه راندا ، به لکو له فرسه تیکدا بتوانی بیکوژی و ئازاد بی .

وه خالد کوپی وه لید و عه کره مه ی کوپی ئه بو جه ه ل^۱ و چه ند ئه سه پ سواریک له قوره ییش دایانه وه به سه ر مو سه لماناندا ، ده بینن تیری ئه و تیر ئه نازانه ی که پشتیان به کیوی ئو حوده وه دا بوو به ئاسماندا بلاو بووه وه به ئاراسته ی چاو و گهردن و سنگی ئه سپه کانیان ، بۆیه ئه سه پ سواره کان پشتیان هه لکرد و له ناو دۆله که دا بلاو بوونه وه تا له وی ببنه وه به ئامانجی شمشیره کانی هه مزه و علی و زبیر و ئه بی دجانه و که له پیاوانی مو سه لمانان ...

^۱ - نه ر کاته خالد و عه کر مه (ره زای خوایان لی بیّت) هیشتا مو سه لمان نه بوون .

هاوار له سهر کیوی ئوحد بهرز بوویه و موسلمانان هاواریان نهکرد :
(اُمت ، اُمت)^۱ و مژدهی سهرکهوتنی خوایی یان ددها ، بی باوهرانیس هاواریان نهکرده
لات و عوززا .

لهو لایشهوه نافرمانی قورهیش پهروشی دهخستهوه دهمرونی پیاوهکانیان بهدهف
لیدان ، چه مزهش هاته پیشهوه و شمیشرهکی به دهستهو له نیو دهستی پیغمبره
خوا (ﷺ) دا شهری دهکردو دهیفرموو : " من شیري خودام .... "

لهو کاته دا قاجی له زهوی هه لکهوت و به سهر پشتیدا کهوت و زیریکی (درع)
بهری له سهر سکی لاچوو .. ههرچی (وحشی) یه ئهه ههلهی قوستهوه که له سهرهتای
شهرهکهوه چارهپی ی بوو ، بویه ههریکه خسته جووله و ئاراسته (حمزه) و بوی
هه لدا .. ههریکه به موسلدانی دا پوشت و له نیو لاقهکانیدا هاتهوه دهمروه .

لهویدا هاواریکی بی دهنگ له چه مزهوه دهبینرا .. و چاوی گیرا ، بینی (وحشی)
له پشت داریکهوهیه ، ههولی دا هه لسیت و بهرهو (وحشی) پهوات تاوهکو ئهه کوئله
هه بهشی یه بکوژیت که به ناپاکی لیددا^۲ ، به لام نهیتوانی بهردهوام بیست و کهوته سهر
زهوی ...

سهری بهرز کردهوه تا بهروانی .. بینی کیوی ئوحد به سهر ئاسمانهوه
دهسوپیتهوه و شاری مه دینهی دووره شاریش تاریکی دایگرتووه ، هاواری
موسلمانانیش که وه هه وهه بروسکه ده لیت (اُمت ، اُمت) خهفه بوویهوه ... ئهه ئیتر
نهیده توای به چاو ببینیت ، به لام به چاوی به سهرهتی یه کهم پوژی ئاشکرا کردنی
موسلمان بوونی خوئی دهبینی که چووه سهر نه بو جهل و کهوانهکی له ملی ئالاند ،
ئهه کاتهی ئه بوجهل له دانیشگهیهکی لای که عبه دابوو کاتی بیستی ئه بو جهل
خهریکی خراپه کاری و ئازاردانی برازاکی بووه .

ههروه ها پیاوه نازاکانی قورهیشی دهبینی که پوژی بهدر له ژیر لیدانی شمشیره
تیزه کهیدا به لاشهیهکی سارد و سهرهوه جی دهمان بهو جوژه دنیای به جی هیشت له
مالیکدا که دهنگی نهرم و شیرین به گوچکهیدا دهیچرپاند و مژدهی بهههشتیکی پی

^۱ - بهمانای نهوه دیت که را دهی خوداهاته دی و فهرمانی جی به جی بوو .

^۲ - واته له مهیدانی شهردا پرو به پروی نه رهستا ، به لکو له پشتوه به (غبر) لیددا .

دهدا که فراوانی یهکی هیندهی زهوی و ناسمانه‌کانه .. و دل و دهورونی ناسووده بوو ،
پوچه پاکه‌کهای بهره‌لای پهرومردگاری به دلنیاپی و ناسوودهی گوزهری کرد .

نینجا (وحشی) هاته سهری .. نیستا وحشی نیتر ترسی لی ی نی یه .. بویه
حربه‌کهای دهره‌نیایه‌وه و سمر باز که گه گه‌رایه‌وه ، چونکه نهو ته‌نھا کاره‌ی به نهو
سپیردرا بوو نه‌نجامی دا .^۱

دواتر (وحشی) موسلمان بوو ، بووه موسلمانیکی باش و هاته لای پیغمبره‌ی
خوا (ﷺ) ، لی‌ردها بولریک ده‌کینه‌وه تا بزاین نهو وتوویژری که‌لهم چاوپیکه‌وتنه
پرویدا چی بوو ؟

(وحشی) ده‌لیت : هاتم بو مه‌دینه بولای پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) پرسى :
وحشیت ؟ وتم : به‌لی . فهرمووی : " إجلس ، فحدثنی کیف قتلت حمزة " ، فهرمووی :
دانیشه ، بوم باسکه ، چون حمزه‌ت گوشت ؟ منیش بوم باس کرد ، فهرمووی : " وینک
! غیب عنی وجهک ، فلا أرینک " فهرمووی : " نیتر به‌سه ، پووم لی وهرگیره و نیتر با
نه‌تینم " نه‌وه بو نیتر من خوم له پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) به‌که‌نار نه‌گرت هه‌تاوه‌فاتی
کرد .

کاتی‌کیش که موسلمان‌کان چوون بو (مسلیمه‌ی دروژن) منیش له‌گه‌لیاندا چووم
و نهو حربه‌بایه‌م هه‌لگرت که (حمزه) م پی گوشت ، کاتی خه‌له‌که به‌یه‌گه‌شتن ، سه‌یری
(مسلیمه) م کرد که شمشیری به‌ده‌سته‌وه بو ، سویند به‌خوا نه‌مده‌ناسی ، به‌لام بینم
پیاویک له پشٹیوانان له‌لایه‌کی تره‌وه نه‌یه‌وی هه‌لمه‌ت به‌ریته سهر مسلیمه ، نیتر هر
دووکمان خومان بو ناماده کرد تا من بوارم بو ره‌خسا و حربه‌که‌م بو هاویشت و لی‌مدا ،
نه‌نصاری یه‌کesh به شمشیر لی‌یدا ، خوا دهمزانی کاممان کوشتمان . خو نه‌گهر من
کوشتبیتم نه‌وا باشت‌ترین که‌س پاش پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) وه خراپ‌ترین که‌سم
کوشتووه .^۲

^۱ - بروانه (محمد رسول الله والذین معه ...) (۲۷ - ۳۰) (غزوة احد) ی ماموستا عبدالحمید جرده
البحار .

^۲ - دانه پالکه‌ی به‌هیزه / بو (وحشی) ده‌کهریته‌وه . ابن هشام دره‌هینانی بو کردووه (۷۰ / ۲ - ۷۳)
هه‌روه‌ها (بخاری) له (المغازی) دا (۴۰۷۲) .

" پاش شهید بوونی حمزه بی باوهران لاشه‌کیان شیواند "

له ئه‌ئه‌سه‌وه ، ده‌فرمووی : پوژئی ئوحوو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاته سهر لاشه‌ی (حمزه) که لوت و گوئی کرا بوو شیوینرا بوو . فرمووی :

" لولا أن تجد صفية في نفسها ، لتركته حتى يحشره الله من بطون السباع و الطير " فرمووی : له‌بهر نه‌وه نه‌بوايه (صفیه) دلگران نه‌بی ، وازم لی نه‌هینا تاوه‌کو خوای په‌رومردگار له‌ناو سکی جانه‌وهر و چیک‌دانوچکه‌ی بالنده‌کاندا زیندووی بکردایه‌ته‌وه .

ئینجا که‌وايه‌ک (بورده‌یه‌ک) کرایه‌ کفنی که ئه‌گهر سه‌ریان دا پو‌شیايه ، قاچی دهرده‌که‌وت ، ئه‌گهر قاچیت دا پو‌شیايه سه‌ری به‌دهرده‌که‌وت ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌و جه‌نگه‌دا نو‌یژئی له‌سه‌ر هیچ کام له شه‌هیده‌کان نه‌کرد و فرمووی : " انا شهید علیکم " ، من شاهیدم به‌سه‌رتانه‌وه ... و سئ سئ یان دوو دوو له‌گو‌پیک‌دا کوئی ده‌کردنه‌وه و ده‌پیرسی کامیان زیاتر قورئانی له‌بهره ، نه‌وه‌ی پیشت‌ر له‌گو‌په‌که‌دا دا ئه‌ناو هه‌روه‌ک دوو دوو سئ سئ ده‌یخستنه‌یه‌ک کفن .^۱ وه له‌پو‌وايه‌تی‌ک‌دا هاتووه / بینرا که حمزه سکی هه‌لدرا بوو (و حشی) جگه‌ری بو (هندی کچی عنبه) برد بوو له‌بهر په‌یمانیک (نزدیک) که هیندا بووی کاتی له‌بهر دا باوکی کوشتبوو .^۲

وه له‌ئیب‌نو عومهره‌وه ، فرمووی‌ته‌ی : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گوئی ی له ئافره‌تانی ئه‌نصار بوو هاواریان به‌سه‌ر کوژراوه‌کانیاندا نه‌کرد .. فرمووی : " لکن حمزه لا‌بو‌اکی له " ، به‌لام حمزه که‌س نی یه‌ بوئی بگری ... ئافره‌تیش هاتن و له‌لای پیغه‌مبه‌ری خوا دا (ﷺ) به‌سه‌ر حمزه‌دا گریان تاوه‌کو فرمووی : " مروهن لایکین علی هالک بعد اليوم " ^۳ واته : پییان بلین له‌م پوژه به‌دو‌واوه به‌سه‌ر هیچ مردوویه‌کیاندا نه‌گریه‌ن .

^۱ - اسناده‌که‌ی (حسن) ی / احمد دهره‌یتانی بو کردووه (۳ / ۱۲۸) وه ابوداوود له‌المجتاز (۳۱۳۶) دا و نه‌رناتو‌ط به (حسن) دایناوه .

^۲ - بروانه : سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۷۹) .

^۳ - دانه پاله‌که‌ی به‌هیزه : احمد دهره‌یتانی بو کردووه (۲ / ۸۴) بروانه لی‌کو‌تینه‌وه‌ی (نه‌رناتو‌ط) له‌سه‌ر (سیر اعلام النبلاء) (۱ / ۱۷۳) .

وانهیهك : لهههردوو (صحیح) هكهدا هاتوو له فهرمایشتی (عقبه) وه ، كه پیغمبری خوا (ﷺ) نویژی مردووی لهسهه كوژاوهكانی جهنگی ئوحوود كردوو ، ئەمەش به چەند پۆژێك پیش وهفاتی (ﷺ) .
 پیشهوا ئیبنو لقیم دهفهموی / راستی باسهكه ئەوهیه كه ئەو ئازاده (عَجْرَه) لهوهدا نویژیان لهسهه بکات یان نهیکات ، لهبهه ئەوهی بهلگه لهسهه ههردوو جوړهكه هاتوو ، ئەمەش یهکیكه لهو پیاویهتانهی له ئەحمەد وهرگیراون كه ئەم پرایهش لایهقتهره (وهرگیراو تره) به پێی بنچینه و بنهماکانی پێچکهی ئەو .^۱

" کهرامهتی (رۆژی نایک) پاش مردن ﷺ "

لهجابهروه ، دهلیت : موعاویه ویستی ئەو سههراوه ئاوهی لیّ بدا كه له ئوحوود ههیبوو* . بۆیان نووسی كه :
 ناتوانین ئاوی لیّ بینین مهگهر لهسهه گوژی شههیدهكان . ئەویش نووسی بۆیان :
 كه له گوژهكان دهریان بینن ... دهلیت : دهیبین بهسهه شانی پیاوانهوه وهك خهوتوو بوون !! وه بێله كه ، كه گوژهكانیان پێ ههڵدایهوه بهه لایهك له قاچی (حمزه) كهوت .. خوینی لیّ هینا !..

^۱ - بردانه : (تهذيب السنه) ی ابن القیم (۴ / ۲۹۵) .

* صفه الصفوه (۱۹۸/۱)

۱۲ - بهرانی کوپی مالک (ﷺ) "

"سهد پالہ وانی بهمهیدانکاری کوشت !!"

خوای پهروردگار هر وهك چۆن دمزانی پهمهكهی به کوی دهگهیهنیت وههاش دمزانی کی هلبژتری ببه هاوهل و پشتیوان بو پیغمبرهكهی .
(براء) کی یه ؟

ئهم پالہوان و جوامیره ، هاوہلی پیغمبرهی خوا (ﷺ) و له ههمان کاتدا برای (انس ی کوپی مالک) ی خولامی پیغمبرهی خواجه . له جهنگی ئوحد بهشدار بووه و له پهیمانی ژیر دارهكشدا بهیعتی داوه ..

زهههبی دهلیت / براء بهوه بهناوبانگه له جهنگهکانیدا سهد كهسی به مهیدانکاری (مبارزه) له پالہوانان کوشتووه .^۱

عومهر (ﷺ) کاتی پهمی بو ئهمیرهکانی سوپا دهنارد ، دهینووسی : "براء بهکار مهینن بهسمر سوپاوه ، چونکه بهراستی ئهو لهناویان ئهبات به هوئی ئهوه وه كه همر بهرو پیشهوه دهیانبات ."^۲

كهواته ئهو تهنها بهدوای سهرکهوتندا ناگهپی ، بهلکو بهدوای شههادت دا دهگهپی و پهلهی هاتنیعتی ، بهراستی نمونهیهکی بی وینهیه و زهمان هاوشیوهی ئهم پیاوهی كهم تیدایه ...
براء هیندهی گرنگی بهناخی دهروونی دها ، ئهوهنده گرنگی بهروكهش نهئا ، ئهو دهیزانی كه ناو كرۆکی جیگای سهرنجی پهروردگاریهتی .. براو له ژیر ئهو بهرگه رهش و پروتهیدا ... گهورهیی شاردهبووه وه ...

له (انس ی کوپی مالک) هوه (ﷺ) ، دهفهرموی : "چهندها سهرگرژی تهپ و توژاوی و جل و بهرگ شرهیه كه گوئی پی ناردی ، كهچی ئهگهر سویند به

^۱ - پروانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۹۶) .

^۲ - حاكم له (المستدرک) دا ریوایهتی کردووه (۳ / ۲۹۱) به دانه پالینکی (مرسل) . حياة الصحابة (۱۲۸/۲) .

پهرومردگاری بخوات ، نهوا سویندهکە ی به جی ئههینی (یاخود نهوهنده چاکهکاره ههنگیز سویندهکە ی ناشکیینی)، لهوانه براء ی کوپی مالک .^۱

" چەند هه‌لۆستیک پالەوانانە ی دەستی ئیسلام "

له‌سه‌رده‌می جی نشینایه‌تی پیشه‌وا (ابوبکری صدیق) دا (ﷺ) نهوه‌ی ویستی له ئیسلام هه‌لگه‌پایه‌وه و فیتنه و ئاژاوه‌ سه‌ری کیشاو وه‌ک لافاوی پاپیچکرا و کهوته بزوتن به نامانجی سه‌رینه‌وه‌ی شوینه‌وار و مه‌شخه‌لی ئه‌م ئایینه‌ پیروژه ، بویه نه‌بویه‌کر له دژیان پاپه‌پی و چهند لیوایه‌کی پیکه‌وه نا و به پشت به‌ستن به‌خوا‌ی تاک و ته‌نها ، ئاژاوه‌کە ی دامرکانده‌وه و فره‌مانی خوا هاته‌دی و ئاشکرا بوو ... جا با بی باوه‌رانیش به‌مه‌ دلگران بن ...

به‌و جوړه‌ پروداوی یمامه) پرووی دا له نیوان موسلمانان و سوپای (موسلیمه‌ی درۆزن) و یه‌کی بوو له جه‌نگانه‌ی له نیوان سه‌ربازانی خوا و سه‌ر بازانی شه‌یتاندا پرووی دا .

له‌م جه‌نگه‌دا (براء ی کوپی مالک) جوانترین هه‌لۆستی له ژیا‌نی ئومه‌ته‌که‌ی و نه‌ته‌وه‌که‌یدا نووسیه‌وه .

له (انس) وه ، ده‌لیت / پوژی (یمامه) ، خالیدی کوپی ولید به (براء) ی فره‌موو: هه‌لسه‌ نه‌ی (براء) ، ده‌لیت : براء هه‌لستا و چووه سه‌ر نه‌سه‌په‌که‌ی و ستایشی په‌رومردگاری کرد و ئینجا فره‌مووی :

" نه‌ی نه‌هالی مه‌دینه ، نه‌مپو مه‌دینه بو ئیوه‌ نیه ، به‌لکو ته‌نها خوا‌ی تاک و به‌هه‌شت بو ئیوه‌یه " . ئینجا چه‌کی هه‌لگرت و هه‌لکیش به‌ دوایدا چه‌که‌کانیان هه‌لگرت. به‌و جوړه‌ نه‌هلی (یمامه) شکستیان خوارد . له‌وی (براء) (ﷺ) گه‌یشته به (محکم ی

^۱ - حسن صحیح / ترمزی ده‌ره‌ینانی کردوده (۳۸۵۳) و ده‌فرموی : فه‌معە ی (حسن) ی (صحیح) ه .
(ته‌رنا‌نوط) یش ته‌م رایه‌ی هه‌یه .

یهامه) ی سهر کرده ی سوپای موسه یلمه و شمشیریکی لیدا و کوشتی و شمشیره کی (محکم) ی هه لگرت و شهری پی کرد هه تا له ت بوو .^۱

ئین اسحاق ، ده لیت : موسلمانان هیرشیان برده سهر بی باومرآن تا په نایان پی بردنه ناو باخچه که که موسه یلمه ی دوژمنی خوی تیا بوو ، براء وتی : موسلمانان بمخه نه سهر شانتان ، نه وانیش بهرزیان کرده و تاوه کو خوی گه یانده سهر دیواره که و به سهریدا سهر که وت و خوی هه لواسی و له وی به سهر باخچه که و به رده وام شهری له گهل ده کردن تاوه کو به روی موسلمانان کاندا کردیه و و چوونه ژوره و به یوان و خوی پهروردگار موسه یلمه ی دا به کوشت .^۲

له پریویه تیکدا هاتوه ، براو له سهر قه لغانیک دانیشتوو و وتویه تی : بهر مه کانتان بهرزم که نه و و بمگه یهنه لایان ، نه وانیش بهر مه کانیان بهرزیان کرده و ته و و خستویانه ته پشت دهرگاهه و .. دواپی زانی یان له وی ده که سی له بی باومرآن کوشتوو .^۳

به م شیویه جهنگه که به سهر که وتنیکی گه وری موسلمانان کوتایی پی هات ، به لام سهر مرای نه و هه موو پالنه وانیتی و تیکوشانه ی براو له م جهنگه دا و خوخته بهر مه ترسی له پیناو بهر ده ست هیئانی شهره فی شهاده دتا ، که چی له م شهره دا شهیدی بهر نیسب نه بوو ﴿ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴾ سورة الرعد ، آیه (۳۸) .

له گهل نه مه شدا دنیا بوو که خوی پهروردگار بی بهشی ناکات له و پیزه گه وری نه و شانازی یه بی وینه یه ، بهراستی خودا نه و که سانه بی نو مید ناکات که لیی ده پارینه و و داوای لی ده که ن .

^۱ - پروانه : حیاة الصحابة (۲ / ۱۲۷) .

^۲ - پروانه : الاستیعاب (ابن عبدالبر) (۱ / ۱۳۸) .

^۳ - بهیه قی زیویه تی کردوو . اسناده کی (مرسل) ه . پروانه پراویزی (حیاة الصحابة) (۲ / ۱۲۸) .

له ئه‌نه‌سه‌وه ، ده‌لێت : چووم بۆ لای براو ده‌بینم که وانه‌که‌ی ده‌لاوانده‌وه پیم
وت : تاکه‌ی ئهم کاره ئه‌که‌یت ؟ وتی : تو وانه‌زانی من له‌سه‌ر جیگا ئه‌مرم ؟ سویند
به‌خوا نه‌وه دو ئه‌وه‌نده‌م کوشتوووه .^۱

پوژان تیپه‌رین و کوشتاریکی توند له‌ نیوان موسلمانان و فارسه‌کاندا له‌ جه‌نگی "
تستر " دا پرووده‌ات ، له‌وی له‌کاتی گه‌رمی و کلپه‌سه‌ندنی کوشتار و خستنه‌کاری
ئه‌وپه‌ری توانا و هی‌ز له‌لایه‌ن دوژمنانه‌وه و له‌ بارو دۆخیکی ته‌نگاودا (حرج) دا ،
هه‌ندی له‌ موسلمانان به‌ (براو) یان وت : ئه‌ی (براو) پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)
فه‌رموویه‌تی : " اِنَّكَ لَوِ اِقْسَمْتَ عَلَى اللَّهِ لَا بُرْكَ ، فَأَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ " واته‌: تو ئه‌گه‌ر سویند به‌
په‌رومردگارت بخویت (داوای لی بکه‌یت) وه‌لامت ده‌داته‌وه له‌به‌ر ئه‌وه سویندی له‌سه‌ر
بخۆ ...

ئه‌ویش فه‌رمووی : سویندت پی ئه‌خۆم ئه‌ی په‌رومردگار ، بیانخه‌یه‌ته ژێر چنگمان
پاشان له‌ پردی (سوس) به‌یه‌که‌گه‌یشتن ، موسلمانانیان تووشی ئه‌زیه‌ت کرد . وتیان /
ئه‌ی براو سویند له‌سه‌ر په‌رومردگات بخۆ ، فه‌رمووی : " ئه‌ی خوای په‌رومردگار ...
سویندت پی ده‌خۆم بیانخه‌یه‌ته ژێر چنگمان و به‌مگه‌یه‌نه به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ت ، ئه‌وه بو
خوای گه‌وره فارسه‌کانی خسته ژێر ده‌ستی موسلمانان و شکستیان هی‌ناو (براو) یش
شه‌ید کرا .^۲

له‌سه‌ر مه‌یدانی جه‌نگ و شه‌ره‌فدا ئهم پاله‌وانه شه‌هید بوو ، زه‌وی به‌ خوینی
پاکی ئاودرا که‌له بۆنی میسک خوشتی بوو ...

به‌راستی ئه‌وه‌ی تامه‌زروی بوو به‌ده‌ستی هی‌نا و به‌ ئاواتی خۆی گه‌یشتن و
شوینه‌واری ئاسوده‌یی له‌ سنگ و پو‌خساریدا به‌دی کرا و له‌ناو وێژدانیدا ده‌نگی ئهم
ئایه‌تانه‌ی په‌رومردگاری ده‌زنگایه‌وه : ﴿ ... ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا كَيْرُزَقَتِهِمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ
لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ، كَيْدُخَلَّتْهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴾ سورة الحج آیه (۵۸ - ۵۹)

^۱ - اسناده‌که‌ی (صحیح) ه ، نین سه‌عد له (الطبقات) (۷ / ۱ / ۱۰) رپوایه‌تی کردووه ، ئه‌رناتوط سپر
(۱۹۸/۱) .

^۲ - بروانه : صفة الصفوة (۱ / ۳۱۷ ، ۳۱۸) .

واته : ئەوانەى له پیناوی خوادا کوژران و شهید کران یاخود مردن ، سویند بى بیگومان خوا لەرزق و پۆزی چاک بەهرەمەریان دەکات ، بەراستی خوا ھەر خۆی چاکترین پزق و پۆزی بەخشە . سویند بى خواى گەرە ئەو جوړه کەسانە دەخاتە شوینیکمە کە زۆر پى ی پازى و خوشنود دەبن ، بەراستی خوا زانایە (بە ھەول و نیەتتان) و خوگرە (زۆرپەلە ناکات له تۆلەسەندندا) ..

" ۱۳ - عبدالله بن كورى مسعود (رضى الله عنه) "

" نزيكترين كهس له پيغه مبهري خوا (ﷺ) له پړووى

پښموونى و شوين پي هه لگرتنه وه "

ابن مسعود كى يه ؟

پيشهواى تيگه شتوو ، ^۱ و زاناي هم نوممه ته (ابو عبد الرحمن) ى هزلى مكى موهاجبرى و بهدرى (يه ، يه كيكه له (السابقين الاولين) ^۲ و له نه جيبزاده زاناکان . له بهدر به شدار بووه ، و همدوو هيجره ته كه ى كردووه ، وه پوژى (يه رموك) به سهر (غنيمه) وه بووه . چاكه و ناكارى گه ليك زوره و زانستى زورى لى و هرگير اوه .

پيش چوونى پيغه مبهري خوا (ﷺ) بو مالى (ارقم) ، موسلمان بووه هموو جهنگه كانى بينيوه .. خاوهنى نهينى ^۳ و هاوهلى سهرين و سيواك و نه عله كانى و همروها دهست نويزى پيغه مبهري خوا (ﷺ) بووه له سه فهدا .

له پړوى شوين پي هه لگرتن و پښموونيه وه به پيغه مبهري خوا (ﷺ) ده شوبهينرى و كه سيكى كه م گوشت و باريكه له بووه و قاچه كانيشى ورد و باريك بوون . وه يه كى بووه له وانه ى باشتري پوښاك و خوشتري بونى هه بوو .

دادگاي كوفه و گنجينه ، (بيت المال) ى له سهرده مى (عمر) و سهره تاي سهرده مى جينشينايه تى (عوسمان) يشدا (رهزاي خواى لى بيت) ، گرتووه ته دهست ، پاشان چووه بو (مدينه) و له وى سالى (۳۲) ى كوچى وه فاتى كردووه و له (بقيع) سپارده كرا له تمه نى شهست و نه وهنده سالىدا . ^۴

^۱ - همروها (ابن عباس) يش (رضى الله عنه) همروك هم به (حبرالامة) ناوترا بوو .

^۲ - السابقين الاولين : نمر هاو دله بهريزانن كه همر له سهره تاي پيغه مبهريه تيدا نيمانيان هيتاوه .

^۳ - همروها (حنيفى كورى يان) (رضى الله عنه) به خاوهنى نهينى پيغه مبهري خوا (ﷺ) بهناو بانگ بووه .

^۴ - پروانه م سير اعلام النبلاء (/ ۴۶۱) ، صفة الصفوة (۱ / ۲۰۸) .

"چاگه نانی"

۱- له (عبدالله ی کورې عمر) هوه ، ده لیت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فرمویه تی : " عزوا القرآن من أربعة ، من ابن مسعود ، ابي بن کعب ، و معاذ بن جبل ن و سام مولى ابي حذیفه " ^۱ واته : قورئان له چوار کهس وهرگرن ، له ئیبنو مسعود و ثوبه ی کورې که عب و مه عازی کورې جبل و سالمی (مولى) ی نه بی حزیفه .

۲- له ئیبنو مسعوده وه ، ده فرموی : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فرمویه تی : " اقتدوا بالذین من بعدی من اصحابي ، ابي بکر و عمر ، و اهتدوا بحدی عمار ، و تمسکوا بعهد ابن مسعود " ^۲ واته : شوینی هاوه لآنم پاش خوّم هه لگرن ، له نه بی بهکر و عمر و له سهر پینموی (عمار) بپوّن و ده ست به په یمانی ابن مسعوده وهر بگرن ...

۳- له عبدالرحمن ی کورې یه زیرده وه ، ده فرموی : هاتین بولای حزیفه و پیمان و ت : باسی نزیکترین که سمان له پیغمبره ی خوا وه (ﷺ) بو بکه له پرووی پینمونی و هه لگرتنی راسته ریگاوه ، تاوه کو ئیمه ش شتی لی وهرگرین و گوی بو پاگرتن ، فرموی : نزیکترین کهس له و پرووه ئیبنو مسعوده ، هه تا له ماله که ی خویدا شهرمان لی ده کات ، هاوه لآنی پیغمبره ی خوایش (ﷺ) زانیویانه که کورې (نوم عهد) له هه مووان زیاتر پرو له خوایه . ^۳

۴- له عبدالله ی کورې مسعوده وه ، ده فرموی : که نه بو بهکر و عمر (ﷺ) مژده ی نه وه یان پیداهه که پیغمبره ی خوا (ﷺ) فرمویه تی : " من أحب أن یقرأ القرآن غصاً کما انزل فلیقرأه علی قراءة ابن ام عبد " ^۴

واته : کی حمز نه کات قورئان به پاراوی هر بهر جوړه ی که دابه زیوه بیخوینی با له سهر خویندنه وه (ابنو ام عبد) بیخوینی .

۵- په حمه تی خوات لی بیت ، به راستی تو غولامیکی فیرو کراویت .

۱- صحیح / صحیحی سوننه ته کانی (ترمزی) (۲۹۹۵) ، صحیحی (۱۸۲۷) و له هه ردو صحیحه که شدا هاتووه .

۲- صحیح / صحیحی سوننه ته کانی (ترمزی) (۲۹۹۲) ، ابن ماجه (۹۷) .

۳- صحیح / صحیحی سوننه ته کانی (ترمزی) (۲۹۹۴) .

* صحیح : صحیحی سوننه ته کانی (ابن حجه) (۱۱۴) ، فرموده ی (۲۳۰۱) .

ئەمە سەرەتای ناسینی پیغەمبەری خوا (ﷺ) بوو لە گەڵ ئیبنو مەسعود دا ، که حیرۆکەکی بەم جوړه یه :

له ئیبنو مسعود ، دہ فرموی / شوانیم بو (عقبہی کوپی ابی معیط) نہ کرد ، پیغہ مبری خوا (ﷺ) و نہ بو بہر بہ لاما تیہرین . پیغہ مبری خوا (ﷺ) فرموی : " یا غلام هل من لین ؟ قلت : نعم ، و لکنی مؤمن ، قال : فهل من شاة لم یر علیہ الفحل ؟ " فأتیتہ بشاء ، فمسح ضرعہا ، فزل لین ، محلب فی اناء ، فشرب ، وسقی أبایکر ، ثم قال للضرع أقطص ، فقلص ."

واته : فەرمووی : ئەی کوپی لاو (غولام) شیرت لا ههیه ؟ وتم : بەلێ ، بەلام من خاوەنی نیم و تەنھا پاسبیروم ، فەرمووی : ئەی هێچ مەریکت لا ههیه ، نێرە ی لێ نەپەربیی . منیش مەریکم بۆ هیئا و دەستی پیروزی هیئا بەسەر گوانی مەپەکەدا ، شیریی لیۆهات و دایدۆشیه ناو جامیک ، ئەو لێ ی خواردەوه و بەشی ابوبکریشی دا و پاشان بەگوانەکە ی فەرمووی بچۆرەوه یەک ، ئەویش چووێ یەک . لای (ئەحمەد) ئەمەش لەسەر رێوایه تەکە ههیه کە ابن مسعود ، دەلیت : دوا ی ئەوه هاتم بۆ لای پیغەمبەری خوا (ﷺ) و پێم وت : ئەی پیغەمبەری خوا ، شتیکم لەم وتیه فیرکە .... ئەویش دەستی بەسەردا هێناو فەرمووی : " یرحمک الله انک غلیمم معلم " ،

واته : خوا په حمت پى بفرمى ، بهر استى تو لاويكى فيركراويست
(زيركيت) . له پړوايه تيكي ديكه دا هاتوو ده ليت : ئيتر منيش موسلمان بووم و هاتم
بولاى بڼغه مېرى خوا (ﷺ) . ۲

۶- له عبد الله ی کوہی مسعود وہ (ﷺ) ، دہ فہرموی : کاتی ثایہ تی : ﴿لَیْسَ عَلَی الدِّینِ اَمْنًا وَاعْمَلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ﴾ سورة المائدة ، آية ۹۳ . ہاتہ خوار وہ ، پیغہ مہری خوا (ﷺ) پیغی فہرمو : " انت منهم " واتہ : تو لہ وانیت .

۱ - فرموددی (حسن) ه ، احمد رڼاښه تی کړدووه (۱ / ۳۷۹) . زده بهیښ به هیچ دښاوه له (سیر اعلام النبلاء) (۱ / ۴۶۵) .

۲ - احمد درهینانی یو کردووه (۱ / ۴۶۲) .

۲ - مانای نایبه که / هیچ کوناهیک نیه لسه سمر شهوانی که باره بیان هیئاوه و کرداره چاکه کانیا ننه غمداوه .

^۲ - صحیح : میسلم له (الفضائل) ، (۲۴۵۹) ریوایتی کردووه له بابی (فضائل عبدالله) .

۷- له (ابی الاحوص) هوه ، دهلیت : گویم له (ابا مسعودی بهدری) و (باموسی) بوو کاتی عبدالله ی کوری مسعود وه فاتی کرد ، بهیه کتریان نهوت : تو بلی ی دوی خوی کەسی وهک خوی به جی هیشتبی ؟ نهوی تر دهیوت : مادهم تو وا دهلیت با پیت بلیم که نهو کهسیکی وابوو کاتی خه لکی ریگیان به نیمه و مانان نه نهو ده مؤله تی نهویان دهو و کاتی نیمه له هه لویتست و بونهیه کدا نادیار و ناناماده بووین نهو لهوی بوو .^۱

نووسهر دهلیت : بی گومان جگه له مانه ی باسماں کرد ، چه ندین چاکه و فمزلی دیکه ی هیهه نیمهش به راستی ده مانه وی زياتر له سهری برۆین ، چونکه نیبنو مه سعودیش (ﷺ) بی بهش نه بووه له بوختان و زمان خراب لهم چاخه ماندا له لایه ن کهسانی که وه که پسپوړن له تزویر کردنی واتاکان و دان له پرمزه نیسلامیه کان : ﴿ وَاللّٰهُ مِنْ وَرَآئِهِمْ مُّحِيطٌ ﴾ سورة البروج ، آیه (۲۰) .

واته : (بابازان) ده سه لاتی خوا له پشتانه وه دهری داوون و له دهستی دهرناچن .

" زانستی ئینو مه سعود (ﷺ) "

۱- له (نهبی مسعودی بهدری) هوه ، دهلیت / کهسیک ناناسم که پیغمبره ی خوا (ﷺ) پاش خوی به جی ی هیشتبی زانتر له نیبنو مه سعود ، له قورئاندا " .^۲

۲- له (مهسروق) هوه ، دهلیت : عبدالله (ﷺ) فهرمووی : سویند به وزاته ی هیچ خوایه ک نی یه بیجگه لهو .. هیچ سووره تیکی نی یه دابه زبیت و من نه مزانیبی له کوی دابه زیوه ، وه هیچ نایه تیکی نی یه دابه زیبی و من نه مزانیبی له سهرکی دابه زیوه ، وه نه گهر بزانه کهسیک له من زانا تره به فهرمووده ی خوا (قورئانی پیروژ) ، نهو ده چووم بولای . (بوخاری ریوایه تی کردوه) .

۳- له (ابی وائل) هوه ، له عبدالله وه ده گپ رته وه که چه ند کهسیک باسی خویندنه وه ی (عبدالله) یان ده کرد ، وهک نه وه ی عیبداری بکه ن (په خنه ی لی بگرن) ، نه ویش

^۱ - صحیح / مسلم دهرهینانی کردوه (۲۴۶۶) (۲۴۶۳) له (فضائل الصحابة) ، فضائل عبدالله بن مسعود .

^۲ - صحیح / مسلم له بابی (فضائل الصحابة) (۲۴۶۱) (۱۱۳) دهرهینانی بز کردوه .

فهرمووی : بهراستی هاوډلانی پیغمبرمیری خوا (ﷺ) ددیانزانی که من له ههموویان باشر قورئان دهخوینمهوه ، پاشان وهک نهوهی پهشیمان بی لهمهی که وتی ، فهرمووی بهلام من باشرینیان نیم .^۱

" لاقی عبدالله له ترازودا له کیوی نوحود سهنگینتره "

له (علی کوپی ابی تالیب) هوه ، (ﷺ) فهرموویهی : پیغمبرمیری خوا (ﷺ) فرمانی کرد به (ابنو مسعود) تا بچیته سمردریک داوای شتیکی لی کرد و که چووه سمردارهکه هاوډلانی سهیری لاقی (عبدالله) یانکرد، لهبهر باریکی و وردیی لاقی دهستیان به پیکه نین کرد . پیغمبرمیری خوا (ﷺ) پییانی فهرموو : " ما تضحکون ؟ لرجل عبدالله اقل فی المیزان يوم القيامة من احد " .^{*}

پیغمبرمیری خوا (ﷺ) لهبردهم ابن مسعود دا دهگری ، عبدالله دهفهرمووی :- پیغمبرمیری خوا (ﷺ) فهرمووی که قورئانی بهسمردا بخوینم منیش وتم نهی پیغمبرمیری خوا (ﷺ) نهتهوی من قورئانته بهسمردا بخوینم له کاتیکدا بهسمر تودا دابزیوه ؟ فهرمووی " اشتی أن اسمعه من غیری " واته : حهن نهگهم و تامهزروم له غهیری خوومی بییستم .

منیش سورهتی (النسا) م بهسمردا خویندهوه تا گهشیتمه : ﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدٌ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴾ سورة النساء ، آیه (۴۱) .

واته : ئینجا دهبی حالی نهو خه لکه چوون بیت ، کاتی لههر میلله تیک شایه تیکیان هیئاو توشی هیئا (نهی محمد (ﷺ)) به شایهت بهسمر نهو خه لکهوه .

لهویدا ئیدی نامارژهی بو کردم که بهسه ... دهبینم فرمیسک له چاوهکانی دیتته خواری.^۲

^۱ - پیاوانی جی متمانه، بخاریش به هارشیوهی نهم دهرهینانی کردوده (۵۰۰۰) ، پروانه پهریازی سیر اعلام النبلاء (۱ / ۴۷۴) .

^{*} - صحیح احمد ، دهریهیناوه (۱ / ۱۱۴) پروانه (المجموع) (۹ / ۲۸۸) .

^۲ - صحیح : بخاری و مسلم و ترمزی ربوایه تیان کردوده .

" عومر بهرگری له ئینو مهسعود (ﷺ) دهکات "

له (ئهبی وائل) هوه ، ئینو مهسعود کابرایهکی بینی که رۆبهکهی زور شوپ بوو بووهوه پی ی فهرموو : پۆبهکهت بهرز کهروه .. ئهویش وتی : ئهی تۆش خۆت پۆبهکهت بهرز کهروه ، ئهویش فهرمووی ، بهلام من قاجم عهییکی هیه که باریکی یه و من نیمامهتی بۆ خهک ئهکهه ...

ئهمه به (عمر) گهیشته ، ئهویش دهستی به لیدانی کابرا کردوو ئهیفهرموو : ئهتهوی وهلامی ئینو مهسعود بدهیتهوه ؟^۱

نووسهر دهلیت : پیشهوا (عمر) (ﷺ) ئهم کارهی بۆ بهرزپاگرتنی زانسته و پزیزگرتن له زانیان کرد ، بهلام له پوژگاری ئهمرۆدا هندی کهس ههن سهربریوی به سهر زانیانی ئهم ئوممهتهوه دهکهن ، ئهمانه بهراستی پیوستیان به کهسیکه فیری ئهدهب و و نهړیتیان بکات .

" حالی ئینو مهسعود له گهل قورئاندا "

له (عونى كبرى عبدالله) و له عبیدالله ی برایهوه ، دهلیت : ئهوکاتهی چاوهکان لیک ئهتران و خهکی دهنووستن عبدالله ههلهساو گویم له دهنکی بوو وهک دهنکی ههنگ . وه له (زیادی " مهولا " ی ئینو عیاش) هوه ، دهلیت ئینو مهسعود (ﷺ) دهنکیگی زولالی بۆ قورئان خویندن ههبووه .

وه له (زهیدی كبرى وهب) هوه ، دهلیت : به چاوی خۆم دوو شوینهورای پهشم به چاوهکانی ئینو مهسعودهوه بینی به هوی زوری گریانیهوه ..

" له خوڤوردهیی (تواضع) ئینو مهسعود (ﷺ) "

له (عبدالله) وه ، دهفهرمووی : ئهگهر بهتاوانه کانتان بزانیایه و بتزانیایه چهنده گوناها بام ، تهنه دوو کهس له شوینم نهتههات وه خاک بهسهرتان دهکردم ، وه من حهن

^۱ - پیاوانی جی ی متمنهن : حافظ له (الاصابه) دا دیگهریتموه بۆ (البخوی) ، برهانه پهراوێزی سیر (۴۹۱/۱)

ئەكەم بە (عبدالله ی كۆری روته)^١ بانگ بكریم، بەلام خوا له تاكه تاوانیك له تاوانهكانم خوش بیٔ ..^٢

وه له قاسمی كۆری عبدالرحمن) وه، ئیبنو مهسعود له پارانوههكانیدا ئهیفهرموو: ترساویكم تكای دالده دهكهم، تهوبهكاریكم داواي لیخوش بوون ئەكهم، تامهزرویهك و توقیویكم.

" جهادی له پناوی خوادا "

ئینو مسعود ههر له مهككه و كاتی قورئانی ئاشكرا كرد، جهادی خوئی دهستیكرد، له (یحیی كۆری عروه)، له باوكیهوه، دهگیریتتهوه كه ئیبنو مهسعود یهكهم كهس بوو له مهككهو له مائی خودا قورئانی ئاشكرا كرد، پاش پیغه مبهری خوا (ﷺ) و كاتی قورهیش له دانیشتگاكانیادا بوون، سورهتی (الرحمن علم القرآن) ی خویندهوه، ئهوانیش ههلسان بۆی و دهستیان به لیدانی كرد.^٣

وه له ههموو جهنگ و (مشاهد) هكاندا ئامادهبووه له گهڵ پیغه مبهری خوا (ﷺ) و له چهندین ههلوێست (موقف) دا بهشدار بووه وهك (یهرموك) و غهیری ئهویش، ئهویش بوو له جهنگی بهرددا (ئهبو جههل) ی كوشت پاش ئهوهی كۆرانی (غفراء) لییان دا بوو.

له (ئهبی عبیده) وه، دهفهرموئی: عبدالله فهرمووی: گهیشتمه ئهبو جههل كه فی گرتوویهك بوو خهريك بوو به شمشیرهكهی خهلكی له خوئی دور ئهخستهوه، وتم: سوپاس بۆ ئهو خوایهی كه سهershۆپی كردیت ئهی دورتمنی خوا، ئهویش وتی / مهگهر زیاتر له پیاویكم كه هۆزهكهی خوئی كوشتووایه .. منیش به شمشیرهكه (لیم دا و دهسینم پێكا، شمشیرهكهی لێكهوت .. شمشیرهكهیم ههلگرت و لیم دا تا ساردم كردهوه (كوشتم)، پاشان چووم بۆ لای پیغه مبهری خوا (ﷺ) و ههوالهكهم پی دا ...

^١ - بوته / تمپاله .

^٢ - حاكم دهرهینانی بۆ كردروه (٣ / ٣١٦) .

^٣ - برهانه : البداية و النهاية (٥ / ٢٤٦) .

فهرمووی : " والله الذي لا اله الا هو " .. و لهگه لمداهات تاگه یشتینه سهر لاشه ی نه بو جهل . فهرمووی : " الحمد لله الذي أحزاک یاعدو الله ، هذا کان فرعون هزه الأمة " ...^۱
واته : سو پاس بو نهو خواجهی که سهر شوژی کردیت شه ی دوژمنی خوا ، نانه مه فرعه ونی نه م نوومه ته بو .. بهو جوړه نهو زوړداره له ژیر پی ی ئینو مسعود (ﷺ) دا مرد .

" له ناموژگاری یه کانی ئینو مسعود (ﷺ) "

له (عبدالرحمن ی کوړی حجره) هوه ، له باوکیه وه ، له ئینو مسعود هوه ، نه گپړنه وه کاتى دا نه نیشته بو یادى خوا نه یفهرموو :
" ئیوه له پریره وی شه و پوژدا له ناو ته مه نیکی که مکردو کرده وه یه کی پاریزاودان و مردنیش له پر دیت ، نهو که سه ی چاکه ی ناشتبى نه وه خهریکه ناسوده ی و پره زامه ندی ددوریته وه ، وه نه وه شی شه و خراپه ی ناشتبى نه وه خهریکه په شیمانی ددوریته وه .. وه هه موو کشتیاریکش همر وینه ی نه وه ی ده ست نه که وی که نه ییژی و نه یروینی ..

همرگیز که سه ی ته مه ل پینش ی چاره نووسی ناداته وه ، هه روه ک هیچ پیداکړیکش به نامانجه که ی ناگات به ویستی خوا نه بیته .. خو نه گهر چاکه یه کی پی درا نه وه له لایه ن خوا وه یه ، نه وه شی له خراپه یه ک پاریزرا نه وه خوا پاراستوویه تی به راستی پاریزکاران گه وړه و سهردارن و زانیانیش پینشه وان و دانیشته کانیان (مجالسهم) زیاده خیره .^۲
وه له (عونى کوړی عبدالله) وه ، ده لیت : عبدالله فهرمووی : زانست به زوړی گپړانه وه نیه ، به لکو زانست له خوا ترسانه .^۳

هه روه ها فهرموویه تی / همر که س له ئیوه میوانه ، مال و سامانه که شی سپارده یه ، میوانیش همر ده بی پروات و سپارده ش ده بی بدریته وه به خاوه نه که ی .

^۱ - پیوانی جى متمانه ن / احمد و ابو داوود به کورتی ریوایه تیان کردوه ن بخاریش به هاوشیوه ی دره هیتانی کردوه (۳۹۶۲) .

^۲ - احمد ریوایه تی کردوه . صفة الصفوة (۱ / ۲۱۵) .

^۳ - پروانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۱۸) .

وہ له عبدالرحمن کوږی عبدالله ی کوږی مسعوده وه ، له باوکیه وه دهگپړنه وه ، ده لیت : کابرایه کات بو لای ، پی ی وت نهی باوکی عبدالرحمن ، چه ند وشه یه کی کور تی پر مانام فیږ ناکه یت ؟...

عبدالله فهرمووی : هیچ که سیڅ مه که به هاره لی خوا ، و له گهل قورنانه د بمینه ره وه ، بو هر جی یه کړوشت و هر که سی هه قی پی وتی نه وه لی و هر گره با که سی کی نه یاریش بی وه هر که سیڅ پوچ و ناهه قی پی وتی په تی که ره وه با که سی کی خو شه یت و نزیکش بیت .^۱

"هر له ناموژگاری یه کانی (ﷺ)"

بی گومان پاسترین وته ، فهرمووده ی خوا به ، توندوتول ترین شتیڅ خوی پیوه راگری وشه ی (تقوی) یه .. باشرین نه ته وه ، نه ته وه ی ئیراهیمه ، چاکترین سونده تیش سونده تی (محمد) ه (ﷺ) و باشرین پینموونی پینموونی پیغمبرانه (علیهم السلام) . پیزدارترین گوشتاریش یادی خوا به . باشرین چیروکیش قورنانه ، و باشرین شته کان کو تای ی یه که یه تی خراپترینی شته کان نه وانه که هه لپه ستران ، و شتی که م و په سال باشره له شتی زور و بی بایه خ ... تاکه نه فسیڅ بتوانی پژگاری که یت باشره له ئیماره تیڅ که بوت نه ژمار نه کړیت .. خراپترین که پانه وه و مه عزهرت نه وه یه له کاتی سهرمه رگدا بیت . خراپترین په شیمانیش په شیمانی پوژی قیامه ته ، خراپترین گومرای نه وه یه دوا ی دوزینه وه ی ری ی پاست گومرای ته وه ، باشرین بی نیازی ، بی نیازی دهر وونه .. باشرین تویشوو ته قوا به و باشرین شتیڅ ، دلنای یی (یه قین) دلنه کانه .. بی هو شکره کان (خمر) کو که ره وه ی هه مو تاوانه کان ، نافرمان ته له ی شه ی تان ، گهنجیش به شیڅه له شیتی ... شیوه نه زانستی جاهلیه ته وه و هر گرا وه ، خه لکانیڅ هه نه له دوا وه نه بی نایه نه نویژی جومعه وه و له دورره وه نه بی یادی خوا ناکه ، گهره ترین گونا ه درو کړنه و جنیودان به موسلمانان له دین دهرچوونه (فسق) و کوشتنیشی کوفره . حهرام بوونی مالی موسلمان وه ک حهرام بوونی خوینی وایه ..

^۱ - بروانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۱۹ ، ۲۲۰) .

نوهشی عیفته تی بوی خوا پی ی دهبه خشی نهوهی رقی خوی بخواته وه خوا پاداشتی نه داته وه ، نهوهی له خه لکی ببوری ، خوا لی ی دهوریت ، نهوهی له سمر کاره ساته کان نارام بگریت ، خوا پاداشتی نه داته وه و جیی بو پرته کاته وه ، خراپترین خوراک خواردنی مالی هه تیوه ، بهخته وهر که سیکه له غهیری خوی ئاموزگاری وهرگری ، به دهبه ختیش که سیکه له سکی دایکیه وه به به دهبه ختی له دایک بی .. به راستی نهوهی دهورونت قه ناعه تی پی ی هیه به سه بوت .. مایه ی همرکاری کوتایی یه که یه تی .. خراپترین ریوایه تکاران نهوانه که به درو هواله کان دهگیرنه وه . شهره ف مهندترین مردن کوژرانی شهیده کانه ، نهوهی به لابناسی نارامی له سمر نهگری ، نهوهشی نه یانناسی نکولی لی دهکات ... نهوهی خوی به زل بگری خوانز می نه کاته وه ، نهوهشی شوین دنیا بکهوی پی ی ناگاته وه ، نهوهشی گوپرایه لی شهیتان بی نه وه سهرپیچکاره بو خوا ، نهوهشی سهرپیچی خوا بکات ، سزا و نه شکهنجه ی نه دا .^۱

له (ابی ایاس البجلي) هوه ، ده لیت : گویم له عبدالله ی کوپی مسعود بوو ، ده یفرموو : " ههر که سی بو خۆزل کردن سهرپیژی بکات ، نه وه خوا نزمی ده کاته وه ، نهوهشی له بهر ملکه چی و گویدیری خودا له خو بوورده یی بنوینی نه وه خوا سهری بهر زده کاته وه ، به راستی فریشته کان جی دهستیکیان هیه (لمس) ، شه تانیش جی دهستیکی هیه ... جی دهستی فریشته کان بریتیه له راهینان و خوگرتن به چاکه و به راست دانانی هه ق ، خو نه گهر شتی وه هات بین ی له خوتدا ، نه وه سوپاسی خوی له سمر بکه ، جی دهستی شهیتانیش خوگرتن و راهینانه به خراپه و به درو خستنه وه ی هه ق ، خو نه گهر شتیکی واتان به دی کرد ، په نا به خوا بگرن " .^۲

وه له (مسیب ی کوپی رافع) هوه ، ده لیت : عبدالله ی کوپی مسعود ، فرمووی : " به راستی رقم له پیاویک نه یته وه دهست به تال بیت و نه به کاریک بو دنیای خهریکه و نه به کاریک بو قیامه تی " .^۳

^۱ - بررانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۱۶) .

^۲ - بررانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۱۷ ، ۲۱۸) .

^۳ - بررانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۱۷ ، ۲۱۸) .

هەر له‌وه‌وه (ﷺ) ده‌فرموی :

" مادهم له نویژدایت ، ئه‌وه تو له دهرگای خوداوهند ده‌دهیت ، ئه‌وه‌شی له دهرگای خوداوهند بدات ، بۆی ده‌کاته‌وه " .^١

هەر ئیبنو مسعود (ﷺ) ده‌فرموی :

" ببنه چاوگه‌ی زانست و چرای پێنمونی و چه‌تری ماله‌کانتان و پووناکی شه‌وان .. و که‌سانیک بن دل زیندوو به‌رگ شر ، که ببنه ناشنا و ناسیاو و له‌لایه‌ن ئه‌هلی ئاسمانه‌کان و نه‌ناسراو و نامۆ له‌لای ئه‌هلی زه‌وی " .^٢

هەر له‌ عبدالله وه (ﷺ) :

" سویند به‌و زاته‌ی که هیچ په‌ره‌ستراویکی هه‌ق نی یه جگه له ئه‌و ، هیچ شتیکی نی یه له‌سه‌ر زه‌وی له‌زمان زیاتر پیویستی به‌به‌ند کردنیکی درێژ خایه‌ن بیت " .^٣

هەر له‌ عبدالله وه (ﷺ) :

" هەر که‌س له ئیوه توانی گه‌نجینه‌که‌ی له ئاسماندا هه‌لگری ، له‌وی که‌نه‌مۆرانه ده‌یخواز و نه‌دزان ئه‌یدزن باوا بکات ، چونکه دلی مروّقه له‌گه‌ل گه‌نجینه‌که‌یدا یه " .^٤
هەر لییه‌وه (ﷺ) :

" که‌س له ئیوه له ئاینه‌که‌یدا چاولیگه‌ری که‌س نه‌کات ، به‌ جوړی ئه‌گه‌ر که‌سی بره‌وی هی‌نا ئه‌میش باوه‌ر بینیت و ئه‌گه‌ر بی باوه‌ر بوو (هه‌لگه‌ریه‌وه) ئه‌میش هه‌لگه‌ریته‌وه ، وه ئه‌گه‌ر هەر چاولیگه‌ریان کرد ، ئه‌وا شوین پی ی مردوان بگرن ، چونکه زیندوان دوورنن له‌ فیتنه‌و تاقیکردنه‌وه " .^٥
وه ده‌فرمویت :

" له‌ پوژی دوا‌یدا به‌نده‌ی خوا دینن و پی ی ده‌وتریت : سپارده‌که‌ت بده (جی به‌جیی که) ، ئه‌لیت ، له‌ کوێ بێنم ئه‌ی په‌رمه‌رگار ؟ خو دنیا پوشتوو و ته‌واو بووه ،

^١ - بره‌وانه : صفة الصفوة (١ / ١٧ ، ٢١٨) .

^٢ - بره‌وانه : صفة الصفوة (١ / ٢١٨) .

^٣ - بره‌وانه : صفة الصفوة (١ / ٢٢٠ ، ٢٢١) .

^٤ - بره‌وانه : صفة الصفوة (١ / ٢٢٠ ، ٢٢١) .

^٥ - بره‌وانه : صفة الصفوة (١ / ٢٢٠ ، ٢٢١) .

نیجا دنیا لہناو چالی دوزہ خدا لہو شیوہدا خوئی دہنویئی کہ ئەم پوژگاریک باوہشی پیدا کرد بوو ، کابرا دادہبہزیت و هەلی دەگریت و دہیخاتہ سەرشانی تا بیہینیتہ سەرہوہ ، و تا ئەو کاتہ وا ئەزانئ خەریکە دەیکەینیتہ سەرہوہ ، لەسەر شانی دەکەویت و ئەمیش بەدوای خویدا فری ی دەداتہ دوزہخوہ بوہ تا هەتایی " ۱ .
وہ دەفەرموئیت :

" لہو کەسانە مەبە کە (إِمْعَة) ن ، وتیان (إِمْعَة) چی یە ؟ فەرمووی / کەسیکە بلئ من لەگەل خەلکیدام ، ئەگەر هیدایەت دران ئەوہ منیش هیدایەت و مرنەگرم ، ئەگەر گومرا بوون منیش گومرا ئەبم ، ئاگاداربم ، ئیوہ دەروونی خوتان وا رابینن کە ئەگەر خەلکی بئ باوہر بوون ئەم بئ باوہر نەبیت " ۲ .

" دیداری پەروەردگار "

پاش تەمەنیکی موبارەک کە عبد اللہ ی کوپی مەسعود (ﷺ) لہ ناو ئیسلامدا بەسەری برد و هاوبەشی کرد لہ بنیاتنانی تەلاری ئەم ئاینەو پوخاندنی بونیادە پوچ و ناھەقەکان ، مردن لی ی ھاتە پیش ، چونکە ئیدی کاتی ئەوہ ھاتبوو کە بارگە ی بیچیتەوہ و بە قافلە ی خوشەوستانی بگات ...

لە سەرەمەرگدا پیشەوا (عوسمان) (ﷺ) سەردانی کرد و ئەم وتوێژە لہ نیوانیاندا ئەنجامدرا :

لە (ظبیة) وہ ، دەلیت : کە عبد اللہ نەخۆش کەوت ، عوسمان ھات بۆلای و فەرمووی : سکالای چی ئەکەیت ؟ فەرمووی / گوناھەکانم ، پرسى / ئەى تەمەزۆی چی ئەکەیت ؟ فەرمووی / بەزەیی پەرۆردگارم .. پرسى / پزیشکت بو نەھینم ؟ فەرمووی / پزیشک خوئی نەخۆشی خستووم . فەرمووی / ئەى هیچ شتیکت ناوی ؟ فەرمووی پیویستم پی ی نی یە ۳ .

۱ - ھەمان سەرچاوە .

۲ - بروانە : صفة الصفوة (۱ / ۲۲۰ ، ۲۲۱) .

۳ - بروانە / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۴۹۸) .

پاشان وهسیه تی کرد که - زییری کوپی عوام) نویژی له سهر بکات .. و پوچی
 پاکی بهرو لای پهرومردگار و خالقی هه لفری تاوه کو له وی له بهه شتدا بهویتیته وه .. :
 ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ، فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ﴾ سورة القمر ، آیه (۵۴ - ۵۵) .
 واته : پاریزگاران و خواناسان بی گومان له ناو باخ و پرووبار و تاڤگه کانی
 بهه شتدا ژبانی پر له بهختیاری و کامهرانی هه میشه یی ده به نه سهر ، له شوینی راست
 و په سهندان له لای خواوهندی به ده سه لات .
 پاشان له بقیع سارده کرا ...
 خوات له گهل بیت گه ورهم .. تکام وایه لای پهرومردگار تئمهش له یاد نه کهیت
 نه ی پیشه و ...

" ۱۴ - عبدالله بن کوری عباس (رضی الله عنه) "

" رهبانی * تم نوهمنه "

(حبر)^۱ ی میلله تی ئیسلام و زانانی سهردهم و پیشه‌وای ته‌فسیر ،
(ابو العباس) (عبدالله ی) کوری عباسی کوری عبدالمطلب . ناموزای پیغمبری خوا
(ﷺ) ۵ .

نزیکه‌ی (۳۰) مانگ هاوه‌لایه‌تی له‌گه‌ل پیغمبری خوا (ﷺ) دا به‌سهر برد .^۲
- له ئینو عباس هوه (ﷺ) ، ده‌فرموی / کاتی پیغمبری خوا (ﷺ) وه‌فاتی
کرد من ته‌منم (۱۵) سالان بوو ، وه‌خه‌ته‌نکرا بووم .^۳

" پیغمبری خوا (ﷺ) هه‌والی له دایک بوونی ده‌دات (رضی الله عنه) "

له ئینو عباسه‌وه ، ده‌فرموی : " ئوم فه‌صل ی کچی حارث بوی گپرامه‌وه وتی :
کاتی تیپه‌ر نه‌بووم و پیغمبری خوا (ﷺ) له‌بهردهم ده‌رگا دا بوو فه‌مرووی : " یا أم
الفضل " وتم : به‌لی ، نه‌ی پیغمبری خوا (ﷺ) فه‌مرووی : " انک حامل بسلام " واته :
کوړیک له سکتدایه .. وتم : چوون ؟ له کاتیکدا قوره‌یش په‌یمانیا به‌یه‌کداوه ژنه‌کانیا
مندالی نه‌بی ، فه‌مرووی : " هو ما اقول لك ، فاذا وضعته فأتيني به " فه‌مرووی : هه‌ر نه‌وه‌ی
پیم وتی وایه ، جا نه‌گه‌ر لی‌ت بووه‌وه (له دایک بوو) بۆم بی‌نه . منیش کاتی له دایک بوو
، هی‌نام بۆ پیغمبری خوا (ﷺ) نه‌ویش ناوی نا (عبدالله) و لیکی موباره‌کی هی‌نا به
ملاشوویدا و فه‌مرووی : " اذهبي به ، فلتجدنه كيساً " ، فه‌مرووی : " بیه ، به‌راستی نه‌و
که‌سیکی زانا و به‌هره‌مه‌ند لی‌ها‌تووی لی‌ ده‌رده‌چی ..^۴

ده‌لی : هاتم بۆ لای عباس و هه‌واله‌که‌م پیندا ، نه‌ویش زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌کی کردو
هه‌لسا و چوو بۆ لای پیغمبری خوا (ﷺ) ، (عباس) (ﷺ) که پیاویکی جوان چاک

* رهبانی : واته‌ خو‌اناس و خودا په‌رست ، که‌سێک زۆر خه‌ریکی په‌رستشی خودای که‌وره‌ بیت .

^۱ - حبر = زاناو پیشه‌وای تاینی و که‌سی زۆر تی‌گه‌یش‌توو ..

^۲ - بررانه / سیر اعلام النبلاء (۳ / ۳۲۲) .

^۳ - هیشمی ده‌لی‌ت / ته‌به‌رائی زی‌وا‌یه‌تی کرد‌وده ، پیا‌رائی ، پیا‌وانی (صحیح ن . الجمع به ژماره (۱۵۵۳۴) .

و بالا بهرز بووه ... کاتې پیغمبرې خوا (ﷺ) چاوی پېی کهوت ، ههلسایهوه نیو
چوانی ماچ کردو له لای راستی خوئی دا نیشانده و پاشان فهرمووی : " هذا عمي ، فمن
شاء فليباد بعمة " فهرمووی : " ئەمه مامی منه ، کیش له ئیوه حمز ئەکات بابەمایهوه
بنازی ... عباس (ﷺ) هندی شتی وت : " وهك ئەوهی تهریق بیتهوه .
پیغمبرې خوا (ﷺ) فهرمووی : ولم لا اقـول و أنـت عمـي ،
و بقية أبائي ، و العم و الد " ... واته: جابوچی ئەمه نه لیم که تو مامی منی و باوانی منی،
چونکه مام له جی باوکه (یاخود وهك باوکه).

" چاکه کانی "

۱- له ئبنو عباسهوه (ﷺ) ده فهرمووی : -

پیغمبرې خوا (ﷺ) له باوهشی گرتم و فهرمووی : " اللهم علمه الحکمة " ٢ ئەهی
پهروهر دگار فیری دانایی بکه ..

۲- وه له ئبنو عباسهوه (ﷺ) فهرموویه تی :

پیغمبرې خوا (ﷺ) له مالی (میمونه) بوو ، منیش شهو ئاوی دهستنوێژم بو
ئاماده کرد و دامنا ، ده لیت : میمونه فهرمووی / ئەهی پیغمبرې خوا (ﷺ) ئەم ئاوی
دهستنوێژه عبدالله ی کورپی عباس بوی داناویت ، فهرمووی : " اللهم فقهه فی الدین ، و
علمه التأویل " ٣ .

واته : ئەهی خوای پهروهر دگار له کاروباری ئاین تیگه یشتووی بکه و فیری ږاځه کردنی
بکه .

۳- ئیبنو مه سعود (ﷺ) ده فهرمووی : باشتین وهرگری قورئان ئیبنو عباسه . ٤

١ - نيسانده کي (حسن) ه ، ته به رانی کي پراويه يته وه ، هيشمی ده لیت : دانه پاله کي (حسن) ه ، الجمع به ژماره
(١٢٢١٤) .

٢ - صحيح / سونه ته کانی (ترمزی) (٣٠٠٤) ... له رپوايه تيکي ديکه دا هاتوو به (... تأويل الكتب)
صحيحه . ابن ماجه / ١٣٦ .

٣ - حسن / احمد له (المسند) دا ، شيخي (عدوی) ده لیت : (حسن) ه ، (فضائل صحابة النبي) ٦٥ .

٤ - صحيح : ابن ابی شيبه کي پراويه يته وه ، شه يخی عدوی ده لیت : صحيحه ، فضائل صحابة النبي ، ٦٥ .

۴- له (مجاهد) هوه ، د هغه رموی : کاتې ئیبنو عباس ته فسیری شتیکی بکړایه ، پروناکی یه کم له سهری به دی نه کرد .^۱

۵- له (شقیق) هوه ، دهلی : ئیبنو عباس له وهرزی (حهج) دا بوو ، وتاری دا و به سوورتهی (نور) دهستی پی کرد ، همر شتیکی ده خوینده وه ، به دوایدا ته فسیریشی ده کرد ، شیخیک له (الحی) وتی : پاک و بی گهردی بو خوا ، به راستی هیچ وتاریکم نه دیوه له سهری پیاویکه وه دهرچیت و (تورک) یش نه گهر گوئی لی بی پی ی موسلمان ده بی .^۲

- هروها ئیبنو عباس (ﷺ) جوان و پاک و بوخوش بوو .
عطاء ، دهلیت / همر که مانگم له شهوی چوارده دا بدیبایه ، پرووی ئیبنو عباسم بیر ده که و ته وه ..

وه له (عکرمه) وه ، د هغه رموی : کاتې ئیبنو عباس به پیه کدا نه پویشته ، نافرمتان له پال دیواره کانه وه نه یانوت ، ناخو نه وه (میسک) بوو تیپه پری یان ئیبنو عباس ؟^۳

" خواستی (عبدالله ی کوری عباس) بو وهرگتنی زانست و پشوو درېزی

له ناست ناره حه تیدا "

- له راستیدا نه م زانسته به ئاسانی وهرناگیریت ، به لکو بو نه وه ی به شیکیت پیشکه ش بکات تو ده بی هه موو خوئی پیشکه ش کهیت .

- همر له وراسپاردانه ش له م باره یه وه هاتوون : نارامگره له سهر په ریشانی و زه لاله تی زانست ، سهر به رزیت پی نه به خشیت ..

^۱ - صحیح : عبدالله ی کوری احمد له (زوائد الفضائل) دا کپراویه ته وه ، شیخی (عدوی) دهلیت : (صحیح) هه مان سهرچاوه .

^۲ - صحیح : عبدالله ی کوری احمد له (زوائد الفضائل) دا کپراویه ته وه ، شیخی (عدوی) دهلیت : (صحیح) هه مان سهرچاوه .

^۳ - بروانه : سیر النبلاء (۳ / ۳۳۷) .

وه ئیبنو عباس (ﷺ) پیشهنگ بوو بۆ فیر خوانی زانست و بلندگو و چرایهك بوو بۆ پروناك كردنه وهی پئی نهوانه ی شوین پئی زانایان دهگرن ..

عبدالله ی کوپی عباس (ﷺ) ، دهفهرموئ : کاتی پیغه مبهري خوا (ﷺ) وهفاتی کرد ، به پیاویك له (انصار) م وت : ههلسه بابچین پرسیار له هاوه لانی پیغه مبهري خوا (ﷺ) بکهین ، چونکه ئیستا نهوان زۆرن ...

- وتی : بهراستی کهسیکی سهیری ، ئیبنو عباس ! وا نهزانی خهك پیوستانی به تو ئهبی ، له کاتی کهدا ئهم کومه له هاوه لانهیان له ناودایه که ئهییینیت ؟ ئهو پویشیت و منیش چووم بهدوای پرسیار کردنی خو مهوه . فهرمودهیهکم پئی دهگهشت لههه پیاویك دههاتم بۆ لای که له قهیلوله دا بوو (سهرخهوی پیش نیومرو) منیش له بهردهم دهرگا کهی دانه نیشتم تا وهکو خۆل و خاکم به سهه کۆ نه بوویه وه ، پیاوه که نههاته دهر وه ، که بهو شیوه منی دهبینی ، دهیوت : ئه ی کوپه مامی پیغه مبهري خوا (ﷺ) بۆچی کهسیکت نهارد بهدوما که من بیم بۆلات ؟ منیش ده موت : حهق وایه من بیم بۆلات و پرسیار ت لی بکهم ، ده لیت : پیاوه نه نصاری یه که مایه وه و نه مرد هه تا منی بینی خه لکی له دهووم کۆ بوونه وه (بۆ دهرگرتنی زانست) ، وتی : " ئهم کوپه له من عاقل تره " .^۱

" زانستی ئیبنو عباس (ﷺ) "

له (سعیدی کوپی جیر) وه ، له ئیبنو عباس وه (ﷺ) ، دهفهرموئ : پیشهوا (عمر) منی له گه ل خۆیدا دهرده دانشگاکانی شیخانی بهدر ، ههندیکیان وه که نه وهی پئی ی خوش نه بی دهیوت : بۆ ئه مه مان له گه لدا پرو به پرو ئه که یته وه له کاتی کهدا ئیمهش کوپی هاوته منی نهومان هیه ؟ عومهریش دهیفرموو : .. نهویش یه کیکه له ئیوه (واته زانایان) . پوژیک بانگی ئیبنو عباسی کردوو له گه لیدا کردیه ژووره وه ، ئهو پوژه تهنها بۆ نه وهی زانستی من نیشانی نهوان بدات ن منی برده ژووره وه ، فهرمووی : ئیوه چی ئه لین دهربارهی ئهم ئایه ته ی خوای گه وه : ﴿ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴾ ؟ سورة النصر ، آیه (۱) .

^۱ - دانه پاله که ی (صحیح) ه / حاکم دهرهینانی بۆ کردروه (۳ / ۵۳۸) . و ده لیت : صحیح و زه مه بیش هه مان رای هیه .

هەندیکیان وتیان : -

فرمانمان پێ کراوه سوپاسی خوا بکەین و داوای لێخۆشبوونی لێ بکەین کاتی سەرکەوتن بوو بەنسیبمان و پزگاریمان هات ، وە هەندیکی تریان بێ دەنگ بوون و هیچیان نەوت ، فەرمووی : تۆش هەمان رات هەیه ، ئەی ئیبنو عباس ؟

وتم : نهخێر ، فەرمووی : ئەی چی دەلییت ؟ وتم : بەلکو ئەوە ئەجەل و وادەی پیغه مبرێ خوا یە (ﷺ) که پەروردگار پێی فەرموو : ﴿ إِذَا حَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴾ ، ئەوەش نیشانی هاتنی (ئەجەل) ی تۆیە : ﴿ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ، فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴾ سورة النصر ، آیه (۲ - ۳) .

عومەر فەرمووی : منیش هەرەوک ئەوەی لێ ئەزانم که تۆ ئەلییت . ١ وە عومەر راویژێ پێ دەکرد له هەركاریكدا له لای گرنگ بوايه و ئەیفەرموو (غص غواص) . ٢ عكرمه ، دەلیت : پیشهوا (علی) ، چەند كەسیكى سوتاند كه هەلگهرا بوونەوه له ئایینی ئیسلام ، ئەمە گەیشته به ئیبنو عباس ، فەرمووی :

ئەگەر من بوومایه ، به ئاگر نەمدەسوتاندن ، چونکه پیغه مبرێ خوا (ﷺ) فەرموویەتی :

" لاتعذبوا بعذاب الله " . واتە : به سزای ئەشكەنجەى خودا ، سزای كەس مەدن ، بەلکو ئەمكوشتن هەرەك پیغه مبرێ خوا (ﷺ) فەرموویەتی :

" من بدل دینه فاقولو " هەر كەس ئایینی خۆی گوێی ، بیکوژن " . ئەمە گەیشتهوه به (علی) فەرمووی : ئای له ئیبنو عباس (وەك مەدحیك) ، بەراستی ئەو پوچووه له ناوشتەكاندا - له زانستی شتەكاندا - . ٣

هەر له (عكرمه) وه ، دەلیت : گویم له معاویه بوو پێی ئەوتم مەولاكەت - واتە ئیبنو عباس - سویند بێ بەخوا زانترینە لەناو مردوان و زیندواندا .

١ - صحیح : بوخاری له (المغازی) (۸ / ۹۹) دەرهێنانی بۆ كردوو . هەرەها غەیری ئەویش .

٢ - (عض غواص) واتە ئەو كەسێ له ناز زانستدا رۆچووت و مەله دەكەیت ، رای خۆتمان نیشاندە لێو بابەتەدا .

٣ - دانەپالەكەى (صحیح) ه ، بوخاری به بێ ئەم بەشه " فبلغ ذلك ... " رپوايهتى كردوو ، هەرەها ابو داوود و غەیری ئەویش .

و له (طاموس) هوه ، دهلیت : " له گهلّ هفتا یان ههشتا کەس له شیخهکانی هاوهلی پیغمبره خا (ﷺ) دا دانیشتووم ، کهسیان نه بوو پای دژی پای ئینو عباس بیّت ، به لکو همر له باسیکدا بهیهک دهگه‌یشتن پیاوان دهوت : ئهوهیه که تو دهیلیت ، یان راست ئهیلیت .^۱

" ریز و ئه‌دهب (ﷺ) له گهلّ پیغمبره خا (ﷺ) دا "

ئینو عباس (ﷺ) ، دهلیت : له کۆتایی شه‌ویکدا هاتم بۆ لای پیغمبره خا (ﷺ) و له پشتیهوه نویژم کرد ، ئه‌ویش دهستی گوتم و پاریکی‌شام تا گه‌یاندیمه لای قاجی (واته ته‌نیشت خوی) و کاتی پیغمبره خا (ﷺ) پووی کرده پووگه (قبله) چوممه‌وه دواوه و پیغمبره خا (ﷺ) نویژه‌که‌ی کرد و که لی بوویهوه ، فهرمووی : " ما شأنک انجعلک حرّائی فتخنس ؟ " ، واته : چیته ، بۆچی ده‌تخمه ته‌نیشت خۆمه‌وه ، به‌لام تو ئه‌چیته‌وه دواوه ؟ " وتم : ئه‌ی پیغمبره خا (ﷺ) ، مه‌گهر ئه‌کرێ که‌سیک له ته‌نیشت تووه نویژ بکات ، که پیغمبره خا و خاوت و خودا ئه‌و ریزه‌ی به تو به‌خشیوه ؟ دهلیت : پیغمبره خا (ﷺ) سه‌رسام بوو (معجب) به قسه‌کانم و دوعای بۆ کردم که خودا زیاتر زانست و تیگه‌یشتنم پی به‌خشیّت ..^۲

" ترسی له په‌روه‌ردگار "

له (ابن ابی ملیکه) هوه ، دهلیت : له گهلّ ئینو عباس له مه‌که‌وه هاوپی بووم تا مه‌دینه ، کاتی له جی یه‌ک دا ئه‌به‌زین ، به‌شیک له شه‌و مه‌لده‌ساو شه‌و نویژی ئه‌کرد .

ایوب پرسى : خویندنه‌وه‌ی چۆن بوو ؟ وتی : جارێک ئهم ئایه‌ته‌ی خویندنه‌وه :

﴿ وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴾ سورة ق ، آیه (۱۹) .^۱

^۱ - هیشمی ده‌لیت : ته‌به‌رانی کتیرا به‌یه‌یه‌وه . پیاوانی ، پیاوانی (الصحیح) ن . الجمع (۱۵۵۲۲) .

^۲ - هیشمی ده‌لیت : احمد کتیرا به‌یه‌یه‌وه . پیاوانی ، پیاوانی (الصحیح) ن . الجمع (۱۵۵۲۶) .

بەردەوام ئایەتەکی ئەوتوو و لەگەڵ وتنەویدا پرمەیی
گریانی زیاتر ئەبوو .^۲

" کۆبوونەوی لەگەڵ (خوارج) هەکاندا "

کاتی فیتنەی (خوارج) هەکان سەری هەڵدا عبدالله ی کۆپی عباس (ﷺ) چوو بۆ
لایان و کەوتە گفتوگۆ کردن لەگەڵیاندا دەربارەیی ئەو بابەتانەیی کە کەوتبوونە هەڵە
تیایاندا و چەند وتوێژ و پراگۆرینەو یەک لە نێوانیاندا ئەنجامدرا بوە هۆی ئەوەی بیست
هەزاریان قەناەت بکەن و بچنەو پیزی پێشەوا (علی کۆپی ئەبی تالیب) .

" وەفات و مائاوايي "

ئێبنو عباس وەهاژیا ... بەردەوام پوناکی بانگەوازی بلأو دەکردەو و
دەستوورەکانی ئاسمانی پوون دەکردەو ... و لە کۆتایی یەکانی تەمەنیدا بینایی لە
دەست دا .

پیغمبەری خواش (ﷺ) هەوایی ئەمەیی دابوو : لە (موسای کۆپی میسرە) وە ،
عباس عبدالله ی کۆپی نارد بۆلای پیغمبەری خوا (ﷺ) بۆ کاریک ، عبدالله پیاویکی
لەلای پیغمبەری خوا (ﷺ) بینی ، بۆیە گەڕایەو و هیچی نەوت ، پاش ئەمە عباس
(ﷺ) بە پیغمبەری خوا (ﷺ) گەیشت و فەرمووی : کۆرەکم نارد بۆلات ، بەلام
پیاویکی لەلات بینی ، لەبەر ئەوە نەیتوانی قسەت لەگەڵ بکات .

- پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : " یا عم ! تدری من ذاك الرجل ؟ " دەزانن ئەو
پیاوێ کێ بوو ، مامە ؟ وتی / نەخێر . فەرمووی :

^۱ - واتە : ئەم ئینسان .. تەنگانەیی مردن و نازارەکانی هات ، هاورێ لەگەڵ راستیەکاندا ئەوسا بێت دەوتری : نا
ئەو ئەو بەسەرھات و ڕوداوێکیە کە خۆت لی لادەدا و پەنات لی دەکرت .

^۲ - ڕوانە حلیۃ الاولیاء (۱ / ۳۲۷) .

" ذاك جبريل لقيني ، ولن يموت ابنك حتى يذهب بصره ، و يؤتى علماً " .^١ فهرمووی :
 نهوه جبریل بوو هاتبوو بؤلام .. وه کوږه کهت نامری هه تاوه کو بینایی نه پوات و
 زانستیکی باش وهرنه گریت ..
 له سالی (٦٧ یان ٦٨) دا ئیبنو عباس وه فاتی کرد و پوچی پاکي بؤ لای پهروهر دگاری بهرزبوویهوه .

" نایه تیک له کاتی مهرگدا "

له (سعیدی کوږی جبر) هوه ، ده لیت : ئیبنو عباس (له) طائف (وه فاتی کرد
 و ئیمه له گهل جهنازمه کیدا بووین ، دیمان بالندهیه که پیشتر نه بینرا بوو (هاوشیوهی
 نه بینرابوو) هات و چووه نار تابوته کهی و پاشان نه بینرایه وه که لی ی بیته دهره وه ،
 نهوه بوو کاتی ئیبنو عباس سپارده کرا ئهم نایه ته له سهر لیواری گوره که وه خوینرایه وه
 که ههر نه زانرا کی بوو خویندیه وه :

﴿ يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ (٢٧) ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً (٢٨) فَادْخُلِي فِي عِبَادِي (٢٩) وَادْخُلِي جَنَّاتٍ ﴾ سورة الفجر ، آیه (٢٧ - ٣٠) .^٢

واته : نهی خاوه نیدی دل و دهر وونی پر له نارامی ، بگه پیره وه بؤ لای پهروهر دگارت
 که تۆ له و رازیت و نهویش له تۆ رازیه ، ده بچۆره پیزی بهنده چاکه نازدار و
 به ریزه کانه مه وه ، بچۆره به هه شته خوشه رازاوه که مه وه .

پیشه و (ذهبی) ده لیت : ئهمه بابیه تیکی متواتره - یه کله دوا ی یه که -^٣
 وه ئه وان وابو ی ده چوون که ئهم بالندهیه زانستی عبدالله بیته (ﷺ) .. وه کاتی ئیبنو
 عباس سپارده کرا (ابن الحنفیه) فهرمووی : ئهمرۆ په ببانی ئهم نه ته وهیه کوچی کرد ..^٤
 له ژیر خاکی (طائف) دا جهسته ی پوناکی به باوهر و عه قیده .. و بۆنخو شکراو
 به گولاوی خوشه ویستی خوا و پیغمبره که ی داپو شرا ...

^١ - هیشمی ده لیت : ته بهرانی ریوییه تی کردووه به چمند نیساندیک و پیاوانی فهرمووده که جی ی متسانه ن . الجمع (٢٧٧ / ٩) .

^٢ - هیشمی ده لیت : ته بهرانی کێراویه تیه وه .. پیاوانی ن پیاوانی (الصحيح) ن الجمع (٢٨٥ / ٩) به ژماره (١٥٣٥) .

^٣ - پروانه / سیر اعلام النبلاء (٣ / ٣٥٨) بهم له فزه له وانیه مه بهستی (چیرۆکی متواتر) بیته .

^٤ - ابن سعد دهره تانی بۆ کردووه (٢ / ٣٦٨) .

" دنیا نهو بستی ئه بو دهر داء (ﷺ) "

ئه بو دهر داء ، ده فرموی : پیش هاتنی ئیسلام بارزگان بووم ، به لام دواي ئه وهی ئیسلام دابهزی ، بارزگانی و خوا په رستیم بهیه که وه کو کرده وه ، بینیم کو نابنه وه ، له بهر نه وه وازم له بارزگانی هیناو خووم دایه خوا په رستی .^۱

" له سهر وتیکی گرنکی پیشهوا (ذهبي) "

پیشهوا ذهبي له سهر ئه م قسه یه ی (ابی دهر داء) (ﷺ) ، ده لیت : " من ده لیم با شتر وایه هه ردوو بابه ته که له گه ل (جهاد) دا کو بکری ته وه ، وه ئه مه ی که فرموی ریگه ی کو مه لیکه (له سه له ف و سو فیه ت) ، گومانیش له ودا نیه که سروشتی که سه کان له مه دا جیا وازه ، هه یانه توانای گریدانی هه ر سى بابه ته که ی هه یه هه ر وه ک پیشهوا (صدیق و عبدالرحمن کوپی عه وف و ابن مبارک) (په زای خویان لی بیت) ، وه هه ندی که سی تر ئه م توانایه یان نی یه و ته نها په رستش ده که نه کیفایه ت . هه می شه له سه ره تا وه توانای کو کردنه وه ی هه ر سى بابه ته که ی هه یه ، و دواتر توانای نامینی وه هه موو ئه م بو چو وانه گونجاون ، به لام پیویسته مرو ؤه کو شش بکات بو به ده ست هینان له پیناو مافدانی ژن و منداله کانیدا .^۲

" دیمه نیک له خه باتی ئه بو دهر داء (ﷺ) "

(شریح ی کوپی عبیدی حمص) ده لیت : کاتی ها وه لانی پیغه مبر ی خوا (ﷺ) له ئو حود شکشتیان خوارد ، ئه بو دهر داء یه کی بوو له وانه ی له و پو ژده دا بو وه سی بهر له دهوری پیغه مبر ی خوا (ﷺ) ، وه کاتی بی با وهران بهر اسه ر ی موسلمانانه وه بوون ، پیغه مبر ی خوا (ﷺ) فرموی : " اللهم ليس لهم أن يعلنوا " ئه ی په زوهر دگارا ئه وان بو یان نیه له سهر ومانه وه بن . ئینجا چه ند که سی که له ها وه لان خو یان ته رخا ن کرد بو

^۱ - هیثمی ده لیت : ته به رانی کتیراویه تیه وه پیاوانیش پیاوانی (الصحیح) ن ، المجمع (۹ / ۳۶۷) .

^۲ - پروانه (سیر اعلام النبلاء) (۲ / ۳۲۸) .

پروپەرۆبوو یان کە (عومیر ابو دەرداء) یەکیک بوو لەناویاندا و توانی یان بێ باوەڕان لە جیگای خۆیان وە لانی . و لەو پۆژەدا ئەبو دەرداء لە تاقیکردنەوەیەکی سەرکەوتوودا بوو ، ئەو بوو پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : " نعم الفارس عومیر " ^١ بەراستی سوارچاک (عومیر) ه .

" زانستی ئەبو دەرداء (ﷺ) "

لە (مسروق) هه ، دەلیت : - بەدوای کاروباری هاوێلانێ پیغمبەری خوا (ﷺ) چووم ، بینیم زانستیایان لە (عمر و علی و عبدالله و معاذ و ئەبی دەرداء و زیدە ی کۆری ثابت) دا (پەزای خاویان لی بیئت) پراوەتەوه . ^٢

و لە (سعیدی کۆری عبدالعزیز) هه ، لە (مسلم ی کۆری مشکم) هه ، دەلیت : ئەبو دەرداء پێی و تم : بزانه ئەم دانیشتنەمان چەند کەسی تیا یە . دەلیت : دەگەشتە زیاتر لە (١,٦٠٠) کەس . دە دە قورئانیان دەخویند و پیشپڕکییان ئەکرد ، ئەوجا کە ئەبو دەرداء نوێژی بەیانی ئەنجام دا لەگەڵ سوننەتەکەیدا و (جزء) یەک لە قورئانی دەخویندەوه ، هەموو چاویان تی ئەپری و گوێیان لە وشەکانی ئەگرت وە (ابن عامر) پیشەنگیان بوو . ^٣

نووسەر دەلیت : بەراستی بانگەواز بۆ لای خوا بە بێ بوونی کۆششیکێ وەها و بە بێ بوونی هیمەتی لەو جوړه ، دەرئەنجامەکی لادان و بێ بەرھەمی یە .. و بەراستی خودا زانست بە داپرین لە سینهکاندا ناباتەوه ، بەلکو بە بردنەوه و کۆچی زانیان دەبیاتەوه .

^١ - فەرمودە (مرسل) ه : ابن لسكر دەرھیتانی بۆ کردووه ھەروەھا (حاکم) یش لە (المستدرک) (٣٣٧/٣) دا .

^٢ - دانەپالەکی (صحیح) ه ابن سعد (٣٥١ / ٢) دەرھیتانی بۆ کردووه .

^٣ - ارئووط دەلیت : پیاوانی جی ی متمانەن پەراوێزی سیر اعلام النبلاء (٢ / ٣٤٦) .

"چەند وتە و ئامۆزگاری یەك بە ئاوی ئالتون دەنوسریت"

ئەبى دەرداء چەند ئامۆزگارى و وتەيەكى واى ھەيە كەلەسەر لاپەرەكانى دل دەنەخشرىت. لەوانە :-

۱- ھەرموودەي كە دەلىت : چيە ، وا ئەبيستم زاناکانتان ئەرۆن و نەزانەكانىشتان زانست و ھەرنە گەرن !... زانست و ھەرگەرن ، چونكە زانا و زانستخواز لە پاداشتدا ھاوبەشن .

۲- ھەرمووى : ھەيل بۆ ئەو كەسەي بۆ جاريكيش بوو فير نابى ، وە ھەيل بۆ ئەو كەسەي كە ئەزانيت و ، بەلام ھەوت جار كاري پى ناكات .

۳- ھەرموودەي : وەھا خواپەرستى بگەن وەك ئەوھى پەرۋەردگار بيبەن ، وەخوتان لەپىزى مردوان دابنەن ، ھەرەك خوتان لە دوعاي سەتم لىكراو بپارىزن .

۴- بزەن كە شتىكى كەم بى نيازت بكات ، باشترە لە شتىكى زۆر كە سەرقالت بكات و گومرات بكات . چاكە و بەخشندەي لەناو ناچيت .. و خراپەش لە بىرناچيتەو .

۵- ھەرمووى : سوپاس بۆ ئەو خوايەي كە واى لە دەولەتەندەكان كەردووە ، لە كاتى مردندا ئاوات بە ئىمە بخوازن و لەو كاتەدا ئىمە ئاواتيان پى نەخوازن .. برا دەولەتەندەكانمان لەگەلماندا دادپەرۋەر نەن ، ئەوان ئىمەيان لەسەر ئاينەكەمان خۆش دەويت ، بەلام لەسەر دنيا دوزمنايەتيمان لەگەلدا دەكەن .^۱

۶- ھەرمووى : ئەي نەوھى ئادەم بە قاچەكانت ملەكەچى بۆزەوى بنويئە (واتە بەفیزەو بەسەرىدامەرۆ) .. چونكە پاش كەمىك ئەبيتە گوپت ، ئەي نەوھى ئادەم ، بى گومان تۆ پىكھاتويت لە چەند پۆزىك كە بەرپۆشتنى ھەر پۆزىك ، بەشيك لە تۆ دەرۋات ئەي نەوھى ئادەم ، تۆ ھەر لەو پۆزەوھى لە داىك بوويت بەردەوامى لە پوخاندنى تەمەنتدا ..

۷- ھەرۋەھا دىفەرموو : پەرۋەردگار ، پەنات لى ئەگرم لە پەرت پەرتى دل ، و ترا پەرت پەرتى دل چى يە ؟ ھەرمووى : ئەوھىە لەھەر دۆلىك مالىك دابنريت .

۸- وە دىفەرموو : خەلكى گەلەيەكى بى دىك بوون ، بوونە دىكىكى بى گەلا ، ئەگەر پەخنەيان لى بگريت ، پەخنەت لى ئەگەرن ، وە ئەگەر وازيان لى بىنيت ، ئەوان واز لە تۆ

^۱ - نەم ئامۆزگارى يانەي باسەن كەرد لە (سیر اعلام النبلاء) لە بەشى ژيانى دا (ﷺ) و ھەرمانگرتووە .

ناھینن . وتیان ، ئەی چی بکھین ؟ فەرمووی / شتیک لە (عرض - ناموست) بە قەرز بدەپیان بۆ پۆژی کە ھەزار بوویت .

۹- ھەروەھا وتوێت : وەیل بۆ ئەو کەسانە یارەو پول کو ئەکەنەو و دەمیان داچەقاندووە و وەک شیت ھەر ئەو دەبینن کە لەلای خەلکە و ئەو نابینن کە لەلای پەرەدگار ، ئەگەر بیانئوانیایە شەویان بە پۆژەو دەبەستەو (شەویان ئەخستە سەر پۆژ) . وەیل بۆ ئەوانە لە لیپرسینەو ھیکە توند و سزایەکی قورس .

۱۰- ھەر لەو دەو دەفرمووی : ئەوانە زانیان بە یادی خوا ی پەرەدگار تەر و پاراو ، ئەو بە دەم بزە ی لیو دەو دەچنە بەھەشت .^۱

" بەندەکان چەند سووک و بی نرخن لە لای خا کاتی سەرپیچی ئەکەن "

لە (ابن جیر) ھو ، ئەویش لە باوکیەو ، دەلیت : کاتی (قبرص) پزگار کرا و دیلەکان بە بەردەم (ابی دەرء) دا تیپەر بوون ، دەستی بە گریان کرد ، لیم پرسی : ئا لەم پۆژەدا دەگریت کە وا خوا ی پەرەدگار ئیسلام و ئەھلەکە ی سەر بەرز کردووە ؟ فەرمووی : - ئەی جیر ، دەبینی ئەمانە کە چەند خاوێن دەسلالت و دەرکەوتوو بوون ، بەلام پەرەدگار بینی کە سەرپیچی دەکەن ئەمە ی بەسەر ھێنان کە ئەیبینیت ، ئای بەندەکان چەند بی نرخن لەلای خا کاتی سەرپیچی ئەکەن .^۲

لە راستیدا لادان لە پیگە ی راستەقینە ی ئیسلام ، و پۆچوون لە ناوپیگای گومرایی و سەرپیچی و ئارەزووەکاندا ، ھۆی بەھەلاکەت چوونی ئەتەو و گەلەکانە : ﴿ وَكَانَ مِنْ قَرْنٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُكْرًا ﴾ (۸) فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا (۹) ﴿ سورة الطلاق ، آية (۸ - ۹) .

واتە : لە سەدەکانی پێشوودا چەندەھا شار و شارۆچکە یاخی بوون لە فەرمانی پەرەدگاریان و فرستادەکانی ، ئیمە زۆر بەتوندی حسابمان بۆ کردن و سزایەکی توند و پڕ ئێشمان بۆ پێشھێنان . ئیتر گیرۆدە ی بەلای خویان بوون و ئەو سزایە یان چەشت

^۱ - لە صفة الصفوة ئەم نامۆزکاریانە مان وەرگرتووە .

^۲ • بروانە : ابن عساکر (۱۳ / ۳۸۹ / ۱) .

که خویان دهست پیشکمری یان بۆ کرد بوو ، سهرئه نجامی کار و کرده وهی خه لکی شه شوینانهش زیانیکی گه وره بوو .

" بهر وه لای (الرَفِیقُ الْأَعْلَى) "

پاش بهر ی کردنی ته مه نیک له تیکۆشان به شمشیر و به زمان و به ههر چی خاوه نی بوو ، کاتی ئه وه هات ته مه نی کۆتایی بیته .. له کۆتایی ته مه نیدا له سه ره مه رگدا نه بوو دهر داء دوا یین نامۆزگاری پیشکesh دهکات ، پیش ئه وهی یه که مین هه نگاوی رینگای ناخیره تی هه لگری .

ئوم دهر داء ده لیت : کاتی ئه بو دهر داء که وته سه ره مه رگ ، بهر ده وام ده یوت : کی کار بۆ ئه م پۆژه ی من ئه کات ؟

و له سه ره زه وی دیمه شق .. پۆحی پاکی به شوین بانگی په ره ر دگا ریدا بهر زبو وه .. تا له وی ئارام بگری : ﴿ وَمَنْ يُطِغِ اللَّهُ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ۖ ﴾ سورة النساء ، آیه (۶۹) .

ئه مه ش له سالی (۳۲) دا بوو .. (په زای خوا ی لی بیته) .

" ۱۶ - قهتاره‌ی کوپری نعمان (ﷺ) "

" نه‌میری تیگوشهر "

ناوی : -

قهتاده‌ی کوپری نعمانی کوپری زهیدی کوپری عامره ، نه‌بو عمری نه‌نصاری به‌در یه و یه‌کینه له هاره‌له نه‌جیبزاده‌کان .

له‌گه‌ل (۷۰) که‌سه‌که‌دا ئاماده‌ی (عقبه) بووه . وه‌یه‌کی بووه له تیرهاویژنه ناوداره‌کان .. له هه‌ردوو جه‌نگی به‌در و ئو‌خود به‌شداری کردووه و له‌و پوژده‌دا له چاوی درا و گلینه‌ی چاوی هاته‌ده‌ر .. پیغمه‌میری خوا (ﷺ) به‌ده‌ستی موباره‌کی خسته‌یه‌وه جی‌ی خوی و بینایی هینایه‌وه بو‌قه‌تاده و نه‌و چاوه‌ی بووه سه‌لامه‌ترین چاوی .

له (عاصم) ی کوپری عمری کوپری قه‌تاده‌وه ، له باوکیه‌وه نه‌میش له (قتاده‌ی کوپری نعمان) وه‌وه (ﷺ) ، ده‌لێت : پوژێ به‌در^۱ له چاوی درا و گلینه‌ی به‌سه‌رو ملیدا هاته‌ خواره‌وه ، خه‌لکی ده‌روبه‌ری ویستیان لی‌ی که‌نه‌وه وتیان : باب‌چین بو‌لای پیغمه‌میری خوا (ﷺ) و پای نه‌و وه‌رگرین (پاو‌یژێ پی‌ بکه‌ین) ، هه‌واله‌که‌ درا به‌ پیغمه‌میری خوا (ﷺ) ... نه‌ویش له خوی نزیک کرده‌وه و گلینه‌که‌ی به‌رز کرده‌وه و له جی‌ی خوی دانایه‌وه و نه‌وجا له‌پی ده‌ستی پێ‌دا هی‌ناو فه‌رمووی : " اللهم اکسه‌ جمالا " ، نه‌ی په‌روه‌ردگار جوانی یه‌که‌ بکه‌ به‌به‌ریدا ، نه‌وه‌ بوو کاتێ قه‌تاده (ﷺ) وه‌فاتی کرد ، نه‌و که‌سی که‌ کفنی کرد . نه‌یزانی کام چاوه‌یان بوو که‌ پیکرا بوو .

وه له‌ په‌یوایه‌تیکی (ته‌به‌رانی) دا هاتووه ،^۲ پیغمه‌میری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی : " اللهم ان قتاده قد وقى نيك بوجهه ، فاجعلها احسن عينيه و احدهما نظراً " .

فه‌رمووی / نه‌ی په‌روه‌ردگار ، قه‌تاده به‌پرووی خوی پیغمه‌میره‌که‌ی پاراست ، ده‌سا نه‌و چاوه‌ی بکه‌ره‌ باشت‌ترین و بینات‌رینیان .

^۱ - له‌ په‌یوایه‌تی (دار قطبی) دا هاتووه که‌ پوژێ (ئو‌خود) وای به‌سه‌ر هاتووه‌ ز و له‌ په‌یوایه‌تیکی (به‌هقی) دا له‌ (وائ‌ل النبوة) دا هاتووه که‌ پوژێ به‌در توشی نه‌و رووداوه‌ بووه . ارئو‌ط ده‌لێت : پیاوانی جی‌ی متمانه‌ن . سیر (۲ / ۳۳۲) .

^۲ - لاوازیه‌کی تی‌دایه .

نوه بوو نهو چاوهی قه تاده (ﷺ) باشتړین بوو دواي پووداوه که ..
 قه تاده بهر ده وام ، هاوړې له گهل موسلماناندا له خه بات و جيهاد دا بوو ، له
 ده ست پيشی نه میری موسلمانان (عمری کوړی خه تاب) دا بوو ، کاتی بهر و شام بهرې
 که وتن و یه کی بوو لهو تیر هاوړانه ی به په نجه ی ده ست دهر میردران .
 نه م هاوړه بهر یزه سالی (۲۳) له مه دینه وه فاتی کردووه پیشه و (عمری کوړی
 خه تاب) (ﷺ) نهو پوړه چووه ناو گوړه که یه و و دواتریش نویژی له سهر کرد .

" ۱۷ - عامری کوپری فهیره (ﷺ) "

" نه و هاوه لهی که فریشته کان سپارده یان کرد "

هه ندی جار مروؤ به خوا په رستی و نزیك بوونه و هی له پهرومردگاری ، نه گاته پیزی فریشته نزیكه كان و وای لى دیت له سه رزه وى نامۆ و له ناسمانه كاندا ناشنا بیت .. نه گهر نه خوش كهویت ، فریشته كان سهردانى دهكهن .. و كاتیکیش وهفات دهكات جه نازه كهی بهرئ دهكهن و هه ندی جار به شداریی شو ردنیشی دهكهن و كفنی دهكهن و جار جاریش تابوته كهی هه لده گرن و به خویشیان به گوپری ده سپیرن !!

بوچی نا .. مه گهر نه ولیاكانی خوا خاوه نی كهرامات نین !! بوچی نین ؟ .. ﴿لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ سورة یونس ، آیه (۶۴) . واته : ههر بو نه وانه مژدهی كامهرانی (كه مژدهی قورئان و فهرموودهیه له قیامه تیشدا) مژده كان ده بنه واقع و به زیاده و دی نه دی) ..

" عامری کوپری فهیره (ﷺ) کی یه ؟ "

مه ولای پی شهوا ابو بكر (ﷺ) و له كوچكهره پینشینه كانه ، پی شهوا نه بو به كر كپری و نازادی کرد ، پی ش نه و هی پیغه مبهری خوا (ﷺ) بجیتته مالی نه رقه می کوپری نه بی نه رقه م ، عامر موسلمان بوو ، وه بو په شیمان کردنه و هی له ناینه كهی ، تووشی نه شكه نجهی بی باوهران بووه ، به لام نه و به سهر نه و نه زمون و نارچه تیانه دا زال بوو ، و گوینی به نازار و نه شكه نجه نه دا له پیناوی پهرومردگاریدا .. پاشان كوچی کرد له مه كه وه بو مه دینه ..

له بدر و نوحود به شدار بووه و پاشان له روژی (بئر معونه) دا شهید بووه .. چیرۆکی شهید بوونیشی بهم جوهریه : -

پیغه مبهری خوا (ﷺ) چه ند كه سیکی نارد بو لای (بنی سلیم) له ناویاندا (عامری کوپری فهیره) بوو ، له وئ له لای (بئر معونه) دا عامری کوپری طفیل دای به سهریاندا و كوشتیان ، (زهری) ده لیت : پیم گه یشتوو كه به دواى لاشه ی عامر

كوپى فهیره داگه ران ، به لَام نه یاندیه وه ، ده لیت : وای ده بینن که فریشته کان سپارده یان کردیت .^۱

ئبنو اسحاق ده لیت : هشامی کوپی عروه له باوکیه وه بوى باسکردم که عامری کوپی طفیل دهیوت : ئه و پیاوه کى بوو کاتى کوژرا ، بینیم له نیوان ناسمان و زه ویدا بهر زکرایه وه تا دواتر له ناسمانیشدا دیار نه مابوو ؟ وتیان : عامری کوپی فهیره بووه .^۲
عروه ی کوپی زبیر ده لیت : وای ده بینن که فریشته کان ناشتبیان ،
(صغه الصفوه / ۱ / ۲۲۶) .

نوسهر ده لیت : سویند به خوا پیزیکی زور گهره یه بو ئه و هاوه له کهوا به دهستی ئه و فریشتانه سپارده کراوه که پهروهر دگار وه صفیان دهکات و دهفرموی : ﴿بَايْدِي سَفَرَةٍ
* كِرَامٍ بَرَرَةٍ﴾ سورة عَبَسَ ، آیه (۱۵ - ۱۶) .

^۱ - بروانه صغه الصفوه (۱ / ۲۲۶) .

^۲ - صحیحه ، بخاری له بابی (المغازی) (۷ / ۴۰۹۳ / فتح) دا ریوایه تی کردوه .

۱۸ - بلالی کوپی رباح (رضی اللہ عنہ) "

" له پیناوی خوادا هه میسه خوای به ستبوو بو خبات تا مردن "

بیلالی کوپی رباح ی (مهولا) ی نه بو به کری صدیق و بانگیژی پیغمبره ی خوا (ﷺ) و له پیشینه یه که مینه به ریزه کانه له ئیسلامدا ، له وانهی که له پیناوی خوادا تووشی نه شکهنجه هاتن . له به در دا ئاماده بوو ، پیغمبره ی خوا (ﷺ) به ده ستیشانکردن شایه تی چوونه به هه شتی بو داوه .

" چاکه کانی "

۱- له (ابی هریره) وه ، ده فرموی / پیغمبره ی خوا (ﷺ) کاتی نوژی به یانی به بیلالی فرموی : (حدثني بأرجى عمل عملته في الإسلام فأني قد سمعت الليلة خشفة نعليك بين يدي الجنة) ، فرموی باسی باشتین کاریکم بو بکه که بو ئیسلام نه نجامت دابی ، چونکه من نه مشهو گویم له خشپه ی نه عله کانت بوو له ناو به هه شتدا ...

بیلال فرموی : هیچ کاریکم نه نجام نه داوه باشت له وهی که هر کاتی ده ستنوژیکی ته واوم گرتبی له کاتی له کاته کانی شهو یان پرژدا نه وه هینده ی خوا نوو سیبیتی نوژی نه نجام داوه .^۱

۲- وه له (انس) وه ، (ﷺ) ده فرموی : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فرموی به تی : (بلال سابق الحبشه) .^۲

واته / بیلال پیشی به به شی یه کانی داوه ته وه ..

۳- عمری کوپی ختاب (ﷺ) فرموی : نه بو به کر گه وره مانه و هه وه ک گه وره مانی ئازاد کرد - مه به ستی بلال بوو .^۳

^۱ - صحیح : زانا یان یه کران له سه ری (منتفق علیه) .

^۲ - حسن لشواهد ، حاکم ده رهیئانی بو کردوره (۳ / ۲۸۵) شیخی عه دری ده لیت (حسن لشواهد) .

فضائل الصحابة (۳۱) .

^۳ - صحیح / بخاری .

۴- وه له (عمر) هوه (ﷺ) نه با سوفيان له گهل چهند كه سيكدا هات بو لاي (سلمان و صهيب و بلال) فهرموويان : سويند به خوا شمشيره كاني خوا جيگاي خويان له گهر دني دوژمني خوادا نه گرتوه .

دهليت / ئينجا ابوبكر ، فهرمووي : چون نه مه به گه وړه و شيخي له قوره يش ده لين . ئينجا هات بو لاي پيغه مبهري خوا (ﷺ) و هواله كه ي پي دا نه ويش فهرمووي : (يا ابابكر لعلك اغضبتهم ، لن كنت اغضبتهم لقد اغضبت ربك) . فهرمووي : نه ي نه بوبه كر له وانه يه به وقسه ت توپرت كرد بيتن ، خو نه گهر توپرت كر د بيتن ، نه وا خوي خوت توپرت كردوه .

ئينجا نه بوبكر (ﷺ) هاته و لايان و فهرمووي : براي انم ! بمبورن توپرم كردن ؟ وتيان : نه خير ، خواليت خوش بي براغيان .^۱

۵- وه له (ابي هريره) وه ، له پيغه مبهري خواوه (ﷺ) ده فهرموي :

(مثل بلال مثل النحلة غدت تأكل من الحلو والمر ثم هو حلو كله)^۲

واته : نمونه ي بلال وه كه ههنگ وايه كه له تال و شيرين ده خوات و خويشي هه موو شتيكي هه شيرينه .

" بهرگه گرتني نه شكه نجه له پيناوي خوادا "

له (ابن مسعود) هوه ، ده ليت : (يه كه مينی نه وانه ي ئيسلامي ان ناشكرا كرد كهوت كه س بوون پيغه مبهري خوا (ﷺ) و ، نه بوبه كر ، عمار ، سميه ي دايكي و ، صهيب و بلال و مقداد) (په زاي خويان لي بيت) .

هه چي سه باره ت به پيغه مبهري خوا (ﷺ) ، نه وا خوا به هو ي ماميه وه پاراستي ، نه بوبه كرش به هو ي تيره و هوزه كه يه وه پاريزرا ، نه وانه ي تر هه موويان بي باوه ران بردنيان و بهرگي ئاسنينيان له بهر نه كردن و له بهر خوردا رايان ده گرتن ، ئينجا

^۱ - صحيح / مسلم .

^۲ - دانه پاله كه ي (حسن) ه ، هيبي ده ليت : ته بهراني ريوايه تي كرده وه و اسناد ده كه ي (حسن) ه ، به ژماره (۱۵۶ / ۳۹) .

همرینه که له‌وانه یان شه‌هیدیان ده‌کردن یان ناچار یان ده‌کردن به په‌شیمان بوونه‌وه ، جگه له بیلال که نه‌فسی خوئی له پیناوی خوادا به کهم دمزانی و هه‌روهک لای قه‌ومه‌که‌شی بی‌ نرخ بوو ، له‌بهر نه‌وه بردیان و دایانه ده‌ست مناله ورده و نه‌وانیش به‌ده‌وری کی‌وه‌کانی مه‌که‌که دا ده‌یان سو‌پانده‌وه .. به‌لام بیلال به‌رده‌وام زمانی به وشه‌ی ﴿أَحَدٌ ... أَحَدٌ﴾ هوه بوو .^۱

نومه‌یه‌ی کو‌پی خه‌له‌ف که گه‌وره‌ی بیلال بوو ، له کاتی‌کدا که قرچه‌ی نیوه‌پ‌ردا ده‌هات و خو‌ز گهرم ده‌بوو ، بیلالی ده‌تلانده‌وه به‌سه‌ر نه‌وه خو‌له‌ی که له‌بهر هتا‌وه‌که‌دا قرچه‌ی ده‌هات و فه‌رمانی نه‌کرد به‌ردی گه‌وره‌یان نه‌خسته سه‌ر سنگی و پی‌ی نه‌وت هه‌روا نه‌بیت تا‌وه‌کو محمد به‌ردی نه‌خه‌یه‌وه لات و عوزه‌ا ده‌په‌رستیت یا‌خود نه‌مریت ، به‌لام بیلال بی‌ ده‌نگ نه‌ده‌بوو له وتنه‌وه‌ی ﴿أَحَدٌ ... أَحَدٌ﴾ .

ئیب‌نو که‌سیر ده‌لێت : (کاتی بانگدان له‌مه‌دینه‌دا به‌ریاردرا ، بیلال له‌گه‌ل (ابن ام مکتوم) به‌نۆزه و له‌ نی‌وه‌ده‌ستی پیغم‌به‌ری خوا (ﷺ) بانگیان ده‌دا . جارێ نه‌م و جارێ نه‌و . وه‌ بیلال ده‌نگی‌کی خو‌ش و زو‌لآلی هه‌بوو هه‌روه‌ک زمان پاراو بوو .. نه‌وه‌شی که ده‌گه‌پ‌نه‌وه وه‌ گوا‌یه (سین) ی بیلال له‌ لای خودا (شین ه) هه‌چ ب‌نه‌مایه‌کی نی‌یه .. هه‌روه‌ک له‌ پو‌ژی فه‌ت‌حی مه‌که‌که‌دا له‌سه‌ر که‌عبه‌ی پی‌رو‌ز بانگی فه‌رموو .. و کاتی پیغم‌به‌ری خوا (ﷺ) وه‌فاتی کرد بیلال وازی له‌ بانگدان هه‌ناو .. پاشان به‌ره‌و شام بو جیهاد که‌وته‌ری .^۲

" دابه‌زینی قورئان ده‌رباره‌ی "

له (سع‌دی کو‌پی ابی وه‌قاص) هوه (ﷺ) ، ده‌فه‌رمو‌ی : ئی‌مه شه‌ش که‌س بو‌وین له‌گه‌ل پیغم‌به‌ری خوا (ﷺ) بی‌با‌وه‌ران وتیان : نه‌وانه‌ی وا له‌گه‌ل‌تن ده‌رکه ، چون‌که نه‌وانه که‌سانێ‌کن له‌ شانی ئی‌مه‌دانین . شه‌شه که‌سه‌که‌ش من و ابن مسعود و بلال و

^۱ - حاکم زی‌وا‌یه‌تی کردووه (۳ / ۲۸۴) . ده‌لێت : دان‌ه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ده‌زه‌هه‌بیش به‌ صحیح دایناره . (حیا‌ه الص‌حابه ، ۱ / ۲۲۰) .

^۲ - به‌ر‌وانه : الب‌دایه و الن‌هایه (۵ / ۱۷۸) .

پیاویك له (هذیل) و دوانی تر بووین .. ئیدی خوی پهروردگار ئهم ئایه ته ی دابه زاند : ﴿ ... الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ ﴾ ... سورة الأنعام ، آیه (۵۲) .

واته : (ئه ی محمد (ﷺ) نه که هیت ئه وانه دهر بکه هیت (له مزگهوت و کوپری خواناسین) که له به یانیان و ئیواراندا له پهروردگاریان ده پارینه وه ...) تا کو تایی ئایه ته کان .

" سۆزی بیلال (ﷺ) بۆ پیغه مبهري خوا (ﷺ) "

له سعیدی کوپری عبدالعزیز و غهیری ئه ویشه وه ده گپرنه وه که : بیلال دوا ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) بۆ هیچ کهس بانگی نه دا به لکو پروی له جیهاد کرد .. ئه بوبه کر (ﷺ) ویستی ریگه ی لی بگریت ، فهرمووی / ئه گهر له بهر خوا منت نازاد کردووه ، ئه و ده ست بهر دارم به .

ده لیت : بیلال له شام مایه وه تا وه کو عمر (ﷺ) هاته .. (جابیه) و موسلمانان دا وایان له عمر کرد داوا له بیلال بکات بانگیان بۆ بدات ئه ویش داوا ی لی کرد . ئه وه بوو بیلال پوژیک بانگیدا ، له و پوژدها هی نه د گریا بوو که پیشترو وها نه بینرا بوو بگری .. ئه ویش به هو ی یاد کرد نه وه ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ، ولید وتی : له و پوژده وه خه لکی شام له جیاتی بیلال خو یان بانگیان ده دا !!^۱

بیلال (ﷺ) له شام به خه ریک بوون به خه باته وه مایه وه تا وه کو له تاعونه که ی (عمواس) دا سالی (۱۸) وه فاتی کرد .^۲

سعیدی کوپری عبدالعزیز ده لیت : کاتی بیلال که وته سه ره مه رگ فهرمووی : سبه ی ده گم به خو شه ویستان ، (ﷺ) و ها وه لانی . له ویدا خیزانه که ی وتی : وا وه یلا بۆ من ! بیلالیش وتی : به لام خو شی بۆ من ! به لی ئه ی گه وه ره و سه ره ور (خو شی له خو ت) بۆچی نا ؟ مه گهر مردن بۆ با وه ردار پردیک نی یه که خو شه ویستان به یه ک ده گیه نیت .

^۱ - ارنووط ده لیت : پیاوانی جی ی متمانه ن ، به لام به بهر بچری هاتووه ، سیر (۱ / ۳۵۷) . وه لیدیش (وه لیدی کوپری مسلم) ه .

^۲ - ابن کثیر ئهم رایه ی په سهند کردووه / بدایه : (۵ / ۱۷۹) .

" ۱۹ - عبدالله ی کوپی عمری کوپی حرام (ﷺ) "

" پهروردگار به بی پهرده له گه لی دهدوی !! "

بهراستی به پیزان .. ئەمە ی دهیوئینه وه جیگای سهرسوپمانه .. که سینک پهروردگار به بی پهرده له گه لی بدوی !! به لام هر به خویندنه وه ی ئەم فهرموده یه ی زاتی ئیلاهی ئەو سهرسوپمانه مان نامی نی که ده فهرموی : ﴿ ... وَلَکِنَّ اللّٰهَ یَمُنُّ عَلٰی مَنْ یَّشَاءُ مِنْ عِبَادِهٖ ... ﴾ سورة ابراهیم ، آیه (۱۱) . واته : به لام خودا خو ی منه ت ده خاته سهر هر که سی ذاتی خو ی ویستی له سهری بی له بهنده کانی ...

" ئەم خوشه ویسته ی خوا کی یه ؟ "

عبدالله ی کوپی عمری کوپی حرامی ئەنصاری یه ، باوکی جابر و یه کی که له خاوه ن پیزه کانی شه وی عه قبه . له بهر دا به شداری کردوه ، و له ئوحد شهید کراوه .. ئەمه ش چیرۆکه که ی بهم جوړه یه : -

له جابری کوپی عبدالله وه (ﷺ) ده فهرموی : کاتی کۆشتاری ئوحد هاته پیش شهو باوکم هات بۆ لام و فهرموی / من ههست ئەکه م لهم جهنگه دا ده کۆژیم له گه ل یه که مین هاوه له کانی پیغه مبر خوا (ﷺ) ، سویند به خوا پاش خۆم له دوا ی گیانی پیغه مبر خوا (ﷺ) له تو ئازیز ترم نیه ، وه من قهرزیک به سهره وه یه بۆم جی به جی که و له گه ل خوشکه کانت باش بجوئیوه ، ده لیت : که پۆژمان کرده وه ، باوکم یه که م شهید بوو له جهنگه که دا و له گه ل که سیکی که دا خسته م گۆرک . ئەبینم دلم ناهینی که له که ل که سیکی که دا به یه ک گۆر بسپۆرم بۆیه پاش شهش مانگ دهرم هینایه وه ، ده بینم ههروهک ئەو پۆژه یه که خسته بوومه گۆره که وه جگه له گوپچکه ی نه بی ت .^۱

وه له (جابری کوپی عبدالله) وه ، ده لیت : کاتی عبدالله ی کوپی عمری کوپی حرام پۆژی ئوحد کۆژا ، پیغه مبر خوا (ﷺ) پی ی فهرموو :
(یا جابر ! ألا أخبرک ما قال الله عزوجل لأبيک ؟) فهرموی :

^۱ - حاکم گێڕاوه تییه وه (۳ / ۲۰۳) ده لیت : فهرموده ی (صحیح) له سهر مهرجی (مسلم) .

تهوی، پیت بلیم که خوی پرمردگار چی به باوکت فرموی؟ وتم! بهلی،
فرموی: (ماکلم الله احداً إلا من وراء حجاب، و کلم أباک کفاحاً^۱، فقال: یا عبدی عن علي أعطک، قال: یارب! تخینی فأقتل فیک ثانیة. قال إنه سبق منی (أهم اليها لایرجعون) قال: یارب فأبلغ من ورائی)^۲

فرموی: (خوی گهوره له گهل هیچ کهس قسهی نه کردوه له پشتی پسردهوه نه بیت، به لام له گهل باوکتدا پوبه پرو دواوه و فرمویه تی، نهی بهنده کهم ناواته کانتم پی بلی با بیهنمه دی، نهویش ده لیت پرمودگارم! ناواتم نهویه زیندوم که یتوه تاوه کو له پیناوتدا دوباره بکوژیموه، فرموی: بهراستی نهوه شتی که پراوته توه که (أهم اليها لایرجعون)^۳

ده لیت: نهی پرمردگار! دهی بهوانه ی دوی خوم پابگیه نه.
پاشان خوی گهوره نه نایه تهی دابه زاند: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا...﴾ سورة آل عمران، آیه (۱۶۹).

واته: وانه زانن نهوانه ی له پیناوی خوادا کوژراون، مردوون...
هروه ها له جابره وه ده لی: باوکمیان بو هینام پوژی ثوحد که شیوینرا بوو، نهوه بوو گهیه نرایه لای پیغمبر خوا (ﷺ) که جلیکی به سمردا درا بوو، ویستم لایبهرم و دهی خهم، به لام هوزده کهم پریان نه دام، دیسان ههولمدایه وه لایبهرم به سمریه وه، نه مجارهش هوزده کهم ریگیان لی گرتم، یینجا پیغمبر خوا (ﷺ) فرمانی کرد به لبردنی. له و کاته دا گوئی له دهنگی بوو هاواری کرد. فرموی: نهمه کی یه وا هاوکار دهکات وتیان، کچی عه مره یان خوشکی عه مره، فرموی: (فلم یتکی أو لاتبکی، فمازالت الملائكة تظله بأجنحتها حتى رفع).^۴

فرموی: جا بوچی؟ بگری یان نهگری، نهو بهرده وام فریشته کان به باله کانیان بوونه ته سیبهری تا بهرز کرایه وه.

۱ - واته: دروبه پرو به بی هیچ پرمردیک یان په یامینتیریک. نه مهش پاش مردنیه تی و پیش مردنی نه بووه.

۲ - حسن: صحیح ی سوننه تهکانی ابن ماجه (۲۲۷۶) ارثوط به (حسن) دایناره. سیر (۱/۳۲۸).

۳ - واته بی کومان که ناکه ریته وه ژبانی دنیا.

۴ - صحیح: بوخاری و مسلم ریوایه تیان کردوه.

وه شه‌میده‌کان هه‌ر له‌ویدا که شه‌هید کرا بوون سپارده کران .. و کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هات بو دفن کردنیان فهرمووی : (زملوهم بحراحمهم ، فأننا شهید علیهم)^۱ فهرمووی : به‌برینه‌کانیه‌وه دایانپوشن ، بی گومان که من شایه‌تم له سه‌ریان . وه (ابن سعد) ، (۵۶۳ / ۳) له جابه‌روه ، (پهمزای خوای لی بیت) ده‌فهرمووی : (کاتی) معاویه (بیره‌که‌ی لی دا و فهرمانکرا به دهره‌مینانی کوژراوه‌کانی پوژی ئو خودمان ، کاتی دهرمانه‌نینان پاش چل سال جه‌سته‌یان نه‌رم بوو ، چوار په‌لیان دهنوشتی‌نرایه‌وه . ئه‌مه‌ش مانای ئه‌وه‌یه که زه‌وی لاشه‌ییانی نه‌ خواردوه !! (پهمزای خوایان لی بیت) .

^۱ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه / ابن سعد دهره‌مینانی بو کردوه . (۱۰۵ / ۲ / ۳) .

" ۲۰ - عهمری کوپی جموح (ﷺ) "

" پیس لی مه گرن ، به لکو خواي گه وره شهیدي پیس به خشیت "

فهرموده ی پیروز ...

کی یه ؟

عهمری کوپی جموح کوپی زهیدی خه زه جی نه نصاری یه .

ناماده ی ئو خود بوو ، ئهم کوپانه ی هه یه : معاذ و معوذ و خلاد . که هه موویان ناماده ی بهر بوون ، وه عهمری کوپی جموح له گهل (خلاد) ی کوپی پوژی ئو خود شهید بوون .

" چون موسلمان بوو "

له عکرمه وه ، ده لیت : مصعبی کوپی عمیر هاته مه دینه و خه لکی فی ر ده کرد . عهمری کوپی جموح که سیکی نارده لای و وتی : ئهمه چی یه هی ناوتانه بومان ؟ وتیان : نه گهر ده تهوی دین بولات و قورئان ده دین به گویتدا تا بزانی ت چی یه ؟ وتی : باش ، ئینجا چهند ئایه تیکی سه ره تای سوره تی (یوسف) ی بو خوینده وه عهمر وتی : با پاویتیک له گهل هوز که مدا بکه م .. عهمر گهره ی (بنی سلمه) بوو .

ئهو جا عهمر چوه لای مناف (که یه کی بوو له و بتانه ی پیش ئیسلام ده یانپهرست) وتی : نه ی مناف ! سویند به خوا نه زانیت که هوز که م غهیری تو یان ناویت ، تو ده لیت چی ؟

ئینجا شمشیره که ی له گهر دنی (مناف) کرد و رویش ت ، نه و جا نه هله که ی هه لسان شمشیره که یان برد ، کاتی عهمر گه رایه وه : وتی : باشه کوا شمشیره که نه ی مناف ؟ هه ی پو بییت ، خو بزن به بزنی خو ی پاریزگاری له عهمر وتی خو ی نه کات . سویند به خوا نه زانم سه ی خیر له (ابی جعار) دا نابینم پاشان پیانی وت : نه و من دهمرؤم به لای ماله که مه وه ئیوه ش داوای چاکه له مناف بکه ن . ئینجا روشت ..

ئەوانیش ھەلسان بەشکاندنی و بەسەگیکى مردارەوہ بووہ وە بەستیانەوہ و فەریاندایە ناو بیریک^۱ ئینجا کاتی ھاتەوہ ، وتی : حالتان چۆنە ؟ وتیان : باشین . گەرەم ، خواى پەرەردگار مألەکانمانى لە پیسی پاك کردەوہ .

وتی : سویند بە خوا ئەبینم کە پاش خۆم خراپ جینشینیان کردووم دەربارەى (مناف) . وتیان : ئەوہتا ، لى ی بڕوانە لەناو بیرەکەدا ، ئەویش ھات و سەیریکی کرد پاشان و ناردی بە دواى قەومەکەیدا و پى ی وتن : ئایا من ھەر پىیەك بگرم ئیوہش شوینم دەکەون ؟ وتیان : بەلى ، تۆ گەرەمانى ، ئەویش فەرمووی : دەى ئەوا من ئیوہ دەکەم بە شاھد کەوا من باوەرم ھینا بەوہى بۆ (محمد ﷺ) دابەزیوہ ...

لە (ابن المنکر) ھوہ : پیغمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی : ئەى ھۆزى (بنى سەلەمە) کى گەرەتائە ؟^۲

وتیان : باپیرمان (ابن قیس) ، بەراستى ئیمە ، چاومان پیایدا ھەلنايە ، چونکە کەسیکی چروکە . فەرمووی : (جا چ دەردیک ھەيە لەمە خراپتر ، بەلکو گەرەتان خاوەن کەرەم عەمرى کوپى جموحە .

"دەلیام دەچمە بەھەشت !!"

واقدى دەلێت : لەبەرد دا ئامادە نەبوو ، چونکە کەسیکی شەل بووہ ، بەلام کاتی خەلکی خویان ئامادەکرد بۆ جەنگى ئوحد و کوپەکانى پڤگەیان لى گرت لەوہى بەشدەر بێت و وتیان تۆ کەسیکی خوا بیانووی پیداویت کەنە جەنگیت .^۳

^۱ - کورەکانى پيش خوى موسلمان بوو بوون .

^۲ - فەرمودەکە : (يابنى سلمة ! من سيدكم ؟) قالوا : الجدبن قيس ، وانا لنبخلة ، قال : (وأي داء أدوى من البخل ؟ بل سيدكم الجعد الأبيض عمر و بن المجوح) پیاوانى فەرمودەکە جى متمانەن ، بەلام (مرسل) ە ابونعیم لە (اکلة) (۷ / ۳۱۷) کیتراویەتیوہ ھەرەھا بوخارى لە (الأدب المفرد) دا .

^۳ - خواى گەرە دەفەرموى : ﴿وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ﴾ (سورة نور ، آية ۶۱)

ئویش هات بۆلای پیغمبرى خوا (ﷺ) و سکاایانی لاکرد فرموى :
(لا عليكم أن لاتمعوه ، لعل الله يرزقه الشهادة)^۱ فرموى : هیچتان لهسر ناکهوى نهگه
پیگری لی نهکن ، بهلکو خوا شهادهتی پی ببهخشی .

وه له پیاویهتیکی تردها تووه که عهری کوپی جموح به کوپهکانی دهلیت :
ئیوه پۆزی بهدر پیگهی بههشتان لی گرتم ، سویند به خوا نهگهرام ، ههر دهچمه
بههشتهوه!! نهوهبوو کاتی پۆزی ئوحد هات ، عمر (ﷺ) فرموى : جگه له خهمی
نهو هیچ خهمیکی ترم نهبوو ، بویه داوام کرد ، دهبینم له بهرهکانی پیشهوه دایه .^۲
پهروردگار .. مه مگیروه !

خیزانی عهر دهلیت : چاوم لی بوو ، وهك نهوهی خوی ئاماده کات بۆ جهنگ
پۆزی ئوحد ، لهبر خویهیوه دهیوت : ئهی خوای پهروردگار مه مگیروه . نهوه بوو
خوی و (خلاد) ی کوپیشی لهو جهنگه کوژان . عهری کوپی جموح سواری
حوشترهکی بوو ، و شمشیرهکی به دهستهوه و بهزمانیشی له خودا دهپارایهوه
که منهتی شهادهتی بهسهردا بریزیت و به ئاومیدی نهیگه پینیتتهوه !!

" په یزهیهك بهرهو ئاسمان "

کاتی کۆمهلی موسلمانان و کۆمهلی بی باوهران به یهک گهیشتن : عهری کوپی
جموح هات بۆلای پیغمبرى خوا (ﷺ) و پرسى : ئهی پیغمبرى خوا ! ئایا نهگه
من له پیناوی خوادا (بجهنگم) ههتا دهکوژیم ، ئایا ئهم قاچهم له بههشتدا به ساغی
پى نهکات ؟

پیغمبرى خوا (ﷺ) فرموى : بهلی ، نهوه بوو کاتی له پۆزی ئوحد دا عهر
لهگهڵ برازاکی و (مهولا) یهکیدا کوژان و پیغمبرى خوا (ﷺ) بهلای لاشهکه یاندا
تیپهری فرموى : (کأني أنظر اليك ثمسي برحلك هذه صحیحة فی الجنة)

^۱ - پیاوانی جی متمانه : ابن هشام (۲ / ۹۰) .

^۲ - پیاوانی جی متمانه : بهلام بحر بجره . بروانه پهراویزی سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۵۵) .

فرمووی : وک نهووی به چاوی خوم دتبینم و لیت دپوانم کهوا بهو قاقچهتهوه به ساغی له بهه شتدا پړی نه کهیت .. و پاشان فرمانی کرد همرسیانینان بحرینه یهک گورپوه .^۱ له ریوایه تیکی تردا پوژنی ئوحد پیغمبره خوا (ﷺ) فرمووی : (قوموا الی حنة عرضها السموات و الارض أعدت للمتقین) .

واته : خوتان ئاماده کهن بو بهه شتیک فراوانی یه کهی هیندهی فراوانی ئاسمانه کان و زهوی یه و بو ته قواداران ئاماده کراوه . عهریش که قچیکی نه شهلی هه لسا یهوه و وتی : (سویند به خوا له بهه شتدا نه بی بارگه دانیم - واته له سمر پشتی ئهم و لآخهم دانا بمزم له بهه شتدا نه بی) نهوه بوو جهنگا هه تاوه کو کوشتیان مالک ده لیت : عهر له گهل (عبدالله ی کوپی عهری کوپی حرام) دا خرا نه یهک کفن و همر لهو جییهی جهنگه کهی تیا نه جامدا سپارده کرا (ﷺ) .

له سهرده می (معاویه) دا بوو که ئاوه پو گورپه کهی تیگ دابوون بو یه دهریان هینان و جییه که یانینان گورپی ، بینیان هیچ نه گورپابوون وک نهووی دوینی مرد بیتن ، یه کیکیان که بریندار کرا بوو دهستی خستبووه سهر برینه کهی و بهو جوړه شهید بوو بوو ، بو یه همر بهو جوړه دفنیان کردبوو ، وه نهو پوژهی دهریان هینا یه وه تاوه کو جیگه کهی بگورن ، دهستیان لایرد له سهر برینه کهی و پاشان بهریان دا وک خوی گه پرایه وه سهر برینه کهی ، له کاتیکدا نیوانی پوژنی ئوحد و نهو پوژه (۴۶) سال بوو .^۲ بهو جوړه شهاده تی کرده په یژیه که بهرو ئاسمان (رمزای خوی لی بیت) .

^۱ - دانه پاله کهی (حسن) ه / احمد دهرهینانی بو کردووه (۵ / ۲۹۹) (حافظ ییش له (الفتح) دا به (حسن) دایناوه (۳ / ۱۷۳) .

^۲ - صحیح : (ابن سعد) به دریز تر لهماه دهرهینانی بو کردووه ، حافظ ده لیت : له (الفتح) دا که (صحیح) ه ، (۳ / ۱۷۳) .

" ۲۱ - نهبو دوجانه (ﷺ) "

" خاوهنسی سهروپیچس مهرگ "

کی ښه ؟

ئو پالوانه شیر ناسا ښه که به (ابو دوجانه) بهناوبانگه ناوی (سماکی کوپی
خمرشهی کوپی زهیدی ساعدی) ښه .

لهبهدر و ثوحد دا بهشدار بووه له جهنگی ثوحد دا لهگهل پیغمبره خوا (ﷺ)
مایهوه و بهیعتی دایه لهسر مردن ، وه پوژی (یه مامه) کوژا . یهکی بوو لهوانه
بهشداریان له کوشتنی موسیلهمهی دروژندا کرد .

نهم پالوانه مان بهوه له هارولانی تر جیا نهکریتهوه که ریگهیهکی تاک و تایبهتی
ههبوو لهشپ کردندا ، ئو له پوژی جهنگدا .. وها دهبینرا که سر و پیچیکی سووری
لهسری دهپیچا وهک دروشمیک بو نازایهتی و لهپوشتنیدا فهخر و شانازی نهکرد وهک
نهرهی گالتیهی به باتل و نههلهکهی بیت .. و شمشیرهکی بهرن دهکردهوه وهک
مهشخهلیکی ناگرین .. و هر که له ملی (گهرنی) بی باوهپیکی دها ، بهراست و
چه پیدا پووی وهردهگیرا و وهک شیر هاواری دهکرد : " من نهبو دوجانهم " .

پیغمبره خوا (ﷺ) دهربارهی پی و پوشتنی نهبو دوجانه فرموی :

(إِنْ لَمْ تُبِيعْهَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْضِعِ)^۱

واته : نهم پی و پوشتنه خوا و پیغمبرهکهی (ﷺ) رقیان لی دهبیتهوه ،
مهگر له جوړه جیگایانهدا نهبیت - واته مهگر له کاتی جهنگ و پووهپو بوونهوه
لهگهل بی باوهپاندا .

۱ - هیثمی له (المجمع) دا (۶ / ۱۰۹) باسی کردووه و کیراویه تیهوه بو طبرانی و دهلیت : کهسانیکی تیابه که

نه مناسین .

" ټېبو دجانه (ﷺ) به شمشیری پیغمبري خوا (ﷺ) شهر دهکات "

(انس) دهلیت : پیغمبري خوا (ﷺ) پوژي ثوحود فهرمووی : (من يأخذ منی هذا ؟) کی ټم شمشیرم هله دهگری ؟ هه موو دهستیان دریژ کردوو هرکه س دهیوت : من ، من ، فهرمووی : (فمن يأخذه بحقه ؟) فهرمووی : ټه ی کی مافی خوئی پیده دات کاتی هه لی دهگری ؟ خه لکه که هه موو کشانه وه . (سماک ی کوړی خرشه ی ټېبو دجانه) وتی : من هه لی ده گرم و مافی خوئی پی دده م .

دهلیت : هه لی گرت و دهستی کرد به له ت کردنی (شق کردنی) سهری بی باومړان .^۱

" ټه ده ب وړی له گه ل شمشیری پیغمبري خوا (ﷺ) "

له زیږی کوړی عوامه وه (ﷺ) ، دهلیت : پیغمبري خوا (ﷺ) شمشیری کی له پوژي ثوحود د نیشانی خه لکی دا که کامیان هه لیده گرن و فهرمووی : (من اخذ هذا السيف بحقه ؟) ټېبو دجانه وتی : ټه ی پیغمبري خوا (ﷺ) ! من هه لیده گرم و مافی خوئی پی دده م . ټه بی مافه که ی چی بی ؟ دهلیت : پیغمبري خوا (ﷺ) شمشیره کی پیدا . ټېبو دجانه چوه دهر و منیش شوینی که وتم . هر که به لای شتی کدا تیده په پی له ت و په تی ده کرد تاگیشت به کو مله ی نافرته له بناری چیا که دا و (هند) یان له گه لدا بوو (پيش موسلمان بوونی) .

هند ټم هو نراوه یه ی وت :

نحن بنات طارق نمشي على النمارق

والمسك في المفارق إن تقبلوا نعائق

أوتدبرا نفارق فراق غير وامق

دهلیت : ټېبو دجابه ویستی بیکوژیت ، هند هاواری کرد له پروی بیابانه که وه ، به لام که س وه لامی نه دایه وه ، ټه ویش وازی لی هینا ، به ټېبو دجانه م وت : هه موو کاره کانتم بینی و پیان سهرسام بووم (موعجیب بووم) ټه وه ټه بی بوچی ټه و نافرته ت نه کوشت ؟

^۱ - صحیح : مسلم گنراوه تیره (۲۴۷۰) .

دهلیت : ناخر ئو هاواری کرد و کەس وەلامی نەدایەو، منیش حەزم نەکرد و بە شمشیرە پیغمبەری خوا (ﷺ) بدهم لە نافرەتیک کە هیچ پشت و پەنایەکی نەبوو^۱ نووسەر دهلیت :

سویند بەخوا نا ئەمەیه پیاوهرتی لە بەرزترین پلەیدا .. ئیتر دەجال و درۆزنەکانی سەردەم چی دهلیت بەم هەلویستانە ؟ ئەوانە ی خراپە دەلێن لەسەر ئیسلام ؟ کوا ئەم بنەما پیرۆزانە لەلای دۆزمنانی خوا ، کە سنووری پیرۆزی یەکانیان شکاندوو و نامووسی نافرەتان و موسلمانانیا ن هەتک کردوو و ورگی نافرەتانی دووگیانیا ن هەلپریو ؟! سکاڵامان هەر بۆ لای خوا یە ..

پۆژانی ئەم تیکۆشەرە تی ئەپەڕین بەبێ ئەوەی هیچ کۆششیک وەلانیت لە پیناوی سەرخستنی ئیسلام و سەر بلند کردنی ئەهلهکید و لە هەموو غەزایەکدا بە دوا ی شەهەدتا بوو ، و ئەوپەری ئاواتی بوو کە لەلای پەرورەدگاری لە ناو شەهیداندا ئەژمار بکری و تاکە ئامانجی بوو ..

پەرپەرەوی ژیا ن تیپەری و جەنگی (یەمامە) هاتە پیش و هاوەلانی لە باخچەکیاندا (باخچە ی مەرگ) خۆیا ن حەشاردا .. وە ئەم پالەوانە ، لە کاتی کدا لەسەر مەیدانی جەنگە کەدا بوو ، لە بیر کردنەویدا بوو کە چۆن خۆیا ن بگەییەننە باخچەکە و .. ئەهلهکە ی وەدەرنێن و تووشی سزای شایستە ی خۆیا نیا ن بکەن ..

وە لە قوربانیانیک ی سەر سوپەینەردا کۆمەلێک لە هاوەلانی خۆیا ن کرد بە باخچەکەدا ... کە پالەوانی ئەم باسەمان یەکی بوو لە ناویاندا و قاچی شکا ، بەلام وەک شیر هەلسایەو و شمشیرە پیرۆزەکە ی بەرز کردووە .

لە سەر یەک قاچ شەپری دەکرد !! چ سەر سوپمانیک .. دەپروانی .. چاوی کەوت بە مسلیمە ی درۆزن و وەک حوشتیریکی (اورو)^۲ دەهاتە پیش چاوی ... لەولاشەو (وەحشی کۆری حرب) بکوژی حەمزە (ﷺ) هاتە پیشەو و پرمەکی بۆ هاویشت ، لی ویدا و لەلایەکی دیکە یەو هاتەو دەرەو ، و هیندە ی چاوتروکانیک ئەبوو دجانە بەرو (مسلیمە) بۆی دەرچوو ، بە شمشیر لی ی دا ، هەرچی (مسلیمە) ی ستەمکارە لە

^۱ - پیاوانی جی ی متمانەن (البزار) رپوا یەتی کردوو . الجمع (۶ / ۱۰۹) .

^۲ - وشتیریکە رەنگی سپیەکی رەشبارە و کۆشەکە ی زۆر بەتامە ، بەلام کارو رینگە کردنی باش نیە - (معجم

خوینی خویدا دهگلا و بهسزای شایستهی خوئی گشت لهسهر شه دروځیهی بهدهم
 پهرومردگاروه کرد بووی و خهئکی پی گومرا کرد بوو .
 شهوه بوو موسلمانان وهک گیره لووکهی لهناو بهرخویان کرد به باخچهکهدا ،
 لهسوپای مسیلمه نزیکه (۱۰) هزار کهسیان کوشت ...
 لهموسلمانانیش سهدان شههید بوون (هندی دهلین (۶۰۰) کهس دهبوون) ،
 لهناویاندا (ابو دجانه) بوو (ﷺ)^۱ ... و به نامانجی خوئی گهیشته .

^۱ - بروانه سیردی ژبانی (ﷺ) له : البدایه (۵ / ۳۱ / ۴۴) سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۴۳ ، ۲۴۶) .

" ۲۲ - مصعبی کوپی عمیری (ﷺ) "

" بانگخوازی به کاریگر و نه باتکاری پشوو دربر "

بانگ کردن بۆلای ئایینی خوا تهنه چهنه ئامۆزگاری یهك و تهنه چهنه دم‌پرینێك نی یه له زار بێته دهر ، به‌لكو پرۆگرامی ژیانه بۆ كه‌سی بانگخواز .. كه له‌ناو وێژداندا سه‌قامگیر ده‌بێت و شوێنه‌واره‌كه‌شی له‌سه‌ر هه‌لس و كه‌وت و جه‌سته‌ی مڕۆڤه‌ دهرده‌كه‌وێت ... وه بانگخوازی په‌هبانی هه‌موو شتیکی بۆ خۆی جیهانیان و بێ هاوتایه .. (مصعب) یش یه‌كێكه له‌م نمونه تاقانه‌یه ...

مصعب کی یه ؟

مصعبی کوپی عمیری عبدمناف ... گه‌وره و شه‌هیدی پێشینه‌ی به‌دری قوره‌یشی یه .. به‌دوای پیغه‌مبه‌ری خوادا (ﷺ) هاته مالی ئه‌رقه‌م و ... ئیسلام بوونی خۆی شارده‌وه ..

وه به نه‌ینی سه‌ردانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ی ده‌کرد ، کاتیکیش پێیان زانی به‌ندیان کرد و به به‌ند کراوی مایه‌وه تاوه‌کو هه‌جهره‌تی یه‌که‌می کرد بۆ حه‌به‌شه .

دواتریش هه‌جهره‌تی دووه‌می کرد .. پێش موسلمان بوونی ، یه‌کی بوو له خوشگوزمراوترین كه‌س له ژیانیدا ، به‌لام كه موسلمان بوو ، وازی له دنیا و خوشی یه‌كانی هه‌نا و بووه زاهد تاوه‌کو پێستی وه‌ك پێستی مار كرژ و نه‌یار بوو .^۱

له عه‌لی کوپی ابی تالیبه‌وه (ﷺ) ، ده‌لیت : هاتم بۆ مزگه‌وت له‌وی بوم (مصعبی کوپی عمیر) دهرکه‌وت كه بورده‌یه‌کی پینه کراوی له‌به‌ردا بوو ، و ئه‌و پێشتر خوشگوزمراوترین لاو و جوان چاکترینیان بوو له مه‌که‌ه ، ئه‌وه بوو کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌ها بینیی ، ئه‌و خوشگوزمراوی و په‌فاهیه‌تی ئه‌وسای وه بیرکه‌وته‌وه ، حالی ئیستاشی بینیی كه تێیدا یه ... بۆیه فرمێسك له چاوه‌کانی هاته خواره‌وه بۆی .. و پاشان فهرمووی : (أنتم اليوم خير ، أم إذا غدی احدکم یخفنه من خیر و لحم ؟)

^۱ - بروانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۰۵) .

فەرمووی : ئیوه ئەمڕۆ باشن ، یان ئەوێی کە بە کاسەیهک لە نان و گوشت پوژ
بکەنەوه ؟
وتمان : ئەوکاتە باشتەر ئەبووین بەشی مانەوهمان هەبوو خوشمان بۆ پەرستش
یەکلایی دەکردەوه . ئەویش فەرمووی : (بل أنتم اليوم خير ، منکم یومئذ)^۱ فەرمووی :
بەلکو ئیوه ئەمڕۆ باشتەر لەو کاتەتان .

" بانگخوازی بەکاربەر "

پاش ئەوێی کۆمەڵی پشتیوانان بەیعتی یەکەمیان دایە پیغمبەری خوا
(ﷺ) ، پیغمبەری خوا (ﷺ) مصعبی نارد بۆ مەدینە تاوەکو قورئانیان بۆ بخوینی و
لە دین تێیان گەیەنیت ، مصعب دەهاتە مالهکانیان و بانگی دەکردن بۆ ئیسلام ،
خەلکیکی زۆر موسلمان بوون و ئیسلامیان لەناودا بلأو بووێهه ، پاشان پەیامیکی نارد
و بۆ پیغمبەری خوا (ﷺ) و داوای مۆلەتی لی کرد کە موسلمانان کۆ بکاتەوه ،
ئەویش مۆلەتی داو (مصعب) یش (ﷺ) لە مالی (بنی خیثمە) کۆی کردنەوه .
پاشان لەگەڵ ئەو (۷۰) کەسە کەلەگەڵیدا بوون لە عەقەبەیی دووهمدا ، هاتنە
لای پیغمبەری خوا (ﷺ) و ماوێهەکی کەم لە مەککە مایهوه پاشان پێش پیغمبەری
خوا (ﷺ) چوو مەدینە و ئەو یەکەم کەس بوو کە پێی خستە مەدینە ..
وه لە ئێبنو شەبابهوه ، دەلیت : کاتی ئەهلی (عەقەبە) بەیعتیان دایە پیغمبەری
خوا (ﷺ) و گەرانهوه لای هۆزەکیان و بەنەینی بانگیان دەکردن بۆ ئیسلام و قورئانیان
بەسەردا دەخویندن (معاذی کوری عفراء) و (رافع ی کوری مالک) یان نارد بۆ لای
پیغمبەری خوا (ﷺ) و داوایان کرد کە سیکیان بۆ بنیڕیت لە لایەن خۆیهوه تا خەلکی
بۆلای قورئانی پیرۆز بانگ بکات وتیان : چونکە ئێستا دانیان کە خەلکی شوینی
دەکەون ، پیغمبەری خوا (ﷺ) یش (مصعب ی کوری عمیر) ی بۆ ناردن ئەویش
بەردەوام بانگی دەکردن و پێنموونی دەکردن بۆ سەر پێگەیی پەرەزگار ، وه

^۱ - ترمزی دەرھیتانی بۆ کردووه (۲۴۷۸) دەلیت : فەرموودە (حسن غریب) ۵ .

له سهرده ستي ئهو ، كه م مال هه بوو له مالي نه نصاري يه كاندا كه كه ساني خانه دانيان لى موسلمان نه بوو بيت .

ئوه بوو (عمري كوړى جموح) موسلمان بوو بته كاناني تيكشاند ... و موسلمانان بوونه به عيزه ترين كه ساني نه هلى مه دينه ، نه وسا (مصعب) گهرايه وه لاي پيغه مبهري خوا (ﷺ) و به (المقرئ) ناويان دهبرد .

" خه باتكاري ئارامگار "

پوژى ئوحد (مصعب) ئالاي موسلمانان بهر زكردبوه وه ئوه بوو كاتى موسلمانان نه ويان به سهرده مات ، كه هات ، مصعب ئالاكه ي هر به بهرزي هيشته وه ، تا (ئبنو قمينه) لى هاته پيش و له ده ستي راستى داو په راندى (مصعب) يش دهيفرموو : ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ﴾ سورة آل عمران ، آية (١٤٤) . و ئالاكه ي به ده ستي چه پى بهر زكرد وه ، (ئبنو قمينه) ي خوانه ناس له وه ده سته شى دا و نه ویشى په راند ، ئهو جا مصعب ئالاكه ي له خوگرت و به همدوو قولى له ئاميزى گرت و نهيفرموو : ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ﴾ ئينجا بو سييه م جار به (پم) لى داو شهيدى كرد .

ئبنو ساعد ، ده لیت : عبدالله ي كوړى فضل وتى : كه مصعب كوژرا ، فريشته يه كه له شيوهيدا ئالاكه ي بهر زكرد وه ، پيغه مبهري خوا (ﷺ) له كوتايى پوژدا دهيفرموو : (تقدم يا مصعب) وهره پيشه وه مصعب فريشته كه ناوړي دايه وه بوى و فهرمووى : (مصعب نيم) ئهو كاته پيغه مبهري خوا (ﷺ) زانى كه فريشته يه و خودا بو پشتگيرى لى كردنى ناردوويه تى .^٢

وه له پيوايه تى (ابنو هشام) دا هاتوه / كاتى مصعب كوژرا ، پيغه مبهري خوا (ﷺ) ئالاكه ي دا به على كوړى ابوتاليب و كوملئيك له موسلمانان .

^١ - كه سيكه خوئندنه وهى قورئان فترى خلكى بكات .

^٢ - بروهانه : صفة الصفوة (١ / ٢٠٦) .

وه له (عبیدی کوپی عمیر) هوه ، ده لیت : کاتی پیغمبری خوا (ﷺ) له
 (نوحود) بوویه وه دای به لای مصعبی کوپی عمیردا به کوژراوی ، ئه م نایه ته ی
 خوینده وه : ﴿ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رَجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ﴾ سورة الأحزاب ، آیه (۲۳)
 وه له (خباب) هوه ، ده لیت : ئیمه له گه ل پیغمبری خوا (ﷺ) له پیناوی
 خوادا کوچمان کرد و پاداشتمان که وته سهر خوا ی په رومردگار . هه یه له ئیمه که ههر له
 دنیا دا به شیک له پاداشتی خو ی وهرگرت ، هه یه شوو رویشته و هیچی له پاداشته که ی له
 دنیا دا نه خوارد ، له وانه (مصعب ی کوپی عمیر) بوو که پوژی نوحود شهید کرا ،
 هیچمان نه دیه وه بیکهینه کفنی جگه له بوورده ی که نه گهر بماندایه به سهریدا پنیه کانی
 دمرده که وتن و بماندایه به قاچیدا سهری به دمرده که وت ، تا پیغمبری خوا (ﷺ)
 فرمانی پی کردین که سهری پی داپوشین و بریک له پوه کی (انخر)^۱ له سهری بنین .

^۱ - صحیح / زانایان کوکن له سهری . (انخر) یش روه کینکی بۆن خوشه .

" ۲۳ - جعفری کوپی ابی تالیب (ﷺ) "

" له گهل فریشته کاند له تاسماندا دهفری !! "

میوانی ئه م چهند لاپه پریه مان ، شهیدی پایه بهرز و بهرپز ، بهیдахی
تیځو شهران ئه بو عبدالله ی کوپه مامی پیغمبر خوا (ﷺ) ، (جعفری کوپی ابی
تالیب (ﷺ)) ی برای (عل کوپی ابی تالیب) ه و به ده سال له پیښهوا علی
گوره تره ..

همردو هیجره ته که ی کردووه ، و له حبه شهوه بو مه دینه هیجره تی کردووه و
پاش گرتنی خه یبر له گهل چهند که سیځ له هاوه لان هاته وه بولای موسلمانان ،
دواتریش له مه دینه چهند مانگیځ مایه وه ، پاشان پیغمبر خوا (ﷺ) فرمانی پی
کرد به سهر سوپایه که وه بو جهنگی (مؤته) (پی که ون له ناوچه ی (کهرک) .. له وی
شهید بوو .. پیغمبر خوا (ﷺ) به هاتنی جه عفر و گهرانه وه زور خوشحال بووه
همروه ک سویند به خوا به وه فاتی زو ناره حهت بوو ..

" چاکه کانی "

۱- له (براء) وه ، ده لیت : پیغمبر خوا (ﷺ) به جعفری فرموو : (اشتهت خلقی و
خلقى)^۱

واته : له پوخسار و له رهوشتشیدا له من ده چیت ..

۲- له (ابی هریره) وه (ﷺ) ، ده فرموئ : له پاش پیغمبر خوا (ﷺ) کهس باشر
له جعفری کوپی ابی تالیب سواری خوئ تا ونه داوه له به خشنده یی و پیزگرتندا.^۲

^۱ - صحیح : بخاری دهره یانی بو کردووه (۲۶۹۸) له بابی (الصلح) دا .

^۲ - دانه پال که ی (جید) ه / احمد و ترمزی ربوایه تیان کردووه و ده لیت : فرموده ی (حسن و غریب و صحیح) ه .

" لبقای جعفر به نجاشی له حبه‌شه "

له (اُم سه‌له‌مه) وه ، ده‌لیت : پاش ئه‌وه‌ی مه‌ککه بو ئیمه ته‌سک بووه‌وه و هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌شکه‌نجه ده‌ردران و توشی به‌لاو فیتنه ده‌هاتن و نه‌یشیانزانی که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ناتوانیت ئه‌و نارچه‌تی و به‌لایه‌یان له‌سه‌ر هه‌لگری ، له کاتی‌کدا ئه‌و له ژیر پارێزگاری مام و هۆزه‌که‌یدا بوو و به‌و هۆیه‌وه که‌تر توشی نارچه‌تی ده‌بوو ، بۆیه پیاوانی فهرموو : (أن بأرض الحبشة ملك لا یظلم أحد عنده ، فآخقوا ببلاده حتی یجعل الله لکم فرجا و مخرجاً) فهرمووی : (له زه‌وی حبه‌شه پادشایه‌کی لی یه ، هه‌رگیز سته‌م له هه‌چ که‌سیک نا‌کریت له لای ، له‌به‌ر ئه‌وه به‌رۆن بو و لاته‌که‌ی ئه‌و تا ئه‌وکاته‌ی خوا‌ده‌رووی خه‌یر ده‌کاته‌وه) ئیمه‌ش به جیا‌جیا ده‌رچووین بو لای تا هه‌موو کو بوینه‌وه له‌لای و له‌وی با‌شترین مال‌مان خست له‌لای با‌شترین هاوسی له حبه‌شه و له ئاینه‌که‌مان دُنیا و ئه‌مین بووین .^۱

له ریا‌ویه‌تیکی تردا : ...

ئوم و سه‌له‌مه ده‌لیت :

" که گه‌یشتی‌نه حبه‌شه ، به با‌شترین دراوسی‌مان گه‌یشتین که نجاشی بوو ، به‌راستی دُنیا بووین له ئاینه‌که‌مان و خواپه‌رستی خۆمان‌مان ده‌کرد به بی ئه‌وه‌ی ئازار به‌دین و هه‌چ شتیکی خراپ به‌بینن .

که ئه‌مه به قوره‌یش گه‌یشت ده‌ستی‌ان کرد به پلان دانان که دوو پیاوی به‌هه‌یز به‌ئینه لای نجاشی و چه‌ند دیاری یه‌ک له شته جوان و ناوازه‌کانی مه‌ککه‌ی بو بینن ، جوان‌ترین ئه‌و دیاری یانه‌ی بۆیان هه‌نا بوو پیسته بوو ، ئه‌وه بوو پیسته‌یکی زۆریان له‌گه‌ل خۆیان هه‌لگرتبوو بو نجاشی و که‌سیان له (بطارق) (واته : زاناو پراویژکاره ئایینی یه‌کان) ی نجاشی به بی دیاری نه‌هه‌شته‌وه و له‌گه‌ل دیاری یه‌کاندا (عبدالله ی کوپی ئه‌بی ربیع) و (عه‌مری کوپی عاص) یان نارد .

فه‌رمانیان پی کردن و پیان پراگه‌یان‌بوون که به‌هه‌ریه‌که له‌و (بطارق) انه دیاری یه‌ک به‌دن پیش ئه‌وه‌ی باسی ئه‌وان لای نجاشی بکه‌ن و پاشان دیاری یه‌کانی نجاشی

^۱ - دانه‌پاله‌کی (صحیح) ه / ابن هشان (۳۴ / ۱) ابو نعیم له (الحلیه) (۱ / ۱۲۴) .

پیشکەش بکەن و دواى لى بکەن کە موسلمانەکانیان بداتەو دەست پيش ئەوێ قسەیان لەگەڵ بکات . (واتە دەیانوسیت بوار بە موسلمانان ئەدات قسەى خۆیان بکەن).
 ئوم سەلەمە دەلیت :

ئەو بوو ئەو دوانە هاتن و گەیشتن بە نجاشى کە لە لای ئەو لە باشتەین جیگادا بووین و باشتەین هاروسى بوو بۆمان ، وە پيش ئەوێ بینه لای نجاشى وەك پیاوان و ترا بوو ، هیچ کەسیان لە (بطارق) کەکانى نجاشى بە بى دیارى نەهێشتەو و بەهەر یەکیکیشیان دەوت : چەند غولامى نەزان لە ئیمە بەشەو پەنایان هیناوەتە لای پادشا ، کە لە ئاینى باوباپیرانیان هەلگەراوەتەو و نەیشەتاونەتە ناو ئاینەکەى ئیو ، بەلکو ئاینیکی تازەیان داھیناوە نە ئیمە و نە ئیو لى ئاگادارن ، وە ئیمە ئیستا لەلایەن پیاو ماقولانى هۆزەکانیانەو نیراوین بۆلای پادشا نجاشى تاوێکو بیانگیریتەو بۆلای هۆزەکانیان ، لەبەر ئەو ئەگەر قسەمان لەگەڵ پادشا کرد دەربارەیان ئیو ئامارەى بۆ بکەن کە بیانداوە دەستمان و هیچ قسەیان لەگەڵدا نەکات ، چونکە ئەوان قەوم و کەسەکانیان بەرچاو پووتن بەو نەنگیەى کە ئەوان پى ی هەلساون .
 ئەوانیش وتیان بى خەم بن .. پاشان هەردو نیراو دیارى یەکانیان پیشکەشى نەجاشى کرد و ئەویش لى وەرگرتن .

ئەوجا دەستیان کرد بە قسە کردن :

وتیان :- ئەى پادشای بەرپز ، لە راستیدا چەند غولام و نەزانیک لە ئیمە بەشەو پەنایان هیناوەتە ولاتەکەت و وازیان لە ئاینى قەومەکەى خۆیان هیناوە و نەشەتاونەتە ناو ئاینەکەى تۆو ، بەلکو ئاینیکی تازەیان داھیناوە کە ئیمەش و ئیوێش نەمانبیسئو . ئیستا پیاو ماقولانى قەومى ئەمانە لە باوان و مام و تیرەکانیان ئیمەیان ناردووە بۆ لای بەرپز ، تاوێکو بیانگیریتەو بۆیان ، چونکە گەرەکانیان بەرچاو پووتن لەمان و زانترین بە و نەنگى یەى هیناویانە تە پیاوان تاوێکو سەرزنشتیان بکەن .

ئوم سەلەمە ، دەلیت : هیچ شتیک ناخۆشتر نەبوو لە لای عبدالله ی کوپى ربیعە و عەمرى کوپى عاص ^۱ ، لەوێ کە نجاشى گوى بۆ موسلمانان رابگریت ، دەلیت : خیرا

^۱ - نەم چیرۆکە پيش موسلمان بوونی (عەمرى کوپى عاص) (ﷺ) .

(بطارق) هكانی دهوری وتیان : راست دهلین گهرم ، قهومه كهیان بهر چاو پوونترن لییان و زاناترن ، بیاندرهوه دهستیان با بیانبه نهوه ناو ولات و قومی خویان .

دهلیت : نجاشی تووړه بوو ، پاشان وتی : نا بهخوا نایاندهمه دهستان ، كهسانك نادهمه دهستان كه په نایان هیناو ته ولاته كم و منیان هلبژاردووه و غیری منیان هلبژاردووه كه په نای بوبه ن ، هه تاو هكو پرسیاریان لی ته كم دهرباره ی نه مه ی كه شم دوانه باسی نه كن ، نه گهر وا بوون نهوا نهیاندومه دهستیان و نهیانیرمهوه بوو هوزكانیان ، نه گهر وایشنه بوون ، پیگه یاناندهم بیانبنهوه و باشتړین هاوسی یه تی یان دمرهق نیشان نهدهم تا نهو كاته ی له لام بمیننهوه .

دهلیت : ئینجا ناردی بهدوای هاوه لانی پیغه مبر ی خوا (ﷺ) كه بینه ناو دانیشتنه كهوه . كاتی په یامبره كه ی نجاشی هات و پی ی راگهیاندن كهوا پادشا داویان دهكات ، كو بوونهوه و بهیه كتریان وت : چوینه لای نجشای ، چی پی بلین ؟ نهوانی تریان وتیان : سویند بهخوا هر نهوه دهلین كه دهیزانین و پیغه مبرمان (ﷺ) فرمانی پی كردوین ، هرچیش نه بی با بی . كاتی هاتن نجاشی فرمانی كرد بهزانا ئایینی یهكانی كه پهراوهكانیان له دهوری كو بكهوه .

" جعفر ئیسلام نمایش دهكات "

نجاشی پرسى : شم ئاینه چی یه كهوای لی كردوون له ئاینی قهومه كه تان بچنه دهرهوه و نه شیهینه ناو ئاینی ئیمه یان ئاینی یهكی له نه ته وانه ؟ نوم سه له مه دهلیت : نهوه ی وه لأمی نجاشی دایهوه (جعفری كوری ابی تالیب) بوو (ﷺ) .

فرمووی : نه ی پاشا ، ئیمه قهومیكى نهزان بووین ، بتمان دپهرست و مردارهو بوومان دهخوارد و خراپه کاریمان دهكرد و پیگه ی په حمان دهری و هاوسی یه تیمان نه دهزانی و نهوه مان كه به هیز بوو لاوازه كانمانی دهچه وساندهوه ، هر له سهر نه مه بهردهوام بووین تاخوا پیغه مبر یكى له خومان بو ناردین كه نه ژادی دناسین و له راستگووی و نه مینی و پاکی دلنیاين ، بانگی كردین بو یه كتا په رسته خودا و خوپاك كردهوه لهوه ی كه خومان و باوبا پیرانمان دهمانپهرست له بهر دوو بت و فرمانی پی كردین كه راستگووین و نه مانهت بپاریزین و په حم بگهیه نین و هاوسی یه تی بهباشی

بکەین و دەست هەلگرین لەحەرام و خوینپرشتن و پێگری کردین لە خراپەکاری و درۆ کردن و خواردنی مالی هەتیوو لە ناموسدانی نافرەتانی بێ تاوان و داوینپاک و فەرمانی پێ کردین کە تەنھا خودا بپەرستین و هاوێلی بۆ دانەنێین و هەروەها فەرمانی پێ کردین بە ئەنجامدانی نوێژو پۆژ و زەکات .

دەلیلت : ئینجا کاروبارەکانی ئیسلامی نیشاندا و دواتر فرموی / ئیمەش باوەرمان پێ هینا و شویینی کەوتین لەسەر ئەوەی کە لە خواوە بۆی نیراوە و دەستمان کرد بە پەرستنی خۆی تاک و بێ هاوتا و ئەوەی حەرام بوو دەستمان لێ هەلگرت و ئەوەی حەلال بوو بە حەلألمان زانی و لەسەری پۆشتین ..

لەسەر ئەمانە ، قەومەکەمان دەستی کرد بە دوژمنایەتی کردن لگەلمان و ئەشکەنجە دانمان و چەندین بەلایان بەسەر داھینان تا لە ئاینەکەمان واز بێنین و بگەرێنەووە سەر بپەرستنی و ئەو خراپەکاری یەئەوسا دەمان کرد دەستی پێ بکەینەووە ، ئەو بوو کە ئیمەیان چەوساندەووە و دەستیان کرد بە ستمکردن لێمان و دنیایان بەرووماندا تەسک کردەووە لە پینا و پاشگەز کردنەووەمان لە ئاینەکەمان . ئیمەش ھاتین بۆ ولاتەکەئێ تۆو تۆمان ھەلبژارد بەسەرکەسانی تردا و حەزمان بە پەنا و پالێشتی تۆ کرد ، بەھیوای ئەوەی کە لەلای تۆستەممان لێ نەکریت ، ئەئێ پادشای بەرێز ...

ئوم سەلەمە دەلیلت :

نجاشی پرسى : ھىچىت لەو لەلایە کە خودا بە پێغەمبەرکەتاندا نادووێت ؟ جعفر / بەلێ .

نجاشى / بۆم بخوێنە .

دەلیلت : جعفر چەند ئایەتیکی سەرەتای سورەتى : ﴿ کەعەبى ﴾ ی سورەتى مەرىم

ی خوێندەووە .

دەلیلت / نجاشى کە گوێ ی لەو چەند ئایەتە بوو دەستى بەگریان کرد ھەتا ڕیشى تەپ بوو ھەروەك زانا ئاینیەکانیش دەستیان بە گریان کرد ، تا پەرەوێکانى دەستیان تەپبوو ، پاشان نجاشى پێى وتن : بەراستى ئەمە و ئەوەشى کە بۆ (عیسی) ھاتە خوارووە ھەردووکیان لە چارایەکەووە سەرچاوەیان گرتوووە . بڕۆن ، سوێند بەخوای نایاندەمە دەستان وشتی واناکەم ...

دهلیت :

کاتی له لای نجاشی هاتنه دهره وه عه مری کوږی عاص وتی / سویند به خوا ئه بی سبه نی شتیکی واکهم که ره چه له کیان دهر بیت .

دهلیت : به لام عبدالله ی کوږی ربیعه که له عمر پارېزگار تر بوو ، وتی : شتی وانه که یت ، چونکه ئه مانه هیچ نه بیت که س و کاریان هیه ، با له نیمه ش لایاندا بیت . وتی / سویند به خوا ئه بی پیی بلیم ئه مانه به (عیسی) ی کوږی مریم ده لین : (بهنده ی خوا) یه .

پاشان بو سبه نی هات بو لای نه جاشی و پی ی وت : نه ی پاشا ، نه مانه شتیکی گه وره دهره ق به (عیسی) ی کوږی مریم ده لین . بنیره به دویاندا و لییان پېرسه دهر باره ی ئه مه ...

دهلیت / نه ویش ناردی به دویاندا لهو باره ی وه پرسیاریان لی بکات .

دهلیت : هر گیز و امان به سهر نه هاتبوو ، بویه موسلمانان کوږونه وه و یه که به یه کتریان وت : نه گهر لییان پرسین دهر باره ی (عیسی) ی کوږی مریم ، چی ده لین ؟ وتیان / سویند به پهره وردگار مان ، نه وه ده لین : که خوا فهرموویه تی و پیغه مېهر مان بو ی باس کردوین ، جا چی ئه بی بابیت .

دهلیت : جعفری کوږی ابی تالیب (ﷺ) پاش نه وه ی پرسیاریان لی کردن دهر باره ی (عیسی) ی کوږی مریم " سه لامی خوی لی بیت " ، فهرمووی : نه وه ده لین : که پیغه مېهری خوامان (محمد) (ﷺ) بو ی باس کردوین و نه ویش نه وه یه که (عیسی) بهنده و نیردراوی خوا و پوخی زاتی پهره وردگار و نه و وشه یه که خدا خستیه نه ستوی مریم ی پاک داوینی (عذراء) .

دهلیت : نجاشی دهستی برد بو زهوی و چیلکه یه کی هه لگرت و پاشان وتی : سویند به خوا ، عیسای کوږی مریم هینده ی ئه م چیلکه له وه ی که وتت لاینه داوه . دهلیت : له ویدا (بطارق) هکانی دهوری نجاشی دهستیان به وورته ورت و بوله بول کرد .

نجاشی پیی وتن : ئیوه با هر قسه بکه ن و پیتان ناخوش بی پاشان پرووی له موسلمانان کردو پیی وتن : برؤن .. ئیوه ئه مین و پاریزراون له لای من و له سهر زهوی من ، هر که س جنیوتان پی بدات غرامه ده کریت . هه متر وتی : هر که س جنیوتان پی بدات غرامه ده کریت ، تا سی جار ..

پاشان وتی : حەزناکەم بېمە خاوەنی کۆیەک زێر و لەبری ئەوەدا ئازاری کەسیک
لە ئیوە بەدەم .

پاشان وتی : دیاریەکانیان بەدەنەو ، پێویستیم پێیان نییە ، سوێند بەخو ،
خودا بەرتیلی لە من وەرەگرت ئەوکاتەی ئەم مۆلکە بۆ گێرامەو ، هەتا ئیستا بەرتیلی
لەسەر وەرگرم وە خەلکیش بە بەرتیل گۆپراپەلم نەبوون تاوەکو منیش بە بەرتیل
گۆپراپەلێیان بـم .

دەلیت : بەو جوړە بەسەر شوڤری چوونە دەرەو و هەرچیەکیان هینا بوو دراپەو
بەسەریاندا .. ئیمەش لەلای باشتەین هاوسێ ، باشتەین مالمان خست و ماینەو و
باشتەین حال و ژیاومان هەبوو لەلای تا ئەوکاتەی چووین بۆ لای پیغهمبەری خوا (ﷺ)
لەمەککە .^١ م - ه

نووسەر دەلیت : بانگخوازی ئەبێ ئابەم جوړە بێ .. بزانیت چۆن ئیسلام نیشانی
خەلک بدات .. و لە قەسە کردنیشدا چاودێری ئەدەب و پێز بکات .. ئای لە پۆزگاری
ئەمڕۆماندا ، ئیسلام چەند پێویستی بەو ها بانگخوازێک هەیە ، چونک ئیسلام خۆی
پرسیکی دادپەرورە ، بەلام بەداخەو کەوتۆتە نیو دەستی پارێزەرانێکی دۆراو وە !!...
زۆر جارێان گۆییستی کەسانێک ئەبم لەسەر ئیسلام قەسە ئەکەن ، تەمەننا ئەکەم
کە بێ دەنگ بوونایە و وشەیان لە زار نەهاتبایە دەرەو ؟ و زۆرینە یان بەجوړە لە
ئەسڵام حالێ نەبوون کە پەرورەدگار دایبەزاندووە ، کەسانێکی کەمیان بەو شیویە
خۆی لێ حالێ بوون کە ئەوانیش ناتوانن بە باشی و بەرپێگا و ئوسلووبیکی گونجاو
بەیانێ بکەن !!... ئەمەش هەمووی لە پۆزگاریکدا کە هەرچی بنەما پڕۆپۆچەکانە
پازینراونەتەو و ، لە چەندین بەرگی فیلاوی و خەلەتینەردا نیشانی خەلک دەدرێن ..
سروشتی خەلکیش وایە کە دەبنە دوژمنی هەرشتی کە لێی بێ ناگا و بێ خەبەر بن ...
بپوانە موسلمانان لە چ کەم و کورتی یەکی ترسانکدان ئەگەر نایینەکیان بەوردی
و ئینصافەو پراڤەنە کەن بە جوړێک کە نە لێی کەم کەن و نەبۆی زیاد کەن ؟ پراڤەکردنێک
کە تەنها مەبەست و ئامانجی دەرخستن و بەیان کردنی هەق بێ و هیچی تر ...

^١ - دانەپالەکی (صحیح) : أحمد له (المسند) (١ / ٢٠٢ / ١٧٤٠) دەرھێنانی بۆ کردووە . بە
لێکۆڵینەوەی شیخ احمد شاکر ..

"نهووی تازه ناتاجی نهوویه که به زمانیکی قبول کراو و قهناعت پیکراو و ریگهیهکی نزیک رابهری بکریت بؤ گهشتن له په یامی ئیسلام و شارمزا بوون لیی .. و نهو بوشاییه دهررونی یه تیبینی کراوه یان بؤ پر بکاتهوه و ههموو نهو گومان و شوبوهاتانه پوچهل کاتهوه و به درؤ بکاتهوه که ده لالانی بی دینی و به دره وشتی پاش ئهم داگیر کاری یه دواپیهی ئیستعمار بؤ ولاته کانمان ، هه لیان به ستووه .

به راستی ئیسلام مافی نهووی به سهر پیاوانیهوه ههیه که به همرچی یه که هه یانه له کهلتوری نهمری ئیسلام پرو به پروی دنیا بینهوه .. به لی ، چونکه ئیمه په راویکمان ههیه کۆنبوونی نیه و نهو سامانهی له خوی گرتووه ون نابیت وه پیغمبرایه تیه کمان ههیه که خاوهن سیره تیکی دلخوڕپین و سوننه تیکی بی گهرده " ^۱

کوچکهران له حه به شهوه گهرانهوه بؤ مه که ، به لام گهره مان (جعفر) مایه وه تا سالی " فه تحی خیبهر " و پیغمبریهی خوا (ﷺ) به هاتنه وهی شاد و دلخوش بوو .. له (شعبی) یه وه ده گیرنه وه ، ده لیت : کاتی پیغمبریهی خوا له خیبهر گهرایه وه ، به لیکای جعفر گهشت .. پیغمبریهی خوا (ﷺ) له باوهشی گرت و نیو چاوانی ماچ کرد و فهرمووی : (نازانم به کامیان خوشحال بم ، به گهرانه وهی جه غفر یان پرزگار کردنی خیبهر) ^۲

" شه هادهت له پشای خوا دا "

جعفر (ﷺ) وهک (ئهمیر) له غمزای (مؤته) دا ، بؤ پرو به پرو بوونه وهی پومه کان کهوته ری . له (ابی قتاده) وه ، ده لیت : پیغمبریهی خوا (ﷺ) سوپای پیشه وایان (امراء) ی بهر یکرد - که سوپای مؤته بوو فهرمووی : (علیکم زید ، آی زید بن حارثه ، فإن أصیب ، فجعفر ، آی ابن أبي طالب ، فإن أصیب جعفر ، فأبن رواحة و هو عبدالله بن رواحة) .

^۱ (۴۵) شیخ محمد غزالی (هده دیننا)

^۲ فهرمودده که : (ما أدري بأيهما أنا أفرح ، بقدرم جعفر ، أم بفتح خیر) به صحیحی (مرسل) به شیوه ئهم دانه پاله (صحیح) ههاتووه . نهبی ده لیت : نه مه راسته .

فهرمووی : زهیدی کوږی حارث پیشره وتان بیت .. نه گهر پیکرا ، نهوا جعفر کوږی ابی تالیب ، نه گهر جعفریش پیکرا ، نهوا عبدالله ی کوږی رواحه ...

لیړه دا (جعفر) (ﷺ) هه لسا و فهرمووی : دایک و باوکم به قوربانت بن من خوڼه نه ترسام تاره کو زهید له پینش منه وه بکه یته نه میر ، ئینجا پیغه مبهړی خوا (ﷺ) فهرمووی : (بږون به راستی تو نازانیت کامه شت بو تو خهیری تیا به ، ئینجا سوپاکه بهړی کهوت ، نه ونده ی خوا ویستی له سر بو مانوه ، پاشان پیغه مبهړی خوا (ﷺ) چووه سهرمینبهر (بلندگو) و فرمانی کرد که بانگ بدریت بو نویژی جه ماعت ، و فهرمووی : (ألا احرکم عن حیثکم ، انهم لقوا العدو ، فأصیب زید شهیداً ، فاستغفروا له ، ثم أخذ اللواء جعفر ، فشد علی الناس حتی قتل ، ثم أخذ ابن رواحه ، فأثبت قدمیه حتی أصیب شهیداً ، ثم أخذ اللواء خالد ، ولم یکن من الامراء ، هو أمر نفسه ، فرفع رسول الله (ﷺ) إصبعیه وقال : (اللهم هو سیف من سیوفک فأنصره) فیومئذ سى سیف الله ، ثم قال : (انفروا فامدوا إخوانکم ، و لا یتخلف أحد) .^۱

فهرمووی : ئایا نه تانه وئ هوالی سوپاکه تان پی بدهم ، نهوان به دوژمن گه یشتن ، زهید پیکرا و شهید بو ، داوای لی خوښ بوونی بو بکن ، پاشان جه عفر نالاکی بهرز کرده وه و پووبهړوی خه لکه که بووه وه تا کوژدا ، پاشان کوږی رهواحه نالاکی هه لگرت و له سر پی مایه وه تا شهید کړا ، نهوا جا خالد نالاکی بهرز کرده وه که نه وه یه کی نه بو له پیښه واکانی سوپا ، به لکو نهو خو ی خوی کرده پیښه و ، ئینجا پیغه مبهړی خوا (ﷺ) دهسته کانی بهرز کرده وه و فهرمووی : (ئه ی پهروهر دگارا خالد شمشیری که له شمشیره کانت ، دهسا سهری خه و پشٹیوانی به) . لهو پوژه وه خالد ناوړا (شمشیری خوا) پاشان پیغه مبهړی خوا (ﷺ) فهرمووی (بږون دهستی یارمه تی بو براکانتان دریژکه ون و کهستان دوانه که ون) خه لکه کهش له گهر مایه کی به تیندا بهړی کهوتن بو یارمه تی دان .

^۱ - دانه پاله کمی (صحیح) ه : أحمد (۵ / ۲۹۹ ، ۳۰۰ ، ۳۰۱) از نوٹوط په راویزی (سیر) ، (۱ / ۲۰۹)

" پالەوانیتى جه عفر "

جه عفر (ﷺ) له م پر دواوه دا سهر كه وتوانه پالەوانیتى خوئ سەلماند . له ئیبنو عەباسه وه ، كاتى پیغمبرى خوا (ﷺ) دانیشتبوو ، ئەسمای كچی عمیسی (كه خیزانی جعفر بوو) لهو دهوروبه رەدا بوو ، فهرمووی : (یا أسماء ! هذا جعفر مع جبریل و میکائیل مر ، فأخبرني أنه لقي المشركين يوم كذا و كذا فسلم ، فردى عليه السلام ، و قال : انه لقي المشركين ، فأصابه في مقادع ثلاث و سبعون ، فأخذ اللواء بيده اليمنى فقطعت ، ثم أخذ باليسرى فقطعت . قال : فعرضني الله من يدي جناحين أطيرهما مع جبريل و ميكائيل في الجنة آكل من ثمارها) .^۱

فهرمووی : " ئەى ئەسما ! ئەمە جعفره له گەل جبریل و میکائیل دا تیپهړى و ههوالی پى دام كه له فلان و فلان پوژدا پووبه پرووى دوزمنان بووه وه ، سەلامیش دهكات ، وه لامى سەلامه كهى بدهره وه ، وه وتى / ئەو پووبه پرووى بى باوه ران بوویه وه و له پیشیه وه حه فتاو سى جار بریندار كراو لیواكهى به دهستی راستى هه لگرت تا ، په رانديان ، ئینجا به دهستی چه پى تا ئەو یشیان په راند ، وتى : خوائ په روه ردار له جياتى هه ردوو دهستم ، دوو بالی پیدام كه له گەل جبریل و میکائیل به سهر به هه شتدا بفهرم و له بهرو بوومه كهى بخۆم " .

" له گەل فریشته گاندا ده فریت "

له (ابن عمر) وه ، ده لیت : پوژى مؤته (جعفر) م له ئامیز گرت بینیم له پرووى پیشه وهى جهسته ی ، چل و نه وه نده لیدراوى پیوه بوو . وه له ریوایه تیك كه هی بخارى یه (۴۶۰) ، هاتوو له نافع وه كه (ابن عمر) ههوالی پى دا كه چوو ته سهر لاشه ی جعفر به كوژراوى ، په نجا لیدان و بریندارى له سهر ژمارد كه هه مووی له پیشه وهى لى درابوو (واته هیچییان له پشته وه لى نه درا بوو) .

^۱ - هیثمى له الجمع (۹ / ۲۷۲ / ۲۷۳) باسى كردوه و دهیگیریته وه بۆ طبرانى و ده لیت : (سعدان كورى ولید) تیایه كه نهم ناسى ، باقى پیاوانى فهرمووده كه جیتی متمانەن) .

وه له (ابن عباس) هوه ، ده لیت : پیغه مبری خوا (ﷺ) فمرمووی :

" رایت جعفر بن ابی طالب ملکاً فی الجنة مضر حة قوادمه بالدماء ،
یطیر فی الجنة " .^۱

فمرمووی : " جعفری کوپی ابی طالب - م به فریشته یی له بهه شتدا بینی پرووی
پیښه وهی جهسته ی له خویندا گهوزا بوو ، له بهه شتدا ده پری ..

وه له عبدالله ی کوپی جعفر هوه ، ده لیت : پیغه مبری خوا (ﷺ) فمرمووی :
هیناً یا عبدالله بن جعفر أبوك يطير مع الملائكة في السماء " .^۲ فمرمووی : خوشی له خوت ،
عبدالله ی کوپی جعفر ، باوکت له گهل فریشته کاند له ناسماندا ده پری .

" پیغه مبر (ﷺ) ده گری "

له (اسماء) هوه ده فمرمووی ، پیغه مبری خوا (ﷺ) هات بو سهر دانم و بانگی
کوره کانی جعفری کرد ، بینیم بوئی ده کردن و چاوه کانی فرمیسکیان پیدا ده هاته
خواره وه ، وتم : نهی پیغه مبری خوا (ﷺ) هه والیکت دهر باره ی جعفر پی گه شتووه ؟
فمرمووی : " نعم ، قتل اليوم " فمرمووی : " به لئى نه مړو نهو کوژرا " نیمه ش ده ستمان
به گریان کرد ، پیغه مبری خوا (ﷺ) پوښت و فمرمووی : " اطعموا آل جعفر طعاماً ، فقد
شغلوا عن أنفسهم " .

فمرمووی : خوار دنیك بو نه هلی (مالى) جعفر دروست بکهن ، چونکه نه وان
نیستا خویان له بیر کردووه .

^۱ - دانم پاله کمى (جیده) ه ، حاکم ربوایه تی کردووه و به صحیح دایناره ، حافظ له (الفتح) دا (۷ / ۷۶)
ده لیت له ړینگه یه کی تر دوه دانم پاله کمى (باشه) .

^۲ - طبرانی ربوایه تی کردووه ، دانم پاله کمى (حسن) ه ، هیثمی له (الجمع) دا به ژماره (۱۵۴۹۸) .

" ۲۴ - نهبو ذهری غه فارسی (ﷺ) "

" خوای گه وره فهرزی کردووه له سمر زانایان که هه ق بلین باتالیش بیت و هرگیز له پینار خوادا له لومه ی لومه کمران نه ترسن ... "

داخو زانی هه قیش پیویسته له گه ل هه قدا برین ، نه گهرنا نه وان ناوسکی زهوی بویان باشتره له سمر پشتی زهوی ... نهبو ذهریش (ﷺ) له و که سایه تی یه ده گمه نانه یه ..

کی یه ؟

(جندب ی کوپی جناده) ی غه فاریه یه ، پی و تراوه (بریری کوپی جناده) .

له زهیدی کوپی اسلمه وه : پیغمبر ی خوا (ﷺ) به نهبی ذهری ده فرموو: (نه ی بهریر) ^۱ یه کیکه له پیشینه یه که مینه کان له ئیسلامدا و له هاوه له خانه دان و هه لبر ژیراوه کانی پیغمبر ی خوا یه (ﷺ) .. نهبو ذهر (ﷺ) ده یفرموو: من چوار یه کی ئیسلام بووم ، که پیش من ته نها پیغمبر ی خوا (ﷺ) و نه بو به کرو بلال موسلمان بوو بوون .^۲

" چاکه کانی "

۱- له (ابی ده ده) هوه (ﷺ) ، پیغمبر ی خوا (ﷺ) ، فرموویه تی: (ماأظلت الخضرأ ولا اقلت الغبراء من ذي لجة اصدق من أبي ذر) .^۳

واته: نه ئاسمان سیبهری کردووه و نه زهوی قسه که ریکی (بیژهر) له خوگر توه له نهبی ذهر راستگو تر .

(یاخود له ژیر سیبهری ئاسمان و له سمر فهرشی زهوی بیژهریکی راستگو تر له نهبو ذهر نیه) .

^۱ - هیشمی ده لیت: طبرانی گترایه تیه وه له فرموده یه کدا که کورتان کرده ته وه فرموده که (مرسل) ، و پیاوانی جی متمانه ن . الجمع (۱۵۸۱۲) .

^۲ - هیشمی ده لیت: گبرانی به دور ئیساند گترایه تیه وه ، یه کیکیان (متصل) و پیاوانی جی متمانه ن (۱۵۸۱۳) .

^۳ - فرموده یه که (شواهد) ده کانی به هیژه ، ترمزی ده هیتانی کردووه و غهیری نهویش .

۲- وه فرمویه تی (ﷺ) : (من أحب ان ينظر الى المسيح عيسى ابن مريم ، الى برده و صدقه و جده ، فلينظر الى ابي ذر) .^۱

واته همر کهس له ئیوه حەز ئەکات له عیسی کۆری مریم بڕوانی ، له چاکهکاری و راستگویی و جدیده تی دا ، باسهیری ئەبو زەر بکات .

"سەرەتای موسلمان بوونی"

(ابو حمزه) ده‌لیت : ابنو عباس پی ی وتین : ئەتانهوی باسی موسلمان بوونی (ئەبو زەر) تان بۆ بکه‌م ؟ وتمان : بۆچی نا .. ده‌لیت : ئەبو زەر وتی : (پیم گه‌یشت که پیاویک له‌ مه‌که‌که‌ سه‌ری هه‌لداوه و ئیدیعیای پیغمبرایه‌تی ئەکات ، منیش براکه‌مم ناردەلای تا قسه‌ی له‌گه‌لدا بکات .

پیم وت : (بڕۆ بۆ لای ئەو پیاوه‌ و له‌گه‌لی بدوی) . ئەویش چووه‌ مه‌که‌که‌ و به‌ لیکای پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) گه‌یشت و پاشان گه‌ڕایه‌وه ، پرسیم : هیچت پێیه‌ ؟ وتی : (سویند به‌خوا پیاویکم بینی فرمانی به‌ چاکه‌ ده‌کرد و پێگری له‌ خراپه‌ . وتم : ئەمه‌ به‌ ته‌نها دلم تیر ئاو ناکات ..

بۆیه‌ : تویش به‌ره‌یک و داره‌ ده‌ستیکم هه‌لگرت و به‌ره‌و مه‌که‌که‌ که‌وته‌ پێ من نه‌مه‌ناسی و هه‌زیشم نه‌ئه‌کرد هه‌والی بپرسم ، چوومه‌ لای (زه‌مزه‌م) بڕیک ئاوم خوارده‌وه‌ و دواتر چوومه‌ مزگه‌وت . علی کۆری ابی تالیب به‌لامدا تیپه‌ری . فرموی : غه‌ریبیت ؟ وتم : به‌لی .

فرموی لی کردم له‌گه‌لی بچم بۆ ماله‌وه ، منیش له‌گه‌لی چووم ، بی ئەوه‌ی پرسیاوی هیچی لی بکه‌م ، ئەویش هه‌والی هیچ شتیکم بداتی !
بۆ سه‌به‌ی به‌یانی ، هاتمه‌وه‌ مزگه‌وت و هه‌والیشم له‌ پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) نه‌ ئه‌پرسی . که‌سیکیش نه‌بوو هه‌والیکم پی بدات ..

^۱ - هیثمی ده‌لیت : احمد کثیرایه‌یه‌ره ، پیاوانی خاوه‌نی متمانه‌ن ، هه‌ندیکیان نه‌بی که‌ خلافيان له‌سه‌ره .
الجمع (۷ / ۱۵۸) .

دیسان (علی) بەلامدا تێپەرپەرە . فەرمووی / ئایا کاتی ئەوە نەهاتوو بەگەرێتەو ؟ وەم / نەخێر . فەرمووی : کارت چی یە و بۆچی هاتوویت ؟ وەم : ئەگەر نەینێ بپاریزیت پێت دەلێم ...

فەرمووی : دەپاریزم .. وەم : پێمان گەیشتوو پیغمبەریک سەری هەلداوە ، فەرمووی : ئایا هیشتا تێ نەگەیشتووی ! ئەوە من بۆلای ئەو دەرۆم .. تۆش شوینم کەو و چوومە هەرشوینێ تۆش خۆت بکە بەوشوینەدا ، وە هەركاتی کەسیکم بینی مەترسی بۆت هەبێ بەرەو دیوارە کە ئەچم وەك ئەو ی پێلاوەکانم چاک بکەم ، بەلام تۆ هەر بەردەوام بە لەپۆشتندا .

ئەو بوو پۆیشت و منیش لەگەڵی پۆشتم ، چووینە خزمەت پیغمبەری خوا (ﷺ) و پێم وت : پیغمبەری خوا (ﷺ) ، ئیسلام نیشاندە ، ئەویش نیشانی دام و هەر لە جێ ی خۆمدا موسلمان بووم ...

پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (یا أبادر ، أکتُم هذا الامر ، وارجع الى قومك ، فاذا بلغت ظهورنا ، فأقبل) .

فەرمووی : ئەو ئەبو دەر .. ئەم بابەتە بە نەینێ بەیلەو و بەگەرێرەو لای قەومەکەت ! هەر کاتی هەوایی دەرکەوتن و ئاشکرا بوونی ئیمەت پێگەشت ، وەرەو وەم : سویند بەو کەسە تۆی بەهەق ناردوو ئەبێ لەنیو دەستیاندا هاواریکەم کە موسلمانم ..

ئەو بوو هاتە ناو مەزگەوت ، قوریش لەوێ بوون ، وتی : ئەو هۆزی قورەیش ، من شایەتی ئەدەم کە هیچ خۆدایە نی یە جگە لە (الله) و (محمد) ییش بەندە و نیرراوی خوا یە .

ئەوانیش وتیان / هەلسن بۆ ئەم لە دین دەرچوو . ئەوانیش هەلسان و وەها لێیاندام کە بمرم ! لەوکاتەدا (عباس) فریام کەوت و هەلیساندمەو و فەرمووی : ویل بۆ ئێو ، ئەو خەریکە پیاویک ئەکوژن لە (غفار) کە جیگا و پارەوی بازرگانیتانە ! ئەوانیش دەستیان لێم بەردا .

بۆسبەینی گەرامەو ھەمان شتی دۆنیم وت : ئەوانیش وتیان ھەلسن بۆ تیھەلدانی ئەم لەدین دەرچوو ، کەوتنەو لێدانم ، بۆ جاری دووھم (عباس) فریام کەوت و لە ژێر چنگیان دھری ھێنام ئەمە سەرھتای موسلمان بوونی ئەبو زەر بوو .^۱
زەھەبی ، دەلیت : ئەبو زەر (رضی اللہ عنہ) لەسەر دەمی ئەبو بەکر و عومەر و عوسمانیش فەتوای داوہ .

وہ سەریک بووہ لە زوھد و پراستگۆیی و زانست و کارپیکردنیدا ، ھەمیشە پراستیژ بووہ و لە پیناو خوادا لە لۆمەئە ھیچ لۆمەکاریک نەترساوہ ..
ھەرۆھا نامادەئە پزگار کردنی (بیت المقدس) بووہ لەگەڵ عەمر (رضی اللہ عنہ) .^۲
واقدی دەلیت / پۆژی (حنین) ئەبو زەر ھەلگری ئالای (غفار) بووہ . (...) وە کاتی ئەبو زەر موسلمان بوو گەرامەو و لا ئی خۆی و لەوئە مایەو تا دواي بەدر و ئوحد و خەندەق . پاشان ھات بۆ مەدینە) .^۳

" لە ئامۆزگاریەکانی "

لە (سۆفیانی ثوری) یەوہ ، دەلیت : ئەبو زەر لەلای کەعبەدا ھەلسایەوہ و فەرمووی : " ئەئە خەلکینە ، من (جندبى غفارى) م ، وەرن بۆلای ئەم برا ئامۆزگاریکارە بەسۆزەتان ، خەلکیش لى کۆبوونەوہ .
فەرمووی : (ئایا ھەر کەس لە ئیوہ کە بیھوئیت سەفەر بکات تویشووہکی وەھا بۆخۆی ھەلناگری کە فریای بکەوئ ؟
وتیان : بەئى ، وایە .

فەرمووی : دەئە سەفەری پێگەئە قیامەت دۆرتترین سەفەریکە کە دەتانەوئ و گرتووتانەبەر ، لەبەر ئەوہ تویشووئ باشی بۆ ھەلگرن .
وتیان : جا ... چ تویشووہکە باشە ، فەرمووی : حەجیک بەجئ بەئین بۆ ئاسان کردنی کاروبارە گەورەکان ، وە پۆژووئ پۆژیکى زۆر گەرم بگرن بۆ درێژى پۆژى

^۱ - صحیح / بخاری رېوايەتئ کردوہ (۶ / ۴۰۰) وە مسلم (۲۴۷۴) لە (فضائل الصحابة) دا .

^۲ - برۆانہ / سیر أعلام النبلاء (۲ / ۴۶ ، ۴۷ ، ۵۶) .

^۳ - برۆانہ / صفة الصفوة (۱ / ۲۸۸) .

لێپرسینهوه ، وه دوو پکات نوێژ له تاریکی شەودا ئەنجام دەن بۆ تاریکی ناوگۆڕ .. وه وشەیهکی باش بڵێن یان بێ دەنگ بن لەوتنی وشەیهکی خراپ ، بۆ پراوەستان له پوژێکی زۆر گه‌وره‌دا .. له‌مال و سامانت ببخه‌شه ، به‌لکو له‌ناپه‌هه‌تی ئەو پوژێ پزگارت بێت . دونیا بکه‌ره دوو دانیشگایه‌کی بۆ داوا ی هه‌لال و گه‌ران به‌داوا ی مالی هه‌لالدا ، ئەوی تریش بۆ گه‌ران به‌ داوا ی ناخه‌ره‌دا .. سییهم (واته‌ غه‌یری ئەو دوانه) زیانت پی ده‌گه‌یه‌نیت و سوودی بۆت نیه نه‌ته‌وی .

مال و سامانیش بکه به‌ دوو به‌شه‌وه ، به‌شیکیان له‌ هه‌لالدا و به‌سه‌ر مال و مندالتدا خه‌رجی که و ، به‌شه‌که‌ی تریان پی‌شکه‌شی ناخه‌ره‌ت بکه . سی‌یه‌مینان زیانی بۆت هه‌یه و سوودی بۆت نیه ، نه‌ته‌وی ...

پاشان به‌ ده‌نگی به‌رز هاواری کرد : ئەه‌ی خه‌لکینه ، پی داگری یه‌ک بۆ دنیا که هه‌رگیز هه‌ستی پی نا‌که‌ن ، ئیوه‌ی کوشته‌وه ^١ .

" دنیا نه‌وست "

له (عبدالله ی کور ی صامت) هوه ، ده‌لیت : له‌گه‌ل ئەه‌بی زهر چووین بۆ لای عوسمان ، کاتی ئەه‌بو زهر چووه ژووره‌وه سه‌ری نه‌وی کرد و فه‌رمووی : سویند به‌خوا من له وانه نیم ئەه‌ی ئەمیری ئیمانداران (مه‌به‌ستی خوارج) بوو .^٢
(ئیبنو شوزب) ده‌لیت : (خوارج) به‌وه ده‌ناسرین ریش تاشراون ، (یاخود موتاشراون) .

پی‌شه‌وا (عوسمان) پیی فه‌رموو : ئەه‌ی ئەه‌با زهر ، راست ده‌لیت ، به‌لکو ئیمه‌ بۆیه ناردمان به‌داوا تاوه‌کو له‌ مه‌دینه له‌لامان بمینیته‌وه . فه‌رمووی : پیویستم به‌مانه‌ وه نیه لێره ، مۆله‌م بده‌ باجم بۆ (ره‌بزه) . فه‌رمووی : باشه ، وه فه‌رمانیش ده‌که‌ین که به‌خششیکی باش بکرییت و به‌یانی و ئیواره‌ی پی بکه‌یته‌وه

^١ - پروانه / صفة الصفوة (١ / ٣٠٢) .

^٢ - چەند جیاوازی یه‌کی راو بۆ چوون هه‌بوو له‌ نێوان ئەه‌بی زهر و پی‌شه‌وا عوسماندا (ره‌زای خویان لی بیت) .

فهرمووی : پیویستم بهوه نیه ، ئەبا زەر مالآتهکهی خوی له حوشت و مهر بهسه .
 ئەوه بوو کاتی چوو دهرهوه ، فهرمووی : ئەی مهحشهری قورهیش دونیای خوتان بو
 خوتان و قهپی پیدا بکهن ، وان له ئیمه بینن لهگهڵ خوای خوماندا بین)
 نووسەر دهلیت : ئەم ریوایهتەش ئەو ههلبهستراوانه رەت دهکاتهوه که دهلین
 گوايه عوسمان فرمانی به نهفی کردنی ئەبی زەر کردوه .

" ژیری بانگخواز "

له (عوام ی کوی حوشت) هوه ، دهلیت : پیاویک له ههردوو شیخی
 (بهنی ثعلب) ه وه بوی گێرامهوه که وتبویان : چووین بو (رهزه) شیخی لهوی
 بهلاماندا تیپهپی قرژی گژو سهر و پیشیکی سپی پیوه بوو . وتیان : ئەمه له هاوهلانی
 پیغمبر ﷺ خواجه (ﷺ) ، چوون مۆلهتی سهر شۆردنیان لی وهرگرت ، ئەویش مۆلهتی
 داین و لهگهلمان بووه ناشنا .. له کاتیکیدا لهگهڵ ئەودا بووین ، چهند کهسیک له ئەهلی
 عیراق بهلاماندا تیپهپین ، وا بزانی فهرمووی : له ئەهلی کوفه ، وتیان : ئەی ئەبا زەر
 ئەو پیاوه ئەوهی کردی لهگهڵت ، کردی ، (مهبهستیان پیشهوا عوسمان بوو) ﷺ !
 بۆچی ئالایهک بو خۆت ههڵناکهیت ئیمهش به پیاوهکانمان پشتت دهگرین ؟

فهرمووی : ئەی ئەهلی ئیسلام شتی وام نیشان مهدهن و (سولتان) سووک
 مهکهن ، چونکه ههر کهس سولتان سووک بکات ، ئەوه تهوبهیی بۆ نیه ، سویند
 بهخوا ئەگهڕ ئەو کهسهی ئیوه باسی دهکهن لهسهر دریزترین تهخته یاخود لهسهر
 کیویک له خاچم بدات ، ئەوه ههر گوێرايهلی دههم و ئارامیشی لهسهر دهگرم و ههر
 ئەو کارهش به باش دهزانم .^۱

بهو جوژه بانگخواز ئەبی ژیر بیت له ئاست ئەو پلانیانە که له دهروبهریدا
 نهجام ئەدری و ئەبی له رهفتاریدا دانابیت ... وه بزانی کهسانی که هه ن خویان مهلاس

^۱ - احمد دهرهتانی بۆ کردوه (۵ / ۱۶۵) . تبايدا نهر پیاوهی که بو (عوام) ی کێراوتهوه و لهگهڵ
 ههردوو شیخهکهی (بنی ثعلبه) نهاسراون و باقی پیاوانی جی متمانهن ، برهانه پهراویزی سیر اعلام النبلاء
 (۲ / ۷۲) .

داوه بۆ ئوممەتی ئیسلام و بەدوای پیلانیکەوهن بۆی ... ئەبو زەر وەها ژیا ... که هەمیشە پشتی لە نیا هەڵکرد بوو ، پرووی لە ناخیرەت بوو ... و رقی لە کۆ کردنەوهی مائی دنیا بوو ، لە (رەبزه) مایهوه تاوہفاتی کرد و بە قافلە ی پیاوچاکان گەشت ...

" مردنی ئەبو زەر (رضی اللہ عنہ) "

لە ئوم زەرەوہ ، دەلیت : " کاتی ئەبو زەر کەوتە سەرە مەرگ دەگریام .. پرسى ، بۆچی دەگرییەیت ؟ و تەم چۆن نەگریەم لە کاتی کدا کە تۆ لە چۆلەوانیە کدا وا دەمریت و هیچم پێ ناکرێ بۆت و پارچە جلیکیشمان پێ نیە بەشی کفنت بکات !!! ، فەرمووی : مەگری ، بەلکو خوشحالم ، چونکە گویم لە پیغمبەری خوا بوو (ﷺ) فەرمووی : (لایموت بین امرأین مسلمین ، ولدان أو ثلاثة فیصیران و یحتسبان فیریان النار أبداً) ^۱ . واتە : هەر دوو موسلمان (یان هەر ژن و پیاویک ی موسلمان) ، دوو یان سێ مندا لیان لێ بمری و ئەمانیش نارامی لەسەر بگرن و چاوەڕێی پاداشت بن ، ئەو هەرگیز ناگرن نابینن .
وہ من گویم لە پیغمبەری خوا بوو (ﷺ) بە چەند کەسیکی فەرموو : (کە من یەکی بووم لە ناویاندا) : " لیموتن رجل منکم بفلاة من الأرض تشہد عصایہ من المؤمنین " ^۲ .

فەرمووی : پیاویک لە ئیوہ لە چۆلەوانیە کدا وەفات ئەکات کە کۆمەلێ لە باوەرداران شایەتی مردنی دەبن ... وە هیچ کەس نەبوو لەوانە ی ئەو پۆژە لەگەڵدا بوون ، لە گوندیک یان لە ناوخەلکیدا وەفاتی نەکردبێ ، تەنھا منم کەوا لە چۆلەوانیە کدا خەریکە دەمرم ، سویند بەخوا نەدرۆم کردووہ و نە بە درۆش خراومەتەوہ ، دە ی لە پێگاکە بپوانە . ئوم زەر دەلیت : و تەم : چۆن ئەبێ ، لە کاتی کدا حاجیەکان پۆشتوون و پێگاش بەستراوہ ؟ فەرمووی : بپوانە ، منیش بەردەوام ئەچوومە سەرەوہ و پاشان ئەگەر امەوہ ، تا ئاگام لە ئەبا زەر بێت ...

دەلیت : کاتی من لەم حالەتەدا بووم دەبینم پیاوانیک دەرکەوتن بەسەر و لاخەکانیانەوہ ، خیرا خۆم گەیانده لایان ، ئەوانیش زۆر بە خیرایی هاتن بە دەممەوہ ،

^۱ - صحیح / بوخاری و مسلم کێراویانەتەوہ .

^۲ - احمد کێراویەتیەوہ لە (مسند) دەکیدا .

وتیان : ئەی بەندەى خوا ، چیتە ؟ وتم : پیاویك له موسلمانان لیڤهیه دەمەوی كەنى بکەن ، وا دەمری ..

وتیان : كى یه ؟ وتم : ئەبو زەر . وتیان : هاوێلى پیغمبەرى خوا (ﷺ) ؟ وتم : بەلى ، دەلیت : " باوك و دایکیان كرده قوربانى و ، خیرا چوون بۆلای ئەبو زەر و سلاویان عەرز كرده ئەویش وەلامى دانەوه .. " پاشان دواى وەفاتی ، شۆردیان و كەفیان كرد و نوێژیان لەسەر كرد ، و تراویشە ئیبنو مەسعود یەكی بووه لەناویاندا .

ئیبنو كەسیر باسى وەفاتی ئەبى زەر دەكات (ﷺ) ، دەلیت : " پاشان له (ریزە) دابەزى و لەوى مایهوه تاوهكو له مانگی (ذی الحجة) ی سالى (۳۲) ی كۆچى وەفاتی كرد ، هیچ كەسى لانه بوو ، جگه له خیزان و مژالهكانى ... ئەوه بوو كاتى له و حاله‌دا بوون كەنه‌یان ئەتوانى سپاردەى بکەن ، عبدالله ی كورپی مسعود له عیراقه‌وه له‌گەڵ كۆمه‌لى له هاوه‌لانیدا هاتن و شایه‌تى مردنى بوون و ئەویش وه‌سیه‌تى ئەوه‌ی ب وكردن كه چى لى بکەن . و تراویشە كه پاش مردنى گه‌یشتون و شۆردویانه و كفن و دفن‌یان كردوه . فهرمانى كرد بوو به ئەهله‌كه‌ی كه سه‌رى له مالآته‌كه‌ی (مه‌رو مالآته‌كه‌ی) بۆیان لى بنیّت ، تا بیخۆن پاش مردنى ، دواتر عوسمانى كورپی عفان (ﷺ) ناردى به‌دواى ئەهله‌كه‌یدا و هیئانى بۆلای ئەهله‌كه‌ی خۆی^۱ ...

۱ - بررانه : البداية والنهاية (۵ / ۲۴۸) .

" ٢٥ - عومهیری کورپی نه بی وقاص (ﷺ) "

" غولامی شهید "

عومهیری کورپی نه بی و قاص ، برای (سعه دی کورپی نه بی وقاص) ه (ﷺ) .
له سعه دهوه ، ده لیت : پیش نه وهی پیغه مبهیری خوا (ﷺ) بۆ جهنگی بهەر
پیاوانمان هه لبریزی ، چاوم به عومهیری برام کهوت ، ده بینم خۆی دهشاردهوه ، پرسیم
، چیته براکه م ؟

وتی : نه ترسم پیغه مبهیری خوا (ﷺ) بمیینیت و به بچوکم بزانی و نه هیلای بيم
بۆ جیهاد ، له کاتیکدا هه نه کهم منیش بيم و جیهاد بکه م ، به لکو خوا شهاده تم پی
به خشی .

ده لیت : ئینجا نیشانی پیغه مبهیری خوا (ﷺ) درا ، به بچوکی زانی و فهرمووی : "
بگه پیره وه " ، نهویش دهستی کرد به گریان ، نهو جا پیغه مبهیری خوا (ﷺ) مۆله تی پيدا .
سه عد ده لیت / له بهر بچوکی عومهیر من کۆل و شمشیره کهیم بۆ ده به ست ،
عومهیر له بهر شه هید بوو ، نهو کاته ته مه نی (١٦) سالان بوو . عه مری کورپی بنو
عه بدود کوشتی .^١

ئا به م جوړه ئیسلام نه هلی خۆی له لاو له پیر په روه رده کردوه .. ناخۆ که ی
نه م شکۆیی و سه ره برزی یه مان ده گه پیننه وه ؟

" به راستی نه وه یه کی سه ره که وتوو که چاری له شکۆداری بیت ، پیویستی به
ئاماده یی بوونیکی ههنگاو به ههنگاو و توندو تۆل هیه ، تاوه کو بتوانی نهو که لین و
بۆشایی یانه پر بکاته وه که هیه و نهو باره گرانه هه لگری که قه در خستویه تیه سه
شانی .. له بهر نه وه پیویسته لایه نی ئیمانی هۆشیار له دهرونیدا پووناک بکهینه وه ،
چونکه به راستی ییروباوه ر و عه قیده ی پته و به ردی بناغه ی هه موو کاریکی به ره همداری
بیناکه ره .

^١ - بروانه : (المنتظم) ی ابن الجوزی (٣ / ١٤١) ، صفة الصفوة (١ / ٢٠٧) .

ۋە ئەو بانگەۋازانەى ھەۋلى ئەۋەدەدەن گومان لە دەرونى لاۋاندا دروست بکەن
دەربارەى ئەو ئاينە ھەق و راستە ، بانگەۋازىكى داگیرکاری ژەھراۋى پوخىنەرن كە
بەنەينى نەخشەى بۇ كىشراۋە .

لە راستىدا ئىسلام لە پۇژگارى ئەمۇماندا ، لە ژيانى تاك و كۆمەلگاكەنماندا
ستەملىكراۋە و خەرىكە لە دەست دەچى لە نىۋان ئەۋانەى خۇيان وانىشان ئەدەن كە لە
نامىزىان گرتوۋە لە راستىشدا لە ھەقىقەى ئەم ئاينەۋە زۆر دوورن ، ۋە لە نىۋان ئەۋانەى
كە نكۆلى دەكەن بەھۆى بى ئاگايى يان ، ياخود بەمەبەستىكەۋە .^۱

^۱ - (معركة الصحف في العالم الاسلامي) ي شيخ محمد الغزالي ، ص : (۵۰) .

" ۲۱ - ثابتی کوپی دهحداح (ﷺ) "

" خوځ و مال و سامانی پیښکەشی خوا کرد "

گەر له سیره ی ژبانی به ئاگابین ، دهبینن که : - لهو پشتیوانانیه که داندی پیغمه مبری خوا (ﷺ) یاندا و پشتگیریان لی کرد و شوین نهو پروناکی یه کهوتن که له گهل خوځ بویانی هیئا بوو ، وه قوتابی یهکی بلیمه ته له قوتابخانه ی پیغمه مبرایه تیدا ... و نه سپسواریکی به جهرگه و به ناو ناره حه تی یه کانداهنگاو ده نیت و پرو به پروی مه ترس یه کان ده بیته وه و له گهل نه هامه تی و درک و دالهکانی پيدا له زوراندایه و به ناو ریگاکانی مهرگدا دهروات ..

له تهنیشت نه مانه هه موویدا ، پیشبرکی دهکات بو به ده مه وه چوونی داماو و لیقه و ماوان و فریا کهوتنی سته ملیکراوان و دلدانه وه ی خه مباران . له سهرووی هه موو نه مانه شه وه له لوتکه دایه بو خوشه ویستی خوا و پیغمه مبره که ی و بانگی جیهاد ده لیته وه و .. به شه و قه بو جهنگ و بونی به هه شت له سیبهری شمشیره کانه وه دهکات ... له نیشانهکانی خوشه ویستی (ثابت " ﷺ) بو پهروهردگاری : - ئیبنو مسعود (ﷺ) دهگیریتنه وه وه ، ده لیت : کاتی ئایه تی : ﴿ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ... ﴾ سورة البقرة ، آیه (۲۴۵) . دابهزی ، نه بو ده حداح پرسى : نه ی پیغمه مبری خوا (ﷺ) نه لی خوی پهروهردگار داوای قه رزمان لی دهکات ؟ فه رمووی : به لی نه ی نه با ده حداح ، وتی : دهستم به ری ، ده لیت : پیغمه مبری خوا (ﷺ) دهستی دایه ، وتی : نهوا من باخیکم دابه قهرز به خودای خوّم که (۶۰۰) دارخورمای تیایه ، پاشان هات بو لای باخه که لهوی دایکی ده حداح و منالهکانی لی بوو بانگی کرد : نه ی دایکی ده حداح ، وتی فه رموو .. وتی : وه ره دهره وه له م باخه ، له بهر نه وه ی من به قهرز داومه ته خوی پهروهردگار .^۲

۱ - حياة الصالحين / ی ماموستا عبدالنعم قنديل (۳ / ۹۷) . به ده ستکاریه وه .

۲ - هیشمی ده لیت له (المجموع) (۹ / ۳۲۴) د ، ابو علی کتیراویه تییه وه ههروه ها ته به رانیش ، وه پیاوانی

فه رموده که جیی متمانن .

وه له پیاویه‌تیکی تردا (زهیدی کوپی ئه‌سه‌لم) ده‌لیت : کاتی ئایه‌تی ﴿ مَسْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ... ﴾ سورة بقره ، آیه (۲۴۵) . دابه‌زی ، ئه‌بو ده‌حداح وتی : دایک و باوکم به‌قوربان‌ت بن ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) په‌روم‌دگار داوی قهرزمان لی ئه‌کات ، له‌کاتی‌کدا ئه‌و بی نیازه‌ له‌ قهرز ؟ فهرمووی : " نعم يريد أن يدخلكم الجنة به " .

فهرمووی : " به‌لی ، ئه‌یه‌وی به‌و قهرزه‌ بتانخاته به‌ه‌شته‌که‌یه‌وه " وتی : ده‌ی ئه‌گهر من قهرزیکم دایه‌ په‌روم‌دگارم ، زامنی چوونه به‌ه‌شته‌ی خوّم و منداله‌کانم ئه‌بیّت ؟ فهرمووی : به‌لی ، وتی : ده‌ی ده‌ستم به‌ری ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌ستی دایه . وتی : ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، دوو باخچهم هه‌یه‌ یه‌کیکیان له‌ باشوور و یه‌کیکیان له‌ باکوور ، هېچی ترم نیه ، ئه‌وا کردم به‌ قهرز بوّ خوای گه‌وره .. پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی : " أجعل احدهما لله والأخرى دعها معيشة لك ولعياك " .

فهرمووی : " یه‌کیکیان ببه‌خشه به‌ په‌روم‌دگار و ئه‌وی تریان دانی بوّ ژيانی خوّت و خیزانه‌که‌ت .. "

وتی : ده‌ی توّ شاهید به‌ ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، ئه‌وامن باشت‌ترینیان دانه‌نیم بوّ په‌روم‌دگارم ، ئه‌ویش ئه‌وه‌یانه‌ که‌ (۶۰۰) دارخورمای تیاپه ... پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، فهرمووی : " اذًا يحزبك الله به الجنة " . خوداش له‌ پاداشتی دا به‌ه‌شته‌ی پی ئه‌دات . ئه‌بو ده‌حداح پویششت ، تا گه‌یشته‌ لای ئوم ده‌حداح که‌ له‌گه‌ل مناله‌کانیدا بوو له‌ ده‌روبه‌ری بڼه‌ دارخورمایه‌کی باخه‌که‌دا .. ئه‌مه‌ی وت :

هداك ربي سبيل الرشاد	الى سبيل الخير واليساد
بينى من الحائط بالوداد	فقد مضى قرضاً الى التناد
أقرضته الله على اعتمادي	بالطوع لا من ولا ارتداد
إلارجاء الضعف في المعاد	فارتحلي بالنفس والاولاد
والبر لاشك فخير زاد	قدّمه المرء الى المعاد ^۱

^۱ - واته : خودا ریتمونیت بکات بوّ ریتگای راست ، بوّ ریتگای چاکه و پایه‌داری ، له‌و باخه به‌ دلی ساخه‌وه و ده‌ره ده‌روه ، چونکه‌ ئه‌و ئیتر به‌قهرز دراوه تا رۆژی خو‌ی (قیامت و پاداشت) ن داومه به‌ قهرز به‌ په‌روم‌دکارم به‌ویستی خوّم به‌ بی منعت و دوو دلی و ته‌نها له‌ ترسی لاوازی و بی ده‌سه‌لاتیم له‌ رۆژی لیپرسینه‌وه‌دا ، ده‌ی

(نوم ده دحاح) یش پیی وت : بهراستی قازانجت له فروشتنه کهت کرد ! خوا نهوت لی موباره کات که کریت ، و ئینجا وتی :

بشرك الله بخير وفرح   مثلك ادى مالدیه و نصح
قد متع الله عیالی و منح   بالعجوة السوداء و الزهر البلح
والعبد سعى و له ماكدح   طول اللیالی و علیه ما اجترح^۱

پاشان نوم ده دحاح هه لسا نهوهی به ده م مندا کانیه وه بوو دموری هینایه وه و هه رچیش له کوشاندا بوو داینایه وه و تهکاندی ، تا چونه ناو باخه کهی تر ، پیغمبرهی خوا (ﷺ) فهرمووی : (کم من عذق رداح و دار فیاح لای الدحاح) .^۲

فهرمووی : ئای له نهبی ده دحاح ، چ بۆله دار خورمایه کی چر و پر و مالیکی دلفراوانی هیه - مه بهستی له خیزانه کهی بوو که چهنده به خته وهرن .

ثابتهی کوپی دحاح (ﷺ) ، ههروه ک مال و سامانی خستبووه خزمه تهی پهروه دگاری ، پوژیکیش هات که گیانی خویشی پیشکهش پهروم دگاری کرد .

پوژی ئوحوود لیوان بوو له وانیهی ئیلاهی .. پیغمبرهی سههرکرده نهخشه ی بهرگری کردن و هیرش بردنیشی کیشاو پهیمانی له پیاوهکانی وهرگرت که له فهرمانی دهرنه چن ، بهلام بههوی حکموتیکی بالاوه ، تیر هاویژهکان که ژماره یان په نجا کهس ده بوو ، و پیغمبرهی خوا (ﷺ) له په نایه کی کیوه که دا ریزی کرد بوون ، له فهرمان دهرچوون .. و بهو جوژه هاوه لانی پیغمبرهی خوا (ﷺ) تووشی شکستیکی کتوپری و چاوهروان نهکراو بوون و هه ندی له بیباوه ران هه ولی کوشتنی پیغمبرهی خوا یاندا

خۆت و مناله کانت نهو باخه به جی بیتن ، چونکه بهراستی چاکه باشترین تویشووه مرۆڤ بۆ پوژی لیپرسینه وه پیشکهشی بکات .

^۱ - واته : خودا مژده ی خوژی و بهخته وهریت بداتی .. بهراستی وینهی کهسی وک تو نهوهی له سههری بۆ نه دای کرد و بووه نامۆژکاری و نمونه ی باش .. خودا مناله کانی بی بهش نه کردوه له خورمای (عجوة السوداء) و گوئی (بلح) بهری خورمایه که هیشا پیته کهیشتی - بهنده ی خواش هه ولی خوژی ددها و نهوهی بۆ ده می پیته وه که هه ولی بۆ ددها به درێژایی شهوان و هه ر گونا هیکیش نه بجام بدات هه ر دیسان نه بجامه کهی به سههر خویدا ته شکیته وه .

^۲ - برهوانه ک تفسیر القرئنی (۳ / ۲۱۷) .

(ﷺ)، هتا بی باوهران وا گومانیان برد که پیغمبر می خوا (ﷺ) کوژاوه .. نه میان له ناو موسولماناندا کرده پروپاگنده تاوه کو له هیمه تیان بدن و وره یان دابه زینن و نه گهریش توانی یان له ناینه که یان هه لیانگه پریننه وه ، به لام موسلمانان زور له وه جیگیر تر و پیداگرتر بوون له سهر ناینه که یان ، سهره پای تالی شکسته یانان و سهره پای زوری شه هیده کان .

له و نیوانده (ثابتی کوپی ده حداح) هه لسا یه وه و به هه موو دهنگی هاواری کرد بهرا دهیه که له کیوه که وه دهنگی ده دایه وه :

" نهی هوژی نه نصار .. بهره و لای من بین .. بهره و لای من بین .. نه گهر محمد کوژا بیت .. خو خدا زیندوه و نامری ، دهی له پیناوی ناینه که تاندا بجهنگن) ، وه هیشتا له بانگ و هاواری نه بوو بوویه وه ، ژماره یه که له پشتیوانان هه لسان چون بولای و دهستیان به پرو به پروو بوونه وهی بیباوهران کرد به نهو پهری به جهرگی و نازایه تیه وه ، به لام نه مان پرو به پروی سوپایه که بوو بوونه وه که به چهک و تفاق تیرو تهسل پرچهک بوون و (خالدی کوپی وه لید و عهری کوپی عاص و عه کره مهی کوپی نه بو جهل و ضراری کوپی خهتاب) له پیشیان وه بوون .. نه وه بوو پرو به پروو بوونه وه یه کی توند له نیوان نهو چهند که سه له پشتیوانان و بی باوهراندا پرویدا ، به لام به لیدانیکی (خالد) له (ثابت) بهرمیک یه کسمر ثابت کهوت و دهست به جی شه هید بوو .. دواتریش هه موو نهو پشتیوانانه کی که له گه لی بوون نهوانیش کوژران .. و له ویدا له باوهشی کیوی ئو خوددا جهسته ی پاکی شه هیده کانی نه م جهنگه نوستوون .^۱

قورنانی پیرۆزیش مژده یان پی دهادت : ﴿وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالُهُمْ﴾
(۴) سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ (۵) وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَفَتْهَا أَنَّهُمْ ﴿(۶)﴾
سورة محمد ، آیه ۴ ، ۶ .

واته : نهوانهش له پیناوی خوادا شه هید بوون ، هه رگیز پاداشتی هه ول و کوششیان بهزایه نادات ، نهوانه پرینمونی دهکات بو جیگه و پیگه ی خووش و دل و دهرن و بیر و هوشیان ناسوده نهکات ، ههروه ها دهیانخاته نهو بهه شته وه که به جوړه ها شیوان بوی باس کردوون .

^۱ - بروه : حیاة الصالحین (۳ م ۹۸ ، ۹۹) به دهستکاری یه وه .

" ۲۷ - نه بو تهلحه نه نصاری (ﷺ) "

" دهنگی له ناو سوپادا باشتیه له ههزار پیاو !! "

نه بو تهلحه هاوهلی پیغمبهری خوا (ﷺ) و یهکیکه له خالوزایانی و یهکیکه له گهوره پیاوانی بهدر و و ههروه ها له دوانزه کهسه بهپیزهکهی شهوی عهقه بهیه .

ناوی / زهیدی کوپی سهلی کوپی نهسودهی ... خهزرجی بوخاری یه و کهسیکه پیغمبهری خوا (ﷺ) دهبراره ی فرمویهتی : " صوت أبي طلحة في جيش خير من مائة " .^۱
و فی لفظ : " خير من ألف رجل " .^۲

واته : دهنگی ئه بی تهلحه له سوپادا باشتیه له سهده کهس . له واژهیهکی تردا : " باشتیه له ههزار پیاو " .

له ریوایهتیکی تردا : " لصوت ابي طلحة اشد على المشركين من مائة " .^۳ واته : دهنگی نه بو تهلحه له سهده کهس توندتره له سهه بێ باوهپان .

ئیبینو اسحاق دهلیت : نه بو تهلحه یهکیکه له وانهی ئامادهی (عهقه به و بهدر) بوون .

" هاوسهرگیی نه بوتهلحه له کهل (ئوم سولهیم) (ﷺ) "

له (انس) هوه ، دهلیت : " نه بو تهلحه داخوازی ئوم سولهیمی کرد ، ئوم سولهیم پئی وت : نهوهی راستی بیته من رهغه بهتم له تو هیه و وینهی کهسیکی وهک تو پرته ناکریتته وه ، بهلام تو پیاویکی بێ باوهپیت ، نهگهر موسلمان بیت ، نهوا موسلمان بونت دهکهمه مارهیم و هیچی ترم لیته ناوی .. نهویش موسلمان بوو ..

ثابت ، دهلیت : " ههرگیز گوئیبستی هیچ مارهیی یهک نه بووین پرێزدار تر له مارهیی ئوم سولهیم : که (ئیسلام) بوو .^۱

^۱ - دانه پاله کی (صحیح) ه ، احمد دهرهینانی بۆ کردوه (۲۰۳ / ۳) .

^۲ - دانه پاله کی له شاهیده کانیدا (حسن) ه ، ابن سعد له (الطبقات) (۵۰۵ / ۳) ، پهراویزی (سیر) ، ۲۸ / ۲ .

^۳ - دانه پاله کی (صحیح) ه ، احمد له (المسند) دا ، شیخی عهوهی دهلیت : (صحیح) ه ، فظائل الصحابة : ۵۰ .

له ریوايه تیکی دیکه دا هاتووہ : ئوم سولهیم پیی وتووہ : " کهس وینہی تۆرہت ناکاتوہ ، بہ لām تۆ پیاویکی بی باوهریت ، منیش هیچ مارہیی یهکم ناویت ، جگہ له ئیسلام بوونت ، ئه ویش وتی : دهی بچمه لای کی بۆ ئه و مہبہستہ ؟ وتی : بۆلای پیغمبهری خوا (ﷺ) . ئه ویش بۆی دهرچوو و بہرہو لای پیغمبهری خوا (ﷺ) رۆیشت . پیغمبهر (ﷺ) فہرمووی :

" جاءکم أبو طلحة و غرة الإسلام بین عینہ " .^۲

فہرمووی : ئه وہ ئه بو تہلحہ بہرہو لای ئیوہ دیئت و روناکی ئیسلام له نیو چاوانیدا دہدرہو شیئوہ .

" جیہادی ئه بو طلحہ (ﷺ) رۆژی ئوحد "

ئه بو تہلحہ (ﷺ) رۆژی ئوحد له نیو دەستی پیغمبهری خوا (ﷺ) تیری دہاویشت .. ئه و پیاویکی تیر هاوینژ بوو . ئه وہ بوو کاتی تیرہکە ی دہاویشت ، پیغمبهری خوا (ﷺ) دہپروانی تا بزانی بہ کوی دہگات .

ئه بو تہلحہ بہ دەستی ، سنگی پیغمبهری خوا (ﷺ) ی دہپاراست و ئه یوت : ئه ی پیغمبهری خوا (ﷺ) بہم جوړہ بہنہا تیریکت پی بگات .^۳

وہ له (انس)وہ ، دہلیت / رۆژی ئوحد .. خەلکانیک شکستیان خوارد .. له کاتیکیدا ئه بو تہلحہ له نیو دەستییدا بہرگری دہکرد ئه و کەسیک بوو زۆر بہتوندی تیرہکە ی له کەوان ہەلدەکیشا ، ئه و پۆژہ دوتا سی کەوانی شکاند ہەر پیاویک بہ لایدا تیپہر ئه بوو تیری پی بواہ ، پیغمبهری خوا (ﷺ) دہیفہرموو : " انترہا لای طلحہ " دہیفہرموو داینی بۆ ئه بی تہلحہ ... و پاشان خۆیشی چاودیتری خەلکەکە ی دہکرد .

^۱ - دانہ پالہ کم (صحیح) ، عبدالرزاق دہرہینانی بۆ کردووہ (۷ / ۱۰۴) و غہیری ئەویش .

^۲ - طایلسی له مەنسندہ کەیدا دہرہینانی بۆ کردووہ (۲ / ۱۵۹ ، ۱۶۰) .

^۳ - دانہ پالہ کم (صحیح) ، احمد دہرہینانی بۆ کردووہ (۳ / ۲۸۶ ، ۲۸۷) .

ئەبو تەلحەش (ﷺ) پێی دەوت : ئەی پیغمه مبرى خوا (ﷺ) دايك و باوكم به فيدات بن ، تۆ چاودیڤى مهكه و خۆت بپاریزه ، نهبا تیریك لیڤ بدات ، با بیدات له سنگى من له جياتى سنگى تۆ ..

" پۆڤى حنین "

له (انس) هوه ، دهفهرموى : پیغمه مبرى خوا (ﷺ) پۆڤى حنین فهرمووى : من قتل قتिला فله سلبه . فهرمووى : ههركهسى كهسى بكۆڤیت لهه پۆڤه دا ئەوه غه نیمه كهى بۆ خۆى ده بیڤت .

ئەبو تەلحە ئەو پۆڤه بیست پیاوی كوشت و له سهه قسهی پیغمه مبرى خوا (ﷺ) غه نیمه ی هه ربیسته كهى پى درا* .

" په رستشى "

له (انس) هوه / ئەبا تەلحە پاش پیغمه مبرى خوا (ﷺ) چل سال به پۆڤ و بوو ، تهنها له ههردوو جههزنى قوربان و ره مهزان دا نه بیڤت . هه ر له خۆیه وه ده گیر نه وه كه پاش پیغمه مبرى خوا (ﷺ) هه میشه به پۆڤ و بوو مه گه ر له سه فهردا یان له نه خو شیدا نه بیڤت ..

" به خشینى له پیناوى خوا دا "

هه ر له (انس) هوه ، ده لیڤت : كاتى ئایه تی : ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ...﴾ سورة آل عمران ، آیه ۹۲ . ها ته خواره وه ، ئەبو تەلحە وتى : په ره وه ر دگه رمان داواى مالمان لى ده كات ، ده ی ئەی پیغمه مبرى خوا (ﷺ) ئەوا من زه وى یه كه م دا به خوداى په ره وه دگه ر ..

* دانه پاله كهى (صحیح) ه ، ابوداوود و حاكم ده رهینانیان بۆ كرده وه (۳ / ۳۵۳) ، ده لیڤت اسناده كهى (صحیح) ه ، و زه هه بیش له سه رى كۆكه ..

پێغەمبەریش (ﷺ) فەرمووی: "اجعلها في قرابتك في حسان بن ثابت، و ابی بن کعب نسائی گێڕاویەتیەوه. واتە: بێدە بە کەسەکانت، حەسانی کۆری ثابت و ابی کۆری کعب.

وہ لە (الموطأ) دا ھاتووہ: "خوشەوێستەرین مائی ئەبو تەلحە بەلایەوه (بەبروحاء) بوو، چونکە پەروی لە مزگەوت بوو، پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەھاتە ناوی و ناوی لی دەخواردوہ^١. لە پێواوەتیکی تردا لە (انس) ھوہ، ئەبو تەلحە لە ھەموو ئەنصارێەکانی مەدینە داراتر بوو لە بوونی دار خوارما و خوشەوێستەرین مائی لەلای (بەبروحاء) بوو کە پەروی لە مزگەوت بوو، پێغەمبەر (ﷺ) دەچوو، لەو ناوہ پاکەیی کە تیایدا بوو ناوی دەخواردوہ.

انس، دەلیت: کاتی ئایەتی: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ...﴾ دابەزی، ئەبو تەلحە ھەلساوە بە پێغەمبەری خوا (ﷺ) ی وت: (ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ)، خۆی تەعالا دەفەرموی: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ...﴾. وە من خوشەوێستەرین مالم لەلام "بیروحە" ھ، و ئەوا دەیکەم بە بەخشش (صدقە) و تکام وایە بێتە چاکە و تۆیشوو بۆم لەلای خوا، لەبەر ئەوہ، ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەیدەمە دەست تۆ تەبەو جۆرە پەروردگار نیشانی داویت بەکاری بێنیت.. دەلیت: پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: (بخ، بخ ذلك مال رابح، وقد سمعت ما قلت، و ابی اری ان تجعلها في الاقرین).

فەرمووی: بەھ، بەھ ئەمە مائیکی قازانج لی کراوہ، گویم لە قسەکانت بوو، وە من وای دەبینم کە بێدەییە کەسە نزیکەکانت.. ئەبو تەلحەش وتی: وا ئەکەم، ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ)، و بەوجۆرە دابەشی کرد بەسەر کەسە نزیکەکانی و ئاموزاکانیدا.^٢

^١ - صحیح: الموطأ (١٨٧٥).

^٢ - صحیح / بخاری و مسلم رێوازیەتیان کردوہ.

" ئایه تیک پاش مردن "

ئەبو تەلحە بە سالآچوو ، ... و ھەرگیز لە هیچ جەنگیک دوانەکەوت !! ئەو بوو لە پیش یەکی لە غەزاکاندا .. کۆرەکانی پێیان وت :

" بابەگیان ، ئەو تۆ لەسەردەمی پیغمە مبری خوا (ﷺ) و ئەبی بەکرو عومەرشیدا (ﷺ) جەنگاویت ، وازبێنە و ئیمە لە جیاتى تۆ دەجەنگین ، بەلام ئەو پرازی نەبوو ، بۆیە چوو بۆ شەڕ و لە دەریایدا و لەوئى وفاتى کرد .^۱

و ھەر لە (انس) ھوہ ، ئەبا تەلحە سورەتى (براءة) ی دەخویندەوہ .. تا گەیشتە ئایەتى : ﴿ انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً ... ﴾ سورة التوبة ، آية (۴۱) .

فەرمووی : ئەو تا خوای گەورە بەلاوی و بە پیری داوام لى دەکات بۆ جەنگ ، دەى تفاقم بۆ نامادەکەن ، کۆرەکانیشى وتیان : (بابەگیان تۆ لەگەل پیغمە مبرى خوا (ﷺ) جەنگایت ھەتا وفاتى کرد ، و لەگەل ئەبوبەکریدا جەنگایت تا وفاتى کرد و لەگەل عومەر جەنگایت تا ئەویش وفاتى کرد (پەزای خوای لى بیت) ، ئیستا ئیمە لە جیاتى تۆش دەجەنگین ، بەلام ئەو وتى : نەخیر تفاقى جەنگم دەبى بۆ پێخەن .. تا بەدەربادا پوشت و وفاتى کرد ، تا (ھەوت) پوژ دوورگە یەکیان نەدیوہ تیایدا بینێژن .. لە دواى ئەو ماوہیە ھەروەک خۆى مابوو بە بى گۆران .^۲

^۱ - پیاوانى جى ى متمەن : حاکم دەرھەتانی بۆ کردووە (۳ / ۳۵) لە (المستدرک) دا وە دەلتیت : (صحیح الاسناد) و زەھەبیش دانى بەوہداناوہ .

^۲ - ھیشمى دەلتیت : ئەبو یعلی ریبایەتى کردووە و پیاوانى ، پیاوانى (صحیح) ن ، الجمع (۱۵۷۳۰) .

" ۲۸ - معاذی کوړی جبل (ﷺ) "

" نهی معاذ! بهر استی خوښم دهوښت ، له بهر خوا "

فهرموده ی پیرۆز

معاذ کي ښه ؟ سهرداري پيشهوا (ابو عبدالرحمن ی نه نصاری خه زره جی مه دهنی به دري) ښه ، هيشتا لويک بوو دم و چاوی موی لی نه هاتبوو ، له عهقه به دا به شدار بوو ، که سيکی بالآ به رزی پیکه وتوی جوان چاک بوو . ابو سلمه ی خولانی ، ده لیت : چوومه مزگه وتی " حمص " نزيکه ی سی که سی به سالآچوو له هاوه لانی لی بوو ، له ناوياندا لويکی چاوپه ش ی دان دره وشاوه ، به بی دهنکی دانیشته و ، خه لکی به ره ولای نه چن و پرسپاری لی نه کن ، پرسیم : نه مه کي ښه ؟ وتیان معاذی کوړی جبل ، هر له و کاته وه خوښه ويستی چووه ناو دلم .^۱

وه له (ابي بحريه) وه ، ده لیت : چوومه ناو مزگه وتی (حمص) ، نه بينم لويکی لی ښه که خه لکی له ده وری کوښونه ته وه . که سيک بوو قری زور لول بوو ، که قسه ی ده کرد^۲ ، وه که نه وه ی له دم و ددانيه وه مرواری و پوناکی بيته ده روا بوو ، پرسیم نه مه کي ښه ؟ وتیان : معاذی کوړی جبل (په زای خوی لی بیت) ، هه ندی جار له دوی پیغمبري خوا (ﷺ) سوار ی ولاخ ده بوو .

له معاذ خويه وه (ﷺ) ، ده لیت : هاو پشتي پیغمبري خوا (ﷺ) بووم له سهر يه که گویدريژ که پي ده و ترا (عفير)^۳ .

" چا که گانی "

۱- له (عبدالله ی کوړی عه مر) وه ، ده لیت : پیغمبري خوا (ﷺ) فهرمووی : (خذوا القرآن من أربعة ، من ابن مسعود ، و ابي و معاذ بن جبل ، و سالم مولى أبي حذيفة)^۴ .

^۱ - حاکم دهره يانی بژ کردوه (۲۶۹ / ۳) ، وه ابن سعد (۱۲۵ / ۲ / ۳) .

^۲ - ابو نعیم له (الحلیه) دا دهره يانی بژ کردوه (۲۳۱ / ۱) . (ایوب ی کوړی سیار) یش ناکرېته به لگه .

^۳ - صحیح : بوخاری له بابی (جهاد) دا (۴۴ / ۶) دهره يانی بژ کردوه .

^۴ - (صحیح) ه ، بوخاری و مسلم ریوايه تیان کردوه .

واته : قورئان له چوار کهس وهرگرن که ئەمانەن : (ابن مسعود) و (ابی) و (معاذ) ی کوپی (جبل) و (سالم) ی مه‌ولای ئەبی (حذیفه) .

۲- له (انس) هوه ، پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرموویه‌تی : " أرحم امتی بأمتی ابوبکر ، و اشدها فی دین عمر ، و اصدقها حیاء عثمان ، و اعلمهم بالخالل و اخرام معاذ ، و افرضهم زید ، و لكل امة امین و امین هذه الأمة ابو عبیده " ^۱

واته : به به‌زه‌یی ترین کهسی ئوممه‌ته کهم بو ئوممه‌ته کهم ئەبویه‌که‌ره ، و توندترین که‌سیش له پارێزگاری کردنی ئایندا (عمر) ه و به شهرمترینیان عوسمان و زاناترینیان به حه‌لال و حه‌رام معاذ و ئەوه‌شی له هه‌موام زیاتر له خه‌می فهرزه‌کاندایه زه‌یده و هه‌موو ئومه‌تیک سهر‌پاست و ئەمینێ خۆی هه‌یه . سهر‌پاستی ئەم ئوممه‌ته‌ش ابو عبیده‌یه .

۳- له (ابی هریره) وه (ﷺ) ، ده‌لیت : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرموویه‌تی : (نعم الرجل ابوبکر ، نعم الرجل عمر ، نعم الرجل معاذ بن جبل) ^۲ . واته : باشت‌ترین پیاو ئەبویه‌که‌ره ، باشت‌ترین پیاو عومهره ، باشت‌ترین پیاو معاذی کوپی جبله .

۴- وه له (معاذ) هوه ، ده‌لیت : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) پی‌گه‌یشته‌ پێی فهرمووم : (یا معاذ ! انی لاحبک فی الله ، قلت : و انا و الله یا رسول الله ! احبک فی الله . قال : افلا اعلمک کلمات تقولهن دبر کل صلاة : رب اعني علی ذکرک و شکرک و حسن عبادتک) ^۳ .

ده‌فه‌رمووت : ئەی معاذ به‌پراستی له‌به‌ر خوا ، خۆشم ده‌ووتیت .. منیش پیم وت : سویند به‌خوا ، ئەی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ، منیش به هه‌مان شیوه خۆشم ده‌ووتیت : فهرمووی : ئەته‌وێ چهند و وشه‌یه‌کت فی‌رکه‌م که له دوا‌ی هه‌ر نوێژیکه‌وه بیانلێیت : بلی ئەی په‌روه‌ردگار ده‌ستم بگه‌ره تا هه‌میشه یادی تو بکه‌م و شوکرانه‌ بژیت ب‌م و به‌باشی په‌رستش بکه‌م ..

۵- له (ابی الاحوص) هوه ، ده‌لیت : عبدالله ی کوپی مسعود خه‌ریک بوو قسه‌ی بو ئەکردن ، فهرمووی :

^۱ - دانەپاله‌که‌ی (صحیح) ه : احمد (۳ / ۱۸۴) و ترمزی (۳۷۹۳) و غه‌یری نه‌وانیش .

^۲ - دانەپاله‌که‌ی (حسن) ه / ترمزی ده‌ره‌یتانی بو کردووه له (المناقب) دا (۳۷۹۷) .

^۳ - دانەپاله‌که‌ی (صحیح) ه ، ابی داود ده‌ره‌یتانی بو کردووه (۱۵۲۲) له (الصلاة) دا بابی (الاسفار) .

" معاذ نومه تیك بوو ملكهچ و فهرانبه رداری خوا بوو ، و له ههموو بیروباوهریكی چەوت به دور بوو ، له هاو له گه پراښ نه بوو .^۱
 وه (ابن مسعود) (ﷺ) دهرباره ی معاذ ، ده فرموی : ئیمه ده مان شو بهاند به ئیبراهیم سهلامی خوای له سر بیت .^۲

" پیغه مېهر (ﷺ) پروگرامی بانگخوازیی بو بهیان ده گات "

له (ابی موسای نه شعمری) یهوه (ﷺ) ، ده لیت : کات پیغه مېهری خوا (ﷺ) نه و معاذی نارد بو یه مهن پیی وتن : " یسرا ولا تعسرا ، و تطاوعا و لاتنفرا " ، واته : ناسانکاری بکهن و شته کان قورس و گران مه کهن و خه لکی بهره و گویدیری بینن نه وه و ایان لی بکهن پشت هه لکهن ..

ابو موسایش پیی وت : له زهوی یه کانی ئیمه دا خوارنه وه یه هیه له ههنگوین دروست نه کری پیی نهوتریت : " البتع " و جوړیکیشمان هیه له جو دروست نه کری پیی نهوتریت : " المز " ..

فرموی : " کل مسکر حرام " ، واته : هر شتی سهرخوشت بکات حرامه .

معادیش پیی وتم : چوون قورئان ده خوینیت ؟ وتم : له نویژدا و به سهر ولاخه که مه وه ، و له هه لسان و دانیشنمدا و هر چوون بوم بکریتم .. ، ده لیت ، معاذ وتی : به لام من ده خوم و پاشان هه لده سم ، و ههروه چوون چاوهرپی پاداشتم له هه لسانمدا (له شهو نویژه کانمدا) و هاش چاوهرپی پاداشتم له بو خه وتم .^۳

" زانستی معاذ "

له (عمری کوپی خهتاب) هوه (ﷺ) فرموی : کی ئه یهوی تی بگات و فیر بیت ، با بیت بولای معاذی کوپی جبل .^۴

۱ - حاکم دهرهینای بو کردوه (۳ / ۲۷۱ ، ۲۷۲) و زهه بېش به صحیح دیاناوه و له سهری هاوړایه .

۲ - بروانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۴۵۱) .

۳ - صحیحی / بوخاری و مسلم و احمد و غهیری نه وانیس .

۴ - حاکم دهرهینای بو کردوه (۳ / ۲۷۱ ، ۲۷۲) ده لیت : نسانده کی (صحیح) ه ، زهه بېش هه مان رای هیه .

" له پاسپارده کوکراوه کانی معاذ "

له (ابی قلابه) و غیری نهویشوه ، که سیک چهند هاو لیک پیغه مبري خوا (ﷺ) ی بهلادا تیپهړی . داوای لی کردن که وهسیه تی بؤ بکن . نهوانیش یه که له دواي یه که پاسپارده ی خویان پی دوت .. معاذی کوپی جبل له دواي هه موویانهو بوو . که سه که پیی وت : رامسپیره ، بهر په حمه تی خوا کهویت ، معاذ فرمووی : نه مانه ی پیش من پایانسپاردین و پاسپارده کانیشیان هیچ گومانیکي تیانیه ، وه منیش کاره کانت له دوو شتدا بؤ کوډه که مهوه : بزانه که تو :

له چاره نووس و بهشی خوت له دنیا دا ، هرگیز بی نیاز نیت به لام تو زیاتر ناتاج و هژاری بهشی ناخیره تنی له بهر نهوه به به دهسته تیانی بهشی ناخیره تن دهست پی بکه ، چونکه نهسیبی دنیا شت بؤ پیک ده خات که بؤ هرچی یه که برؤیت له گهل دیت ^۱ ..

" ترسی معاذ له پهروه دگاری "

له (شقیق) هوه ، ده لیت : معاذ له یه من هاته وه و چهند بهنده یه کی پی بوو ، له مه که به (عمری کوپی خه تاب) گه یشت ، پیشهوا عمر (ﷺ) پرسى : نه مانه چین ؟ فرمووی : پیشکه شم کراوه ، فرمووی : بیاندهره دهست ابی بکر ، نهویش پازی نه بوویه وه .

که شهوداهات و نوست ، خونیکی دی ، له خهویدا وه که نهوه ی بهره ناگر پاپیچ بکری ، به لام عمر (ﷺ) رایده کیشا تا نه بریته ناو ناگره وه ، کاتی پوژ بوویه وه ، وتی : نه ی کوپی خه تاب ، ده بی هر گوپرایه لیت بکه م .

وتی : نهوجا بهنده کانی دایه دهست نه بوویه کر (ﷺ) نهویش دایه وه به خوی .. بؤ سبه ی پوژ ، ده بینی نویژه نه کهن ، پرسى بؤ کی نویژ نه کهن . وتیان بؤ خوی پهروه دگار .. نهویش فرمووی : ده ی نیوهش له بهر خوا نهوا نازادن ^۲ .

^۱ - احمد دهره تیانی بؤ کردوره له (الزهد) دا (۱۸۲) .

^۲ - حاکم کپراویه تیوه (۳ / ۲ / ۲۷۲) ده لیت : (صحیح الاسناد) ه و زهیش هه مان رای هیه .

"چند لاپه‌ره‌یه‌کی روناک له خباتی معاذ (ﷺ)"

له جهنگی (اجنادین) دا معاذ پرمزای خوی لی بیت ، پیشه‌وای دهستی راستی سوپا که بوو ، هه‌لساو به‌هاوریکانی وت : ئه‌ی موسلمانان ، ئه‌م‌پۆ خۆتان بفروشن به پهرمردگارتان ، چونکه ئه‌گهر ئیوه بیانبه‌زینن و شکستیان پی بینن ئه‌وا ئه‌م ولاتانه هه‌تاهه‌تایه ده‌بیتته مالی نیسلام ، سه‌رباری پرمزانه‌دی خوا و ئه‌و یاداشته گه‌وره‌یه‌ی خودا ناماده‌ی کردووه . هه‌روه‌ها له (فحل بیسان) یشدا هه‌ر سه‌رکرده‌ی دهسته راستی سوپای موسلمانان بوو (ﷺ) .

(ثابت ی کوپی سه‌لی کوپی سعد) ده‌لێت : معاذ کوپی جبل ئه‌و پۆژه له هه‌مووان زیاتر سه‌رگه‌رممان بوو ، وه له هه‌موانیشت زیاتر شمشیره‌که‌ی له کاردا بوو بۆ گه‌ردنی پۆمه‌کان ، له کاتی‌که‌دا ئه‌و له لای راستی موسلمانانه‌وه خه‌ریک بوو شه‌ری ده‌کرد ، سه‌ربازانی پۆم له موسلمانان هاتنه‌ پیش و سه‌ربازگه‌ه‌یانیان ده‌وره‌دا ، له‌ویدا معاذی کوپی جبل به‌ خۆی و پیاوه‌کانیه‌وه په‌یدا بوون ، معاذ بانگی کردووه فه‌رمووی : "ئیه‌ی خه‌لکی‌که‌ بزائن - په‌حمه‌تی خواتان لی بیت - بزائن که خودا په‌یمانی سه‌رکه‌وتنی به ئیوه‌ دا وه و به‌ باوه‌ره‌که‌تان پشتگیری کردوون ، ده‌ ئیوه‌ش خودا سه‌رخه‌ن تا سه‌رتان‌خات و پییه‌کانتان جیگیر کات ، ئاگاداربین .. ئیوه‌ خواتان له‌گه‌له‌ و بی گومان به‌سه‌ر بته‌په‌رستاندا سه‌رتان ده‌خات "

وه‌کاتی خه‌ریک بوو وتوێژی ده‌کرد له‌گه‌ل ماقولانی پۆم دا پیش جه‌نگی (محل) و پازی نه‌بوو له‌گه‌لیاندا له‌سه‌ر راخه‌ره‌کانیان دانیشیت : فه‌رمووی : دانانیشم ، چونکه ئه‌م راخه‌ره‌انه‌ی ئیوه‌ و دانیشتن له‌سه‌ر ئه‌م (دۆشه‌که‌نه‌ی) که بۆ خۆتان هه‌لتان بژاردووه و چه‌وساوه‌ و بی ده‌سه‌لاته‌کانتان لی بی به‌ش کردووه له‌گه‌ل ئه‌ه‌لی نه‌ته‌وه‌که‌تان ، ئه‌مه‌ جوانی و له‌ خۆبایی بوونی دنیا زیاتر هیچی تر نیه ، خوداش پشتی له‌ دنیا‌یه و رقی لی یه‌تی و نه‌هی کردووه که‌سته‌می له‌سه‌ر بکریت و زیاده‌په‌روی تیدا بکریت ، من ئه‌وه‌تا لی‌ره ، له‌سه‌ر ئه‌م زه‌ویه‌ دا‌ئه‌نیشم ، ئیوه‌ش چیتان هه‌یه‌ بیلین ، ئه‌وانیش کاتی پێیان وت : "به‌پۆ بۆلای هاوه‌لانت ، سویند به‌خوا ئیمه‌ به‌ ئومیدین که سبه‌ینی به‌ره‌و شاخه‌کان و (کیوه‌کان) ده‌رتان په‌رینین . معادیش فه‌رمووی :

"سهبارت بهوی دهرمانپه پرنیت بو کیوه کان نه مه یان پرونادات ، به لام سویند به خوا یان نه ورتا دوایمینیان ده کوژن یان له سهر هم زهوی یه به سهر شوړی و زه لیلی وه دهرتان دهنین ^۱ .

"روژی بهرموک"

له ویشدا (ﷺ) هر سهر کردهی ده سترپاستی سوپا بو ، له سهر له بهیانی پوژی جهنگه که دا هه لساو وتاری بو دان ، فهموی : ئهی خوینهران و له بهر کارانی (حافظ) قورشان و پشتیوانانی پښتای پاست و دوستانی هه ق ، سویند بی به په رومردگار ، به زهیی خودا و به هه شتی خوا به ناوات خواستن به ده ست ناهینریت ، وه خودا لیخوش بوون و به زهیی فراوانی خوئی به پاستگوئیان و نه وانه نه بیت که باومریان به په یمانه کانی خوا هیه ، به که سی تر نابه خشی ، مه گمر گویتان له خوی ته عالا نه بووه که ده فهموی : ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ...﴾ سورة النور ، آیه ۵۵ .

واته : ((خوا به لینی داوه به وانهی باومریان هیناوه له نیوه و کار و کردهوه چاکه کانیان نه نجامداوه به پاستی له ناینده یه کی نزدیکدا جینشین و پایه داریان ده کات هر وه چو نایماندارنی پیش نه مانی جینشین کردوه)) ، نیوه به ویستی خوا سهر که وتوو ده بن دهی گویدیری خودا و پیغه مبره که ی بن ، و ناکوک مه بن نه گینا شکست دینن و ناوتان نامینی ، وه نارام بگرن ، چونکه خودا له گهل نارامگراندایه ، و شهرم له په رومردگارتان بکه ن و نه که ن له دوزمن هه لبین و پاکه ن له کاتیکدا نیوه له چنگی په رومردگاردان و له ژیر په جمه تی نه و دان ، وه هیچ که س له نیوه په ناگه یه کی دیکه ی نیه جگه له په رومردگاری وه هیچ که س به بی ویستی خودا سهر بلند و سهر که وتوو نابیت ^۲ .

وه کاتی پومه کان دایان به سهر لای پاستی سوپادا ، معاذ هاواری کرد : (ئهی بهنده موسلماننه کانی خودا ، نه وانه وابه ره و لای چه پیی سوپاوه دهرپون تا بدنه

^۱ - الطريق الى دمشق (۴۷۲) .

^۲ - دیوانی (هاشم) الرفاعی ، بیوانه : صلاح الامة (۳ / ۴۹۷ ، ۴۹۸) .

به سهرتاندا ، وه سویند به خوا هیچ شتی رته تیان ناکاته وه پرو به پرو و بونه وه یه کی راسته قینه و نارامگرتن نه بیت له سر به لاو سهختی یه کان) . نه و جا له سر و لاخه که ی هاته خواره وه و فرموی : کی نه یه وی و لاخه که م بهریت تا به سر یه وه شهر بکات ، با بییات . وه خو ی له سر پی و به بی و لاخ له گه ل پیاده کاند شری ده کرد ، تا (عبدالرحمن) ی کوپی جبل ، کوپی معاذ که لاویکی تازه پیگه یشتوو بوو ، هه لسا و تی : بابه گیان ، من تکام وایه به سواری و لاخه و باشر بجه نگم له وه ی که به پیاده شهر بکه م و موسلمانان لیم بی نیاز بن ، وه توش به پیاده باشر ده جه نگییت تا به سر و لاخه وه ، زوړ به ی سهربازانی سوپاش پیاده ن ، وه نه گهر تو ببینن که به پیاده به نارامگری یه وه بجه نگیت - به ویستی خوا - نه وانیش وره یان بهر ز ده بیت وه و نارامگر و پشوو درپژ ده بن .. معاذیش پی ی وت : خدا منیش و توش یارمه تی بدات ، کوپم ^۱ .

" دادپهروهری له ژیا نیدا "

(یهزیدی کوپی عومه یه) که یه کی بوو له هاوه لانی معاذی کوپی جبل وتی : هه کاتی معاذ له جیهه ک - دانیش تگاهه - دانیش تاهه نه یه فرموو :
 " الله ، دادوهری دادپهروهره ، بهر ز و پیرو ز بیت ناوی ، بهد گومانان له ناوچن "
 پیغه مبر ی خوا (ﷺ) پیش وه فاتی خوا حافیزی لی ده کات ، له عاصم ی کوپی حومه یدی سه کوونی یه وه : -
 کاتی پیغه مبر ی خوا (ﷺ) معاذی نارد بو یه مهن ، هه لسا به پاسپاردنی ، له کاتی که دا معاذ به سر نه سپه که یه وه تی فرموی : " یا معاذ ! انک عسی ان لا تلقانی بعد عامی هذا ، و لعلک ان تمر بمسجدي و قبری .

^۱ - الطريق الى دمشق (۴۷۶) .

واته : نهی معاذ ! له وانهیه لهم سال به دواوه نه مبینیتوه ، و له وانهیه به لای مزگهوت و گوږه که مدا تیپه پریت .. (معاذ) یش دهستی به گریان کرد ، فرمووی : (لا تبک یا معاذ ، او ان البكاء من الشيطان)^۱ .

واته : مهگری معاذ ، (یا خو فرمووی) بهراستی گریان له شعیقانه و میه .

" پشوو درېژی له سهر به لآو ناره حتی "

کاتی تهنگانه و نه هاته کان مه حکم دهن و داوه کانی نالوز دهن و سه خله تی یه کان یه کله دواي یه ک دین و شهوگاری درېژ ده بیت ، نهوه هر نارامگری یه پووناکی یه کی واده داته موسلمان که نه شلېژی و هر دان به خوداگرته پینوینی دهکات نه بابی هیوا بیت ، نارامیش له په گمزه کانی پیاو ته یه ... چونکه له راستیدا کهسانی لاوان بهرگه ی باره قورسه کانی ژیان ناگرن .. به لکو یاوانی شان و بازو پته و ده توانن بجنه ژیرباری !! ژیان بهو جوړه یه ، ته نه گه وړه پیاوان و کهسانی پالوان و پشوو درېژ ده توانن په یامه که ی راپه رینن ... وه بیگومان ، که معاذ لهم که له پیاوانه یه ، به لکو گه وړه یان و له پیشیانوه یه له خه باتدا و له کاتی نه خوشیشدا ..

له نوم سه له مه ووه ، (ﷺ) نکاتی نه با عبیده له تاعونه که ی (عمواس) دا تووش بوو ، و کهوت و نازار و ژان زوری بو هیئا ، (معاذی کوږی جبل) ی کرده جینشیني ، خه لکی هاواریان کرد له معاذ : داوا له خواي په وهر دگار بکه ، به لکو نه دمده پیسه مان له سهر هه لگريت ، نهویش فرمووی :

" نه مه پیسی نه ، به لکو دوعای پیغمبره که تان (ﷺ) و ، مهرگی پیاوچا کانی پیش خوتان و شهید بوونی کهسانی که خودا به ویستی خوی تایبه تمه ندی کردوون ، نه ی خه لکینه ! چوار خه سلته هیه ، کی له نیو ده توانی بانه یگه ریتوه ، وتیان : چی یه ؟ فرمووی : - سهرده میک دیت باتل و ناهه ق دمده کهویت (دسه لاتدار ده بیت) و

^۱ - پیاوانی فرموده که جی ی باوهره ن : احمد گتراویه تیه ووه (۲۳۵ / ۵) ، وه مؤله تی گریان له چه ند فرموده داهاتووه .

سەردەمێک دیت پیاو دەلێت : سوێند بەخوا نازانم من چیم ، ئەبە بەرچاو پوونی دەژی و ئەبەبەرچاو پوونی دەمریت^۱ .

له (عبدالرحمن ی کۆری غەنم)هوه ، دەلێت :

تاعون له شام بلاو بوویەوه ، عمری کۆری عاص هەلساو وتاریکی بۆ خەلکی دا ، فەرمووی : ئەم تاعونە دەردیکی پییسه ، لێی هەلبێن و بەرهو دۆل و نێوان کێوهکان بپۆن ، ئەمە بە (شرحبیل ی کۆری حەسەنە) گەیشیت ، تۆرە بوو ، و هات بە جۆریک جەلەکانی بەسەزەویدا پائەکیشا و ئەلەلەکانی بە دەستی یەوه بوون ، فەرمووی : هاوێلی پیغمبەری خوا (ﷺ) کردووه ، بەلام ئەمە پەحمەتی پەرەردگارە و دوعای پیغمبەرەکەتانە (ﷺ) و مەرگی پیاوچاکانە پیش مەرگی ئێوه ...

ئەوجا ئەم هەوالە بە معاذ گەیشیت ، فەرمووی : ئەی خۆای پەرەردگار زۆرتەری بەشی لی بده بە ئەهلی معاذ^۲ .

ئەوهو بوو بەر دەردەوه هەردوو کچەکی مردن و لەیهک گۆردا سپاردنی . وه (عبدالحمین) ی کۆریشی تووش بوو ، کاتی له کۆرەکی پرسى حالت چۆنه ؟ فەرمووی : ﴿ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾ سورة آل عمران (۶۰) . واتە : هەقیقەت و پراستی هەر ئەوهیه کە لەلایەن خواوەیه .

کەواتە : نەکەیت لەوانە بیت کە گومان کاری لەسەریان هەیه .

ئەویش فەرمووی : ﴿ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ سورة الصافات ، آیه (۱۰۲) .

واتە : دەمبێنی ، بەویستی خوا ، له ئارامگران دەبم .

دەلێت : دەستی معادیش تووشی نەخۆشی یەکە بوو ، بەردەوام ئەم دیو دیوی پی دەکرد و ئەیفەرموو ئەم دەستەم له ئەوه و ئەوه خۆشتر دەوێت ، و دەیفەرموو : (ئەی پەرەردگار ! بمبەرەوه و بە لیقات شادم کە ، خۆت دەزانى کە خۆشم دەوییت) وه پیاویکی بێنی دەگیا ، پرسى : بۆچی دەگریهیت ؟ وتی : لەبەر دنیا یەک ناگریهەم کە له

^۱ - بڕوانە : ابن سعد له (الطبقات) دا (۲ / ۱۲۴)

^۲ - پیغمبەری خوا (ﷺ) پەناى به خودا دەگرت لەم دەردە بێ دەرمانانە ، بەلام دەبێنن معاذی کۆری جبل و نوای تووشبوونی بەم دەردە دەکرد بە ئومیدی شەهید بوون .

تۆوه چنگم کهوتی و پاش تۆ لیم دابیری ، بەلکو بۆ زانستی که گریم له تۆم و مرده‌گرت دواى تۆ له‌کى و مرگرم ، فهرمووى : جا بۆچى ده‌گریه‌یت ، خو ئیبراهیم (علیهم السلام) کاتى له‌سەر زه‌وى بوو ، هیچ زانیاری یه‌کى تیانه‌بوو ، خواى گه‌وره‌ خوێ زانستى پى گه‌یانده‌ ، ئه‌گه‌ر من مرده‌م ئه‌وا له‌ لای چوار که‌س زانست بخوازه‌ : عبدالله ی کورێ مسعود ، سلمانى فارسى ، عبدالله ی کورێ سلام و عومیر ابی الدرداء^١ .

وه له‌ (حارثى کورێ عمیره) وه ، ده‌لیت : کاتى له‌ ته‌نیش (معاذ) وه‌ بووم له‌ سه‌ره‌مه‌رگیدا ، له‌ هۆشى خوێ ده‌چوو ، ده‌هاته‌وه‌ سه‌ر هۆش ، ده‌یفه‌رموو : (خه‌فه‌م که‌ - واته‌ - بمه‌رینه‌ - ئه‌ی په‌روهرده‌گار - چونکه‌ سوینده‌ به‌ گه‌وره‌یت ، خوشم ده‌وییت^٢ .

وه دواى گه‌شتیکى پیروژ ... که‌ معاز گرتیه‌به‌ر و پاش به‌شداری یه‌کى به‌رفراوانى له‌گه‌یانده‌نى بانگى هه‌ق و چه‌سپاندنى بنچینه‌کانیدا ... و پاش گه‌ڕانیکی دوور درێژ به‌دواى شه‌هاده‌تدا له‌ سه‌ر مه‌یدانى جه‌نگ ، دواچار له‌ سه‌ر جیگه‌ی مه‌رگ ئه‌و ناواته‌ ی به‌ ده‌ست هیئا (وکان امر الله قدرا مقدورا) .

سا په‌حمه‌تى خوات لی بیته‌ ، ئه‌ی پیشه‌واى زانیان ... وه‌ خوا بۆ خوێ پاداشت و به‌خششی به‌سه‌رتدا به‌بارینی ...

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين

^١ - بوخارى ده‌ره‌یتانی بۆ کردوه‌ له‌ (التاريخ الصغير) (١ / ٧٣ / ٧٤) .

^٢ - ابن سعد ده‌ری هیناوه‌ (٢ / ٢ / ١٢٥) .

" ٢٩ - سه‌عدی کوپی معاذ (ﷺ) "

" نه‌و پالەوانه‌ی عهرشی په‌روه‌ردگار بۆ مه‌رگی که‌وته هه‌ژان !! "

کی یه ؟

شه‌هیدی پایه‌به‌رز سه‌عدی کوپی معاذی کوپی نعمانی کوپی عبد الاشهل ، ابو عمری ئەنصاری ئەوسى ئەشهه‌لى ، به‌دری یه که عهرشی په‌روه‌ردگا به مه‌رگی هاته هه‌ژان !! سه‌عد (ﷺ) پیاویکی سپی پیستی بالا به‌رزى جوانچاک و پی که‌وتوو بوو ...

له سه‌ر ده‌ستی (مصعب ی کوپی عمیر) (ﷺ) موسلمان بووه . ابن اسحاق ، ده‌لێت : (کاتى موسلمان بوو ، چوو بۆلای هۆزه‌که‌ی و پیى وتن ، ئەى نه‌وه‌ی (عبد الاشهل) چۆن له من ده‌پوانن ؟

وتیان : له فەزل و چاکه‌دا ، گه‌وره‌مانى و له هه‌موومان پاسته‌په‌وترى له رابه‌رى کردنتدا . فرمووی : ده‌ی قسه‌کردنم له‌گه‌ل پیاو و ئافه‌ره‌تتان حه‌رام بێت ، نه‌گه‌ر باوم‌ر نه‌هێنن به‌خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی .

ده‌لێت : سویند به‌خوا که‌س نه‌ما له‌مالی (بنی عبد الاشهل) له پیاو و له ئافه‌رت موسلمان نه‌بیت و هه‌موویان باوه‌ریان هینا ^١ .

ابن الشهاب ، ده‌لێت : سه‌عدی کوپی معاذ له (به‌در) دا به‌شدار بووه ، و له پۆژی (خندق) دا برن‌دار کراوه (تیریکی لى دراوه) و دواى نه‌ره مانگیك ژیاوه و به‌هوی برینه‌که‌یه‌وه که داویه‌تیبه‌ر و وه‌فاتی کردوه .

نوسه‌ر ده‌لێت : له‌گه‌ل ئەوه‌شدا که سه‌عدی کوپی معاذ (ﷺ) چه‌ند سالیکی که‌م له‌ناو ئیسلامدا ژیا ، به‌لام ئەو پیشه‌په‌رکیی له‌گه‌ل کاتدا ده‌کرد و توانی له‌و ماوه‌که‌مه‌دا سه‌روه‌ری یه‌کی گه‌وره بۆ خوی و بۆ ئایینه‌که‌ی بنیات بنیت .

^١ - بپوانه : سیره ابن هشام (١ / ٤٢٧) .

"چەند ھەلوێستیکى نەمر لە ژباڤیدا"

لە راستیدا ھەلوێستە زیندوو نەمرەکانى ئەم بەندە چاکە خوازە زۆرن ، کەسێک
عەرشى پەرودگار بە مەرگی بێتە لەرزین و فریشتەکان پیشپەکی بکەن بۆ بەرێ کردنى
جەنازەکەى و ھەلگرتنى تابوتەکەى .. بەراستى کەسێکە شایستەى بەرزپاگرتن و پێزلى
گرتنە .. ھەندى لەو ھەلوێستانەش :

لە پوژى (بنى قریظە) دا :

خاتوو (عائشە) ی دایکى ئیمانداران (ﷺ) ئەو پوژە لەگەڵ ئوم سەعدا لە
قەلای (بنى حارثە) دا بوون ، سەعد بەلایندا تێپەر بوو (درع) یكى بەستبوو کە چوو
بوویەو یەك و کورت بوو بوویەو کە بالى ھەمووی لێیەو ھاتبوو دەرەو ، ھەربەیکى
بە دەستەو بوو .. عائشە (ﷺ) بە ئوم سەعدى فەرموو : خۆزگە (درع) ھەیکى کەمێک
فراواتر و باشت بوايە ، ئەو بوو تیرێک لەلایەن (ابن العرقە) وە لە (سەعد) درا و پەگى
ناوەرەستى بالى بەرێ . (ابن العرقە) کاتى تیرەکەى لى دا وتى : بیگرە ، منم (ابن
العرقە) ئەوش فەرموو :

(عـرق الله و جهـك في النار) واتە : خوا لە ئاگردا ئارەقە بە

دەم و چاوتا بێنیت ..

دەیفەرموو : ئەى پەروەردگار .. ئەگەر ھێشتا پووبەرپوو بوونەو و شەپێک لەگەڵ
قورەیشدا ماوە ، ئەوا بمھیلە بۆى ، چونکە ھێچ لەو خۆشتە نە بەلامەو کە دژى ھۆزێک
بجەنگم لە پیناوى تۆدا کە ئەو ھۆزە ئازارى پیغمبەرەکەى تۆیان دابیت و بەدرویان
خستبیتەو و وەدەریان نابى . وە ئەگەر کوتاییت بەشەر ھیناوە لە نێوانماندا ، ئەمەم بۆ
بکە بە ھۆکارى شەھادەت و مەمڕینە تا بە چاوى خۆم شکست و تیاچوونى (بنى
قریظە) دەبینم .^۱

ئەو بوو بەنو قریظە پەیمانشکینییان دەرھەق پیغمبەرى خوا (ﷺ) کردبوو وە
لەگەڵ (ئەحزابەکاندا) پێک کەوتبوون کەوا بنى قریظە پێگەى چوونە ناو مەدینەو دان
بەسەر موسلمانانیاں بۆ خۆش کات .. ئەگەر بەزەبى خودا نەبوايە ..

^۱ - پیاوانى جى باوەین : ابن ھشام (۲ / ۲۶) و احمد تۆزى لەمە دريژتر باسى کردبوو .

وه پیغه مبهري خوا (ﷺ) سه عدى بو نادر بوون تاوه كو په يمانه كهيان وه بير
بينيتسه كه دابوويان به پیغه مبهري خوا ... نه وه بوو دهستيان به جنيو پيدان و
نازاردانی پیغه مبهري خوا (ﷺ) كرد ، له بهر نه وه بوو سه عدى هم دوعايه ي كرد ...
وه كاتيک خوي پهرمردگار به دهسه لاتي خوي (احزاب) ي شكست پي هينا ..
پیغه مبهري خوا (ﷺ) نابلوقه ي (بنی قريظة) دا تا كه وتنه ژير فرماني سه عدى
كوړي معاذ ...

پیغه مبهري خوا (ﷺ) په يامنيزكي نارد بو سه عدى ، سه عدى ، فرماني كرد
پياواني بنی قريظة بكوژين و نافرته كانيشان ديل بكرين ، پیغه مبهري خوا (ﷺ)
نهمه ي پي گه يشت ، فهرمووي : لقد حكم فيهم بحكم الله الذي حكم به من فوق سبع
سموات)^۱ .

واته : به راستي نه و فرمانه ي سه عدى به سهرياندا جيبه جي ي كرد ، خوي گه وړه
له سمر و حوت ناسمانه وه هه مان نه و فرمانه ي پر يارد ابوو ...
له ريوايه تي پيشه و (احمد) دا ، له جابره وه ، ده ليت : پياواني بنی قريظة
(۴۰۰) چوار سه د كه س بوون ، كاتي پیغه مبهري خوا (ﷺ) له كوشتنيان بوويه وه ..
برينه كه ي سه عدى سمر ي هه لدايه وه ...

" وه فاتي سه عدى (ﷺ) "

له (محمودي كوړي لبيد) وه ، ده ليت : كاتي دهماري بالي سه عدى لي درا و
گرانايي بو هات ، برديان بو لاي نافرته تي كه برينداري تيمار نه كرد به ناوي (رفيدة) وه
، پیغه مبهري خوا (ﷺ) به رده وام هه والپرسی لي ده كرد و ده ي فهرموو : كيف اصبيت ، و
كيف اصبحت ؟)

واته : نه مشه و چو بوويت ؟ چو پوژت كرده وه ؟ .. نه و يش هه والي پي ددها ،
تا نه و شه و ي كه هوژه كه ي گواستيانه وه پاش نه و ي حالي خراب بوو ، هه ليان گرت و
برديان بو لاي مالي (بنی عبدالاشهل) . پیغه مبهري خوا (ﷺ) هات و فهرمووي :

^۱ - دانه پاله كه ي (حسن) ه ، ابن سعد دهره ي تاني بو كړنووه (۶ / ۲ / ۲) و ارنووط به (حسن)
دايناوه ، هاشم سير اعلام النبلاء (۲۸۹ / ۱) .

دەرچن بابڕۆین .. چو دەروە و ئیمەش لەگەڵی چووینە دەروە ، ئەوەندە خێرا
دەرۆشت قەیتانی نەعلەکانمان بچرا پۆبەکانمان بەسەرەو کەوت ، هاوێلان سکاڵای
ئەمەمان لای پیغەمبەری خوا کرد (ﷺ) - کە بەلکو کەمێک لەسەر خۆتەرپی بکەن -
پیغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : اني اخاف ان تسبقنا اليه الملائكة فتغسله كما
غسلت حنظلة .

فەرمووی : ئەترسم فریشتەکان پێش ئیمە بگەنە سەری و بیشۆرن هەروەک چۆن
(حنظله) یان شۆرد .. ئەوەبوو پیغەمبەری خوا (ﷺ) و هاوێلان گەشتنە مالهە ،
دەبینن دەیشۆرن و دایکی خەریکە بۆی دەگری و دەلێت :

ويل ام سعد سعدا خرامة وجدا^١

پیغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : كل باكية تكذب الا ام سعد
واتە : هەموو گریاوێک کە بۆ مردووێکە دەگری درۆ دەکات ، بێجگە لە ئوم سەعد .
(مەبەستی ئێوانە کەبەسەر مردووێکەکانماندا هەڵدەدەن) . پاشان چووە دەروە ..
محمودی کۆپی لیبید دەلێت : خەلکەکە وتیان : ئەو پیغەمبەری خوا (ﷺ) ، تا
ئێستا هیچ مردوویەکیان هەڵنەگرتوووە لە سەعدکیشی سوکتر بوو بێت .

فەرمووی : (ما يمنعه ان يخف وقد هبط من الملائكة كذا وكذا لم يهبطوا قط قبل
يومهم ، قد حملوه معكم)^٢

واتە : چۆن کیشی سوک نابێت ، لەکاتی کدا ئەوەندە و ئەوەندە لە فریشتەکان
دابەزیون کە تا ئێستا دانەبەزیون ، وە لەگەڵ ئێوەدا ئێوان هەلگرتوووە ..
وە پیغەمبەری خوا (ﷺ) سەردانی سەعدی کردوو کاتی کە برینەکی گرانایی
بۆ هێناوە و پێش ئەوەی گیانی دەرچیت (ﷺ) .

لە (عبداللهی کۆپی شەداد) هە ، دەلێت : پیغەمبەری خوا (ﷺ) هات بۆلای سەعد
(ﷺ) لە کاتی کدا لەبەر ئازار پێچی دەخوارد ، پیغەمبەری خوا (ﷺ) ، فەرمووی :
(جزاك الله خيرا من سيد قوم ، فقد انجزت ما وعدته و لينجذك الله ما وعدك)^١

^١ - واتە / واوێلا بۆ دایکی سەعد ، بۆ دایکی کەسی سەر پاست و پالەوان .

^٢ - دانەپالەکی (حسن) هە ابن سەعد دەرمێنانە بۆ کردوو (٢ / ٢ / ٧ ، ٨) (ارئووط) یش
دانەپالەکی بە (حسن) داناو سیر (١ / ٢٨٧) .

واته : خوا پاداشتت بداته وه ، که چ سهرک هۆزیکى باش بوویت .
بهراستی ئهوپهیمانهی به خوای خۆت دابوو بهجیت هیئا ، وه دلتیا به که
خودای پهروردگاریش ئهوپهیمانهی به توی داوه به جیی دههینیت ..

" جولانی عهرش به مردنی "

چ بههرهیهک و چ پزیک لهمه گهرهتره ، وه چ نیشانیك لهمه بهرزتره ؟! بهندهیهک له سهر
زهوی وهفات دهکات ، تهختی پهروردگار له خوشی هاتنیدا دیتته ههژین و جولان !!

" (اقرأ) بخوینه "

له جابرهوه ، دهلیت : جبریل سهلامی خوای لهسهر بیته هات بۆلای پیغه مبههری
خوا (ﷺ) و فهرمووی : (ئهم بهنده چاکه کی بوو وهفاتی کرد ؟ دهرگای ئاسمانهکانی
بۆ کرایهوه و تهختی پهروردگاری بۆ جولای ، پیغه مبههری خوا (ﷺ) چوووه دهرهوه
دهبینی (سهد) وهفاتی کردوه . دهلیت : بهسهر گۆرهکهیهوه دانیشته .^۱
پیشهوا (ذهبی) دهلیت : چهند جار فهرموده پیغه مبههری خوا (ﷺ) هاتوه
به (تواتر) که فهرموویهتی : (ان العرش اهتز لموت سعد فرحا به) .

واته : عهرشی خودا له خوشی هاتنی سهد ، بهوهفاتی هاته جولان ...
وله پیغه مبههری خوا (ﷺ) ئهوه چهسپاوه که دهربارهی کراسیک (حله) که
ههموان له جوانی یهکهی سهریان سوپماوه فهرموویهتی : (لمنادیل سهد ابن معاذ فی
الجنة خیر من هذا)^۲

واته : دهسته سهرهکانی سهدی کوپی معاذ له بهههشتدا لهمه جوانتر و باشتن ..

۱ - پیاوانی جیی باوهین : ابن سهد له (الطبقات) (۲ / ۹) . په پلویژی سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۸۸) .

۲ - احمد دهرهینانی بۆ کردوه (۲ / ۲۲۷) . الحاکم (۱ / ۲۰۶) وه دهلیت : (صحیح الاسناد) ه و
زهههیش ههمان پای ههیه .

۳ - صحیح / احمد دهرهینانی بۆ کردوه ، وه حاکمیش (۳ / ۲۰۶) زهههیش به (صحیح) دایناوه و
لهسهری هاوپایه .

ذهبي " په حمه تي خواي لي بيت " ده ليت : " (عمرش) يه كي كه له دروستكراوه كاني خوداي په روه دگار و پام كراوه كه به ويستي خودا هركاتي بيه وي ده هژي و ده جولي و هستي خوشه ويستي (سعد) ي تيا به دي كړدوه ، هره و ك چو ن هستي خوشه ويستي پيغمبري خوا (ﷺ) ي له كيوي نوحود دا به دي كړدوه . خواي گه وړه ده فرموي : (يا جبال اوبي معه) سورة سبأ ، آية (١٠) ^١ ... نه مه ش هق و راسته قينه يه .

وه له (صحيح) ي بخاري دا هاتوه كه ابن مسعود فرمويه تي : " گويمان له ته سبيحاتي خوار دن نه كړد له كاتي كدا ده خورا ^٢ نه مه ش به راستي دهرگايه كي فراوانه و ريگاكي ئيمان و باوړه ^٣ .

" فريشته له جهنازي (سعد ﷺ) دا "

پاك و بيگهردي بو خوا ، پايه ي مرو ف چند بهرزه كاتي خوداي خوي دهناسيت و چند جوان و چند بهرزه ... وه فده كاني په حمان دهسته دهسته له كاتي مردني دا داده بهرزه سهری : (الا تخافوا ولا تحزنوا و ابشروا بالجنة التي كنتم توعدون) فصلت : ٣٠ . واته : هيچ ترس و بيميكتان نه بيت له داهاتوودا ، هيچ غم و په ژاره يه كتان نه بيت بو رابردو ، مژده تان لي بيت بهو به هه شته ي كه كاتي خوي به لينتان پي ددرا . نه وه تا دهری جهنازي سه عديان داوه و له كه ژاوه يه كي به هه يبه تا كه قه لهم ناتواني و هسفي بكات له گه لي دا پي نه كهن ..

له ابن عمر هوه ، ده ليت : پيغمبري خوا (ﷺ) فرموي : (هذا العبد الصالح الذي تحرك له العرش ، و فتحت ابواب السماء ، و شهد سبعون الفامن الملائكة لم ينزلوا الى الارض قبل ذلك ، لقد ضم ضمة ثم افرج عنه يعني سعدا ^٤ .

^١ - ماناكي : نه ي كي وه كان ته سبيحات و سرودي ستايشي له گه دا بلينه وه .

^٢ - صحيح : بخاري (٢٥٧٩) . احمد (١ / ٤٦٠) .

^٣ - پروانه : سير اعلام النبلاء (١ / ٢٩٥) .

^٤ - دانه پاله كي (صحيح) ه / نسائي دهری هيتاوه (٤ / ١٠٠) ابن سعد (٢ / ٢ / ٩) .

واته : ئەم بەنده چاکه کاره‌ی که عهرشی په‌موردگاری بو جولا و دهرگاکانی ئاسمانی به‌رودا کرایه‌و و هه‌فتا هه‌زار فریشته‌که تا ئیستا دانه‌بزیبونه سهر زه‌وی شاهیدی به‌رێکردنی جه‌نازه‌که‌یین ، ئەم بەنده‌یه هینده‌ی له باوه‌ش کردنێک (گۆر وشار) دراو دواتر ئازاد کرا ..

" گۆره وشار "

پیغه مبرى خوا (ﷺ) فرمویه‌تی : " لَوْجَا اَحَدٌ مِنْ ضَمَةِ الْقَبْرِ ، لَنَجَا مِنْهَا سَعْدٌ " واته : ئەگەر که‌سێک بوايه له گۆره وشار پزگاری بوايه ، ئەوه سه‌عد بوو ...
پای پێشه‌وا زه‌هه‌بى : پێشه‌وا زه‌هه‌بى (په‌حمه‌تى خواى لیبیت) ده‌لیت :
ده‌لیم : ئەم گوشینه هه‌چ په‌یوه‌ندیه‌کی به‌سزای گۆره‌وه نیه ، به‌لکو شتیکه باوه‌ر‌دار له خۆیدا به‌دی ئەکات وه‌ک چۆن ئازاری له ده‌ست دانى منال و دۆستانی له‌دنیا‌دا هه‌ست پێ ئەکات ، هه‌روه‌ک چۆن ئازاری نه‌خۆشى و ئازاری پۆح کێشان و ئازاری پرس و جۆی گۆر و تاقیکردنه‌وه و ئازاری کاریگه‌ر بوونی به‌گه‌ریانی ئەهله‌که‌ی بۆی و ئازاری هه‌لسانه‌وه‌ی له گۆره‌که‌ی و ئازار و تۆقینی پاوه‌ستانی پۆژی مه‌حشهر و ئازاری پۆشتن به‌سه‌ر پردی (سراط) دا به‌دی ئەکات ..

که‌واته هه‌موو ئەم ترس و ئازارانه هه‌یه و مرو‌ف تووشی ده‌بی‌ت وه هه‌یچیان نه‌سزای گۆپن و نه‌سزای دۆزه‌خن ، به‌لام به‌نده له خواترس و ته‌قواداره‌کان له هه‌ندى یان هه‌موویاندا سۆز و نه‌رمی له‌گه‌لدا ده‌بی‌ت و له‌سه‌ری سوک ده‌کریت وه باوه‌ر‌دار به بى لى‌قاي په‌روه‌ردگاری پاچه‌تى نابینیت . خواى په‌روه‌ردگار ده‌فرموی‌ت : ﴿ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ ... ﴾ سورة مريم ، آیه (۳۹)

واته : ئەه‌ی پیغه مبرى خوا (ﷺ) سه‌ته مکاران ئاگادار بکه له پۆژی ئاهو ناله .

وه ده‌فرموی : ﴿ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ ... ﴾ سورة غافر ، آیه (۱۸) . واته : ئەه‌ی پیغه مبرى خوا (ﷺ) بیا ترسینه و ئاگاداریان بکه له پۆزه‌نزیکه‌که ، پۆژی قیامه‌ت ، کاتى که دله‌کان ده‌گه‌نه گه‌روو .

١ - دانپاله‌که‌ی (صحیح) : احمد له مه‌سنه ده‌که‌یدا (۶ / ۵۵ / ۹۸) گێڕاوه‌تیه‌وه .

تکامان وایه خوای پهروردگار له سوژ و لیبوردهیی شاروادی خوئی بی به شمان نه کات .
 سهد (ﷺ) له گهل بوونی ئەم ههژاندنانه شدا ، دهزانین که له ئەهلی بهههشته و
 یهکیکه له شههیده پایه بهرزهکان (رهزای خوای له سهر بیت) .
 کهواته وا نهزانیست سهرفرزان له همدوو دنیا دا توشی ترس و توقین و نازار نابن
 ... به لکو داوای سهلامهتی له خوای پهروردگار بکهن و داوا بکهن بمانکاته هاوشیوهی
 سهد و له گهل ئەودا چه شرمان بکات .^۱

وه کاتی سهدی کوپی معاذ وهفاتی کرد دایکی هاواری کرد ، پیغه مبری خوا (ﷺ)
 پیی فهرموو : (الا یرقاد معک و یذهب حزنک ؟ فإن ابنک ، اول من ضحك الله الیه ، و اهتر
 له العرش) . زههه بی دهلیت : فهرمووده یهکی (مرسل) ه .
 واته : له بهرچی فرمیست دهریژیت و خهفته دهخویت ؟ کوره که ی تو یه کهم که سه
 خوای پهروردگار به دهمیه وه پیکه نیبیت و عهرشی بو ههژیبت .

" گریان ی هاوه لآن به سهریه وه "

کاتی برینه که ی سهد کولایه وه و سهری هه لدایه وه ، پیغه مبری خوا (ﷺ)
 خیرا چوو بۆلای و له ئامیزی گرت ، خوین له برینه که یه وه دهچۆرا . پیشه وا
 ابوبکر (ﷺ) هات و فهرمووی : (ئای چ پشت شکانیکه روشتنی سهد !) پیغه مبری
 خوا (ﷺ) فهرمووی : (مهلا ابابکر) له سهر خو به ، ئەبویه کر ، ئەوجا پیشه وا (عمر)
 هات ، فهرمووی : ﴿ .. إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ .^۲
 وه له عائشه وه (ﷺ) ده فهرمویت : پیغه مبری خوا (ﷺ) و ابوبکر و عمر
 هاتن بۆلای سهدی کوپی معاذ له کاتی که دا خه ریک بو وهفاتی ده کرد . دهلیت : سویند
 بهوکه سه ی گیانی (محمد) ی به دهسته گریان ی (ئەبویه کر و عمر) م لیک جیا ده کرده وه ،
 له کاتی که له ژوره که ی خو مدا بووم و ئەوان له مزگهوت بوون ئەوان ههروه ها بوون که

^۱ - بپوانه : سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۹۰ / ۲۹۱) .

^۲ - پیاوانی جی ی باوه دین به لام (مرسل) ه به پای ارزووط . (سیر اعلام النبلاء) ۱ / ۲۸۵ به پراوینز .

پهرومردگار دهر باره یان فهرموویه تی : ﴿... رَحْمَاءُ بَيْنَهُمْ ...﴾ سورة الفتح ، آیه (۲۹)^۱
واته له نیوان یه کتریدا به بهزهیین ..

سهعد ، وه فاتی کرد له ته مهنی سی و حموت سالییدا ، پیغه مبهری خوا (ﷺ)
نویژی له سهر کرد و له (بقیع) سپارده کرا .

له ژیر خاکی (بقیع) دا گهره مان (سهعد) نووستوه و سیره ی پاک و پوناکی به
بوڅوڅشی و به دره وشاوه یی ماوه ته وه خوات له گهل بیت سهره رم ... وه له ههردوو
جیهان سهلامت لی بیت ...

"والحمد لله رب العالمین"

^۱ - دانه پاله کبی (حسن) ه : احمد دهره یینانی بو کردووه (۶ / ۱۴۱۲ / ۱۴۲) .

" ۳۰ - عوسمانی کوپی مظعون (ﷺ) "

" به‌که‌م که‌سه له (بقیع) سپارده کرا بیټ "

پیناس :

عوسمانی کوپی مظعونی کوپی حبیب ی کوپی وهب ی (جمحی) یهو به (ابو السائب) یش بانگ کراوه . یه‌کیکه له کوچهره به‌ریزه‌کان و له ئه‌ولیا له خواترسه‌کانه / ئه‌وانه‌ی سهر‌فران بوون به وه‌فات کردنیان له ژبانی پیغه‌مبه‌ری خوا‌دا و نوێژی له‌سه‌ر کردن ، ابو السائب (ﷺ) یه‌که‌م که‌س بوو له (بقیع) نیژرا^۱ .

چوارده‌مه‌مین پیاو بوو ئیمانی هینار موسلمان بوو ، هه‌ردوو هه‌جره‌تی کردوو و دوا‌ی جه‌نگی به‌در وه‌فاتی کردوو .

که‌سیکی خوا‌به‌رست و به‌کو‌شش بوو . له‌گه‌ل (علی) و (ابو‌زه‌ر) دا‌و‌یستیان واز له ژن هینان بینن ، به‌لام پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نکۆلی نه‌مه‌ی لی کردن .

سعیدی کوپی مسیب ، ده‌لیت : گویم له سعد بوو ئه‌یوت : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌وه‌ی له عوسمانی کوپی مظعون په‌ت کردوو که ویستی واز له ئافره‌ت بینن و هه‌رگیز ژن نه‌هینیت ، خو ئه‌گه‌ر وانه‌بوا‌یه و مۆله‌تی ئه‌وی ب‌دایه ئیمه‌ش واما‌ن ده‌کرد^۲ . هه‌روه‌ها (ﷺ) یه‌کی بوو له‌وانه‌ی له جاهیله‌تیشدا مه‌ی خواردنه‌وه‌ی حه‌رام کردبوو . عوسمانی کوپی مظعون ده‌لیت : خواردنه‌وه‌یه‌ک ناخۆمه‌وه که هۆش و عه‌قلم به‌ریټ و که‌سانی خوار خۆیشم پیم پیکه‌نن و وام لی بکات کچی خۆم ماره‌به‌که‌م - واته زینا له‌گه‌ل کچی خۆم بکه‌م - . زه‌ه‌به‌ی ده‌لیت : ئه‌مه هه‌والیکه به‌بچ‌بچ‌ری هاتوو و نه‌چه‌سپاو .

" ئارامگری عوسمان له‌سه‌ر ئازاردانی له پیناو خوا‌دا "

کاتی عوسمانی کوپی مظعون ها‌وه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ی ده‌بینی که چۆن وا له مه‌که‌دا ئازار و ئه‌شکه‌نجه ده‌درین ، له کاتی‌که‌دا ئه‌م به‌هۆی (ولیدی کوپی

^۱ - بپوانه : الاصابة (۶ / ۳۹۵) .

^۲ - صحیح / بخاری و مسلم و ترمذی (۱۰۸۲) و غه‌یری ئه‌وانی گێڕاویانه‌ته‌وه .

مغیرە) وہ پارىزراۋە ، فرمىۋى : سۆيىند بەخۋا ئەمەي كەمنى تىايە و لە پال پياۋىك ى بى باۋەردا وا من خۆم پاراستوۋە و ھاۋەلان و ھاۋنايىنەكانم توۋشى ئەشكەنجە و بەلا گەلىك دەبن كە من توۋشى نابم ، ئەمە كەموكورتىيەكى گەۋرەيە لە دەروندا ، بۆيە چوۋ بۆ لاي (وەلىدى كۆپى مغیرە) و پى ى وت : ئەي (ابا عبدشمس) ئەۋە لە ئەستۆي تۆدا نەمام و پىۋىست ناكات پارىزگاريم لى بگەيت . ئەۋىش پىرسى : بۆچى ، برازا ؟ كەسى ؟ لە قەۋمەكەم ئازارى داۋىت ؟ فرمىۋى : نەخىر ، بەلام من ئەمەۋىت لەپەناي خوادابم و لە پەناي كەسى دىكەدا نەبم .

وتى : دەي كەۋاتە بچۆ بۆ مزگەوت (واتە مسجد الحرام) ، لەۋى بە ئاشكرا رەدى پەناي من بگەرمەۋە ۋەكو چۆن بە ئاشكرا پەنام دايت ..

نەفرەمۆيت : چوۋىن تاگەيشتىنە مزگەوت ، ۋەلىد پى ى وتن : ئەۋە (عوسمان) ئەيتەۋى مانەۋەي لە پەناي مندا رەت كاتەۋە . عوسمان فرمىۋى ، راست ئەلەيت : ۋە من ھەتا لە پەنايدا بوۋم كەسىكى بەۋەفابوۋ باش پارىزگارى لى دەكرىم ، بەلام من ھەز ئەكەم تەنھا لە پەناي خوادابم و كەسى تر ، بۆيە دالەدە و (جۋار) يم بۆ گىراپەۋە . پاشان عوسمان پۆيشت ، ۋە لەيەكى لە دانىشگاكانى قورەيشدا (لىبىدى كۆپى رىبىعە) ھۆراۋەي بۆ دەۋتن ، عوسمان لەناۋاياندا دانىشت ، (لىبىد) بەدەم ھۆنراۋە ۋە وتى :

" ألاكل شيء ما خلا الله باطل "

(واتە بى گومان ھەموو شى جگە لە (الله) پوچ و بى بايەخە)

عوسمانىش فرمىۋى : راستت وت .

ئەۋجا (لىبىد) وتى :

" وكل نعيم لا محالة زائل "

(ۋە ھەموو خۇشى و نىعمەتەك گومان لە نەمانىدا نىيە و تەۋاۋ دەۋىت)

عوسمان فرمىۋى : درۆت كرە ، خۇشەيەكانى بەھەشت نەبراۋەيە .

لىبىد وتى : ئەي ھۆزى قورەيش ، سۆيىند بەخۋا تا ئىستا ئازارى كەسىك نەدراۋە .

لەگەلتان ھاۋنشىن بو ۋىت ، ئەمە لەكەيەۋە ئەمەتان تىايە ئازارى يەكىك لە ناۋخۇتاندا بدەن ؟ پياۋىك لەناۋاياندا ھەلسايەۋە و وتى : گۆي مەدەرى ئەمە نەزائىكە و لەگەل چەند نەزائىكى تردا ئاينى ئىمەيان ۋاز لى ھىناۋە ، لەبەر ئەۋە گۆي بەقەسەكانى مەدە .

عوسمانیش ، وه لآمی دایه وه بووبه دهمه قره یان تا پیاوه که هه لسا یه وه بو عوسمان و زلیه کی له چاری دا شینی کرده وه ، وه لیدی کوپی مغیره ش له و نزیکانه یه و ناگاداری عوسمانه ..

وتی : سویند به خوا ، برار ، نه نه بوو چاوت وه های لی به سهر بهاتایه و بی نیاز بوو له شتی وا ، تو خوت بی به ش کرد له په نایه کی به هیز ..

عوسمان فهرموی : به لکو سویند به خوا چاوه که ی ترم پیویستی به وه یه که وه ک ئه م چاوه ی لی به سهر بی له پیناوی خوا دا ، وه من نیستا له په نای که سی کد ام له تو به ده سه لاتر و عهزیز تره .^۱

" خوا په رستی عوسمان (رضی الله عنه) "

عوسمان ی کوپی مظعون (رضی الله عنه) ئه و نه دمه زیاده روه ی کرد بوو له خوا په رستیدا ، خهریک بوو له سنووری ناوه ندیتی و میانه روه ی دهر ده چوو له ترسی خوی په رومردگار ، به لام ماموستای مرو قایه تی و په رومر دیاری خو شه ویست (رضی الله عنه) ، عوسمانی گیرایه وه ناو باز نه ی ناوه ندیتی و (اعتدال) .. له عائشه وه (رضی الله عنه) ، ده فهرمویت :

خیزانی عوسمانی کوپی مظعون که ناوی (خوله ی کچی حکیم) بوو هاته لام سهرو شکلی نارپک و پیک بوو (واته دیار بوو گوی به خوی نادات) پرسیم چیته ؟ بوچی بهم شیوه یه یه ؟ ئه ویش وتی : هاوسره که م شهو تابه یانی شه و نو یژ نه کات و پوژیش به روژ و ئه بیث^۲ ، کاتی پیغمبره ی خوا (رضی الله عنه) هات بولای عائشه ، خاتوو عائشه ئه مه ی بو باس کرد ، پیغمبره ی خواش (رضی الله عنه) به عوسمان گهشت و پی ی فهرموو : (یا عثمان ! إن الرهبانية لم تكتب علينا ، أملك في أسوة ؟ فوالله إن أحشاكم الله ، و احفظكم لحدوده)^۳.

^۱ - (صحیح الاسناد) ه ، له ابن اسحاق وه یه ، به لام راوی یه کی تیایه که ناوی نه براره .

^۲ - واته : کاتی نیه بو نافرمان (رضی الله عنه) .

^۳ - پیاوانی جی باوه ین : ابن سعد (۲/ ۱ / ۲۸۷) . عبدالرزاق (۱۰۲۷۵) .

فهرمووی : ئەو عوسمان ! گۆشەنشینی بۆ ئوممەتی ئیسلام نەنوسراوه ، مەگەر تۆ ناتەوێ شوێن من بکەوی و چاوە لە من بکەیت ؟ دەوێ سوێند بە خوا من لە هەمووتان زیاتر لە خوا ئەترسم و لە هەمووتان زیاتر سنوورەکانی دەپاریزم .

" کۆچ بۆ مالی ئاخیرەت "

نەخۆشی زۆری بۆ عوسمان (ﷺ) هینا و نازاری زیادی کرد تا پیغه مبهەر وەفاتی کرد و چوو بە نای خوای پەروردگاری ، ئەوجا پیغه مبهەری خوا (ﷺ) ناوچەوانی ماچ کردوو دەستی بە گریان کرد .

لە عائشەو ، (ﷺ) : " پیغه مبهەری خوا (ﷺ) عوسمانی کوپی مظعون بە مردوویی ماچ کرد و فرمیسکەکانی بەسەر پووتمەتی عوسمانەو دەهاتە خوارەو ، ترمزی دەلیت : " فهرمودەو صحیح "ه ، لە عبدالمطلب ی کوپی عبدالله هەو ، دەلیت : کاتی پیغه مبهەری خوا (ﷺ) عوسمانی کوپی مظعون سپاردە کرد ، پیاویک وتی : (با ئەو بەردەبێنم و بیخەمە تەنیشت گۆپی براکە مەو و بینا سەمەو تا دواتر هەرکەس ویستم لە ئەهلهکەم لەم نزیکانەو دەفنی کەم) . پیاوێکە هەلسا ، بەلام بەردەکەو بۆ هەلنەگیرا ، دەلیت : واتە ئەوێ قسەو بۆ دەکرد : (چاوم بە قۆلە سپیەکانی پیغه مبهەری خوا (ﷺ) کەوت بەردەکەو هەلنەگرت و خستیه پال گۆرەکەو .^١

و لە (ابی النضر) هەو ، دەلیت : کاتی جەنازی عوسمانی کوپی مظعون بەرپی کرا ، پیغه مبهەری خوا (ﷺ) فهرمووی : (ذهب ولم تلبس منها بشيء)^٢ واتە : پۆشتیت و تیکەلی هیچ شتیکی دنیات نەکرد .

ئوم علاء کە یەکی بوو لەوانەو بیعەتیان بە پیغه مبهەری خوا (ﷺ) دا ، لە خەویدا کانی یەکی بینی کە عوسمان خاوەنی بوو ، ئەم هەرانی دا بە پیغه مبهەری خوا (ﷺ) ، ئەیوش فهرمووی : (ذاك عمله)^٣ ئەو کارو کردەو هەمانەو .

^١ - دانەپالەکەو (حسن) ه ، بەلام (مرسل) ه ، ابوداودو رېوایەتی کردوو (٢٢٠٦) و بەیەقیش (٤١٢/٣) .

^٢ - مالك دەرھیتانی بۆ کردوو (ص ١٦٦) لە بابی (الجنائز) .

^٣ - صحیح / بخاری دەرھیتانی بۆ کردوو (٣٩٢٩) لە (مناقب الانصار) دا .

پوژان تیپهرین .. عوسمان هر له بیر و زهینی پیغمبهری خوا (ﷺ) دایه و له
یادی ناکات .. بهردهوام سۆزی بوئی همیه و همیشه به چاکه باسی دهکات .. وه کاتی
کچی پیغمبهری خوا (ﷺ) وهفاتی کرد ، پیی فهرموو : (الحق بسلفنا الخیر عوسمان
بن مظعون) واته : به کاروانی پیشینه چاکه که مان بگه به عوسمانی کوپی مظعون .
وه له ژێر خاکی (بقیع) دا جهسته پاکه که ی عوسمان نووستوه و پرشنگ و پروناکی کرده وه
چاکهکانی پاش خوئی دنیا یان پر کرده وه ههروه که گۆر که ی پروناک کرده وه ته وه ...

" ۳۱ - خودهیر (ﷺ) "

" گهشتیاریک (توکل) نویشووبهتس !! "

توکل ، واته : راپهرمونی دل به خواوه پشت پیوه بهستنی و سکونه تی له تهنیشتی پهرومردگاریدا ، به جوریک هیچ شلهژان و دلهرایکی یهک له شپرزبون و نا نارامی له هۆکارهکاندا بهدی نهکات و ههموو بگهڕینیتهوه . بۆ خوای پهرومردگار .^۱

عبدالله ی قورهیشی دهربارهی (توکل) پرسیری لی کرا ؟ وتی : بریتیه له پیهوست بوون به خواوه له ههموو حالهتیکدا .^۲ وه خوای پهرومردگار به جوانترین شیوه بهیانی دهکات : ﴿ ... وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ... ﴾ سورة الطلاق ، آیه (۳).^۳

میوانی ئەم چەند لاپهڕهیهشمان ... نمونهی تهواو پشت بهستنه به پهرومردگاری .. و رازی بوونه پیی .. وه نمونهی نیهت پاک و نامانجی راسته .. وه چیرۆکی ئەم بهرپزه نامۆژگاری و پهنده بۆ ئەوانه گومانی باش نابهن به پهرومردگاریان (توکل) یان پیی کهم بووته و پیهوستبوونیان بهرپهکخهری هۆکارهکان لاواز بووه ، چیرۆکی ژیانی (خودهیر) بانگیان دهکات پییان دهلیت که خوای گهوره ئەو کهسانه لهیاد ناکات که پشتیان پیی بهستوه ، مهگهر دهکری پهرومردگار کهسانیک له بیرکات کاریان داوهته دهستی و یهقینیان پییهتی ؟! پاک و بی گهردی بۆ خوای گهوره ...

ئەم چیرۆکه چۆنه ؟

له (نافع) هوه ، له (ابن عمر) هوه : پیغهمبری خوا (ﷺ) سوپایهکی بهری کرد پیاویکیان لهناودا بو بهناوی (حدیر) .

وه ئەو سائه سالی گرانی بوو زۆر خۆراک بهکهمی دهست دهکهوت وه پیغهمبری خوا (ﷺ) خۆراکی بهشی ههمویان دا و (حدیر) ی له یادچوو ، بهلام (حدیر) به نارامی و ئومیدی پاداشتی خودا لهگهڵ سوپاکهدا بهری کهوت ، و له دواي ههمویانهوه بوو ، دهیغهموو : (لاله الا الله ، و الله اکبر ، و الحمد لله ، و سبحان الله ، و لا حول ولا قوه الا

^۱ - برهوانه : تهذيب مدارج السالكين ی ابن القيم ، شيخ محمد بيومي ص ۲۷۰ .

^۲ - برهوانه : احياء علوم الدين (۴ / ۲۶۴) .

^۳ - واته : جا نهوهی پشت به خوا بیهستیت ، ئەو خوایهی بهسه بۆ نهوهی یاریدهدهری بیّت .

بالله (ئەیفەرموو :) ئائەمانە باشتەین تویشوو ، پەرەردگار . و بەردەوام ئەو وشانەى دەوتەو و ھەر لە دواى كۆمەلەكەو بوو .

دەلیت : جبریل ھاتە لای پیغمبەرى خوا (ﷺ) پى ى فەرموو :
(إن ربى أرسلنى اليك يخبرك انك زودت اصحابك و نسيت ان تزود حديقاً ، وهو فى آخر
الركب يقول : (لا اله الا الله ، و الله اكبر ، و الحمد لله ، و سبحان الله ، و لا حول ولا قوة الا بالله)
ويقول : (نعم الزاد هو يارب) .

دەفەرمویت : (پەرەردگارم ناردومى بۆ لات .. تا پیت بلیم كە تویشووت بۆ
ھاو لەنت پێكخستوو و (حدیر) ت بیرچوو .. كە ئەو لە دواى قافلەكەیانەو یە و
بەردەوام دەلیت : (ھیچ خودایەك نیه جگە لە (الله) ، (الله) لە ھەموو شت گەرەترە ،
پاك و بى گەردى بۆخوا ، سوپاس و ستایش بۆ خوا ، وە ھیچ گۆران و ھیچ ھیز و
توانایەك نیه مەگەر بە ویستی خوا ، دەلیت : (ئائەمە باشتەین تویشوو ، پەرەردگار .
جبریل (سەلامى خواى لەسەر بیت) دەلیت : ئەو وشانەى كە دەلیتەو لە پۆژى
قیامەتدا بۆى دەبیتە پوناكى یەك كە نیوان زەوى و ئاسمان داگیر دەكات . ئەى
پیغمبەرى خوا (ﷺ) بەشى خۆى تویشووى بۆ بنێرە .

پیغمبەرى خوا (ﷺ) پیاویكى بانگ كرد و بڕێك خۆراك و تویشووى دا یە
(كە بەشى حدیر بوو) و فەرمانى پى كرد كە گەشتە لای (حدیر) و كەل و پەلەكەى
دا یە گوێى بۆ راگرێ بزانی دەلیت چى و لەبەرى بكات و ئەوجا پى بلیت : ان رسول الله (ﷺ)
(یقرأ عليك السلام ورحمة الله ، و يخبرك انه كان نسي ان يزودك ، ان ربى تبارك و تعالى ارسل الى
جبريل يذكرن بك ، فذكره جبريل و اعلمه مكانك .

فەرمووى بلى : پیغمبەرى خوا (ﷺ) سەلام و رحمەتى خوات بۆ دەنیڕیت و
ھەوالت پى دەدات كە ئەو لە یادى چوو بوو تویشووت پى بدات ، وە خواى پەرەردگار
جبریل ی ناردە لام تا تۆم وەبیرخاتەرە ، (جبریل) یش (سەلامى خواى لەسەر بى) تۆى
خستەو بیرم و جیگا كەتى نیشان دام .

پیاو كە گەشتە لای (حدیر) : دەبینى ھەر ئەمانە دەلیتەو :
(لا اله الا الله ، و الله اكبر ، و الحمد لله ، و سبحان الله ، و لا حول ولا قوة الا بالله) و دەلیت :
ئائەمە باشتەین تویشوو ، ئەى پەرەردگار .

دهلئت : ئهوجا پياوهكه ليى نزيك بوويهوه و پيى وت : پيغهمبرى خوا
(ﷺ) سهلام و رهمهتى خوات بؤ دهنيريت و منى له گهل برىك تويشوو دا ناردوه و
پيت دهلئت : له راستيدا تۆم له بير چوو ، بهلام خودا جبريل ى له ئاسمانهوه بؤ ناردم تا
تۆم وه بيرخاتهوه . پياوهكه دهلئت : (حدير) يش سوپاس و ستايشى خواى كرد و
درو و سهلاواتى دا له سهر ديارى پيغهمبرى خوا (ﷺ) و پاشان وتى : (سوپاس بؤ
خواى جيهانيان ، كه منى له بيره له سهر و جهوت ئاسمانهوه له سهر عهرشى موبارهكى و
بهزهى بهرسيى و لاوازيما هاتوه تهوه ، (ئهى خواى پهرومردگار ههروهك چۆن تۆ
(حدير) ت بير نهچوو ، وا بكه له (حدير) يش تۆ له بيرنهكات .

پياوهكهش ، ئه مانه ى لهبر كرد و گهرايهوه بؤ لاى پيغهمبرى خوا (ﷺ) و
ههموو شتهكانى بؤ گيپرايهوه لهو كاتهوه ى كه به حدير گهيشت تا ئهوكاته ى خواحافيزى
لى كرد ، پيغهمبرى خواش (ﷺ) فهرموى : (اما انك لورفعت راسك الى السماء لرأيت
لكلامه ذلك نوراً ساطعاً ما بين السماء والأرض) .^١

دهفهرمويت : ئه گهر سهرت بؤ ئاسمان بهرز كردبايه تهوه ، پووناكيهكى
پرشنگدارت له وتهكانيدا بهدى ئهكرد له نيوان زهوى و ئاسماندا .

^١ - ابن الجوزى له (صفه الصفوه) (١ / ٢٥٦ ، ٢٧٨) باسى كردوه به بى (سند) ، ههروهها (ابو
نعيم) يش له (الحليه) دا .

" ۳۲ - ابوسه له مه (ﷺ) "

" اللهم اغفر لابی سلمه ، وارفع درجته فی المهديين "

فهرموده ی پیرۆز

ئەو پیاوێ بەرپۆز و گەورەییە کە ناوی (ابوسلمه) ی کوپێ عبدالاسدی مخزومی یەو
برای شیریی پیغه مبهیری خوا (ﷺ) و کوپه پوریهتی (له خاتوو بره ی کچی
عبدالمطلب) و یه کیکه له پیشینه یه که مینه کان له ئیسلامدا . کوچی کردووه بۆ
حه به شهو دواتریش بۆ مه دینه ... له به در دا ئاماده بووه و پاش به در به چه ند مانگیك
وه فاتی کردووه .^۱

" ئارمگرتی له سه ر ئه شکه نه جەدانی له کاتی کوچکردنیدا "

ابن اسحاق ، له أم سه له مه وه (ﷺ) دهره یانی کردووه ، ده فهرمویت : کاتی
ئه بوسه له مه (ﷺ) خۆی کو کردووه به ره و مه دینه به روات و کوچ بکات ، و لاخه که ی بۆ
من ریکخستن و خستمیه له سه ر پشتی و کوپه که شم (سلمه ی کوپێ ابی سلمه) ی
له باوه شمدا دانا ، خۆیشی و لاخه که ی بۆ به ری ده کردین و لغاوه که ی به ده سته وه گرتبوو
له پیشمانه وه ده رۆیشته ... کاتی پیاوانی (بن المغیره) بینیان ، هه لسان بۆی و پنیان
وت : سه به رته نه فسی خۆت ئه وه چارت ناکه یین ، به لام بۆچی بیلین ئه م ئافره ته له گه ل
خۆتدا به ریت ؟

ده لیت : ئەو جا لغاوی و لاخه که یان له ده سته ی سه ند و منیان لی سه ند .. ئه مه ش
(بنو عبدالاسد) ی که خیلێ ابی سه له مه به وون توپه کرد و وتیان : سویتد به خوا ماده م
ئافره ته که ی خۆیان برده وه و له هاوسه ره که یان سه نده وه ، ئیمه ش نایه لین کوپه که مانیان
له لا به مینیته وه .

^۱ - بروهانه : سر اعلام النبلاء (۱ / ۱۵۱) .

دەلیت : ئەو بوو بە ھەردوو لاوە (سلمه) ی کورمیان پائەکیشا ھەتا دەستیان لە جی چاند ، و ئەوجا (بنو عبدالاسد) کورەکەمیان بردو و (بنو المغیرة) ش میان لەلای خۆیان بەند کرد ، ابو سەلەمە ی ھاوسەریشم بەرەو مەدینە بەرێ کەوت ..

دەلیت : بەو جۆرە من و کورەکەم و ھاوسەرەکیان لەیەک جیا کردەوہ .

دەلیت : منیش ھەموو نیوەرپەک ئەچوومە دەرەوہ و لە (ابطح) دائەنیشتم و دەستم بەگریان ئەکرد ، تا نزیکە ی سالیک ئەمە حالم بوو ، تا ئەو کاتە ی پیاویک لە کورە مامانم کە یەکی بوو لە کورانی (المغیرة) بەلامدا تێپەر بوو ، بەزەیی پێمدا ھاتەوہ . پوشت بە (بنو المغیرة) ی وت : بۆ وائەکن لەم ئافەرتە ھەژارە ، لەبەرچی لە کور و ھاوسەرەکیان جیا کردوہتەوہ ؟ ئەوانیش وتیان پیم : دە ی باشە ، ئەگەر ئەتەوی بڕۆ بۆلای ھاوسەرەکەت .

دەلیت : بەو جۆرە (بنو عبدالاسد) یش کورەکەمیان پێ دامەوہ ، دەلیت : منیش ولأخەکەم نامادەکرد و کورەکەم ھەلگرت و لەباوہشم ناو بەرەو مەدینە بۆلای ھاوسەرەکەم بەرێ کەوتم .

دەلیت : ھیچ کەس لەگەڵ نەبوو تا گەیشتمە (تنعیم)^١ لەوی عوسمان کوپی طە لەی کوپی ئەبی طە لەی برای بنی عبدالدار)^{*} پێ گەشت .

پرسی : بۆ کوێ دەڕۆیت ، کچی ئەبی ئومەیە ؟ وتم : ئەچم بۆ مەدینە بۆلای ھاوسەرەکەم . پرسی : ئەلێ کەست لەگەڵدا نیە ؟ وتم : نەخیر تەنھا خودام لەگەڵە و کورەکەم ..

ئەویش وتی : سویند بەخوا ! وازت لی ناھینم بە تەنھا ، ئەوجا لغاوی ولأخەکە ی گرت و پێشمکەوت بە خیرایی بەرەو مەدینە ، سویند بە گەورەیی خوا ! ھاوێ یەتی ھیچ پیاویک لە عەرەب نەکرد وە لە ئەم بەرپزتر . ھەرکە ئەگەشتە جێیەک بۆ حەوانەوہ ، ولأخەکە ی بۆ پائەگرت و پشتی ھەل ئەکرد تا لەسەر پشتی ولأخەکە (حوشرەکە) دا ئەبەزیم و ئینجا ولأخەکە ی بەداریکەوہ ئەبەستەوہ و بۆخویشی لە تەنیشت داریکەوہ

^١ - نۆلێکی نزیک مەککە یە .

^{*} ئەوکاتە عوسمان ھیشتا باوہری نەمێنابوو ، لەکاتی ھوونەکە ی حدیبیە دا موسلمان بوو لە (أجنادین) شەھیدکرا .

پائەکشاش . ئەو جا کاتی پوڤشتن و لاخەکەى بۆ ئامادە ئەکردمەو پەشتى هەلئەکردەو دەيووت : سەرکەو پاش ئەوەى سەر ئەکەوتم و لەسەر پەشتى و لاخەکەم خووم ئەگرت ، دووبارە (گوریسى) پەشوو و لاخەکەى بەدەستەو ئەگرت و پێشمدەکەوت و بەرى ئەکەوت ، هەر بەم جوۆرە بووین تا گەيشتینه مەدينە ، کاتى بەدیى (بەنى عەمرى کوپى عەوف) گەيشتین لە (قباء) وتى :

مێردەکەت لەناو ئەم گوندەدايە - ئەو بوو ئەبو سەلەمە لیڕەدابەزىبوو پەشت بەخوا بپۆ ناو دێيەکەو ، و خوێ گەپایەو بۆ مەککە .

ئوم سەلەمە هەمیشە دەيووت : هیچ مالێک لە مالەکانى موسلمانان وەك مالى (خیزانى سلمه) یان بەسەر نەهات ، وە هەرگیز هیچ هاوەلیکم نەدیو هیندەى عوسمان ی کوپى تەلخە پێژدار تر و باشتر ^۱ .

" خەباتى ابوسەلەمە (ﷺ) "

ابو سەلەمە (ﷺ) لە جەنگى ئوحووددا بریندار کرا ، یەك مانگ تیمارى برینەکەى دەکرد ، وە پاش نەکسەکەى ئوحوود هەندى تیرە و هۆز پێگەیان بە خوێان دا بچنە سەر موسلمانان .
(یەکەمینی ئەوانەى دواى لى قەومانەکەى ئوحوود لە دژى موسلمانەکان هەلسان (بنو اسدى کوپى خزیمه) بوون ، هەوالدەرانى مەدينە هەوالى ئەوەیان دا تەلخە و سەلەمەى کوپانى خوێلید ^۲ ، چوونەتە لای هۆزەکانیان و ئەوانەیان کە گوێزایەلى یان دەکردن ، وە داوايان لى کردوون (واتە لە بنى اسدى کوپى خزیمه) بچەنگن لە دژى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) .

^۱ - بڕوانە : البدایه و النهایه (۲ / ۱۶۹) . ابن هشام (۲ / ۷۵ / ۷۶) لەناوسندەکەیدا (سەلەمەى کوپى عبدالله ی کوپى عمرى کوپى ابى سلمه ی تیا بوو کە غەیری (ابن حیان) کەس بە بەلگەداینەناوە حافظ لە (التقریب) (۱ / ۲۱۰) دەلیت : مەقبول و وەرگیراو .

^۲ - تەلخەى کوپى خوێلید لە ئیسلام پاشگەز بووبووێو ن بەلام دواتر موسلمانا بووێو وە بوو و ئیماندارێکى باش (ﷺ) .

پیغمبره خوا (ﷺ) خیرا (سریه) یهکی پیک هاتوو له سه دویه نجا جه نگوهری له پشتیوانان و کوچکردوان به سرکردایه تی (ابا سه له مه) ناردبوویان و لیوایه کی بو پیکه وه نان، نه بوو سه له مه ش کتوپر و به شه ودا پیشدهستی کردو دای به سر (بنی اسد بن خزیمه) دا له ماله کانیندا پیش نه وهی نه مان هه لسن به هیرش کردن بو سر موسلمانان، وایان لی کردن سهریان لی شیناو موسلمانانیش چهن دین سر وشر و مالاتیان غه نیمه کرد و به سه لامه تی و به دهستی پره وه به بی نه وهی، پرو بهروبینه وه له گهل بی باوه راندا و جهنگ پروبدات، گهرانه وه بو مه دینه ^۱.

"گه یشتن به لیکای پره و ردگار"

دوای گهرانه وهی له م (سریه) ی باس مان کرد، نه بو سه له مه (ﷺ) برینه که ی کولایه وه و سهری هه لدایه وه و زوری نه برد به هویه وه وه فاتی کرد، پیغمبره خوا (ﷺ) هر که زانی، هات بولای.

نوم سه له مه، ده لیت: پیغمبره خوا (ﷺ) هاته لای ابو سه له مه چاوی کرابوه وه، پیغمبره خوا (ﷺ) بو ی داخست و فهرمووی (ان الروح اذا قبض تبعه البصر) ... فهرمووی: کاتی مروقه گیانی دهرده چیت، چاوه کانی شوینی ده که ون، ئینجا که سانیک له نه هله که ی هاوار و گریانان ده ستپیکرد، پیغمبره خواش (ﷺ) فهرمووی پینان: (لاتدعوا علی انفسکم الا بخیر، فان الملائکه یومنون علی ما تقولون) واته: به چاکه نه بیت، دوعا له سر خوتان مه که ن، چونکه فریشته کان نه مینن به سر نه وه وه که ده یلین.

نه و جا فهرمووی: (اللهم اغفر لأبي سلمة، وارفع درجته فی المهديين واخلفه فی عقبه فی الغابرين، واغفر لنا و له یارب العالمین، و أفسح له فی قبره و نور له فیهِ) ^۲.

^۱ - بروانه: زاد العاد (۲ / ۱۰۸).

^۲ - صحیح / احمد و مسلم و بیهقی دهره تیانان بو کربوه، احکام الجنائز / نه لسانی (۱۲).

واته : پهروردگارا له ئه‌بی سه‌له‌مه‌ خوش بهو ، پله‌و پایه‌ی له‌ناو پرینمونی
کراواندا به‌رزکهره‌وه و نه‌وه‌یه‌ک له‌ نه‌مران له‌ شوینی دانئ و له‌ ئیمه و له‌ ئه‌ویش خوش
به‌و گۆڤه‌که‌ی بۆ ڤوناک و فراوان که .

" پرینوینی پیغمبهری خوا (ﷺ) له‌ کاتی دابه‌زینی کاره‌ساته‌کاندا "

له‌ ئوم سه‌له‌مه‌وه ، ده‌لیت : پیغمبهری خوا (ﷺ) فرمووی : (اذا اصاب احدکم
مصيبة ، قلقل ، انا لله و انا اليه راجعون ، اللهم عندک احتسب مصیبتی فأجرنی فیها ، و ابدلنی خیرا
منها) . واته : نه‌گهر که‌سیکتان کاره‌ساتیکی بۆ هاته‌ پێش : با بلیت : (انا لله و انا اليه
راجعون) ، ئه‌ی پهروردگار ناڤه‌حه‌تی ئه‌م کاره‌ساته‌م حه‌واله‌ی تۆ ئه‌که‌م ، تکاکارم
پادا‌شتم بده‌یته‌وه و با‌شتر له‌ جیگه‌یدا دانین .

وه‌ کاتی ابو سه‌له‌مه‌ گیانی ده‌دا ، ئه‌وه‌ی پیغمبهری خوا (ﷺ) فیری کردین و
تمه‌وه ، ویستم بلیم : وه‌با‌شتر له‌ جیگه‌یدا دانیت (، به‌ خۆم وت : جا کی له‌ ئه‌بو
سه‌له‌مه‌ با‌شتره‌ ؟ هم‌وا بیرم ده‌کرده‌وه تا له‌ کۆتایی دا وتم ، ئه‌وه‌بوو دوا‌ی ته‌واو بوونی
عیده‌که‌ی پێشه‌وا ئه‌بو به‌کر داخوازی کرد ، ڤه‌تی کرده‌وه ، پێشه‌وا عومەر داخوازی
کرد ، ئه‌ویشی ڤه‌ت کرده‌وه ، ئه‌وجا پیغمبهری خوا (ﷺ) که‌سیکی نارد بۆ داخوازی
کردنی ، ئه‌ویش فرمووی : سلاؤ له‌ پیغمبهری خوا (ﷺ) و له‌ په‌یامنیره‌که‌شی .^۱

^۱ - صحیح / مسلم ڤیوايه‌تی کردوه (۹۱۸) له‌ بابی (الجنائز) دا .

" ۳۳ - (سالم) مهولای (ابی حذیفه) (ﷺ) "

" سوپاس بوئو خواجهی شیوهی تویی له ناو نته وه که مدا هیئاوته دی "

فهرموده ی پیرۆز

له پیشینه یه که مینه به دری یه کان و له نزیکان و زانیانه ، ناو (سالم ی کوری مه عقل)^۱ ، و له بنه چه دا له هۆزی (اصطرخ)^۲ . دۆست و هاوده می (موطی) ئه بی حذیفه بوو^۱ ، دواتر خاتوو (بئینه ی کچی یعاری ئه نصاری) خیزانی ئه بی حذیفه ی کوری عوتبه ئازادی کرد و دواتر ئه بو حذیفه کردیه ژیر سه ره پرشتی خو ی (تبنی کرد)^۲ . ئبن عمر ده لیت : سالم ئیمامه تی بو کۆچه که ران له مه که که ده کرد ، هه تا هاته مه دینه ، چونکه له هه مووان زیاتر قورئان خوین بووه وه له قورئان شارهزا بوو (له ناویشیاندا هه ر دوو پیشه وایابوکر و عمر هه بوون)^۳ .

" چاکه گانی "

۱- دایکی ئیمانداران (عائشه) (ﷺ) ، ده لیت : پیغمه بهری خوا (ﷺ) شه ویکیان پئی فهرمووم : (ما حبسک ؟) بوچی وا دواکه وتی و درهنگ گهشتی ؟ وتم / له مرگه وت دهنگیک هات خوشتترین دهنگ بوو بیستیتیم له قورئان خویندندا - واته : گویم بۆی راگرتبوو - پیغمه بهری خواش (ﷺ) پۆبه که ی هه لگرت و چووه دهره وه و گوینی بو راگرت ، ده بین (سالم) ی مهولای ئه بی حذیفه یه ، فهرمووی : (الحمد لله الذي جعل في امي مثلك)^۴ واته : سوپاس بوئو خواجهی وینه ی که سیکی وه ک تۆی له ناو ئومه تی ئیسلامدا به دی هیئاوه .

۱ - حزیفه ی کوری عوتبه یه (ﷺ) و دواتر باسی ژیا نی دیته پیش .

۲ - بڕوانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۶۷) ئه مه ش پیش دابه زینی ئایه تی (ادعوم لابائهم) (الاحزاب : ۵) بوو .

۳ - بڕوانه / صفة الصفوة (۱ / ۲۰۲) .

۴ - دانه پاله که ی (صحیح) ه / احمد و حاکم (۲ / ۲۲۶) دهره ئانی بو کرلووه . زه هه بیش به صحیح دایناوه .

۲- له (عهمری کورپی عاص) هوه ، دهلیت : هاوار و ترسیک له مه دینه پهیدا بوو ، هاتم بۆلای (سالم) ی مه ولای ئه بی حذیفه ده بینم خۆی به شمشیر و باره که یه وه ده پیچیته وه ، منیش شمشیره که مم هه لگرت و بارم پیچایه وه (به ست) ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی به خه لکه :

(یا ایها الناس ، الاکان مغزکم الی الله و الی رسوله ؟) قال : (الا فعلتم کما فعل هذان الرجلان المؤمنان ؟)^۱ .

فهرمووی : ئه ی خه لکینه ، با ئه ترس و داچله کینه تان به ره و خوا و پیغه مبهره که ی تان به ریت و ئه نجا فهرمووی : (بۆ ئیوه ش وه ک ئه دوو پیاوه ئیمانداره ناکه ن ؟) .

" شهید بوونی "

سالم (ﷺ) به هه موو توانای خه باتی کرد له پیناوی خاودا ... و به ئه و په پری پینداگری یه وه پووبه پرووی دوژمنان ده بوویه وه و هیچ کۆششیکی نه خسته لاهه بۆ سه رخستنی ئیسلام و سه ربێند کردنی ئه هله که ی ...

په یوه ندیه کی به تین له نیوان ئه م و ئه بی حذیفه دا هه بوو ، به جوړیک که سیان نه یئ هه توانی له وی تر دا بریست ... هه ردووکیان ته مه ننای ئه وه بوون له یه ک پوژدا بمزن !!

وه له پرووداوی (یمامه) دا سالم نمونه ی پالنه وانیتی و جوامیری بوو .. کاتی موسلمانان له پوژده دا ئاشکرا بوون و کهوتنه بهرچاوی دوژمنان ، سالم (ﷺ) فهرمووی : له گه ل پیغه مبهری خوا (ﷺ) که ی ئیمه ئاوامان ده کرد و به م جوړه شه رمان ده کرد ، ئینجا چالیکی بۆ خۆی هه لکه ند و چووه ناوی و ئالای کۆچه رانی هه لگرتبوو ، شه ری ده کرد هه تا کوژرا .

احمدی کورپی عبدالله ، دهلیت : سالم (ﷺ) ئالا که ی به دهستی راستی هه لگرتبوو تا په راندیان ئه و جا به دهستی چه پی هه لی گرت ئه ویشیان په راند .

^۱ - هیثمی دهلیت : احمد ریواهی تی کردووه و پیاوانی (الصحیح) ن المجمع به ژماره (۴۲ / ۱۵۶) .

ئەوجا ئالاکەي لە ئامیز گرت و ئەم ئايەتەي دەخویند : ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ ... ﴾ ١ سورة آل عمران ، آية (١٤٤) . ههتاوهکو کوژرا .

ابو حذیفه له تهنیشت (سالم) هوه لهو شهردا دهجنگا ، نهویش شهید کړا !!
به یکه وه وفاتیان کړد !! نهو ی جیگه ی سمرسوپمان بوو : نهو دوانه به جوړیک
که وتیوون ، که سمری یه کیکیان له لای لاقهکانی نهو ی تریان بوو(پهبزی خویان لی
بیت). ۲ و بهو جوړه ناواته کیان هاته دی .

۱- واته : (ﷺ) تاكه پيغهمبرك نه بووه ودهات بكت ، بيگومان پيغهمبراني پيش نه ميش ودهفتيان كړدووه ، ناپا نه گهر ودهفتي كړد يان كورڅا و شهيد بوو ، نيوه پاشك ز ده بنه وه و ه لده گه پينه وه ؟!

٢ - حاكم له (المستدرك) (٢٢٥ / ٣) دا دهرهينانی بو کردووه .

" ۳۴ - ابو حذیفه ی کورس عوتبه (ﷺ) "

" دل و دهروونی پیاوچاگان "

پایه‌به‌ری گه‌وره و شه‌هید (ابو حذیفه) ی کورس شیخی جاهلیت (عتبه ی کورس ربیعه) ی^۱ کورس عبدشمس ی کورس عبدمنافه ، یه‌کیکه له پیشینه‌کان له ئیسلامدا و پیش چوونه مالی ئه‌رقه‌م موسلمان بووه ، و دوو جار کوچی کردووه بو حه‌شه و ناماده‌ی به‌ر و جه‌نگه‌کانی دوا ی ئه‌ویش بووه . ئه‌بو حذیفه ، که‌سیکی بالآ به‌ری جوانچاک بوو ددانه‌کانی ریک و هاوتریب بوون ، وه ددانیکی زیاده‌ی هه‌بوو^۲ .

" دل و دهروونی پیاوچاگان (ضنائر الأحرار) "

دابسی هاوه‌لان رهمزای خویان له‌سه‌ر بی‌ریز و ئه‌ده‌بی په‌تی و ته‌واو بوو له‌گه‌ل خوی گه‌وره و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یدا ، و هه‌چ که‌سیکیان هینده‌ی تۆزقالیک له راسته‌په‌ی لایان نه‌ئهدا .. وه میژوو هه‌لوئستیکی ئه‌بی حذیفه مان بو ده‌گیریتوه که تیایدا هه‌له‌یه‌کی بچوکی (هفوة) کردووه .. که ساله‌ها پیوه‌ی ده‌تلیه‌وه له په‌شیمانیدا ، خه‌و له چاوه‌کانی تۆزابوو ، هه‌رگیز دلی قه‌راری نه‌گرت تا به ئاواته‌که‌ی گه‌یشت و له پیناوی خوادا شه‌هید کرا ... داخو چی پووی دابییت ؟

له ابن عه‌باسه‌وه (ﷺ) : - پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پوژی به‌ر به‌هاوه‌لانی فهرموو : (ان قد عرفت ان رجلا من بني هاشم و غيرهم ، قد اخرجوا كرها ، لاحاجة لهم بقتالنا ، فمن لقي منكم احداً من بني هاشم فلا يقتله ، و من لقي ابا البحتري بن هاشم بن الحارث بن اسد فلا يقتله ، و من لقي العباس بن عبدالمطلب ، عم رسول الله ﷺ فلا يقتله ، فانه انما اخرج مستكرها)^۳ .

فهرمووی : زانیومه که پیاوانیک له به‌نی هاشم و غه‌یری ئه‌ویش به زور هینراون بو جه‌نگ و خویان نایانه‌وی له‌گه‌لمان به‌نگن ، له‌به‌ر ئه‌وه هه‌ر که‌س له ئیوه به‌یه‌کی له به‌نی هاشم گه‌یشت نه‌یکوژیت ، وه گه‌ر به (ابا البحتري) ی کورس هاشم ی کورس حارث

^۱ - به‌بی باوه‌ری له جه‌نگی به‌ردا و له مه‌یدانکاری به‌که‌مدا کوژا .

^۲ - البدياه ۵ / ۴۷ .

^۳ - پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌مه‌ی پاش کوژرانی (عتبه‌ی کورس ربیعه) ی باوکی ابی حذیفه ، فهرموو .

ی کوپی اسد گەشت بانەیکوژیت ، وە گەر بە عباسی کوپی عبدالمطلب ، مامی پیغەمبەری خوا (ﷺ) گەشت ، ئەیکوژی ، چونکە بە زۆر هینراوە ..

دەلیت : ابو حذیفەش وتی : لەبەرچی ئەبێ باوک و کوپ و برا و ھۆزەکانمان بکوژین ، بەلام واز لە (عباس !) بێنین سویند بەخوا ئەگەر بێنین ئەبێ بیکوژم .

ئەم ھەوالە بە پیغەمبەری خوا (ﷺ) گەشت ، ئەویش بە عمری کوپی خەتابی فەرموو : (یا أبا حفص) عومەر فەرمووی : سویند بەخوا یەكەم جار بوو پیغەمبەری خوا (ﷺ) بە (أبی حفص) بانگم کات : فەرمووی (ایضرب وجه عم رسول الله بالسيف) ؟ ئایا ئەیانەوئ بەشمشیر لە پروی مامی پیغەمبەری خوا (ﷺ) بدەن ؟ عومەریش فەرمووی : ئەو پیغەمبەری خوا (ﷺ) ، بێلە با بە شمشیر لە ملی بدەم ، سویند بەخوا بوو بە دوو پوھەکان ..

ابو حذیفە ھەمیشە ئەیوت : (من ھرگیز دلتیا نابم و ئوقرە ناگرم لەسەر ئەو قەسەیی ئەو پوژە کردم ، و لئی دەترسم مەگەر شەھادەت بێتە کە فارەت و گوناھەکەیم بۆ بسپرتەو ، ئەو بوو پوژی (یمامە) شەھید کرا .^۱

ھەر چەندە پیغەمبەری خوا (ﷺ) چەند جار دوای خیری بۆ کردووە ، دوای ئەو بابەتە ، بەلام ئەو دڵ و دەرون و وێژدانی خاواناسان و ئازادبوانە ، بەرێزان کەچی ئیمەش لە پوژگاری ئەمروماندا دەبینین و دەخویننەو کە کەسانیک نکوئی لە فەرمودەکان پیغەمبەری خوا (ﷺ) دەکەن و دەنگیان بەسەریدا بەرز دەکەنەو ، بە بێ ترس و بەبێ شەرم ...

پاش تەواو بوونی جەنگی بەدر ، لاشە (عتبە ی کوپی رەبیعە) کیش کرا تا بخریتە بیریکی وشکبووی ئەوکاتە و ئەبو حذیفە لە باوکی دەروانی پیغەمبەری خوا (ﷺ) سەیری ئەبوو حذیفە کرد ، دەبینی کزۆ پەریشانە و پەنگی گۆپاوە ! فەرمووی : (یا أبا حذیفه ... لعلک قد دخلک من شأن أبیک شیء ؟) فەرمووی : ئەو ئەبا حذیفە دە لئی شتیک لە دلتدا دروست بوو ، کەوا کوژراوە ؟

^۱ - ابن هشام (۲ / ۲۲۲) لە ڕێگەی (عباس ی کوپی عبدالله ی کوپی معبر) ھوہ لە کەسانیکەوہ لە ئەھلەکی لە (ابن عباس) ھوہ ، توێژەری (سیرە ابن هشام) دەلیت : فەرمودەکە ئەگەرچی ناوی لئ ئەنراوە لە دانەپالە کەیدا ، بەلام عباسی کوپی عبدالله ی کوپی معبد جیگە ی متمانە یە وە ک چۆن لە (التقريب) (۲ / ۲۲۲) ھاتووە . (دار الحديث) .

نهویش فرموی : نا به خوا ، نهی پیغمبره خوا (ﷺ) ، گومانم له باوکم و له کوشتنیشی نه بووه ، به لآم باوکم خاوهن دانایی و بوچوون و چاکه بوو ، منیش به هیوای نهوه بووم که نه م خهسله تانهی وای لی بکات رینمونی وهرگرت و نیسلام بیت ، به لآم که بینیم چی به سمر هات و به بی باوه ری مرد ، پاش نهوهی من تکام و ابو موسلمان بیت ، خهفته م خوارد و پی م ناخوش بوو ! پیغمبره خوا (ﷺ) دوعای خیری بو ابی حذیفه کردو و چند قسهی خیری بو کرد .^۱

پاشان پیغمبره خوا (ﷺ) فرمانی کرد که کوژراوانی بی باوهران بخرینه ناو (القلب)^۲ . وه کاتی لیانی دهرانی فری دهرانه ناو بیره که وه دهیفرموو : (حراکم الله شرأ من قوم نبي ، ماکان اسوا الطرد ، وأشد التکذیب)^۳ .

فرموی : خوا خوئی توله تان لی بکاته وه بو چ قومیک بوون بو پیغمبره که تان ، به خراپترین شیوه دهریه دهرتان کرد و به خراپترین شیوه به دروتان دهخسته وه .

نه بو حذیفه له گهل پیغمبره خوا (ﷺ) مایه وه وهک سهریازیکی دلسوز بو ناینه کهی و به وه فاداری بو بیروباوهر کهی وه له گهل نه وه موو قوربانیا نهی پیشکهشی ده کرد ... به لآم نهو چند وشهیهی له زاری دهرچوو بوو بهرامبر به پیغمبره خوا (ﷺ) له رژی (بهر) دا ... هیشتا له گویددا دهرنگایه وه و بهیهی نه هینایه لهرزه و دلی داده خورپاند ... و له ناکامه کهی زور دهرتسا .. و باوه ری و ابو که تهنه شه هادهت ریگای پژگاری یه بو سرینه وهی نه م پی خلیسکانهی ... پاک و بیگهردی بو خوا !!

وه پهروهردگاری بهخشنده و خاوهن کهرم نهو ریزه گهرهیهی پیداو شه هادهتی بهنسب کرد تا به دلی راحت له دنیا خوا حافیزی بکات . له جهنگی (الیمامه) دا و له کاتی گهرمهی شهرکردندا .. نه بو حذیفه وهک کیو راهه ستا و به شمشیره تیژه کهی

^۱ - لاوازه : ابن هشام (۷۵ / ۲) گنپاویه تیه وه وهک به لاغ .

^۲ - القلب - بریکه دواتر پر ده کرتیه وه (المصاح) - جوهری .

^۳ - نه محمد گنپاویه تیه وه (۱۷۰ / ۶) له ریگهی (ابراهیم النخعی) وه له عائشه وه (ﷺ) بهرز کراوه ته وه ، نه لبانی ده لیت : پیاوانی جی باوه رین ، به لآم له نیوان ابراهیم و عائشه دا (قطع) یک مهیه . له سهردوانی (فقه السیره) (۲۴۹) .

سەربازانی مسلیمەیی لەت و پەت دەکرد .. و هەک میروو ، لەژێر پێیدا دەرکەوتن و ئەویش بە دەنگێک کە چیاکانی دەههژاند هاواری دەکرد : (ئەهێ ئەهلی قورئان ... بەکردهوهکانتان قورئان پراژیننهوه) ... و نیشانهکانی سەرکەوتن لەسەر مهیدانی جەنگە کە دەرکەوتن و ئەم پالەوانەش بە شەهادهت گەیششت تا بیکاته داوای لیبوردنیکی پەرسی و پیشکەشی خوا و پیغمبەرە کە بکات .. و بە جیگای سەلامەتی و کەناری دنیایی بکات .. پەزا و پەحمەتی خوای لەسەر بیّت .

﴿إِنْ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٌ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾
سورە ق ، آیه (۳۷) . واتە : بەراستی ئالەو بەسەرھاتانە دا یادەوهری ههیه بۆ کەسیک دایکی زیندووی هەبیّت یاخود گوێ بگری بۆ قورئان ، لە کاتی کدا ئامادەبیّت بۆ فەرمانبەرداری کردنی هەموو کاریکی دروست .

" ۳۵ - ابو سفیانی کوپی حارث (ﷺ) "

" گه ورهس لوانس نه هلی به هشت "

فهرموده ی پیروز

پیناس :

نه بو سوفیانی کوپی حارثی کوپی عبدالمطلب ی کوپه مامی پیغمبره
خوا (ﷺ) و برای شیریه تی . خاتوو (حلیمه) چهند پوژیک شیر ی پی داوه .
هاوته مهنی پیغمبره خوا بوو (ﷺ) و زور ئالوده یشی بوو ، به لام کاتی
پهروردگار ئاینی ئیسلامی به پیغمبره ئازیزدا نارد ابوسوفیان دژایه تی کرد و له
دژی خو ی و هاوه لانیس هؤنراوه ی ده چری ، نهو کهسیکی شاعیر بوو .
دوژمنایه تی ابوسوفیان مایه وه و له غمزوه کانداه دژی ده جهنگا و به زمانیش له
کوژه کانداه بد ویزی ده کرد دمره قی پیغمبره خوا (ﷺ) ... تا نهوکاته ی پووناکی
ئیسلام چوه ناو دلیه وه و سنگی بو ئاینی خوا فراوان بوو ...

" چیرۆکی موسلمانوونی "

پووناکی باوه پ له دلی نه بو سوفیانداه دره وشایه وه ، نهوکاته ی پیغمبره
خوا (ﷺ) له ناماده کردنی موسلماناندا بوو بو پزگار کردنی مهککه ... نه بو سوفیان و
جه عفره ی کوپی له مهککه دمرچوون بو مه دینه تا ته سلیمی خوی پهروردگار بن .
نه وه بوو کاتی پیغمبره خوا (ﷺ) چاوی پیی کهوت پرووی لی وهرگیرا ،
له بهر نه وه ی وه وتمان پیشتر شتانیکی لی وه شابوو له نازاردانی پیغمبره خوا (ﷺ)
له بهر نه وه نه بو سوفیانیش له پیغمبره خوا (ﷺ) لایه وه تالیی رازی بیت
نه گهرنا (دهستی کوپه که ی نه گریت و سه ری خو ی هله ده گری و دهره تاله برسا و له
تینوا دهرن) ، پیغمبره خواش (ﷺ) سوژی بو ی جولا ، پاشان بوو به
موسلمانیک ی باش ، و له پوژی (حنین) دا له گهل عباس (ﷺ) له گهل پیغمبره خوا
(ﷺ) مانه وه له کاتی که دا خه لکانیک هله ده هاتن .

"مانهوه به جیگیری له رۆژی (حنین) دا"

له جابری کوپی عبدالله وه ، دهلیت : کاتی بهرهو پووی دۆلی (حنین) پۆشتین ، له یهکی له دۆلهکانی (تهامه) دا لیژبووینهوه ، چۆن لیژبوونهوه یهک دهلیت : سهرله بهیانیدا ، قهوم¹ پییش ئیمهیان دابوویهوه بۆ ناو دۆلهکهو لهوێ لهناو باریکهپێ و کهژ و تهنگه بهرهکاندا کهمینیان بۆمان داناو ، له ئهوپهپێ ئامادهیی دابوون تا بدن بهسهرماندا ، سویند به خوا هیندهی نهبرد ههموو بههیزی یهک پیاو بهجاری دایان بهسهرماندا خهڵکهکه ههموو گهرانه دواوه و کهس ئاوپێ له کهس نه دایهوه .

پیغه مبهری خوایش (ﷺ) لای راستی گرت و ، فهرمووی : (این الناس ؟ هلموا الی ، انا رسول الله ، انا محمد بن عبدالله) دهیفرموو : خهڵکهکه چیان لی هات ؟ بهرهو لای من وهرن ، من پیغه مبهری خوام (ﷺ) من (محمدی کوپی عبدالله) م . دهلیت : هیچ وهلام نهبوو ، حوشر بهسهریه کدا کهوتبوون و خهڵکهکهش ههلهاتبوون ، بهلام لهوکاته دا چهند کهسیک له کوچکهران و پشتیوانان و (ئههل و بهیت) لهگهڵ پیغه مبهری خوا (ﷺ) مانهوه .

له کوچکهران ابوبهکر و عمر ، له (اهل بیت) ی علی کوپی ابی تالیب و عهباس و ابو سوفیانی حارث و کوپهکهی و فضل ی کوپی عهباس ، و پهبیعی کوپی حارث و اسامه ی کوپی زهید و ایمن ی کوپی عبید که ئهو پۆژه کوژا² . ئهوه بوو ئهبو سوفیان له دهوروبهری پیغه مبهری خوا (ﷺ) مابوویهوه و لغاوی و لاههکهی بۆ گرتبوو .. شهپیشی دهکرد و نهینههینا کهس توخنی بکهویت ..

کاتی تهپ و تۆزی شههکه دامرکایهوه و موسلمانان سهرکهوتن : پیغه مبهری خوا (ﷺ) ئاوپێ دایهوه بۆلای ئهبی سوفیان که لهو پۆژه دا زۆر ئارامگر بوو لهگهڵ پیغه مبهری خوادا (ﷺ) و موسلمانیک ی زۆر باشی لی پهیدا بوو بوو ، وه ئهو پۆژه

¹ - هۆزی (هوزان و ثقیف) .

² - احمد له (المسند) (۲ / ۲۷۶) گێراویه تیهوه .

پالوی هیستەرەکی گرتبوو ، پیغەمبەری خوا (ﷺ) پرسى ؟ (ئەمە کی یه ؟) وتى : من ، کوپى دایکتە ئەى پیغەمبەری خوا (ﷺ) ^۱ .

وہ ئەبو سوفیان ھەلویستی خویمان لەو پۆژەدا بو دەگیرێتەوہ و دەلیت :
(... کاتی بە دوزمن گەشتین پۆژی (حنین) خویم ھەلدايە سەر ئەسپەکەم و شمشیرە
کەشم بە دەستم گرت ، خوا خوێ دەزانێ کە نامادە بووم و دەمویست لە پیناویدا بمرم
واتە پیغەمبەری خوا (ﷺ) ئەویش لیئى دەروانى ، عباس فەرمووی : ئەى
پیغەمبەری خوا (ﷺ) ، ئەوہ ئەبوسوفیانە ، ھەم برات و ھەم مامت ، دەلیتی رازی بە .
پیغەمبەری نازیزیش (ﷺ) فەرمووی : (قد فعلت ، فغفر الله له كل عداوة عاديتها) .
واتە : لیئى رازی بووم ، وە خواى گەرەش لە ھەموو ئەو دوزمنایەتى یەى کە بە
منى کرد بوو ، خوێش بوو .. پاشان ئاوپی لى دامەوہ و فەرمووی :
(اخي لعمری) ^۲

وہ پیغەمبەری خوا (ﷺ) زۆر ئەبو سوفیانی خوێش دەویست و شاھیدی چوونە بەھەشتی
بۆدا و فەرمووی : (أرجوان یكون خلفاً من حمزه) ^۳ تکام وایە شوین ھەمزە بگریتەوہ .

" کۆچ "

سائی (۲۰) ئەبو سوفیان گەرايەوہ پەنای پەرورەدگاری ، لە ھشامی کوپی عورەوہ ،
لە باوکیەوہ ، پیغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (ابوسوفیان بن الحارث سید فقیان
اهل الجنة) فەرمووی : ئەبو سوفیان گەرەى لاوانى ئەھلى بەھەشتە .
ئەوہ بوو ئەبو سوفیان بو ھەج رۆیشت و لەوێ سەرتاشەکە سەری بو تاشی
لەسەریدا بالوکەيەک ھەبوو بریى ، و وەفاتی کرد ، بۆیە بەشەھید دای ئەنێن . ^۴

^۱ - صحیح : ابن ھشام (۲ / ۷۸) .

^۲ - بڕوانە : صفة الصفوة (۱ / ۲۶۸) .

^۳ - بڕوانە : ابن سعد (۴ / ۱ / ۳۶) . ابن عبدالبر (الاستجاب) ۱۱ / ۲۹۱ .

^۴ - پیاوانی جی ی باوہین ، بەلام (مرسل) ھەرۆک حافظ (الاصحابه) ۱۱ / ۱۹۶ . دەلیت : حاکم
دەرھینانی بو کرلوہ .

ابو اسحاق سبیعی دهلیت : کاتی نه بو سوفیانی کوپی حارثی عبدالمطلب له سهره مهرگدا بوو ، فرموی : مه گرین به سهرمه وه ، له راستیدا له وه ته ی موسلمان بووم هیچ خه تاو هه له یه کم نه کردووه .^۱ پاش وه فاتی (ﷺ) پیشهوا عومهری کوپی خه تاب نویژی له سهر کرد .

---

^۱ - ابن سعد ده رهیئانی بو کرئووه (۲۷ / ۱ / ۴) .

" ۳۶ - عماری کوپی یاسر (ﷺ) "

" نه وهی دژایه تی عمار بکات ، خودا دژایه تی له گهل دهکات "

فرموده ی پیروز

عمار کی یه ؟

عماری کوپی یاسری کوپی عامره .. پیشه وای گهره (ابو یقظان عنسی مکی) یه یه کی له یه مینه کان و پیشینه کان له نیسلامدا و له سمرانی (بهدری) یه (نهوانه ی له جهنگی بهدر ناماده بوون پیریکی تایبه تمه ندیان هیه له لای خوا و پیغمبره کی (ﷺ) .

دایکشی خاتوو سومه یی کچی خوباطه و یه که مین شهیده له نیسلامدا ... له (مجاهد) وه ، ده لیت : (یه که مین شهید له سمره تا و بهرای هاتنی نیسلامدا بوو نهویش سومه یی دایکی عمار بوو ، ئبو جهل به رمیک که چه قاندی به ناو لیدا شهیدی کرد) زه هبی ده لیت : ئهم فرموده ی (مرسل) ه (سیر اعلام النبلاء ۱ / ۴۰۹) وه عمار (ﷺ) له مه که وه ها نه شکه نجه یان دها که نه یدم زانی چی ده لیت ، هروه ها (صهیب) یش وه ئهم نایه ته له سمر نهوان هاته خواره وه که پهرومردگار ده فرموی : (و الذین هاجروا فی الله من بعد ما ظلموا) سورة النحل ، آیه (۴۱) . واته : وه نهوکه سانه ی له بهر خوا و بو خوا کوچیان کرد دوا ی نه وه ی که سته میان لی کرابوو .

" چاکه کانی "

- ۱ - له (انس) وه ، ده لیت : پیغمبری خوا (ﷺ) فرموی :
(ثلاثة تشاق اليهم الجنة : علی ، و سلمان و عمار)^۱ .
- سی کهس هن به هشت تامه زویان دهکات : " علی و سلمان و عمار " .

^۱ - (حسن) ه / ترمزی گپراویه تیه وه ، ده لیت فرموده ی (حسن غریب) ه .

- ۲ - له (علی) یهوه (ﷺ) ، ده لیت : عه ممار مؤله تی هاتنه ژوروه دی له پیغمبری خوا (ﷺ) و مرگرت ، فهرمووی (ﷺ) : (من هذا ؟) کییه ؟ وتی : عه ممار ، فهرمووی : (مرحباً بالطیب المطیب) ۱ سلأو و به خیر هاتن له بو نخوشی بوخوشکراو ..
- ۳ - له (عه مری کوپی شرحیل) هو ، ده لیت : پیغمبری خوا (ﷺ) فهرمووی (عمار ملئ ایمانا الی مشاشه) ۲ واته : عه ممار هه تا بنج و بنه چهی لیوانه له باوهر .
- ۴ - له خالدی کوپی وه لیده وه ، ده لیت : چهند قسه یهک (سووکه ناخوشی یهک) له نیوان من و عه مارداد دروست بوو ، بویه من کینه م بهرامبری هه بوو ، نه ویش سکالای منی له لای پیغمبری خوا (ﷺ) کرد . پیغمبری خوا (ﷺ) ، فهرمووی : (من عادی عمار عاداه الله ، و من ابغض عمار ابغضه الله) ۳ . واته : نه وه دی دوزمنایه تی عه ممار بکات ، خوا دوزمنایه تی له گهل دهکات ، نه وه شی رقی له عه ممار بیت خوی پهر و مردگار رقی لینی ده بیت .
- ۵ - له (بلالی کوپی یحیی) وه ، هاتن بولای حذیفه له کاتی کدا له سهره مهرگدا بوو پییان وت : نه وه (عوسمان) کوژرا ، چ فهرمانیکمان پی ده کیت ؟ نه ویش فهرمووی : گویم له پیغمبری خوا بوو (ﷺ) دهی فهرموو : (أبو یقظان علی الفطرة) ثلاث مرات ... فهرمووی : ابو الیقظان له سهر فیتره ت و سروشی پاکی نایینه ... سی جار دووباره دی کرده وه . (لن يدعها حتى يموت يلبسه الحرّم) وازی لی ناهینیت مه گهر به مردن یان پیری سهری لی تیک دات ۴ .

۱ - دانه پاله که ی به هیزه ، ترمزی دهره یتانی بو کردووه (۳۷۹۹) . ههروه ها (حاکم) یش ، وه ده لیت (صحیح) ه و زه هه بیش هه مان پای هه یه .

۲ - پیاوانی جیی متمانه ن / نسائی (۸ / ۱۱۱) شیخی عه دی (تصحیح) ی کردووه .

۳ - هیثمی ده لیت : احمد و ته به رانی پریویه تیان کردووه ، پیاوانی فهرمووده که پیاوانی (الصحيح) ن : المجمع (۹ / ۲۹۳) .

۴ - هیثمی له (المجمع) (۹ / ۲۸۵) ده لیت : ته به رانی و بزار به کورتی پریویه تیان کردووه ، پیاوانی فهرمووده که ش جی باوهرن .

" نارامگرتنی عه ممار له سره شهکه نجه دانی له پیاو خوادا "

له عمری کورې مهیمونه وه ، ده لیت : بی باوهران به ناگر شهکه نجه ی عه ممار یان دده ، پیغه مبرې خوا (ﷺ) به لایدا تیپه بوو ، دهستی به سهریدا هینا و دهیفرموو : ﴿ يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا ﴾ سورة الانبياء ، آیه (۶۹) ، علی عمار کما کت علی ابراهیم ، تقتلک الفتة الباغية)^۱

فهرموو : نهی ناگر سارد بهر وه و سهلامت به له سره عه ممار ههروک چوون بویت له سره ئیبراهیم ، و فهرموو : کومه له تاوانبار که ده کوریت . وه له ابن عبیدی کورې محمدی کورې عمار ی کورې یاسره وه ، ده لیت : بی باوهران عه ماریان برد و وازیان لی نه هینا .

هه تا به زمانی قسه ی به پیغه مبرې خوا (ﷺ) وت و خواکانی نهوانی به چاک ناو برد ، نه وه بوو کات پیغه مبرې خوا (ﷺ) هات ، پرسى : (ماوراء ؟) چ هه والیکت له لایه ؟

وتی : هه والی خراب نهی پیغه مبرې خوا (ﷺ) سویند به خوا وازیان لی نه هینا تا به خراب نوم بردیت و به چاک ناوی خواکانی نهوانم برد ، فهرموو : (کیف تجد قلبک ؟) واته : نهی دلته چونه ؟ واته دلته پرووی له کامیانه .

وتی : دلم به نیمانه وه دلنیا به ، نهو جا پیغه مبرې خوا (ﷺ) فهرموو : (فإن عادوا فعد)^۲ که واته نه گهر گهرانه وه توش بگه پریره وه (واته چیت وتوه به زار بیلیره وه گرنک ناخ و دهر ونته)

وه له قه تاده وه ، نایه تی (الا من اکره) له سره عه ممار دابه زیوه^۳ . وه پیغه مبرې خوا (ﷺ) به لای خیزانی (نه هلی) عه ممار دا تیپه بوو ، له کاتیکدا له ژیر شهکه نجه دا بوون ، پیانی فهرموو : (ابشروا آل عمار فإن موعدکم الجنة) . نهی نه هلی عه ممار مرده تان لی بیت ، به هه شت چاوهر پیتانه .

^۱ - ابن سعد دهره یانی بو کردوه (۱۷۷ / ۱ / ۳) .

^۲ - ابن سعد و حاکم دهره یانی بو کردوه ، ده لیت : (صحیح) ه زهه بیش له سره همان رایه .

^۳ حافظ له (الاصابة) دا و له باسی ژبانی (عه ممار) وا ده لیت : رای کومه لی زانیان وایه که نه م نایه ته له سره نهو دابه زیوه .

" فقهی عمار (رضی اللہ عنہ) "

له طارقى كورى شه هابه وه ، ده لیت : نه هلی به صره غزوی (نه هاوهند) یان کرد ، و نه هلی کوفه ییش که عه مमार یان به سمر وه بوو - نه میریان بوو - هاوکاری یان کردن ، و به سرکه وتن کوتایی هات ، به لام نه هلی به صره ویستیان هیچ شتی له غه نیمه نهدن به نه هلی کوفه ، و پیاویکی ته میمی به عه مماری وت : نهی گوی براو ! نه تهوی بیته هاوبه ش له غه نیمه ته کانماندا ؟ عه مماریش (رضی اللہ عنہ) فهرمووی : به راستی جنیوت به گویچه که باشه کهم دا ، نهو گویچه کهم که هاوپی له گهل پیغه مبری خوا (رضی اللہ عنہ) ده جهنگام پیکرا . ده لیت : نهو جا سه بارهت به بابته که په یامیکی نارد بو عمر (رضی اللہ عنہ) عومریش (رضی اللہ عنہ) : نویسی غه نیمه بو نهوانه که به شداری یان له جهنگه کهم دا کردوه .^۱

" جهادی عمار (رضی اللہ عنہ) "

له (ابن عمر) وه ، عه ممارم روژی یه مامه له سر به ردیک بینی ، هاواری نه کرد : نهی میلله تی نیسلام ، مه گهر له به هه شت هه لدین ؟ من عه مماری کوری یاسرم ، به رهو لای من بین ! ابن عمر ، ده لیت : منیش سهیری گویچه کهم ده کرد که قرتابوو ، ده له ریه وه ، له کاتیکدا خویشی به نه و په پی توانای شه پی نه کرد .

" عمار (رضی اللہ عنہ) له گهل مروؤ و جنیشدا ده جهنگیت "

له عه ممار وه ، ده لیت : شانبه شانی پیغه مبری خوا (رضی اللہ عنہ) له گهل جنوکه و مروقیشدا شهرم کردوه ، وتیان : چوئن ؟ فهرمووی : له گهل پیغه مبری خوا (رضی اللہ عنہ) بووین له جیه که دابه زین ، کونده و سه تله کهم هه لگرت تا پریان بکه م له ئاو ، پیغه مبری خوا (رضی اللہ عنہ) پیی وتم : (اما انه سیأتیک علی الماء آت یمنع منه) واته : که سیک دیته سر ئاوه که و پیکریت دهکات له وهی ئاوی لی به ریت .

^۱ - اسناد کهی (صحیح) ه ، النبوی (رح السنه) به لیکولینه وهی ارنووط (۱۱ / ۹۷ / ۱۰۰) .

دهلیت : که گهیشتمه سهر بیرکه ، دهبنم پیاویکی رهش وهك نهوهی خراپه‌ی کردبیته پیشه له‌وییه ، وتی : سویند به‌خوا نابی نه‌مرو ئاوی لی بهریت ، و دهستی دا یه ئیخه‌م و منیش هه‌روه‌ها و کهوتینه شه‌ر کردن تا به‌ردیکم هه‌لگرت و دام به دهم و چاریدا و دهم و لوتیم شکاند و سه‌تله‌کهمم پر کرد له ئار و هاتمه‌وه لای پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) ، فرمووی : (هل آتاک علی الماء أحد ؟) کهس له‌سهر ئاوه‌که هاته لات ؟ وتم : به‌لی ، و چیرۆکه‌م بو باس کرد ، نه‌ویش فرمووی : (ائدری منه هو ؟) قلت : لا ، قال : (ذالک الشیطان) فرمووی : نه‌زانی نه‌وه کی بوو ؟ وتم / نه‌خیر ، فرمووی : نه‌وه شه‌یتان بوو .

" شه‌ید بوونی (ﷺ) "

عه‌عمار (ﷺ) له (صفین) دا به‌شداری کرد شانه‌شانی پیشه‌وا (علی کوپی ابی تالیب) (ﷺ) و شه‌ید کرا .. پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) هه‌والی کوژرانی پی دابوو .

له عه‌ماره‌وه ، دهلیت : پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) پیی وت : (وتقتلك الفئة الباغية)^۲ واته : کۆمه‌له و دهسته تاوانباره‌که ده‌تکوژن .

پیشه‌وا زه‌ه‌بی ده‌ریاره‌ی نه‌وه‌ی له نیوان (علی) و (معاویه) دا له حنین پووی دا ، دهلیت : (... ئیمه نه‌وه‌مان له‌سهره لییان گه‌ریین و داوای لیخوشبوون بو هاوه‌لان بکه‌ین ، و هه‌زمان به‌وه نه‌بی که له نیوانیاندا پووی دا ، وه په‌نابه‌خودا بگرین لی ی ، و فه‌مانبه‌رداری نه‌میری ئیمارنداران (علی) بین ..^۳ وه عه‌عمار هه‌ستی به نزیک بوونه‌وه‌ی نه‌جه‌لی کرد بوو په‌زای خوای لی بیت .

له (ابی البختری) یه‌وه ، دهلیت : پوژی حنین عه‌عمار وتی : چوپی شیرم بو بینن ، دهلیت : نه‌وجا لی خواره‌وه و فرمووی : پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) پیی وتی : (إن آخر

^۱ - ابن سعد ده‌ره‌یتانی بو کربوه (۱۷۹ / ۱ / ۲) پیاوانی فرموده‌که جی متمانه‌ن ، ته‌نها رافه‌یه‌کی (الحسن) ی تیا به‌روانه (الفتح) (۹۲ / ۷) و په‌راویزی سیر اعلام النبلاء ۴۱۲ / ۱ .

^۲ - ابو یعلی گه‌یراویه‌یه‌وه هیشمی ده‌لیت : اسناده‌که‌ی (حسن) ه‌المجمع (۲۹۵ / ۹) .

^۳ - به‌روانه : سیر اعلام النبلاء (۲۹ / ۲) .

شر به تشربها من الدنيا شربة لين)^۱ ، دوايه مین خواردنەوهیهك له دنیا بیخویتی برێك شیرە ، ئەوجا چوو بۆ شەڕ و کوژرا ..

کێ کوشتی ؟ و تراوه پیاویک بەناوی (ابو الغادیه) کوشتویهتی ، دانەیهکی له ئەژنۆی داوه خستویهتی و ئەوجا کوشتویهتی ، و تراویشە غەیری ئەو کوشتویهتی ، خوایش باشتەر دەزانیت . عەمری کوپی عاص دەلێت : گویم له پیغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (ان قاتله و سالبه في النار)^۲ ، واتە : بکوژ و پوتکەرەوهکەشی (ئەوێ کەل و پەلەکەئێ بەردووه بە غەنیمە) له ئاگردان .. دەسا پەزای خوا لەسەر عەمماڕ بێت (ﷺ) ..

---

^۱ - احمد دەرھێنانی بۆ کربووه (۲۱۹ / ۴) هەروەها حاکم (۳۸۹ / ۲) .

^۲ - اسنادەکەئێ (حسن) ه ، احمد دەرھێنانی کربووه (۱۹۸ / ۴) .

" ۳۷ - سەلمانى فارسى (ﷺ) "

" رۆلەي تېسلام "

كىيە ؟

الحافظ ابوالقاسم ابن عساکر ، دەلىت : سەلمانى كۆرى ئىسلام ، ئەبو عبد اللەي فارسى يە ، پېشپىرىكىي لەگەل سواردا دەکرد بۆ گەيشتن بە ئىسلام ، ھاۋەلەيەتى پىغەمبەرى خاۋى (ﷺ) كۆرد و خزمەتى كۆردو فەرمايشتى لى گىراۋەتەۋە . كەسىكى ژىر و ھۆشيار بوو ، لە پياۋە خاۋەن ھۆش و خاۋپەرست و خانەدانەكان بوۋە .

" چاكەكانى "

۱ - لە ابى ھىرەۋە (ﷺ) ، دەلىت : لەگەل پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دانىشتبوين سوۋرەتى (الجمعة) ي بۆ دابەزى : (و آخريـن منهم لما ليلحقوا بهم)^۱ ، دەلىت : پىرسىم كىن ئەوانە ئەي پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ؟ سەلمانى فارسى دانىشتبوو ، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەستى خستەسەر سەلمان و فەرموى : (لو كان الايمان عند الثريا لنا له رجال ، اورجل ، من هؤلاء)^۲ واتە : ئەگەر باۋەھىنان لەلەي ئەستىرەكانىشدا بوايە ، پياۋانىك ، يان پياۋىك لەمانە بە دەستى ئەھىناۋ خۆي پى ئەگەياند .

۲ - لە كۆپى كۆرى عبد اللەي موزەننى يەۋە ، لە باۋكىيەۋە ئەمىش لە باپىرىيەۋە دەگىرپىتەۋە ، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھىلى كەندنى (خەندەق) كىشاۋ بۆ ھەردە پياۋ چل بالى دانا ھەلىبەكەن ، كۆچبەران و پىشتىوانان بوۋە مشت و مېيان لەسەر سەلمان كە پياۋىكى بەھىز بوو ، كۆچكەران ئەيان وت : سەلمان لە ئىمە يە ،

^۱ - واتە : لە ئايندەدا خەلكى تىرىش دىن و (مۇسلمانان دەپن لەگەل و مىللەتان) يە يۈەست دەپن بەمانەۋە .

^۲ - صحيح / بوخارى و مسلم پىۋايەتيان كۆردوۋە .

پشتیوانانیش ئه یانوت : نه خیر ، سه لمان له ئیمهیه ، پیغمبره خوا (ﷺ) فهرمووی : (سلمان منا اهل البيت)^۱ ، به لکو سه لمان له ئیمهیه - له (اهل البيت) ه ..

" چیرۆکی موسلمان بوونی "

له ابن عباسه وه ، ده لیت : سه لمانی فارسی قسه ی بۆ کردم ، وتی : من که سیکی فارسی بووم له نه هلی (اصفهان) ، خه لکی گوندیک بووم به ناوی (جی)^۲ که باوکم کوخاکه ی بوو ، وه من خوشه و یسترین که سی باوکم بووم . ئه وه نده خوشمی ده ویست زورجار ههروه که نه زه که له ماله وه ده یبه ستمه وه ، له ئاینی ئاگر په ره ستیدا - مجوسیه - دا ته قه لام دا تا بوومه هاو نشینی ئه و ئاگره ی (قاطن النار) که باوکم هه لیده گیرساند و نه یده هیشت بۆ کاتر می ریک بکوژیته وه .

وه باوکم زه وی و زاریکی گه وه ی هه بوو .. پۆکیان به هوی دروست کردنی خانویه که وه سه رقالم بوو ، پی ی وتم : کوپم ! ئه وه من ئه مپۆ به هوی سه رقالمه وه به بینا کردنه وه له زه وی یه که م دابراوم تۆ پپۆ چاویکت لیی بیت و چه ند فهرمانیکی تریشی دابه سه رمدا ...

منیش چوومه دهره وه ، پاشان باوکم پی وتم : خۆتم لی ون نه که ی ، چونکه تۆ زۆر له زه وی یه که بۆ من گرنگ تریت ، ئه گهر خۆت ون که یت ئه و به خۆته وه سه رقالم نه که یت و هه موو شتیکم بیر ده چیت .

منیش چوومه دهره وه به نیازی رۆشتن بۆ سه ر زه وی یه که ی له پیگا به لای یه کی له که نیسه (کلێسا) کانی گاوه کاندای تیپه پ بووم گویم له دهنگی یان بوو ، دوعایان ده کرد ، منیش نه مدمزانی کاری ئه مانه چ په یوه نیده کی به به ند کردنی منه وه هه یه له لایه ن باوکه وه له ماله وه .

ئه وه بوو که تیپه پیم به لایاندا و گویم له دهنگیان بوو ، چوومه ژوره وه بۆ لایان تا بزانه خهریکی چین ، که بینیم سه رم سوپما له نوێژ که یان و موعجبی بووم و چه زم له

^۱ - بپوانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۷۵) .

^۲ - شارۆچکه یه که له اسفهان ی کۆن ، معجم البلدان (۲ / ۲۰۲) .

کارەکیان کرد ، و تم : سویند بە خوا : ئەمە باشترە لەو ئایینە و ئایمە لەسەری دەپۆین ، سویند بە خوا بە جیم نەهیشتن تا خۆرئاوا بوو ، وازم لە زەوی باوکم هینا و نەچوومە سەری ، بەوانە و ناو کلێسەکەم وت : بنچینە ئەم ئاینە لە کۆی یە ؟
وتیان : لە شامە ..

دەلیت : ئەو جا گەر مەوە بۆ لای باوکم کە ناردبووی بە دوامدا و بە بۆنە و گەپان بە دوا و منا هەمو کارەکانی خۆی واز لێ هینا بوو ، بەمنەو سەرقال بوو بوو .
کاتی هاتم بۆ لای پێ و تم : دە کۆپم ! لە کۆی بویت ؟ باشە من پیم نەوتی و او وا بکە ؟

و تم / بابەگیان ! راستی یەکە ئێوە بوو بە لای خەلکانیکدا رەت بووم لە کلێسا نوێژ و دوایان دەخویند ، منیش موعجیبی کار و ئاینەکیان بووم و سویند بە خوا لە لایان مامەو تا خۆر ئاوا بوون .

باوکم وتی : کۆپم ئەو ئاینە ئێوان خیری تیانی یە ، بەلکو ئاینی خۆت و باوبا پیرانت باشترە لەو . و تم : نا بە خوا ! بەلکو ئێوە لە ئاینەکی ئیمە باشترە .

دەلیت : ئەو جا باوکم ترسا و بە قەیدیک قاجی بەستەو و لە مەلەو بەندی کردم ، دەلیت : پەیمامیکم نارد بۆ گاوردەکان و و تم ئەگەر قافلە یەکی بازەرگانی لە شامەو هات بۆ لاتان لە بازەرگانی گاور ، هەوالم پێ بدن . ئێوە بوو قافلێک لە شامەو هاتە لایان ، و ئەوانیش هەواییان پێ دام ..

وتی : ئەگەر کارەکانیان تەواو بوو ، ویستیان بگەڕێنەو پیم بلین ، دەلیت : ئەوانیش وایان کرد . منیش قەیدە ئاسنەکەم هەرچۆنیک بوو لە قاچم کردەو و لە گەلیان چووم تا گەیشتمە شام .

کە گەیشتمە شام ، و تم : کێ باشترین کەسە لەناو ئەم ئاینەدا ؟ وتیان : وا عیز و ئەسەقی ناو کلێسا باشترین پیاوی ئەم ئاینە یە منیش هاتم بۆ لای : پیم وت : من پەرەغبەت و ویستی ئەم ئاینەم کرد و حەزم کرد لە گەل تۆدام بێ و لەناو کلێسادا خەزەتت بکەم و شتیش لێ فێربم ، و نوێژت لە گەل بکەم .

دەلیت : هاتە ژوورەو و منیش لە گەلیدا هاتمە ژوورەو و مامەو ، بۆم دەرکەوت پیاو خراپیکە فەرمان بە خەلکی ئەکات کە مال و سامان ببەخشن و هانیان دەدات بە (صدقه) و هەرکە خەلکە پارهیان کۆ کردەو بۆ بەخشینی ، ئەم لە لای خۆی گلی

دهدایه وه و هیچی لی نه دهدا به ههژاران تاوای لی هات جهوت (قلال)^۱ ، زیږ و پاره یه کی زوری کو کرده وه ، منیش له بهر شه زور زور رقم لی هه لسا . پاشان مرد ، گاوه رکان کو بوونه وه که به خاکی بسیږن ، پیم وتن : شه پیاوه که سیکی خراپه ، فرمانی به نیوه نه کرد که به خشن و هانی نه دان ، که بوتان نه هینا ، هلی نه گرت بو خوی و هیچی لی نه دهدا به ههژاران و نه و جا شوینی که نجینه کهیم نیشاندان که جهوت گوزه ی پری تیا بوو ، نه وانیش که دیتیان ، وتیان : سویند به خوا نابی هه رگیز بسیږن ، شه بوو له خاچیان دا و بهرد بارانیاں کرد .

نه و جا پیاویکیان له جیی دانا ، پیاوی و باشم نه دیبوو که سیکی زاهد بوو له دنیا و پرووی له قیامه تی بوو ، هه ر زور به ږیز بوو ، شه و پوژ خه ریکی خوا په رستی بوو ، شتانیکی فیږ کردم که تا شه کاته باشتین و خوشه ویستین شت بوو له دلما له لای مامه وه تا وه فاتی ، له سهرمه رگدا پیم وت : شه فلان که س ! وا ده بینی که خوا حافیزی نه کهیت ، و ده زانی که سویند به خوا که سم هینده ی تو خوشه ویستوه ، پیم بلی چی بکه م و بولای کی پرؤم دواي خوت ؟

پینی وتم : کوږم سویند به خوا شه ونده نه زانم پیاویک له موصل هیه ، برو بولای ، ده بینیت ههروه ک من بیت .

دواي مردنی ، پوشتم بو موصل ، و چومه لای هاوه له که ی ده بینم ههروه شه له کوشتش و زوه ددا . پیم وت : فلان که س منی به تو سپاردوه که بیمه لات و له گه لت بم ، پینی وت : دهه لسه ، کوږم و له لام بمینه ره وه ، منیش له لای مامه وه تا نه ویش مه رگی هاته پیشه وه . پیم وت : فلان منی به تو سپارد ، تو ش وا خه ریکی کوچ ده کهیت ، به کیم ده سپیری ؟ و چی فرمانیکم پی ده کهیت ؟ وتی : سویند به خوا هه ر شه ونده نه زانم پیاویک لفان جی هیه برو بولای .

شه بوو دواي سپاردنی ، چووم بو لای شه پیاوه و له لای مامه وه که ههروه شه وان بوو ، تا شه ویش که وته سهرمه رگی و وه سیه تی بو کردم بچم بو لای پیاویک له شه هلی (عموریه) له (پوم) منیش هاتم بو لای ، شه ویش ههروه شه وان بوو ، له و نیوانده من بووم به خاوه نی چه ند سه ر مانگا و مالآت به کاسبی کردن .

^۱ - قلال : جوړه جامیکی عه رهبی به (گوزه) .

ئەویش کەوتە سەر مەرگ ... و قسەم لەگەڵ کرد دەر بارە ی ئەو ی دوا ی ئەو بۆ کوی بۆم و پوو لە کی بکەم ؟

وتی : کوپم ! سویند بەخوا ئەو نەندە ی من دەزانم کەس نەماوە لەسەر ئەو پێ یە بپوات کە ئیمە ی لەسەر پویشتین تا فەرمانت پێ بکەم بچیتە لای ، بەلام پۆزانیک نزیکن (اظلک زمان) کە پیغمبر یەک دیت لە (حەرەم) هەو و دەر بەدەر دەکری بۆزەو ی یەکی شۆرە کاتی پەر لە دارخورما ، و چەند نیشانە یەکی پیو یە کە ناشار دریتەو ، لە نیوان هەردووشانیشیدا مۆری پیغمبرایەتی هەیه ، دیاری و مەردەگری و بەخشش (صدقة) رەت دەکاتەو و وەری ناگری ، ئەگەر توانیت خۆت بگەیهنیتە ئەو و ولاتانە ئەو ئەو کارە بکە ، چونکە زەمانی هاتنی واسیبەری بۆت کردووە ، واتە تۆ ئیستا لەو زەمانە دایت .

ئەو بوو پاش ئەو ی ئەمیشیان سپاردە کرد ، مامەو تا پیاوانیک لە بازرگانی عەرەبەکان لە (کلب) بەلامدا تێپەڕین ، پێم وت : لەگەڵ خۆتان هەلمگرن بۆ ولاتی عەرەبی بەرامبەر ئەو مۆلک و چەندسەر مانگایە کە هەمە .
وتیان باشە ..

مال و مانگاکنم پێدان ، ئەوانیش لەگەڵ خۆیان هەلیانگرت ، هەتا گەیاندمیانە (وادی القری) لەویدا ستمیان لێ کردم و وەک کۆیلەیک فروشتیان بە پیاویکی جولەکە ، کە لە (وادی القری) بوو .

سویند بەخوا ، چاو بە دارخورما کەوت و تەماعم ئەو بوو کە ئیرە ئەو جیگایە بێت کە هاو لەکەم بۆی وەسف کرد بووم . سویند بەخوا بۆم یەکلای نەبوویەو هەتا پیاویک لە (بنی قریظە) هات بۆ (وادی القری) و کابرای جولەکە منی پێ فروشتەو ، ئەویش منی لەگەڵ خۆی برد تا هاتینە (مەدینە) .

سویند بە گەورەیی خوا هەرکە دیتم و چاو بە مەدینە کەوت ، زانیم کە ئەو جیگایە من بۆی دەگەڕێم .

ئێتر بە کۆیلەیی مامەو ، لەو نیوانەدا خوای گەورە پەيامی خۆی نارد بە پیغمبرەکیداً ﷺ لە مەککە و بەهۆی ئەو حال و کۆیلەیی یە منی تیا بوو ، کەس هیچی پێ نەوتبوو لەو بارە یەو ، هەتا پیغمبر ی خوا (ﷺ) هاتە (قباء) ، کاتی من خەریک بووم لە باخیکی دارخورما دا کارم دەکرد بۆ خاوەنەکەم . وەللاهی من خەریکی

کاری خوم بووم تا کوږه مامیکي هات و وتی : ئه‌ی فلان کهس ! خوا (بني قيلة)^۱ به کوشت دات ، سویند به خوا نه‌وان ئیستا له (قباء) کو بوونه‌توه له‌گه‌ل پیاویک له مه‌ککه ، که ئه‌لین گوايه پیغمبره .

سه‌لمان وتی : سویند به‌خوا هر نه‌ونده‌ی گویم له‌م قسانه‌ بوو ، هه‌موو گیان که‌وته له‌رزین به جوړیک و تم ئیستا نه‌که‌وم به‌سهر خاوه‌نه‌که‌مدا .

خیرا دابه‌زیم و وتم ئه‌م هه‌واله چی بوو ؟

گه‌وره‌که‌یشم ده‌ستی به‌رز کرده‌وه زلله‌یه‌کی توندی لی دام و وتی : تو چیته به‌م قسانه‌وه ، برۆ خه‌ریکی کاری خوت به .

منیش وتم : هیچ .. ته‌نها هه‌والیکم بیست و حه‌زم کرد بزانه چی به . کاتی شه‌و داهاات ، بریک خوراکم پی بوو ، هه‌لمگرت و پرۆشتم بۆلای پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) بو (قباء) ، پیم وت / پیاوان وتووم که تو پیاویکی چاکسانیت و چه‌ند هاوه‌لێکی غه‌ریبت له‌گه‌لدایه ، وه منیش بریک (به‌خشش - صدقه) م پی بوو ، به خوم وت که ئیوه له هه‌موو که‌سیک ی ئه‌م ولاته زیاتر له‌سهر هه‌قن ، وه شایسته‌ن به‌م (صدقه) به ، فهرموو ، لی بخو . ده‌لێت پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) پاریزی کرد و لی نه‌خوارد و به‌هاوه‌له‌کانی فهرموو : (کلوا) بیخون .

منیش به‌خوم وت : ئه‌مه یه‌کیکه له‌و سیفاتانه‌ی که هاوه‌له‌که‌م پنی وتم .

پاشان گه‌رامه‌وه ، پیغمبره‌ی خوایش (ﷺ) هاتبوو بۆ مه‌دینه ، بریک که‌ل و په‌لم کو کرده‌وه له‌لای خومه‌وه و هی‌نام بوی و وتم : ده‌بینم له (صدقه) ناخویت ، به‌لام ئه‌مه دیاری به .. پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) وه‌ری گرت و لی خوارد و هاوه‌لانی‌ش لیان خوارد ، وتم : ئه‌مه‌ش سیفاتیکي تره که بۆم باسکرا ..

پاشان ها‌تمه‌وه بۆلای پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) که به شوین جه‌نازه‌یه‌که‌وه بو له‌ناو هاوه‌لانی‌دا ، گه‌رامه دواوه و چوومه پشته‌وه سه‌یری بکه‌م بزانه ئه‌و مۆره‌ی که بۆم وه‌سف کرا بوو به پشتیه‌وه هه‌یه یان نا .

^۱ هه‌ربوو مۆزی نه‌وس و خه‌زده‌ج .

ئەو بوو کاتی پیغمبەری خوا (ﷺ) منی بینی و اچوومەتە دوایەو ، زانی کە ئەمەوی لە شتیك دلدیابم کە پیشتر بۆم وەسف کراوە ، بۆیە عاباکە ی لادا لەسەر پشتی ، کە مۆرەکمە بینی و ناسیمەوە خێرا باوەشم پیا کرد و بە دەم گریانەوە ماچم دەکرد .

پیغمبەری خوایش (ﷺ) پێی و تەم : (تحول) واتە : وەرە بەم لاوە منیش هاتمە ئەملاوە و چیرۆکە ی خۆم بۆ باس کرد هەروەك ئیستا بۆ تۆی باس ئەکەم ئە ی (ابن عباس) پیغمبەری خوا (ﷺ) ھەزی کرد ھاوەلانیشی گوییان لە چیرۆکەکم بێت .

پاشان سەلمان بە کۆیلەییەتی مایەوە تا بەو ھۆیەوە نەیتوانی لە بە درو ئوحوود نامادە بێت ، لەگەڵ پیغمبەری خوا (ﷺ) .

پاشان پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (کاتب یا سلمان) واتە : خۆت بکەرەو ، ئە ی سەلمان .. منیش لەگەڵ خاوەنەکەم رێک کەوتین کە سێ سەدین دارخورمای بۆ بپوینم (بەنەمام) لەگەڵ (چل) ئوقیەدا ئەویش من ئازاد بکات ..

پیغمبەری خوا (ﷺ) بە ھاوەلاتی فەرموو : (ھاوکاریی براکەتان بکەن) . ئەوانیش بە دارخورما ھاوکاری یان کردم ھەبوو بە سێ نەمام و ھەبۆبە بیست ، ھەبوو بە پازدە ، ھەتا سێ سەد نەمام کۆ کردەو .

ئەو جا پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (اذهب یا سلمان ففقر لها ، فاذا فرغت فائتني اکون انا اضعها بیدی) فەرمووی : بپۆ زەویەکیان بۆ ھەلکەنە و چاکی بکە ، کە لێی بویتەو وە رەپیم بلی من بە دەستی خۆم نەمامەکانی تێ دەخەم . منیش جیگای نەمامەکانم ھەلکەند بە ھاوکاری ھاوەلانم ، و کە لیبومەو و هاتم بۆلای پیغمبەری خوا (ﷺ) و پێم وت کە تەواو بووین ، ئەویش لەگەڵم ھات ، ئیمەش شەتەل و نەمامەکانمان بۆ نزیک دەکردەو و ئەویش دەیخستە ناو چالەکەرە ، سویند بەو زاتە ی نەفسی سەلمان ی بە دەستە یەک دانە لەو شەتالەنە نەمرد و وشک نەبوو ، بەو جوۆرە دارخورماکەم لە کۆل بوویەو و ئەدام کرد مایەوە پارەکە ئەدا بکەم .

ئەو بوو پیغمبەری خوا (ﷺ) بە قەبارە ی ھێلکە ی مریشکێک زێری ھینا کە لە چەند غەزایە کدا دەستی موسلمانان کەوتبوو ، فەرمووی : (ما فعل لفارسی الکاتب ؟) برا فارسی یە (مکاتب) ھەمان چی کرد ؟ و منیان بانگێردە لای ، فەرمووی : (خذھا فادبھا ما علیک) .

ئەمە بەرەو بیدە بە گەرەمکەت و ئەوێ لەسەر تەبیدە . وتم : ئەو پیغه مبهَری خوا (ﷺ) ئەمە بەش دەکات ؟ فەرمووی : (خذها فإن الله سيؤدّي بها عنك) بببە ، بئ گومان خواي تەعالا بۆت ئەدا ئەکات .. منیش بردم و کیشی چل ئوقیەم بۆ کیشانە کردن و هەقی خویمان داپینان و ئازاد بووم ، ئەو جا بە ئازادی لەگەڵ پیغه مبهَری خوا (ﷺ) دا لە جەنگی (خندق) بەشداریم کرد و پاش ئەویش لە هیچ غەزایەکی تر دوانەکەوتم^١.

" زانستی سلمان (ﷺ) "

لە چیرۆکی موسلمان بونیەو ، بە ئاشکرا زانستی بەرفراوانی سەلمانمان بۆ دەرەکەوت . وە لە (ابی الختری) یەو ، دەلیت : بە (علی) یان وت (ﷺ) باسی هاوێلانی ﷺ مان بۆ بکە ، فەرمووی : پرسیار لە کامیان دەکەن ؟

وتیان : لە عبدالله کوپی مسعود ، فەرمووی : زانستی قورئان و سوننە وەرگرت و ئیتر ئەو دوانە بە کفایەت زانی وەک زانست وەری بگرت .

وتیان : عمار ؟ فەرمووی : ئیمانداریکە شتی لە یاد دەچیت ، خو ئەگەر بیرت خستەو ، ئەو بیری دەکەوێتەو ، وتیان : ابوذەر ؟ فەرمووی : زانستیکی وای پێ بوو ، دەرەقەتی نە ئەهات . وتیان : ابوموسی ؟ فەرمووی : جێ دەستیکی لەناو زانستدا داناو دواتر لێی هاتە دەرەو .

وتیان : حذیفە ؟ فەرمووی : لە هەموو هاوێلانی ﷺ زیاتر شارەزا و ئاگاداری دوورەکانە . وتیان : سەلمان ؟ فەرمووی : زانستی یەکەم و زانستی کۆتایشی بە دەست هینا ، دەرپایەکی بنی نیە و لە ئیمەیشە لە (ئەهل و بەیت)^٢

و لە (عونی کوپی ابی ححیفە) وە ، لە باوکیەو ، دەلیت : پیغه مبهَری خوا (ﷺ) سەلمان و ابی الدردای کردە برا ، ئەو بوو سەلمان سەردانی ئەبادەردنی کرد ، ئوم دەرەدای بینی کە هیچ خۆی نەرازانداو^١ . پینان وت : چیتە ؟

^١ - پیاوانی جیبی متمانه: دانه پالەکە ی بەهێزە: احمد و غەیری ئەویش گێراویانەتەو (سیر) (٥١١/١).

^٢ - پیاوانی جیبی باوەن: (النسوی) دەرەتانی کربووە بۆی لە (المعرفه و التاريخ) (٥٤٠ / ٢) هەرەو ما تەبەرائی و غەیری ئەوانیش .

ئوم دمرء ، وتی : ئه‌بو دمرءانی برات پشتی له‌دنیا کردوه ، ئه‌وه بوو ئه‌بو دمرء هات و خۆراکیکی بۆ ئاماده کرد ، پێی وت : بخۆ ، من : به‌رۆژووم .

ئەویش وتی : منیش ناخۆم هه‌تا تو نه‌خۆیت ، ده‌لێت : ئه‌وجا ئه‌بو دمرء خواردی . پاشان که شه‌وداهات ئه‌بو دمرء هه‌ر خه‌ریکی خواپهرستی و (قیام الیل) بوو . سه‌لمان پێی وت : بنوو ، ئه‌وجا نوست ، پاشان هه‌لسایه‌وه و ده‌ستی کرده‌وه به‌ شه‌ونویژ پێی وته‌وه بخه‌وه .

وه کاتی کۆتایی شه‌وهات سه‌لمان فهرمووی : ئیستا هه‌لسه ، و ده‌ستیان کردبه‌ نویژ کردن ... سه‌لمان وتی : به‌راستی خوای په‌روه‌ردگار مافیکی به‌سه‌رته‌وه هه‌یه ، هه‌روه‌ک نه‌فسی خۆیشت مافی به‌سه‌رته‌وه هه‌یه و ئه‌هله‌که‌شت مافیان به‌سه‌رته‌وه هه‌یه ، له‌بهر ئه‌وه هه‌رکه‌سه‌و مافی خۆی پێ بده .

ئوه‌هات بۆ لای پیغمبهری خوا (ﷺ) و بۆی گێڕایه‌وه که چی پێ وتوه ، پیغمبهری خوایش (ﷺ) فهرمووی : (صدق سلمان)^۱ سه‌لمان راست ده‌لێت .

" پێشه‌وای له‌خۆ بو‌ردوو "

پیاوچاکان هه‌میشه‌ ئیماره‌ت و پێشه‌وايه‌تی یان به‌ ئه‌ریکی گران داناهه‌ نه‌وه‌ک به‌ شه‌ره‌فمه‌ندی و فه‌خر ، بۆیه‌ جوانترین نمونه‌یان له‌ زوه‌دو له‌ خۆبو‌رده‌ی و دادپه‌روه‌ری و له‌ خواترسان نیشان دا .

له‌ (عبیده‌ی سه‌لمانی) یه‌وه‌ په‌حمه‌تی خوای لی بیت : سه‌لمان بۆ غه‌زا وه‌ک پێشه‌وای سوپا به‌ره‌و (حجر المحدث) چوه‌ دهره‌وه‌ له‌ دوا‌ی پیاویکه‌وه‌ بوو له‌ هۆزی (کنده‌) به‌سه‌ر پشتی هیستریکه‌وه‌ . هاولاتیان پێیان وت : لیواکه‌مان پێ بده‌ ئه‌ی ئه‌میر با ئیمه‌ هه‌لیگیرین ، رازی نه‌بوو هه‌تا له‌ غه‌زا که‌بوونه‌وه‌ و هه‌ر له‌ دوا‌ی کابراوه‌ بوو .^۲

^۱ - واته‌ گوتی به‌ خۆی نه‌ئه‌دا وه‌ک ئافه‌رت .

^۲ - صحیح : بخاری (۹ ۱۹۶۸) ترمذی (۲۴۱۵) .

^۳ - پیاوانی جی متمانه‌ن : ارئوط (سیر ۱ / ۵۴۵ ، ۵۴۶) .

له (الحسن) هوه : - بهشی سهلمان تهنه پینج هزار بوو له کاتیځدا ئه میر و پیشه وای سی هزار کس بوو وه به عه بایه که وه و تاري بۆده دان که نیوهی له بهردا بو ، له سهر نیوه که ی تریشی داده نیشته . و همرکات بری موچه که ی (عطاء) و مرده گرت ته واری نه کرد و به نارهقه ی ناوچه وانی خو ی پاره ی په یانه کرد .

" په رستشی "

له (طارق ی کوپی شهاب) هوه ، له سهلمان هوه ، ده لیت : که شهو دادیت خه لک له سی پلهو مه نزلدان : ههیه شهو بۆ هوه ، ههیه شهو دژی هوه ، ههیشه نه بۆ هوه و نه دژی ههیشه !!

و تم : جا ئه مه چۆنه ؟ فهرموی : سه بارهت به وهی که شهوگار خیروماچه که ی بۆ هوه ، که سی که غه فلهت و بی ناگایی خه لک به هه ل ده زانی له گه ل تاریکی شه ودا و ده ستوینژ هه لده گری و نوینژ ده کات ، ئه مه شهوگار له بهر ژه وه ندی هه ودا یه . هه و پیا وه ش که غه فلهت و بی ناگایی خه لک و تاریکی شهو به هه ل ده زانی و هه لده سی سهر پیچی خوا ده کات ، هه وه شهوگار له دژی هه و نه ک له بهر ژه وه ندی هه و . هه و که سه هیش که شهو تابه یانی ده خه ویت ، شهوگار نه بۆ هوه و نه دژی هه وه .

طارق وتی : شهرت بی هاوه لایه تی ئه م پیا وه بکه م ، هه وه بوو شان دیک به ری خرا بۆ کاریک ، سه لمانیشیان له ناودا بوو ، منیش له گه لی چووم ، به هچ شی وه یه ک بارم له و قورس تر نه بوو گهر من هه ویرم بشیلا یه ، هه و نانه که ی ده کرد ، وه نه گهر من نانم بکر دایه ، هه و چیشته لی ده نا ، له جیه ک دابه زین بۆ حه وانه وه ، هه وه بوو طارق سه عاتیکی له شه ودا هه بوو که تیایدا هه لده سا بۆ خوا په رستی ، ده لیت : که له و سه عاته دا هه لده سام ده بینم نوسته وه ، به خوم وت : - هاوه لی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له من باشتره و نوسته وه ، ده نوستم ، پاشان هه لده سامه وه ده بینم نوسته وه ، ده خه وتمه وه ، به لام کاتی شهو خو ی بۆ حه وانه وه ناماده ده کرد ، له سهر جینگا که ی ده یفه رموو : ﴿ سبحان الله ، و الحمد لله ، و لا اله الا الله ، و الله اکبر ، لا اله الا الله و حده لا شریک له ، له الملك و له الحمدا ، و هر علی کل شیء قدیر ۝ ﴾ له نزیک نوینژی به یانی یه وه هه لده سا و ده ستوینژی ده شته و چوار رکعات نوینژی ده کرد . هه وه بوو دوا ی هه وه ی نوینژی به یانیمان کرد ، و تم : هه ی

(ابا عبدالله !) سه‌عاتیکم به‌شه‌ودا هه‌بوو که زیندووم ده‌کرده‌وه ، تیایدا هه‌لده‌سام ، به‌لام توّم به‌خه‌وتوویی به‌دی نه‌کرد ؟ فهرمووی : برازا !گویت لیّم بوو چیم ده‌وت ؟ منیش هه‌واله‌که‌م پیّ دا ، فهرمووی : برازا که‌م نه‌وه نویژه ، به‌راستی پینج فهرزه‌ی نویژه‌کان نه‌بنه‌هۆی سپینه‌وه‌ی تاوانه‌کانی نیوانیان ، گهر گونا‌های گهره‌ی نه‌نجام نه‌دا بیت . برازا که‌م نه‌تت حسابی بو ده‌کریت نه‌ک شتی تر ^۱ .

" وه‌فاتی "

پاش گه‌شتیکی سه‌خت و دژوار که‌ سه‌لمان (ﷺ) به‌سه‌ری برد له‌ پیناو گهران به‌دوای هه‌قدا تا پیی خسته‌ سه‌ر پیگای راست و له‌ سه‌ری جیگیر بوو .. مه‌رگی هاته‌ پیش .
((سه‌عدی کوپی نه‌بی وقاص و ابن مسعود له‌سه‌ره‌مه‌رگدا چونه‌لای سه‌لمان . ده‌ستی به‌گریان کرد . پرسیری لیّ کرا : چی ده‌تگریه‌نیت ؟ فهرمووی : بو په‌یمانیک ده‌گیریم که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) لیّمانی وه‌رگرتووه و نه‌مانپاراستبی .
فهرمووی : با ده‌سته‌کوتتان له‌ دنیا‌دا هینده‌ی تویشووی سواریک بیت . (گه‌شتیاریک بیت) . وه‌تو ئه‌ی سه‌عد له‌ حوکمداریتدا نه‌گهر گرته‌ ده‌ست ، له‌ خوابترسه‌ وه‌ له‌ سوین خواردنتدا و له‌ خوسته‌کانتدا نه‌گهر بووت ، به‌ خوابترسه‌) ^۲
وه‌ له‌ خیزانی سه‌لمان‌ه‌وه ، وتویه‌تی : کاتی سه‌لمان مه‌رگی نزیک بوویه‌وه ، بانگی کردم ، نه‌وه‌ له‌ ژووریک دابوو چواردهرگای له‌سه‌ر بوو ، فهرمووی : دهرگاگان بکه‌ره‌وه ، چونکه نه‌مه‌و چهنده‌ میوانیکم هه‌یه‌ نازانم له‌کام له‌م دهرگایانه‌وه‌ دینه‌ ژووره‌وه ^۳ نه‌وه‌ جا داوای (میسک‌ی) کرد ، فهرمووی : بریکی لیّ بکه‌به‌ ده‌ورو به‌ری جیگا که‌مدا ، سه‌یرم کرد ، ده‌بینم گیانی دهرچووه ، و وه‌ک نه‌وه‌ی له‌سه‌ر جیگا که‌ی نووستبی وه‌هاده‌ر ده‌که‌وت . ^۴

^۱ - عبدالرزاق (۱۴۸) ده‌ری هیناوه . وه‌ گبرانی (۶۰۵۱) هه‌ بیه‌ می ده‌لّیت : پیوانی جی باوه‌دین .

^۲ - صحیح : ابن‌ماجه (۴۱۰۴) پابت ده‌لّیت : پیّم گه‌شته‌وه که‌ کاتی مرپوه‌ ته‌نها بیت و نه‌وه‌نده

ده‌ره‌می هه‌بووه .

^۳ - مه‌به‌ستی فریشته‌کانه .

^۴ - ابو‌نعیم ده‌ری هیناوه له‌ (الحلیه) دا (۲۰۸ / ۱) .

" ته مهنی سهلمان ئهو رۆژهی وهفاتی کرد "

وتراوه که : سهلمان (٢٥٠) سال ژیاوه ، سهبارت به (٢٥٠) سالی ئهو گومانیان لی نیه !! نووسهر دهلیت : بهراستی دل بهمه دلنیا نابی .. راستیش ئهوهیه که زهههبی (پهحمهتی خوای لهسهر بی) وتویهتی : (لهوانهیه ههفتاو ئهوهنده سال ژیا بی .. وانازام گهشتبیتته سهه سال ههر کهسیش شتیک لهم باره یوه دهزانی .. با به ئیمهشی بگهیه نیت .. وه له کتیبی ((تاریخ الکبیر)) دا نویسومه که (٢٥٠) سال ژیاوه ، وه من ئهم سهعاته لهسهر ئهو پرایه نیم و بهراستی دانانیم)^١ . وه سهلمان (ﷺ) لهسهردهمی جینشینایهتی پیشهوا (عوسمان) دا وهفاتی کردووه .

^١ - بروهانه : سیر اعلام النبلاء (١ / ٥٥٦) .

" ۳۸ - عبدالله ذوالجبادین (ﷺ) "

" کلا إنه آواب !! "

له‌م چهند لاپه‌ریه‌دا به یه‌کێک له‌وانه ده‌گه‌ین که فهرمووده‌که‌ی
(پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ) گرتونیتیه‌وه ، که ده‌فهرمویت :

﴿ ان الله يحب الابرار الاتقياء الاحياء الذين ان غابوا لم يفتقدوا ، و ان حضروا لم يعرفوا ،
قلوبهم مصابيح الهدى يخرجون من كل غبراء مظلمة ﴾^۱

پیغه‌مبه‌ری خوا خوا دهرباره‌ی چهند هاره‌لێک که (عبدالله) یه‌کێک بوو له‌ناویاندا
فهرمووی : خوای په‌روه‌رنگار که‌سی چاکه‌کاری له‌ خواترسی شاراووه و نادیار
خۆشده‌وی ، ئه‌وانه‌ی که ئه‌گهر دیارنه‌مان وون بوون که‌س بیریان نا‌کان ، و ئه‌گهر ئاماده
بوون که‌س نایانناسیت ، دله‌کانیان چرای پووناکی یه‌و له‌سه‌ر هه‌موو خاکیکی تار
ده‌پوین و سه‌ره‌لده‌دن .

محمدی کوری سعد ده‌لێت : ذوالجبادین ، هه‌تیوێکی نه‌دار بوو باوکی مرد و
هیچی بۆبه‌جی نه‌هیشت ، مامی بووه‌ که‌فیلی به‌خێوکردنی تاوه‌کو برێک حالی باش بوو
(که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ) هاته‌ مه‌دینه ، ذوالجبادین ده‌روونی تامه‌زۆری ئیسلام بوو
(له‌به‌ر مامیشی نه‌یده‌وێرا باسی بکات هه‌تا سالان و چهند غه‌زایه‌ک تیپه‌رین .

ئهو‌جا به‌ مامی وت : مامه‌گیان ، من ده‌مێکه‌ چاره‌پریم به‌لکو موسلمان بیت ، به‌لام
وادیاره‌ تۆ (محمد) تاوێت ، ده‌ی مؤله‌تی من بده‌ با موسلمان بم ، مامی وتی : سویند
به‌خوا ئه‌گهر شوین (محمد) بکه‌ویت هه‌رچییه‌ک پێمداوێت لێت ئه‌سه‌نمه‌وه ، هه‌تا
جله‌کانیشته‌ . ئه‌ویش وتی : ده‌ی سویند به‌ خوا من شوینی (محمد) که‌وتووم و
به‌رپه‌رستیم واز لێ هێناوه ، ئه‌مه‌ش له‌ ده‌ستمدایه‌ هانی بیبه‌ ، ئه‌ویش هه‌موو
شته‌کانی لێ سه‌نده‌وه و جلّه‌کانیشی له‌به‌ریدا دامالی ..

^۱ - (بجا‌د) جل و به‌رگێکی ئه‌ستوری زبهره .

^۲ - ابن ماجه و حاکم رېوايه‌تیان کردووه و حاکم ده‌لێ: (صحیح) ه و هیچ شتێکی تێدا نیه‌ . (الترغیب به‌

ئەویش ھات بۆلای دایکی ، (پارچە بجا) یکی بەدوو بەش بۆ بێری یەکیکیانی کردە شەرپال (واتە نیوانی ناوک و ئەژنۆی پی داپۆشی) و ئەوی تریشیانی دا بەسەرشان و ملیدا ، و پاشان ھات بۆ مەدینە ، لە (بورقان)^۱ دەمەوبەیان لە مرگەوت ڕاکشا ، پیغه مبهەری خوایش (ﷺ) بەیانیان لە خەلکی ورد دەبوویەو و تەماشای دەکرد (ئەمەش تا بزانی غەریب و کەسی نەناسراو دەرئەکەوتوو) ، دەبینیت (عبدالله) لەوێیە ، پرسى : من انت ؟ تۆ کییت ؟ ئەویش ناوی خۆی پی و پیتی و ت : کە موسلمانە ، وە ئەو ناوی (عبدالعزی) بوو^۲ .

پیغه مبهەری خوایش (ﷺ) پی فەرموو :

((تۆ عبدالله ی خواوەنی دوو بجا ی)) پاشان فەرموو : ((انزل مني قریباً))
لە نزیک منەو مەنزل بکە و بمینەرەو . ئەو بوو زۆر لەگەڵیدا لە میوانیەکانیدا دەمایەو ، ھەتاوای لی ھات قورئانیکی زۆری دەخویندو لەبەر کرد^۳ .

" چاکەکانی "

- ۱- لە عقبەى کۆپى عامرەو (ﷺ) : پیغه مبهەری خوا (ﷺ) بە پیاویک کە بە (ذوالجبادین) ناودەبرا ، فەرموو : (انە اوام)^۴ لەبەر ئەوێ بەبەسەر کردنەوێ قورئان زۆریادی خۆی دەکرد و لە دوام کردندا دەنگی بەرز دەکردەو^۵ .
- ۲- لە (الادرع)و ، دەلیت : پاسەوانیم بۆ پیغه مبهەری خوا (ﷺ) دەکرد ، شەویک بۆ کاریکی خۆی چوو دەروە ، منی بینی و دەستی گرتم ، و پۆشتین لە ڕیگا بە پیاویک گەشتین نوێژی ئەکرد و بەدەنگی بەرز قورئانی ئەخویند ، پیغه مبهەری خوا (ﷺ) پی و ت : (عسى ان يكون مرانیا) ئەشى ڕیاباز بیت .

^۱ - کئیۆیکە لەلای راستی ڕینگەى تێپەر بوو لە مەدینەو بۆ مەککە .

^۲ - ابن الجوزى دەلیت : ناوی عبدالله ی کۆپى عبدنهم ی کۆپى عقیفە . صفه الصفوه (۱ / ۳۴۴) .

^۳ - بڕوانە : صفه الصفوه (۱ / ۳۴۴) .

^۴ - کەسێک زۆر ئاھ و ھەناسە ھەلکێشییت و پەڕیشان بیت .

^۵ - دانەپالەکەى (حسن) ه ، احمد و تەبەرانى المجمع بە ژمارە (۱۵۹۸۱) .

دهلّیت : منیش وتم : ئه‌ی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) ، نویتز دهکات و دهنگی بو قورئانخویندن به‌رز دهکاته‌وه ؟ دهلّیت : پیغمبره‌ی خوایش (ﷺ) دهستی به‌ردام و پاشان فهرمووی : (انکم لن تالو هذا الامر بالمغالبه) ئیوه ئهم ئاینه به به‌سه‌ر یه‌کتر بوندا (زال بوندا) به دهست ناهینن . پاشان شه‌ویکی تر چوو ده‌روه و منیش پاسه‌وانیم ده‌کرد ، دهستی گرتم و به‌لای پیاویدکا تیپه‌رین نویتزی ئه‌کرد و دهنگی بو قورئانخویندن به‌رز کردبووه ، وتم : ئه‌شی که‌سیکی ریاباز بیت ، پیغمبره‌ی خوایش (ﷺ) فهرمووی : (کلا انه اواب) . نه‌خیر به‌لکو ئه‌و که‌سیکه زور ده‌گه‌ریته‌وه بو لای په‌رومردگاری و داوای لیخوش بونی لی دهکات ز سه‌یرم کرد ده‌بینم (عبدالله ی ذوالبجادی) ه^۱ .

" کوتابی یه‌کی کامه‌ران "

ذوالبجادی ، له‌گه‌ل پیغمبره‌ی خوا دا (ﷺ) به‌ری که‌وت و بو غه‌زای (تبوک) و له‌وی وه‌فاتی کرد .. ابن مسعود چیرۆکی وه‌فاتیمان بو ده‌گیریته‌وه به‌م شیوه‌یه " (ناوه‌راستی شه‌و هه‌لسام ، کاتی له‌گه‌ل پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) له (ته‌بوک) بووین ، له‌لای سه‌ربازگه‌که‌وه مه‌شخه‌لیم چاو پیکه‌وت به‌داگیرساوی ، له‌ شوینی چووم ، ده‌بینم پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) و ابوبکر و عمر (رضی الله عنهما) له‌وین و عبدالله ذوالبجادی وه‌فاتی کردوو ، و خه‌ریکن گۆری بو هه‌لده‌که‌نن و پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) له‌ناو گۆره‌که‌یدا یه و ئه‌بو به‌کر و عومهریش (رضی الله عنهما) ده‌یده‌نه دهستی ، پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) ده‌لّیت : (أدنیا الی احاکم) براکه‌تانم لی نزیک که‌نه‌وه ئه‌وانیش نزیکیان کرده‌وه بو ، کاتی ئاماده‌ی کرد له‌ جیی خۆی داینا فهرمووی : (اللهم انی قد امسیت راضیا عنه ، فارض عنه) ئه‌ی په‌رومردگار ، من لی پازیم ، ده‌سا تۆش لی پازی به) . ابن مسعود ، ده‌لّیت : خۆزگه‌ خاوه‌نی ئه‌و گۆره‌ من بوومایه)^۲ تاوه‌کو دو‌عاکه‌ی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) بیگرتایه‌ته‌وه .

^۱ - هیثمی ده‌لّیت : احمد گێڕوایه‌تیوه . پیاوانی فهرموده‌که ئه‌وانه‌ی (الصحيح) ن المجمع به ژماره (۱۵۹۸۲) .

^۲ - الحافظ ابن حجر له (الاصابه) (۹۹ / ۴) باسی کردوو و ده‌لّیت (النبوی) به‌دریژی پیاویه‌تی کردوو ، پیاوانی فهرموده‌که‌ش جی متمانه‌ن ، به‌لام (لیکن بران) له نیوانیاندا هه‌یه .

" ۳۹ - زهیدی کوپی حارثه (ﷺ) "

" پیښه وای شهید "

کیڼه ؟ زهیدی کوپی حارثه ی کوپی شراجیل ... نه میری شهیدی نه بهوی ناوهینراو له سوورته ی (الاحزاب) ، نه بو ئوسامه ی محمدی ، گهره ی خرمه تکاران (موالی) و یه که مینانه له ئیسلامدا ، خوشه ویستی پیغمبهری خوا (ﷺ) و باوکی خوشه ویسته که شیه تی ، پیغمبهری خوا (ﷺ) که سی چاک و باش نه بووبی خوشی نه ویستوه ، وه خوی پهره دگاریش له قورثانی پیروزدا ناوی هیچ کام له هاوه لانی نه هیناوه جگه له زهیدی کوپی حارثه .

نه وه بوو حکیمی کوپی حزام له شامه وه زهیدی کوپی حارثه ی وهک خرمه تکار (کویله) هینا ، خاتوو خدیجه ی پوری داوای لی کرد پیشکeshی بکات . نه ویش پیشکeshی کرد ، نه وکاته خاتوو خدیجه خیزانی پیغمبهری خوا بوو (ﷺ) ، زهیدی کوپی حارثه ی پیشکeshی پیغمبهری خوا کرد (ﷺ) نه میش نازادی کرد و کردی به کوپی خوی ، نه مهش پیش نه وه ی سروشی بو دابه زیت (ﷺ) ...

نه وجا باوکی زهید هات داوای زهیدی کرد ، پیغمبهری خوا (ﷺ) به زهیدی فرموو : (إن شئت فأقم معی ، و إن شئت فانطلق مع الیک ؟) فرموو : نه گهر نه ته وی له لام بمینره وه ، نه گهر نه شته وی ، له گهل باوکت برؤ ؟ زهید فرموو : نا ، نا ، به لکو له لای تو نه مینمه وه ، نه وه بو له لای پیغمبهری خوا (ﷺ) مایه وه تا یه پامی ئیسلامی بو هاته خواره وه پهره دگار به په یامبهری خوی هه لیبژارد ، زهیدیش باوه پی پی هینا و ئیسلامی کرده نایین و له گهل پیغمبهری خوا (ﷺ) نویژی ده کرد ، کاتیکش نایه تی (ادعوه م لا بانهم)^۱ الاحزاب : ۵ . هاته خواره وه . زهید فرموو : من (زهیدی کوپی حارثه) م .^۲

^۱ - واته : نه و کوپانه به ناو باوکی خویانه وه ناوهرن و بانگیان بکه ن .

^۲ - اسناد ده کی (حسن) ، گبرانی گتپراویه تیه وه . المجمع به ژماره (۱۵۰۷) نه وه بوو زهیدیان به (زهیدی کوپی محمد) بانگ ده کرد .

" چاکیه کانی "

- ۱- له (سالم) هوه ، له باوکیه وه ، ده لیت : هه میشه (زهید) مان به (زهیدی کوپی محمد) بانگ ده کرد ، تا نایه تی (ادعوههم لایانهم هو اقسط عند الله) " الاحزاب : ۵ دابه زی ^۱ .
- ۲- له (سلمه ی کوپی الاکوع) هوه ، ده لیت : له گهل پیغمبهری خوادا (ﷺ) و له گهل زهیدی کوپی حارپه دا چووم بو غهزا ، پیغمبهری خوا (ﷺ) ده یکرده ئه میرمان ^۲ .
- ۳- له محمدی کوپی اسامه وه ، له باوکیه وه ، ده لیت : پیغمبهری خوا (ﷺ) به زهیدی کوپی حارپه ی فهرموو (یا زید ! انت مولای ، ومنی و الی و احب القوم الی) ^۳ . ئه ی زهیدی ، تو دوستی منی ، له منیت و بو منیت وه خوشه ویسترین کهسی له لام .

" سه ره تای ئیسلامه تی "

له ئوسامه ی کوپی زهیده وه ، له باوکیه وه ، ده لیت / له گهل پیغمبهری خوا (ﷺ) له پوژیککی گهرمی پوژه کانی مه که که دا چوینه دهره وه بو ناو که عبه وه . مه ری کمان بو سه ربهری و پیمان گه یاند ، له وی به زهیدی عهری کوپی نفیل گه یشتین ، پیغمبهری خوا (ﷺ) پرسى : (یا زید ^۴ ! ما لی ارای قومک قد شنفوا لک ؟) ئه ی زهید ! چیه وا هۆزه که ت رقیان لیّت هه لگرتوه ؟

وتی : سویند به خوا ئه ی محمد ، له بهر هیچ شتیک نی یه ته نها له بهر ئه وه یه که من هاتووم به دوا ی ئه م ناینه دا ویلم (واته : به دوا ی ناینی هه ق دا) هه تا هاتمه لای پیاوه ناینی یه کانی (فدک) ئه بینم خوا په رستی ئه که ن و هاوه لیشتی بو دا ئه نین ، هاتم بو لای پیاوانی نایینی (شام) دیسان هه روا بوون . وتم : ئه مه ئه و نایینه نیه که من به دوا یا ئه گه پریم .

۱ - صحیح / بوخاری و مسلم گیراویانه ته وه .

۲ - صحیح / بوخاری مسلم گیراویانه ته وه .

۳ - فه رموده ی (حسن) ه / حاتم گیراویه تیه وه (۲ / ۲۱۷) و ده بیّت : (صحیح) ، زه هه بیش هه مان پای هه یه ، وه (الحافظ) له (الاصابه) دا به (حسن) دایناوه .

۴ - زهیدی کوپی عهری کوپی نفیل ی مه به سته .

شیخیک له ناویاندا پێی و تم : تۆ ههوالی ئاینیک ئه پرسیت که کهس خواپهرستی له سههر ناکات شیخیک نهبی له (الحیره) . منیش هاتم بۆ لای ، کاتی منی بینی ، وتی : له کێیت ؟ و تم / له ئه هلی مالی خوام (واته مهککه) .

وتی : ئه وهی تۆ داوای ئه کهیت ، له وولاته کهی خۆتدا ده رکه وتوه ، له پاستیدا پیغه مبهریک نیڕاوه کهوا ئه ستێره ی ده رکه وتنی ده ره وشیتته وه ، جگه له و ، هه موو ئه وانه ی تۆ بینیت له ناو گو مپایی دا بوون . ده لێت / ئه و کاته هه ستم به هیچ نه کرد . ده لێت : پیغه مبهری خوا (ﷺ) خواردنه کهی لی نزیک کرده وه ، وتی : ئه مه چی یه ئه ی محمد ؟

فهرمووی : مه ریکه و بۆ (قوربانی) سه رمان بپوه . وتی : من شتیک ناخۆم ناوی خوای له سههر نه رابێت . ئه و جا له زهیدی کوپی عه مری کوپ نفیل جیا بووینه وه و پیغه مبهری خوا (ﷺ) هات بۆ مالی خوا و به ده وریدا ته وافی کرد ، منیشی له گه ل بووم ، ههروه ها به لای (سه فا و مروه) دا سو راينه وه که دوو بیتان له ته نیشتدا بوو له مس دروست کرابوون ! ناویان (إساف و نائله) بوو .

بی باوه ران کاتی ته واف (مه سح) یان له سههر ده کردن . پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : (لا تمسحهما فانهما رجس) مه سحیان نه کهیت (ده ستیان پێدانه هینیت) ، چونکه ئه وانه پیسن . به خۆم وت : ده ستیان لی ده دم ، تا بزانه پیغه مبهری خوا (ﷺ) چیم پی ده لێت ، ئه وه بوو ده ستم لێدان ، فهرمووی (یا زید ! الم تنه) ئه ی زهید مه رگه ریکریت لی نه کرا ده ستیان لی نه ده یت ؟

ده لێت ئه و جا زهیدی کوپی عه مر وه فاتی کرد و دوا ی ئه وه په یامی ئیسلام بۆ پیغه مبهری خوا (ﷺ) دا بهزی .. پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : (انه یبعث امة وحده) واته : زهیدی کوپی عه مر به ته نها خو ی وه ک ئوممه تی ک زیندوو ده کریته وه له قیامه تدا .¹

¹ - حاکم ده ره مێتانی بۆ کره وه (۲ / ۱۶ ، ۲۱۷) و ده لێت : (صحیح) ه ، زه هه بیش هه مان پای هه به و فه رمووده که (صحیح) ه .

"خوشه‌یستی زهید (ﷺ) بو پیغمبری خوا (ﷺ)"

له (ابی عه‌مری شه‌یبانی) یه‌وه ، ده‌لئیت : جله‌ی کو‌پی حارثه‌ هه‌والی پیدام وتی : هاتم بۆ لای پیغمبریی خوا (ﷺ) پی‌م وت : ئه‌ی پیغمبریی خوا ! زه‌یدی برام له‌گه‌ل بنیره . فهرمووی (هوذا ، فإن انطلقی ، لم امنعه) ئه‌وه‌تانئ ، ئه‌گهر له‌گه‌لت هات ، من رێگری لی ناکهم . زه‌ید فهرمووی : نابه‌ خوا ! که‌سی که‌ به‌سه‌ر تو‌دا هه‌لنا‌بژێرم . جبه‌ ده‌لئیت : بۆم دهرکه‌وت پای براکه‌م له‌ پای من باشته‌^۱ .

"هاوسه‌رێتی له‌گه‌ل خاتوو زه‌ینه‌ب"

پیغمبریی خوا (ﷺ) زه‌ینی کچی جحش (ﷺ) ی هی‌نا بۆ زه‌ید ، ئه‌وه‌ بوو ناته‌بایی یه‌کی زۆر له‌ نیوانیاندا پرووی دا و ژیا‌نیان سه‌قامگیر نه‌بوو ، .. وه‌ زۆر جار زه‌ید (ﷺ) سه‌کالای زه‌ینه‌بی ده‌بر ده‌لای پیغمبریی خوا (ﷺ) ... ئه‌وه‌ بوو کاتی ئیسلام نه‌ریتی (تبنی) پو‌چه‌ل کرده‌وه‌ .. خوای په‌روه‌دگار فهرمانی دا‌به‌ سه‌ر پیغمبریی خوا دا (ﷺ) که‌ مۆله‌تی زه‌ید بدات (زه‌ینه‌ب) ته‌لاق بدات ، به‌ پی‌چه‌وانه‌ی خواستی پیغمبریی ئازیز (ﷺ) خویه‌وه‌ . پاشان به‌ فهرمانی خوای گه‌وره‌ پیغمبریی خوا (ﷺ) زه‌ینه‌بی ماره‌کرد .. خیرا دو‌په‌وه‌کان ده‌ستیان به‌ ورته‌ ورت کرد که‌ وا پیغمبر (ﷺ) خیزانی کو‌په‌که‌ی خو‌ی ماره‌ کردووه‌ . تا په‌روه‌ردگار ئه‌م نایه‌ته‌ی دا‌به‌زانده‌ ﴿ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ ... ﴾ سوره‌ الاحزاب (٤٠) . واته‌ : محمد هه‌رگیز باوکی هیچ پیاوێک نه‌بووه‌ له‌ ئیوه‌ . و فهرمووی : (ادعوهم لابائهم) الاحزاب : ٥) ئیتر دوای ئه‌وه‌ به‌ (زه‌یدی کو‌پی حارثه‌) بانگ ده‌کرا .^۲

۱ - حاکم ده‌ری هیناوه (۲ / ۲۱۴) و ده‌لئیت : ئسناده‌که‌ی (صحیح) ه . زه‌ه‌بیش هه‌مان پای هه‌یه .

۲ - ابن‌الحجر له‌ (الاصابه) یاسی کردووه‌ . له‌ باسی ژیا‌نی (زینب) دا باسی چیرۆکی که‌ به‌ درێژی ده‌که‌ین و پونی وته‌ی دو‌پوان ده‌ده‌نیوه‌وه‌ .

" خهباتی (ﷺ) "

نه‌لی سیره ده‌لټت : زهید له به‌در و ئو‌خود و خنده‌ق و ح‌دیبیه و خه‌بهریشدا
 ناماده بوو ، وه کاتی پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) خو‌ی چوو‌ه بو (مر‌یسیع) زهیدی کردوو‌ه
 به جین‌شین‌ی خو‌ی له مه‌دینه هه‌روه‌ها له حه‌وت (سریه‌دا) وه‌ک پین‌شه‌وا چوو‌ه‌ته‌وه
 دهره‌وه ، هه‌روه‌ها هیچ کام له هاوه‌لان له قورئاندا ناوی نه‌هین‌راوه جگه له (زهید) . و له
 جه‌نگی (مۆته) دا شه‌هید بوو وه‌ک له سیره‌ی ژیا‌نی (جعفری کو‌پی اب تالیب) دا
 باس‌مان کرد . دوا‌ی ئه‌وه‌ی هه‌وا‌لی شه‌هید بوونی زهید و هاوه‌له‌کانی گه‌یش‌ت ،
 پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) چوو بو مال‌یان له‌وی کچه‌که‌ی زهید که چاوی به پیغمبره‌ری خوا
 (ﷺ) که‌وت ، دایه پر‌مه‌ی گریان .. پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) به دیت‌نی کچه‌که‌ی زهید (ﷺ)
 ئه‌وه‌نده‌گ‌ریا هه‌نس‌کی گریان‌ی به‌رزبووه وه ، پیا‌ن وت : چیته ئه‌ی پیغمبره‌ری خوا
 (ﷺ) ، بو‌چی واده‌گرییت فهرمووی : ((شوق الحبيب الى الحبيب))^۱ تاسه‌ی
 خوشه‌ویستیکه بو خوشه‌ویسته‌که‌ی موشتاقه .

" دیداریکی شایسته "

له (ابن بریه) وه ، له باوکیه‌وه ، پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) فهرمووی : (دخلت الجنة ،
 فاستقبلني جارية شابة ، فقلت : لمن أنت ؟ قالت : انا لزيد بن حارثة)^۲ . ده‌فهرمو‌ی : چوو‌مه
 به‌هه‌شت ، له‌وی که‌نیزه‌کیکی گه‌نج پین‌شو‌زی لی کردم ، پرسیم : تو هی کی‌یت . وتی :
 که‌نیزه‌کی زهیدی کو‌پی حارثه‌م . زهید (ﷺ) له سالی (۸) ی کو‌چی / مانگی جمادی
 یه‌که‌م له ته‌مه‌نی (۵۵) سالی‌دا شه‌هید کرا . پر‌هاو پر‌حه‌مه‌تی خوا‌ی لی بیت ..

^۱ - پروانه : ابن سعد (۲ / ۱ / ۲۲) پیوانی جی متمانه‌ن ، به‌لام بچر بچر هاتوو‌ه الارنوط (سیر / ۱ / ۲۳۰) .

^۲ - دانه پاله‌که‌ی (حسن) ه : زه‌ه‌بی ، سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۳۰) .

٤٠ - عبدالله ی کوپی رواحه (ﷺ) "

" بهخته وهری شههید "

ناسنامه ی :

عبدالله ی کوپی پواحه ی کوپی ثعلبه ی کوپی (امرئ القیس) ی کوپی ثعلبه یه .
پیغه مبرای شههیدی بهخته وهر ، ابو عمری نه نصاری خمره جی بهدری و زانا و شاعیره
.. له بهدر و عقبه دا به شداری کردووه همره ها خالی (نعمانی کوپی بشیر) ه و یه کیکه له
نووسهرانی نه نصار ...

" باش گوپرایه لی "

له عبدالرحمن ی کوپی ابی لیلی وه ، عبدالله ی کوپی رواحه هات بو لای
پیغه مبرای خوا (ﷺ) له کاتیکدا وتاری دها ، گوپی له پیغه مبرای خوا (ﷺ) بوو
فهرموی : (دانیشن) عبدالله راست له جی ی خوی له دهره وه ی مزگهوت دانیشن تا
پیغه مبرای خوا (ﷺ) له وتاره که ی بووه وه ، نه همراله گه شیت به پیغه مبرای خوا (ﷺ)
(ﷺ) نه ویش فهرموی : (زادک الله حرصاً علی طراعیة الله و رسوله)^١ . خوی پهره دگار
زیاتر پیدا گرت کات له سهر گوپرایه لیکردنی خوا و پیغه مبره که ی .

نووسهر ده لیت : نیت سهر لی شیواوان ده یانه وی چی بلین کهوا نه یانه وی سونه تی
پیغه مبرای خوا (ﷺ) پهر اوین بخن و له پله و پایه ی کهم بکه نه وه به بیانوی
پروپوچ؟

" نمونه یه له هونراوه که ی "

له (انس) وه ، ده لیت : پیغه مبرای خوا (ﷺ) چووه مه که بو عمره ، عبدالله
له نیو ده ستیدا ده ی فهرموو :

خلوا بني الكفار عن سبيله   اليوم نضربكم على تنزيله
ضربا يزيل الهام عن مقيله   ويذهل الخليل عن خليله

^١ - دانه پاله که ی (صحیح) ه ، به لام (مرسل) ه وه الحافظ له (الاصابه) (٦ / ٧٨) به (صحیح)
دایناوه و ده لیت : به یه قی دهری هیتاوه .

دهلیت : پئی بۆ چۆل کەن ئەی بی باوهران ، ئەمڕۆ بەسەرتاندا دەدەین لەسەر
دەربەدەرکردنی (یان لەسەر هینانە خوارووی) بەلیدانیك قسە لەبیر قسەکەر دەباتەو و
دۆست و برادر لەیەك بی ناگا دەکات . عومەریش (ﷺ) فەرمووی : (ئەی کوپری پواحه
! لەناو حەرەمی خوادا و لە نیو دەستی پیغه مبهیری خوا (ﷺ) شیعەر دەلیت ؟)
پیغه مبهیری خوا (ﷺ) فەرمووی : (خل یا عمر ، فہوا اسرع فیہم من نضع النبل) لی گھەری ،
عومەر ، بەراستی وتەکانی لەسەر بی باوهران لە دەرچوونی تیر خیراترە .
وہ لە بیژەییکی دیکەدا ھاتووہ : (فوالذی نفسی بیدہ ، لکلامہ علیہم اشد من وقع
النبل)^۱ واتە : سویند بەوزاتە ی گیانێ منی بە دەستە ، قسەکانی لەسەر بیباوهران لە
جینگای تیر (ئەو جینگایە تیرەکە ی پئی دەکات) توندتر و سەختەر .

" ترسی عبداللہ (ﷺ) "

لە (قیس) ھوہ ، دەلیت : ابن رواحہ گریا ، خیزانەکەشی گریا ، لە خیزانەکە ی
پرسی چیتە ؟ وتی : بۆ گریانێ تو ، منیش گریام . فەرمووی : زانیوہ کە بی گومان
بەسەر ناگردا دەرۆم ، بەلام نازانم لئی پزگار ئەبم یان نا ، لەبەر ئەوہ دەگریم^۲ .
نووسەر دەلیت : ئەمە ی لەوہوہ زانیوہ کە پەروردگار دەفەرمویت (و ان منکم
الاواردا) (مریم : ۷۱) . واتە : بی گومان ھەمووتان دەبی بەسەریدا بپۆن - لەسەر
پردی سیرا ط .

" بەرئیل رەت دەگاتەوہ "

لە (سلیمانی کوپری یسار) ھوہ ، پیغه مبهیری خوا (ﷺ) ابن رواحە ی نارد بۆ
خەیبەر ، لەوی لگەل جوولەکەکاندا مامەلەییکی بۆ دەخەملاندن ، ھەلسان بپیک خشل
ی نافرەتەکانیان بۆ کوکردەوہ و وتیان : ئەمە بۆ تو و کارەکەمان لەسەر سوک کە .

^۱ - دانەپالەکە ی بەھیزە : ترمزی دەری ھیناوہ (۲ / ۱۵۱) ھەرودەما (ابوعلی) بەدانەپالێکی (حسن).

^۲ - پیاوانی جی متمانەن : بەلام (مرسل) ھ ، پروانە الدەر المنتھود (۴ / ۲۸۲) .

فەرمووی : ئەو جوولەکەینە ! سویند بەخوا لەناو دروستکراوانی خوادا ، کەس نیه هیندەو ئیوہ رقم لیان بیت ، بەلام ئەمەش وام لی ناکات نادادی لەگەڵتاندا بکەم ، هەرەوہا بەرتیلیش حەرام و ناڕەوایە . وتیان : ئابەمە ئاسمان و زەوی راگیراون .^۱

" شەھید بوونی "

کاتی پیغەمبەری خوا (ﷺ) هەرسی ئەمیرەکانی (مۆتە) ی ئامادە کرد فەرمووی : پیشەواتان زەھیدە ، ئەگەر پیکرا ئەوہ جەغفەر لە جییەتی ، ئەگەر پیکرا ئەوا ابن پواحە . ئەوہ بوو کە ئەو دووانە کوژران ، ابن پواحە تۆزی لە دەرونیدا هەستی کرد کە واحمز ناکات بجیتە پیشەوہ ، لەبەر ئەوہ بەخۆی وت :

اقسمت یا نفس لتنزلنہ طائعة اولا لتکرهنہ

فطالما قد کنت مطمئنة مالي اراک تکرهين الجنة

واتە : سویندەم خواردوہ ئەو ئەفس دەبی بجیتە مەیدان جا پیئت خۆش بی یان پیئت ناخۆش بی ، یان پیئت ناخۆش بی ، مادەم لە خۆت دلنیات ئەو ئەفس نیتەر بۆچی ئەبینم رقت لە بەهەشتە ... ئەوہ بوو شەری کرد هەتا کو کوژرا (ﷺ) .

" ئازایەتی عبدالله "

وەلیدی کوپی مسلم دەلیت : گویم لی بوو کە سوپای مۆتە بەلای ناوچە (معان) دا تیپەر بوون ، و هەوالیان پی دراوہ کە پۆمەکان خەلکیکی زۆریان بۆ کرکردنەوہتەوہ . بۆیە زەھید راویژری لەگەڵ هاوہلانییدا کرد . وتیان : تۆ پیئت داناوہ لە ولاتەکەدا ئەهەلکەیت ترساندوہ ، نیستا نیتەر ئەوہندە بەسەر بگەرپەرہوہ .

ابن پواحە بی دەنگ بوو ، تا زەھید پرسیماری لی کرد . ئەویش فەرمووی : ئیمە بۆ کۆکردنەوہی غەنیمەت نەهاتووین ، بەلکو بۆ گەشتن بە دژمنەکانمان هاتووین ، وە ئیمە بە ژمارە شەریان لەگەڵدا ناکەین یان بە تفاق ، لەبەر ئەوہ پای من وایە بەرەو پووین .

^۱ - بڕوانە : سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۳۷) .

وه له عوروهی کورێ زوپیڤره وه : پیغه مبهیری خوا (ﷺ) فهرمووی : (فإن اصیب
ابن رواحة فلیترض المسلمون رجلا) نهگهر ابن رواحهش کوژرا ئهوا با موسلمانان پیاویک بو
خویان ههلبیژێرن بیته پیشهوا .

پاشان پوشتین تا له (معان) دا بهزین لهو پیاوان گهشت کهوا (هرقل) بهخوی و
سهه ههزار سهربازی پۆمی یهوه له (ماب) دابهزیوه لهگهڵ سهه ههزار (مستعربه) ^۱ دا
... لهویدا ابن رواحه خهڵکهکهی هاندا و فهرمووی : (ئهوی خهڵکینه ! ئهوهی ئیوه لیی
ئهترسن ، ههر ئهوهیه که بهنیهتی بهدهست هیئانی هاتونهته ئیڤه که ئهویش شههادهته)
^۲ موسلمانان تهنها سی ههزار کهس بوون .

---

^۱ - مستعربه : کهسێکه بهبنهچه عهزهب نیه و بهلام بوته عهزهب (فهرهنگی تۆبه ره) گیوموکرانی
چاپی نووهم .

^۲ - بیروانه : سیره ابن هشام (۲ / ۳۷۹) الحلیه (۱ / ۱۲۰)

٤١ - خالدی کوہی سعید (ﷺ) "

"یہ کہم کہس کہ (بسم اللہ الرحمن الرحیم) اسی نووسی"

خالدی کوہی سعیدی کوہی عاصی کوہی ٹومہییہی کوہی عبدشمسی کوہی عبدمنافی کوہی قصی .. پایہ بہرز و گہرہ ، ٹہبو سہ عیدی قورہیشی ٹومہوہی یہ ، یہ کیکہ لہ پیشینہ یہ کہ مینہ کان .

لہ (ٹوم خالدی کچی خالد) ہوہ دہ گپنہوہ ، دہ لیت : باو کم پینجہم کہس بوو لہ نیسلامدا و ہجرہ تی کرد بو حہبہشہ و زیاد لہ دہ سال لہوئ مایہوہ و لہوئ من لہ دایک بووم . ہروہا و توہ تی : باو کم یہ کہم کہس بووہ (بسم اللہ الرحمن الرحیم) ی نووسیوہ .

ہروہا دہ گپنہوہ ، پیغمبر ی خوا (ﷺ) کردوویہ تیہ سہرپرشتیار لہ (صنعاء) ہروہا ابوہ کر (ﷺ) کردوویہ تیہ پیشہوا بہ سہر سوپاکہیوہ بو غمزای شام .

وہ خالد (ﷺ) کہ سیکی جوانچاک و پیکہ و توو بوو .. پوژی اجنادین کوژراوہ .. دہ گپنہوہ کہ خالد (ﷺ) شہید بووہ و بکوژرکہی دوا ی موسلمان بوونی پرسویہ تی : ٹہو پیاو کی بوو ؟ بہراستی پوناکی یہ کی درہ و شاوہم لہ ٹاسمانہوہ بوئی بہدی ٹہ کرد !!^١

^١ - انظر : باسی ژبانی لہ (سیر اعلام النبلاء) ١ / ٢٦٠ . اسن سعد (٤ / ١ / ٦٩ ، ٧٠ ، ٧١) .

یہ کیّ بوو له هاوپه یمانانی (بنی امیہ) و له گه وهر پیاوانی کۆچبهران ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) ویلايه تی به حره ینی پیّ سپارد ، که یه کیّ بوو له (ولاتانی) شاره کانی (حضرموت) ، وه یاشان دایه دهست ئه بی بهکر و عومهر (ﷺ) .

محمدي كوپړى سعد ، ده لیت : پيشهوا ابو بكر عه لانی كوپړى حصرمى نارد بو غه زايهك ، نه ویش له گه ل شانزه نه سپسوار بهړى كهوت ، وه نه بويه كر (ﷺ) بوى نووسى كه به هر كه سى له موسلمانان گه یششت ، له گه ل خویدا بیبات بو پووبه پووبوونه وى دوژمن ، نه ووبو عه لاء به خووى و نه وانه ی له گه لى بوون پویششت تا گه یششت به قه لای (جواشې) له گه لیان هاته شمرو تا قى لى برین .

پاشان هاته (قطف) كه لهویش كۆمهلیك نژی موسلمانان كۆ بووونهوه و لهگهلیان جهنگا ، ئهوه بوو شكستیان هیئا ، ئهوجا نا عهربهكان (عهجهمهكان) چوونه پال گهپیدهكانهوه (الزاره) و عهلاء هات بۆ لایان و لسهركهنازی پوویار بۆیان دابهزی و لهگهلیاندا شهپی كرد و ئابلوقهیی دان تا ئهوكاتهی (صدیق) وهفاتی كرد ، ئهوجا ئههلی (الزاره) داویان كرد لهگهلیان پێككهون ، ئهویش لهگهلیان پێك كهوت و پاشان لهگهلی ئههلی (دارین) جهنگاو شهپكرهكانیانی كوشت و منداڵ و پرشتهكانیانی گرتەخۆ .

ئەوجا (عرفجە) ى نارد بۆكەنارى فارس لەوئ پيگاي كەشتى يەكانى دابېرى و دوورگەيەكى لە زەوى فارس فەتح كرد و مزگەوتىكى تياكردهوه ^۲.

١- جواشي : شارېك بوو له به حره ين هي (عبدالقيس) بوو .

۲ - پروانه : این سعد (۷۸ - ۷۷ / ۲ / ۴) .

" کهرامه‌تی دۆستانی خوا "

کهرامه‌ت و پِزی دۆستانی خوا شتیکی جیگِیر و چه‌سپاوه و که‌س نکولی لی نیه مه‌گهر ئه‌وانه‌ی بی ئاگان و له زانست و له دین پشکیکی باشیان نه‌بووه . شیخی ئیسلام (ابن تیمه) ده‌لیت : کهراماتی دۆستانی خوا به به‌ره‌که‌تی شوین که‌وتنی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌ده‌ست هاتوو ، و له راستیدا له‌بازنه‌ی په‌رچو (معجزه) هکانی پیغه‌مبه‌ری خوادایه (ﷺ)^۱ .

له (سهامی کوپی منجاب) هوه ، ده‌لیت : (له‌گه‌ل عه‌لاء ی کوپی حچرمیدا چووین بۆ غه‌زای (دارین)^۲ له‌وی سۆ دوعای کرد ، په‌روه‌ردگار هه‌رسیکیانی جیبه‌جی کردوو و له‌لامدایه‌وه : یه‌که‌میان ئه‌وه بوو له جییه‌ک دابه‌زیین داوای ئاوی کرد بۆ ده‌ستنویژ گرتن ، ده‌ستی نه‌که‌وت ، هه‌لساو دو‌پرکعات نو‌یژێ کرد و فه‌رمووی : (ئه‌ی خوای په‌روه‌ردگار ئیمه‌ی به‌نده‌ی خۆت هاتوینه‌ته ئیره تا له پیناوی تۆدا دژی دو‌ژمه‌نه‌که‌ت بجه‌نگین ، په‌روه‌ردگار بارانیکی په‌حمه‌تمان بۆ به‌بارینه تا ده‌ستنویژێ لی بگرین و لیی بخۆینه‌وه ، و دواي ئه‌وه غه‌یری ئیمه‌ی تیا به‌شدار مه‌که .

ئه‌وه بوو تۆژی پیمان کرد ، هینده‌ی نه‌برد ئه‌بینین له ئاسمانه‌وه بارانی په‌حمه‌ت ده‌باریت و ئیمه‌ش ده‌ستنویژمان لی گرت و لیمان خواره‌وه و مه‌تاره‌که‌م لی پر کرد و له جی خۆی دامانم تا بزانه‌م دوعاکه‌ی گیرا بوو یان نا ؟ شه‌و که‌می‌ک پوشتین پاشان به‌هاوه‌لانه‌م وت : مه‌تاره‌که‌مم بیر چوو ، چووم بۆ ئه‌و جییه‌ی لیی دامانم بوو ده‌بینم وه‌ ئه‌وه‌ی هه‌رگیز ئاوی تی نه‌کرا بیت و ا بوو .

پاشان پوشتین تا گه‌شتینه (دارین) و له نێوان ئیمه‌ و دو‌ژماندا پووباره‌که هه‌بوو ، عه‌لاء فه‌رمووی : ئه‌ی زانای میه‌ره‌بان ، ئه‌ی به‌رزی گه‌وره .. ئیمه‌ به‌نده‌ی توین و له پیناوی تۆدا ده‌جه‌نگین له‌گه‌ل دو‌ژمانندا ، ده‌سا خواجه ریگه‌یکمان بۆ بکه‌روه‌ه بۆ گه‌یشتن پینان پووباره‌که به‌رین . ئه‌وه بوو به‌ناو پووباره‌که‌دا پوشتین و به‌بی ئه‌وه‌ی زینی و لاخه‌کانمان ته‌ریبت لی هاتینه‌ دهره‌وه و به‌ره‌و‌پرویان بووینه‌وه کاتی عه‌لاء (ﷺ) گه‌رایه‌وه تووشی ژانه‌ سکیک هات و پییه‌وه وه‌فاتی کرد .. به‌دواي ئاودا گه‌راین تا پینی

^۱ - بروه‌انه : الفرقان بین اولیاء الرحمن و اولیاء الشیطان ص ۱۵۱ .

^۲ - دارین : ئه‌که‌وێته ولاتی فارس .

بیشترین دهستان نهکوت له بهر نهوه به جلهکانیهوه پیاومانیهوه و سپاردهمان کرد .
 نهوه بو توژی پیمان کرد و زور دور نهکوتبووینهوه به ناو گهیشتن به یهکتریمان وت :
 با بگه پینهوه دهریینهوه و بیشوین ، گه پینهوه دهری بهینهوه که چی نه ماندیهوه
 . یهکی له ناویاندا وتی : گویم لی بوو دوعای دهکرد و فهرمووی : نهی خوی بهرز و بلند ،
 نهی میهره بان ، مردنی منیان له سهر ئاسان که (یان وشهیه که بهو مهبسته) و عوره تم
 نیشانی کهس مهده ، ئیمهش گه پینهوه و ازمان لی هیئا ^۱ . پیشهوا زه هه بی له (سیر
 اعلام النبلاء) دا له ابی هریرهوه (ﷺ) به کورتی باسی ئهم چیۆکهی کردوه و تیایدا
 دهلیت : که شوردوویانه ئهمهش نزیک تره له راستی و مهنتیق . نهوه ته له ابیی هریرهوه
 (ﷺ) دهلیت : سی شتم له علاو بینیهوه هیشتا خوشم دهوین و هه میشهش خوشم
 دهوین : به سهر سواره کهیهوه پوژی (دارین) پروبار کهی بری ، و به رهو به حرهین بهری
 کهوت لهوی له (دهنا) له خوا پارایهوه خوداش سهرچاوهیهکی ئاوی بو هیئانه بهر تا تیر
 ناو بوون لی . یهکی له پیاوانی شتیکی له بیرچوو بوو ، گه رایهوه بیهینیهوه ، که چی
 سهرچاوه ئاوه کهی لی نه مابوو .

وه علا کاتی وه فاتی کرد ئاومان لانه بوو ، خوی پهر و مردگار هه ور و بارانی
 پهحمه تی بو دهرخستین ، که (علا) مان پی شورد و به شمشیره کانمان گۆرمان بو
 هه لکه ند و سپاردهمان و گلکۆمان (حد) مان بو دانه نا ^۲

^۱ - برهانه / صفة الصفوة (۱ / ۲۵۲) .

^۲ - برهانه : سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۶۵ ، ۲۶۶) و الفرقان بین اولیاء الرحمن و اولیاء الشیطان لاپه ره

" ٤٣ - ابوهریره (ﷺ) "

" له هه موو هاوه لانی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) زیاتر له

فهرمووده‌کانی پیغه مبه‌ری خواى له بهر بوو "

پیش‌ه‌وای زانا و (مجتهدی) له یادگر و هاوه‌لی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌بو
هریره‌ی دوسی یه‌مانی یه ، گه‌وره‌ی له‌یادگره‌ جیگیر و چه‌سپاوه‌کانه‌ دره‌نگ موسلمان
بووه ، له‌ جه‌نگی (خیر) دابه‌شدار بووه . له‌ جاهلیه‌تدا‌ ناوی (عبدشمس ، ابو‌الاسود)
بووه ، به‌لام پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ناوی لی‌ ناوه (عبدالله) و نازناوی (اباهریره) ی لی‌
ناوه .. له (عبدالله ی کوپی رافع) هوه ، ده‌لیت : له‌ نه‌بو هریره‌م پرسى بو‌ چى پیت
ده‌لیت : ابو هریره ؟ فهرمووی : شوانی مه‌ران بووم بو‌ ماله‌وه‌ مان (مه‌رم نه‌له‌ و مه‌راند و
شوانیم بو‌ خیزانه‌که‌مان ده‌کرد) و پیشیله‌یه‌کم هه‌بوو یاریم له‌گه‌ل نه‌کرد ، بۆیه‌ نه‌و
نازناوه‌م لی‌ نرا .

له‌ پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) زانستیکی زۆر و پاک و پیروزی و مرگرتووه‌ - که‌س
پیى دا نه‌گه‌شتووه‌ته‌وه‌ - و ژماره‌یه‌کی و زۆر له‌ هاوه‌لان و له (تابعین) فهرمووده‌یان لی‌
و مرگرتووه‌ . چوارسال‌ هاوه‌لایه‌تی پیغه مبه‌ری خواى کرد (ﷺ) . زه‌هه‌بی ده‌لیت : نه‌م
رایه‌ راسترین رایه‌ ، چونکه‌ ماوه‌ی نیوان‌ پزگار کردنی خه‌یبه‌ر و وه‌فاتی چوار سال‌ و
چه‌ند شه‌ویك بوو ٢ .

" بیر (ذاکرة) ی سه‌رده‌می دابه‌زینی سروش "

به‌دخوازان هه‌لمه‌تیکی ناپه‌سه‌ندیان کرد بوه‌ سه‌ر ابی هریره‌ به‌ هو‌ی زۆری نه‌و
فهرموودانه‌ی له‌ پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) گێراویتیته‌وه‌ و هه‌یانه‌ تانه‌ی له‌ راوی یه‌کانی

١ - دانه‌پاله‌که‌ی (حسن) ه ، ترمزی ده‌ری هیناوه (٢٨٤٠) و ده‌لیت : فهرمووی (حسن) ه ((صحیح

الترمزی)) ٣٠١٦ .

٢ - بروهانه : سیر اعلام النبلاء (٢ / ٥٩٠) .

داوه .. به لām زانایانی ثوممه تی ئیسلام ئهو سا و ئیستاش بهرامبهریان وهستاون و بهباشترین بهیان و پروونکردنه وه پړه تیان داونه ته وه خوا پاداشتیان بداته وه ^۱.

" بۆچی ابو هريره رپوايه تی زور بووه ؟ "

ئهمه چهند هوکاريکی مه بووه له وانه :

۱ - له ابو هريره وه ، ده لیت : ئیوه ئه لین که ئه بوهريره فهرمووده ی زوری له پیغه مېری خوا (ﷺ) گپړاوه ته وه ده لین : ئه ی بۆچی کوچه ران و پشتیوانان وه که ئهم فهرمووده یان لی نه گپړاوه ته وه ! منیش ده لیم : برا کوچه رکانم و برا پشتیوانه کان خمریکی کاسبی و کرپن و فروشتن بوون ، به لām من که سیکی کهم ده ست بووم و له بازرگانی و کرپن و فروشتنه وه دوور بووم و زور جارن له گهل پیغه مېری خوا (ﷺ) ده مامه وه و کاتی ئه وان دیار نه بوون من له لای بووم وه کاتی ئه وان فهرمووده یه کیان له بیر ده چوو من وه بیرم ده هاته وه ، وه پیغه مېری خوا (ﷺ) له فهرمووده یه کدا ، به ابو هريره ده لیت : (انه لن یسط احد ثوبه حتی اقضى جميع مقالتي ثم یجمع الیه ثوبه ، الا و عی ما أقوله) .

واته : هر که سیکی کراسه که ی راخست تا من له هه موو قسه کانم ده بمه وه و ئه و جا کراسه که ی به خویمه کوکاته وه (له خو ی بگریت) ئه وه بیدار وشیار ده بی له وه ی که ده لیم . منیش بوورده کهم راخست تا له فهرمایشته کانی بوویه وه ، و ئه و جا له سینهم گرت ، به و جوړه له و فهرمایشته نه ی هیچم له بیر چوو ^۲.

له رپوايه تیکی دیکه دا هاتووه : ده لیت : ده لین که بۆچی رپوايه تی زورم له پیغه مېری خوا (ﷺ) هیه - خوا شاهیده - که من کابرا یه کی نه دار بووم ، ئه ونده ی تیری سکی خوم پوژانه هه بوو نه زیاتر و زور جارن له گهل پیغه مېری خوا (ﷺ) بووم وه پوژئی پیمانی فهرموو : (من یسط ثوبه حتی اقضى مقالتي ثم قبضه الیه ، لم ینس شیئا سمع منی ابداً) فهرمووی هر که س جله کانی بلاوکاته وه و راخات تا له قسه کانم ده بمه وه و ئه و جا جله کانی کوکاته وه و له خو ی بگریت هر گیز ئه وه ی له منه وه ده بییستی له بیرى ناچیت

^۱ بروانه کتیبی : (الاسرائیلیات و الموضوعات فی کتب التفسیر) ی ابی شهبه .

^۲ - صحیح / بوخاری ده ری میتاوه (۴ / ۲۴۷) ، مسلم (۲۴۹۲) .

منیش وام کرد . دهی سویند بهی که سهی (محمد) (ﷺ) ی به هق ناردووه هرگیز شتیکم لییه وه گوی لی بو بیت له بیرم نه چوه ^۱ .

۲ - ابو هريره هات بو مالی عائشه (ﷺ) ، خاتوو عائشه پیی وت : بهراستی زورت له پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) وهرگرت ! وتی : ئه‌ری وهللا دایه ، نه ئاوینه و نه کلدان و نه خه‌زوبه‌ز سه‌رقالی نه‌کردووم لیی . ئه‌ویش فهرمووی : ئه‌لبه‌ت (یاخود ده‌شی وابی) ^۲ .

" پی لێانی هاوه‌لان به زانستی ابوهریره "

۱ - له (ابن عمر) هوه ، به ابو هريره ده‌لیت : بهراستی تو له هه‌موومان زیاتر په‌یوه‌ستی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) بوویت و له هه‌موویشمان زانتریت به فهرمایشته‌کانی ^۳ .

۲ - ابو هريره له دیوه‌که‌ی عائیشه‌دا ئه‌نیشنت ، و قسه‌ی ده‌کرد ، ئه‌وجا ئه‌یووت : ئه‌ی خاوه‌نی ئه‌م دیوه ، ئایا هیچ نکولیت له قسه‌کانم هه‌یه ؟ ئه‌ویش که له نوێژه‌که‌ی ده‌بووه ، هیچ نکولی یه‌کی له قسه‌کانی نه‌بوو ، به‌لام ده‌یووت : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌ک ئیوه قسه‌کانی نه‌ده‌هونیوه (سه‌رد نه‌ئه‌کرد) ^۴ .

هه‌رچی ئه‌م فهرمووده‌یه‌شیه‌تی (ﷺ) که ده‌لیت : له پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) دوو ئامان له زانست و فهرمایشته‌کانیم له‌به‌ر کردووه یه‌کیکیانم به‌ناو خه‌لکیدا بلاو کردووه ته‌وه ، به‌لام ئه‌وی دیکه‌یان ، ئه‌گه‌ر بلاوم کردایه‌ته‌وه ئه‌م گه‌رووم به‌پرین دده‌ا ^۵ ، زه‌هه‌بی ده‌لیت : ئه‌مه به‌لگه‌یه له‌سه‌ر به نه‌ینی هیشتنه‌وه‌ی هه‌ندی له‌و فهرموودانه‌ی که فیتنه ئه‌بزوینی له‌ناو بنچینه و لقه‌کاندا ، یان له پیاوه‌لدان و به‌دوێژی یه‌کاندا ، به‌لام

^۱ - صحیح / بخاری (۱ / ۱۹۰) و مسلم (۲۲۹۴) .

^۲ - صحیح : حافظ له ((الاصابه)) دا باسی کردووه گه‌راندویه‌تیوه بو ابن سعد و دانه‌پاله‌که‌ی به (جید - باش) داناوه .

^۳ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه : ترمزی له (المناقب) دا ده‌ره‌ینانی کردووه و بپوانه صحیح سنن الترمزی (۳۰۱۲) .

^۴ - صحیح : مسلم ده‌ره‌ینانی کردووه (۲۴۹۳) .

^۵ - صحیح / بخاری ده‌ره‌ینانی رنووه (۱ / ۱۹۲ ، ۱۹۳) له بابی (زانست) دا .

ئەو فەرموودانە ی پەيوەندی یان بەحەلّال و حەرامەو هەیه ، بە هیچ شیوەیەك نابێ
بشاردریتەو ، چونکە لە بازەنی بەلگە و پوون کردنەو ی رینگە ی راستدایە .

لە صەحیحی بوخاریدا فەرمایشتی عەلی (ﷺ) هاتوو دەفەرموی : (لەگەڵ
خەلکیدا قسە لەسەر شتانیك بکەن کە ناشنایەتیان پێی هەیه و ئەو شە ی کە نکۆلی لی
دەکەن و بێ بێوان پێی واز لی بینن ، مەگەر دەتانەوی و حەز ئەکەن خودا و
پیغه مبه‌ره‌کە ی بە درۆ بخڕینەو ؟)

هەر بەو جوۆرەش ئەگەر ئەبوهریرە ئەو بەشە زانستە ی بلۆبکرایەتەو ،
ئازاردەرا ، بەلکو دەکوژا ^۱ . وە مامۆستا (شعب الارنئوط) دەلیت : زانیان ئەو
ئامانە ی کە ابوهریرە بلۆی نەکردووە ئەخەنە بابی ئەو فەرموودانە ی کە پیشەوایانی
خراپە و خراپەکاری نیشان دەدات ، لەگەڵ حال و سەردەمیاندا .

و ئەبو هریرە بە ناراستەوخۆ هەندیکانی ناودەبرد و بەراشکای نەیدەوت لە
ترسی گیانی خۆی لییان ، وەک ئەم فەرمایشتە ی : (پەنا ئەگرم بە خوا لەسەری شەست
و ئیمارەتی هەرزەکان ئامازەیه بە جینشینایەتی یزیدی کوپی معاویه ، چونکە لە سالی
شەستی کوچیدا بوو ، وە خوا گەورە دواکە ی گیرا کرد و پێش ئەو سالە کوچی دوا یی
کرد .

وە ابن المنیر دەلیت : هەندی کەس ئەم فەرموودەیان کردووەتە بیانوو بۆ بەراست
دانانی بیروپا پوچەکانیان و بروایان وایە کە شەریعت سەروژی هەیه (شتی ئاشکرا و
دیاری هەیه و شتی ناوەکی و نیهینیش هەیه) ئەمەش بیروپا یەکی پوچەلە ، و
دەرئەنجامە کە ی هەلۆەشانەو یە لە نایین . ئەبو هریرەش (ﷺ) مەبەستی لە فەرمایشتی
کە دەلیت : (بڕینی لی دەکەوتەو) ئەو یە : گەر ئەهلی خراپە گوێیان لی بێ کار و
کردووەکانیان عەیدار ئەکات و هەلۆەکانیان بە گوپرا ی و پێی هەلەکردن دانهی ، دەدەن
لەسەری و دەیکوژن .. وە ئەمە پشتگیری ئەو پایە ئەکات کە دەلی ئەو فەرموودانە ی
پەيوەندی یان بە حوکمە شەری یەکانەو هەیه نابێ لە بازەنی نەینیدا بمییتەو ^۲ .

^۱ - بروانە : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۵۹۷ ، ۵۹۸) .

^۲ - بروانە : پەراوێزی (سیر اعلام النبلاء) (۲ / ۵۹۷) .

"بەرە کەتیی دوعای پیغەمبەری خوا (ﷺ) بۆ دایکی ابو ھریرە (رضی اللہ عنہ)"

لە (ابی کثیر السحمی) یەوہ ، دەلیت : ابو ھریرە پێی و تەم : سویند بە پەروردگاری ھەق ، خوا کەسیکی ئیماندارێ خەلق نەکردووە ناوی منی بیستبێ و خوشی نەویستبم .

و تەم : جا چۆن ئەزانیت ؟

فەرمووی : دایکە کەسیکی بێ باوەر بوو ، وە من بانگم ئەکرد بۆ ئیسلام ، بەلام وەلامی نەئەدامووە و باوەری نەئەھینا ، پۆژیکیان دووبارە بانگم کردووە بۆ ئیسلام بەلام شتانیککی و تەمبارەیی پیغەمبەری خوا (ﷺ) پێم ناخۆش بوو . بۆیە ھاتم بۆ لای پیغەمبەری خوا (ﷺ) بەدەم گریانەووە و ھەوالەکم پێ دا و داوام لێ کرد دوعای بۆ بکات . ئەویش فەرمووی : (اللهم اهد ام ابی ھریرہ) فەرمووی : ئەی پەروردگار ھیدایەتی دایکی ئەبو ھریرە بدە ...

منیش خێرا بەرەولای دایکە پرۆشتم تا مژدە پێ بدەم ، ھاتم دەبینم دەرگا کە داخراوە دەنگی شلپەیی ئاودیت ، شتیکم کرد بۆ ئەوێ ھەستک پێ بکات ئەوجا دەرگاکی بۆم کردووە دەبینم جل و بەرگەکی لەبەر کردووە و سەری داپۆشیووە و دەلیت : ((الشهد ان لا اله الا الله ، و ان محمدا عبده و رسوله)) . دەلیت : خێرا گەرامووە بۆ لای پیغەمبەری خوا (ﷺ) و لە خوشیدا ئەگریام وەك چۆن پینشتەر لە خەفەتدا گریام ، و ھەوالەکم پێدا و و تەم : ئەی پیغەمبەری خوا (ﷺ) ، داوا لە پەروردگار بکە با من و دایکە لە لای بەندە ئیماندارەکانی خوشەویست بکات . ئەویش فەرمووی : (اللهم ، حبب عبیدک هذا و امه الى عبادک المؤمنین ، و حببهم اليهما) .^۱

ئەی پەروردگار ، ئەم بەندەیی خۆت و دایکی خوشەویست کە لای بەندە ئیماندارەکانت وە بەندە ئیماندارەکانیشت لە لای ئەوان خوشەویست کە .

^۱ - اسنادەکی (حسن) ه : احمد (۲ / ۲۱۹ ، ۲۲۰) زەھەببێ لە (السير) دەلیت : اسنادەکی (حسن) ه

"سوپاسگوزارى"

لە (مضارى كوپى حزن) ھو ، دەلىت : شەۋىك رېم دەكرە ، گويم لە (الله اكبر) پياۋىك بوو ، خىرا بە خۆم و ولاخەكەمەو ھەمە و لاى پويشتين . پرسيم : كىت ؟ وتى : ابو ھىريرە . وتم : ئەم تەكبىرە يە چى بوو ؟ وتى : سوپاس كردنى خوا بوو . پرسيم لەسەر چى ؟

وتى : بەكرى گىراۋى (سىرە ى كچى غزوان) بووم بە شوين قاچەكاندا و ئەۋەندەى تىرى سكى خۆم نانم ھەبوو . كاتى ئەوان بەسەر ولاخەكانەو ھەبوون من بە پىي پىشپەو ھەم دەكرەن ھەكاتى لە جىيەك دادەبەزىن خزمەت دەكرەن ، دواتر خواى گەورە كردى بە خىزانم ! و ئىستا ژنى منە .^۱

و ھە جارىكيان (ﷺ) نويزى دەكرە و كاتى سەلامى دايەو ، دەنگى بەرزكردەو و ھەموۋى : سوپاس بۆ ئەو خوايەى ئەم ئايىنەى كردوۋەتە بناغەى شتەكان و ابو ھىريرەى كردوۋەتە ئىمام و پىشەوا ، دواى ئەۋەى بەركى گىراۋى كچى غزوان بوو و ھىندەى تىرى سكى خۆى ھەبوو ، لەسەر قورسايى و باركىشى قاچەكانى^۲

"دادگەرى"

چەسپاۋە كە عمرى كوپى خەتاب (ﷺ) ابا ھىريرەى كردوۋە بە سەركار لەسەر (بحرين) ھو ، ئەو ھو بە بېرى دە ھەزاروۋە ھاتەو . عومەر (ﷺ) پىي وت : ئەم مالىەت ھەلگرتوۋە بۆ خۆت ئەى دوژمنى خوا و دوژمنى قورئانەكەى ؟
ابوھىريرەيش پىي وت : من دوژمنى خوا و قورئانەكەى نيم ، بەلكو دوژمنى ئەۋەم كە نژايەتى خوا قورئانەكەى دەكات . ئەۋىش ھەموۋى : ئەى ئەم پارەيەت لە كوى بوو ؟ ئەۋىش وتى : بەرو بووم و قازانجى مالى خۆمە و نرخى دەغل و دانى بەندەيەكى (كۆيلە) خۆمە و لەگەل موچەى خۆمدا كە كۆبەتەو ..

۱ - پياۋانى جى متمانەن : ابونعيم (۱ / ۲۸۰) و غەبرى ئەۋىش . الارنؤوط (سىر) ۶۱۲ .

۲ - ابونعيم لە (الطيه) (۱ / ۲۷۹) دەرھىتانى بۆ كرەوۋە .

به دواى بابه‌تکه دا چوون ، ده‌بینن هه‌روایه که نه‌به‌هریره وتی : دواى ئه‌وه پیشه‌وا عمر بانگی کرده‌وه که ویلايه‌تیکی بداته ده‌ست ، پازی نه‌بوو .. عومهریش (ﷺ) پیى وت : رقت له گرته ده‌ستی کاره ، له کاتی‌کدا له تو‌باشتر داواى کارى کردووه : ئه‌ویش (یوسف) بوو سه‌لامى خواى لی بیّت ! ابوهریره‌ش (ﷺ) فهرمووی : یوسف پیغه‌مبه‌رى کورى پیغه‌مبه‌رى کورى پیغه‌مبه‌ره و من (ابوهریره‌ى کورى امیمه) م . و له دوسى شت ئه‌ترسم . فهرمووی بو نالییت : له پینج شت ؟

ابوهریره فهرمووی : ئه‌ترسم به‌بى ناگایى و به‌بى زانیاری شتى بلیم ، وه ئه‌ترسم به‌په‌له و بى‌پشوو درێژى داوه‌رى بکه‌م و ئه‌ترسم له دواوه لی‌م بدریت وه له مال و مولکم دابمانریم و جینو به‌ناموسم بدریت ^۱

به‌م جو‌ره ده‌بینن که عمر (ﷺ) لا گری و یارمه‌تى که‌س ناکات هه‌روه‌ک موحامه‌له‌ى هیچ دروستکراویک ناکات باه‌وه‌لى پیغه‌مبه‌رى خوایش بیّت (ﷺ) ، وه عمر (ﷺ) ئه‌گه‌ر خۆی که‌سیک بوايه ده‌ستی بو (بیت المال) ی موسلمانان بره‌دايه ، بو‌ی نه‌بوو ئه‌وه به‌ ابوهریره بلی .

وه ئی‌مه له ئیستاو له سه‌رده‌مانى دیکه‌شمان بیستوه که یه‌کلکردنه‌وى کیشه و لادانه‌کان له رزۆکی پیوه‌دیار بووه و زۆر جاریش نیشه‌نه‌کانى هه‌ق و راستى له ده‌ست داوه . له‌به‌ر ئه‌وه‌ى به‌رپرسی یه‌که‌م له ئامرازى حوکم دا ده‌ستى هه‌بووه له لادانه‌که‌دا و دواتریش هی‌زى ریگريکردنى لادانى نه‌بووه ، چونکه خۆیشى تیا‌ییدا به‌شدار بووه ^۲ .

" وه‌فات "

ژیانى ابىهریره درێژه‌ى کیشاو .. له‌وه ده‌ترسا توشى فیتنه و سته‌م بیّت .. بۆیه دوعاى ئه‌کردو ئه‌یفه‌رموو : ((ئه‌ی په‌روهر‌دگار ، ئه‌مگه‌ینیته سالى شه‌ست)) ^۳ ئه‌وه بوو له‌و سا‌له‌دا یاخود به‌ سالیك پيشتر وه‌فاتى کرد . ئه‌وه بوو کاتى نه‌خۆش که‌وت (ﷺ) ، مروان ها‌ته‌ لای و پیى وت : خوا شفات بدات ئه‌ی ئه‌باهریره . ئه‌ویش

^۱ - پیاوانى جیى متمنه‌ن : ابن کثیر له (البدایه) باسى کردووه ، (۸ / ۱۱۳) له عبدالرزاقه وه .

^۲ - (من فقه عمر) ی د . محمود محمد عماره (۵۱) .

^۳ - پیاوانى جیى متمنه‌ن : الحافظ له (الفتوح) دا (۸ / ۱۳) باسى مرئوه الارنؤوط (سیر ۲ / ۶۲۶) .

فهرمووی: ئەهی خوای پهرومردگار ، بهراستی ههزم به لیکای تۆیه ، ده تۆش ههز به لیکای من بکه . ئەوه بوو هیشتا مهروان نهگهشبتوووه ناوهراستی بازار له گهپانهوهیدا ، ئەبو هریره (ﷺ) وهفاتی کرد . وه له (سلم ی کوپی بشیر) هوه ، ئەبو هریره (ﷺ) له کاتی نهخۆشی یهکهیدا گریا پرسى یان بوچی دهگریت ؟ فهرمووی : بۆ ئەم دنیایه ی ئیوه ناگریم ، بهلکو بۆ دوری سهفهه و کهمی تۆیشوو دهگریم وه بۆ ئەوه دهگریم که دلنیام بهسهه (سراط) دا دهپۆم که یان ئەکهومه ناگرهوه یان بهههشت و نازانم بۆ کامیان دهبریم ^۱ .

پاش وهفاتی ئەبو هریره (ﷺ) پێشهوا وهلیدی کوپی عتبه دواى نویژی (عهس) نویژی لهسهه کردوو (ابن عمر) و (ابو سعید) جهنازهکهیان بهپێ کردوو وه له (بقیع) سپاردهکراوه .

^۱ - پیاوانه : الحلیه (۱ / ۲۸۲)

" ٤٤ - خباب ی کوپی الارت (ﷺ) "

" کیوئ له نارامی "

خه بابی کوپی ثمرت ی کوپی خوهیلیدی کوپی سعدی کوپی خزیمه یهوه به (ابا عبدالله) ناو دهمنریت . به دیل گیرا و فروشرا به (ام انمار) له مهککه ، وه (خباب) پیش نهوهی پیغه مبر خوا (ﷺ) بجیتته مالی (ارقم) ، موسلمان بووه ، وتراوه که (شهشم کهس بووه موسلمان بیت ، واته شهش یهکی نیسلام بووه ههروهک (کردوس) دهلیت : ^١ له خانه دان و پهسه نهیه که مینه کانه ، نامادهی به درونهوانی تریش بووه .

" نارامگری له سهر نهشکه نهجه دان "

(طارق ی کوپی شهاب) دهلیت : خباب له کوچمهره یه که مینه کان بوو وه یهکی بوو له وانهی له پیناوی خوادا نهشکه نهجه دههرا . وه (ﷺ) مه ولای (ام انمار) ی کچی سباعی خزاعی بوو ، بی باوه ران به جوړه ها شیوه نازاریان دههرا .. به قژپایانده کیشا و وه ملیان زوړ به توندی بادههرا و چه نددین جار له سهر سکلی داگرساو پالیان دهخست و بهردیان له سهری دانه نا بو نهوهی نه توانی هه لسیته وه ^٢ .

خاب دهلیت : پیغه مبر خوا (ﷺ) له سهر بورده که ی له ژیر سیبهری که عبه دانیشتبوو ، سکالای حالی خو مانمان بردهی و پیمان وت : ئایا یارمه تیمان بو ناخوازیت ، ئایا دوامان بو ناکهیت ؟؟ نهویش فهرمووی : ((قد کان من قبلکم یؤخذ الرجل فیحفر له فی الارض فیجعل فیها ثم یؤتی بالمنشار فیوضع علی راسه فیجعل نصفین ، و یحشط بأمشاط الحدید ما دون لحمه و عظمه ما یصده ذلک عن دینه ، والله لیتمن الله هذا الامر حتی یمیر الراكب من صنعاء الی حضرموت فلا یخاف الا الله ، والذنب علی غنمه و لکنکم تستعجلون)) ^٣

^١ - میثمی دهلیت : تهبرانی به (مرسل) ی گپراویه یتیه وه وه پیاوانی هه تا نهگاته کردوس پیاوانی (الصحیح) ن (کردوس) یش جی متمانه یه . المجمع (١٥٦٢٩) .

^٢ - نهوانه : الرصی المختوم (٧٩) .

^٣ - صحیح / بوخاری پیاویه تی کردوه .

فهرمووی : له نه ته وه کانی پيش ئیوه دا پیاویان ده هیئا و چالیان بۆ هه لده که ند و ده خرایه ناوی ، نه و جا مشاریان نه هیئا و له سه ریه وه نه یان کرد به دووبه شوه به شانیه ئاسنین گوشتی له شیان له ئیسکه کانی را ده مالی ، که چی نه وه هرگیز له ئاینه که ی لاینه نه دا و په شیمانی نه نه کرده وه ، سویند به خوا ی گه وره ، په رومردگار نه م ئاینه وه هاسه ر ده خات که گه شتیار له (صنعاء) وه بچیت بۆ (حضر موت) و له هیچ شتیکی نه ترسی ته نها خوا نه بی و له کاتیکا گورگ به سه ر مه ره کانیه وه یه تی ، به لام ئیوه په له تانه .

((نه بی پیغه مبر خوا (ﷺ))) چی له ده ست بی بیکات بۆ نه و بی چارانه ؟ له راستیدا نه و ناتوانی پاریزگاری له هیچ که سیکیان بکات ، چونکه نه و توانای به رگری کردنی نه فسی خویشی نی یه ، نه و له نویره کانیدا و له کاتی کړنوش برندا ریخوله و ناوسکی گیانه وه ری سه رپراویان فره ئی نه دایه سه ری و... پیسی له به رده م ماله که یدا پۆنه کرا ، و جگه له ئارامگرتن کاریکی تری له ده ست نه نه هات .

پیغه مبر خوا (ﷺ) هاوه لانی کۆنه کرده ته وه له سه ر سوود و قازانجیکی ثانی یان دواخراو ، به لکو نه و به رچاو پوونی کردوون و نه و هه قه ی خسته پوو که سه رده مانیکه په رده ی به سه ردا دراوه ، و لیلی و بارگرانی به سه ر دلکه نه وه سه ریوه ته وه تا ناشنا بیت به و یه قینه سه روستی یه که له سه ری هاووته بوون و بی ناگایی مه حروم و بی به شی کردووه لی ، نه و مروقی گه یاند به په رومردگاری و به وه ش به ستیه وه به ریشه ره سه نه که یانه وه .. له کاتیکا که نه وان پیشت پرۆش و هه ناسه سارد بوون ، نه و نه مری و فه نابوونی بۆ خه لکه ی به راورد کرد ، نه وانیش ناخیره تی هه میشه ی یان هه لبرژد به سه ر دنیا ی کۆتایی ها توودا ، هه روه ها مافی هه لبرژدنی دا پییان له نیوان چه ند بیتیکی بی بایه خ و په رومردگاریکی مه زندا ، نه وانیش رقیان له و بته دروست کرا وانه هه لگرتو پرویان کرده به دیهینه ری ئاسمانه کان و زه وی .

محمد (ﷺ) نه وه نده ی به سه نه م چاکه مه زنه پیشکه ش کات ، هه روه ها هاوه لانیشی نه وه یان به سه له ژیر چاودیری و خه مخوری نه ودا بن ، وه هه رکات ئازاردان با چاوه رینی پا داشت بن ، و هه رکات دژایه تی کران له لایه ن به نده و کۆیله ی بته پیسه کانه وه با په یوه ست بن به وه وه پیی ناشنان ولیی ناگادار کراون ، بی گومان شه ری نیوان کوفر و باوه ر هه میشه به رده وامه ، و پۆژیک ته پ و تۆزی نه و جه نگه داده مرکیت و په رده به پروی شه هیدان له لایه ک و تیاچوان له لایه کی تره وه هه لده دریته وه . هه روه ک

پهرده له سهر پوی باوهر دارانیک که له سهر فرمانی خوا هه لساون و بی باوه پانیک که به فرمانی نهو زاته سهر شوږ کراو هه لده دریتوه^۱

"مانه وهی له سهر حق"

له (خباب) هوه ، ده لیت : من له مه کهه شمشیرم دروست نه کرد ، نه وه بوو شمشیریکم بۆ (عاسی کورپی وائل) دروست کرد و هاتم داوای پاره کهی لی بکه م ، پیی وتم : ناتده می هه تا محمد (ﷺ) به درونه خهریتوه ، منیش پیم وت : من محمد (ﷺ) به درونا خمه وه تا وه کو دهریت و زیندوو نه کریته وه (واته : مه حاله شتی وابکه م) .

وتی : دهی نه گهر زیندوش کرامه وه نه وه من خاوه نی مال و سامانم و داوهریت نه که م . منیش نه مه م بۆ پیغه مبره ی خوا (ﷺ) باس کرد . نه وه بوو نایه تی : ﴿ أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا .. ﴾ سوره مریم (۷۷) . دابهزی^۲ . واته : نایا نهو جوړه کهسانه ت بینیه که باوهری به نایه ت و فرمانه کانی نیمه نی یه ؟

"به خشیني له پیناوی خوادا"

له (ابی وائل شقیق ی کورپی سلمه) وه ، ده لیت : له کاتی نه خوشی یه کهیدا هاتین بولای خبابی کورپی الارت ، فهرمووی : نه م تابوته هه شتا هزار دره می تیا به ، سویند به خوا هیچ قهیتانیکم پی تووند نه کردوه ته وه (واته : مالی دنیا م پی نه پازاندوه ته وه و سه رقالم کات) و هیچ دهروزه کهریکیشم (سائل) لی بی بهش نه کردوه نه و جا دهستی به گریان کرد . پرسیان : بۆچی ده گریه ت ؟ فهرمووی : بۆ نه وه نه گریه که کاتی هاوه لآنم کوچیان کردو پویشن دینا هیچ شتیکی لی کهم نه کردن وه نیمه ش دواي نهوان ماینه وه تاوامان لی هاتوه هیچ جیه که شک نابهن جگه له خول و خاک^۳ .

^۱ - پروانه : (فقه السیره) ی غه زالی (۱۱۲ ، ۱۱۳) .

^۲ - دانه پاله کهی (صحیح) ه بخاری گتپراویه تیه وه ، عاسی کورپی وائل له بی باوه پانی قوره ییش و نهوانه بوو گالته ی به زیندوو بوونه وه نه مات .

^۳ - پروانه : صفه الصفوه (۱ / ۲۲۳) .

وه له قیس ی کوږی حازمه وه ، ده لیت : سمردانی (خباب ی کوږی ارت) مان
 کرد له نه خوشی یه کهیدا ، نهو جهوت جار له سمر سکی داخ کرابوو ، فرمووی : له بهر
 نه وه نه بوايه که پیغه مبري خوا (ﷺ) نه می لی کردوین دوعای مردن بکهین نه وه
 داوام ده کرد ، بهراستی نه خوشی یه کهم دریژه ی کیشا ^۱ .
 وه (ﷺ) له کوفه وه فاتی کرد و علی کوږی ابی تالیب (ﷺ) نویژی له سمر
 کرد . بهو جوړه جهسته ی ماندووی له دنیا پرگاری بوو تا له پال پیز و کهره می خودای
 میهره باندا بجهو یته وه .

^۱ - پروانه : صفوة الصفوة (۱ / ۲۲۲) .

" ٤٥ - عبدالله ی کوپی عمر (ﷺ) "

" بهراستی عبدالله پیاویکی باشه " فرموده ی پیروز ..

کی یه ؟

عبدالله ی کوپی عمری کوپی خهتاب (ﷺ) و پیشه‌وای پابر و شیخی نیسلام (ابو عبدالرحمن) ه ، هر به مندالی موسلمان بوو ، پاشان هیشتا بالغ نه‌بوو بوو له‌گه‌ل باوکیدا هیجره‌تی کرد .. پوژی نوحود به بچوک دانرا و بهشداری پی نه‌کرا بویه یه‌که‌مین غمزا ، که بهشدار بوو تیایدا (خنده‌ق) بوو . ه‌روه‌ها یه‌کیکه له‌ر به‌ریزانه‌ی له‌ ژیر داره‌که‌دا به‌یعه‌تیا ن دایه پیغمبر ی خوا (ﷺ) .

بخاری له (ابن عمر) هوه ده‌گیریتته‌وه ، وتویه‌تی : پوژی نوحود نیشانی پیغمبر ی خوا (ﷺ) درام نه‌و کاته چوار ده سال ته‌مه‌نم بوو ، له‌بر نه‌وه مؤلته‌تی نه‌دام ، بهشداریم . مجاهید ده‌لایت : ابن عمر له پوژی فه‌تی مه‌که‌دا ناماده بوو ، ته‌مه‌نیشی بیست سال بوو ..

" چاکی یه‌کانی "

١ - له‌ دایکی نیمانداران (عائشه) وه (ﷺ) ، ده‌لایت : که‌سم نه‌دیوه هینده‌ی (ابن عمر) په‌یوه‌ست بی به‌قورئان و جیبه‌جی کردنیه‌وه ...

٢ - وه له‌ جابری کوپی عبدالله وه ، ده‌لایت : (که‌س نی یه له‌ نیمه به‌ دنیا که‌یشته‌بی و نامانجی تیدا دروست نه‌کردبی ، ته‌نها (ابن عمر) نه‌بیٔ) .

٣ - وه نه‌بو سه‌له‌مه‌ی کوپی عبدالرحمن ده‌لایت : (ابن عمر وه‌فاتی کرد ، نه‌و له‌ پله‌و پایه و چاکه‌کاریدا له‌ ناستی باوکیدا بوو) .

" خه‌ویتیکی راست "

سالم له‌ باوکیه‌وه ده‌گیریتته‌وه ، ده‌لایت : هر پیاویک له‌ ژیا نی پیغمبر ی خوا (ﷺ) خه‌ویتیکی بدی‌بایه‌ بوی ده‌گیرایه‌وه ، وه من کوپیکی سه‌لت و لاو بووم ، وه له‌

مژگوت دهخوتم ، جارېك له خورنمدا دوو فریشته هاته لام و برديان بۆ لای جههه نهم
 دهبینم ناگری جههه نهم هر وک بیر لولخور دوو (پیچراوه یه) و (شاخی) * هیه و
 خه لکیکی تیا بوو نه مناسینه وه ، و هر له بر خو موه ده مویوت : (أعوذ بالله من النار) په نا
 ده گرم به خوا له ناگر ، نه رجا فریشته یه هاته لامان و فرموی نه وه چاره نووسی تو
 نه ، منیش خورنکه م گنرایمه بۆ هه فسه ^۱ ، نه ویش گنرایمه بۆ پیغمبر ی خوا
 (ﷺ) ، پیغمبر ی خوا (ﷺ) فرموی : (نعم الرجل عبدالله لو كان يصلي من الليل) .

واته : باشتړین پیاو عبدالله یه ، نه گر شتیک له شه ودا بیدار کاته وه و نوژی تیا
 بکات .. نه وه بوو عبدالله (ﷺ) دواي نه وه زور به که می شه و ده نووست و زور به ی
 کاته کانی شه ی زیندو ده کردمه ^۲ . هر وها (نافع) هاوشیوه ی نه مه گنرایمه تیه وه و
 تیایدا هاتوه پیغمبر ی خوا (ﷺ) فرمویته ی : (ان عبدالله رجل صالح) به راستی
 عبدالله پیاوی باشه ..

" وژ له گه ل سونه تی پاکي پیغمبر ی خوادا (ﷺ) "

ابن عمر زور ده ستر و پنداگر بوو له سر سونه ت و هینده ی خه تی دهستی لی
 لاینه دده . به لگه ش له سر نه وه زوره ، له وانه :

۱ - له (نافع) وه ، ابن عمر شوین پی پیغمبر ی خواي (ﷺ) هه لده گرت له
 هر چیه کدا نوژی تیا بکرا دیه ، هه تا جار یکیان پیغمبر ی خوا (ﷺ) له ژیر دار ی کدا
 دابه زی دواي نه وه ابن عمر زوو ده چوه لای نه و داره و ناوی دده تا وه کو وشک
 نه بیټ ^۳ .

* - (قرن یان شاخ) ی بیر / دوو مناره یه له سر بیردا دوست نه کرین و ته خه یه کی له سر دانه نریت بۆ
 به ستنه وه ی گور یسه که پیته وه .

^۱ - هه فسه ی کچی عمر (ﷺ) و خوشکی عبدالله و دایکی نیماندارانه .

^۲ - صحیح بخاری و مسلم گنرایمه تیه وه .

^۳ - به وانه : اسد الغابه (۲ / ۲۴۱) .

۲ - هەر له (نافع) هوه ، له ابن عمر هوه ، دهلیت : پیغمبهری خوا (ﷺ)
 فهرمووی : (لو تركنا هذا الباب للنساء) نهگهر ئهم دهركایه مان بهجی هیشتا بهجی
 ئافرهتان باش بوو ... نافع دهلی : دواى ئهوه ابن عمر لهو دهركایه وه هات و چووی
 نهکرد ههتا وهفاتى کرد .^۱

۳ - هەر له (نافع) هوه ، له ابن عمر هوه ، له سهر پێگای مهککه سهری
 و لآخهکهی دهگرت (لغاوهکهی) و پێچی پێ ئهکردهو و ئهيووت : بهلکو سميک بکهوێته
 سهر سم ، واته بهلکو ئهمه خوا یه پێی و لآخهکهی بکهوێته سهر شوین پێی و لآخهکهی
 پیغمبهری خوا (ﷺ) . وادياره یغمبهری خوا (ﷺ) ی بینیه که لهو شوینهوه
 و لآخهکهی تیپهراندوه .

" ترسی ابن عمر (ﷺ) "

جاریک پیاوی به (ابن عمر) ی وت : ئهی باشتترین کهس ، یاخود ئهی کوپی
 باشتترین کهس . ئهویش فهرمووی : نه باشتترین کهسم و نه کوپی باشتترین کهسیشم ،
 بهلکو بهندهیهکم له بندهکانی خوا ، و تکارم له زاتی (الله) و لێی دهترسیم ، سویند
 به خوا واز له پیاو ناهینن تا بهههلاکهتیا ئهبن .^۲

بهروانه ، خوینهری بهرێز چۆن ئهم پیشهوا مهزنه نهخۆشی له خۆپازی بوون له
 خۆی دور ئهخاتهوه ... کهچی له پۆزگاری ئهمڕوماندا کهسانیک ئهبینین خۆبهزلزاین و
 له خۆبایی بوون خواردوویهتی و له بنچینهشدا له تهرزودا هیچ نرخیکى نیه ، بهراستی
 مروؤ زۆر سوک و بێ بایهخه کاتى قهدری خۆی نازانى . ههروهها کاتى قورئانی دهخویند
 دلی خشوعی دهبرد و فرمیسک لهچاوهکانیهوه دادهباری - له نافعوه ، دهلی : کاتى ابن
 عمر ئهم ئایهتهی دهخویند : ﴿ اَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ ... ﴾ سورة الحديد،
 آیه (۱۶) .

^۱ - پیاوانی جیی متمانهن : ابن سعد (۱۶۲ / ۴) مهبهستیش یهکیکه له دهراکانی مزگهوت (مسجد
 الحرام) .

^۲ - دانهپالهکهی (صحیح) ه : ابونعیم (۳۰۷ / ۱) .

واته : ئایا ئیتر کاتی ئەوه نەهاتوو بۆ ئەوانە ی که باوەریان هێناوه ، دڵەکانیان بە نووری ئیمان ملکهچ و پوناك بێتەوه ، ترسی خۆی تیدا برۆینن بە هۆی یادی بەردەوامی خواوه ... دەگریا هەتا گریان بەسەریدا زال ئەبوو^١ .

پەرسشی

میژوو چەند بەرەهەمیکی جوانمان لە پەرسشی (عبدالله) (ﷺ) بوو دەگوازیتەوه ، لەوانە :

١ - بەردیکی گەورە ی هەبوو که بۆ ئاوتیکردن هەلکۆلرا بوو ، هەتا ئەیتوانی لە ناویدا نوێژی ئەکرد و ئەوجا ئەچوووە سەر جیگا و سەر خەویکی ئەشکاند و دووبارە هەلەسایەوه دەستنوێژی دەگرت و نوێژی ئەکرد ، لە شەویکدا چوار تا پینج جار ئەمە ی دووبات ئەکردەوه !!^٢

٢ - بە نافع یان وت : ابن عمر لە مالهەیدا چی ئەکرد و خەریکی چی بوو ؟ وتی : ئێوه هەرگیز بەرگە ی ناگرن ، دەستنوێژی تازە بۆ هەموو نوێژیک و قورئان خویندنیشت لە نیوان نوێژیک و یەکیکی تردا^٣ .

٣ - هەر لە (نافع) هوه ، دەلیت : ئەگەر ابن عمر نوێژیکی جەماعەتی لە کیس چووايه ئەو شەوه هەمووی زیندوو ئەکردەوه بە نوێژکردن^٤ .

خۆشەویستی (ابن عمر) (ﷺ) بۆ پیغمبەری خوا (ﷺ)

لە (عاصم ی کوپی محمدی العمری) یهوه ، لە باوکیهوه ، دەلیت : هەر جاریک پیغمبەری خوا (ﷺ) باس کرا بێت ، (ابن عمر) دەستی بە گریان کردووه .

^١ - پیاوانی جی متمانەن : لو نعيم له (الحلیه) دا دەری مێناوه ، الارنؤوط (سی ٣ / ٢١٤) .

^٢ - پیاوانی جی متمانەن : الارنؤوط (سیر ٣ / ٢١٥) .

^٣ - پیاوانی جی متمانەن : ابن سعد دەری مێناوه (٤ / ١٧٠) ، الارنؤوط (سیر ٣ / ٢١٥) .

^٤ - پیاوانی جی متمانەن : حلیه الاولیاء (١ / ٣٠٣) ، الارنؤوط (سیر ٣ / ٢١٥)

وه یوسف ی کورې ماهک ، ده لیت : (ابن عمر) م له لای (عبیدی کورې عمیر)
بینی ، عه بید خمریک بوو باسی پیغه مېهری خوای (ﷺ) ده کرد و (ابن عمر) یش
فرمیسک له چاوه کانیوه دهاته خوار .. وه عبیدی کورې عمر ثم ثایه ته ی خویند :
﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ ... ﴾ سورة النساء ، آیه ۴۱ . واته : ده بیت حالی شو
خه لکه چوڼ بیت کاتې له هر میلله تیځ شایه تیځمان هیڼا ...

ابن عمر دهستی به گریان کرد ، نه ونه گریان ریش و کوشی تهر بوو ، پیاویک
نه ونه به حالی ابن عمر ناراحت بوو ، وهخت بوو به باوکم بلې قسه کانت کورت
که روه ، به راستی ماموستات نازاردا (واته ابن عمر) ^۱ .

همروهک (ﷺ) که سیکې زور دل ناسک و گریاو بووه له کاتې به سر کردنه وهی
قورئان و گوې لی بوونی دا . نافع ده لیت : هر گیز نه مدیوه ابن عمر ثم دوو ثایه ته ی
کوټایی سوره تی به قهره ی خویندې و نه گریا بیت : ﴿ ... وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ ... ﴾ سورة البقرة ، آیه (۲۸۴) .

واته : نه گهر نه وهی له دل و دهر و نتانا جیگیر بووه ، دهری خه ن یان بیشارنه وه
خوا دهر باره ی هر لیټان دهر پیسته وه ...

وه دهیفرموو : به راستی ناماریکی سهخت و گرانه (احمد گپراویه تیه وه)
همروه ها جاریک (ﷺ) ثم ثایه ته ی خویند : ﴿ وَبِالنِّفَاطِ ... ﴾ تا گه یشته
﴿ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ سورة المطففين ، آیه (۱ - ۶) . ده لیت نه ونه گریا و
هه نسکی دا بی هیژ و گیان بوو ، و نه یټوانی به رده وام بی له سر خویندنه وه . (احمد
گپراویه تیه وه)

^۱ - ابن سعد دهری هیټاوه (۴ / ۶۲) .

^۲ - واته : هاوار و ناله بو ته راز و بوزه کان ، نه وانه ی که له کیشانه و پټوانه دا فیل ده که ن (یان له
هه لسه نگاندنی خه لکیدا راست نالین ، نه وانه ی کاتیک شت له خه لکی نه که ن به زیاده وه یان به ته ولوی
لیټان و رده گرن ، که چی کاتې شتیان بو دهر پټوه یان ده کیشن لیټی دهر نه وه که میان دهر نه ی به فیل ،
نایا نه وانه گومان نابه ن که به راستی زیندوو نه کر ټنه وه ، بو پوژیکې زور سامناک و ترسناک و گه وره ، نه و
پوژه ی که هه موو خه لکی به پی دهر و ستن له به رده م دهسه لاتی په روه رڼا گری جیهانیان .

وه له (سمیری ریاحی) یه وه ، له باوکیه وه ، ده لیت : عبدالله ی کورې عمر بریک
 ټاوی ساردی خوارده وه ، دهستی به گریان کرد و ژور گریا ، پرسپاری لی کرا : له بهر
 چی ده گریه ؟ فهرمووی : یادی نایه تیکی پیروزم که وته وه : ﴿ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ
 ... ﴾ سورة سبا ، آیه (۵۴) . واته : نهوسا ټیر له نیوان نه مان و همرشتیک که نارهنووی
 ده که ن بهر به ست دانرا ..

وه زانیومه نه هلی ناگر نه ونده ی نارهنووی ټاو ده که ن نارهنووی هیچ شتیکی
 دیکه نا که ن ، وه خوای گه وره نه فهرمویت : ﴿ ... أَيْضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ
 ... ﴾ سورة الأعراف ، آیه (۵۰) . واته : (دوزخیه کان به دم هاوار و ناله وه) هاواریان
 له به هه شتی که ن ده کرد و لیان ده پارانه وه : نه ختیک ټاومان به سهردا بریژن ، یان به
 شمان بدن لهو پوژی ی خوا پی ی به خشیون .

چند مرواری یه که له ټاموزگاری یه کانی (ﷺ)

له (عبدالله ی کورې سبره) وه ، ده لیت : کاتی ابن عمر پوژی لی ده بوویه وه ،
 نه فهرموو : نه ی خوای په روه دگار بمکه یه کی لهو به ندانه ت که گه وره ترین به شیان
 هیه لهو خیر و چاکه یه دا که به میانیان دابهشی ده که یه ت و په خشی نه که یه ت ، و له و
 پووناکی یه ی پیگای پی پوناک ده که یه ت وه و پینومایی پی ده که یه ت و لهو به زه یه ی بلاوی
 ده که یه ت وه و له و پوژی یه ی ده بریژیت بو به نده کانت و له هه لگرتنی به لاو لی لادانی
 فیتنه دا ...^۱

وه له (مجاهد) وه ، له ابن عمر وه ، ده لیت : (همر به نده یه که شتیک له دنیا
 بیته به شی ، نه وه ټیلا له پله ی که م ده کاته وه له لای خوای گه وره ، با به خشنده یش بیت
 به سهریه وه .^۲

^۱ - پروانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۹۵) .

^۲ - پروانه هه مان سهرچاوه .

^۳ - هه مان سهرچاوه .

وہ پیی وترا : فلان کەسی ئەنصاری وەفاتی کرد ، فەرمووی : ڕەحمەتی خۆای لی بی ، ئەوجا پیی وترا ، سەد ھەزاری بە جی ھێشتووہ ، ئەویش فەرمووی : بەلام پارەکە ئەوی بە جی نہ ھێشتووہ .

وہ سبەتەکانی ابن عمر (ﷺ)

لیث ی کوپی سعد و غەیری ئەویش گێراویانەوہ ، دەلین : پیاویک نامەییەکی نووسی بۆ ابن عمر تییدا وتبوی کە داوا ئەکەم ھەموو زانستەم بۆ بنووسی .

ابن عمریش (ﷺ) بۆی نووسی : (لە راستیدا زانست زۆر و ھەمە چەشنەییە ، بەلام ئەگەر توانیت بە جۆریک بەلیقای ڕەوھردگار بگھیت کە باری سەرپشتت سوک بی خوینی خەلک و ڕوگت خالی لە مال و سامانیان و زمانت بەستراو بی لە ناموسیان و پەییوەست و مولتەزیم بی بە کاروباری کۆمەڵی مۆسڵمانان ، ئەوہ ئەو کارە بکە ^١ ...

ھەرۆھا ابن عمر ڕەزا و ڕەحمەتی خۆای لەسەر بیئت زۆر موحاسەبەیی دەرونی خۆی دەکرد و بەرەدەوام و بەشیۆییەکی دەوری ھەڵدەسابە لە خۆپەرسینەوہ و پاکژکردنەوہ و خاوین کردنەوہی دل و دەروونی ..

ابن شھاب دەلێت : جاریک ابن عمر ویستی نەفرەت لە خزمەتکاریک بکات ، فەرمووی : (یاخو نەفر ...) و تەواوی نەکرد و فەرمووی ھەزناکەم ئەم وشەییە لە زارم بیئەدەر ^٢ . وە لە (میمونی کوپی مھران) ھوہ : پیاویک لە کوپانی (عبداللہ ی کوپی عمر) داوای پۆشاکی لی کرد و وتی : جلەکانم دپاون ، ئەویش فەرمووی : دەی پینەیی کە و دواتر لەبەری کە ، کوپەکەیی ئەمەیی پی ناخۆش بوو ، (عبداللہ) ش پیی فەرموو : چیتە ! لە خوا بترسە و لەو کەسانە مەبە ئەوہی خوا پیی بەخشیون لەناوسک و لەسەر پشتیان ھەڵیدەگرن .

^١ - بڕوانە : سیر اعلام النبلاء (٢ / ٢٢٢) .

^٢ - ھەمان سەرچاوە (٢ / ٢١٨) .

به خشینی له پیناوی خوادا

ابن عمر (رضی اللہ عنہ) ئەگەر زۆر موعجبی شتیکی خۆی ببوایه دهیبه خشی ، نافع ده لیت : بهنده کانی به میان زانیبوو ، بۆیه یه کیکیان ئەم ئاکاره ی ابن عمری قوستانه وه و بهردهوام له مرگهوت دهمایه وه ، ابن عمریش (رضی اللہ عنہ) که بهم حاله وه بیینی خوشیویست و ئازادی کرد !! هاوه لانیشی پینان وت : ئەه ی ئەبا عبدالرحمن سویند به خوا دهتخه له تینن و راست ناکهن . ئەویش فرمووی : ده ی همرکس به خوادا (واته به خوا په رستی و پرو له خوا کردن) بهمانخه له تینن بۆی دهتخه له تینن .. قهیدی نی یه .

هه لۆیستی له ئاست میرنشینی و فیتنه گاندا

عبدالله ی کوپی عمر بیزار و وهرس بوو له میرایه تی (ئیمارهت) و .. ههروه ها که نارگیری کرد له فیتنه که و تاییدا به شدار نه بوو .

له (عاصم) وه ، ده لیت : مروان به ابن عمری وت (دوا ی مردنی یزیدی کوپی معاویه) وهره دهستت بینه بابهیعهتت بدهینی ، چونکه تو گه وه ی عه رب و کوپی گه وه که ییشیتی ..

ئەویش فرمووی : ئەه ی چی به ئەه لی پوژه لات بکه م ؟

وتی : لییان ددهین تا بهیعهت ددهن .

فرمووی : ده ی سویند به خوا هه زناکه م هه فتا سال ملکچه م بن ، به لام به شمشیری من ته نها پیاویک بکوژریت .

ههروه ها (رضی اللہ عنہ) سه لامی ده کرد له (الخشبه) و (خوارج) ییش له کاتی که دا ئەوان خه ریک بوون له گه ل یه ک شه ریان ئەکرد ، و ده یفرموو : ئەوه ی بلی (حی علی الصلاه) واته (هه لسن وهرن بۆ نوێژ) له گه لی دیم و وه لامی دده مه وه و هه مرکه سییش بلی (حی علی قتل اخیک المسلم) هه لسه وه بۆ کوشتنی برا موسلمانه که ت و خواردنی مال و سامانی ، ئەوه به ده م داوا که یه وه نایه م ^۱.

^۱ - ابن سعد ده ری هیناوه (۴ / ۱۶۹ ، ۱۷۰) و الارنوط ده لیت : دانه باله که ی (سند) هکه ی (حسن) ه

" فرمانگردنی به چاکه و نه می گردنی له خرابه "

نه گمر چی ابن عمر (ﷺ) که نارگیر بوو له فیتنه و خویشی له میرنشیني و جینشینایه تی به دور نه گرت ، به لأم نهو دوره پیریز له سردم و چاخی خوئی نه نه ژیا ... به لکو برده وام ده چووه ژیرباری وتنی قسه ی هق و له پیناری خوادا له لومه ی هیچ لومه کاریک نه ترساوه .. نهو دهیزانی که فرمانگردن به چاکه و پیگری کردن له خرابه تومری همره گهره ی نه م ناینه یه و نهو ده ستهاریه که نیسلامی له سر ده سوپیتوه ، به لکو پیناگری و چوونه ژیر باری قسه ی حق هوئی وه فاتی (ابن عمر) بوو (ﷺ) .

له (اسحاقی کوپی سعیدی کوپی عمری لومه ی) یهوه ، له باوکیهوه ، له ابن عمرهوه ، ده لیت : ابن عمر هه لساوه له کاتیکدا (حجاج) وتاری نهدا ، پیی فرموو : (نهی دوژمنی خوا !! که حمره می خوات شکاند و بی شمرمیت تیدا کرد و مالی خوات پوخاند ..

(حجاج) یش وتی : نهی نهو شیخه ی خه له فای ، نهو جا که خه لکه که بلاوه یان لی کرد حجاج یه کی له ده ست و پینکانی نارد و حمره یه کی ژه مرای هه لگرت و دای له (ابن عمر) و نه خویشی خست و پییهوه وه فاتی کرد .

نهو جا حجاج چوو بولای وه که به سر کردنهوه ی ، سه لای کرد ، وه لای سه لامه که ی نه دایهوه ، و قسه می له گهل کرد ، به لأم وه لای نه دایهوه ^۱ . نهو بوو حجاج فرمانی کرد بوو به هه لگرتنی چه که له حمره مدا !

وه بخاری دمرهینانی کردوه ، ده لیت : حجاج هات بولای ابن عمر کاتی له سر جیگه ی که وتبوو پرسى : نیستا چونی ؟ ابن عمر (ﷺ) فرمووی : ده سازم ، وتی :

^۱ - حجاج / حجاجی کوپی یوسفی په قهقی یه ، که سکی ستمکاری فرمودروای ناپاک بوو سالی (۹۵) مردوه ، زه هه بی ده لیت : که سکی ستمکار و زهر به ده ست و پیس و خوینرپژ بووه .. نیمه ش له بهر نهوه قسه ی پی ده لیتین و خوشمان ناویت ، به لکو له بهر خوا رقصان لیته تی ، چونکه نه م کاره مان باشترین و توندترین به ندی باوره .. و له ناو نهو دریا ی تاوانه یدا چاکه یشی هه بووه ده دیده نه ده ست خوا .. سیر اعلام النبلاء (۴ / ۳۴۲) .

^۲ اوانی جی متمانه ن : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۳۰) .

کې لږي دايټ ؟ فرمووی : نه وه ليدام که فرمانی کرد بوو له پژيکدا چهک هه لږي که حرامه (واته حجاج) .

به جوړه موسلمان دهبی ثاويتهی واقع بيت و جی دهستی ديار بی له فرمانکردن به چاکه و پږيگری کردن له خراپه .. و دووره پريز نهبی له کومه لگاکی بؤ نه ووی باتل و ناهق پی پانه کيشن و حق و راسته کان ون بن .

" وفاتی ابن عمر (رضی الله عنه) "

له (سعیدی کوړی جبر) هوه ، ده لیت : ابن عمر له سهرمه رگدا ، فرمووی : خهفت بؤ هیچ شتیکی دنیا ناخوم ته نها سی شت نه بی : تینویتی گهرمای نیوه پروان (کاتی به پژوو بوون) و هه لسان و زیندو کردنه ووی شهو ، هه روه ها نه ووش که دژی (کومه لی تاو نبار که - الفنة الباغية) شهرم نه کرد (واته حجاج) ^۱ .

ده سا رمزای خوات لی بیت ، دهبی وینهی تۆ له کوئی بینین له بؤ ثاینه کهی و له خواترسان و زاست و ترسی و ثاهی له پهرومردگاری ، که سیك جینشینیایه تی پی بسپیږدریت په تی کاته وه ، و له لایه ن که سیکی وهک (عوسمان) دادوه ری پی بدریت ، په تی کاته وه و له لایه ن (علی) ویلایه تی شامی پی بدریت ، په تی کاته وه و لی هی ه لیت .. به راستی خوی گه وره هه رکه س بیهوی بؤ لای خوی دهیبات و رینمونی دهکات ^۲ .

^۱ - دانه پاله کهی (صحیح) : ابن سهد دهری هیناوی (۴ / ۱۸۵) .

^۲ - بیوانه : سیر اعلام النبلاء (۳ / ۲۳۵) .

" ٤٦ - جلیب (ﷺ) "

" پیغمبري خوا (ﷺ) به بازووی خوئی هه لیگرت !! "

هاوه لیکی پایه بهرزه .. که سیکه نه خاوهن دارایی و نه جوانی ، به لām خاوهنی باوه پیکه جیگیرتر له کیوه کان ..

به راستی خودا سهیری وینه و لاشه مان ناکات ، به لکو له دلکانمان و له کرده و کانمان دهروانی .. وه دلکان جیگای سهرنجی پهروردگارن .

(حسن) به پیاویکی وت : (دلّت تیمارکه ، چونکه نه وهی خودا له بهنده کانی خوئی دهویت سهلامه تی دلپانه) .

وه خاوهنی ئەم چیرۆکه له دنیا دا جگه له باوه پیکه هیچی شک نه نه برد .. ابو برزه ی نه سلهمی چیرۆکی ژنه ئانی (جلیب) مان بهم شیوه به بو دهگیریت وه ، ده لیت : جلیب به کی بوو له پشتیانان ... وه هاوه لانی پیغمبري خوا (ﷺ) عاده تیان کرد بوو نه گهر کچیان هه بوايه نه یانده دا به شوو هه تا پیغمبري خویان (ﷺ) لی ناگادار نه کرده وه تا بزانهن نه دهیوی یان نا ...

نه وه بوو جاریک پیغمبري خوا (ﷺ) به پیاویکی له پشتیانان فهرموو : یا فلان زوجنی ابنتک . نه ی فلان کچه که تم بدهیه .. نه ویش وتی : به لی ، جاکی له تو باشتر .. فهرمووی : (انی لست لنفسی اریدها) من بو خۆم داوای نا کهم .

وتی : نه ی بۆکی ، فهرمووی : بو جوله بیب وتی : نه ی پیغمبري خوا (ﷺ) با بزانه دایکی کچه که ده لی چی ..

هات بو لای دایکی کچه وتی : پیغمبري خوا (ﷺ) داخوازی کچه که تی کردوه ، وتی : به سهر چاو .. جاجی له وه باشتره ، کچه کهم بیته خیزانی پیغمبري خوا (ﷺ) .. نه ویش وتی : نایه وی بو خوئی ، به لکو بو جوله بیب ، وتی : به راسته ؟ سویند به خوا نایده مه جلیب .

نه وه بوو کاتی باوکی کچه که هه لسا بگه ریت وه بو لای پیغمبري خوا (ﷺ) و وه لām که ی پی بگه یه نیت .. کچه که یان به شهرمه وه وتی : کی منی له ئیوه خواستوه ؟ وتیان : پیغمبري خوا (ﷺ) .

وتی : دهی ئەتانهوی فەرمانی پیغمبر خا (ﷺ) ږهت که نه وه ؟ بمدره
دهستی بهراستی دلنایام که نه ویلم ناکات .

نه وه بوو باوکی که چوو بولای پیغمبر خا (ﷺ) پئی وت : ئەوا دهیده مه
دهستی تو ، بفهرموو بیده به جلیبیب (اسحاق کوږی عبدالله ی کوږی ابی تهله) به
ثابت ی گوت : ئەزانی پیغمبر خا (ﷺ) چ دوعایه کی بو نه و کچه کرد ؟
پرسی : چ دوعایه کی بو کرد ؟

وتی : (اللهم صب عليها اخير صبا ولا تجعل عيشها كدا) واته : ئەی پهروهر دگار خیر و
بیږی به سهر دابرژه و مهیل ژبانی مهینه تی و کوږه وهری بیت .
ثابت دهلیت : نه وه بوو پیغمبر خا (ﷺ) کچه کی له جلیبیب ماره کرد ،
وه له یه کی له غزاکانیدا پیغمبر خا (ﷺ) پرسى ؟ (هل تفقدون من احد ؟) کهس
هیه دیار نه بی و به دوایدا بگهړین ؟
وتیان : فلان و فلان دیارنن .

ديسان فهرمووی : (هل تفقدون من احد ؟)

وتیان : فلان و فلان .

نه مجارهش فهرمووی : (هل تفقدون من احد ؟)

وتیان : نه خیر ... ئیتر هر نه وانه ی که وتمان .

فهرمووی : (ولكن افقد جلييبا فاطميه في القتل) به لām من به دواى جلیبیب دا
ده گهړیم له ناو کوژاوه کاندا بوی بگهړین .

گهړان تا دوزیان وه له نیوان هوت که سدا که وتبوو که کوشتبوونی و دواتر
خویشی کوژا بوو .

پیغمبر خا (ﷺ) فهرمووی : (هذا مني و انا منه ، اقتل سبعة ثم قتلوه ؟ هذا مني و
انا منه ، اقتل سبعة ثم قتلوه ؟ هذا مني و انا منه) .

ده فهرمووی : جلیبیب له منه و منیش له نهوم ، هوت که سی کوشتووه و نه و جا
کوشتویانه ؟ نه له منه و منیش له نهوم هوت که سی کوشتووه و دواتر کوشتویانه ؟ ،
نه له منه و منیش له نهوم .

نهوجا پیغمبري خوا (ﷺ) هه لیگرت و هاوه لانیش گوڤیان بۆ کهند .. نهو جیهکی نه بوو له سهری داینین بیجگه له باله کانی پیغمبري خوا (ﷺ) هه تا خستیانه ناو گوڤه کهی .

ثابت ده لیت : نهو بوو له ناو نه نصاردا هیچ بیوژنیك نه بوو له بیوژنه کهی جلیبب بژیوتر^۱ .

بهراستی نه مه پیروزی و بهرکه کهتی گوڤرایه لی و فرمانبرداری پیغمبري خوا (ﷺ) وه بهرکه کهتی دوعای سهرومه . وه نه مه چیرۆکه چه ندین ئاموزگاری و په ندی له خوگر تووه که ناشاررینه وه ، له وانه : -

ئاینی ئیسلام (دین) ی پیش مال و جوانی خستوو .. ههروهك له م فرموده دا (لامة سوداء ذات دین افضل) واته : که نیزه کیکی نه سهری دیندار باشتره ، به لام نه مه ، وه ها ناگه یینیت که ئیسلام مال و جوانی رته ده کاته وه ، نه خیر ، به لکو پیشوازی له جوانی یهك دهکات په یوه ست بی به شرعی پاکه وه و پیشوازی له مال و سامانیك دهکات که له خو بوردویی له گه لدا بیت .. وه ئیسلام هه رگیز دژی فطره تی مرقایه تی نیه ، به لکو ئامانجی په رومرده کردن و بژاردن و راستکردنه وهی خواسته کانه ، و ستایش بۆ په رومردگار ..

^۱ - هیشمی ده لیت : : له (صحیح) دا هاتوو به بی باس کردنی داخوازی و زهواج : احمد گتیراویه تیه وه و پیاوانیشی پیاوانی (صحیح) ن . المجمع به ژماره (۱۵۹۷۷) .

" ٤٧ - طفیل ی کورې عمرې دوسی (ﷺ) "

" خاوهنې پوناکی "

هاوه لایه تی پیغمبرې خوا (ﷺ) ی کردووه . گه وره و فرمانرو شتوو بوو و له ماقولانی عمره ب بووه له هوزی دوس (و دوس نه وه یکن له (الازد) .
وه (طفیل) نازناوی (خاوهنې پوناکی) ی هه بوو ، له مه کهه پیش هیجره ت موسلمان بووه .

هشامی کورې الکلبی ، ده لیت :

بویه طفیل ی کورې عمرې کورې طریف به (خاوهنې نور) ناوړا ، چونکه جاریک به پیغمبرې خوا (ﷺ) ی وت : نهی پیغمبرې خوا (ﷺ) ! دو سیه کان زینایان له ناو بلاو بوتوه ، له بهر نه وه دوعایان لی بکه .

نه ویش فرموی : (اللهم اهد دوسا) نهی پرموردگار پینموی دوسه کان بکه .
پاشان طفیل وتی : نهی پیغمبرې خوا (ﷺ) ! بمنیره بولایان و بهلگه یه کیشم پی بده ، فرموی : (اللهم نور له) پرموردگار پوناکی پی بده . نه وه بوو له نیوان چاوه کانیدا پوناکی یه که ددره وشایه وه ، طفیل وتی : نهی پرموردگار نه ترسم پیم بلین که سیکی نابوت و شیواوه نه وه بوو پوناکی یه که گوازیه وه بو سهریکی قامچی یه که ی و له شمری تاریکدا پرشنگی دداو ددره وشایه وه ، له بهر نه وه ناوړاوه (خاوهنې پوناکی) .^١

بهو جوړه نه بی بانگخواز .. دوعا له هوزه که ی نه کات ، به لکو دوعایان بو بکات ...
وه که چاولیکردن و شوین پیته لگرتنی پیغمبرې خوا (ﷺ) و په لهی هاتنی سزای نه بیټ ، به لکو نه مه خواجه پینموی وهرگرن .

همروه که و تراوه : (الابالصبر تبلغ ما تريد و بالتقوى يلين لك الحديد) واته :
ناگاداربه که به نارامگرتن ده گه یت به هر شتی بته وی و به له خوا ترسان ناسنت بو نهرم ده بیټ .

^١ - ابن عبد البر له (الاستيعاب) دا گپړاویه تیه وه (٥ / ٢٢٣) .

ئەوجا طفیل چوو بۆ بانگه‌وان کردن له‌ناو هۆزه‌که‌یدا و له‌سه‌ر ده‌ستی ئەو خوای په‌روم‌دگار ه‌دايه‌تی دان ، ئەوه بوو کاتی پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) کۆچی کرد بۆ مه‌دینه طفیل به‌ خووی و (٩٠) خیزان له‌ ماله‌کانی دوس که موسلمان بوو بوون هاتن بۆلای پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) .

طفیل (ﷺ) له‌ جه‌نگی (یه‌مامه) دا له‌گه‌ل موسلماناندا ئاماده‌ بوو له‌گه‌ل (عه‌مری) کورپیدا له‌ خه‌ونیدا وه‌ک ئەودی سه‌ری تاشراو بی‌ت و ژنیک ده‌یخاته ناو دامینی‌هوه^١ ، کورپه‌که‌شی هه‌ولی ده‌دا پییدا بگاته‌وه ، به‌لام نه‌گه‌یشت .. یه‌که‌مینی ئەوه‌ی گه‌یاند که ئەکوژری‌ت و سپارده‌ ئەکری‌ت و کورپه‌که‌شی سوره له‌سه‌ر شه‌هادت ، به‌لام له‌ جه‌نگی (یمامه) دا به‌ ده‌ستی ناهینی‌ت . وه‌ هه‌روایش بوو طفیل شه‌هید بوو ، کورپه‌که‌یشی مایه‌وه‌ تا له‌ پوژی (یه‌رموک)^٢ دا شه‌هید بوو (ﷺ) .

^١ - ئەو ئاڤره‌ته‌ی له‌ خه‌وه‌که‌یدا بینیبووی زه‌وی یه‌ .. وه‌ک له‌ فه‌رموده‌یه‌که‌دا هاتووه ((تحفظوا من

الارض فنها امکم)) گه‌رانی گرێویه‌یه‌وه . واته‌ : پارێزگاری له‌ زه‌وی بکه‌ن ، چونکه‌ دایکتانه .

^٢ - بروه‌نه : البدایه‌ والنه‌ایه‌ (٥ / ٤٥) .

٤٨ - خبيب ی کورپی عدی (ﷺ)

" رېښ و شکومهنديی دوستانی خودا "

نه نصاری شهید ، داستانی قوربانیدان و خوبهخت کردن و ثایهت و نیشانهی خهبات و فیداکاری .. خبيب ی کورپی عدی .. ئای چهنده نوممتهی ئیسلام ئاتاجی نمونهی وهک (خبيب) له پوژگاریکدا دلسؤزی تیا وشک بووه و خهلکی بارهشیان به دنیااا کردووه ... و خهبات له پیئاوی ئهم ئاینه پایهبهرزدا کهم بوتهوه .

خبیب (ﷺ) له جهنگی بهدر و ئوحد وهک پالهلوان بهشدارى کردووه ، چیرۆکی پوژى (الرجیع)یشی ههرگیز لهبیر ناکریت .

ئهم چیرۆکه کامهیه ؟ سهرحاوهی چیرۆکی (رجیع) لهوهوه بوو ، نوینهرانیک له هۆزهکانی (عضل و قاره) هاتن بولای پیغمبهری خوا (ﷺ) و باسی ئهوهیان کرد که دهنگ و ههوالی ئیسلامیان پی گهیشتهوه و ئیستا پیوئیستیان به پیاوانیکه لهو ئاینه شارمزیان کات و قورئانیان بو بخوینن ..

پیغمبهری خوا (ﷺ) ژمارهیهک له بانگخوازانی لهگهلدا ناردن بهسهرکردایهتی (عاسم ی کورپی ثابت) و ههمووان بهری کهوتن تا گهیشته نیوان (عسفان) و (مهککه) و نزیک ئاوهکانی (هذیل) لهوی هاوهلان ههستیانکرد که وهفدهکه ناپاکی یان لهگهل کردوون و درویان کردووه ... ئهوه بوو دهستهکه هاواریان کرده هۆزی (هذیل) بهسهر هاوهلانهوه .

هاوهلانیش پهنايان برده چهکهکانیان تا بکهونه شهر لهگهل ئهو ناپاکانه و ئهوانهش که هاوکاری یان کردن له هۆزی (هذیل) ، بهلام شهرکردنی چهند کهسیک که به پهنجهی دهست دهژمیردرین لهگهل نزیکهی سهه تیرهاویژدا که هۆزهکهیانیان له پشتهو توانایان دهنی چی به چی دهکات ؟

لهبهر ئهوه زۆری نهبرد عاصم و هاوهلهکانی کوژران و سی کهسیان ناچار بوون خویان بدن به دهستهوه ئهواينش ، خبيب و زیدی کورپی الدثنه و عبدالله ی کورپی

١ - بووداوهکانی ئهم چیرۆکه دواى غهزای (ئوحد) له سالی (٢) ی کوجیدا روویدا .

طارق بوون . ئەوە بوو (هذلي) یەکان کردنیان بە کۆیلە و بردنیان بۆ مەککە تا لەوی بیانفرۆشن .

ئەمەش مانای ئەوە بوو کە بیانخەنە ژێر دەستی ئەو پیاو کۆژانەی لە مەلاسدا بوون بۆیان و چاوەڕێی دەرەتییکی وابوون ، چونکە ئەو چەند کەسە لەو ھاوولانە بوون کە لەگەڵ پیغمبەری خوا دا (ﷺ) لە جەنگی بەدرو ئوحد جەنگا بوون ، بۆیە ئەهلی مەککە دەیانویست تۆلەیان لی بکەنەو و شیفای دلایان بیست .^۱

با باسەکە بۆ پیشەوا (بخاری) بە جی بیلین بزانی چۆن باسی چیرۆکەکیان دەکات لە ئەبی ھریرەو ، دەلیت : پیغمبەری خوا (ﷺ) دە کەس لە ھاوولانی نارد بۆ ھینانی ھەوال و عاصم ی کوپی ثابت ی کردە فەرمانزەوایان ئەوان بەرێ کەوتن تا گەیشتنە (الھد) لە نیوان (عسفان) و (مەککە) کە جیگایەک بوو دەگەڕایەو بۆ ھۆزی (هذیل) پێیان دەوترا (بنولحیان) ... لەوی نزیکە سەد کەس لە تیرھاویژانی ئەو ھۆزە شوین پێی ھاوولانیان گرت تا لە جییەکا کە لی دابەزیبوون پاشماوھی ناو کە خورمایان دیتەو کە خوارد بوویان وتیان : خورمای یەثریە و ھو جۆرە شوینیان کەوتن . کاتی عاصم و ھاوولەکانی ھەستیان پی کردن ، پەنایان بردە جیگایەک ، بەلام ئەوان دەورەیان لی دان و پێیان وتن : دابەزن و ھەرچی یەکتان پێیە تەسلیمان بکەن ، پەیمان و بەلێنتان پی ئەدەین کە ھیچ کەسیکتان لی نەکوژین .

عاصم ، فەرمووی : سەبارەت بە خۆم ، ناچمە ژێر باری (سایە) ی بی باوھران ئەی پەروردگارا ھەوالی ئیمە بگەینە بە پیغمبەرەکەت ... ئەوانیش تیربارانیان کردن ، عاصم و شەش کەسی کەیان لی کوشتن ، ژمارەییکیان چوونە ژێر پەیمان و بەلێنەکیان ئەوانیش ، خبیب و زەیدی کوپی الدثنە و پیاویکی تربوون^۲ ... بەلام ھەر ئەوئەندە لەوی سی ھاوولە چەکەکانیان دانا و دەسەلاتیان بەسەریاندا زال بوو دەست و پێیان بەستەو .

ئەوە بوو پیاوی سییەم وتی : ئەمە سەرەتای ناپاکی یە ، سویند بەخوا شوینیان ناکەوم و لەگەڵتان نایەم ھەروە ھاوولانم (مەبەستی کوژاوەکانە) .

^۱ - بڕوانە : فقہ السیرە / ی غەزالی (۲۹۴) .

^۲ - عبدالله ی کوپی تاریق بوو ھەروە لە پریوایەتەکی پێشودا ھاتوو .

ئەوانیش پرایانکیشا بەدوای خۆیاندا ، بەلام کاتی خوگری کرد لەوەی لەگەیاندا
بەروات و پێگەی پێ نەدان ببەن ، کوشتیان ، (خبیب و زەید)یان برد و لە مەککە
فرۆشتنیان ئەوەبوو کورانی (حارث ی کوپی عامری کوپی نوفل) (خبیب) یان کپی ،
خبیب پۆژی بەر (حارث ی کوپی عامر) ی کوشتبوو ، ئەو بوو بە بەندکرایی لایان
مایهوە تا بپاری کوشتیان دا ، ئەویش پێش جیبەجی کردنی بپارەکه داوای
گوێزانیکێ لە یەکی لە کچانی (حارث) کردبوو بۆ مو تاشین ئەویش پێی دا بوو دواتر
ئافرهتە دەبینی کوپیکێ بچوکی بە بێ ئاگای ئەم چوووته لای (خبیب) و ئەبینی لەسەر
رانی دانیشتوووه و (خبیب)یش گوێزانەکی بە دەستەوهیە ئافرهتەکه تۆقی و
خبیب) بەمە زانی و فەرمووی : ئەترسی بیکوژم ؟ ئەو من نیم شتی وا بکەم .

ئەو ئافرهتە دەلیت : سویند بەخوا هیچ بەند کراویکم نەدیوه باشتر لە (خبیب) ،
سویند بەخوا پۆژیکیان بینیم بۆلە ترییەکی بە دەستەوه بوو دەخوارد ، لە کاتی کدا
دەستیشی بە ئاسن بەسترا بوو ، لە مەککەش هیچ بەروبومێک نەبوو ، دەلیت : ئەو
پۆزی یەک بوو لە لایەن خوای پەروەردگارەوه بە (خبیب) درابوو . ئەو جا که لە حەرەم
هینایانە دەرەوه تابیکوژن لە دەرەوی حەرەمدا ، خبیب وتی : بێلن با دوورکات نوێژ
بکەم ، ئەوانیش وازیان لی هینا تا دوو پکاته نوێژەکی کرد و فەرمووی : سویند بەخوا
لە بەر ئەو نەبواوە که پێم بێلن لە مردن ئەترسیت بەردەوام دەبووم لە نوێژ کردندا ، ئەو
پەروەردگار هەموویان بە ژمارە ئامارکە و وە یەکەیهکە بە پەرتەوازیی بیانکوژە و هیچ
کەسیان لی مەهیلە ، فەرمووی :

ولست أبا لي حين اقتل مسلماً   علی أي جنب كان في الله مصرعي

و ذلك في ذات الاله و ان يشأ   یبارک علی أوصال شلو ممزع

ئەوجا (ابو سروعه عقبە ی کوری حارث) هەلسا کوشتی .

بەو جوژه (خبیب) ئەو کەسە بوو سوننەتی ئەنجامدانی دوورکات نوێژی بۆ
موسڵمانان دامەزراند لە کاتی کدا بە بەستراوەیی بکوژریت .

١ - ماناکە ی / گرنگ نیە بەلامەوه کاتی بە موسڵمانی دەکوژیم بە هەر باریک و لە هەر لایەکەوه بێت لە
پێتو خوادایە ، ئەمەش ئەگەر خوای پەروەردگار ویستی لەسەر بێ ئەو پارچە پارچە کراوانە ی لەشم
پیرۆز دەکات .

دواتر (أبو سروعه) موسلمان بوو ، فەرمودەیشی لە پێغه مبه‌ری خوا وه (ﷺ) گێراوه‌ته‌وه . وه خودای په‌روه‌ردگار دوعاکه‌ی (عاصم) ی گێرا کردوو هه‌والی ئه‌وانی گه‌یانده‌ پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) .

سعیدی کوپی عامر ده‌لێت : ناگاداری کوشتنی (خبیب) بووم ، قوره‌یش گوشتی له‌شی پارچه‌ پارچه‌ بریبوو ، ئه‌وجا له‌سه‌ر ته‌خته‌یه‌ک هه‌لیان گرت و وتیان : ئایا حمز ئه‌که‌یت (ﷺ) له‌ جێی تۆدا بوایه ؟ فەرمووی : سوێند به‌خوا حمز نا که‌م من له‌ناو مال و ئه‌هلی خۆمدا بم و (ﷺ) یه‌ک تاکه‌ درکیکی پیاچی^١ .

و له‌ ابراهیمی کوپی اسماعیله‌وه ، ده‌لێت : جعفری کوپی امیه‌ له‌ باوکیه‌وه هه‌والی پێدام ، که‌ پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌ ته‌نها ناردمی وه‌ک هه‌والده‌ریک به‌سه‌ر قریشه‌وه .

ده‌لێت : منیش هاتم بۆلای ئه‌و ته‌خته‌یه‌ی (خبیب) ی له‌سه‌ر دانرا بوو ، هه‌ر ئه‌ملاو لایشم ده‌کرد نه‌با که‌سی بمبینی ، ئه‌وجا هه‌لزنه‌م پیایدا و (خبیب) م له‌ قه‌یده‌کانی کرده‌وه ، ده‌بینم که‌وته‌ سه‌ر زه‌وی ، بۆ ساتێک روم لی وه‌رگێراو چومه‌ ئه‌و لاتر تابزانم که‌س دیار نیه‌ ، ئاوێم دایه‌وه‌ ده‌بینم (خبیب) نه‌ماوه‌ وه‌ک ئه‌وه‌ی زه‌وی قوتی دا بێت .. هه‌تا ئه‌م سه‌عاته‌ش که‌ بۆتی ده‌گێرمه‌وه‌ (خبیب) (په‌زای خوای لی بیت) نه‌بینراوه‌ته‌وه‌ و شوینه‌واری نه‌بووه .^٢

^١ - بڕوانه / صفة الصفوة (١ / ٢١٥) .

^٢ - هه‌مان سه‌رچاوه .

" ۴۹ - زیدی کوری خهتاب (ﷺ) "

" تۆ چۆن شههادەنت ئەوی منیش هەروا ئەمەوی "

ئەزانن کى یە ؟ ناوەکە لەبەرکەن ، چونکە مەزۆ لەگەڵ ئەو کەسدا لێپرسینەوی لى ئەکرى کە خوشى وىستوو .

" زیدی کوری خهتاب (ﷺ) "

سەرورە شەهید و خەباتکارى لە خواترس ، ابو عبدالرحمن ی قورەیشى عەدوى یە ، براى پيشه‌وای مۆسڵمانان عمرى کورى خەتابە .
وہ لە عمر گەرەترە و پيش ئەویش مۆسڵمان بوو . کەسیكى ئەسمەرى بالابەرز بوو ، لەبەر و غەزاکانى تریشدا ئامادە بوو .
پيشه‌وا (عمر) پۆزى بەدر پى و ت : تۆ (درع)^۱ دەکى من لەبەرکە . ئەویش وتى : منیش وک تۆ شەهادەتم ئەوى .

دەلیت : ئەو جا کەسیان لەبەریان نەکرد و وازیان لى هینا .

زەیدی کورى خەتاب (ﷺ) پۆزى (یمامە) ئالای مۆسڵمانانى هەلگرتبوو ئەو بوو مۆسڵمانان بۆ دوژمنان بەدرکەوتن (کەوتنە بەردەستیان) تا (بنو حنیفە) لە جەولەیه‌کى شەرەکەدا دایان بەسەر چادرگەکە ...

زەیدیش بەو عەرەبە دەشتەکى یانەى ناو مۆسڵمانان کە هەلاتبوون دەوت : بۆ کوئى هەلەدین و پاشان بە هەموو دەنگى هاواری کرد : چادرگە بە جى مەهیلن و فرارمەکەن . ئەى خوای پەروردگار من داوای لى بوردنت لى ئەکەم لە هەلاتنى هاوەرەکانم وە بى بەریم لەوى (مسلیمه) کردوویەتى و هیناویەتى ، ئەوجا بە ئەوپەرى توانای پوبەرەوى دوژمنانى خوا وەستا و شمشیرەکەى بۆ خستە کار هەتا کوژرا و ئالاکەى کەوت ، ئەوجا (سالم ی مەولای ابى حنیفە)^۲ هەلگرت ئەوجا مۆسڵمانان

^۱ - درع / کراسى ئاسنین (چنراو لە ئاسن ، بۆشەر بەکاریان دەهینا) .

^۲ - پيشتر باسى ژيانى کراوە (ﷺ) .

وتیان : ئەى سالم ئەترسین لەولایەى تۆوه بێن بۆمان ئەویش فەرموو : (ئەگەر وابى و لەولایەى من پارێزگارى لى ئەکەم بێن بۆتان ، ئەوا خراپترین ھەلگری قورئان منم)^١ .

عمری کوپی خەتاب (ﷺ) زۆر خەفەتى بە شەھید بوونی براکەى دەخوارد و لە یادى دەرئە ئەچوو .. سۆز و عەتفی بۆى زۆر بوو ... ھەمیشە ئەیفەرموو : پێش من موسلمان بوو ، وە پێش منیش شەھید بوو . ھەرۆھا ئەیفەرموو : ھەرکە شەنەى با ھەلەدەکات بۆنى زەھیدی لى ئەکەم^٢ ...

(پەمزاى خاویان لى بێت)

---

^١ - بېروانە : صفة الصفوة (١ / ٢٢٢) .

^٢ - بېروانە / سیر اعلام النبلاء (١ / ٢٩٨) .

" ۵۰ - ثابتی کوړی قیس (ﷺ) "

" وتاریږئ پشٹیوانان "

لهو پشٹیوانان په که دالده و پشٹیوانی یان له موسلمانان کرد .. و شوین ئه و
پوناکی یه کهوتن که بؤ پیغه مبهړی خوا (ﷺ) دابهړی ..

وتاریږئ ئه نصاره ... و یه کیکه له هاو له نه جیبرزاده کان ، له به دردا به شدار
نه بووه ، به لام له ثوحد و به یعتی (رضوان) دا ناماده بووه .

ثابت (ﷺ) دهنگی کی بلندی هه بوو ، وتاریږئ کی پوهانیږئ بوو ، کاتئ
پیغه مبهړی خوا (ﷺ) هاته مه دینه ثابت پنی وت : نه گهر خو مان و مال و منالمان له
همرچی بیاریږن ئیوه شی لی بیاریږن ، له بهرام بهردا پاداشتی ئیمه چی یه ؟ فرمووی
(الجنة) به مه شته ... ئه وانیش وتیان : پازی بووین .

وه (ثابت) له گهل نایه ته کانی قورنانی پیروژدا کاریگر ده بوو ... هه همیشه حال و
قسه کانی خوئی به تر ازوی پاکی شمرع ده پیوا .. حمزی ده کرد له هه موو شتیکیدا
په بیانی بیت . له (انس ی کوړی مالک) هوه ، ده لیت : کاتئ نایه تی ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا
تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ ... ﴾ سورة الاحرات ، آیه ۲۲ . دابهړی ، ثابت له مال دانیش
و دهیووت : من له ئه هلی ناگرم . وه خوئی له پیغه مبهړی خوا (ﷺ) به دوور نه گرت تا
پیغه مبهړی خوا (ﷺ) له سه عدی کوړی معاذ (ﷺ) هه والی پرسى ، فرمووی : ﴿ يَا
ابا عمرو ، ما شأن ثابت ؟ اشتکی ؟ ﴾ .

فرمووی : ئه ی ئه با عمر ، ثابت چیه تی ؟ نه خوشه ؟

سعد فرمووی : له راستیدا دراوسیمه و نه مبیستووه نه خوش بیت .

ده لیت : ئه وه بوو سعد چوو بولای ثابت و پنی وت که پیغه مبهړی خوا (ﷺ)
هه والی پرسیه (ثابت) یش (ﷺ) فرمووی : ئه ی نایه ته دابهړیوه ... منیش ئه مزانی

۱ - حاکم گیرلویه تیه وه (۲ / ۲۲۴) و ده لیت : اسناده کی (صحیح) ه و زه مه بیش هاوپایه .

۲ - مانای نایه ته که : ئه ی ئه وانه ی باوه پتان هیناوه ، دهنگتان به سه ر دهنگی پیغه مبهړی خوا (ﷺ)
به رزمه که نه وه له کاتی گفتوگودا ، قسه بی پرده مه که نه له خزمه تیدا ، وه کو بؤ یه کتری ده که نه ، نه وه کو
کرده وه کانتان بوچ بیتره مه ستیی پی نه که نه .

له هه مووتان زیاتر دهنگم به‌سهر پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) بلنده ، بی گومان من له ئه‌هلی ناگرم . (سعد) یش ئه‌مه‌ی بۆ پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) گێڕایه‌وه ، فهرمووی : (بل هو من اهل الجنة) به‌لکو ئه‌و له ئه‌هلی به‌هه‌شته ...

جاریکی تر و له کاتی دابه‌زی نییه‌تی : ﴿ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبْنَهُمْ بِمَقَارَةِ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ سورة آل عمران ، آیه (۱۸۸) .

واته : واگومان مه‌به به‌وانه‌ی دلخۆشن به‌وه‌ی که هه‌یانه و هه‌زده‌که‌ن باس بکریڻ و خه‌لکی سوپاسیان بکات له‌سهر کاروچاکه‌یه‌ک که نه‌یانکردوه ، هه‌رگیز وامه‌زانه ئه‌وانه له ده‌ست سزا پرزگاریان ده‌بی‌ت ، به‌لکو سزایه‌کی به‌ ئیش چاوه‌پێیانه ... ثابت که‌وته خه‌فه‌تخواردن و باری ده‌رونی گران بوو ، له‌ حالێ خۆی ده‌ترسا که‌به‌ره‌و هه‌لاکه‌تی به‌ری‌ت .. بۆیه به‌په‌له‌ خۆی گه‌یانه‌ پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) و پێی وت : زۆر نه‌ترسم له‌وه‌ی به‌هه‌لاکه‌ت بچم ، ئه‌ی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ، په‌روه‌ردگار پێگه‌ریان لێ ده‌کات له‌وه‌ی هه‌زبکه‌ین سوپاس بکریڻ له‌سهر شتێک که نه‌مانکردوه ، به‌لام من هه‌زم له سوپاسکردنه .

هه‌روه‌ها په‌روه‌ردگار پ‌قی له‌ خۆبادان و خۆبه‌گه‌وره‌ زانینه و پێگه‌ریان لێ ده‌کات وه‌ها‌ین ، به‌لام من که‌سی‌کم هه‌زم له‌ جوانی یه ، هه‌روه‌ک پێگه‌ریان لێ ده‌کات ده‌نگمان به‌سهر ده‌نگه‌دا به‌رز بکه‌ینه‌وه ، به‌لام من پیاویکی ده‌نگ به‌رز نه‌ویش فهرمووی : (یا ثابت ! اما ترضی ان تعیش حمیداً ، و تقتل شهیداً ، و تدخل الجنة)^۱ فهرمووی : ئه‌ی ثابت ! ئایا رازی نی‌ت به‌وه‌ی به‌ سوپاسکراوی بژی‌ت و به‌ شه‌هیدی بکوژژی‌ت و بجی‌ته به‌هه‌شته‌وه .

به‌لێ ، به‌پێزان ئه‌وان به‌و جو‌ره‌ بوون له‌گه‌ڵ ئیسلامه‌که‌یاندا ... هه‌ر ئه‌و د‌لسۆزی و خۆشه‌ویستی یه‌ یان بۆ ئایینه‌که‌یان ئه‌و عی‌زه‌ت و هی‌ز و خێره‌ی پێدان که به‌هۆیانه‌وه بوونه‌گه‌وره و شکۆمه‌ندی سه‌ره‌زه‌وی و چه‌ندین ئومه‌ت‌یان پێشه‌وه‌ی کرد .

^۱ - صحیح / مسلم گێڕاوه‌یه‌وه (۱۱۹) .

^۲ - دانه‌پاڵه‌که‌ی به‌هێزه ، به‌لام (مرسل) ده‌هه‌روه‌ک حافظ له (الفتح) دا (۶ / ۶۲۱) . باسی کردوه .

به لأم کاتی موسلمانان لهم چاخانهی دوايیدا له ئاینه کهیان دواکهوتن .. ئه مه وای کرد تاوان و گونا نه وهیه کی لاوان دهربدات که لای ئاسایی یه پریز و کهرامه تی خوئی به سهر سینی یه کی ئالونینه وه پیشکهشی دوژمنه کی بکات .

" ثابت له سهر مهیدانی جهنگ کفن دهپوشیت !! "

کاتی پیشهوا ابوبهکر (رضی الله عنه) بانگی موسلمانانی کرد بو شهر کردن له گهل هه لگه پراوه کان و ئه هلی یه مامه و موسه یله مه دا ، (ثابت) یش له گه لیاندا دهرچوو ، ئه وه بوو کاتی به (مسیلمه و بنی حنیفه) گه یشتن ، سی جار شکستیان به موسلمانان هیئا ، ئه و جا (ثابت) و (سالمی مهولای ابی حذیفه و تیان : ئه وسا ئیمه له گهل پیغمبه ری خوا (ﷺ) بووین ، که ی وا شهرمان ده کرد ، هه لسان چالکیان بو خویمان هه لکه ند و چوونه ناوی و شهریان کرد هه تا کوژران .

وه له (انس) وه ، ده لیت : ثابتی کوپی قیس ی کوپی شماس پوژی یمامه هات کفنه که ی راخست و خوئی بو نخووشی کرد و فهرمووی : ئه ی خوای پهرومردگار بی بهریم له وه ی ئه مانه هیئاویانه (واته موسه یله مه و هاوه لانی) و داوای لیبوردن و لیخووش بوونیش لی ئه کهم له وه ی ئه مانه کردیان واته هه لاتن ، ئه و جا کوژرا .^۱

به و جوړه ئه و پالهلوانه شه هاده تی به ده ست هیئاو پوچه پاکه که ی به ره و جیهانی بهرزه خی بالا کهوته ری تا له ناو پروباره کانی به هه شتدا بجه ویته وه و له که نار چرا هه لواسراوه کانی عهرشی (رحمان) دا لانه دروست بکات .

ههروه ها تاوه کو بگات به و قافلله موباره که ی هه موو شتیکی خوئی پیشکهشی پهرومردگاری کرد و ئه و شه ره فمه ندی یه ی به ده ست هیئاو ئه و نیشانه ی له ئیخه دا : ﴿ هَذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُورًا ﴾ سورة الانسان ، آیه (۲۲) .

واته : به راستی ئه م پاداشته شایسته ی ئیوهیه ، هه ول و کووشش و کارو کرده وه ی ئیوه شایانی سوپاس و پریزه ...

^۱ - هیشمی ده لیت : طبرانی گپراویه ته وه ، پیاونیشی پیاوانی (الصحيح) ن . المجمع (۱۵۷۶) .

" وېژدانیکی زیندوو هتا دواى مردنیش !! "

بهراستی سهر سورهنه ره .. نایا گویتان لی بووه که سیک دواى مردنی وهسیه به دانده وى قهرزه که ی بکات !!؟ و پاشتر وهسیه ته که شی جیبه جی بکریټ ؟! ههروه ها نامارژه به جیگای (درع) یکی دزراوی بکات !!؟

بخوینهره وه : - دواى شهید بوونی (ثابت) (ﷺ) ، پیاویک له خه ویدا ثابتی بینی پیى وت : (کاتی کوژرام ، پیاوی له موسلمانان (درع) هکه ی لی کردمه وه و شارديه وه و پرېک بهردی له سهر دانا و کوپانیکیشی به سهر دا ، برؤ بولای پیشه وای ئیمانداران و ئهم هه واله ی پی بده نه که ی بلئی : ئهمه خه ونه و گوئی پی نه ده ی ، وه نه گهر هاتیته مه دینه ، به جینشینى پیغه مبرى خوا (ﷺ) بلئی که من ئه وه نده و ئه وه نده قهرزم به سهر وهیه و فلان که سى غولامیشم نازادکه ، نه که ی بلئی ئهمه خه ونه و گوئی پی نه ده ی ، پیاوه که ش هات بولای خه لیفه و هه واله که ی پیدا ، نه ویش پاسپارده که ی جیبه جی کرد !!

عبدالرحمن ی کوپى یه زیدی کوپى جابر که راوی فهرموده که ی پیشووه ، ده لیت : (نه مانبینوه و ناگدار نین له وه ی که سیک پاش مردنی وهسیه تی کردبیت و بویشی جیبه جی کرابیت ، جگه له (ثابتی کوپى قیس) رهزای خواى له سهر بیت ^۱ . وه له ریوايه تیکی دیکه دا هاتوو : گهراون ده بینن (درع) هکه ی ههر لهو جیبه که وتبووی و ئه و جا وهسیه ته کهیشی جیبه جی کرا بوو . ^۲ ئهمه ش بهراستی ریز و پله یه کی گهره یه بو ئهم هاوه له موباره که (رهزای خواى لی بیت) .

^۱ - هیثمی ده لیت : گبرانی گپراویه تیه وه ، له ناویاندا که که ی ثابت کوپى قیس هه یه که نه مناسیوه ، و باقی پیاوانی فهرموده که جی متمانه ن . المجمع (۹ / ۳۲۲) . بوصیری ده لیت : سهرچاوه که ی له (صحیح ی بخاری) دا هه یه .

^۲ - حاکم گپراویه تیه وه و ده لیت : صحیح و زه مه بیش هاوپایه . (۲ / ۲۲۴ - ۲۳۵) .

" ۵۱ - عباسی کوړی عبدالمطلب (ﷺ) "

" نه وهی نه زیه تی عباس بکات نه وه نه زیه تی منی کردووه "

فهرموده ی پیروز

مامی پیغمبر ی خوایه (ﷺ) ، ... پیش هیجرت موسلمان بووه و ئیسلامبوونی خو ی شارده ته وه ، له پوژ ی به دردا له گه ل هؤزه کیدا چو ته دهر وه و له لایه ن موسلمانان وه ده ستگیر کراوه (دلیل کراوه) و وتویه تی که موسلمان بووه ، خوایش با شتر دهرانی .

عباس (ﷺ) یه کی نه بووه له وانه ی که پ یان ده وتن (الطلقاء) واته : نازاد کراوان ، چونکه پیش پزگار کردنی مه که هات بو لای پیغمبر ی خوا (ﷺ) ئه ی نابینی دالده ی (نه بو سفیانی کوړی حرب) یشی داوه ..

زه ه به ی ده لیت : بالای زور به رزبووه ، جوانچاک و مه زن و دهنک بلند بووه له گه ل نه وه شدا زور هیمن و به و یقار بووه .. پاریزگاری له دراوسی کردووه و مالی به خشیوه و له کاتی سه خله تی و نه هاته کاند ا ده ستی یارمه تی در یژ کردووه . پیغمبر ی خوا (ﷺ) زور خوشی ویستووه .

له ابن عباسه وه : پیاویک له پشتیانان که و ته ناو له وه پگایه کی عباس له جاهلیه تدا ، عباسیش زلله کی لی دا ، هؤز و عه شیره تی نه و پیاوه هاتن وتیان سویند به خوا ده بی زلله کی لی بدهینه وه ، چه کیان هه لگرت ، نه مه ش به پیغمبر ی خوا (ﷺ) گه یشت ، چوه سهر بلندگو و فهرمووی : (ایها الناس ، أي اهلی الارض اکرم علی الله ؟)

(نه ی خه لکینه ، کام که سی سهر نه م زهویه له لای خوا له هه مووان به ریزتره ؟ وتیان : تو ، فهرمووی : (فإن العباس مني و أنا منه ، ولا تسبوا أمواتنا فتؤذوا أحياءنا) واته : ده ی عباس له منه و مینش له نه وم ، نه که ن جنیو به مردوانمان بدن ، چونکه نه مه نازاری زینده کاتمان ده دات .

قهرمه که هاتن و وتیان : په نا نه گرین به خودا له توره بوونت ، نهی پیغمبهری خوا (عزیزه) . وه روژیک عباس هات ، پیغمبهری خوا (عزیزه) . فهرمووی : (هاء العباس عم سید اجدود قریش کفا و اوسلها) . واته : نهه (عباس) ه مامی پیغمبهره که تانه ، له ناو قوره یشدا له هه مووان به خشنده تره و یارمه تیدهر تره ..

" هه لوښتی له روژی (به یعتی عه قبه دا) "

له (اشجعی) یهوه ، ده لیت : پیغمبهری خوا (عزیزه) . عباسی له گهل خوئی برد ، عباس که سیکی خاوه ن بیر و بوچونی باش بوو .. نهوه بوو عباس به حه فتا که سه که ی به یعتی عه قبه ی فهرموو : بانوینه رتان قسه بکات و دریزه ی پی نه دات ، چونکه چاو دیری نه کرین (واته : سیخوران چاو دیریتان ده کن) .

اسعدی کوپی زراره ش فهرمووی : نهی پیغمبهری خوا (عزیزه) ، هه رچیه کت له نیمه نهوی له بو خوا نه نجامی بدهین داوای که ، ههروه ها هه رچیه کیشته نهوی بو خوټ و هاوه لانت له نیمه ، داوای که ، پاشان لهبری نهوه پییمان بلی که چیمان به سهر خوداو نیوه وه ههیه .

پیغمبهری خوا (عزیزه) . فهرمووی : (أسألكم لربي ان تعبدوه ، ولا تشركوا به شیئاً ، و أسألكم لنفسی و أصحابی ان تزودوا ، و تصبروا ، و تمعنوا ما تمعنون منه انفسکم)

واته : نهوه ی نه مهوی بو خوا نه نجامی بدن نهوه یه که بیهرستن و هیچ هاوه لیکی بو دانه نین ، وه نهوه شی بو خوټ و هاوه لانت له نیوه م دهوی ، نهوه یه که دالده مان بدن و پشتگیریمان لی بکه ن و بمانپاریزن له هه رشتی خوټانی لی ده پاریزن .. وتیان : نهی که واما ن کرد پاداشتمان چی یه ؟ فهرمووی : به هه شته . وتیان : رازین .^۱

^۱ - دانه پالاهه کی (حسن) ه : حاکم ربوا به تی کردوه (۳ / ۲۲۹) ده لی : (صحیح الاسناد) و زده بهیش هاو رایه .

^۲ - حاکم دهری هیئاوه (۳ / ۲۲۸) . ده لیت : (صحیح) ه و زده بهیش هاو رایه .

^۳ - ابن سعد دهری هیئاوه (۴ / ۹) پیاوانی چی متمانن ، به لأم به بچرچی هاووه .

" بەدیل کرتی له رۆژی بەردا "

عباس رۆژی بەرد هاوێی لهگەڵ بی باوەرێدا بەناچارى (واتە ئەو رۆژە شەری نەکرد) هاتەدەر ، پیغمبەرى خوا (ﷺ) هاوێلانی راسپارد بوو کە نەیکۆژن (هەرۆک لە باسى ژيانى ابى حذیفەى کۆپى عتبەدا باسما کرد) .

ابو الیسر دەلیت : رۆژی بەرد سەیری عباسم کرد ، ئەبینم وەک بت وەستاوه و فرمیسک لە چاوهکانى دیتە خواری .. پیم وت : خوا خوێ پاداشتت باتەوه بۆ چ خزمیکى خراپ بووی ! شەر لەدژی برازاكەت ئەكەیت لهگەڵ دۆژمنەكەیدا ؟
وتی : چى ئەكات ، كۆژاوه ؟

وتم : خوا زۆر لەوه بالادەست تر و پارێزەرترە بۆی .

وتی : چیت لیم ئەوی ؟

وتم : بەدیل بتگرم ، چونکە پیغمبەرى خوا (ﷺ) پێگى لى کردوین کە بتکوژین .

وتی : ئەمە بەكەمین چاكەى نەبووه . منیش : بە ديلم گرت و پاشان هینام بۆ لای پیغمبەرى خوا (ﷺ) .^۱ پیغمبەر (ﷺ) بە (ابى الیسر) ی فرموى : (كیف اسرتە ؟)
چۆن دىلت كرد ؟ وتی : پیاویك بۆ دىل كردنى هاوكارى كردم كە هەرگیز چاوم پى نەكەوتبوو . شیوهى وەها وەها بوو .

فرموى : (ئەوه فریشتەیهكى بەرێز بووه هاوكارى كردوویت)^۲ .

وه كاتى عباس دىل كرا ، پیغمبەرى خوا (ﷺ) ئەوەندە سۆز و عەتفى بۆی هەبوو ، خەوى لى نەئەكەوت ؟

له (ابن عباس) وه ، دەلیت : پیغمبەرى خوا (ﷺ) شەوى بەسەردا هات و بەندكراوهكان بە بەستراوهیى مابوونەوه ، ئەوهبوو سەرەتای شەو هەربەخەبەر بوو ..
وتیان ئەى پیغمبەرى خوا (ﷺ) ، لەبەر چى ناخەویت ؟

^۱ - واتە پیغمبەرى خوا (ﷺ) چۆنە ، ماوه ؟

^۲ - ابن سعد دەرى هیناوه (۱۲ / ۴) .

^۳ - فرموده كه : (لقد اعانك عليه ملك كريم) هەمان سەرچاوه .

فهرمووی : (سمعت انین عمی فی وثاقه) گویم له ناله و نکهی مام بوو به بهستراوهیی .

هاوه لآن چوون دهست و پیی (عباس) یان کرده وه ، ئه ویش بی دنگ بوو ، ئه و جا پیغه مبری خوا (ﷺ) خوی لی کهوت ^۱ .

ههروه ک پیغه مبری خوا (ﷺ) بهرگهی نه ئه گرت گوئی له که سیکه وه بیت نازاری عباس بدات .

ئه وه ته له (مطلب ی کوپی ربیعه) وه ، ده لیت پیغه مبری خوا (ﷺ) فهرمووی : (مابال رجال یؤذوننی فی العباس ، و إن عم الرجل صنو أبیه ، من أذى العباس فقد أذانی) ^۲ . واته : پیاوانیک چیا نه به نازاردانی عباس نازارم نه دهن ، ئهی نازانن مامی مروؤف ، برای باوکیه تی ، ئه وه ی نازاری عباس بدات ئه وه نازاری منی داوه .

" ریز له که ل پیغه مبری خوا (ﷺ) "

له (ابی رزین) وه ، ده لیت : به (عباس) یان وت : تو گه ورهیت یان پیغه مبری خوا (ﷺ) ؟ فهرمووی : ئه و له من گه وره تره و من پیش ئه و له دایک بووم ^۳ . ئه مهش دابی (عباس) (ﷺ) نه بوو به ته نها ، به لکو هه موو هاوه لآن له م ریزه دا به شدارن ، به لکو پیاو چاکان به گشتی ...

گوئی بگره خوینهری به ریز بو ئه م گفتوگو یه : (هاتوه که عمر (ﷺ) هه لساوه ئاوه پویه کی عباسی هه لکه ندوه و لایبردوه که له سهر ریزه وی خه لک بووه .

^۱ - هه مان سه رچاوه .

^۲ - ترمزی له (المناقب) (۲۷۵۸) باسی کرئوه ، ده لیت : فهرمووده ی (حسن صحیح) ه .

^۳ - هیثمی له (المجمع) (۲۷۰ / ۹) دا ده لیت : گبرانی گیزاویه تیه وه و پیاوانی فهرمووده که ئه وانه ی (الصحیح) ن .

عباسیش پی و تووه : شایه تم که پیغمبری خوا (ﷺ) خوی له ویدا نهو
 ناوړو په دانا .. عمریش (ﷺ) سویندی عباسی دا و وتی : نه بی له جی خوی
 داینیتوه ^۱.

" جیگری له روژی (حنین) دا "

کاتی موسلمانان هلهاتن و پریان کرد له روژی (حنین) دا .. و پیغمبری خوا
 (ﷺ) مایه وه ، فرمانی کرد به عباس که هاواریان لی بکات بلی (یا أصحاب الشجره)
 واته : نهی نهوانه به یعتتان دا له ژیرداره که دا .. وه (ﷺ) له کاتی شکستدا به
 خوگری مایه وه و په شوه هیستره که پیغمبری خوا (ﷺ) ی گرت هه تا سهرکه وتنی
 خوایی هاته پیش ^۲.

" داوايه کی وه لام پی دراو "

له (انس) هوه ، عمری کوپی خهتاب (ﷺ) کاتی بی بارانی و نه بوونی هاته
 پیش داوا بارانی له پرموردگار نه کرد له پی (عباس) ی کوپی عبدالطلب (ﷺ) هوه
 و دهیفرموو : نهی پرموردگار نیمه نهوسا به هو پیغمبره که ته وه (ﷺ) لیث
 نه پارینه وه ، توش بارانت بو دانه باراندین وه نیستاش به هو مامی
 پیغمبره که مانه وه ، لیث ده پارینه وه دهسا بارانی په حمه تمان بو دابارینه ، ده لیث :
 خوی پرموردگار داواکه ی وه لام ده دایه و بارانی دهینا ^۳.

خافظ له (الفتح) دا ده لیث : زیبری کوپی بکار له (الانساب) دا نهو سیفته هی
 بهیان کردوه که له واقعیه دا چو (عباس) داوا کردوه ، له گه له نه و کاته شدا که
 رووداوه که ی تیاروی داوه ، نه وه ته به نیسنادی کی خوی ده لیث :

عباس (ﷺ) کاتی (عمر) (ﷺ) داوا بارانی له پرموردگار کرد به هو په وه ،
 عباس فهرموی : (نهی پرموردگار .. بی گومان که به لایه که دانه به زیوه به هو

^۱ - دانه پاله که ی (حسن) ه : احمد دهری هیناوه (۱ / ۲۱۰) .

^۲ - صحیح : سهراچاوه که ی له (صحیح) ی مسلم (۱۷۷۵) وهرگیژاوه له (الجهاد) بای (غزای حنین) .

^۳ - صحیح : بخاری دهریهیناوه (۲ / ۴۱۳) له (الاستشهاد) دا .

تاوانیکه وه نه‌بوو بیټ ، وه هه‌لیشه‌نگیراوه به گه‌رانه‌وه بۆلای تۆنه‌بیټ ، وه ئهم خه‌لکه پروویان له من کردووه تا داوات لی بکه‌م به هۆی ئهو پله‌و پایه‌ی هه‌مبوو له‌لای پیغه‌مبهره‌که‌ت . وه ئهمه ده‌سته‌کانمانه لیوان له تاوان به‌رزى ده‌کهینه‌وه بوټ ، وه ئهمه‌ش چاره‌نووس و نیو چه‌وانمانه که له ده‌ستی زاتى تۆدایه و به ته‌وبه و گه‌رانه‌وه ڕوت تی ده‌کهین ، ده‌سا بارانى ره‌حمه‌تمان بۆ بیارینه .

ئهو جا ئاسمان چڕ بوو له هه‌ور و بارانى ره‌حمه‌ت دا‌بارى بۆ خه‌لکه‌که ... ئهمه‌ش سالى بى بارانى‌ه‌که‌که بوو له (١٨) ی کوچیدا ..

" بۆ مالى ئاخیره‌ت "

کاتى نه‌جه‌لى (عباس) نزیک بوویه‌وه و پيش ئه‌ودى وه‌فاته‌ بکاته (٧٠) به‌نده‌ی ئازاد کرد . وه کاتى وه‌فاته‌ی کرد (ﷺ) .. عائشه‌ی کچی سعد ده‌لیت : په‌یامنی‌ری پيشه‌وا (عوسمان) هاته‌ بۆلامان له کاتی‌که‌دا ئیمه له‌ماله‌که‌ماندا بووین که نزیکه‌ی ده‌میل له مه‌دینه‌ دوور بوو ، پى راگه‌یان‌دین که (عباس) وه‌فاته‌ی کردووه .

ئینجا باوکم و سعیدی کوپری زه‌ید و ابو هریره‌ شه‌و به‌ری‌که‌وتن . و پاش ڕۆژیک باوکم هاته‌وه و وتی : نه‌مانتوانی له ته‌رمه‌که‌ی نزیک بینه‌وه به هۆی زۆری خه‌لکه‌که‌وه ، هه‌زم ئه‌کرد خۆم هه‌لیگرم^١ ... وه ابن سعد له (الطبقات) ١د (٣٢ / ٤) ده‌لیت : که عباس (ﷺ) له بقیع سپارده‌ کراوه .

^١ - ابن سعد ده‌ری هیتاوه (٣٢ / ٤) .

" ۵۲ - حارثه ی کوری نعمان "

" له به هشتدا قورنان دهور ده کاته وه !! "

نهم ناوه باش له بهرکهن : (حارثه ی کوری نعمان) ، چونکه به ناو هیئانی به زهیی خوایی داده بزیټ .. نهم به ریزه هاو دلیکی نه نصاری خزره جی یه ...
له به در و نه وانی تریشدا به شدار بووه . دینداریکي باش و که سیکي زور چاکه کار بووه بو دایکی . وه نهم هاو له (ﷺ) هه تا جینشینایه تی معاویه ژیاوه . پیغمبري خوا (ﷺ) گوئی لی بووه که له به هشتدا ددوری قورناني کردو ته وه !! و به دنگی زولال خویندوویه تی ..

له عانسه وه (ﷺ) . ده لیت : پیغمبري خوا (ﷺ) فهرمووی : (و دخلت الحیة سمعت منها فرأه ، قلت : من هذا ؟ قالوا : حارثه بن العباس کذاکم النیر ، کذاکم النیر) .
ده فهرمووی : چوومه به هشت ، له وی گویم له خویندنی قورنان بوو ، پرسیم : نهمه کی یه ؟ وتیان : حارثه ی کوری نعمانه ، نانه وه چاکه یه .. نانه وه چاکه یه .. وه نهو له گهل دایکی چاکه کار بوو .^۱

به راستی نهمه ریز و پله یه کی زور گه وره یه .. وه خوی په روه رنکار بو هر که س ویستی له سر بی منه و چاکه ی خوی داده بارینی ..

هروه ها ریز و پله یه کی گه وره ی دیکه ش هیه که ته نها (المقربون) : نه وانه ی زور له خودا نزیکن و خوشی دهوین به دهستی دهینن .

حارثه (ﷺ) خوی نهم پله و ریزه مان بو ده گیریته وه ، ده فهرمووی : (جبریل له ته مه نمدا دوو جار بینوه : جاری یه کهم له پوژی (الصورین)^۲ ، کاتی پیغمبري خوا (ﷺ) چوده دروه بو کوشتاری بنی قریظه ، جبریل (سه لای خوی له سر بی) له سر ویته ی (دحیه)^۳ به لماندا رویششت و فرمانی پی کردین خو مان به ستینه وه و چه ک

^۱ - هیشمی ده لیت : احمد و ابو یعلی گیراویانه ته وه ، پیاوانی فهرموده که نه وانه ی (الصبح) ن . المجمع (۱۵۷۲۶) .

^۲ - الصورین : جیگایه که ده که ویته (بقیع) له شاری مه دینه .

^۳ - ده حیه ی کلبی / هاو دلیکی به ریز و جوان چاکه . جبریل (علیه السلام) له شیوه یدا خوی درخست .

هه‌لگرین . جاری دووهم پوژی دانان و شوینی جه‌نازه‌کان که له (حنین) گه‌راینه‌وه ، من تیپه‌ریم ده‌بینم له‌گه‌ل^۱ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) قسه ده‌کات ، من سه‌لام نه‌کرد . جبریل (سه‌لامی خوای له‌سهر بیت) فهرمووی : ئەمه کی یه ئەهی ﷺ ؟

فهرمووی : حارثه ی کوپی نعمانه .

فهرمووی : (أما انه من المائة الصابرة يوم حنين الذين تكفل الله بأزواجهم في الجنة ، ولو سلم لرددنا عليه)^۱ .

واته : بی گومان ئەو یه‌کیکه له‌و سه‌د که‌سه‌ی له‌ پوژی (حنین) دا خوگری یان کرد و له‌گه‌ل‌ندا مانه‌وه ، ئەوانه‌ی که خوای په‌روهر‌دگار بووه که‌فیلی پوژی دانیان له‌ به‌هه‌شتدا ... خو ئەگه‌ر سه‌لامی بکردایه وه‌لامان ده‌دايه‌وه .

هه‌روه‌ها به‌ ئیسنادیکی بچ‌ر بچ‌ر گه‌راویه‌تیه‌وه که : حارثه چاوی (بینایی) له‌ ده‌ست داوه ، بویه گوریسیکی له‌ نیوان جیگا نوێژه‌که‌ی و ژووره‌که‌یدا داناوه بو‌ئه‌وه‌ی ده‌ستی پێوه‌ بگرت له‌و نیوانه‌دا و هه‌روه‌ها بریک خورما و شتی تری له‌ ژووره‌که‌ی داناوه ، هه‌ر که‌ هه‌ژاریک سه‌لامی بکردایه به‌شی ده‌دا ، و ده‌ستی به‌ به‌نه‌که‌وه‌ ده‌گرت هه‌تا ده‌گه‌یشه‌شته لای ده‌رگای ژووره‌که‌ی و ده‌دايه‌ ده‌ستی هه‌ژاره‌که . مال و خه‌زانه‌که‌ی پێیان ده‌وت : که ئەو کاره بو‌ئه‌وان دانیت ، به‌لام ئەو ئەیفه‌رموو : گویم له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرموویه‌تی : (مناولة المسکین تقی مئة السوء)^۲ واته : به‌خشین به‌ نه‌داران به‌ده‌ستی خؤ ، ده‌تپاریزی له‌ مردنی خراپ و عاقبه‌تی خراپ .

حارثه (ﷺ) له‌ سه‌رده‌می جینشینه‌یه‌تی (معاویه) دا وه‌فاتی کردووه .

له‌ نه‌وه‌کانی (حارثه) : محمدی کوپی عبدالرحمن ی کوپی عبدالله کوپی حارثه ی کوپی نعمانی ئەنصاری یه‌که یه‌کیکه له‌ (محدثون) ئەوانه‌ی زانا و شاره‌زان له‌ فهرمووده‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا دا (ﷺ) کوپی خاتوو (عمره) ی زاناو فه‌قیه‌ی مه‌ده‌نی یه . که شه‌ش فهرمووده‌که‌ی لی گه‌راوه‌ته‌وه .

^۱ - دانه‌پاله‌که‌ی (حسن) ه ابن سعد به‌ بی به‌لگه‌ ده‌ری هه‌ناوه . له‌لای طبرانی به‌ ژماره (۲۲۲۵)

هاتووه . هه‌ثمی ده‌لالت : دانه‌پاله‌که‌ی (حسن) ه . المجمع (۹ / ۳۰۱۴) .

^۲ - طبرانی گه‌راویه‌تیه‌وه (۳ / ۲۵۸) .

" ۵۳ - ابو موسای نه شعری (ﷺ) "

" نیمانداریکس هه میشه گهراوه و نهوبه کاره "

فهرموده ی پیروژ

پیشه وای گه وره ، هاوه لی پیغه مبری خوا (ﷺ) : ابو موسای نه شعری ته میمی و زانای قوران خوین : (عبدالله ی کوپی قیس) یه مهنی یه .. له مه کهه موسلمان بووه ، پاشان له گه ل نه هلی دوو که شتی یه که دا پاش پزگار کردنی خه یبر به سی پوژ هاتنه خه یبر و پیغه مبری خوا (ﷺ) له غه نیمه ته کان به شی دان له گه ل پیغه مبری خوا دا (ﷺ) غه زای کردووه و خه باتی کردووه و زانستیکی زوری لی هه لگرتووه .. له سه رده می جینشینایه تی هه ردو پیشه و عمر و عوسماندا والی به صره بووه ، دواتریش بووه ته والی کوفه ، و له وی وه فاتی کردووه .. وه یه کیکه له و به پزانه ی هجره تیان کرد بو حه به شه .

پیشه و (نه بی) ره حمه تی خوای لی بیت ، ده لیت : ابو موسا که سیکی زور پوژووگر و شه نویتکار بووه ، که سیکی ره بیانی و زاهید بووه . له و که سانه بووه زانست و کارو خه بات و دروستی دل و دهرونی پیکه وه گری داوه ، هه رگیز ئیماره ت فریوی نه داوه و دنیا و خوشی یه کانی نه یانگوپیوه ^۱ . ابو موسا (ﷺ) چیروکی کوچکردنی خویمان بو باس ده کات و ده لیت : (له یه مه نه وه له گه ل په نجاو شتی له قه ومه که مده که وتینه ری ، ئیمه سی برا بووین : من و ابو ره هم و ابو عامر . و که شتی که مان به ره و لای نجاشی بردینی که له وی جعفر و هاوه لانی لی بوون ، نه و جا پاش پزگار کردنی خه یبر هاتین بو خه یبر ، پیغه مبری خوا (ﷺ) پینی فهرموین : (لکم الحجره مرتین : هاجرتم الی النجاشی ، و هاجرتم الی) ^۲ . واته : ئیوه دوو جار هجره تان کردووه ، جاریک بولای نجاشی و جاریک بولای من ... وه پیغه مبری خوا (ﷺ) نه بو موسا و قه ومه که شتی بی سنور خوشده ویست .

^۱ - پروانه : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۹۶) .

^۲ - صحیح : بخاری و مسلم و غهیری نه وانیش گیلوایانه ته وه .

له (انس) هوه ، دهلیت : پیغمبره خوا (ﷺ) فرموی : (یدم علیکم غذا قوم هم ارق قلوباً لاسلام منکم) واته : سبهینی خه لکانیک دین بولاتان که دلیان له بولیسلام له دلی نیوه به سوزتر و پروستره .. نهوه بوو نه شعری یه کان هاتن .. که نریک بوونهوه نه مهیان دوت :

غدا تلقي الاحبة محمداً وحزبه

واته : سبهینی به خوشه ویستان دهگهین ، به محمد و کومه له که ی . کاتی گه یشتن ته و قه یان کرد ، نهوان یه که م کهس بوون ته و قه کردنیان داهینا ^۱ . وه له عیاض ی نه شعری یه وه ، دهلیت : کاتی نایه تی : ﴿ ... فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُ وَيُحِبُّونَهُ ... ﴾ سورة المائدة ، آیه (۵۴) . دابهزی ، واته : له ناینده دا خوا کهسانیک ده هیئت کایه وه ، پروه ردگاری مه زن خوشی دهوین ، نهوانیش نهویان خوشدهوی ... پیغمبره خوا (ﷺ) فرموی نه و که سانه قه و مه که ی توون نه ی نه بو موسا و ناماره ی بو کرد ^۲)

" دهنگ خوشی نه بو موسا بولورئان خویندن "

له هاوه لاند له نه بو موسا (ﷺ) دهنگ خوشتریان تیانه بووه . نه و ته له (ابی موسا) وه (ﷺ) دهلیت : پیغمبره خوا (ﷺ) فرموی : یا ابا موسی لقد اعطیت مزاراً من مزار آل داود ^۳ .

واته : نه ی ابی موسا به راستی له ناوازه کانی نالی داود ناوازیکت پی دراوه . وه له (انس) هوه ، دهلیت : نه بو موسی دهنگی خوش بوو ، شه ویکیان هه لساو نویژی ده کرد ، خیرانه کانی پیغمبره خوا (ﷺ) گویان لی بوو ، هه لسان و گویان بولراگرت . کاتی پوزبوویه وه ، پی و ترا که خیرانه کانی پیغمبره خوا (ﷺ) گویان بولراگرتویت .

^۱ - دانه پاله که ی (صحیح) ه ، احمد دهری هیناوه (۲ / ۱۵۵) غیری نه یوش .

^۲ - حاکم دهری هیناوه (۲ / ۲۱۲) و دهلیت : (صحیح الانساد) ه زه مه بیس هاو رایه (فرموده که) یا ابا موسی لقد اعطین مزاراً من مزار آل داود)

^۳ - صحیح : بخاری و مسلم گیراویانه ته وه ، بروانه / صحیح سنن الترمزی (۲۰۲۹) .

فەرموی : ئەگەر ئەمزانى گویم بۆ رائهگرن ، وەها و وەها بۆم دەپازاندنەوه و سەرنجیانم بۆ پادەکیشا ^۱ ! ..

وہ ئەبو عوسمان ى نەدى دەلیت : هیچ مۆسیقایەکم لە سەنتور و ساز (صنچ) گوێ لى نەبوو خۆشتر لە دەنگى ابى موسى ، کاتى نوێژى بۆ دابەستیانە هاوارى لى ئەکرا کە سورەتى (بقره) بخوینى ئەوەندە دەنگى خۆش بوو ^۲ .

وہ لە (ابى سلمه)وہ : کاتى عمر (ﷺ) دادەنیشت ئەگەر (ابو موسى) ى لەگەڵدا بوايە ، زۆر جار دەیفەرموو : خوامان وەبیربێنەرەوه ئەى ئەبى موسى ، ئەویش قورئانى دەخویند ^۳ .

وہ لە ابى نضەرەوہ : بە ئەبى (موسى) ى فەرموو : تامەزۆمان بکە بۆلای پەرەدگارمان ، ئەویش قورئانى دەخویند ... خەلکەکش دەیانوت : وەختى نوێژە .. دەیفەرموو : ئەى ئەمە نوێژنیه ^۴ !

" شەرم و عیقفەتى "

ابو موسا دەلیت : پیم خۆشە لوتم پەر بیئت لە بۆنى لاکى بۆنکردوو ، و بۆنى ئافرهتیک نەکەم ^۵ ...

وہ لە (انس) وە ، ئەبو موسا شەرپ والى هەبوو هەمیشە لەبەرى دەکرد لە ترسى ئەوەى نەبا دەرکەوینت ^۶ .

^۱ - دانەپالەکەى (صحیح) ه ، ابن سعد له (الطبقات) دا (۱۰۹ / ۴) .

^۲ - ابن عساکر (۵۲۷) لە ربی پیشەوا احمدەوہ .

^۳ - ابن سعد دەرى هیناوه (۱۰۹ / ۴) و ارتووط دەلیت : پیاوانى جیى باودین سیر (۳۹۱ / ۲) .

^۴ - دانەپالەکەى (صحیح) ه : ابن سعد (۱۰۹ / ۴) .

^۵ - پیاوانى جیى متمانەن : سیر اعلام النبلاء (۳۹۹ / ۲) .

^۶ - ابن عساکر باسى کردووه (۵۲۶ ، ۵۲۵) .

" ئامۆزگار بکار بکړل له ئاسمانه وه "

له ابی موساوه ، ده لیت : جار بک له دمريادا غزمان کرد ، پښتین ، تا گه شتینه ناوهراستی دمريا ، گويمان له دهنګيک بوو بانګی دهر کرد ، ئه ی نه هلی که شتیه که ، راوهرستن پیتان بلیم ، منیش هه لسام ، سهیری راست و چه پم کرد هیچم نه دی ، تا حهوت جار بانګی کرده وه ، وتم : ئه ی نازانی ئیمه ئیستا له چ جییه کداین ، ناتوانین بوه ستین . دهنګه که وتی : ناتهوئ هه والیکت پیی بلیم ، فهرمانیک که خودا به سر خزیدا چه سپاندوویه تی ، ئه ویش ئه وه یه : هر که س له پیناوی خوا له پوژیکي گهرمدا خوئی تینوو کات ، ئه وه خودا له پوژی قیامه تدا تینویتی ده شکینیت . ده لیت : له وکاته وه ئه بو موسا هر پوژیکي گهرم بتدیایه ، ئه تبینی که به پوژووه^۱ .

وه به هوئی زور دلسوزی یه وه (ﷺ) قسه کانی زور شیرین بوون وه کاریگری یه کی سر سوهرینه ریان هه بوو . له (ابی لید) وه ، ده لیت : قسه کانی ابی موسامان به قه صاب (ده شوبهاد) که هر گیز له جومگه لاینه نه دا و راست ده پیکا^۲ .

" چند نمونه بک له خباتی ئه بی موسا (ﷺ) "

دواي ئه وه ی پیغمبر خوا (ﷺ) له (حنین) بوویه وه ، ابا عامری به سر سوپای (اوطاس) وه نارد ، ئه وه بوو به (دریدی کوپی صمه) گه یشت کوشتی و خواي پهروردگار شکستی به هاوړیکانی (درید) هیئا ، به لام پیاویک به تریک دای له ئه ژنوی ئه با عامرو له جیی خوئی خستی .

وتم : مامه گیان ، کی بوو تیره که ی لی دایت ؟ ئه ویش ئامارزه ی بو کرد . پوژتم به دوایدا و پیایدا گه شتمه وه ، که منی بینی ، پشتی هه لکرد و رایکرد ، پیم وت : شهرم ناکه ییت ؟ مه گهر عه رب نیت ؟ بوچی ناوه ستی پیاوانه شهر بکه ییت ؟

^۱ - ابن عساکر دهری هیئاوه (۵۲۱ ، ۵۲۲) ارنووط ده لیت : پیاوانی جی متمانه جگه له - ابو الغیره - به پراوژی سر اعلام النبلاء (۲ / ۳۹۳) .

^۲ - دانه پالنه که ی (صحیح) ه / ابن سعد (۴ / ۱۱۱) .

دەلیت : ئەو جا وەستا و بەیەك گەشتین ، یەك و دوولیدان لە نیوانماندا پرووی دا و كوشتم ...

پاشان گەرامەو بۆلای ابی عامر ، پێم وت : خواى پەرەردگار ئەوەی دا بە كوشت كه تیرەكەى لى دابوویت .

وتى : ئەم تیرە لە ئەژنۆم دەریئە ، مینش دەرم هێنا ، دەبینم ئاوى لى یەتەدەرەو . وتى : برازاگیان ، برۆ بۆلای پێغه مەهرى خوا (ﷺ) و سەلامى منى پى بگەینەر پى بلى : داواى لى خوشبونم بۆ بكات . ئەوجا ابو عامر منى لە جى خوى دانا بەسەر خەلكەكەو و زۆرى نەبرد خوى وەفاتى كرد .

كه گەشتینەو لای پێغه مەهرى خوا (ﷺ) ، هەوالەكەم پيدا ، ئەویش هەلسا دەستنیژى گرت و دەستەكانى بەرزكردەو و فەرموى : (اللهم اغفر لعبيد ابى عامر) ئەوەندە دەستى بەرزكردەو سیدیای ژیر بالیم چاوپى كەوت . پاشان فەرموى : (اللهم اجعله يوم القيامة فوق كثير من خلقك) ئەى پەرەردگار ، لە پۆژى قیامەتدا بیخەرە سەرووى زۆرىك لە دروستكراوانت . منیش وتم : ئەى پێغه مەهرى خوا (ﷺ) ، بۆ منیش داوا بكە ؟ فەرموى : (اللهم اغفر لعبد الله بن قيس ^١ ذنبه ، و أدخله يوم القيامة مدخلا كريماً) ^٢ واته : پەرەردگار لە تاوانى عبدالله ى كۆپى قيس خوش بەو لە پۆژى قیامەتدا جیگایەكى رێزدارى بۆ ئامادە بكە ..

" خو ئامادە كردن بۆ مەرك "

لە نیشانهكانى خەیر و چاكە لە موسلماندا ئەوەیە كه هەتا تەمەنى درێژ بى و ئەجەلى نزیك بێتەو زیاتر گویدێرى خوا دەكات و كارى چاكە دەكات . بۆ ئەوەى لە باشتەین حالیدا وەفات بكات .

^١ - لە سەرەتادا وتیومان كه ناوى ابو موسى : (عبدالله ى كۆپى قيس) ه (ﷺ) .

^٢ - صحیح : بخارى و مسلم گێڕاویانەتەو . هەرەها غەیری ئەوانیش . (اوطاس) یش / دۆلیكە لای ماكەمانى (هوزان) دا .

وه له پیغه‌مبه‌ری خوا (ص ۵۲۴) یان پرسى : كى ژیرترین كهسه ؟ فهرمووى :
(أكثرهم لموت ذكرا و أحسنهم لما بعده امتعتاد أولئك الأكياس)^۱

واته : ژیر ئهو كهسانه‌ن كه له ههمووان زیاتر یادی مردن ده‌كهنه‌وه و له ههمووان
باشتر خوڤان بو دواى مردن ئاماده نه‌كهن .

هه‌روه‌ها (التیمی) په‌حمه‌تى خواى لى بیټ ، ده‌لیت : (دوو شت خوشى و
چیزى دنیاىان لى سه‌ندمه‌وه ، یادی مهرگ و یادی راوه‌ستان له نیو ده‌ستى په‌روه‌ردگار
دا) ...

جا كى هه‌یه له هاوه‌لانى پیغه‌مبه‌ری خوا (ص ۵۲۴) زیاتر بو مهرگ ئاماده بیټ .
صالح ی كوپرى موسای طلحی له باوكیه‌وه ، ده‌لیت : (الاشعری) پیش مردنى له
راده‌به‌دمر تیده‌كوڤشا و جوهدى نه‌كرد ، تا پى ی وترا ، بو تو به‌زه‌یت به خوڤدا نایه‌ته‌وه
و پشووویه‌ك به‌خوت ناده‌ی ؟

فهرمووى : له راستیدا سوار كاتى نزیك ده‌بیته‌وه له جیگای مه‌به‌ستى زیاتر
تیر‌په‌وى ده‌كات و ههموو توانای ئه‌خاته‌كار ، وه ئه‌وه‌ی له ژیاىانى من ماوه زور له‌وه
كه‌متره^۲ .

ابو موسا (ص ۵۲۴) له مانگی (ذي الحجة) ی سالى (۴۴) دا وه‌فاتى كردووه ،
هه‌روه‌ك (ذهبی) ده‌لیت .

۱ - فهرمووده‌ی (حسن) ه : ابن ماجه گیراویه‌تی‌ه‌وه (۴۲۵۹) هه‌روه‌ها غه‌یری ئه‌ویش .

۲ - ابن عساكر باسى كردووه (۵۲۴) .

" ٥٤ - ابو نه یوبی نه نصاری (ﷺ) "

" خاوه ننی پاسپاره سهر سور هیئنه ره که "

کی یه ؟

پیشه وای مه زن ، ابو نه یوبی نه نصاری خه زره جی به دری یه ، نه و که سه یه که پیغمه مبری خوا (ﷺ) تاییه تمه ندی کرد به وای له ناو مالانی (بنی النجار) دا له مالی نه و دابه زیت ، هه تا ژوری (سوده) ی دایکی ئیمانداران بنیاتنرا و دواتریش مزگه وتی پیروز دروست کرا ...

ابو ایوب له جهنگی (به در) به شدار بووه ، ههروه ها له هیج غه زایه کی تردوا نه که وتوو هه تنها سالیك نه بی که لایك کرایه سه رکرده ی سوپا ، (ابو ایوب) هه ناخ و داخی هه دده کیشاو نه یوت : قهیدی چی یه که سیك کراوه به فه رمانره وای من نه خوش کهوت (یزیدی کوپری معاویه) ش و به سه ر سوپاوه بوو ، نه و جا هات به سه ری ده کرده و ، پنی وت : نه گهر مردم بمخه سه ر ولاخیک و بمگه یه نه سه ر زه وای دوزمن نه گهر توانیت ، نه گهر نه یشت توانی ، بمسپیژه به خاک و بگه پیژه وه .

نه وه بوو که مرد ، بردی و دفنی کرد و نه یفه رموو : پهروه ردگار ده فه رمویت : گهر داواکران بو غمزا ، نه وه به چه کی سووک و سه نگین ، به سواره و پیاده تانه وه راپه رن و ناماده بن .

" ریز کرتن له پیغمه مبری خوا (ﷺ) "

له (ابی رهم) وه ، ابا ایوب بو ی باسکر دووه کهوا پیغمه مبری خوا (ﷺ) له مالی ئیمه دابه زی نه و له قاتی خواره وه مایه وه و خویشمان له قاتی دووه مدا بووین نه وه بوو له سهروه بریک ناو پرژا خیرا من و ام ایوب هه رچی هاوبه ده ستماندا له قوماش و پهرو هه لمان گرت تا نه یه لین ناوه که برژیته خواره وه و سپریمان ، دواتر دابه زیم و

١ - واته له مه که که کوچی کردوو له مه دینه دابه زی ، وه ک میوانیکی به ریز له مالی ابو ایوب مایه وه ، که نه مه ش شانازی یه کی گه ورده یه .

چووم بولای پیغمبر خا (ﷺ) یم وت : ناکری نیمه له سمری تووه بین ، به لکو بیگوازیته وه قاتی سمره وه .

ئو جا فرمانی کرد و کهل و پهله کانی - که زور کهم بوون - برایه سمره وه ، وتم : ئه ی پیغمبر خا (ﷺ) که خواردنت بو دهناردین ، سهیرم ده کرد بزائم شوین په نجه ی تو له کویدا یه ، منیش له وپوه لیم ده خوارد .^۱

"خوشه ویستی بی شوماری هاوه لآن (ﷺ) بو پیغمبر خا (ﷺ)"

هاوه لآن ئه و پیزه ی ابو ایوبیان له یاد نه چوو بوو که له گهل پیغمبر خا (ﷺ) کربووی و ئه و په فتاره جوانه ی له ئاستی پیغمبر خا (ﷺ) دا نه جامیدا به میوانداری کردنی کاتی چوو مالیان .. ئه مهش وای کرد (ابن عباس) زیاد له سنور پیزی ابو ایوب بگریت .

له (ابی حبیب ی کوپی ابی ثابت) وه : ابو ایوب هات بو به صره بولای ابن عباس ، ابن عباس هه لسا ماله که ی بو چول کرد و پیی وت ئه بی تو چیت له گهل پیغمبر خا (ﷺ) کرد منیش وه هات له گهل بکه م .. ئینجا پرسى : چه ند قهرزاریت ؟ فهرمووی : بیست هزار ، ابن عباس چل هزار ی پی دا له گهل بیست بهنده و کهل و په لی ماله که ییش .^۲

"شوین پی هه لکرتی پیغمبر خا (ﷺ)"

له (محمدی کوپی کعب) وه ، ده لیت : ابو ایوب سه ریچی (مروان) ی ده کرد ، وتی : بوچی واده که ی ؟ وتی : چاوم له پیغمبر خا (ﷺ) بوو که نویره کانی ده کرد ، خو نه گهر وه ئه و نه نجامت دا ، ئه و ئیمهش دینه سمر پای تو و سه ریچیت ناکهین نه گهر وه ئه و نه بوو ، ئیمهش به گویت ناکهین .^۳

^۱ - دانه پالنه که ی (صحیح) ه ، احمد له (المسند) دا ده ری هیناوه (۵ / ۴۲۰)

^۲ - حاکم ده ری هیناوه (۲ / ۴۶۱ ، ۴۶۲) و جه لیت : (صحیح الاسناده) و زه ه بیش هاوپراه .

^۳ - طبرانی ده ری هیناوه ، پیاوانی جی متمانه ن ، المجمع (۲ / ۶۸) .

" واسپارده یه کی سیر له کاتی مردندا "

له (ابی ظبیان) وه ، دهلیت : ابو ایوب چو بۆ غهزا و لهوی نهخوش كهوت و
فهرمووی : نهگهر مردم ، ههلمگرن ، و کاتی که بهرامهر بوونهوه لهگهل دوژمناندا له ژیر
پیتاندا فریم دن ، بهلام نهوهوی فهرمایشتیکتان پی بلیم که له پیغمبرهوی خوا (ﷺ)
م بیستووه ، فهرموویهتی :

(من مات لا یشرك بالله شیئاً دَخَلَ الجنة)

واته : ههر کهس بمریت و هاوهلی بۆ خوا بریار نهدابی ، دهچیته بهههشت .
نوسهر دهلیت : لهوانهیه (رهزای خوای لی بیت) ویستوویهتی له سههرزهوی
دوژمن سپارده بکری بۆ نهوهوی هیمهتی موسلمانان بهرز بیتهوه که نهوهوی یه له
دهستی دوژمنانی خودا پرگاری بووه ... وهک نهوهوی بیسهلمینن که موسلمانان خاوهنی
نهوهوی یه .. خوایش باشت دهرانی .

" ۵۵ - زهیدی کوړی ثابت (ﷺ) "

" شیخ و ماموستانای قورنان خوینان "

پېشه‌وای مهزن و شیخی قورنان خوینان و شاره‌زیانی زانیاری فهرز و ټهرکه‌کان،
فته‌وادهری مه‌دینه ابو سعید و ابو خارجه ی خمره‌جی ټه‌نصاری ، نووسهری سروش
(وحی) یه (ره‌زای خوای لی بیت) ...

وه عمری کوړی خه‌تاب (ﷺ) که ټه‌چوو بو حه‌جی مالی خوا (زهید) ی به‌سهر
مه‌دینه‌وه داده‌نا له جیی خوی . وه ټهو بوو پوژي (یهرموک) هه‌لسا به دابه‌شکردنی
غه‌نیمه‌ته‌کان . باوکی پوژي (بعث) پیښ هیجره‌ت وه‌فاتی کردوه ، بویه به هه‌تیوی
به‌خیو کراوه .

زهید یه‌کی بوه له زیره‌ک و بلیمه‌ته‌کان ، کاتی پیغمبري خوا (ﷺ) کوچی کرد
بو مه‌دینه ، موسلمان بووه و ته‌مهنی ټهو کاته ته‌نھا (۱۱) سال بوو ، پیغمبري خوا
(ﷺ) فهرمانی پی کرد که فی‌ری زمانی (نووسینی) جوله‌که بیت تا په‌یام و
نووسراوه‌کانیان بو بخوینټه‌وه و ده‌یفرموو : (فانی لا امنهم) ، چونکه من باومریان
پی ناکه‌م - واته : باومر به جوله‌که ناکه‌م بوم بخوینټه‌وه - .

له (خارجه) وه له باوکیه‌وه ، ده‌لیت : پیغمبري خوا (ﷺ) هی‌نامی بو (داخل)
ی مه‌دینه ، وتیان : ټهی پیغمبري خوا (ﷺ) ټه‌مه غولامیکه له (بنی النجار) ، و
له‌و قورنانه‌ی بو‌تو دابه‌زیوه حه‌قده سوره‌تی خوینده‌وه‌ته‌وه ، منیش بوم خوینده‌وه و
پیغمبري خوا (ﷺ) پیی سهرسام بوو ، و فهرموو : (ټهی زهید ! خوت فی‌ری
نووسینی جوله‌که بکه بوم ، چونکه له راستیدا من لیان به گومانم په‌یامه‌کانم بنووسن)^۱

ده‌لیت : منیش خوم فی‌ر کردوو ، پانزه پوژي نه‌برد تیایدا کارامه بووم ، ټهو جا
دوای ټه‌وه ټه‌گمر پیغمبري خوا (ﷺ) په‌یامی بویان بناردا یه من بوم دهنووسی^۲ .

^۱ - فهرموده‌که : ((یا زید تعلم لی کتاب یهود ، فانی ما امنهم علی کتابی) .

^۲ - دانه‌پاله‌کی (حسن) ه / بخاری دهری هی‌ناوه له (التاریخ الکبیر) ۲ / ۳۸۰ و هه‌روه‌ها ابو داوود (۳۶۴۵) و غه‌یری ټه‌وانیش .

زهید ، دهلیت : پیغمبر خا (ﷺ) پیمی فهموو : (اتحسن السريانيه ؟)
زمانی سریانی دهمانی ؟ وتم : نهخیر : فهموی : دهی فیتری ببه ... ئهوه بوو بهماوهی
حهقده پوژ فیتری بووم ^۱.

وهله ریوایه تیکی تردا ! فهموییه تی : پیغمبر خا (ﷺ) فرمانی پی کردم
نووسینی جوله که فیربم و فهموی : (ان و الله ما آمن يهود على كتاب) واته : سویند
به خوا من لیان دلنیانیم شتم بو بنووسن . دهلیت : ئهوه بوو نیو مانگم تینه پیراند ،
فیتری بووم بو پیغمبر خا (ﷺ) .

دهلیت : دواى ئهوهی فیتری زمانی یههود بووم ، نهگهر په یامکیان بناردایه من
بووم ده خوینده وه ، نهگهریش پیغمبر خا (ﷺ) په یامی بو بناردایه من بووم
دهنووسی ^۲.

نووسمر دهلیت : بهم جوړه پیغمبر خا (ﷺ) له نهخشه و پلانی
فهرمانه واکانی زایونی به ناگامان دینیته وه ، چونکه ئهوان هر له سهره تایی ئهم ناینه وه
له نهخشه دانان و تهله که بازیدان بو ئهم ئوممه ته .. بهلام خوا خوئی دهره ی داوان و
لیان ناگاداره .

" نووسهری سروش "

ئهم هاوهله بهرزه شانازی نووسینی وهی ئاسمانی پی درا ، و پیغمبر خا
(ﷺ) بو ئهم کاره پایه بهرزه بانگی دهکرد .

زهید دهلیت : کاتی سروش بو پیغمبر خا (ﷺ) داده بزی ، ئهینارد به
دواماو بووم دهنووسی ^۳.

وه بخاری له (البراء) وه ، گپراویه تیه وه ، دهلیت : پیغمبر خا (ﷺ) پینی
وتم : (ادع لي زيدا ، و قل له يجي بالكف و الدواة) .

^۱ - دانه پاله کهی (صحیح) ه ، احمد دهری هیناوی (۱۸۲ / ۵) هه پوه ها غیری ئه ویش .

^۲ - فهمووده ی (حسن لغیره) ترمزی گپراویه تیه وه ، پروانه : فضائل الصحابه (شیخ العدوی) (۶۲)

^۳ - طبرانی گپراویه تیه وه هیثمی له (المجمع) دا دهلیت دانه پاله کهی (حسن) ه (۹ / ۱۷) .

واته : زه‌یدم بۆ بانگ که‌و ، پێ بلی ئامرازێ نووسینش له‌گه‌ڵ خۆیدا بێنیت .
ده‌لیت : نه‌وجا فه‌رمووی : (اکتب : ﴿ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ ... ﴾ سورة النساء آية (٩٥) .

و (ابن ام مکتوم) له‌ دواى (پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) دانیشتبوو - که‌ نابینا
بوو- وتی : ئه‌ی پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) ، من که‌سیکم نابینا و که‌م نه‌دامم - واته‌ :
به‌ده‌ستى خۆم نیه که‌ ناتوانم بێم بۆ جیهاد - نه‌وجا له‌ جێ ئایه‌ته‌که‌ی پێشوو ئه‌م
ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌ : ﴿ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ ... ﴾ سورة النساء آية (٩٥) .

واته‌ : ئه‌وانه‌ی دانیشتون له‌ ئیمانداران و ناجه‌نگن - مه‌گه‌ر ئه‌وانه‌یان که‌
ناته‌وان - (کوێر ، شه‌ل ، نه‌خۆشى ، ... هتد) له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌دا که‌ جیهاد ده‌که‌ن له‌
پیناوی خوادا به‌مال و سامان و گیانیان ، چوونیه‌ک نین .
هه‌روه‌ها پێشتریش له‌ باسی ژیاى پێشه‌وا ابوبه‌کری صدیق (دا باسی ئه‌وه‌مان کرد که‌
زه‌ید چۆن قورئانی کۆکرده‌وه‌ (ﷺ) .

" هه‌لۆیستیکى زیندو دواى وه‌فاتى پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) "

دواى وه‌فاتى پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) وتاریژانی ئه‌نصار هه‌لسان و قسه‌ی
خۆیان کرد وتیان : با پیاویک له‌ ئیمه‌ و پیاویکیش له‌ ئیوه‌ - واته‌ کۆچه‌ران -
بێته‌جێشین . له‌ویدا زه‌یدی کوپری ثابت هه‌لسا و فه‌رمووی :
له‌ راستیدا پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) له‌ کۆچه‌ران بوو ، ئیمه‌ش پشتیوانی ئه‌وین ،
وه‌ پێشه‌واش ده‌بی له‌ کۆچه‌ران بێت و دیسان ئیمه‌ پشتیوانی ده‌بین .
ابوبه‌کریش (ﷺ) فه‌رمووی : خواى گه‌وره‌ پاداشتی چاکه‌تان بداته‌وه‌ ئه‌ی هوژی
پشتیوانان و بێژمه‌ره‌ که‌شتان دامه‌زوتر بکات ، ئه‌گه‌ر غه‌یری ئه‌مه‌تان بووتایه‌ ، رێک

نەئەكەوتیت^۱. بەو جۆرە دڵسۆزی و خوشەویستی تەواو بۆ خوا و پیغەمبەرەكەى دەرەكەوتیت ... ئیدی هیچ بوارێك بۆ ئارەزو دەسەڵاتی شەیتان نیە .

"زانستی زەید (ﷺ)"

لە ابن عباسەو ، دەلیت : (المحفوظون)^۲ لە هاوێلانی پیغەمبەرى خوا (ﷺ) زانیویانە كە زەیدی كۆپى ثابت یەكێكە لەوانەى لە زانستدا پۆچوو و^۳ شوین پیى جیگیر بوو .

وە ابن عباس لەگەڵ ئەوێشدا خۆى لە زانستدا پیگەیهكى باشى هەبوو وە یەكی بوو لە زانیان ، بەلام پێزی زەیدی زۆر دەگرت وەك زانیەك .

ئەوێش لە ئەبى سەلمەو ، ابن عباس هەلسایەو لەبەر زەیدی كۆپى ثابت و ئاوەزەنگى و لاخەكەى بۆ گرت ، فەرمووی : خۆت لادە ئەى كۆپە مامى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ! ابن (عباس) ییش فەرمووی : ئیمە وەها دەجولێنەو لەگەڵ زانا و پیاو گەرەكانماندا^۴ !!

ابن عباس پەشووێ و لاخەكەى زەید بگرت !!

دەى ئیتر پەلکیشان چۆن ئەتوانن لە پەرمزە ئیسلامى یەكانمان دەدەن ؟!! وە مەسروق دەلیت : ئەو هاوێلانی پیغەمبەرى خوا (ﷺ) كە فەتوایان دەدا ئەمانە بوون : عمر ، على ، ابن مسعود ، زید ، ابى ، ابو موسا ، (رەزای خویان لى بیّت) ...

^۱ - دانەپالەكەى (صحیح) ه ، احمد (۵ / ۱۲۲) زەهەبى دەلیت : دانەپالەكەى (صحیح) ه . (سیر ۲ / ۴۲۳) .

^۲ - المحفوظون : لە چەند (معجم) و فەرھەنگێكدا بۆمانای زاراوەى ئەم وشە گەرام نەمدیو ، بەلام پیم وابى مەبەست ئەو هاوێلانیە كە بیرتێن و شتیان لە بیر نەچوو (وەرگێر) .

^۳ - حافظ لە (الاصابه) و داویانەتەپال (البغوى) و ارنووط دەلیت دامە پالەكەى (صحیح) ه .

^۴ - دانەپالەكەى (حسن) ه / حاكم دەرى میناوه (۲ / ۴۲۳) دەلیت (صحیح) ه و زەهەبىشت هاوڕایە .

" بابەتیکى شرعى (مهسه له یه کى شرعى) "

له مهسروقه وه : له عبدالله کوپى مسعووه وه ئەلێت : که عبدالله (ﷺ) دهرباره ی خوشک ی دایک و باوکی و خوشک و برای باوکی دهیفرموو : خوشکانی دایک و باوکی دوو لهسهر سى یان دهکهوێت ، و ئەوهی ده مینیتته وه بۆ کوپه کانه و بهشى ئافرهتهکانی لى نادری .

ئەوجا مهسروق هاته مه دینه ، لهوێ دهرباره ی ئەومهسه لهیه گوێی له (زهید) بوو ، ئەوه بوو پای زهیدی به دل بوو . بۆیه ههندی له هاوه لانی پیاوان وت : ئەلێی وان له پای عبدالله دههینیت ؟ ئەویش وتی : ئاخ زهید ئەوانه ی که مابوونه وه به یه کسانى به شداری دهکردن .^۱

خوێنه ری بهرێز وه بیر دینینه وه که (مسروق) قوتابی عبدالله کوپى مسعود بو (ﷺ) ، له گه ل ئەوه شدا ده مارگیرى بۆ مامۆستاکی نه بوو ، به لکو له گه ل به لگه دا ده پویشته له لای ههر که سى بوایه ئەمهش دادپهروهر دانه و به وێژدانى یه .. و وانیه کی گه وره یه بۆ زانستخوانان .

" حالى زهید له گه ل خیزانه کهیدا "

خوشحالتترین و به خته وهرترین که سیک به که سى بانگخواز و موسلمانى راسته قینه خیزانه که یه تی ههروهک له م فهرمووده پیرۆزه دا هاتووه : (خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي) واته : باشترينتان ئەوه یه که باشترين که س بێت بۆ خیزانه که ی ، وه من باشترينتانم بۆ خیزانه که م .. زهیدیش ههر به و جوړه بوو .

له (ثابت ی کوپى عبید) وه ، ده لێت : زهیدی کوپى ثابت یه کی بوو له پروو خوشترین و دم به پیکه نینترین که سان بۆ مال و منداله که ی .

^۱ - دانه پاله که ی (صحیح) ۵ : تهذيب ابن عساکر (۵ / ۴۵۱) .

" وهفاتی زهید (ﷺ) "

پاش ژيانیکى لیوان له بهخشش ... که پیشهوا ذهبی له مېدا کوۍ کردو ته وه .
 (له گهره یی و پایه بهرزی زهید ، پیشهوا (صدیق) پشتمی پی بهستوه له نووسینی
 قورئانی پیروژدا له پېراودا ، و له پاش کوکړدنه وهی له دهمی خهک و له سهر پارچه
 تهخته و پیسته کانه وه ، وه ماوه یهک نهو پېراوه یان هه لگرت ، و یه که مجار له لای (صدیق)
 مایه وه ، پاشان عمری (الفاروق) دواتر له لای (حفصة) ی دایکی ئیمانداران مایه وه ،
 تاوه کو پیشهوا عوسمان ، زهیدی کوړی ثابت و ژماره یهک له قریشی یه کانی هه لېژارد بو
 نوسینه وهی نه م پېراوه عوسمانی یه ی که ئیستا زیاده هزار هزار وینه ی له سهر
 زهیدا هیه^۱ و جگه لهو پېراوه سوپاس بو خودا هیچ جوړه وینه یه کی تر به دهستی
 ئوممه تی ئیسلامه وه نیه .)^۲ پاش نهو ته مهنه پیروژه و نهو خهباته زیندوه
 ... زهید گه پرایه وه لای پېرومردگاری به دلی راحت و پازی . و مروان نویژی له سهر کرد .
 کاتی وهفاتی کرد ، ابو هریره فېرمووی : باشتړینی ئوممهت وهفاتی کرد ! بهلکو
 خودا ابن عباس بکاته جینشینی و شوینی بگړته وه . وه له عه مېماری کوړی ابی
 عماره وه ، ده لیت : کاتی زهید وهفاتی کرد ، له گهل (ابن عباس) دا له سیبهر یکدا
 دانیشتن ، وتی : پوشتنی زانایان به م جوړه یه ، نه مړو زانستیکی زور له گوپنرا ..
 رمزای خوای پېرومردگار له سهر زهید ... و خودا بمانکاته شوینکته وتی نهو و
 له گهل زهید و هاوه لانیدا هه شرمان بکات . " آمین "

^۱ - نه م ژماره یه له سهرده می (زهه بی) دا بووه په حمه تی خوای لی بیت ، به لام ئیستا له بهر زوړی ،
 ژماره ناکریت ، پېوانه : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۴۴۱) .

^۲ - ابن سعد و غیری نهوی دهریان هیناوه (۲ / ۲۶۲) وه ارنووط ده لیت : پیاوانی جی متمانن . (سیر
 ... (۲ / ۴۳۹) .

" 01 - نه بو قه تادهی نه نصاری (ﷺ) "

" سوار چاکی پیغمبره خوا (ﷺ) "

ناوی ابو قه تادهی نه نصاری سه له می یه . و سوار چاکی پیغمبره خوا (ﷺ) ه
و له ئوحد و حوده ییبه دا به شداری کردوه .
پیغمبره خوا (ﷺ) فهرمویه تی: (خیر فرساننا ابو قتاده ، و خیر رجالتنا سلمة بن الاکوع)^۱
واته : باشتین سوارمان نه بو قه تادهیه ، و باشتین پیاده شمان سه له مهی کوپی
(الاکوع) ه .

" بیّ پهروای یهك ئاسن ده بریت !! "

له ژبانی ئهم هاوه له بهر پرزه خهباتکاره په ببا نی یه ، چه ند وینه یهك نیشان
دهدین که به لگن له سمر نازییه تی و چا که کاری .
وینه ی یه که م :

ابو قه تاده خو ی بۆمان ده گیریتوه ، ده لیت : خه ریک بووم سه رمم ده شو رد ،
نیوه ی سه رم ته واو کرد بوو ، که گویم له حیل ی نه سپه که م بوو ، وه سمه کانیشی
به زه ویدا ده هینا .

وتم : بی گومان شه ره و هه لساوه ، ده بی هه لسم ، به بی ئه وه ی لایه که ی تری
سه رم بشو رم ، خیرا سوار ی نه سپه که م بووم و بورده یه کم به سه ر شانه وه بوو ، ده بینم
پیغمبره خوا (ﷺ) هاوار ده کات و ده فهرمو ی : (الفرع ! الفرع !) واته : خو
ئاماده که ن بو هاو کاری ... ده لیت ئه و جا به (مقداد)^۲ که ی شتم و ماوه ی کاتر می ریک
له که لی ریم کردو پاشان نه سپه که م پیشی که وت ، ئه وه بوو نه سپه که ی من له وه ی (مقداد)
باشتر بوو .

^۱ - دانه پاله که ی : طبرانی و غهیری ئه یوش گتړلویانه ته وه (۲۲۷۰) .

^۲ - هاوه لای بهر پرز (مقدادی کوپی عمر) ه (ﷺ) .

مقداد پی ی و تم که (مسعدہ) ، (محرزی کوپی نضلہ) ی کوشتووه ، منیش و تم، یان ئه بی بمرم یان بکوژی (محرز) بکوژمه وه . ئه وه بوو (مسعدہ) دای له ئه سپه که ی و پوشت ، ابو قتاده شوینی کهوت ، تا (مسعدہ) بو ی وهستا و ئه بو قتاده دابهزی و کوشتی ، و ئه سپه کهیشی له گه لّ خویدا هیئا .

ده لیت : ئه و جا که خه لکی تیپه ر ده بوون و به دوا ی یه کدا ده رویشتن ، سهیری بورده که ی منیان ده کرد (دابوم به سمر مهیته که ی مه سعه ده وه) ، ناسیانه وه و وتیان : ابو قتاده کوژراوه ! پیغمبری خوا (ﷺ) فرمووی : (لا ، و لکنه قتیل ابی قتاده علیه برده ، فحلوا بینہ و بین سلبه و فرسه) .

واته : نه خیر ، به لکو ئه وه ی وا کوژراوه به دهستی ابو قتاده کوژراوه و بورده که ی ئه وی وابه سه ره وه .. ده ی پښه گی بو چو لّ که ن بو خو ی ئه سپه که ی و غه نیمه که ی . ده لیت : که گه یشت به پیغمبری خوا (ﷺ) فرمووی : (اللهم بارک له فی شعره و بشره ، افلح و وجهک ! قتلت مسعدة ؟)

واته : ئه ی پهروه ر دگار مووی سه ری و پیستی موباره ک که ، خودا پرووت سپی کات و سه ر به ز بیت ، ده لیتی مه سعه دت کوشت ؟ و تم : به لی . فرمووی : (فما هذا الذي بوجهک ؟) ئه ی ئه وه چی یه به دهم و چاوته وه ؟ و تم : تیریک بوو لی دام و وه های لی کرد .

فرمووی : (فادن مني) ده ی لیم نریک به ره وه . لی نریک بوومه وه و تفی موباره کی لی دا ، له دوا ی ئه وه نه هیچ زیپکه یه که نه هیچ خه وش و په لیه که به دهم و چاومه وه نه بینراوه . وه کاتی ابوقتاده وه فاتی کرد ته مه نی حه فتا سال بوو ، وه ک کوپکی پانزه سال و ابوو ... وتی : ئه و جا پیغمبری خوا (ﷺ) چه ک و ئه سپه که ی (مسعدہ) ی پیدام ^۱ .

وینه ی دووهم :

ئهمه ش وینه یه کی زیندووی سه رمه یدانی جهنگی (پوژی حنین) ه و هر ابوقتاده (ﷺ) خو ی بومان ده گیریته وه ، ده لیت :

^۱ - طبرانی گپراویه تیه وه له (المعجم الصغير) دا (۲ / ۱۵۲) و (المستدرک) (۳ / ۴۸۰) .

(له گهل پیغمبره خوا (ﷺ) سالی (حنین) چوینه دهرهه ، کاتی به دوزمنان گه یشتین ، پیاویکم بینی چوو بووه سروری موسلمانان ، له دواوه بوی چووم و شمشیریکم دا له گهردنی و (درع) ه کیم بری ، پوی تی کردم و وهک شهوهی خوی فبری دایه باوه شم ، دهمزانی بونی مردنی لی دیت ، شهوجا بهری دام و کهوت و مرد ، وه دهلیت : پیغمبره خوا (ﷺ) شه پورته فرمووی : (من قتل قتیلأ له بینه ، فله سلبه) هس کهس یهکی بکوژی و بهلگهی هبیت ، شه غه نیمه کهی بو خوی دهلیت ..

منیش هه لسام وتم : کی شایه تیم بو ده دات ؟ و چیرۆکه کهم بو گیرایه وه ، پیاویک هه لساو وتی : راست نه لیت ، شه پیغمبره خوا (ﷺ) ، وه غه نیمه ی شه پیاوهش له لای منه .

ابوبهکر ، فرمووی : نابه خوا ، همرگیز شیریک له شیرهکانی خوا ناجهنگی له پیناو خواو پیغمبره کهیدا و غه نیمه کهی خوی بهتو بدات ! پیغمبره خوا (ﷺ) فرمووی : (ابو قتاده راست دهلیت) و شهوجا غه نیمه کهی پیدام ، (درع) هکهم فروشت و دام به باخیک له (بنی سلمه) ، شه یه کهمین شتیک بوو له ئیسلامدا دهستم کهوت^۱.

وتنه ی سیهم :

عبدالله ی کوپی عبیدی کوپی عومهیر دهلیت : عمر (رضی الله عنه) ابو قتاده ی نارد بو جهنگیک ، به دهستی خوی پادشای فارسی کوشت که کهمهر به ندیکی پیوه بوو نرخه کهی پانزه هزار بوو ، پیشهوا عومهیر دای به (ابو قتاده)^۲.

" پاسهوانی پیغمبره خوا (ﷺ) "

له ابی قتاده وه ، دهلیت : له یهکی له گه شتهکانیدا له گهل پیغمبره خوا (ﷺ) بووین ، له ههوانه وه و سرهوتی دوا کهوتبوو ، بویه من جهستم کرده سهرینی

^۱ - صحیح : الموطأ (۲ / ۱۰ ، ۱۲۰) بخاری و مسلم و غیری نهوانیش .

^۲ - ارثووط دهلیت : پیاوانی فرموده که جی متمانه ن (سیر ۲ / ۴۵۲) .

" ۵۷ - عمرانی کوږی حصین (ﷺ) "

" نه و هاوه له ی فریشته کان سردانیان ده کرد !! "

ئهم هاوه له کییه که نهو شانازی یه ی به دست هیناوه .. پیاویک فریشته کان به سهری بکه نهوه .. و سهلامی لی بکه ن !!؟ به لی ، ئهم هاوه له بهر یز و پیشهوا پابه ره ، عمرانی کوږی حصین (ابو نوجهیدی خوزاعی یه) ، له گهل باوکی و ابوهریره دا له یه ک کاتدا سالی حه وتی کوچی موسلمان بوون .

وه بووه ته داده وهری به صره ، و عومهر (ﷺ) نارد بوونی بو به صره تا خه لکه که له ناین تیبگه یه نیئت ، حه سه نی به صری سویندی ده خوارد و دهیوت : که س نه ها تووه ته به صره بو تیگه یانندی خه لکه که ی باشر له عمرانی کوږی حصین . وه له محمدی ابن سیرینه وه ، ده لیت : له هاوه لانی پیغمبهری خوا (ﷺ) نه وانه یان که ها توونه ته به صره که سیان نه دراو نه به سهر عمرانی کوږی حصین دا له چاکه دا ... له گهل پیغمبهری خوا (ﷺ) له چه ندین غمزا دابه شداری کردوه ، و ههر له مه نزل و ناوچه ی قه ومه که ی خویدا ماوه ته وه تا وه کو چووه به صره ، له وی مایه وه و نه خوش که وت .^۱ ابن سیرین ده لیت : عمران تووشی نه خوشی یه ک بوو که نه ویش بریتی بوو له وه ی زهر داویک له ناو سکیدا کو ده بوویه وه ، سی سال پیوه ی ده تلایه وه و پینان ده وت که داخی کات ، به لام نه و پازی نه نه بوو داخ بکریت تا پیش دوو سال بهر له وه فاتی . نه و جا پازی بوو داخ بکری .^۲

" فریشته کان به سهری ده که نه وه !! "

مطرف کوږی عبدالله ده لیت : عمرانی کوږی حصین وتی : شتیکت بو باس ده کم ، به لکو خوا بیکاته مایه ی سوود و قازانچ بو ت : پیغمبهری خوا (ﷺ) حه ج و عمره ی پیکه وه گری ددا ، و ریگریشی لی نه کردوه هه تا وه فاتی کردوه ، وه قورئانیشی له و باره یه وه بو دانه به زیوه که حرامی بکات ، ههروه ها نه مه وی پیت بلیم

^۱ - بروهانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۴۶) .

^۲ - ابن سه عده هیناویه تی (۴ / ۲۸۸) وتراوه کو تا ده رمان (داخ کردنه) ... (صاح (۹۲۶) وه رگتی) .

کە من هەتا داخ کرام فریشتەکان دەهاتن و سەلامیان لێ دەکرم ، بەلام دواى ئەوەى داخ کرام نەهاتنەوه ، هەتا وازم لە داخ کردن هێناىهوه دووبارە گەڕانەوه و سەلامیان لێ دەکردم)^١.

"رۆژ لەگەڵ پێغەمبەرى خوا (ﷺ)"

لە (عمران ی کۆپى حصین) هوه (ﷺ) دەلێت : (لەو کاتەوهى بەیعتەم بە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) داوه دەستى راستم بەر عەورەتم نەکووتوه)^٢

"گەنارگیرى لە فیتنە کە"

(عمران (ﷺ) یەكێ بوو لەوانەى خۆى بە دوور گرت لە فیتنە و ئاژاوەکە و لەگەڵ (علی) دا شەرى نەکرد . وه لە ابى قتادهوه : عمران ی کۆپى حصین پێى وتم : لە مزگەوت بمینەرەوه و لێ مەیهەرە دەرەوه . وتم : ئەى ئەگەر هاتن بۆم لە مزگەوت ؟ وتى : لە مالهگەت مەیهەرە دەرەوه و بمینەرەوه . وتم ئەى ئەگەر هاتنە مالهەوش بۆم ؟ فەرمووی : ئەگەر کەسیک هاتە سەرم بۆ کوشتنم یان بۆ بردنى مالم ، ئەوه ئیتراکاتى ئەوهیه کە بیکۆژم^٣.

"دان بە خۆدا گرتن لە ئاست نەخۆشیدا"

عمران (ﷺ) ماوهى سێ سال نەخۆش بوو . نەیدەهێشت چارەسەرى بکری (کە چارەسەرەکەى بە داخ کردن بوو) ، تا زۆرى بۆ هات ، و لە بەر ئازار هاواری دەکرد ، وه لە (مطرف) هوه ، دەلێت : بە عمرانم وت : لەبەر ئەم حالە خراپەت حەزناکەم سەردانت بکەم .

^١ - صحیح / مسلم گێڕاویەتیەوه (٦٢٢٦) (١٦٧) لە بابى (الحج) دا .

^٢ - پیاوانە جێ متمانەن حاکم گێڕاویەتیەوه (٤٧٢ / ٣) و دەلێت : (صحیح) ه ، زەهەبى هاوڕاپە .

^٣ - پیاوانى جێ متمانەن : و لە (الطبقات) دا هاتووه (٢٨٨ / ٤) .

فهرمووی : ئەو کاره مەکه ، چونکه خوشهويستين شتی ئەم نه خوشی یه لهلام
ئهويه له خودام نزيك دهكاتوه و خوشهويستم دهكات ^١ .
وه دهيفهرموو : خۆمان داخ کرد ، بهلام نه سهركهوتوو بوون و نه چاكيان کرد
(واته: ئەوانه‌ی هه‌لسان به چاره‌سه‌رکردنی) ^٢ ، وه له سالی (٥٢) ی کۆچی وهفاتی کرد
... (رهزای خوای لی بیّت) .

---

^١ - پياوانی جی متمانه ن : ابن سعد (٤ / ٢٩٠) .

^٢ - دانه‌پالەکه‌ی (صحیح) ه : ابوداود (٢٨٦٥) و غهیری ئه‌ویش .

" ۵۸ - جریری کوپی عبدالله (ﷺ) "

" یوسف ای نهم نومه نه !! "

پیناسی : جریری کوپی عبدالله ی بجلی یه ، پیشه‌وای خانه‌دان و جوانچاک و له (قحطان) هکانه و له هاوه‌له هه‌لکه‌وتووه‌کانه . به‌یعتی دابه پیغمبری خوا (ﷺ) که دلسوز و نامورگاریکه بیت بو هه‌موو موسلمانیک .

حافظی ذهبي ده‌لایت : له پاده‌به‌دمر جوان بووه ، له جوانیدا کامل بووه . جریر ، ده‌لایت کاتی له مه‌دینه نزیک بوومه‌وه ، چۆکم به ولاخه‌که‌م دا و توره‌که‌که‌م کردووه و جل و به‌رگی پاک و پیک و پیک لی دهره‌یناو له‌به‌رم کرد ، پاشان چومه مزگه‌وت ، ده‌بینم پیغمبری خوا (ﷺ) و تارده‌دات ، خه‌لکه‌که هه‌موو به‌جاری له منیان پوانی . له‌وه‌ی له ته‌نیشتمدا دانیشتیوو پرسیم : باشه ، پیغمبری خوا (ﷺ) باسی من کردووه و ا سه‌یرم نه‌که‌ن ؟ وتی : به‌لی ، به باشتین شیوه باسی تو‌ی کرد له کاتی‌کدا وتاری ددا ، له نیوه‌ی و تاره‌که‌یدا فهرمووی : (انه سيدخل عليكم من هذا الفج من خير ذي يمن ، الا و ان على وجه مسحة ملك)^۱

واته : له‌م پئوه که‌سیک دیته لاتان که له باشتیرینی خه‌لکی یه‌مه‌نه و ، له‌سه‌ر دهم و چاوی (مسحه)^۲ یه‌کی فریشته‌یی هه‌یه . (واته ده‌لی فریشته‌یه) نه‌وجا سوپاسی خوام کرد ...

" نه‌ده‌ب و ریزی پیغمبرایه‌تی "

کاتی جریر هاته ژووره‌وه بو‌لای پیغمبری خوا (ﷺ) پاخه‌ره‌که‌ی بو‌دانا ، تا له‌سه‌ری دابنیشیت ، به‌لام جریر له سه‌ر زه‌وی یه‌که دانیشیت . پیغمبری خوا (ﷺ) پیی فهرموو :

(أشهد أنك لا تبغي علواً في الأرض ولا فساداً) واته : شایه‌تی ده‌دم بو‌ت که تو ناته‌وی له سه‌ر زه‌وی خراپه‌کاری بلاو بکه‌یته‌وه و له خوت بایی ببیت .

^۱ - دانه‌پاله‌که‌ی به‌هیزه : احمد له ((المسند)) (۴ / ۳۶۴) ، ارئوط (سیر ۲ / ۵۳۱) .

^۲ - مسحه : شوینه‌واریکی که‌م ، به‌لام به‌رچاو و دیار .

ئەویش موسلمان بوو ...

پاشان پیغمبری خوا (ﷺ) بەهاوەلانی فەرموو : (اذا أتاكم كريم قوم ، فأكرموا)^١
ئەگەر پیاویکی بەرێز هاتە لاتان ، پێزی بگرن .

نووسەر دەلیت : جریر (ﷺ) سالی (١٠) ی کۆچی موسلمان بوو ، کەسیک بوو خۆی
بەسەر ئەسپەوێ رانەگرتوو ، تا پیغمبری خوا (ﷺ) دوعای بۆ کرد .

له (جریر) هه ، پیغمبری خوا (ﷺ) پێی وتم : (الا ترخني من ذي اخلصة ، بيت
حنعم) ناتەوی راحەتمان کەیت لەو بتهکه ناوی (بیت خنعم) ؟ (به کەعبە ی یەمەنی
ناسراو بوو) .

دەلیت : ئیمەش پوو خاندانمان ، یان سوتاندانمان و وەك حوشتی گەڕ وازمان لی
هینا و هاتین تا مژدە بە پیغمبری خوا (ﷺ) بدەین ، پێنج جار بەسەر ئەسپەکەمەرە
دابەزیم .

دەلیت : ئەوجا وتم : ئەی پیغمبری خوا (ﷺ) ، ناتوانم بەسەر ئەسپەوێ خۆم
پاگرم . ئەویش دەستی موبارەکی لەسەر دەم و چاوم دانا ، له پایاویەتیکی تردا (لەسەر
سنگم داناو) و فەرمووی : (اللهم اجعله هادياً مهدياً)^٢ ئەی پەروەردگار بیکەرە کەسیکی
هیدایەتدار و پێنمو نیکار ..

هەرودەها له جریرەو ، دەلیت : لەو کاتەو موسلمان بووم هەرگیز پیغمبری
خوا (ﷺ) خۆی لێم لانهداو و هەر کات منی بینیبیت لەرودا پیکەنیوێ^٣ .

^١ - فەرموودەکە بەلگەی لاوازی هەبە و لەلای ابن ماجه و بزار و غیری ئەوانیش کە بەرزێ دەکاتەوێ بۆ
(حسن) . الارنؤوط (سیر ٢ / ٥٢٢) .

^٢ - صحیح : بخاری و مسلم گێڕاویانەتەرە ، هەرودەها (احمد) یش .

^٣ - وەرگێژ : له صحیحی بخاری فەرموودە (٢٨٢٢) لاپەرە (٩٦٢) وەرگێژ .

" پیاہلدانی ھاوہلان بوی "

لہ جریرہوہ ، دہلّیت : عمر (ﷺ) منی بہ نیوہروتی بینی ، بانگی کردم
فہرموی : جلہکانت لہبہرکہ ، جلہکانت لہبہرکہ . منیش جلہکانت لہبہر کرد ، پاشان
ہاتم بولای خہلکہکہ و پرسیم : چہتی ؟

وتیان : کاتی بہو جوړہ تووی بینی ، فہرموی : (کہسم نہدیوہ وک ٹہم
وینہکرایت ، مہگر (یوسف) سہلامی خوی لہسہر بیت ^۱ . وہلہ ریوایہتیکی تردا ہہر
لہ جریرہوہ (ﷺ) ، عمر (ﷺ) فہرمویہتی : جریر یوسفی ٹومہتی ٹیسلامہ ^۲ . وہ لہ
علی کوپی ابی تالیبہوہ (ﷺ) سی جار فہرمویہتی : (جریرلہ ٹیمہیہ لہ ٹہل و بہیت) ^۳
وہ لہ (الشعبی) یوہ : عمری کوپی خہتاب (ﷺ) لہ مایکدا بوو ، (جریری کوپی
عبداللہ) شی لہگہلدا بوو ، لہ مالہ کہ بوئیکی ہست پی کرد ، فہرموی : باخواہنی
ٹہو بو نہہلست دہستنوژ بگریٹ . جریریش وتی : ٹہی ٹہمیری ٹیمانداران ٹایا
ہہموی دہستنوژ بگریٹ ؟ عومہریش (ﷺ) فہرموی : رہحمہتی خوات لی بیت ،
جریر ، بہراستی لہ جاہلیہتدا باشتین پیاو بوویت ، ٹیستاش کہ لہناو ٹیسلامدایت
باشترین پیاویت ^۴ .

" خہباتی جریر (ﷺ) "

جریر (ﷺ) لہ زور جہنگ و بوندہا دژی دوژمنانی ٹیسلام شہری کردوہ و
تیایدا پالہوانیتی و دلّسوزی خوی نیشانداوہ . الشعبی دہلّیت : پوژی (قادسیہ) جریری
کوپی عبداللہ بہسہر دہستہ راستی سوپاکہی سعدی کوپی ابیوقاص) ہوہ بوو .
وہ ابن سعد دہلّیت : یہزیدی کوپی جریر لہ باوکیہوہ ، دہلّیت : پیشہوا (عمر)
لہ کاتیکدا خہلکی خویان بہدوور ٹہگرت لہ عیراق و شہرکردن لہگہل ^۵ (عہجہمہکاندا -

^۱ - پیاوانی جی متمانہن : حافظ لہ (الاصابہ) (۷۷ / ۲) باسی کردوہ و گپراویہتیہوہ بو (النجوى) .

^۲ - پیاوانی جی متمانہن الارنوط (سیر اعلام النبلاء ۵۳۵ / ۲) .

^۳ - ہروانہ / سیر اعلام النبلاء (۵۳۴ / ۲) ، بہلام ناگونجی .

^۴ - ہروانہ / صفة الصفوة (۲۷۶ / ۱) .

نا عره به کان) ، پیی وتم : خوټ و هوزه کهت بگه یه نمره نه وی و ده ستت به سمر هر چیه کدا گرت چواریه کی بو خوټ . نه وه بو دواي نه وه ی غه نیمه کانی (جلولا) کوکرایه وه ، جریر وتی که چواریه کی هه موو غه نیمه که هی نه وه . (سعد) یش په یامینکی نارد و بو عمری کوپی خه تاب (ﷺ) بهو بو نه یه وه ، له وه لامدا (عمر) فهرمووی : جریر راست ده لیت ، نه وه پیی وتبوو .

وتی : نه گهر له سمر به لیتیک که پیی دراوه ، ویستی با نهو چواریه که به ریت بوخوی و هوزه که ی ، و پیی بدن ، وه نه گهر له پیناوی خواو ناینه که ی و به هه شته که یدا شه پی کردووه ، نهوا نهویش پیاویکه له موسلمانان و ههروه نهوان ماف و نهرکی هه یه .

نه و جا که په یامه که ی عمر (ﷺ) گه یشته ده ستی (سعد) ، ههواله که ی به (جریر) دا ، جریریش فهرمووی : پی شه وای ئیمانداران راست ده لیت ، من پیویستم بهو غه نیمه یه نیه ، و یه کیکم له موسلمانان ^۱ .

به م جوړه هاوه لان خویان بو خواي خویان یه کلایی کردو ته وه .. وه کاتیکیش فیتنه و نارواوه که سمری کی شا ، (جریر) (ﷺ) خوی که نارگیر کرد و له (علی و معاویه) خوی دور گرت له دهوړوبه ری دوورگه ی عه رب ، تاوه کو له سهرده می ویلایه تی (ضحاک ی کوپی قیس) به سمر کوفه وه له (الشراة) وه فاتی کرد ^۲ . (رهزای خواي لی بیت) .

^۱ - بروانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۷۶) .

^۲ - ابن سعد (۲ / ۲۲) .

" ۵۹ - ابو تهعلبهی خوشنی (ﷺ) "

" له کاتنی سوچده بردندا وهفاتی کرد !! "

(نهبو تهعلبهی خوشنی) ی هاو هلی پیغه مبهری خوا به (ﷺ) ..
دار قطنی و غیری نهویش ، دهلیت : یهکیکه لهوانه ی له بهیعتی (رضوان) دا
بهشدار بوون ، و پوژی خهیههر پیغه مبهری خوا (ﷺ) له غه نیمه بهشی نهویشی
جیا کردهوه ، ههروه ها ناردویهتی بۆلای هۆزهکهی وه عهمری کورپی جهرم ی برای ، ههر
له سهردهمی پیغه مبهری خوا (ﷺ) موسلمان بووه ^۱ .
و کاتی له راستی ئهم ئاینه گهیشتوو ، موسلمان بوو ، دُنیا بوو له وهی ئهم ئاینه
بو هه میشهیی به نهمری ده مینیته وه و خوای پهروهر دگار ئه هله که ی بالآ دهست دهکات و
منهت و چاکه ی خو ی به سهر چهوساوهکانی سهر زهویدا دهبارینی و دهیانکاته پیشهوا و
میراتگر له سهر زهویدا .

ابو تهعلبه دهلیت :

ها تم بۆلای پیغه مبهری خوا (ﷺ) پیم وت : ئهی پیغه مبهری خوا (ﷺ) ،
بمنیره بو فلان و فلان جیگا له شام (تا ئهم ئاینه یان پی راگهیهنن) ئهو کاته هیشتا
پیغه مبهری خوا (ﷺ) دهستی نهگهیشتبوووه ئهو جیگایانه - فهرمووی : (الا سمعون ما
يقول هذا ؟) گویتان لی یه ئهم پیاوه چی دهلیت ؟

نهبو تهعلبه وتی : سویند بهو کهسه ی گیانی منی به دهسته ، دُنیا م که دهگهینه
ئهو ی و تیایدا بالآ دهست دهیین . پیغه مبهری خوا (ﷺ) په یامی خو ی نووسی و پیایدا
ناردی ^۲ !!

به پیزان ، سهیری دُنیا یی و باوهری بکهن بهو په یمانه ی خوا به بهنده
ئیماندارهکانی خو ی داوه ، ئهی پیغه مبهری خوا (ﷺ) به خبابی نهوت - وهک پیشتر
باسمان کرد ، و الله لیمن الله هذا الامر حتى یسیر ال کب من صنعاء الی حضرموت ..)
فهرموده که . سویند به خوا خوا فهرمانی خو ی جی به جی دهکات بهو جوهری سوار له)

^۱ - الاصابه (۷ / ۲۷۶) ، ژبانی عهمری کورپی ثعلبی خوشنی .

^۲ - دانه پالاکه ی (صحیح) ه : احمد له (المسند) دا گپراویه تیه وه (۴ / ۱۹۳ ، ۱۹۴) .

صعاء) هوه بهرو (حضرت موت) بهرې دهكويټ و له هيچ شتي ناترسې ... تا كوټايي فرمودهكه .

" له وته كاني "

له اسماعيل ي كورې عبيدالله وه ، دهليټ : ابو ته علېبه و كعب دانېشتبون ، ابو ته علېبه وتي : ئهې ابا اسماعيل ، هر بندهيهكي خوا خوي بو خواپهرستي يهكلاكاتهوه ، ئهوا له پيوستې دنيا بي نيازي نهكات . كعب وتي : له پېراوي خوي پېرومردگاريشدا هاتووه ^۱ : هر كس خه مه كاني له يهك خه مدا كوټاتهوه ، نهوېش گويديري خوا بيت ، ئهوه خوي گهوره بي نيازي نهكات له هه موو خه مه كاني و ناسمانهكان و زهوي زامن دهكات بوي و پوزي دهكويټه لاي خوا و كارو كردهوېشي بو خويه تي . هر كه سيش خه مه كاني جيا بكاتهوه و بيانر ميړيټ و له هر دوليك خه ميك دا نيټ لاي خوي گهوره گرنگ نيه له كامه دولياندا تيا ده چيټ . پيشهوا (زهه بي) ، دهر باره ي نه مه دهليټ : (گهړان بهدواي هوكاره كاني ژيانيشدا جوړيكه له خويه كلا كردهوه بو خواپهرستي ، بهتاييه تي نهوه ي خاوه ني مال و مندا ل بيت ، پيغه مېهري خوا (ﷺ) فرموديه تي : (ان افضل ما اكل الرجل من كسب يمينه) ^۲ باشترين شتيك پياو بيخوات ، نهوه يه له كه سابه تي دهستي خوي په ياي كرديټ .

هر كه سيش به هو ي لاوازي يهوه يان فراهه م نه بووني بواره وه نه توانيټ هوكاره كان بگريټه بهر ، ئهوه خوي گهوره له ري (زهكاتهوه) بهشي دياي كردهوه ^۳ .

" مردنيكي بهرېز "

ته مه ن دريژهي كيښا له گه ل ابې ته علېبه دا (ﷺ) و تامه زوري ليقاي پېرومردگاري دهكرد و له ژيانيدا ناواټيكي هه بوو نهوېش نهوه بوو كه به كړنوش برده نهوه

^۱ - ئه مه له فرموده يهكي پيروزدا هاتووه ، و به ماناكي باسكراوه .

^۲ - دانه پالعه كي له ري شاهيده كانه وه (حسن) طبراني له (الكبير) و (الاوسط) دا گنپراويه ته وه پياوښتي جي متمانن وهك هيپمي دهليټ له المجمع دا (۶۱ / ۴) .

^۳ - بېروانه : سير اعلام النبلاء (۵۷۰ / ۲) .

به ليقای پهروەردگاری بگات . دهيفهرموو : (تکام وایه خودا خهفهم نهکات
(نه مخکنینی) وهک خه لکی دهخنکینیت) - مروڤ له کاتی گیانکیشاندا هه ناسهی گیر
دهبی و دهخنکیت .

ئه وه بوو له کاتی کدا خه ریکی شهو نویت بوو له نیوه شهودا ، و له کاتی کړنوشدا ،
وه فاتی کرد . کچه که ی له خهونیدا بینیبووی که باوکی مردوو ، بهتوقیوی خه بهری
بوویه وه ، و دایکی بانگ کرد : پرسى : باوکم له کوپیه ؟

وتی : له جیگای نویت هه که یه تی : بانگی کرد ، وه لām نه بوو ، دهویست به ناگای
بینیت - رایوه شاند - دهبینی وه فاتی کردوو^۱ .

ابو حسانی زیادی و ابو عبید ، دهلین : سالی (۷۵) ی کوچی وه فاتی کردوو
(رهزای خوا ی لی بیت) .

^۱ - بروانه / الاصابه (۱۱ / ۵۶) .

٦٠ - " معاویه کوری ابی سوفیان (رضی الله عنه) "

" خالی موسلمانان و نوسهري سروشی پیغمبري خوا (ﷺ) "

کي ٻه ؟ معاویه کوری ابوسفیانی کوری امیهی کوری عبدشمس ی عبدمنافه ..
پیشہوای ئیمانداران ، میری ئیسلام ، ابو عبدالرحمن ی قورہیشی ئومہوی مہکی ٻه
... خالی ئیمانداران و نوسهري سروشی پیغمبري خوا (ﷺ) جیہانیانہ ^١ .
ہندی کچی عتبہی کوری ربیعہ دایکیہتی ، و تراوہ : لہ کاتی (عمرہ القضاء) دا
و پیش باوکی موسلمان بووہ ، و لہ ترسی باوکی نہیویراوہ شوین پیغمبري خوا
(ﷺ) بکہویت ، و لہ پوژی فہتی مہککہ دا ئیسلامبوونی خوی ئاشکرا کرد .
(ابن ابی الدنيا) و غیری ئویش دہلین کہ : معاویه کہسیکی بالآ بہرزی پیست
سپی جوانچاک بووہ .

" چاکہ گانی "

١ - لہ عبدالرحمن ی کوری ابی عمیرہ وہ ، کہیہکی بووہ لہ هاوہ لانی پیغمبري
خوا (ﷺ) ، لہ پیغمبري وہ (ﷺ) دہگپرتہوہ بہ معاویهی فرموو : (اللهم اجعلہ هادياً
مہدیاً و اہدبہ) ^٢ ئہی پەروردگار پینمونی معاویه بکہو با ببیتہ کہسیکی پینمونیکراو و ،
خہ لکیش لہ سہر دہستی ہدایہت بدہ .
٢ - وہ لہ ابی ادیری خولانی یوہ ، دہلیت : کاتی عمری کوری خہتاب (ﷺ)
، عمری کوری سعدی لہ (حمص) لہ کار لابرد ، معاویهی کردہ والی ئہوی . خہ لکیش
دہیانوت : عمری لابرد و معاویهی لہ جیی دانا !

^١ - بپوانہ : سیر اعلام النبلاء (٣ / ١٢٠) .

^٢ - بپوانہ : البدایہ والنہایہ ، ابن کثیر (٥ / ٦١٩) .

^٣ - صحیح / بپوانہ صحیح سنن الترمزی (٣٠١٨) ، فرمودہی (١٩٦٩) .

عمیریش وتی : کهس باسی معاویه نهکات به چاکه نه بیت ، چونکه گویم له پیغمبر خا (ﷺ) بووه دوعای بؤ معاویه دهرکرد و دهیفرموو : (اللهم اهدبه)^۱ نهی خوی پهروردگار لهسر دهستی نهو خه لکی رینمونی بکه ...

۳ - وه له عبدالله ی کوپی عه مره وه ، ده لیت : معاویه (سرش) ی بؤ پیغمبر خا (ﷺ) دنوسیه وه .^۲

۴ - له (عرباض ی کوپی ساریه) وه (ﷺ) ، گوئی له پیغمبر خا (ﷺ) بووه فرموویه تی : (اللهم علم معاویه الكتاب ، و الحساب ، و قه العذاب)^۳ واته : خویه گیان معاویه فیروی نووسین و ژماردن بکه و له نازار و دهرده سهری بیپاریزه .

وه عمری کوپی خه تاب (ﷺ) کردوویه تی به والی بهسر شامه وه و دواتریش (عوسمان) (ﷺ) پیی لی ناوه و هر به والی شام هیشتویه تیه وه .

پیشهوا (زهه بی) ده لیت : نه وهنده بهسه بؤ کهسیک عومر بیکاته پیشهوا ی هریمیک و دواتریش (عوسمان) ، له کاتیکدا نهو هریمه پریه تی له ناتهواوی و که لین ، و هه لسیته به ساز کردن و هه لسانه وه ی به نهوپه ری ریک و پیکی و خه لکی به به خشنده یی و لهسر خوئی خوئی پهزامه نکات ، نه گهر چی هه ندیکیان بؤ جاریک دلیان نیشا ، قهیدی نیه بامیر وه ها بیت ...

- نه گهر چی هاوه لانی تری پیغمبر خا (ﷺ) زور له نه م باشتر و چاکساز تر بوون ، به لام به نهوپه ری لهسر خوئی و سنگفراوانی و به هیزی زیره کی و بیروپای خوئی سهرکردایه تی جیهانیکی کردووه . هه ندیکیش هین و مینی هیه (واته خه سلته تی ناباشیشی که میک هه بووه) ، خوا خوئی حوکم دهکات له قیامه تدا ..

به گشتی کهسیکی خوشه ویست بووه له لای په عیه ته که ی ، بیست سال نوینه رایه تی (شام) و بیست سالیش جینشیننی کردووه ، و که سیش له به ریوه بردنی

^۱ - (صحیح) ه به وه ی پیش خوویه وه : (صحیح) ی سونه تهکانی ترمزی (۲۰۱۹) .

^۲ - پیاوانی جینی متمانه ن : الارنوط ((سیر اعلام النبلاء ۳ / ۱۲۳) .

^۳ - احمد له (المسند) (۴ / ۱۲۷) دا گپراویه تیه وه . و له اسناده کهیدا (حارثی کوپی زیاد ی شامی) هیه ، حافظ له (التقریب) دا ده لیت : کهسیکی قسه ته ره (لین الحدیث) و باقی پیاوانی فرموده که جی متمانه ن . زهه بی ده لیت : فرموده که شاهیدیکي به هیزی هیه .

قسهی نه بووه ، به لکو نه ته وه کان ملیان بو که چ کردووه و فرمانرده وای عه رب و عه جه می کردووه ، سنوری فرمانرده وایی له هردوو حهرم و مصر و شام و عیراق و خوراسان و فارس و جزیره و یه من و مه غریب و غیری ئه وانیشدا بووه^۱ .

" راسپاردهی پیغمبری خوا (ﷺ) بوی "

له (المسند) ی پیشهوا (احمد) داهاتووه : معاویه ، تویشووی سه فهری هه لگرتووبه پئی کهوت ، پیغمبریی خوا (ﷺ) سه ری بوی بهر زکرده وه و فهرمووی : (یا معاویه ، ان و لیت امرأ ، فاتق الله و اعذل) . واته : (ئهی معاویه ئه گهر کاروباریکت گرتی دهست ، ئهوا له خوا بترسه و دادپهروهره .

معاویه ، ده لیت : بهردهوام گومانم وابوو له و قسهیهی پیغمبریی خوا (ﷺ) وه ، که له کاریکدا تووشی تاقیکرنه وه ده بم ، هه تا وه کو له کو تاییدا تووشی بووم^۲)

" پیا هه لدانی هاوه لان (ﷺ) بوی "

له (کورهب مهولای ابن عباس) وه ، ده لیت : معاویه ی بینی نویژی شیوانی ده کرد ، پاشان ته نه یه که رکات نویژی (وتر) ی کرد ئه ویش بو (ابن عباس) ی گیراپه وه ، ابن عباس فهرمووی : پیکایه تی (واته ته واوه) ، کوړم ! که سمان له معاویه شاره زا ترنین ، نویژی (وتر) یش یان یه که رکاته یان پینج یان ههوت یان زیاتر^۳ .

وه (مجالد) له (الشعبي) وه له (الحارث) وه ، له علی کوپی ابی تالیبه وه (ده گیریته وه ، فهرمووی : رقتان له پیشه وایه تی معاویه نه بیّت ، چونکه ئه گهر له دهستان بجی ده بینن که چون سه ره کان له لاشه ده بته وه (هاته کوشتار دروست ده بی)^۴ .

^۱ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۱۳۲) .

^۲ - پیاوانی جی متمانه ن : احمد (المسند) (۴ / ۱۰۱) .

^۳ - ارنووط ده لیت : پیاوانی جی متمانه ن و له (مسندی شافعی) داهاتووه (۱ / ۱۰۸) سیر (۲ / ۱۵۲) .

^۴ - بروهانه / تاریخ الاسلام (۲ / ۲۸۷) .

" هير شيكي گومانوۍ !! "

هه لپه رستان ، نه وانهۍ هه ميشه ده يانه وۍ تانه له ئاينې خواۍ پمرو دگار بدن ، نه و ناکوۍ يهۍ له نيوان علي و معاويه دا (رمزاۍ خواۍ لي بيت) پووي دا کردو ته پالپشتيک بو دان له ئاين و گومان دروست کردن له نيتهۍ هاو لانی پيغه مېرۍ خوا (ﷺ) و شته کانيان سهره وژوور کرده و بهو جوړه و اټاکان شيوان و گوړان و ... زوريک له خه لکۍ له پۍ لاياندا که تينه گه يشتوۍ يان له م ئاينه هوۍه بوو بو لادانيان ، پاشان نه و پيوايه ته دروست کراو و پوچانهۍ که له ميژوودا به مېه ستي دستکاری کردن و گوړيني و اټاکان هه لېه ستر بوو هوۍ سهره کی هم لادانه بوو ، له بهر نه و بو درخستنی هق و راستۍ رای زانايانی ئيسلام نيشان دده ين . بابزانين زانايانی ئيسلام و فقيه و شارمزياني نه ته وۍ ئيسلام دهربارهۍ نه م ناکوۍ يه چي ده لين ؟

الحافظ ابن کثير ، ده ليت :

(... پاشان نه وۍ له نيوان معاويه و علي دا هه بوو پاش کوژرانی عوسمان ، له پۍ کوشش (اجتهاد) و يروړاو بوو ، و کوشتاريکی گه وړه له نيوانياندا پووي دا .... و هه ق و راستۍ له لای (علي) يه و بوو ، به لام (معاويه) ش له لای کوۍه لی زانايان له کون و ئيستا دا عوزی هه (به هانهۍ هه) ، و زور فرمودهۍ (صحيح) هه که شايه تي ئيسلاميه تي هردو کوۍه له که يه ، هروک له م فرموده (صحيح) دا هاتووه :

(تَمَرَقَ مَارَقَةَ عَلِي خَيْرَ فِرْقَةِ الْمُسْلِمِينَ ، فَيَقْتُلُهَا اَدْنَى الطَّائِفَتَيْنِ اِلَى الْحَقِّ) .

واته : کوۍه ليک که (خوارج) ن دزه ده که نه ناو باشترين کوۍه له موسلمانان ، و نه و يان که له هه قوه نزیک ترين يانه ، ده يان کوژيت .

و (المارقة) مېه ست له (خوارج) هکانه و علي و هاو لانی ده يان کوژن ، پاشان (علي) ده کوژيت و کار له دستۍ (معاويه) دا ده مينۍ ته و نه مېش سالی (٤١) ، و معاويه له هر ساليکدا دوو جار غمزاۍ پومي ده کرد ، جاريک له هاويندا و جاريک له زستاندا و فرمانۍ ده کرد به پياويک له هوژه کهۍ تا (هج) بهو خه لکه بکات ، و خوۍشي سالی (٥٠) هجۍ نه جامدا و (يزيد) ي کورپشي سالی (٥١) ... و له و ساله يان سالی دواتر بوو غمزي . ولایي پرميان کرد ... نه و بوو خه لکيکی زور له هاو له

به‌رېزه‌كان له‌گه‌لې چوون هه‌تا گه‌ماروې (قسطنطينه)ى دا ، و له (صحيح) يشدا هاتووه : (اول جيش يغزو القسطنطينة مغفور ضم)^۱ .

واته : يه‌كه‌مين سويا غه‌زوې قسطنطينه ده‌كات خودا لييان خوش بووه . هه‌روه‌ها (الحافظ الذهبي) په‌حمه‌تى خواى لى بيت ، ده‌ليت : (معاويه له باشتريڼ نه‌و ميرانه‌يه كه دادپه‌روه‌رى يان به سهر سته‌مياندا زال بوو ، وه له خراپه‌ش (هنا) به‌رى نه‌بوو ، وه خودا ليى خوش ده‌بيت)^۲ . بېوانه : خوينه‌رى به‌رېز .. له نه‌ده‌ب و ويژدانى (زه‌ه‌بى) په‌حمه‌تى خواى لى بيت .

وه پرسيار له ماموستاى ئيسلام (ابن تيميه) كړا ، دهرباره‌ى نه‌وكه‌سه‌ى نه‌فرت له معاويه بكات ، سزاى چى يه ؟

فهرمووى : (سوپاس وستايش بو خوا ، نه‌وه‌ى نه‌فرت له هاوه‌لانى پيغمبره‌ى خوا (ﷺ) بكات وهك معاويه‌ى كوپى ابوسفيان و عه‌مرى كوپى عاص و وينه‌ى نه‌وان .... نه‌وه شايسته‌ى سزايه‌كى گه‌وره‌يه . به پاى هه‌موو پيشه‌وايان و زانايانى هم دينه ، به‌لام له‌سهر جوړى سزاكه‌ى جياوازي پاره‌يه ، نايا سزاكه‌ى كوشتنه ؟ يان كه‌متر و خوارتره له كوشتن ؟^۳

وه (الميمونى) ده‌ليت : احمدى كوپى حنبل پيى ، وتم : نه‌ى (نه‌با حه‌سه‌ن) نه‌گه‌ر پياويكت بينى يه‌كى له هاوه‌لانى به‌خراپه باس كړد نه‌وا دهرباره‌ى ئينتماى بو ئيسلام تومه‌تبارى بكه^۴ .

وه (الفضل بن زياد) ، ده‌ليت : گويم له ابا عبدالله بو ، واته : احمدى كوپى حنبل ، دهرباره‌ى پياويك كه له پله‌و پايه‌ى معاويه و عه‌مرى كوپى عاسى كه‌م كړدبووه وه ، پرسيارى لى كړا نايا پيى ده‌وتريت (رافضى) ؟

فهرمووى : نه‌وه‌ى كه‌واى لى كړدووه بويړى يان له ناستدا بكات بوونى خراپه يه له ناخيدا ، هه‌ركه‌سى يه‌كى له هاوه‌لان به‌كه‌م سه‌ير بكات نه‌وه خراپه له ناخيدا هه‌يه^۱ .

^۱ - بېوانه / البدايه و النهايه (۶۲۹ / ۵ ، ۶۳۰) له باسى ژباني (معاويه) دا .

^۲ - بېوانه : سير اعلام النبلاء (۱۵۹ / ۲) .

^۳ - بېوانه / مجموع الفتاوى (۲۷ / ۱۸ ، ۲۸) طبع (دار الوفاء)

^۴ - بېوانه : البدايه و النهايه (۶۴۴ / ۵) .

له پاشان : هغه پرې زانایانې نوممه ته ددرباره ی پېښینه پاک و چاکه کانون .
 ټیتر په لکښان له م چاڅه ماندا چی ده لښ ؟! وه له قازانجی کی هم هیرشه گومانوی یه
 ده کهنه سهر هاوه لانی پیغمبر ی خوا (ﷺ) و تومته دبه نگی و ناپاکی لی ددهن ؟
 بانگخوای گوره (ماموستا محمد غزالی) په حمته خوی لی بیت ده لیت : (له
 واقعدا زور خه فته بار بووم به وهی که خه لکانیکی هیچ و پوچ بهو شیوازه به دکارانه یه
 ددباره ی هاوه لانی پېښنه یه که مینه کان ددوین ، جا نه گهر نهو سهر کردانه ی که بزگاری
 یان هیناوه ته بوون بهم شیوازه خراپه هیرشیان بکریته سهر و سووک بکرین ، چ له
 میژووی نومه تمان ده میښته وه ؟

له راستیدا پیغمبر ی خوا (ﷺ) نهو که سه ی که بی نه دده بی ده کات له گهل
 گوره پیاوانی نیسلامدا و هه ولی پوشاندنی که سایه تی یان ددات له بازنه ی کومه لی
 موسلمانان ددوری خستوه ته وه ، ددفرمویت :
 (لیس منا من لم یقر کبریا ، و یرحم صغیرا ، و یعرف لعاننا حقه) . واته : له نیمه نی یه
 هر که سی ریز له گوره کانون نه گری و به زه یی به بچو که کانوناندا نه یه ته وه و مافی
 زاناکانون نه دات .

وه من بویه هغه ده لیم ، چونکه تیبینیم کردوه له ناو پیاواناندا جوړه
 ژاوژاوکی نیسلامی سهری هه لداوه هر له چاخی یه که مه وه تا هم چاڅه ی نیستامان ،
 ده بینی تنها هه لیه که بدوړه نه وه هزاران جار گوره ی ده کن !
 باشه له بهر ژوه وندی کی هم جهور و سته مه ؟ له قازانجی کی هم نوممه ته مان
 له پروو لاوان دمرکه ویت له جیهانیکدا که نه فت و که ساسه کان له هه ولی گوشتگر تندان .^۱

" وه فاتی معاویه (رضی الله عنه) "

کاتی سهره مرگ وه سیه تی کرد نیوه ی دارایی یه که ی بخریته (بیت المال) .
 پاشان حالی خراپ بوو ، فهرمووی : (نه فرته لی بیت بو چ مالیک بوویت ، چل سال

^۱ - بروانه / البدایه و النهایه (۵ / ۶۴۴) .

^۲ - الحق المر / محمد غزالی لاپه ره (۱۱۶ ، ۱۱۷) به دستکاری یوه .

خاوهنت بووم ، بیستی نه میری و بیستی جینشینایه تی ، نیستاش نه مه حالی منه و چاره نووسی منه له گه لندا ، نه فرته له دنیا و نه وهشی حمزی له دنیا به .

محمدی ابن سیرین دهلیت : کاتی معاویه کهوته سهره مهرگ بهردهوام پروومه تی دهخسته سهر زهوی و پرووی وهردهگیراو لایه کهی تری پرومه تی له سهر زهوی داده ناو دهگریا و دهیوت : نهی خوی پهروردگار خوت فهرمووته : ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا﴾ سورة النساء ، آیه (۴۸) .

واته : بهراستی خوا خوش نابیت نه گهر هاوهلی بو پریار بدریت ، بیجگه له وه له مهر گونا هیکی تر بیهویت خوش ده بیت له مهر که سیك که دهیه ویت .

دهسا پهروردگار بهویستی خوت بمکهیه کی له لیخوشبوان ^۱ . وه له کتیبی (الاحیاء) دها توه : (کاتی معاویه کهوته گیاندان فهرمووی : دامنیشتین ، دایاننیشان ، بهردهوام تهسیحاتی خوی ده کرد پاشان دهستی کرد به گریان ، فهرمووی : نهی معاویه دوا ییری و په که کهوته ییادی پهروردگار ته کهیت ! و نه وهنده گریا دهنگی گریانی بهرز بووه وه و فهرمووی :

نهی خوی پهروردگار له ش شیخه سهر پیچیکاره دلره قه ی خوت خوش بهو په حمی پی بکه ، پهره دگارا په شیویم کهم که ره وه و له تاوانم خوش بهو میهره بانی خوت بگپروه به سهر نه بهنده یه تدا که له غیری تو تکاو ره جای نیه و جگه له زاتی تو له کهس دلنیا نه بووه ^۲ .

وه له (عبدالأعلى كوبری میمونی کوپی مهران) وه ، له باوکیه وه ، دهلیت : معاویه وه سیه تی کرد ، فهرمووی : (کاتی خه ریک بووم ناوم ده کرد به دهستی پیغمبر خوا ﷺ) بو ده ستنو یژ ، کراسه کهی داکه ند و منی پی داپوشی منیش دوا یی لامبرد و هه لمگرت و سهره نینوکه کانیم - نه وهی که فهری نه دری پاش نینوکه کردن - کوکرده وه و شارده وه ، نه گهر مردم ، نهو کراسه بکه نه بهرم و نینوکه کانی وردکه نه ناوچاوم ، به لکو به بهر که تهی نه وانه خوا په حم پی بکات ^۳ ، (رهزا و په حمه تی خوات لی بیت) .

^۱ - بپوانه : البدايه و النهايه (۵ / ۶۶۷ ، ۶۶۸) .

^۲ - بپوانه : الاحیاء (غزالی) (۴ / ۴۸) .

^۳ - بپوانه : تاريخ الاسلامی (۲ / ۲۲۳) ، تاريخ الطبری (۵ / ۲۲۶ ، ۲۲۷) .

" ۶۱ - سعادی کوپی عبید (ﷺ) "

" شهیدیک سهره خوشی له خوی دهکات !! "

ناوی (سعادی کوپی عبید) باش له بهرکهن ، چونکه ههوا لیک سهر و سهر سوپه نهری هیه . هاوه لآن به (سعادی قورنانهوین) ناویان دهر د .
خاوهنی دهنگیک خوش و ئاوازیکی نهرم و ناسک بوو که ئایه تهکانی خوی گهره دی ده خوینده وه دهرونی پر ده کرد له ترس و هه بیته و گهره یی . و دلهکانی دهه ژاند و فرمیسکی له چاوان دهباراند .. و قورنانهوین تهواو کاریگری له سهر دلی (سعادی کوپی عبید) دانا بوو ، پری کرد بوو له ترس و سام و سوژ و تامه زرویی بو لای پهرومردگار ..

به جوړه کاتی له گهل دورنمانی خوا دا پرو به پرو ده بوویه وه ، دهرونی به هیوا و نامانجی به دهست هینانی شه هادهت بوو تاوه کو خوی بخاته پیزهکانی ئه و به پیزانهی خوی پهرومردگار دهبارهیان دهفرموی : ﴿ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالضَّالِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ﴾ سورة النساء ، آیه (۶۹) .

- سعاد یه کیکه لهوانه ی له سهر ده می پیغمبره ی خوا (ﷺ) قورنانهیان کو کرده وه . وه له هیچ غهزا و بونه کدا که پیغمبره ی خوا (ﷺ) ناماده ی بوبیت ، دوانه که وتوه و به شدار بووه .

(کاتیکیش پیغمبره ی خوا (ﷺ) وهفاتی کرد ، و دوپروهکان رووی راسته قینه ی خویان ناشکرا کردو به پاشکاوی له ناین هه لگه پرانه وه ، سعاد ی کوپی عبید له پیزی پیشه وه ی ئه و که تیه ئیماندار وه بوو که هه لگه پرانی له (یه مامه) به سزای خویان گه یاند .

سعاد له سهر مهیدانی جهنگ هه میسه خوی ده هاویشته ناو دهرگاگانی مهرگه وه به ئومیدی ئه وه ی پهزامهندی خوا به دهست بینئ و شهید بیت ، به لام بهویستی خوی پهرومردگار له هه موو جهنگکاندا به ساغ و سهلامهتی ده مایه وه ئه و جا هه لمهتی پرزگار کردنی عیراق هاته پیش که پیشه وای داد پهروم (عمری کوپی خهتاب) به پیتی ده کرد ،

سەعد ديسان لە پێشەوهی خەباتکاراندا بوو ، بە پۆژ لەگەڵ بێ باوەڕان شەری ئەکرد و بە شەویش باوەشی بە قورئانخوێندندا دەکرد .

هەلمەتەکش لەسەر کەوتنیکیوە دەچوو بۆ سەرکەوتنیکی دیکە ، تا پۆژی (الجسر) ^۱ ھاتە پێش ، ئەو کاتە ی شمشیرەکانی (فرس) و فیلەکانیان لە دەوری موسڵمانان زیاد یان کرد و ھەلگری لیوا (ئالای) موسڵمانانێان کوشت کە ناوی (ابو عبیدی ثقفی) بوو فیلێکی زۆر گەورە لەسەری چۆکی داواو پاشان براکەشیان کوشت و دواتر (جبر) ی کوریشی کوژرا ، و یەک لە دوا یەک ئالاکەیان دەدا یە دەستی ئەوی تریان ، تالە کوژیایی دا (مثنی کوپی حارثە) ئالاکە ی وەرگرت و موسڵمانانی بەرەو جیگایەکی دُنیا کیشایەووە کە لەو پاراستنی بە تەواوی تیا بچن .

سەعدی کوپی عبیدیش ئەو کاتە یەکی بوو لەوانە ی خۆیان پزگار کرد لە دەستی فارسەکان ، ئەو بوو کاتی ئاشی جەنگە کە ھێور بوویەووە ، و سەعد بەخویدا چوویەووە ، زۆر سەرزەنشستی خۆی کرد کە بۆچی ھەولی خۆ پزگار کردنی داوہ ، لە کاتیکیدا کە ئەو لە ھەموو جەنگییدا خۆی فری داوہتە لیواری مەرگەووە بە ئومیدی شەھید بوون .

وہ ئەم ھەلویستە ی بەردەوام دەروونی ناپەرھەت دەکرد و خەونی لە چاوانی ئەتۆراند تا ئەوکاتە ی بانگیبێژی پێشەوا (عمر) بانگی لە موسڵمانان کرد خۆیان بگەیەننە قافلە ی (سەعدی کوپی ابی وقاص) کە بۆ کوشتاری فارسەکان بەری کەوتبوو ، سەعد ئەمە ی بەھەل زانی بۆ قەرە بوو کردنەوہ ی ئەو ھەلە یە ی لە پۆژی (الجسر) دا کردی ... سەعدی پالەوان شمشیرە کە ی ھەلگرت و سواری و لاخە کە ی بوو بەرەو لای سەعدی کوپی ابی وقاص کەوتەری تا بجیتە پال پیزی خەباتکارانەووە و ... لە ژێر ئالای یەکتا پەرستیدا خۆی بگەیەنیتە قافلە کە ی سەعدی کوپی ابی وقاص .

ئەوجا سەعدی کوپی ابی وقاص ، سەعدی کوپی عبیدی ناردە لای نعمانی کوپی منذری پادشای نەصرانی (حیرە) کە بەفرمانی (کسری) دەویست لەگەڵ موسڵماناندا وتویژ بکات ... سەعد دیتە ناو کۆشکی بەرز و سەر بلندی (نعمان) ، دەست و پێیە کە ی (نعمان) ھاواری لی دەکەن کە کڕنوش بۆ نعمان بەریت ، بەلام ئەو گالتە ی لی دیت و بەردەوام دەروات تا دەگاتە لای تەختی پاشایەتی یە کە ی (نعمان) و

به عزیزه تهوه پهیامی موسلمانانی پی دهگهینه نیت که نهویش نهوهیه : یان دهبی موسلمان
بن یان سهرانه بدن به ملکهچی ، یان شهر بکن .

پاشان سهعدی کوپی عبید گهپراهوه لای سهر کردهکی و وهلامی (نعمانی) له
خوبایی پی یهکه نهفسی خراپهکار و بالا دهستی شهیتان بهسهریدا هیچ ریگهیهکی
دیکه پی قبول نهکرد ... کوشتار نه بیت .

وه له پوژی دوايیدا سهعدی کوپی ابی وقاس سوپاکه ی ناماده کرد و سهعدی
کوپی عبیدی بهسهر دهسته راستی سوپاکه وه دانا شهر بو ماوهی دوو پوژ بهردهوام بوو
، کوژراوان بهبی ژماردن لهوناوهدا کهوتبوون ، پاشان شهرکه له نیواری پوژی دووهدا
بریک هیور بوویهوه ، نهوجا سهعدی کوپی عبید ههستا و وتاری بو سهر بازهکانی دهسته
راست داو فرمووی :

(نهی نهوانه ی خوتان به پهرومردگار فروشتوو ، سبهینی به دوژمنانمان دهگهین
و شهید دهبن و کهس نامانشوات و بهجلهکانمانه وهسپارده نهکریین !!! و له ناو
سهر بازندا چپهیهکی نزم دهستی پی کرد : وهک نهوهی سهعد بو ئیمه خوئی
دهلاوینتهوه و سهر خوئی دهکات .

ههرواش بوو ، نهوهبوو له پوژی سییهمی شهرکهدا پوژی (الهیریر) سهعدی
کوپی عبید وها بهرو پووی شهر بووه وه وهک نهوی له دهرگاکانی بهههشت بدات ، و
نهوهی ویستی به دهستی هینا و شهید بوو ... موسلمانانیش نهو پوژه سهرکهوتنیکی
ناوازهیان به دهست هینا ... و مرژدهی سهرکهوتن گهیشته پیشهوا (عمری کوپی
خهتاب) ، نهویش دهستی بهستایش ی پهرومردگاری کرد ، بهلام ههوالی شهید بوونی
سهعدی کوپی عبید وهک ههوره تریشقهدا دهبنزیه سهر دلی عومهر (ﷺ) و بو نهو و بو
هاوهلانی تری شهید بووی زور ناربهحت دهبی ، دهفرمووی : سویند بهخوا کوژرانی
سهعد نهو خوئی یه لی زهوت کردم ^۱ . (رهزای خوا لهسهر سهعد و هاوهلانی) .

^۱ - بیروانه : (مواقف بطولية من صنع الاسلام . زیادة ابو غنیمه) (۷۷ - ۸۰) .

" ۱۲ - عهمری کوپی عاص (ﷺ) "

" خه لکی موسلمانان بوون و عهمری کوپی عاص نیمانی هیئا "

فهرموده

کی یه ؟ پیشه‌وای نه میر ، عهمری کوپی عاصی کوپی وائله . بلیمه‌تی ناو
قوپه‌یش ، و پیای زانا و که‌سینکه له زیره‌کی و قایمکاری و و هوشیاریدا به نمونه
ده‌نینرینه‌وه .

له‌سه‌ره‌تاکانی سالی هه‌شتدا به هاوه‌لی خالیدی کوپی وه‌لید و عوسمان کوپی
ته‌لحه به موسلمانانی کوچیان کرد بو لای پیغه‌مبری خوا (ﷺ) ، نه‌ویش به هاتن و
موسلمان بوونیان خوشحال بوو ، عهمری کرده سهرکرده‌ی به‌شیک له سوپا و بو غه‌زا
ئاماده‌ی کرد .. بخاری ده‌لایت : پیغه‌مبری خوا (ﷺ) کردیه سهرکرده‌ی سوپای (ذات
السلاسل) . له مه‌دینه دابه‌زی و دواتر له میصر و له‌وی وه‌فاتی کرد .

چاکه‌کانی

۱ - له ابی هریره‌وه (ﷺ) ، پیغه‌مبری خوا (ﷺ) فهرموویه‌تی : (إنا العاص
مؤمنان ، عمر و هشام)^۱ واته : هه‌ردوو کوپی (عاص) ، که (عهمر و هشام) ن‌ئیماندارن .
۲ - له (عقبه) وه ده‌لایت : گویم له پیغه‌مبری خوا (ﷺ) بوو ده‌یفهرموو :
(اسلم الناس و آمن عمر و بن العاص)^۲ واته : خه‌لکی موسلمان بوون ، به‌لام عهمری کوپی
عاص باوه‌ری هیئا .

۳ - زه‌هه‌بی ، ده‌لایت : له (ابی عوسمان نه‌دی) یه‌وه به (صحیح) ی هاتووه ،
له عهمری کوپی عاصه‌وه ، پیغه‌مبری خوا (ﷺ) عهمری کرده‌ته سهرکرده‌ی سوپای
(ذات السلاسل) له کاتی‌کدا که‌سانی وه‌ک ابویه‌کر و عومهر له‌ناو سوپاکه‌دا بوون^۳ .

^۱ - دانه‌پاله‌که‌ی (حسن) ه : احمد ده‌ری هیئاوه (۲ / ۲۰۴) غه‌یری نه‌یوش .

^۲ - دانه‌پاله‌که‌ی (حسن) ه : احمد (۴ / ۱۵۵) ، ترمزی (۲۸۴۴) .

^۳ - صحیح : بخاری ده‌ریه‌یئاوه (۷ / ۱۸ ، ۱۹) مسلم (۲۳۸۴) .

هرودها زدهه بی ، دهلیت :

(عمر له شهر و جهنگدا له ههموو پیاوانی قورهیش زیاتر پای دروست و بهتهکیر بووه و قایمکار تر و لیهاوو تر بووه و بهرچاو پونتر بووه . هرودها له میره خانه دانهکانی عهره ب و گهوره پیاوانی کوچهران بووه ، خوداش لیّ خوش دهلیت و دهبوریت .. خوشهویستی بو دنیا و خوگلاندنه چهند شتیک نهبوايه ، عمر بو کاری جینشینایهتی زور شیاو بوو ، لهراستیدا نهو پیشینهیهکی ههبوو که معاویه پیشینهی وای نهبوو ، نهو بوو به هوّی بهرچاو پرونی و بلیمهتی یهوه کراوهته نه میر بهسهر پیاوانی وهک ابوبهکر و عومر (رهزای خویان لی بیت)^۱ .

" موسلمان بوونی "

له (قهسی کوری سمعی) یهوه ، عمری کوری عاص وتی : نهی پیغمبری خوا (ﷺ) ! بهیعتت ددهمی لهسهر نهوی که خوا له تاوانهکانی پیشوم خوش بیت ؟ فهرمووی : (ان الاسلام و الحجة تبیان ماکان قبلهما) واته : ئیسلام و هیجرت ههموو پیشینهکان دهرسپنهوه له گونا و تاوان .
دهلیت : سویند به خوا له ههمووان زیاتر له پیغمبری خوا (ﷺ) شهرم دهکرد ، هرگیز چاوم له بینینی تیر نهبووه و نه متوانیوه چاوم له ناستیدا ههلم^۲ .
- هرودها لهگهڵ کوچهرانی (حبشه) دا چیرۆکیکی هیه و پیشتر له ژیا نی جعفری کوری ابی تالیب (دا باسمان کرد (ﷺ) .

" دلسۆزیی عمر (ﷺ) "

له (موسای کوری علی) یهوه له باوکیهوه ، گوئی له عمر بووه فهرموویه تی : پیغمبری خوا (ﷺ) ناردی به دوامدا و فهرمووی :

^۱ - بروانه : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۵۹) .

^۲ - احمد له (المسند) دهریهتاوه (۴ / ۲۰۴) .

(خذ عليك ثيابك و سلاحك ، ثم اتني) واته : جل و بهرگه کانت (جلی شهر) بیوشه و چه که که ت هه لگر و وهره بۆ لام . منیش چووم بۆ لای ده بینم ده ستنوێژ ده گریت ، چاوی لیم هه لپری و لیمی پروانی و فهرمووی : (ان ارید ان ابعثت علی حیش ، فلیسلمک الله و یغنمک ، و أرغب لك رغبة صالحة من المال) . واته : من ئەمەوێت به سهر سوپایه که وه ردوانه ت کهم ، تکام وایه خودا سه لامه ت کاو غه نیمه تیکی باشیش به نسیت بکات : وه من ناره زوویه کی باشت بۆ ده کهم مال و ده سته کو تیکت چنگ بکهوی منیش وتم : ئەه ی پیغمه بهری خوا (ﷺ) ! من له بهر مال و سامان موسلمان نه بووم ، به لکو ره غبه تم له ئیسلام خووی بوو بۆیه موسلمان بووم ، هه ره وها له به نه وه ی له گه ل پیغمه بهری خوا (ﷺ) دا بم . فهرمووی : (یا عمرو ، نعمًا بالمال الصالح للرجل الصالح)^۱ واته : ئەه ی عه مر ، باشت رین شت مالی چاکه بۆ پیاوی چاک .

" فیهی عه مر (ﷺ) "

ها وه لانی پیغمه بهری خوا (ﷺ) زانست و کاریان پیکه وه گری دها .. هه یانبوو له نوێژدا ئیمام و پیشه ورا بوو ... له خه باتیشدا دیسان وا بوو ، سه ریکیش بوو له زانست و کارکردن دا و بهر جوړه بوونه پینشهنگی میله تان ، و ولاتان ملیان بۆ که چ کردن . له راستیدا هو ی دوکه وتنی میله تان ده گه ریته وه بۆ ته مه له ی و کار دواخستن و نه بوونی پرا .. و بواریان بۆ دوژمنان کرده وه سه رکر دایه تی یان بکه ن ، به لام نه وه ی له عه مری کوپی عاص بهروانی ، ده بیننی له جهنگه کاندای سه رکر دایه تی ده کات و له ئایینه که شیدا شاره زا و فه قیه یکه . ده فهرمو ی : له شه ویکی ساردی شه وه کانی غه زای (ذات السلاسل) دا تووشی (احتلام) بووم ، له بهر زری سهرما ترسام له وه ی نه گه ر خو م بشوړم تیا بچم ، بۆیه (تهیه موم) م کرد و پاشان نوێژی به یانیم بۆ ها وه له کانم دابه ست ، نه وانیش ئەمه یان بۆ پیغمه بهری خوا (ﷺ) گپرایه وه ، فهرمووی : (یا عمر و صلیت باصحا مک و انت جنب ؟) واته : ئەه ی عه مر ئەلینی به له ش پیسی یه وه نوێژت بۆ ها وه لانت دابه ستووه ؟ ده لیت : منیش هو ی خو نه شوړد نه کهم بۆ باس کرد و وتم : گویم لی بووه

^۱ - دانه پاله که ی (صحیح) ه ، احمد وه بخاری له (الادب المفرد) دا (۲۹۹) .

له نایه‌تیکدا په‌روه‌ردگار فهرموویه‌تی : ﴿... وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾
سورة النساء ، آیه (۲۹) . واته : خۆتان مه‌کوژن ، به‌راستی خوا میهره‌بانه‌ پیتان .
پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پتیکه‌نی و هیچی نه‌وت ^۱ .

" خه‌باتی عه‌مر (ﷺ) "

عمری کوپی خه‌تاب (ﷺ) سه‌یری عه‌مری کوپی عاصی کرد و فهرمووی :
ناکری (ابی عبدالله) به‌سهر زه‌ویدا به‌روات ، نیلا ده‌بی پتیشه‌وا بی‌ت . وه نه‌گهر به‌دوای
هه‌لو‌یسته‌ خه‌باتکاره‌کانیدا بگه‌رپنین ... نه‌وا به‌وار نابی باسی بکه‌ین و بیژمیرین ...
ته‌نها نه‌وه‌نده به‌سه‌ بزاین که :

- ۱ - له یه‌رموک پاله‌وانیتی خۆی سه‌لماندوه .
- ۲ - ابو عبیده ، ناردوویه‌تی بو حه‌له‌ب و انتاکیه و له‌گه‌ل نه‌هلی نه‌و دوو
جیگایه‌دا ناشته‌وایی کردوه ، هه‌موو (قنسرین) ی به‌ زور نازاد کردوه .
- ۳ - به‌رهو میصر پوشتووه و نازادی کردوه .
- ۴ - نه‌سکه‌نده‌ری یه‌ی پزگار کردوه .
- ۵ - سالی (۲۴) ته‌را بلوسی پوژئاوای پزگار کردوه ، و تراویشه که سالی (۲۳)
بووه ، نیدی دوژمنانی عه‌مر و نه‌وانه‌ی پقیان لیته‌ی ، خۆیان چی یان بو ئیسلام کردوه
؟ له‌راستیدا دوژمنانی ئیسلام چه‌ند شتیکیان به‌ درو و بوختان بو هه‌لبه‌ستوه که لی
به‌ری یه ، ناگادار بن . نه‌وه‌یشی له‌ پوژتی (حنین) دا پووی دا ... له‌ باسی ژییانی
(معاویه) دا (ﷺ) شتیکیان باس کرد . و له‌و کاروبارانه‌دا بووه‌ستین و له‌سه‌ری نه‌روین
باشتره .

^۱ - (حسن) ، ابو داود و بیهقی گیراویانه‌ته‌وه ، بخاری له‌ صحیحه‌که‌یدا به‌ هه‌لبه‌سیردراوی
هیشویه‌تیوه (۱ / ۲۸۵) .

" گۆتایی ئه میر و دواوته گانی "

۱ - له (عوانه ی کوپی حکم) هوه ، ده لیت : عه مری کوپی عاص فهرمووی : سهیره ئه و کسه ی مردن به ره و پرووی دیت و هۆشی به خۆیه وه یه تی (عه قلی له گه لدایه) ، چۆن وه صفی مردن ناکات ئه وه بوو که مردن له عه مر نزیک بوویه وه ، کوپه که ی ئه م قسه ی خۆی وه بیر هینایه وه ، و پیتی وت : وه صفی بکه ، فهرمووی : کوپم ! مردن زۆر له وه گه ورده تره وه صف بکریت ، به لām بوۆت وه سف ده که م ، ئه زانی هه ست به چی ئه که م ؟ وه ک ئه وه ی کۆوی (رضوی) به سه ر گه رده نمه وه بیۆت و ناوسکم پر بیۆت له درک و گیانم له کونه ده رزی یه که وه وا دیته دهر^۱ .

۲ - له عبدالله ی کوپی عه مره وه ، ده لیت : باوکی له کاتی سه ره مه رگدا فهرموویه تی : ئه ی خوای په ره مردگار ، تۆ فهرمانت به چه ند کاریک کرد و ریگریت له چه ند کاریک کرد ، ئیمه ش زۆریک له فهرمانه گانی تۆمان واز لی هینا و له ناو زۆریکیش له قه ده غه کراوه کانتدا پۆچووین . په ره مردگارا هیه خودایه نیه جگه له زاتی تۆ پاشان په نجه ی شایه تومانی به رز کرده وه و به رده وام (لا اله الا الله) ی ده وت ، هه تا گیانی دهرچوو (ﷺ) وه له (ابی نوفل ی کوپی ابی عقر) هوه ، ده لیت : عه مر له سه ره مه رگیدا زۆر بی هیوا بوو له خۆی . (عبدالله) ی کوپی پیتی وت : بۆ ئه وه نده بی هیوایت ، له کاتی که دا پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له تۆ نزیک بووه ته وه و به کاری هیناوایت بۆ زۆر کار ! فهرمووی : به لی کوپم ، وایه ، به لām با پیت بلیم ، سویند به خوا ، نازانم له به ر خۆشه ویستی بوو بۆ من یان له به ر دلنه وایی کردنم بوو (تا زیاتر ئیسلام خۆش بویت - وه رگیپ) ، به لām شایه تی ده ده م بۆ دوو کسه که پیغه مبه ری خوا (ﷺ) دنیای به جی هیشت خۆشی ده ویست ، ئه وانیش (عه ماری کوپی یاسر و عبدالله ی کوپی مه سعود) ن. ئه و جا که مه رگ زۆری پی هینا ، ده ستی خسته لای چه ناگه ی و فهرمووی : (ئه ی په ره دگار فهرمانت پی کردین ، وازمان هینا ، و ریگریت لی کردین ، ئه نجامان دا ، و هیه چ

^۱ - ابن سعد ده ری هیناوه (۴ / ۲۶۰) .

^۲ - ابن عساکر (۱۲ / ۲۶۸) باسی کردوه .

پښتانه کمان نی یه جگه له لی خوش بوونی تو نه بیټ ... بهر دوا م داوای لی خوشبوونی ده کرد هه تا گیانی سپارد^۱.

وه له عبدالله کوپی عمره وه ، ده لیت : باوکی وه سیه تی بو کرد وه : - نه گهر مردم ، جاریک به ناو بمشوره و له جلیکدا وشکم بکهر وه ، پاشان بو جاری دوهم به ناوی پاک بمشوره و وشکم کهر وه و بو جاری سی یهم به ناویک بمشور کافوری تیدا بیت ، نهوجا وشکم کهر وه و پاشان جلهکانم له بهر کهو پاشان نه گهر له سهر جیگا کهم هه لنگرتم دوو ههنگاو پرؤ که میک بوسته ، و له دواي جه ناز که موه به ، چونکه پیشه وه بو فریشته کانه^۲ و دواوه بو نه وهی ثادهمه ، وه نه گهر به گوپت سپاردم خو لم به سهر دا پوبکه ، پاشان وتی : نهی پهرومردگار فرمانت پی کردین ، به لام گویمان پینه داو ، پښتانه لی کردین ، به لام نه نجامان دا ، وه نیستا که سیکی بی تاوان نیم تا به هانه ت بو بینمه وه ، و ههروهک دهسه لاتم نیه خو م پرگار کهم ، به لام هیچ خودایه نیه جگه له ذاتی ﷺ ، بهر دوا م دهیوته وه تا گیانی سپارد^۳ . (یحی کوپی بکیر) ، ده لیت : عمری کوپی عاص شهوی جه رنی په مه زان سالی (۴۲) له میصر وه فاتی کرد ، و جه رن سپارده کرا ، عبدالله ی کوپی نویژی له سهر کرد ، ته مهنی عمر نه وکاته نزیک ده بووه وه له (سهد) سال^۴ وه مال و سامان و مولک و بهنده یه کی زوری له دواي خو ی به جی هیشت^۵.

^۱ - دانه پاله که ی (صحیح) ه / احمد له (المسند) پیاوایه تی کرد وه (۴ / ۱۹۹ ، ۲۰۰) .

^۲ - نه لبانی ده لیت : به فیعلی له پیغمبر ی خوا (ﷺ) جیگیر بوو / احکام الجنائز (۷۳) .

^۳ - دانه پاله که ی به هیزه / طبقات ، ابن سعد (۴ / ۲۶۰) .

^۴ - هیثمی ده لیت : گبرانی گپراوایه تیه وه ، پیاوانی جی متمانان تا بیژده که ی المجمع (۱۵۹۰۱) .

^۵ - پروانه : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۷۷) .

" ۶۳ - محمدی کوپی مسله مه (ﷺ) "

" ناژاوه که زیانی پی ناگه یه نیت " فرموده ی پیروز

محمدی کوپی مسله مه ی کوپی مسله مه ی کوپی حریش ی نه نصاری نهوسی
یه. له به در و جهنگه کانی دوا ی به دریش به شدار بووه. ابن سعد، ده لیت: پیغمبر ی
خوا (ﷺ) له گهل (ابی عیبه) دا کردنی به برا، و له جهنگی (تبوک) دا به سمر
مه دینه وه داینا^۱.

زده به ی، ده لیت:

" محمد (ﷺ) له وانه بوو خو یان له ناژاوه که که نارگیری کرد. و نه له (الجمال)
و نه له (صفین) به شدار نه بوو، به لکو له ته خته شمشیریکی بو خوی دروست کرد و
به ره و (په بزه) پوشت و ماوه یه که له وی مایه وه^۲ "

وه پیشه و عمر (ﷺ) بو کو کردنه وه ی زه کاتی (جهینه) به کاری هینا وه، وه
نه گهر یه کی له کریکاره کانی سکا لیه کی بر دایه ته لای (عمر) (ﷺ) نه و، محمدی بو
ده ناردن تا بزانی ت کی شه که یان چی یه.

وه نه م بوو که (کعب ی کوپی نه شرفی جوله که) ی کوشت، ههروه که له ههردو
(صحیح) دا هاتوه.

کوشتنی (کعب ی کوپی نه شرف):

که عبی کوپی نه شرف تا غوتیکی زورداری جوله که بوو که په یمانشکینی له گهل
موسلماناندا کردو، یارمه تی و هانی (قریش) ی ددا بو سهر عه ره به کان، دهر باره ی
کوژراوانی بی باوه رانی پوژی به در نه یوت: نه وانه پیاو ماقولانی عه ره ب و پاشای
خهلکن، سویند به خوا نه گهر (محمد) دا بی تی له وانه، ده ی نه وه ناو جه رگه ی زهوی
باشتره له سه ریشتی زهوی.

له (جبری کوپی عبدالله) وه، ده لیت: پیغمبر ی خوا (ﷺ) فرموی: (من
لکعب بن الاشرف؟ فإنه قد آذى الله ورسوله). واته: کی ناماده یه بو کوشتنی که عبی

^۱ - پروانه / تاریخ الاسلام (۲ / ۲۰۵) ی پیشه و زده به ی ط. دارلعد العربی.

^۲ - پروانه / سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۹۶). الاصابه (۹ / ۱۲۲).

كوپى نه شەرف ، بەراستى ئەو نازارى خودا و پيغمبەرى داوھ (واتە بى شەرمى كردوھ لە ئاستياندا) محمدى كوپى مسلمە ھەلساوا ھەرمووى : ئەى پيغمبەرى خوا (ﷺ) ، ھەز ئەكەى بىكوژم ؟ ھەرمووى : بەلى ، وتى : دەى مۆلەتم بەدە باشتى بلىم . (واتە باپلانىكى بۆ دانيم)

ھەرمووى : بىلى ..

ئەوجا محمدى كوپى مسلمە ھات بۆ لای (كعب) و پىى وت : ئەم پياوھ (واتە پيغمبەرى خوا (ﷺ) داواى (صدقە) مان لى ئەكات ، بەراستى ماندوى كردوين ، ئىستا من ھاتووم داواى قەرزت لى بكم) .

وتى : بەراستى تاكەى وازى لى ناھىنن و بەگووى ئەكەن ؟ وتى : بلىن چى ، تازە شوينى كەوتوين و نامانەوى وازى لى بىنن تا بزائىن كۆتايى يەكەى بە چى ئەكات ، ئىستا ھاتووين بارى وشتى يا دوو حوشترمان بەقەرز بەدەيتى . ئەويش وتى ، باشە ، بەلام شتىكم بە بارمە لەلا دانين . وتيان ، چى دانين ؟ وتى : ئافرەتەكانتان . وتيان : چۆن ئافرەتەكانمانت لەلا ھە دائەنن لى ئەكاتىكا تۆ جوانترين كەسى ھەربەيت ؟!

وتى : دەى كوپەكانتان ..

وتيان : چۆن كوپەكانمانت بە بارمەتە پى بەدەين ، داواى ئەگەر شەريان بوو ، بەيەكتر بلىت ، تۆ لەبرى يەك دووبارە حوشتر كراويت بەبارمەتە ؟ ئەو ھەبىتە نەنگى وەھىبە بۆمان ، بەلكو چەكت بۆ دىنن بە بارمەتە ، و وادەيەكيان دانا كە تيايدا چەكەكەى بۆ بىنيت ، ئەو ھەبوو ھەو ھاتەو بۆ لای كەعب و (نائە) شى لەگەلدا بوو - نائە براى شىرى كەعب بوو - و بانگيانى كرد بۆ لای قەلاکەيەو و خويشى چوو بۆ لايان ، ژنەكەى پى وت : بەم سەعاتە بۆ كوى ئەچىتە دەرەوھ ؟

وتى : مەترسە ئەو ھەمدى كوپى مسلمەى براھە (وەك براھە) و لەگەل ابو نائەلى براھە . وتى : بەراستى بۆنى خوین دەكەم . وتى : بۆچى وا ئەترسى ، وتى : خو ھەمدى براھە و براى شىرىم ابو نائەلە يە ، و كەسى بە خشنەدە و بەرپز ئەگەريش بۆلیدانى بە خەنجەرىك بە شەو دا بانگ بکريت ھە رەدە چىت بەدەم بانگەرەكەيە وھ .

١ - ئەبى چ ريز و بە خشنەدەى يەك لای ئەم نەفرەت لى كراوھ ھەبى ؟!

ئەو ھەبومحمدی کوری مەسلەمە خۆی و چەند پیاویک کە (أبو عبس ی کوری جبر و حارث ی کوری أوس و عبادی کوری بشر بوون) چونە ژۆرەو ھە ، محەمەد وتی :

ئەگەر ھات بۆلام شتیک لە سەر سەر و قژی ئە لیم و بۆنی ئەکەم ، وەئێوەش ھەرکە زانیان توانام بە سەریدا شکایەو ھە لییدەن . ئەو ھە بوخۆی پیک و پیک کردبوو بۆنیکێ خوشیشی ئی دەھات ، محەمەد وتی : بەراستی تانیستابۆنی واخۆشم نەکردبوو .

وتی : من لە بۆنخۆشترین نافرەتانی عەرەب و کاملترینام لەلایە .

وتی : مۆلەتم ئەدەی بۆنی سەرت بکەم ؟

وتی : بۆنا ، ئەویش بۆنی کرد و پاشان ئامارەیی بۆ ھاو ھەلانی کردو وتی : مۆلەتم ئەدەی ؟ وتی : بەلێ : ئەو ھە بوو لەوکاتەدا وتی : وەرەن بیکوژن ، کوشتیان و پاشان ھەو ھەلەکیان دا بە پیغمبەری خوا (ﷺ) . فەرمانکردنی بە چاکەو پیکریکردنی لە خراپە : - لە موسای کوری ابی عیساو ھە ، دەلێت :

عومەر (ﷺ) ھاتە لای شەربەیی (بنی حارثە) ھە ، محەمەد کوری مەسلەمەیی بیینی ، فەرموی : ئەی محەمەد ، چۆن لە من دەروانی ؟ وتی : چۆن ھەز ئەکەم ، وەھا دەتبینم ، یان ئەو ھە خەیر و چاکەیی تۆی دەوێت ، چۆن ھەز دەکاتو ھەیت ، لەسەر کوو کرەو ھەمان بەھیزیت و لیتی پاکیزەیت و لە دابەشکردنیدا دادپەر و ھەیت ، وە ئەگەریش لاتدا راستت دەکەینەو ھەروەک چۆن تیر لە ناو (ثقاف) دا ، راست دەکریتەو ھە ، ئەویش فەرمووی : سوپاس بۆ ئەو خواپەیی کە منی خستوو ھە ناو خەلکانیک ئەگەر لامدا ، راستم دەکەنەو ھە .^۲

" کەنارگیر کردنی لە فیتنە کە "

کاتی ئازاوەکە (جەمل و صفین) ھەلگیرسا .. محەمەد کوری مەسلەمە خۆی لی دوور خستەو ھە و نیشتەجیی (رەبزە) بوو .

^۱ - بخاری و مسلم گێڕاویانەو ھە .

^۲ - ئامرازیکە بۆ تیزکردن .

^۳ - پیاوانی جیی متمانەن / بەلکو بە بچر بچری ھاتوو ھە . الارنؤوط پەراوی / (سیر ۲ / ۲۷۲) .

له ابی (بورده) وه ، دهلیت :

له لای (ره بزه) دا رت بوین ، چاومانکهوت به خپوه تگا که ی محمدی کوږی

مه سلمه ، پیم وت : بؤ ناچیته لای ئه و خه لکه و قسه یه کی باشیان بؤ بکهیت ؟

وتی : پیغمبر ی خوا (ﷺ) پیی فهرمووم : (یا محمد ، سكون فرقة ، وفتنة و

اختلاف فاکسر سيفك ، واقطع و ترك ، و اجلس في بيتك)^۱

واته : ئه ی محمد پوژئ دی پهرت پهرت بوون و فیتنه و دوو بهرکی پروو ده دات

ئو پوژه تو شمشیره که ت بشکینه و که وانه که یشت له ت بکه و له ماله که ی خو تدا

دانیشه .

منیش هر نه و کاره ده که م که پیغمبر ی خوا (ﷺ) فهرمانی پی کردووم .

له حذیفه وه ، دهلیت :

له هه موو که سیك تر ساوم تووشی ناژاوه که بیئ ، بیجگه له محمدی کوږی

مه سلمه ، چونکه به راستی گویم له پیغمبر ی خوا وه بووه (ﷺ) فهرموویه تی : (

لاتضره الفتة)^۲

واته : ئاژاوه و فیتنه که زیانی پی ناگه یه نیئ . وه له (حسن) هوه ،

پیغمبر ی خوا (ﷺ) شمشیریکی دا به محمدی کوږی مسلمه و پیی فهرموو :

(قاتل المشركين ، فإذا رایت المسلمين قد اقبل بعضهم علی بعض ، فاضرب به احدا حتی تقطعه ، ثم

اجلس في بيتك حتی تأتیک ید خاطئة ، او منیة قاضية)^۳ واته : له گهل هاوه لگه راندا بجهنگه ، و

هر که بینیت موسلمان پووه پرووی یه کتر وهستان ، شمشیره که ت بده به کیوی

ئو خوددا تا له تی نه کات ، و پاشان له ماله که تدا دابنیشه تا دهستیکی تاوانکار یان

مردنیکی نه گه پاره به سهرتدا دیئ .

^۱ - احمد دهرمینانی بؤ کردووه (۳ / ۴۹۳) تیایدا (علی کوږی زهید) لاوازه ، و باقی پیاوانی جی

متمانن .

^۲ - پیاوانی جی ی متمانن : بغوی ، دهرمینانی بؤ کردووه الاصابه (۹ / ۱۳۲) .

^۳ - پیاوانی جی متمانن ، به لام بچر بچره ، (حسن) له محمدی کوږی مسلمه وه گوئی لی نه بووه ،

احمد گپراویه تیه وه (۴ / ۲۲۵) .

وہلہ پیواہ تیکی تردا لہ (زہیدی کوپی اسلم) وہ ، (کاتی پیشہوا عوسمان) کوژرا ، محمدی کوپی مسلہمہ چووہ لای بەردیک و بہ شمشیرکە لەبەردەکیدە تا شمشیرکە لەت بوو ^۱ . وہ اسحاقی کوپی ابی فروة ، دەلیت : بہ (محمد) یان دەوت پاسەوانی پیغەمبەری خوا (ﷺ) وہ کاتی شمشیرکە لەت کرد ، لە تەختە شمشیریکی بۆ خۆی دروست کرد و لە پەنایەکی مالهەکیدە دایدەنا ، وہ دەلیت : بہ دیوارەکەرە هەلمدەواسی تا پیاو خراپی پی بترسینم .

" چۆنیەتی وەفاتی (ﷺ) "

لە جابری کوپی عبداللہ وہ ، دەلیت : معاویہ لەگەڵ ئەهلی شام دا هاتنە مەدینە ، ئەوہ بوو بەیەکی لە نازاوە گێرانی خەلکی ئوردون گەیشت کەوا محمدی کوپی مسلەمە بە بی لایەنی دانیشتووہ و نەلە پال (علی) دا بووہ و نە (معاویہ) ، ئەوہ بوو ھێرشی بردەسەر مالهەکی و کوشتی ^۲ . ئەمەش لە سالی (۴۳) ی مانگی (صفر) دا بوو ، ھەرەک (زھبی) لە (تاریخ الاسلام) دا دایدەنی .

^۱ - برانہ : تاریخ الاسلام (۲ / ۲۰۶) .

^۲ - برانہ : تاریخ الاسلام (۲ / ۲۰۶) .

" ٦٤ - خالدی کوږی وه لید (ﷺ) "

" شمشیری خودا "

پیناسی :

خالدی کوږی وه لیدی کوږی مغیره ... شمشیری خودا و سوار چاکی ئیسلام و شیري جهنگه کان ، پیشه وای مه زن و ئه میری پایه برن و سهر کرده ی کوچه بران ، ابو سلیمانی قوره یشی مه خرومی مه کی و خوشکه زای دایکی نیمانداران ، میمونه ی کچی حارثه .

له مانگی (صفر) ی سالی هشتی کوچیدا به موسلمانان هیجره تی کرد ، پاشان بو غه زاکه و ته پری و له جهنگی (مؤته) دا به شداری کرد که هرسی پیشه واکه ی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) داینا بوون زهید و جعفری ناموزای و ابن رواحه ، شهید بوون و سوپاکه به بی پیشه وایه و ، تا خالد به پهله پیشه وایه تی کردن و ئالاکه ی هه لگرت و دای به سهر دوژمندا و بووه مایه ی سهرکه وتنی موسلمانان و پیغه مبهړی خوایش (ﷺ) ناوی لی نا (شمشیری خودا) . هه روه ها ناماده ی (فته تح) و (حنین) بووه ، و له زیانی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) پیشه وایه تی کردووه ... دژنی هه لگه پراوان و موسه یله مه شه پری کردووه و غه زوی عراقی کردووه و خو ی و چند سهر بازیک به ماوه ی (۵) شه و له سنووری غیراقه و تا سهره تای (شام) یان برپوه ، و له جهنگه کانی شام دا به شداری کردووه ، و هیچ بستیک له جهستهیدا نه ماوه بریندار نه کرا بیت . چاکه کانی زورن ، (صدیق) کردوویه تیه ئه میری هه موو ئه میره کانی (الاجناد) و دیمه شق ی گه مارو دا و له گه ل (ابی غبیده) دا پرزگاریان کرد . شهست سال ژیاوه ، کو مه لی پاله وانی کوشتووه و دواتر له سهر جی و ه فاتنی کردووه ^۱ ، له (حمص) ، ئه مهش به پای کو مه لی زانایان له سالی (۲۱) دا بووه .

^۱ - پروانه: سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۶۶ ، ۲۶۷) .

"چەند هەلوۆستیککی میرووبی لە ژیا نیدا"

یه‌که‌م : دواى فه‌ت‌حی مه‌که‌ه :

کاتى پیغمبهرى خوا (ﷺ) له سالى (الفتح) دا مه‌که‌ه‌ی پزگار کرد ، خالدى نارد بو (لات و عوززا) ، ئه‌ویش گه‌یشته سه‌ریان و وتى :

يا عز كفرانك لاسبحانك انى رايت الله قدأ هانك

" واته : ئه‌ی بتی عوززا بى باوهرم بىت نه‌ک ئه‌وه‌ی پاک و بىگه‌ردیت پى بلىم به

پاستى ئه‌بینم که خودا سه‌ر شوپرى کردیت "

وه له (قه‌تابه) وه ، ده‌لیت : پیغمبهرى خوا (ﷺ) خالدى نارد بو (عوززا) که له (هوازن) دا بوو ، فه‌رمووی : برۆ ، له‌وى ئافره‌تیک بو‌ت دیته ده‌ره‌وه ، زۆر په‌ش پیسته و قرى دريژه سنگى گه‌وره و بالای کورته ، ئه‌وه بوو خالد لییداو کوشتی و فه‌رمووی : ئیدی عوززا پو‌یشت و له ئیستا به دواوه (عوززا) یه‌ک نى یه‌ بیه‌رستى^١ .

دووه‌م : گه‌یشتنى به (هر‌مز) : - حمیدی کوپى منیب ده‌لیت : (اوس) ی باپیرم ده‌یوت ، که‌س هینده‌ی (هر‌مز) دوژمنی عه‌ره‌ب نه‌بوو ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ که له کوشتنى (مسیلمه) بوینه‌وه هاتینه ناوچه‌ی به‌صره و له (کاظمه) به (هر‌مز) گه‌یشتن ، خالد مه‌یدانکاری له‌گه‌لدا کرد (مبارزه) و کوشتی ، (صدیق) یش غه‌نیمکه‌ی (هر‌مز) ی پى دا که ته‌نها کلاوه‌که‌ی باپی سه‌د هزار دره‌م بوو !!

سییه‌م : پو‌ژى مؤته : وتمان که پاش شه‌هید بوونی سى ئه‌میره‌که‌ی سوپای (مؤته) خالد خو‌ی کرده پیشه‌وايان ، ده‌لیت : پو‌ژى مؤته نو‌ دانه شمشیر به‌ده‌سته‌وه له‌ت بوو (یان کول بوو) تا له کو‌تاییدا شمشیریکى یه‌مانیم به‌ده‌سته‌وه ما^٢ .

وه ئه‌و پو‌ژه پیغمبهرى خوا (ﷺ) ده‌رباره‌ی خالد فه‌رمووی :

(... ثم اخذ الراية سيف من سيف الله حتى فتح الله عليكم)^٣ وه پاشان شمشیریک له

شمشیره‌کانى خوا ئالاکه‌ی هه‌لگرت و خوا سه‌رى خستن و سوپاکه‌ی هینایه‌وه بو‌ مه‌دینه و له شکستیکى د‌ل‌نیا پاراستنى (ﷺ) .

^١ - بروهه / ابن هشام (٢ / ٤٣٦ - ٤٣٧) .. ئه‌و ئافره‌تانه وه‌ک پاسه‌وان .

^٢ - صحیح بخارى ده‌ره‌یتناوه (٤٢٦٥) .

^٣ - صحیح / بخارى د‌درى هیناوى (٧ / ٤١٣) هه‌روه‌ها غه‌یری ئه‌ویش .

چوارەم : کاتی ئەبوبەکرێ صدیق (رضی اللہ عنہ) بەرێ کەوت بۆ سەر هەلگەپراوەکان ، خالیدی کوپی وەلید ئالاکەیی هەلگرتبوو ، ئەو جا کە خەڵکەکە بەدوای یەکدا هاتن خالیدی کردە سەرکردە و خۆی گەپرایەوه مەدینە ، خالد ئەو پۆژە دەیوت : نازانم لە کام پۆژم هەلبێم ؟ لەو پۆژەیی کە پەرورەدگارم شەهادەتم پیشکەش بکات یان لەو پۆژەیی کە خوای گەورە تیایدا پێژ و کەرامەتم پێ ببەخشێ ؟^۱

پێنجەم : پۆژی (یەمامە) : -

دوای ئەوێ عکرمەیی کوپی ابو جەهل و (شرحبیل) ی کوپی حسنە (رضی اللہ عنہ) سەرنەکەوتن لە لە ناو بردنی هەلگەپراوەکان لە (یەمامە) ، خالد بەرێ کەوت بۆ ئەوێ (رضی اللہ عنہ) و لە دووری شەویەک پێ لە سەربازگەیی مسلیمەوه ، هێرشێ بردەسەر مەفرەزەیهک لە (بەنی حنیفە) کە (مجاەیی کوپی مرارەیی حنفی) پێشپەرەویان بوو نزیکەیی سی تا چل سوارچاکی لەگەڵدا بوو بە دیل گرتنی و هاوێلانی (مجاە) ی کۆشت و ئەوێ هێشتەوه وەک بارمەتە بەهۆی ئەوه وه مجاە لای بنی حنیفە پێژیکیی هەبوو ، ئەوجا هەردوو سوپا لە (عقرباء) بەیەک گەیششت و شەڕ و کۆشتاریکی بێ وینە لە نێوانیاندا پرووی دا و موسڵمانان شکان تا ئەو کاتەیی بنو حنیفە هاتنە خێوەتگاکی خالد ، بەلام موسڵمانان دووبارە گەپراوەوه و شەڕ دەستی پێ کردەوه ، خالیدی فەرمووی :

(ئەو خەڵکینە ، جیا ببەوه تا بزانی لە کوێوه بۆمان دێن) و ئەوجا دوای کۆششیکێ زۆری پشتیوانانی ئاینی خودا سەرکەوتن بەدەست هات ، سیانزە هەزار موسڵمان سەرکەوتن بەسەر سوپاکەیی مسلیمەدا کە نزیکەیی " چل هەزار شەڕکەر زیاتر دەبوون " .

ئەو پۆژە لە پیاوانی (بنی حنیفە) چوارە هەزار کەس کوژران و هەروەها دۆژمەنی خوا (مسلیمە) و جەوت هەزاری تریش لە گەڵیدا کوژران هەرچی موسڵمانانە لە ناو کۆچبەرەکان و پشتیواناندا (٣٦٠) کەس کوژران و لە کۆچبەرانی غەیری ئەهلی مەدینە (٣٠٠) کەس و لە شوێنکەوتوان (تابعین) سێ سەد کەس و لەناو قورئانخوێناندا پێنج سەد کەسیان کوژران ، بە گشتی تێکرای کوژراوانی موسڵمانان (هەزار و دوو سەد) شەهید بوون . واتە : بەپێژەیی سەدا شەشی کوژراوانی بێ باوەران ، ئەمەش لە هەرە باشتەیین سەرکەوتنەکان ئەژمار دەکریت .

^۱ - بڕوانە / صفة الصفوة (١ / ٢٣٢) .

" جهنګه ګانی خالد (ﷺ) له ګهډ فارسه ګاندا "

خالد (ﷺ) شهر ګه لیکي له ګهډ فارسه ګاندا نه ګانداوه ، له ناویاندا هندیکیان

باس دهکین :

شهری (کاظمه) : -

تیايدا هاتووه که (خالد) به پیاوینګدا که ناوی (ازاذبه) بووه په یامیکي نارودوه
بو (هرمز) ی سمرکرده ی فارسه ګان . تیايدا نووسیوی : (له پاشان ، موسلمان به
سه لاهت ده بیت ، یان بو خوت و قهوه که ت پریاری دانی (سهرانه - جزیه) هه لېژیره ،
نه ګه نا نه وه ته نها لومه ی خوت بکه ، چونکه خه لیکم له ګهډ خوم بوته هیناوه ، تو
چهنده حهزت له ژیانه ، نه وان نه ونده حهزیا نه مردنه) . هرمز ، موسلمان بوونی رت
کرده وه خو ی بو شهر ناماده کرد .

خالد له سیاسه تی شهر دا له لوتکه دا بوو ، هه روه ها توانایه کی نمونه یی هه بوو
له خه له تاندن و سهر لی شیواندنې دورژمندا ، بو نه وه ی که مترین زیان له سوپای
موسلمانان بکه ویت ... هرمز وای بو چوو که (خالد) سهره تا سوپاکه ی به ره و (کاظمه)
به ری ده کات ، بو یه سهرجه م هیزه ګانی خو ی به ناراسته ی (کاظمه) به ری کرد و له وی
خویان ناماده باشی شهر کرد و چال و خهنده قیان لیندا ، به لام خالد که سوپاکه ی کرد
بوو به سی به شه وه و ، هه روه ها به هیچ پیه کدا نه بیردن تاوه کو له چاوی دورژمنه کیدا
دیار نه بن و هه تا دواسات له ګومان و سهرګه ردانیدا بیت ، نه وه بوو (خالد) سمرکرده ی
سوپای فارسی ویل کرد و سهری لی شیواند و به تیپهر بوونی به (کاظمه) دا و
پویشتن به ره و (الحفیر) که له سهرووی (کاظمه) وه بوو ده که وته پوژناوی (الابله) ...

نه وچا (هرمز) هیچ شوینه واریکی (خالد) ی له (کاظمه) به دی نه کردو زانی
که نه ویی تیپهراندووه به ره و (الحفیر) ، توپه بوو ، فره مانی ده کرد بو که تیه ګانی
سوپاکه ی که هه موویان به ره و (الحفیر) بو پرو به پرو بونه وه ی سوپای (خالد)
بکه ونه ری ، و فره مانی ده کرد که زور خویان ماندوو بکه و په له بکه ن تاوه کو پیش
خالد بګه نه (الحفیر) ... نه مه یش هه ر نه وه بوو (خالد) ده ویست نه ویش ماندوو
شه که ت کردنی جهسته یی و دهرونی دورژمنه که ی بو پیش ده ستیپ کردنی شهر ، وه هه
به قهستی (خالد) خاوه خاوی به سوپاکه ی ده کرد بو ګه یشتن به ره و (الحفیر) تاوه کو

هرمز (پيش نهوان بگات ، وه ههروا بوو (هرمز) پيش خالد كهوت و گهيشته (الحفیر) و فهرمانی دهرکرد بهسهر سهربازانیدا كه له (الحفیر) خندهق لی بدن بۆ خو ئاماده كردن بۆ پرووپهرو بوونهوهی سوپاکه‌ی خالد ، نهوجا كه ههوالدهران ههوالی نهویدان گه‌یانده (خالد) كهوا هرمز سهربازه‌کانی خو شه‌كه‌ت کردهوه به خندهق لیدان و خو ئاماده‌کردن بۆ شه‌ر ، پیچی کردهوه و سوپاکه‌ی به‌ره‌و (کاظمه) گه‌رانه‌وه ..
 نهوه بوو پالنه‌وانانی فارس دواي چال و كه‌ندره‌كان ، خو‌یان به زنجیر به‌سته‌وه به یه‌كه‌وه ، تاوه‌كو پرووپه‌رووی مردن ببنه‌وه و لیلی رانه‌كه‌ن یان سه‌رکه‌وتن به ده‌ست بێنن ..

نهوجا كه هه‌والدهرانی هرمز نه‌ویدان پی گه‌یانده (خالد) و سوپاکه‌ی گه‌راونه‌ته‌وه بۆ (کاظمه) ، هه‌لچوو ، تووشی شلژانیکی ده‌رونی هات ، و فهرمانی به‌سهر سوپاکه‌یدا دهرکرد كه بگه‌رپنه‌وه بۆ (کاظمه) و له‌وی ده‌بینی خالد سوپاکه‌ی ئاماده کردهوه و چاوه‌رپیه‌تی ، هیزه‌کانی فارس چه‌ندان نه‌وهنده‌ی موسلمانان ده‌بوون (هرمز) پیگه‌ی نیوان موسلمانان و پرووباری (فرات) ی گرت تا له ئاو دا بپه‌ین ، (خالد) یش (ﷺ) وته هه‌میشه زیندوووه‌كه‌ی ئاپاسته‌ی موسلمانان کرد و فهرمووی :
 (وهرنه مه‌یدان و بارخانه‌تان دانین ، سویند به‌خوا ئاوه‌كه بۆ پشوو درێژترین و ریزدارترین سوپا ده‌بیته)^۱.

نهوجا (هرمز) خالیدی بانگ کرد بۆ مه‌یدانکاری (مبارزه) نه‌ویش بی سی و دوو وه‌لامی دایه‌وه ، به‌لام (هرمز) ی پیس كه به نمونه‌ی پیسی ده‌هینرته‌وه و زۆرجار ده‌وتریت (فلان له هرمز پیستره) به هه‌ندی له سوارچاكه‌کانی خو و تبوو كه ناپاکی له‌گه‌ل (خالد) بکه‌ن واته : بی ئاگا لی بدن نه‌وه‌بوو كه خالد دابه‌زی هرمزیش دابه‌زی ، و خالد به‌ره‌و‌رووی رویشته و به‌یه‌ك گه‌یشته و چه‌ند لیدانیک له نیوانیاندا پرووی داو خالد باوه‌شی پیاکرد (كه‌بیكوژی) له‌ویدا پاسه‌وانانی هرمز هاته‌نه پيش بۆ خالد به ناپاکی و غه‌در و شوین خالد كه‌وتن ، به‌لام نه‌وه سه‌ر قالی نه‌کرد واز له (هرمز) ببنیت ، هه‌روه‌ها (قه‌قاعی کوپی عه‌مر) ی پالنه‌وان هاته‌نه پيش له پاسه‌وانانی (هرمز) و ته‌فروتونای کردن ، هه‌رچی (خالد) یشه هه‌رزوو له (هرمز) ی دا و وه‌ك مه‌ی سه‌ری بپری

^۱ - تاریخ الطبری (۲ / ۲۴۹) .

، و بهمهش فارسهکان به کوژرانی سرکرده‌کەیان کشانه‌وه و هه‌لاتن ، موسلمانانیش به دواياندا خوځيان توند کرده‌وه و لښيان ده‌کوشتن و لښيان به‌دیل ده‌کردن و له فارسه‌کان کهس نه‌یتوانی خوځی پرگارکات ئه‌وانه نه‌بیت که توانی یان خوځيان بگه‌یننه که‌شتیه‌کان ، ئه‌وجا (خالد) یش غه‌نیمه و که‌ل و په‌له‌کانیانى کوژ کرده‌وه له ناویشیاندا (زنجیره‌کان) و قورسایى هه‌ر زنجیریکیان هه‌زار ئوقیه ده‌بوو بویه ئه‌و جه‌نگه ناوړا (ذات السلاسل) ئه‌بویه‌کری صدیق (ﷺ) کلاوه‌کەى (هرمن) ی دا به (خالد) که نرخه‌کەى سه‌د هه‌زار بوو .^۱

شه‌شهم : جه‌نگى (الابلّة) :

خالد سوپاکه‌ى به‌ره و (الابلّة) به‌رى کرد که له‌وى ژماره‌یه‌کى زورى سهر‌بازانى فارسى لى بوو ، (سویدی کوپى قطبه‌ى ذه‌لى) که له سوپاکه‌ى خالد دا بوو ، پيش (خالد) که‌وت به‌ره و (الابلّة) و له‌وى بازگه‌ى له‌و ده‌ورو به‌ره دانا ، ئه‌وجا که خالد هیزه‌کەى خوځى گه‌يانده به‌صره‌ى ئیستا ، ده‌بینى (سوید) چاوهرپى ئه‌هلى (الابلّة) یه که هیزشیه‌ى بۆ بینن و له دهره‌وى شاره‌کەیان له گه‌لیاندا به‌شهر بیت ، به‌لام (سوید) به (خالد) ی راگه‌ياند که‌وا ئه‌هلى (الابلّة) له (خالد) ده‌ترسن و ناویرن له قه‌لاکانیاندا بیته دهره‌وه ماده‌م (خالد) له‌ناو سهر‌بازگه‌که‌دا بیت ، بویه (سوید) به (خالد) ی وت : ئه‌هلى (الابلّة) بۆ من کو بوونه‌ته‌وه و وایش گومان ئه‌بهم که ته‌نها تو بویته‌ته‌هه‌ر ریگر له‌وه‌ى هیزشم بۆ بینن و له تو ئه‌ترسن .

له‌ویدا خالد له‌گه‌ل (سوید) پلانیکیان دانا که فارسه‌کانى پى بخه‌له‌تینن و ترسیان نه‌مینى له هیزش هینان بۆ (سوید) ئه‌ویش به‌وه‌ى که‌وا بزائن ئه‌و (خالد) ه‌ى ئه‌وان لى تو‌قیون (له پاش کوشتنى هرمن) سهر‌بازگه‌ى (سوید) ی به‌جى هینشتووه و جگه له (سوید) خوځى هه‌چ سهر‌کرده‌یه‌کى دیکه‌ى موسلمانانى له‌گه‌لدانى یه ، (خالد) به (سوید) ی وت : پام وایه به‌پوژ له سهر‌بازگه‌که‌هه‌چمه دهره‌وه و شه‌و بگه‌ریمه‌وه ناوى ، خووم و هاوه‌لانم ، ئه‌وجا که پوژ بوویه‌وه له‌گه‌لیان به‌شهر بى ، ئه‌وجا خالد پلانه‌کەى جى به‌جى کرد بۆ ویل کردن و سه‌رلښښواندنى چاو‌دی‌ران و پاسه‌وانانى (الابلّة) ی فارسى و رایانکیشى بۆ شهر کردن له‌گه‌ل (سوید) ، ئه‌وه بوو زوړینه‌ى

سوپاکە ی بەرپۆژی پووناک بەرەو (حیرە) بەرپۆ کرد ، فارسەکانی دڵنیا کرد (خالد) ئەو جیگایە ی بە جی هیشتوو ، کە شەو داها ت خالد (ﷺ) هیژە کە ی گەراندەووە بۆ سەربازگە کە ، ئەووە بوو کە سوپای فارسەکان لە (الابلّة) ها تئە دەرەووە بە ئاراستە ی (سوید) بۆ هیژ کردنە سەری ، هیشتا نەگەشتبوونە سەربازگە کە ی (سوید) دەبینن سەربازانیکی زۆر خۆیان ئامادە کردوووە بۆ پووبە پووبوونەو ی و هەر کە زانی یان (خالد) لە ناویاندا یە و ئەو یی بە جی نە هیشتوو ، دەستیان وشک بوو نە یان توائی شمشیرێک بوەشینن بەرپۆ ی (خالد) دا و هەموو ئامانجیکیان پراکردن و هەڵاتن بوو بۆ ناو قەلاکانی (الابلّة) و خیرا پرایانکرد بەرەو دەرگاکانی شار ، بەلام خالد پێگە ی لی گرتن و بەو جوژە سوپای فارس لیک ترازا و پەرته وازە بوو ، کوژراویکی زۆریان لی کەوتەو و هەندیکیان لە تاوا خۆیان فری دایە ناو پووباری دیچلە و فوراتەو و خنکان ، پاشان (خالد) " معقل ی کوپی مقرن ی موزنی " نارد بۆ (الابلّة) کە هیچ شەرکەریکی تیانە ما بوو ، بەبی شەر دەستی بە سەردا گرت و هەرچی تیا بوو لە چەک و تفاق کردیانە غەنیمە ^۱ .

حەوتەم : جەنگی (المذار) :

(شیرەو ی) پادشای فارس سوپایەکی مەزنی ئامادەکرد و گەورەترین سەرکرەدی لە ناو سەرکرەدەکانیدا کە (قارن ی کوپی قریاس) بوو کردە پیشەوای سوپاکە و بە هاوکاری و پالپشتی دوو سەرکرەدی بە هیژی تر ئەوانیش : (الانو شجان) و (قباد) بوون ، هەروەها ئەم سوپایە پاشماوەکانی (المذار) و (کاظمە) و ئەهلی ئەهواز و فارس و سواد و الجبل یشی لە خو گرتبوو ، پەیمانیان دا بوو کە هەڵنە یەن . ژمارە ی هیژە کە ی فارس نزیکە ی (۸۰) هەشتا هەزار دە بوو ، بەلام سوپاکە ی خالد لە هەژدە هەزار سەباز تینە پەری ، جەنگە کە بە بانگی قارن بۆ مەیدانکاری (مبارزە) دەستی پێ کرد ، خیرا دوان لە موسلمانان بەرەو پووی چوون ئەوانیش (خالدی کوپی وەلید و معقل ی کوپی الاعیش النباشی) پالەوان بوون . (معقل) بە سەر ئەسپە کە یەوە پیش (خالد) کەوت و لە گەل (قارن) دا کەوتە مەیدان و خیرا کوشتی .

^۱ - صلاح الامه (۲ / ۵۵۴ ، ۵۵۵) .

لەولاشەو (عاصم ی کۆری عەمر) ھێرشى ھینایە سەر (الانو شجان) و خیرا کوشتی، پالەوانی بە فەریش (عدی کۆری حاتم) خۆی گەیانده (قباد) ی سەرکرده و کوشتی، بۆیە فارسەکان پەرته‌وازه بوون بە کوژرانی (قارن) و سەریان لی شیوا و ھەر لەمەیداندا سى ھزار یان لی کوژرا جگە لەوانەى لە دیجلە دا نقوم بوون^١.

" دلسۆزی خالد (ﷺ) "

داوی ئەوہی (عمری کۆری خەتاب) (ﷺ) بەسەر سەرکرده‌یەتی سوپاوە لایبەرد ... (خالد) ھەروەك جەنگاوەریك لە (حمص) مایەوہ تا نەخۆش كەوت و (ابو الدرداء) ھاتە سەردانی، خالد پێی وت: ئەسپەكەم و چەكەكەم لە پیناوی خوادا بیت و مალەكەشم لە مەدینە (صدقە و بەخشش) بیت، وە من داومەتە دەست (عمر) بەراستی ئەو باشتەین پشەتگیری یە بۆ ئیسلام وە پاسپاردەكو جیبەجی كردنی پەیمانەكەم داوہتە دەست (عمر)، ئەوہ بوو كە وەسیەتەكەى بە دەست عومەری كۆری خەتاب (ﷺ) گەیشە، قبولى كرد و داواى پەرحمەتى بۆ كرد ... بڕوانە خوینەرى بەرپز ئەو دلسۆزی یە و ئەو خۆیەكلاى كردنەوہ تەواوہ بۆ پەروەردگار و بۆ ناینەكەى .. عومەرى كۆری خەتاب لەسەر كار لایبەردووە، كەچى ھىچ نەگۆراوہ لە ناستیدا، چونكە ئەو بە داوی پشەخوایەتیدا ناگەڕی، بەلكو تەنھا بەداوی پەزنامەندى خواى گەورەدا دەگەڕی.

" باشتەر لە شەوى بووك گواستەوہ "

خۆشەویستی جیھاد دلی (خالد) داگیر كرد بوو ... وە ئەو تەنھا لەسەر پشەتى ئەسپەكەى دەحەوايەوہ .. ھەموو پوژێك پارچە زەویەكى تری بۆ ئیسلام زیاد ئەكرد !! جا چ خۆشى یەك لەمە خۆشتەر ھەيە؟! گوی پەرگەر بزانی (خالد) چى دەلیت: شەویكى

^١ - تاریخ الطبري (٣ / ٢٥٢) صلاح الامه (٢ / ٥٥٥ ، ٥٥٦) .

زۆر سارد و بەستوو کە بە (سەریە یەك) پۆژ بەسەر دوژمنەكەمدا بکەمەوه ^١
خۆشەویستەرە لەلام لەشەوی تیایدا بوو کەمەم پیشکەش بکری .

" وەفاتی (خالد) (ﷺ) "

پاش ژیا نیکی لیوان لە بەخشندەیی .. کە لە میانەیدا چەندین وانەیی پیشکەش
کرد لەسەر عیززەت و سەربلندی و باوەڕ و متمانە بوون بە خودای پەرەردگار و
هەروەها و وانەیهکی وای نیشانی دوژمنانی خوادا کە هەرگیز لە یادی نەکەن ... خالد ،
ئاواتی ئەوه بوو کە شانازی شەهادەت لە پیناوی خوادا بە دەست بێنیت لە سەر
مەیدانی جەنگ ، بەلام ویستی پەرەردگار و ابوو کە لەسەر جی وەفات بکات . ﴿ ... كَانَ
ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴾ سورة الاحزاب ، آية (٦) . واتە : ئەوەتان لە نامەیی
کرده وەکانتاندا بوو تۆمار کراوه . ئەوه بوو لە سەرەمەرگدا فەرمووی : (هەمیشە
دەموست لە مەیدانی جەنگدا بکوژیم ، بەلام چارەنووسم و ابوو لەسەر جی بمرم .. وە
پاش باوەڕ و ئیمانم بە یەکتایی خوای پەرەردگار هیچ کاریکم لەلام خۆشەویستەر نەبووه
لە بەری کردنی شەویکدا بە خۆ بەستوونی و ئامادەباشی بە چەك و تفاق لە ژێر چەتری
ئاسماندا و لە چاوهریی هاتنی بەیانی دا تاوەکو بەدین بەسەر بی باوەرێندا ، پاشان
فەرمووی : ئەگەر مردم ، چەك و ئەسپەكەم بکەنە بەخشش لە پیناوی خوادا) . ئەوجا
گریا و وتی : ئەوەندە و ئەوەندە جەنگ و بوو نەم بینووه و بستیک لە جەستەمدا نەماوه
شمشیریک یان لیدانیک بە پەم یان تیر لی نەدرا بیت ، کەچی ئیستا وەك چۆن حوشتەر
بەسەر لوتیدا دەکەوێت وە منیش لەسەر جیگا دەمرم ^٢ .

" پەحمەتی خوات لیبت ئەی پالەوان ... "

^١ - هیثمی لە (المجمع) دا (٩ / ٢٥٠) دەلالت : ابوعلی گێراویەتیەوه ، پیاوانیش پیاوانی (الصحيح)ن .

^٢ - بڕوانە / صفة الصفوة (١ / ٢٢٢) .

" ٦٥ - طلیحه ی کوپی خویلد (ﷺ) "

" هه لگه پاره ی نه و به کار ، و پاله وان ی شه هید !! "

ئیمه ئیستا له بهردهم پرسیکی گرنگداین له پرسهکانی مروقیه تی ، ئه ویش زیاده پویی کردنی مروقه به سهر خویدا و به ستم له خو کردن و بوختان و بی باومر بوون ، که هر کاتی هه لاسایه وه و به ناگاهاته وه ده چیته لوتکه ی ئازایه تی و باومر... وه ئیمه ش مادم نه له (صدیقین) یین و نه له پیغمبرانین ، هه له ده که یین و ده که وینه گونا هه وه .. له (طلیحه ی کوپی خویلد (ﷺ)) دا نموونه یه که به دی ئه که یین بو ئه وه ی پهندی لی و مر بگرین و بیکه یینه پیشره ومان له هیدایه توهر گرتندا... طلیحه (ﷺ) کی یه ؟

ناوی طلیحه ی کوپی خویلدی کوپی نوفل ی ئه سه دی یه ... پاله وان ی به هه لمهت و هاوه لی پیغمبری خوا یه (ﷺ) و که سیکه له ئازایه تیدا به نموونه ده هیتریت هه وه ، له (بنی اسد) ه که یه کیکه له و تیرانه ی له نیوان (نجد) و (فرات) دا نیشته جین .

سالی (٩) ی کوچی شاندی به نی ئه سه د که (طلیحه) شیان له ناودا بوو هاته نه مه دینه تا له سه رده ستی پیغمبری خوا دا (ﷺ) نیسلام بوونی خویان رابگه یه نن ، طلیحه موسلمان بوو ، به لام دواتر له ناین هه لگه پاره یه وه و به مهش سته می له خو ی کرد ، و له (نجد) ئیدیا و بانگه وازی پیغمبرایه تی کرد ، چه ند پرو بهر و بوونه ویه کی له گه ل موسلماناندا هه بوو ، که تیایدا ، شکستی هیئاو سهر شوپ بوو . ئه وه بوو پیش وه فاتی پیغمبری خوا (ﷺ) ئازاوه سهری کیشا بوو که (طلیحه) یه کی بوو له وان ی ده ستیان تیایدا بوو .. ئه وه بوو (خیال) ی برای نارده لای پیغمبری خوا (ﷺ) تا هه والی ئه وه ی پی بدات ئه میش وه که ئه بووه ته پیغمبر ، و بانگی بکات بو واز هینانی له دوژمنایه تی کردنی و ئاشت ببنه وه و ئه م جوژه په خشانانه ی ئه و ته وه : (و الحمام و الیمام ، و الصرد و الصرام ، قد صمن قبلکم بأعوام ، لیبلغن ملکنا العراق و الشام !!!) .

واته : بالنده و کوتر .. بازو پی (جوژه بالدریکه) ئازا و پاله وان ، چه ندین سال پیش ئیوه به روژوو بوون ، تابگه نه عیراق و شام ی مولکمان !!!

پیغمبرِ خَوا (ﷺ) ، ضراری کوپی ازوری نِه سهدی ، نارد تاپوبه پرووی (طلیحه) بیته وه ، نه وه بوو (ضرار) ، طلیمقی تووشی ترس کرد ، موسلمانان له زیاد بووندا بوون ، و هرچی کومه له که ی (طلیحه) ش بوو که میان ده کرد تا وه کو ضرار شمشیره که ی بۆ هینایه وه به رودا به لَام (طلیحه) خوی لی لادا ، نه وه بوو (طلیحه) شهر که ریکی ناوازه بوو له هیژ و لیاقت و بزاوتنیدا ، نه مه ی قوسته وه و وتی که چه ک کاری تی ناکات !! .. و له و ماوه یه دا پیغمبرِ خَوا (ﷺ) وه فاتی کرد و خه لکی لای (ضرار) یان چۆل کرد و له دوری (طلیحه) کۆبوونه وه .

هرچی (ضرار) و نه وانیه ی له گه لیدا مابوونه وه له دهستی (طلیحه) خویان دهرباز کرد ... نه و جا مه ترسی (طلیحه) بۆسه ر موسلمانان زیاد ی کرد ، له بهر نه وه پیشه و (ابوبکر) چه ند لیوایه کی ناماده کرد بۆ شهر کردن له گه ل هه لگه رپاوه کاندا و خالدي کوپی وه لیدی له گه ل پینچ هه زار جهنگاوه ردا نارد بۆ (طلیحه) و له گه ل (طلیحه) بهیه ک گه یشتن که سوپاکه ی زیاتر بوو له وه ی (خالد) ...

(طلیحه) له مال دانیشتبوو شهریش له حه رشه ی ماله که یدا هه لگیرسا بوو ، نه وه بوو (عیینه کوپی حصن) زوو زوو له نیوان (طلیحه) و سوپاکه یدا ده هات و ده چوو ، لئی ده پرسی : جبریل نه هاته لات ؟ نه ویش نه یوت : نه خیر .. شهریش به رده وام بوو خه ریک بوو شکستیان ده هینا .. و له کۆتاییدا ئیدیعی کرد که و سروه ی بۆ دابه زیوه و پیی نه لی : (ان لك رحا کرحاة ، و حدیثاً لاتنساه !) واته : تویش ده ستها ریکت هه یه هاوشیوه ی نه و ، وه فه رمایشتیگت هه یه که له بیر ی ناکه یت ! ..) (عیینه) ش خیرا هاواری کرد له خه لکه که وتی : نه مه سویند به خوا درۆزنه له بهر نه وه بپۆن و هه لبین ، (طلیحه) ش پاش شکسته ینانی دانی نابه درۆکه یدا و خیزانه که ی هه لگرت و به سواری نه سپه که ی رایان کرد و وتی : هه رکامتان توانی وه ک من با مال و خیزانه که ی پرگار بکات و رابکات ، شهر له سه ر ره چه له کتان بکه ن ، هه رچی ئایینیشه نه وه شهر ی له سه ر نه که ن - واته : نه و ناینه ی من پیم راگه یاند بوون - چونکه وجودی نیه ! به و جۆره رایکرد بۆ (شام) و جهنگه که کۆتایی هات .

" لە ئاین دەرجووی تەوبەکار "

(طلیحە) لە شام خۆی گەیانده (آل جفنه) ی غەسانی ^۱ ، لەوی بە خۆیدا چوووه ، هاتەوه باوەشی ئیسلام ... و چوو دەرهوه بو (عەمره) ، ئەوه بوو کە بەلای مەدینەدا تیپەر بوو لەرپی (مەککە) دا .. بە ئەبی بەکری (صدیق) (ﷺ) یان وت : ئەوه (طلیحە) یه !! فەرمووی : چی لی بکەم ، وازی لی بینن ، ئەو خوا پینمونی کردوو بو ئیسلام . (طلیحە) له (شام) مایهوه تا ابوبەکر (ﷺ) وەفاتی کرد ، ئەوه بوو ابوبەکر (ﷺ) پێگری کرد بوو لەوانە ی پێشتر لە ئیسلام هەلگەرابوونەوه ، لەناو سوپادا بن و بەشداری (فتوحات) بکەن ، بۆیه (طلیحە) لە مالی خۆیدا مایهوه پاشان پێشەوا (عمر ﷺ) پێگەی پی دان بە مەرجی سەرکردایەتی یان پی نەسپێردریت . (طلیحە) هات بەیعهت بە (عمر ﷺ) بدات ، ئەم وتویژە لە نیوانیاندا پرووی دا : -
عمر فەرمووی : تۆ بکوژی (عکاشە ی کوپی محسن) ی پیاو چاکیت ^۲ لەگەڵ (ثابت ی اقرم) دا ، سویند بەخوا هەرگیز خوشم ناوییت .
ئەوه بوو (طلیحە) کەسیکی قسە ئاماده بوو ، وتی : ئەی ئەمیری باوەرداران ئەوان دوو پیاوان ، خوا لەسەر دەستی من ریزی لی نان و منی سەر شوپ نەکرد بە دەستی ئەوان . وه خەلکیش لەگەڵ بوونی پێشینە ی خراپیش ئەکری پێک بکەن .
- واتە دەکری لەگەڵ کەسیکی وەک منیشدا پێک بکەویت - پێشەوا (عمر) یش قسەکانی بە دل بوو ، و لیی رازی بوو ^۳ .

^۱ - بروانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۳۱۷) البدایه والنهایه (۵ / ۱۹۶) .

^۲ - باسی ژبانی ئەمیش دێتە پێش (ﷺ) ، لەگەڵ پابتی کوپی اقرم دا (خاد) پۆژی (بزاخه) ناردبوونی ، طلیحە و براکە ی کۆشتیانن .

^۳ - تکامان وابە عکاشه و طلیحە لەوان بن کە پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی درەبارەیان : (یضحک الله الى رجلین قتل احدهما الآخر ، یدخلان الجنة ، یقاتل هذا فی سبیل الله فیقتل ، ثم یتوب الله علی القاتل فیسلم ، فیقاتل فی سبیل الله فیستشهد) بخاری و مسلم رپوایەتیان کردوو . مانای فەرمووده کە ی : (خوای پەرورەدگار بە دەم نوو پاوه وه پی دەکەنی کە یەکیکیان ئەوی دیکە ی کۆشتوو ، دەچنە بەهەشتەوه ، یەکە میان کە لە پێتاوی خوادا جەنگاوه و کوژراوه ن پاشان لە بکوژە کە ی خوش دەبی و موسلمان دەبی و ئەویش لە پێتاوی خوادا دەجەنگیت و شەهید دەبی) .

ئەو بوو (طلیحە) چوو زێر ئالای ئیسلام وەک خەباتکاریک لە پیناوی خوادا ...
 سالی (١٤ کۆچی) لەگەڵ سوپای (سعدی کوپی ابی وقاص) دا بۆ پرگار کردنی عێراق
 کەوتە پری ... سوپای موسڵمانان زیاد لە (٣٠) سی هەزار جەنگاوەر بوون ، کە سی
 هەزاریان لە (بنی اسد) بوون و طلیحە یەکیکیان بوو - سەرکردایەتی نەدە کردن -
 هەرچی سوپای فارسەکانە خۆی دەدا لە سەد و بیست هەزار ، سەعد حەزی کرد سەرەتا
 قەرەوێکی پشکنین بنیڕیت و یەکی لە سوپاکە ی فارس دیل بکات تاوەکو هەوالی لی
 وەرگریت ئەو بوو بۆ ئەم جۆرە کارانەش کە سانی شیاو و زۆر بە جەرگ و لیها توو بواوە
 هەلیان دەبژارد ئەو بوو (عمری کوپی معد) ی لەگەڵ چوار کەسدا بە جیا نارد (طلیحە
) شی بە تەنها نارد ... هەرچی (عەمر) و هاوێلەکانیەتی هەر کە بینی یان سوپای
 فارسەکان لە قادسیە نزیک دەبنەو ، گەرانیو ، بەلام (طلیحە) بە تەنها پوشت تا بە
 شەودا بە دزیو چوو ناو سەربازگەکی (روستم) و مایەو و چاودیژی سوپاکە ی
 ئەکرد !! لە کۆتایی شەودا ئەسپێکی بە دل بوو بە شمشیرەکی کە مندەکی بپی و بۆی
 دەرچوو ، ئەو بو ئاگر پرستان هەستیان پی کرد و بە دوایدا پوشتن ، بەلام پیایدا
 نەگەشتن ، پیاویکیان نەبیت کە لە (طلیحە) نزیک بووێو و پمەکی بۆ هەلدا
 لەدواو ، بەلام (طلیحە) خۆی لی لادا و نەپیکا ، هەرچی سوارەکیە بەردەم (طلیحە
) ی گرت ، بەلام طلیحە دەستپیشخەری کرد و پمەکی زووتر بۆ هاویش و کوشتی
 ئەمجارە یەکیکی تر شوینی کەوت ئەویش هەروەک یەکەم بە دەستی (طلیحە) کوژا و
 سییەم کەس کە شوینی کەوت (طلیحە) دیلی کرد و لەگەڵ خۆی پاپیچی کرد و دایە
 دەست (سەعدی کوپی ابی وقاص) (ﷺ) !!

" پالەوانی شەهید "

(پۆستم) بە خۆی و فیله‌کانیەو هات و ... شەر هەلگیرسا ... (طلیحە) یەکی
 بوو لە وانە ی وتاری بۆ سوپای موسڵمانان دەوت و ئەو پەری هیمەت و کۆششی دەکرد
 بە گرنگترین کار هەلەسا ئەویش هیرش کردنە سەر فیله‌کان بوو ... و جی دەستی
 خۆی وەک پالەوان دیاری کرد ... ئەو بوو پێشەوا عمر کوپی خەتاب (ﷺ) چوار

شمشیر و چوار ئه‌سپی نارد بۆ سعدی کوپی ئه‌بی وه‌قاص وه‌ک خه‌لات بۆ پاله‌وانانی سوپا ، (طلیحه) ش شمشیریکی له‌وانه به‌رکه‌وت .

وه له‌ جه‌نگیکی تر دا که له (جله‌ولا) پووی دا ، دیسان (طلیحه) پاله‌وانی جه‌نگه که بوو . له‌ جه‌نگی (نه‌اوه‌ند) یشدا فارسه‌کان نزیکه‌ی سه‌د و په‌نجا سه‌ربازیان کۆ کردبووه وه‌ بۆ پهرت دانه‌وه‌ی موسلمانه‌کان ، ئه‌وه‌ بوو پی‌شه‌وا عمیری کوپی خه‌تاب (نعمانی کوپی مقرر) ی به‌سه‌ر (سی) هه‌زار جه‌نگاوه‌ره‌وه‌ بۆ ناردن و فه‌رمانی پێک‌رد که له‌گه‌ل هه‌ریه‌که (طلیحه) و (عمیری کوپی معدی) یکه‌رب و عه‌مری کوپی سه‌له‌می (دا پراویژ بکات ئه‌وه‌بوو (نعمان) یش وه‌ک پی‌ش قه‌ره‌واییکی پشکنین ناردنی ... و هه‌ریه‌که‌یان له‌ پێگه‌یه‌که‌وه‌ رویشتن ، ئه‌و دوانه (عه‌مری کوپی معد و عه‌مری کوپی ابی سلمی) هه‌روا گه‌رانه‌وه‌ هیچیان پێ نه‌کرا ، (طلیحه) ش به‌ ته‌نها (۱۳۰) کم پێی کرد تا گه‌یشته (نه‌اوه‌ند) و له‌وێ ئه‌وه‌ی ویستی بو‌ی دهرکه‌وت و پاشان گه‌رپه‌یه‌وه !!

ئه‌وه‌ بوو که ماوه‌یه‌کی زۆر دیارنه‌ما موسلمانان وایان گومان برد که دیسان هه‌لگه‌رپه‌وه‌ته‌وه‌ له‌ ئاین .. به‌لام هه‌ر که بینیان وا گه‌رپه‌یه‌وه‌ ده‌ستیان به (الله اکبر) وتن کرد ... ئه‌ویش هه‌رچی بینیبوو گێرپه‌یه‌وه‌ بۆ (نعمان) .

هه‌ردوو کۆمه‌ل به‌یه‌ک گه‌یشتن ... ئه‌و پۆژه (طلیحه) گه‌وره‌ترین شه‌ری کرد و به‌ هه‌زار سوار چاک نه‌ژمار ده‌کرا .. هه‌روه‌ک خاوه‌نی (الطبقات)^۱ باسی ده‌کات ... ئه‌و پۆژه (نعمان) (ﷺ) شه‌هید کرا و هه‌روه‌ک (طلیحه) ش (ﷺ) پاش ئه‌وه‌ی کارگه‌لیکی به‌ سوپای فارس کرد ، شه‌هید کرا . پی‌شه‌وا زه‌هه‌بی ده‌لیت : (طلیحه) (ﷺ) پۆژی (نه‌اوه‌ند) ئه‌رکی خۆی جیبه‌جی کرد به‌ زیاده‌وه‌ و پاشان شه‌هید بوو ، خوالیخۆش بی‌ت ، وه‌ به‌م ئایه‌ته‌ی په‌روه‌ردگار کۆتایی به‌ باسی ژبانی دینین که ده‌فه‌رموی : ﴿ قُلْ يٰٓاَعْبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾ سورة الزمر ، آیه (۵۳) . واته : ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیاوان بلی ، خوا ده‌فه‌رمویت : (ئه‌ی به‌نده‌کانم .. ئه‌وانه‌ی که خۆتان گوناها‌ر کردووه و

^۱ - محمدی کوپی سعد له (طبقات) دا و له (الطبقة الرابعة من الصحابة) دا باسی طلیحه‌ی کوپی خویلدی کردووه ، ده‌لێن : له‌ ئازابه‌تی و به‌رجاوپونیدا ، پوویدا له‌ جیی هه‌زار پیاو بوو له‌ جه‌نگدا (البدایه / ۱۹۶ / ۵) .

هه له تان زوره ، ناثومید مېن له پرحمه تی خوا ، چونکه بهراستی نه گهر نیوه تهوبه ی راست و دروست بکهن ، خوا له هه موو گونا هه کانتان خوش ده بی ، چونکه نهو خوايه زور لیخوشبوو ، به سوژ و میهره بانیشه . هه روه ها ده فهرموی : ﴿... كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ سورة الأنعام ، آية (۵۴) .

واته : په رومردگار تان فهرزی کردووه له سهر خو ی که له گه لتاندا بهرحم و میهره بان و دلوقان بیت ، نه گهر که سیکتان به نه فامی ، به نه زانی گونا هیکی کرد و له وده و تهوبه ی کردو په شیمان بووه وه پاش نه نجامدانی خراپه که چاکسازی کرد ، نه وه بادلنیا بیت که په رومرگار زور لیخوش بوو ، و میهره بانه ...

٤٢٦

وہ پیغەمبەری خوا (ﷺ) بەسەر سەریە (الغمر)^۱ ھوہ ناردوویەتی بەبێ شەر
بە دەستی پەرگەر اوەتەوہ .

"سەرکەوتنی گەورە"

ئەم پیاوہ مەزن و بەختەوەرە ، شکۆمەندی دنیا و قیامەتیشی بە دەست ھینا ...
ئەوہتە پیغەمبەری خوا (ﷺ) مژدە پێ داوہ کە یەکێکە لەو حەفتا ھەزار کەسە بە
بێ لیپرسینەوہ دەچنە بە ھەشت !!! مژدەت لی بیت ئەو بەختەوەر .

لە (ابن عباس) ھوہ (ﷺ) ، دەلیت : پیغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (عرضت
علي الامم ، فجعل النبي و النبيات عرون معهم الرهط ، والنبي ليس معه احد ، حتى رفع لي سواد عظيم ،
قلت : ما هذا ؟ امي هذه ؟ قيل : بل موسى و قومه . قيل : - انظر الى الافق ، فإذا سواد بملأ الافق ثم قيل
لي : انظرها هنا ها هنا - في آفاق السماء - فإذا سواد قد ملأ الافق ، قيل : هذه أمتك ، و يدخل الجنة
من هؤلاء سبعون ألفاً بغير حساب) .

واتە : نەتەرەکانم پیشاندرا تیپەر دەبوون ، دەمبینی پیغەمبەری وا ھەبوو چەند
کەسیکی لەگەڵ بوو ، ھەبوو ھیچ کەسی لەگەڵدا نەبوو ، تاوہکو رہشایی یەکی گەورەم
بەسەردا ھەلدرا یەوہ ، واتە : کەسانیکی زۆرم بەر چاوکەوت (بەھۆی زۆری یانەوہ وەک
پارچەیکە رہشی دەر دەکەوتن) و تەم : ئەمانە کین ؟ ئوممەتەکە ی منن ؟ پیم و ترا نەخیر ،
بەلکو ئەوانە (موسی) و ئوممەتەکە ی ئەون .

پیم و ترا سەیری ئەو لایە بکە دیم رہشایی یەک ھەموو ئاسۆی داگیر کردووە ، پیم
و ترا سەیری ئەملا و ئەولا بکە لە پانتایی ئاسماندا دەمبینی لە بەر زۆری خەلکەکە

^۱ - لە سەر اعلام النبلاء (۱ / ۲۰۷) داھاتووە لە (معجم البلدان) ۴ / ۲۱۲ : بە (الغمر) ھاتووە ،
ھەر وہا لە (السير) (۲ / ۶۱۲) دا .. یاقوت دەلیت : کانی یەکە لە سەر ڕێگە ی مەککە ، و
نیشتەنگایەکە و ئەکەوێتە نێوان (تھامە) و (نجد) .

ابن القيم دەلیت : (غمره) ئەکەوێتە سەر ڕێگای (نجد) ، پیغەمبەری خوا (ﷺ) (عکاشی کوری
محسن) ی نارد بۆ غزای لەگەڵ (۴۰) پیاویدا ، کە چوونە لای (الغمر) خەلک لە ھاتنیان ئاگادار بوون و
پایان کرد ، لەسەر ئاوہ کانیان مایەوہ (مەنزلی کرد) و چەند ھەوالدەرێکی نارد تا جیگای و لاخ و مەرو
مالا تەکانیان بدۆزنەوہ ، ئەوہ بوو دوو سەد حوشریان بینیوہ نوای ئەوہی غەزویان کرد ، حوشرەکانیان
بردووە بۆ مەدینە .

ناسمان پدش بوو ، پیم و ترا ئەمه ئوممهتی تویه و لهوانه ههفتا ههزاریان به بی لپرسینهوه دهچنه بههشت .

پاشان چوووه ژوومرهو هیچی بو بهیان نهکردین ، خه لکه کهش دواى نهوهی بلاوهیان لی کرد وتیان : ئیمه لهوانهین ، چونکه باومرمان به خوا هیناوه و شوین پیغمبره کهی کهوتوین ، یان مندا له کانهان لهوانه که له ناو ئیسلامدا هاتوونه ته دنیاوه ، ئیمه له جاهیله تدا هاتووینه ته دنیا ، ئەمه به پیغمبره ی خوا (ﷺ) گهیشته ، چوووه دهرهوه و فهرمووی :

(هم الذين لا یسترقون ، و لا یطیرون ، و لا یکتون ، و علی ریحهم یتوکلون) ، به لکو ئەوانه که دزی ناکه و رهشبین نابن و هه لئاسن به (داخ کردن) - بو چاره سهر و پشت به خویان ده بهستن . (عکاشه ی کوپی نعمان) یش فهرمووی : ئەی پیغمبره ی خوا (ﷺ) من له ناو ئەوانه دا هه ؟

فهرمووی : به لی .. ئەوجا یه کیکی تر له ناویاندا هه لئاسیه وه ئەویش پرسى : ئەی من چی ، ئەی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ؟ فهرمووی : (سبقك بما عکاشه)^۱

واته : عکاشه پیش توی دایه وه له گهیشته به وهدا ... پرونکردنه وه یه که - خو تیمار کردن له چه ندین فهرمووده ی (صحیح) دا هاتووه بو نموونه :

۱ - له ئەبی هریره ، ده لیت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فهرمووی : (ما أنزل الله من داء الا انزل له شفاء)^۲

واته : خوی گه وره هه نه خوشی و دهر دیکى دابه زان دیت ، چاره سه ریکیشی بو دابه زاندوه .

۲ - له (اسامه ی کوپی شریک) هوه ، (ﷺ) ده لیت : له لای پیغمبره ی خوا دا بووم (ﷺ) که ده شته کی یه که هات بو لای وتی : ئەی پیغمبره ی خوا (ﷺ) تیماری خومان بکهین ؟ فهرمووی : (نعم یا عباد الله تدا و وا ، فإن الله عزوجل لم یصنع داء الا وضع له شفاء غیر داء واحد) واته : به لی ، ئەی بهنده کانی خوا ، تیماری خوتان بکهن ، چونکه

^۱ - صحیح / بخاری له کتابی (الطب) (۵۷۰۵) دهری هیناوه ، وه مسلم و ترمزی و غیری ئەوانیش .

^۲ - صحیح / زانیان کۆ دهنگن .

خودای په‌رومردگار هر دهردیکی قه‌رار دابیت ، دهرمانیکیشی بو بریارداوه جگه له یه‌ک دهر د . وتیان : کامه‌یه ؟ فهرمووی : (الهرم) واته : پیری .

۳ - وه له نه‌بی خزامه‌وه ، ده‌لّیت : وتم نه‌ی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ، چی ده‌لّیت دهرباره‌ی (رقیة)^۲ و دهرمان بو خوتیمار کردن و (تقاه) ، ئایا نه‌مانه هیچ له قهر دهر و بریاری خوی گه‌وره ده‌گپنه‌وه ؟ فهرمووی : (هی من قدر الله) نه‌وانه له بریار و فهرمانی خودان^۳ ...

۴ - هه‌روه‌ها له (صحیح) داله پیغه مبه‌ری خوا وه (ﷺ) جیگر بووه که مؤلّه‌تی (داغ کردنی داوه) !! نه‌وته له (جابری کوپی عبدالله) وه (ﷺ) پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) پزیشکیکی نارده لای (ابی کوپی کعب) هه‌لسا به برینی دهرماریکی و دوایش داغ کردنی شوینه‌که‌ی^۴ .

نیستا چوّن نه‌و فهرموودانه‌ی ریگری ده‌که‌ن بسازی‌نین له‌گه‌ل نه‌و فهرموودانه‌دا که ریگه ده‌ده‌ن به‌و جوړه چاره‌سه‌ر کردانه ؟

ابن القیم - په‌حمه‌تی خوی لی بیت - ده‌لّیت : (له فهرمووده‌ی صحیح دا هاتوه که فه‌مان به تیمار کردن ده‌کات ، نه‌مه‌ش وه‌لانی پشت به‌خوا به‌ستن ناگه‌ینیت هه‌روه‌ک چوّن نه‌هیشتنی برسی‌تی و تینوینی و گهرما و سه‌رما به‌ دژه‌کانیان نه‌وه ناگه‌یه‌نیت تو ئیتر پشت به‌ستنت . به‌خوا نه‌ماوه ، یان که‌م بوته‌وه ، به‌لکو هه‌قیقه‌تی یه‌کتا په‌رستی ته‌واو نابیت مه‌گه‌ر به‌ گرتنه‌به‌ری نه‌و هوکارانه‌ی خوی گه‌وره دایناون بو‌گه‌شتن به‌ داواکراوه شهرعی و بریار له‌سه‌ر دراوه‌کان ...

هه‌روه‌ها ده‌لّیت : (نه‌و فهرموودانه‌ی باسی (داغ کردن - الکی) ده‌که‌ن چوار جوړن ، یه‌کیکیان / به‌کردار نه‌نجامی داوه ، دوومیان / هه‌زلی نه‌بوونی ، سییه‌م / ستایش کردنی وان لی هینانی ، چواره‌م / ریگری لی کردنی ، و سوپاس بو خوا هیچیان

^۱ - صحیح / احمد (۲۷۸ / ۴) دهری هیناوه ، ترمزی (۲۰۳۹) و ده‌لّیت : فهرمووی (حسن صحیح) ه .

^۲ - جوړه چاره‌سته‌ریکی دهرونی به .

^۳ - احمد دهری هیناوه ، (۴۲۱ / ۳) غه‌یری نه‌ویش وه له لای (حاکم) یش هه‌یه ده‌لّیت : (صحیح) ه

و پی‌شه‌وا (زه‌بی) ش هاورپه .

^۴ - صحیح / مسلم (۲۲۰۷) له (السلام) بابی / لکل دا دوا .

پیچ‌وانه‌ی یه‌کتر نین ، چونکه نه‌نجامدانی به‌کردار مانای پی‌پیدانیه‌تی و حه‌ز لی نه‌بوونیشی به‌لگه نیه له‌سهر نه‌وه‌ی قه‌ده‌غهی کردبیت . هه‌روه‌ها ستایش نه‌کردنیشی ، مانای نه‌وه‌یه‌که نه‌کردنی باشت و چاکتره . هه‌رچی ریگری کردنیشه لی ، له‌پیی هه‌لبژاردن و (که‌راهه‌ت) هه‌یه یان بویه که‌سیکه که پیویستی پی نیه و له‌ترسی دمردیک نه‌نجامی نه‌دا که هیشتا تووشی نه‌بووه ، خوداش باشت دزمانیت ^۱ (نووسهر ، ده‌لیت : له‌وه‌ی رابورد دمردکه‌ویت که نه‌وه‌ی وازی لی دینیت و نه‌نجامی نادات له قایمکاری یه‌وه یه‌وه‌وشی نه‌نجامی ده‌دات و وه‌ک دهرمانیک نه‌وه کاری به‌مؤله‌ت) (رخصه) کردووه ، به‌گشتی شته‌که له‌سهر توانا و وزه‌ی که‌سه‌که وه‌ستاوه . (وه به‌رزه‌وه‌ندی له‌کوی بیت شهرعی خوی پهره‌ردگاریش له‌ویدایه) .

" شهید بوونی (ﷺ) "

پیشهور (ابن کثیر) ده‌لیت : (احمد له‌پیی (وحشی کوپی حرب) هه‌ه گیراوه‌یه‌تی هه‌ه ، که ابوبه‌کری صدیق (ﷺ) کاتی لیوای پیکه‌وه نا بو (خالدی کوپی وه‌لید) بو کوشتاری هه‌لگه‌راوه‌کان ، وتی : گویم له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌ه بوو فهرمووی : (نعم عبدالله و اخو العسیره ، خالد بن الولید ، سیف من سیوف الله سله الله علی الکفار و المنافقین) .

واته : باشت‌ین به‌نده‌ی خوا و برای عه‌شره‌ت (خالدی کوپی وه‌لیده) شمشیریکه له شمشیره‌کانی خوا ، و پهره‌ردگار بو سهر بی باوه‌ران و دوو‌پروان له کیلان دهریه‌نا و فهرمانی پی کرد یه‌که‌مجار بجیته لای (طلحه الاسدی) و پاشان بۆلای (بنی تمیم) ، نه‌وه بوو (طلیحه) له‌ناو (بنی اسد) و (غطفان) دا بوو ... وه (بنو عبس و نبیان) یش هاتنه پالیان .. نه‌وجا خالد به‌خوی و سه‌ربازه‌کانیه‌وه و (ثابتی کوپی قیس) ^۲ له پیشه‌وه‌ی پشتیواناندا بوو نه‌وجا (ثابت ی کوپی ارقم و عکاشه‌ی کوپی

^۱ - زاد المعاد (۴ / ۱۵) ، (۴ / ۶۵ ، ۶۶) .

^۲ - هاوه‌لی پایه به‌رز پاپت له‌به‌در و نوای نه‌ویشدا ناماده بوو هه‌روه‌ها یه‌کیک بووه له‌وانه‌ی له‌مؤته‌دا به‌شداری کرد و کاتی که عبدالله ی کوپی رواحه‌ کوژا نالای موسلمانانای پیدرا ، به‌لام نه‌وه‌دایه ده‌سل

محسن) ی نارد بؤ پشکنین لهوی طلحة و سلیمه ی برای و نهوانه ی له گه لیاندا بوون بهیه ک گیشتن و له گه ل ثابت و عکاشه دا که وتنه مهیدان کاری نه وه بوو عکاشه جوبالی کورې طلیحه ی کوشت (طلیحه) ش هلمه تیکی بؤ هیډاو عکاشه ی کوشت هروها له گه ل سهلمه ی بریدا ثابت ی کوړی ارقم یان کوشت ئینجا که خالید و هاو له کانی گیشتن و به کوژراوی هردوو هاو له کیهان بینی^۱ . نه مه زور بؤ موسلمانان نا په حهت بوو پاشان خالید فرمانی کرد به جله کانی بهری خو یانه وه به خو ینه که یانه وه بسپړدرین (ﷺ)^۲ .

خالیدی کوړی و دلید و پی ی وت توباشتری له من و شاره زایی له شه پدا ، وه هرو هک باسما ن - کرد له گه ل عکاشه دا شهید بوون : البدایه (۵ / ۴۱) .

^۱ - نه م بهیه ک گیشتنه له لای سهرچاوه ناویکی بنی اسد دا بوو که به (بزاخه) ناو ده برا .

^۲ - پروانه : البدایه و النهایه (۵ / ۲۱) به دستکاری یوه .

" ٦٧ - نه بو لبابهی کوپی عبدالمنذر (ﷺ) "

" خاوهنی دهر و نیکی سر زه نشتکار "

کی یه ؟

وهلی له خواترس ، (نهو لبابهی کوپی عبدالمنذر) ه ... کهسیکی داناو بهرینه و ...
له (عهقه به) دا به شدار بووه . له گهل پیغمبرهی خوا (ﷺ) بو (بهر) بهر
که وتوو ، به لام پیغمبرهی خوا (ﷺ) گهراندیه وه بو مه دینه تا چاودیتری نهوی نکات و
له غه نیمه کانییش به شیکی بو خسته لاره .^١

وه نه م میوانه مان ، چیرۆکیکی له گهل (بنی قریظه) دا هیه تووشی هه لهیه ک
بووه .. پاشان گهراوه ته وه بۆلای پهروهر دگاری و تهوبه ی کردوو و پرسی راستی
گرتوو ته بهر ..

چیرۆکه کهشی نه مهیه : -

له غه زای (احزاب) دا ... پیغمبرهی خوا (ﷺ) پیکه و تنیکی له گهل (بنی
قریظه) دا گری دابوو ... یهکی له بهنده کانی نهو پیکه و تنامهیه نه وه بوو که ههردوو
لابه هاوبهشی پاریزگاری له مه دینه بکه نه گهر تووشی دوژمنکاری یهکی دهره کی هات
.. و کاتی (احزاب) کو بوونه وه به مه بهستی ریشه کیش کردنی ره چه له کی موسلمانان ،
و له دهر و بهر مه دینه قهر و لیان دانا ، هه والی په یمانشکی جوله که کانی (بنی قریظه)
گه یشت و وتیان : که هیچ گر بیه ست^٢ و په یمانیک له نیوان ئیمه و (محمد) دا نه^٣ !!
و خه ریک بوو نه م پلانه سته مکارانه یه هه موو موسلمانان له نا و بهریت نه گهر به زهیی و
لوتفی خودای بالا ده ست نه بوایه .. له (ابی سعیدی خدری) یه وه ، (ﷺ) ده لیت :
پوژی (خندق) پرسیمان : نهی پیغمبرهی خوا (ﷺ) له راستیدا دل هکان گه یشتوو نه ته

^١ - بروهانه : اسد الغابه (٦ / ٢٦٥) .

^٢ - سهیری ژبانی (سعیدی کوپی معاذ) بکه (ﷺ) .

^٣ - شیخ محمدی غه زالی ده لیت : ره هفتار و ره وشتی (بنی اسرائیل) له ناستی په یمانه کانیاندا له کون و
نویدا و امان لئ ده کات دلتیابین له وهی که نه مانه واز له سوکیتی و نزمی ناهیتن ، هه رکاتی گویدریر وازی
له سه رین هیتا و ماروازی له گه ستن هیتا .. نهوا جوله کهش واز له په یمانشکاندن دینن (فقه السیره) .

گهروو له توقیندا چیمان پی دهلیت که نهجامی بدهین یان بیلیین ؟ نهویش فهرمووی :
(اللهم استر عورتنا و آمن روعاتنا) .

واته فهرمووی ، بلین : نهی پهروردگار عه ورت و دامینمان بپوشه و له ترس و
توقین دلنیا و نه مینمان که ...

دهلیت : نهوه بوو ، پهروردگار بهر شه با دای له دهم و چاوی دوژمنان و
بهره شه با شکستی پی هیان^۱ . خوا ی گه وره ده فهرمووی : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ
اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ حَاكَكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴾ سورة
الأحزاب ، آیه (۹)^۲ .

نه و جا که پیغه مبهه ری خوا (ﷺ) له جهنگی (نه حزب) هکان بوویه وه .. بهره و
بنی قریظه (موسلمان هکانی برد تا نابلقه یان بدن پاش نه وهی له کاتی نه هات و
ناپه حه تیدا نهو په یمانه ی دابوویان شکان دیان و نه یان برده سهر ..
ابن اسحاق دهلیت :

پیغه مبهه ری خوا (ﷺ) ، (علی کوری ابی تالیب) ی به خو ی و
نالاکه یه وه پیشخست بولای (بنی قریظه) ، و هر که نریک قه لاکانیان بوویه وه ، گو یی له
قسه یه کی ناشیرین و نه شیا و بوو که به پیغه مبهه ری خوا (ﷺ) یان دهوت ، نهوه بوو
گه پراهه و تا له ریگا به پیغه مبهه ری خوا (ﷺ) گه یشت ، پتی فهرموو : نهی پیغه مبهه ری
خوا (ﷺ) ، نه گهر نریک نه بیته وه لهو پیس و دهغه لانه باشتره .
فهرمووی : (لم ؟ اظنک سمعت منهم لی اذی ؟)

واته : له بهر چی ؟ وادیاره شتیکی نازار دهرت لیان بیستووه دهر باره ی من ؟
فهرمووی : به لی نهی پیغه مبهه ری خوا (ﷺ) ... نهویش (ﷺ) فهرمووی : (لو
راونی لم یقولوا من ذلك شیئاً) نه گهر منیان بدیایه شتی وا له زاریان دهر نه ده چوو .

^۱ - احمد گپراهه یه وه له (المسند) دا (۲ / ۳) .

^۲ - واته : نهی نیمانداران یادی نیعمه تی خوابکه نه وه له سهرتان (له جهنگی خنده قدا) کاتی
سهر یازانی کوفر هاتنه سهرتان ، نیمه ش په شه بابه کی به هیز و سهر یازیکمان نارد دهر یان که
نه تانده بینین ، خوا ی گه وره بینا بوو به هه ول و کو ششتان ...

ئەوجا که پیغمه بهری خوا (ﷺ) له قەڵا کانیان نزیک بوویهوه ، فرمووی : (یا
إخوان القردة ، هل احزاکم الله و انزل بکم نقمته ؟) واتە : ئەو براو خوشکی مهیموونه کان ،
دەلێی خوا پرسیوای کردوون و پقی خوێ به سەرتاندا دا به زاندووه ؟
وتیان : (ئەو ئەبا قاسم ، هەرگیز نەزان نەبوویت)^۱ .

ئەوجا پیغمه بهری خوا (ﷺ) گەمارۆی دان بو ماوهی (۲۵) شەو ، هەتا ئەو
گەمارۆ دانە جوله که کانی شەکهت کرد ، و ترس و تۆقینی هاویشته دڵەکانیان ! و
پیغمه بهری خوا (ﷺ) بانگی کردن که بێن به دەم فەرمان و بریاری یهوه و ملکه چی بن .
ئەوجا (بنی قریظه) که سێکیان نارده لای پیغمه بهری خوا (ﷺ) که (ابا لبابه ی کوپی
منذر) ی برای (عەمری کوپی عەوف) یان بو بنی ریت (ئەوان هاو پهیمانی ئەوس بوون)
، تاوه کو پراویژی پی بکهین دەر بهاری حالی خۆمان ، پیغمه بهری خوا (ﷺ) ناردی
بۆیان هەر که بینیان ، پیاو و نافرده تیان دهسته و دامینی بوون و دهستیان به گریان کرد ،
ئەویش به زهیی پیاواندا هاتهوه^۲ ، پیاوان وت : ئەو ئەبی لبابه ! بهرای تو به دەم فەرمانی
(محمد) هوه بچین ؟

فرمووی : به لێ ، به دهستی ئاماژە ی بو گەروی کرد ، که مه بهستی کوشتن بوو ،
ابولبابه ده لیت : سویند به خوا هیشتا له جینی خۆم نه جولا بووم زانیم که نا پاکیم له گەل
خوا و پیغمه بهری خوا (ﷺ) کردووه ، پاشان (ابو لبابه) بۆی دەرچوو ، نه هاته لای
پیغمه بهری خوا (ﷺ) ، و له مزگهوت خوێ به ستهوه به یهکی له پایه کانهوه و وتی :
له م جینی خۆم ناجولیم تا خوا لیم خوش دهبی له سەر ئەمه ی که کردم ، و په ایمان به
پەروەردگار ددهم که هەرگیز پی نه خه مه لای (بنی قریظه) وه و ئەو جیگایه نه بینم که
تیایدا نا پاکیم له خوا و پیغمه بهر کرد و نهینی یه که م درکاند .

^۱ - حاکم له (المستدرک) (۲ / ۲۴ ، ۲۵) له عائشه وه (ﷺ) دەر هینانی کردووه . به له فریکی
هاویشته ده لیت : له سەر مه رجی هه ردو شە یخ (صحیح) ه و ئەوان دەر هینانیان بو نه کردووه ،
زه هه بیش هاو پایه .. و ابن کثیر ده لیت : له التاریخ) (۴ ، ۱۱۸) : ئەم فرموده چەند پێگه یهکی باشی
هیه له (عائشه) و غیری ئه ویشه وه .

^۲ - ابو لبابه ئەیزانی بریاری پیغمه بهری خوا (ﷺ) چی به بۆیان . وه مۆله تی ئه وه شی نه بوو که ئه
نهینی بهر کینی .

ابن هشام دهلیت : سفیانی کوپی عینه له اسماعیل ی کوپی ابی خالدوه له عبدالله ی کوپی ابی قتادهوه دهلیت ، خوی گه وره دهر باره ی (ابی لبابه) نهم نایه ته ی دابه زاند : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ سورة الأنفال ، آیه (۲۷) . واته : نه ی نهوانه ی باوهرتان هیناوه : خیانهت مهکن له خوا و له پیغمبره ی خوا (ﷺ) ، ههروه ها خیانهتیش مهکن له نهمانهت و سپارده کانتان که پیتان ده سپیردریت ، له کاتی کدا نیوه دهمانن (که نهوه خیانهته) . ابن اسحاق دهلیت : کاتی ههوالی (ابو لبابه) به پیغمبره ی خوا (ﷺ) گه یشت نهوه بوو هر دیار نه مابوو که بیتهوه لای پیغمبره ی خوا (ﷺ) ، فرمووی : (اما انه لو كان جاءني لأستغفرت له ، فأما اذ قد فعل ما فعل فما انا بالذي اطلقه من مكانه حتى يتوب الله عليه)^۱ . واته : نهگهر بهاتابه بو لای من نهوا داوای لی خوشبوونم بو دهکرد ، بهلام مادم نهوه ی کردوه که کردویه تی - له مزگهوت ماوهتهوه - نهوه منیش له جیی خوی بهرهلای ناکهم تا خوا لیتی خوش دهبی .

ابن اسحاق دهلیت : یزیدی کوپی عبدالله کوپی قسیط بو ی باس کردم که قبول کردن تهوبه که ی (ابالبابه) له کاتی سمر له بهیانیدا (سحر) دابه زیوه بو پیغمبره ی خوا (ﷺ) که له مالی (ام سلمه) دا بوو (ﷺ) ... ام سلمه ، فرموویه تی گویم له پیغمبره ی خوا (ﷺ) بوو بهیانی زوو پیکنه ی ، پرسیم بهچی پی دهکنه ی نه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ؟ یاخوا هه میشه خوشحالیت ؟ فرمووی : (خودا له ابی لبابه خوش بووه و تهوبه که ی وهرگرتوه) ، وتم : نهچم مژده ی پی بدهم نه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ؟ فرمووی : (بلی ، ان شئت) برؤ ، نهگهر دهتهوی .. دهلیت : ام سلمه (ﷺ) له دهرگای ژوره که یهوه - لهوکاته دا هیشتا نایه تهکانی بالاپوشی نه هاتبووه خوارهوه - فرمووی : نه ی ابالبابه مژده بی .. خوا گهرانه وه که ی قبول کردویت . ام سلمه ، دهلیت : خه لک هه موو بهرو پروی پزشتن تا بیکه نهوه (وتمان خوی به پایه که وه بهستبووه وه) ، فرمووی : نا به خوا ، ههروا ده منیم تا پیغمبره ی خوا (ﷺ) خوی دهست و بهنده کانم بکاتهوه به دهستی مباره کی نهوجا که پیغمبره ی خوا (ﷺ) بو نویژی بهیانی چوو بو مزگهوت دهست و بهنده که ی کردهوه^۲ . ابن هشام ، دهلیت : ابو لبابه به بهستراوهیی

^۱ - ابن جریری طبری له (تفسیر) هکهیدا (۲۱ / ۹۷) و الواحدی له (اسباب النزول) (۱۹۳) .

^۲ - دانه پاله که ی (مرسل) ه : بیهقی له (الدلائل) (۴ / ۱۷) دا دهری هیناوه .

بوماوهی شەش پوژ خوی هیشتەوه و لەکاتی نوێژەکاندا خیزانەکە ی دەهات دەستی
 دەکردهوه تا نوێژەکە ی بکات ، و پاشان خوی دەبەستەوه بە پایەکەوه ، هەروەک هەندی
 لە زانستخوازان بۆیان باس کردووم . ئەو نایەتەش کە لە تەوبەکەیدا^۱ دابەزی ئەمە بوو
 کە پەرەمردگار دەفەرموی : ﴿وَأَخْرُونا عَتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ
 أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ سورة التوبة ، آية (١٠٢) . واتە : (بێجگە لەوانە)
 کەسانێکی تریش هەن کە دان بە گوناھ و هەلەکانیاندا دەنێن و کرداری چاک و کرداری
 خراپیشیان تێکەڵ کردووه ، ئەمانە نزیکە خوا تەوبەیان لی وەرگیریت ، چونکە بەراستی
 خوا لێخۆشبوو ، و میهرەبانە .. ابولبابە پاش دابەزینی ئەم نایەتە بە وەرگرتنی
 تەوبەکە ی ، بەوه فاداری بۆ نایەتەکە ی مایهوه و بەخوا پەرستی یهوه خەریک بوو ، تا ئەو
 کاتە ی وەفاتای بۆ هاتە پیش و .. گەیشت بە قافلە ی سەرفران . (رەزای خوی لی بیت) .

^۱ - الواحدی النیشابوری له (اسباب النزل) (٢١٤) و گێڕاویەتیەوه بۆ (ابن جریر) (١٠ / ١) له پڕی (

الوالی) یهوه به بچڕی .

" ٦٨ - کعب بن کوفی مالک (رضی اللہ عنہ) "

" ابشر بخیر یوم هر عليك منذ ولدتك امك " فرموده ی پیروز

کی یه ؟

کعب بن کوفی مالک بن کوفی ابی کعب بن نضاری خنزه جی عقه بی نوحودی و هاوئل و هونهری پیغمبر خا (ﷺ) و یه کیکه لهو سی کهسه ی که له جهنگی (تبوک) دواکه تن و خودا لنین خوش بوو.

وه لهو حه فتا کهسه یه که ناماده ی (عقبه) بوون . ابن سیرین ، ده لیت : شاعیرانی هاوئل پیغمبر خا (ﷺ) نه مانه بوون ، حسان بن کوفی ثابت و عبدالله بن کوفی رواحه و کعب بن کوفی مالک .

عبدالرحمن بن کوفی کعب ، له باوکیه وه ده لیت : له پیغمبر خا (ﷺ) ی پرسویه : نه ی پیغمبر خا ، خودا دهر باره ی شاعیران فرمایشتیکی دابه زاندوه^١ . نه ویش فرمودی : (ان المجاهد ، مجاهد بسيفه و لسانه ، والذي نفسي بيده لكأنا ترموهم به نضح النبيل)^٢ .

واته : تیکوشهر نه وه یه به شمشیره کهشی و به زمانیشی تیکوشیت ، سویند بهو کهسه ی گیانی منی به دهسته و ته کانتان وه تیر ده یانپیکي ... وه ابن ابی حاتم ، ده لیت : له سرده می جینشینایه تی (معاویه) دا (رضی اللہ عنہ) بینایی له دهست داه .

^١ - مبهستی نه م نایه ته یه : ﴿ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴾ (٢٢٤) أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ (٢٢٥) وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ (٢٢٦) ﴿ الشعراء (٢٢٤ - ٢٢٦) .

له سر مانای ؟ (يَتَّبِعُهُمُ) ابن عباس ده لیت : گومرای جنوکه و مروءه - و تراویشه (الغوون) نه واننه له هق لانه دن ، (شعر) یش : باشه که ی باشه و خراپه کهشی خراپه ، پروانه تفسیری (القرطبي) بو نه م چه ند نایه ته .

^٢ - دانه پال که ی (صحیح) ه / عبدالرزاق له (المصنف) (٢٠٥٠) دهر یه ناوه ی . ارنووط نه م ده لیت له (سیر ٢ / ٥٢٥) .

" خەباتی (کعب ﷺ) له پیناوی خوادا (جل جلاله) "

کعب ، باشتەین خەباتی کرد له پیناوی خوادا و له (ئوحود) دا پالەوانی خۆی نیشاندا .

هشامی کوردی عروه ، له باوکیهوه ، ده لێک :

پیغمبری خوا (ﷺ) زبیری کوپی عوام و (کعب ی کوپی مالک) ی کرده برا . ئەوه بوو کعب پوژی ئوحود په پوت بوو ئەوهنده پیکرا بوو ، و زبیر هینای بو پیغمبری خوا (ﷺ) ، په موهردگاریش ئەم ئایهتی دابهزاند : ﴿...وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ...﴾ سورة الأنفال ، آیه (۷۵) .

واته : ئەوانهش که په یوهندی خزمایهتیشتان هیه ، هندیکیان شایسته ترن به هندیکی تریان له بهرنامه ی خوادا ، بهراستی خوا بهمه موو شتیکی زانا و بهناگایه .. وه له (کعب) هوه ، کاتی پوژی ئوحود کهوتینه بهردهست بی باوهپان ، من یه کهم کهس بووم پیغمبری خوا (ﷺ) ناسیهوه مژده ی زیندوویه تیم به موسلمانان گه یاند ئەوه بوو پیغمبری خوا (ﷺ) کعب ی بانگ کردو ، درعه که ی خۆی پێدا که زهردیکی بوو ، ئەویش له بهری کردو ، ئەو پوژه شه پیکری زۆری کرد ، ههتا له حه قده لاهه بریندار بوو .

" دواکهوتنی له جهنگی تبوک "

سالی (۹) ی کوچی پۆمیهکان بیریان لهوه کردهوه که ده بی دووباره بدهنهوه به سهه ئیسلامدا ههوالی ئەم خو ئاماده کردنه ی پۆم به پیغمبری خوا (ﷺ) گهشت ، ... بۆیه پیغمبری خوا (ﷺ) پێگهیهکی که ی نه دیهوه باشت له وه ی موسلمانان ئاماده کات بو پوه پوه بوونه وه ی ئەم دوژمن کاریه ... ئەو کاتانهش پوژگاری نه بوونی و کهم بارانی بوو .

وه گهیشتن به پۆمهکان پیویستی به کوشش و بژیویهکی گهوره هه بوو . وه کوشتاری پۆم بیریتی نه بوو له پوه پوه بوونهوه له گه ل تیرهیهکی ژماره دیاری کراو و چهک و تفاق سنوردار کراو ، به لکو کوششیکی تال بوو له گه ل دهوله تیکدا که

۱ - پیاوانی جی متمانهن : لای ابن الکثیریش هاتووه (۲ / ۶۸) ... ههروهها (السیوطی) له (الدر المنثور) (۲ / ۲۰۷) باسی کردووه .. الارنؤوط (سیر : ۲ / ۵۲۴) .

دەسەلاتیکی بەسەر دەستەیهك قارەدا دەروات .. بەلام كەسانی خاوەن بیر و باوەڕ لەبەردەم ئەهامەتەکاندا چۆك دانادەن و پشت هەلناکەن ... وە بەهۆی ئەو بارودۆخە سەختەو کە تیایدا ئامادەکاری بۆ سوپای مۆسڵمانان کرا سوپاکە ناوی لیّ نرا (جیش العسره - سوپای نەبوونی و سەختی) .

مۆسڵمانان بەتفاقیكەو بەهێر كەوتن کە هەرگیز پێشتر بە وینەئە ئێوەو بەهێر نەكەوتبۆن ، بەهەرۆ باکوور بۆ ئەو جیگایە بەرپێكەوتن کە سوپای پۆم قەرەولیان دانابوو . ئامادەکاری سوپاکە ناوکرۆکی دەروونی مۆسڵمانانی ئاشکرا کرد دەولەمەندەکانیان هەموو سامانیان خستەکار بۆ ساز کردن و کۆمەکی کردنی سوپا ... هەرژارەکانیشیان کە ئامادەبوون بەکەوێ پێ لەگەڵ سوپادا .. لە پێناوی خوادا گیانیان ببەخشن ، بەلام بەهۆی نەبوونی تفاق و چەك و هۆکاری شەر کردنەو ، نەیتوانی بگەنە مەیدانی جەنگ و ئەوێش فرمیسکی بێ دەسەلاتی لە چاوانیاندا وەك باران دانەباراندا کە چۆن بێ بەش بوون لەو شانازیە گەورەیه ...

هەرۆها دلّ لەرزۆکەکانیش ئاشکرا بوون ئەوانەئە بە پروکەش لە ئیسلامدا بوون و دلّیان پەری بوو لە رق و قینە بۆ ئیسلام و ئەهەلکەئە و بەدوای بچوکتێن بیاوان دادەگەران کە لە شەر هەلّ بێن و بە هیچ شیوازیك یارمەتی پێشکەش نەکەن ، لە هیچ و پوچترین ئەو بیاوانەئە کە ئەو دوو پوانە بۆ پیغه مبهیری خاویان (ﷺ) دەخستە پوو بەمەبەستی ئەوێ نەیان باتە بەهێر شەر ئەو بوو (الجدی کوپی قیس) بە پیغه مبهیری خوا (ﷺ) ی وت : مۆلەتم بەدە با نەبەم و تووشی فیتنە و گوناھ نەبم سویند بەخوا هۆزەكەم لێم ئاگادارن کە من چەند موعجیبی ئافرهتەنم و ئەترسم ئەگەر ئافرهتانی (بنی الاصفەر) - واتە پۆم - ببینم خۆم پێ پاناگیرئە لە ئاستیاندا ! پیغه مبهیری خوا (ﷺ) پووی لیّ وەرگیرا و .. دەربارەئە ئەم دوو پوو ، ئەم ئایەتە پێرۆزە دابەزی : ﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ اَنْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَاِنْ جَهَنَّمَ لَمْ حِطَّةً بِالْكَافِرِينَ ﴾ آية (٤٩) سورة التوبة .

واتە : (لەو دوو پوو بێ چاو و پوانە) کەسانیکن کە دەلێن : مۆلەتم بەدە و تووشی گوناھ و سەرپێچیم مەكە !! لە حالێكدا ئەو جوړە کەسانە باچاك بزانن کە لە گوناھ و تاواندا پۆچوون ، بێگومان دۆزەخیش گەماروێ بیاوەرانی داو (بزگار بوونیان نەستەمە) .

هەروەها لەناو ئەهلی حەق و راستیشدا کەسانی ک بە بێ بەهانه لەم جەنگە دواکەوتن کە ئەوانیش سی کەس بوون " کعبی کوپی مالک و هیلالی کوپی ئومەیه و مەرارهی کوپی بیع) .

پیغمبەری خوا (ﷺ) سوپاکە ی پیشڕهوی کرد تا گەیشته (تبوك) لەویدا زیاد لە دە پوژ مانەوه چاودیاری بیابانەکانی کرد ، کە بیانی (پۆمان) دیار نەماون ، بۆیه بریاری دا بگهڕیتەوه بۆ مەدینه ... لە گهڕانهویدا سوپای (العسرة) زۆر بهڕیزهوه پیشوازی لیکرا ، لە راستیشدا گهڕهترین سوپابوو ، بهڕی بخرین ، ژمارهیان نزیکه ی ۳۰,۰۰۰ سی هەزار کەس دەبوو .

ئەوجا پیغمبەری خوا (ﷺ) کە هاته مەدینه ، چوووه مزگهوت و دوو پکات نوێژی ئەنجامدا و دانیشته بۆ ئەوهی وتار بۆ خەلکە بکە بدات ، لەویدا دواکەوتوان (المخلفون) هاتن بۆلای دەستیان بە بیانوو هینانەوه و سویند خواردن کرد ، ژمارهیان ههشتا کەس دەبوو ، پیغمبەری خوا (ﷺ) پوکاری دەرەوهی لی قبول کردن واتە بە پروکەش موسلمان بوون - بهیعهیتی لیوهرگرتن و داوای لیخۆشبوونی بۆ کردن و دل و دەررونی دانه دەست خوا کە ئەو پی ی زانایه .

" لبقای کعب لە گەل پیغمبەری خوا (ﷺ) "

ئەوجا (کعب کوپی مالک) هات بۆلای پیغمبەری خوا (ﷺ) سەلامی کرد... پیغمبەری خوا (ﷺ) بزه گرتی ، بزهی کەسیکی توپه بوو ، پاشان فەرمووی : (تعال) وەرە ، کعب دەلێت : هاتم تا لە نیو دەستی دا دانیشتم .. فەرمووی : (ما خَلَفَكَ ؟ الم تَكُون قَدْ اتَعْتَ ظَهْرَكَ ؟)

واتە : بۆچی لە سوپاکە دواکەوتی مەگەر و لاخت نەکری بوو بۆ شەر ؟ وتم : بەلێ وایه ، بەخودا ئەگەر لەگەل یهکیکی دوتیا ویستدا دانیشتمایه هەولم دەدا یانویهک بۆ خۆم دروست بکەم تارازیی بکەم . وه من توانای ئەوهشم هیه - واتە لە قسه کردندا پەکم ناکهویت - بەلام دەزانم کە ئەگەر ئەمڕۆ درۆت لەگەلدا بکەم تۆی پی ی پازیکەم ، ئەوا دوور نیه خودا رقی من لە دلی تۆدا جیگیر بکات ... لەبەر ئەوه راستیهکە ی من هیچ بیانویهکم بۆ دواکەوتنم لەشەر نەبوو ، وه سویند بەخوا هەرگیز وەك ئیستا دارا و

بەتوانا نەبووم و بۆ شەپ شیاو بێ ، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا لەگەڵتدا دەرەچووم بۆ جەنگ
! پیغمبەری خوا (ﷺ) فرموی : (أما هذا فقد صدق ، فقم حتى يقضى الله فيك) .

واتە : ئەمەیان راستی و ، هەلسە تابزانین خوای گەورە چی بپاریکت لەسەر

دەدات ..

ئەوجا پیاوانیک لە (بەنی سەلمە) دوام کەوتن و سەرزەنشیان دەکردم ،
دەیانوت : سویند بەخوا پیشتر نەماندیوو تۆ گوناھ ئەنجام بدەیت ... ئەی بۆچی هەر
نەشتتوانی وەك ئەوانی تر بیانویەك بەئیتەوه بۆ پیغمبەری خوا (ﷺ) ، بەراستی
داواي لیخۆش بوونی ئەو بۆت بەس بوو ...

فرموی : سویند بەخوا بەردەوام سەرزەنشیان دەکردم ، تاوام لیھات خەریک
بوو بگەریمە و خۆم بەدرۆ بخەمەو - پاشان وەم : ئایا کەسی تریش هەیە وەك منی
بەسەر هاتبی ؟ وتیان : بەئێ دوو پیاوی کەش هەن ، وەك ئەوەی تۆیان بە پیغمبەری
خوا (ﷺ) عەرز کرد ، ئەویش چی بە تۆ فرموو بە ئەوانیش هەروای فرمو ، پرسیم
: کین ؟

وتیان : (مرارە کۆری ربیع ی عامری) و (هلالی کۆری امیە ی واقفی) و وتیان
کە ئەمانە بەراستی دوو پیاو چاکن و لە (بەدر)یشدا بەشدار بوون ، و نموونەیین .
منیش دواي ئەوەی باسی ئەو دوانەیان بۆ کردم بەرپێی خۆمدا چووم ...

ئەوجا پیغمبەری خوا (ﷺ) نەهی لە موسلمانان کردبوو کە قسەمان لەگەڵدا
بکەن - هەرسێکمان - و لەناو هەموو دواکەوتوانی (تبوک) دا تەنها ئەم سیانەمان ئەو
بپارەمان لەسەر درابوو ... ئیتر خەلکی خۆیان لی دوور ئەخستینەو و لە ئاستماندا
گۆراپوون ، هەتا سەرزەویش لەلامان گۆرا بوو ، ئەو زەوی یەئەوسا نەبوو کە
بەسەریدا پریم ئەکرد بەو شیوەیە پەنجا شەومامەو ، بەلام دوو هاوڕێکە ی ترم
لەمالەکانیادا مانەو و دەگریان ، بەلام من لەوان لاوتر و بەتواناتر بووم ، دەچووم لەگەڵ
موسلماناندا نوێژم دەکرد و لەبازارەکاندا هات و چۆم دەکرد ، لە کاتیکیدا یەك کەس
لەگەڵم نەدەدا و وە دەهاتم بۆ مزگەوت و دواي نوێژ دەچووم بۆلای پیغمبەری خوا (ﷺ)
(و سەلام لی دەکرد ، و بەخۆم دەوت : ناخۆ لیوی جولاند بۆ وەلام دانەوێ
سەلامەکم یان نا ؟ ئەوجا لە نزیکەو نوێژم ئەکرد و زوو زوو چاوم تی ئەبەری ، کاتی
نوێژەکم دانەبەست لیمی دەروانی و کاتی پروم تی ئەکرد پروی لی وەردەگێرا .

سارد و سپری موسلمانان لەگەڵما درێژەکی کیشا و چووم تا بەسەر دیواریکی - دیواری باخی ئەبی قەتادەدا سەرکەوتم - کە کوڕە مام بوو ، خوشەوسترینی قەومەکەم بوو لەلام ، سەلامم لی کرد ، سویند بەخوا وەلامی سەلامەکی ئەدایەوه !
 وتم : ئەهێ ابی قتادە ... سویندت ئەدەم بەخوا ، نازانی من چەندە خوا و پیغمبەرەکەم خوشدەوی ؟ بی دەنگ بوو ، هێچی نەوت ، دووبارە پیم وتەوه ، هەر بی دەنگ بوو ، بۆ سی هەم جار وتم سویندت ئەدەم بە خوا وەلامم بدمرەوه وتی : خوا و پیغمبەرەکەم باشتەر دەرزان !

منیش فرمیسک لە چاوەکانم هاتە خوار بەنارەحەت توانیم بچمە سەر دیوارەکەوه ، جاریکیان لە بازراڤا دەسورامەوه لە (مەدینە) کابرایەکی (نبلی) لە (نبلی) یەکانی شام ، ئەوانەکی خواردنیان ئەهینا و لە مەدینە ئەیانفروشت ، گویم لی بوو ، هەوالی منی ئەپرسی و ئەیوت : (کی کعب ی کوپری مالک م نیشان ئەدات ؟ ئەوانیش ئامارەیان بۆ من دەکرد ، کابرا هاتە لام و نووسراویکی لەلایەن پادشای غسان هە پێدام ، تیایدا هاتبوو :

(لە پاشان ... پیم راگەیهنرا وەکە هاوێلەکەت پشتی لی کردویت و ساردی بەرامبەرت ئەنوینی ، وە تۆیش خواداینە ناوی تا لەم وڵاتە دا بەسوک سەیرت کەن و تیاچیت ، ئیمەش مافی ئەوەت بەسەرمانەوهیە کە دلنەوایت بکەین ..) منیش دواي ئەوهی لە خویندەنەوه بوومەوه وتم : ئەمەیش بەلایەکی ترە ، فریم دایە ناو تەنوو و سوتاندم .

ئەو جا کە چل پوژ لە (٥٠) پوژەکە تیپەری ، پەیانمیری پیغمبەری خوا (ﷺ) هات بۆلام وتی : پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمانی پی کردوویت لە خیزانەکەت جیاپیتەوه ، پرسیم : تەلاقی بدم یان چی ؟

وتی : نەخیر ، بەلام خوۆتی لی بە دووربگرە و لی نزیك مەبەوه ، و هەمان شتیشی بە دوو هاوێلەکەم گەیاندا بوو کە پی ی هەلسن .

منیش بە خیزانەکەم وت : بچۆرەوه مالی باوانت و لەوی بمینەرەوه تا خوا فەرمانی خوۆی لەم بارەیهوه نیشاندەدات .

ئەوجا خێزانەکی هلالی کوپی امیە هاتە لای پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) و پێی وت :
ئەو پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) .. هلال پیاویکی بە سالآچوو و خزمەتکاریشی نیە ، نایا
رقت لی نابیتەو ئەگەر خزمەتی بکەم ؟

فەرمووی : (لا ، ولكن لا یقربك) نەخیر ، بەلام لیئت نزیک نەبیتەو . وتی : سویند
بەخوا هلال هیچ شتیکی بەلاو بە گرنگ نەماو و لەو کاتەو بەردەوام دەگری تا ئەمڕۆ .
کعب ، دەلیت : هەندی لە خزمەکانم پێیان وتم بۆچی تۆش ناچیت مۆلەتی ئەو
لە پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) وەرگریت کە خێزانەکەت لەلات بمینیتەو وەك چۆن مۆلەتی
خێزانەکی (هلال) ی دا خزمەتی بکات ؟ وتم : سویند بەخوا داوای شتی وا لە
پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) ناکەم ، من چۆزانم ئەگەر داوای لی بکەم چیم وەلام ئەداتەو ؟ لە
کاتیکیدا من پیاویکی گەنجم ؟

ئەوجا داوای ئەو دەشەوی ترم بەپێ کرد ، هەتا پەنجا شەوی تەواومان تیپەراند
لەوکاتەو کە پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) رێگری کرد بوو لە دوواندنمان .
ئەو بوو لە بیانی شەوی پەنجا هەمین دا نوێژی بەیانیم لەسەر سەکوێ مائیک لە
مالەکانمان ئەنجام دا ، و بەو حالە ی خۆم کە خوای پەرەمردگار باسی کرد لە
قورئانەکییدا دانیشتبووم ، خۆم لە خۆم بیزار بووم . زەوی بەو فراوانی یە لەلام کەسک
بوو بوویەو ، گویم لە دەنگیکی بەرز بوو هاواری کرد (یان بەسەر کیویکەو هاواری
کرد) وتی : ئەو کعبی کوپی مالک ، مژدەت لی بیت !
منیش لە جیی خۆم کەرنووشی سوپاسم بۆ پەرەمردگارم برد و زانیم کە پزگاریم
لەلایەن خوداو هاتوو .

ئەوجا پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) کاتی نوێژی بەیانی بۆ موسلمانان کرد ،
رایگەیاندا بەخەڵکەکە ، کەوا پەرەمردگار تەوبەکی لی قبول کردوین و لیمان خوش
بوو ، خەڵکیش دەستیان کرد بە مژدە پێدانی من و دوو هاوێلەکم .. ئەوجا پیاویک
بەسەر ئەسپەکیەو وەك تیر بۆی دەرچوو خۆی گەیاندا سەر کیوێکە و بە هەموو دەنگی
هاواری کرد و مژدە ی پێ دەداین ..

ئەوجا کە ئەو پیاوێی گویم لە دەنگی بوو مژدە ی پێ دەدام ، هاتەلام ، جەڵەکانی
بەری خۆم بە دیاری پێ دا ، و سویند بەخوا بینجگە لەو جلانەشم نەبوو ، بۆیە

پۇشاکیکم بە (استعاره) وەرگرت و لەبەرم کرد و بۆی دەرچووم بۆلای پیغمبەری خوا (ﷺ) !

خەلکی دەستە دەستە دەهاتە لام و پیروزی با بیان لی ئەکردم ، ئەیانوت : پیروزی
بیئت لیخۆش بوونی خودا ..

کعب دەلیت : ئەوجا گەیشتمە مزگەت ، دەبینم پیغمبەری خوا (ﷺ)
دانیشتوو و خەلکیش لە دەورووبەریدا ، لەناویاندا (طلحە ی کوپی عبدالله) هەلسایەو و
باوەشی بۆ کردمەو و پیروزیایی لی کردم ، سویند بەخوا هیچ کام لە کۆچبەران
بیجگە لە (طلحە) هەلنەسایەو بۆلام ، وە من هەرگیز ئەوێ لەبیرناکەم ، ئەوجا کە
سەلام کرد لە پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : - رووی لە خۆشیدا دەدرەوشایەو -
(أبشر بخیر یوم مر عليك منذ ولدتك امك) .

واتە : مژدە ی باشتەین روژت لی بیئت (کە ئەمروێە) و بەسەر تا تییەر دەبی
لەوکاتەوێ لە دایک بووی ...

وتم : ئەو پیغمبەری خوا (ﷺ) ئەم لیخۆش بوونە لەلایەن تۆوێە یاخود
لەلایەن پەرەردگارەو ؟

فەرمووی : (لا .. بل من عند الله) نەخیر ، بەلکو لەلایەن خۆی پەرەردگارەوێە .
و پیغمبەری خوا (ﷺ) ئەگەر دلخۆش بوایە دەم و چاوی دەگەشایەو وەک
پارچەیهک مانگ پروناک دەبوو ، ئێمەش دەمانزانێ کە خۆشحاله .
ئەوجا کە لە پالیدا دانیشتم وتم : ئەو پیغمبەری خوا (ﷺ) ئەمەوێ ئەوێش بخەمە
پال تەوێکەم کە مال و سامانم هەمووی بکەمە بەخشش لە پیناوی خوا و
پیغمبەرەکید ، فەرمووی :

(أمسك عليك بعض مالک ، فهو خير لك) واتە : بەلکو هەندێ لە مالهکەت
بهێڵەرەو بۆ خۆیشت خیرە . وتم : دەو ئەوا من ئەو بەشەم کەلە (خەبەر) وەرم گرت
دەهێلمەو ، پاشان وتم ئەو پیغمبەری خوا (ﷺ) ، خۆی گەرە بە هۆی
راستبێژیمەو پرزگاری کردم .

لەبەر ئەو ئەوێش دەخەمە پال تەوێکەم کە هەتا بمینم راست بلیم ، سویند
بەخوا . کاتەو ئەوێم بۆ پیغمبەری خوا (ﷺ) باس کرد ، نەمیستوو هیچ کام
لە موسلمانان بەراستبێژی تاقی کرابیتهو - هەتا ئەمڕۆ وینە ی من ، و سویند بەخوا

ههتا نه مېرؤ درؤم له زار نه هاتوته دمهروه ، و تکاشم وایه که په روهردگار تا کو تایى ته مه نه بمپار یزیت له درؤ ، پاشان خوای گه وره شه م ئایه تانه ی دابه زاند بو پیغه مبههره که ی : ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُجَاهِدِينَ وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُمْ بِهِمْ رُدُّوا رَحِيمٌ (١١٧) وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَضُغُوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (١١٨) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (١١٩)﴾ سورة التوبة .

واته : سویند به خوا به راستی خوا ته و به ی قبول کرد له پیغه مبهری خوا (ﷺ) و کو چپهران و پشتیوانان ، نه وانه ی که شوینی پیغه مبههر که وتن له کاتی سه غله تی و تهنگانه دا ، دواى نه وى که خه ریک بوو دلى دهسته یه کیان له خشته بچیت ، له وه و دوا ته و به و په شیمانی نه وانیشى قبول کرد ، چونکه به راستی نه و په روهردگار به سوژ و میهره بانه له گه لیاندا ، ههروه ها ته و به ی نه و سى که سه شى و هرگرت که له (غه زای تبوک دا) دواخران دواى نه وى که زه وى چهنده فراوانه لییان تهنگ بو وه ، خویشیان له خویمان بیزار بوون دلنیاش بوون که هیچ په نایه که نیه ، جگه له وى خویمان بده نه په نای نه و زاته ، پاشان ته و به ی لى و هرگرتن ، تا ته و به بکه ن ، به راستی هه ر خوا ته و به و هرگرو میهره بانه ، نه ی نه وانه ی ئیمانان هینا وه له خوا بترسن و پار یزگار بن ، هه ول بده ن هه میشه له گه ل راستگویمان و راستاندا بن .

وه سویند به خوا له دواى نه وى خوا پینمایى کردووم بو ئیسلام هیچ به خششیکى به سه ردا نه داوم گه وره تر بى له لام له وى که نه و پوژه راستم له گه ل پیغه مبهری خوا (ﷺ) وت و درؤم نه کرد تا دواتر منیش تیابچم وه ک چو ن نه وانه ی درو یان کرد تیاجوون ، نه وه تا خوای گه وره به خراپترین شیوه باسیان دهکات و دهفرموى : ﴿سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لَعْرَضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رَجَسٌ وَمَا لَهُمْ جَهَنَّمَ حَزَاءٌ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (٩٥) يَحْلِفُونَ لَكُمْ لَتَرْضُوا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ (٩٦)﴾ سورة التوبة .

واته : که ئیوه گه پرانه وه (له غه ز) بو لایان سویندتان بو دهخو ن به خوا بو نه وى وازیان لى بهینن و سه رده نشتیان نه که ن ، جا ئیوه ش وازیان لى بینن و پشتیان تی بکه ن ، چونکه به راستی نه وانه (دل و دهر وون) پیسن و جیگه یان دوژه خه له پاداشتی نه و کاره و کرده وانه ی دهیانکرد ، هه ر سویندتان بو دهخو ن تا لییان پازی بن و

چارپویشیان لی بکه‌ن ، خو ئه‌گهر ئیوه‌ پازنی بن لییان ، ئه‌وه‌ خوا له‌ که‌سانی له‌ دین
ده‌رچوو خو‌ش نابیت ..

کعب ده‌لیت :

کاری ئیمه‌ دواخرا - ئه‌و سیانه‌مان - له‌وانه‌ی که‌ دوا‌ی ئه‌وه‌ی سویندیان خواردو
پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) لی وهرگرتن و به‌یعه‌تی دان‌ی و داوا‌ی لیخو‌ش بوونی بو کردن
و، پرس‌ی ئیمه‌ی دواخست تا ئه‌وکاته‌ی خوا‌ی گه‌وره‌ خو‌ی ده‌رباره‌مان پرسه‌که‌ی یه‌کلا
کرده‌وه‌ و فهرمو‌ی :

﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا ....﴾ سورة التوبة ، آیه (۱۱۸) .

واته‌: هه‌روه‌ها ته‌وبه‌ی ئه‌و سی که‌سه‌شی وهرگرت که‌ دواخرا‌ن ...

ئه‌وه‌ی خوا‌ی په‌روه‌ر‌دگار باسی ده‌کات که‌ ده‌فهرمو‌ی : (خلفوا) واته‌ : دواخرا‌ن،
باسی ئه‌وه‌ نیه‌ که‌ ئیمه‌ له‌ غه‌زا دوا که‌وتین ، به‌لکو باسی ئه‌وه‌یه‌ که‌ پرسه‌که‌ی ئیمه‌ی
دواخست و له‌وانه‌ جیا‌ی کردینه‌وه‌ که‌ سویندیان خوارد و لییان وهرگیرا^۱ . (له‌ دنیا‌دا
لییان وهرگیرا - وهرگیر)

کعب (ﷺ) سا‌لی (۴۰) وه‌فاتی کرد ، و تراویشه‌ سا‌لی (۵۱) وه‌فاتی کردوه‌وه‌
په‌زای خوا‌ی له‌سه‌ر بیت .

^۱ - فهرمو‌وده‌ی صحیح : بخاری (۸ / ۹۲ - ۱۰۰) و مسلم (۸ / ۱۰۶ - ۱۱۲) ..

٦٩ - نعمانی کوپی مقرن (ﷺ)

" به راستی مالله که ی بنی مقرن له مالله کانس نیمانه "

کی یه ؟ ناوی نعمانی کوپی عه مری کوپی مقرن ی کوپی عاڤد .. نه بو عه مری (المزني) پیشهوا ، یه که مین جهنگه کانی (احزاب) بوو ، ههروه ها له بهیعه تی (الرضوان) دا ناماده بووه ، له (کوفه) نیشته جی بوو و پیشهوا عمر (رضی الله عنه) کردویه تی بهو الی (کسکر) پاشان لایبردوه و به سمر سوپای موسلمانانوه ناردویه تی بو جهنگی (نه هاوهند) و له وی بووه ته یه که مین شهیدی جهنگه که .. نه مه و (نعمان) خوئی و براکانی و هوزه که شی^١ راستگوئی و دلسوزی خوئیان نیشانداده له گهل خواو پیغمبره کهیدا (ﷺ) له چهند هه لوئیستیکیدا که جیگای سمرجن و هه هه لوئیستانه وای لی کرد له ناو هاوه لاندای پیگه یه کی بهرز و پله و پایه یه کی مه زن و بهریزی هه بیئت .

(نعمان) و براکانی و هوزه کهیشی له (مه دینه) مانوه و هه ویان به باشر زانی که له تهنشی پیغمبره مری خوا (ﷺ) بمیننه وه ، ههروه ها نه بوو بوونه بار به سمر که سه وه ، به لکو دیده وانیک بوون له دیده وانه کانی سوپای ئیسلام له تهنیشت کۆچهران و پشتیواناندا و چهند که سیك بوون ههزار حسابیان بو ده کرا ، خو هه گهر بانگیژ بانگی جهنگی بکردایه هه وان له ریزی پیشه وه دا بوون.

" چهند لاپه ره یه کی رووناك له خه باتی (ﷺ) "

نعمان و پوژئی (ذي القصة) : - (ذي القصة) جیگایه که له دووری (٢٤) میل له مه دینه وه ، و له سهر پیگای (نجد) ه ، له ویدا هوزه کانی (اسد) و (غطفان) و غهیری هه وانیش - وهك باسمان کرد - و به سهر کردایه تی (جبال^٢ بن سلمه بن خویلد) ی برازای (طلحة) کۆبوونه وه به مه بهستی دان به سهر مه دینه دا ...

^١ - هوزی (مزنیه) ، هوزه که ی نعمان به خوشییه وه له سهره تاکانی سالی هه وتی کۆچیدا هاتن بو مه دینه وه ئیسلام بوونی خوئیان ئاشکرا کرد . هه وکاته ی موسلمانان سه رقائی ئابلقه ی (خیر) بوون .

^٢ - ههروه ها به (حبال) یش هاتوه .

وه پيش ئه وهی بهوکاره ههلسن ، شانديکيان نارده مهدينه و چوونه لای گه وه
پیاوانی مهدينه بۆ ئه وهی داوايان لیبکه ن بچه لای پيشهوا (ابی بکری صدیق) (ﷺ)
و داواي ئه وهی لی بکه ن که رازی بیّت له سهر ئه وهی ئه مان نوێژه کانیان ئه نجام بدن ،
به لām زه کات نه بدن . وه لāmی (ابی بکر) یش (ﷺ) ئه مه بوو : (سویند به خوا ئه گهر
رشه وی و لاخیکیان دایبته پیغه مبري خوا (ﷺ) و ئیستا به منی نه بدن - کوی که مه وه
وهک زه کات - ئه و له سهری خه باتیان له در ئه نجام ئه دهم و ئه گهر ته نها خویشم بم) .
ئهو جا شانده که گه رانه وه لای هۆزه کانیان که له (ذي القصه) گیرسا بوونه وه و
وه لāmه که یان پی راکه یانندن ، ههروه ها ئه وهشیان پی وت که موسلمانان ژماره یان که مه له
مهدينه و ته ماعیان خسته بهرده سیان .

پيشهوا ابوبه کر (ﷺ) شه ر و خراپه ی له ناوچای شانده که دا به دی کرد بۆیه
خوی بۆ ناپاکي یان ئاماده کرد ... و خه لکی له مزگه وت کۆکرده وه و پاش ستایشی
پهروه رگار و تاریکی بۆدان تیایدا فه رموی : (له راستیدا ئه وانه ئیوه یان به که م بینوه ،
و ئیوه ش نازان به شه ودا ده بدن به سه رتاندا یان به رۆژدا .. وه ئه وان ئامانجی ئه وه یان
هه بوو که ئه وهی ئه وان داواي ئه که ن قبولی بکه ین و له گه لیان پیک بیین ، ئیمه ش
به وه رازی نه بووین و ئه و په یمانه مان له گه لیاندا نه ویست له بهر ئه وه خۆتانیان بۆ ئاماده
بکه ن) . ههروه هایش بوو ، ته نها سی شه و تیپه ری بوو هه لگه رپاوان هیرشیان هینا و ...
چاودیران خیرا خویان گه یانده (ابی به کر) و ئاگاداریان کرده وه ، ئه ویش فه رموی که
له جیگای خۆیاندا بمینن ، خۆیشی له گه ل چه ند که سیکا به سه ر چه ند حوشرتیکی
به سالآچوه وه به ره و پوی دوژمن رۆیشتن تا ربه ره و یان بوونه وه ئه و جا به ره و (ذی
حسا) پاشه و پاش گه رانه وه بۆلای سه ربازگه ی سوپاکه .

هه لگه رپاوه کان فیلیکیان به کار هینا ، ئه وه بوو چه ند پارچه پیسته یه کیان
به سه ته وه به چه ند په تیکه وه و فریایان دا به سه ر دهم و چاوی حوشرته کاندا ، ئه وانیش
لیی هه له اتن و به خۆیان و هه رکه س به سه رپشتیان وه بو پیچیان کرده وه و هه رچی
موسلمانانیش نه یاننتوانی بیانیه ننه وه سه رخۆ و هیوریان که نه وه تا گه یشتنه وه مه دینه ،
به لām توشی هیه زبانیک نه هاتن .. هه رچی هه لگه رپاوه کانیش وایانزانی موسلمانان
لاوازی رۆوی تی کردون ... بۆیه خۆیان ئاماده کرده وه بۆ هیرشیکی گبشتی ، به لām
(ابوبه کر) (ﷺ) ئه وشه وه له خۆ ئاماده کردندا بوو ، به خه ریک بوون به خۆچه ک کردن و

ناماده باشی مایه وه .. پاشان بهر ی کهوت و (نعمان ی کوپی مقرر) ی به سهر دهسته راستی سوپا و (عبدالله ی کوپی مقرر) یش به سهر دهسته چه پی سوپا وه دانا و هرچی پاشینه ی سوپایشه (مؤخره) نه وه (سویدی کوپی مقرر) ی به سهر وه دانا .. !

له گهل هه لاتنی روژدا موسلمانان و دوژمنان له مهیدانی کدا بوون ، نه وه بوو شهریکی گهرم پرویدا له نیوانیاندا و تیایدا کوپانی مائی (مقرر) وینه ی کیو به جیگیری مانه وه ... و چه ندین هونهریان به کار هیئا له نازایه تی و شهر کردندا و له پیشه نگدا بون .. هیشتا خوړ گهرم نه بوو بوو دوژمنان کشانه وه و رایان کرد و (جبال ی کوپی سلمه) ی سهر کرده یان کوژا و نه بو به کر (ﷺ) و موسلمانان شوینیان کهوتن تا (ذي القصه) ... پاشان نه بو به کر (ﷺ) گه پایه وه بو مه دینه ^۱ ، نه مه ش یه کهمین جهنگی بزگاری بوو له درژی هه لگه پراوه کان به گشتی له هر جیی که بوون ^۲ .

" نعمان له روژی (قسیر) دا "

(یه زده جرد) ^۲ بهرده وام نه هلی فارسی هان دها ... تا پاریزهران و پالنه وانانی نه هلی فارس و نه هلی نه هوازی خسته بزوتن و پهیمانان به یه کتر دا و ریک کهوتن له سهر نه وه ی پشتی یه کتر بهر نه دهن ، و بریاریاندا که بهرده وام بن له بهدوادا چوونی شهر - پاش نه وه ی له چند جهنگی کدا له سهر دهستی موسلمانان شکستیان هیئا - و بو نه مه هه موو چوونه ژیری که نالا ..

نه وه بوو که پیشه و (عمری کوپی خهتاب) (ﷺ) به وه ی زانی ، په یامیکی نارد بو (سعدی کوپی ابی وه قاص) ی نه میری کوفه که سوپایه کی چروپ به سهر کردایه تی (نعمانی کوپی مقرر) به ره و نه هوان بنیریت ..

^۱ - دواى نه وه (ابوبکر) (ﷺ) خالدی کوپی وه لیدی نارد تا له گهل موسلماناندا بهرده وام بن له سهر ی .

^۲ - النعمان بن مقرر . ماموستا / محمد علی قطب (۹ - ۱۳) به ده ستاکارییه وه .

^۳ - پادشای فارس .

ټهوجا (نعمان) له گهل ټههلی کوفه دا به ناو گونده کاند اړیگه ی کرد تا (دجله) ی بړی و بهو وشکانیدا پړیشت بهرهو (ټههوان) ... و پاشان بهرهو (هرمان) پړیشت که له (رامهرمز) نیشته جی بوو بوو .

هرمان بهوه ناگدار کراوه که (نعمان) بهرهوه پړوی دیت و ویستی دهسپیشخه ری بکات به ټومیدی ټهوهی بهسهریدا زال بی بهته مای سهرکه وتن بو ټههلی فارس که له هه موو جیبه کهوه هاتوون و کوپوونه ته وه له (تستر) .

ټهوجا له (ټهریک) که شاریکه له ټههوان به یهک گهیشتن و شهریکی توند له نیوانیاندا پړوی داو پاشان خوا ی گه وره (هرمان) ی سهر شوپ کرد و خوی و سهر بازانی پاشه کشه پی کردو بهرهو (تستر) هه لاهتن . (نعمان) یش دهستی بهسهر (رامهرمز) داگرت و لهوی مایه وه و خهریکی پیکخته ټهوهی پړزه کانی سوپا بوو ، چاوپړی فرمانی ده کرد .

ټهوجا ټههلی به صره بهسهر کردایه تی (ابی رهم ی کوپړی سېره) هه والی سهرکه وتنه کانی (نعمان) یان پی گهیشتن له گهل هه لاتنی (هرمان) بو (تستر) ، بویه بهرهو (تستر) که وتنه پړی و بو ټهوهش په یامیکیان نارد بو پیشهوا (عمر) ی ټه میری موسلمان ، ټهویش بهسهر چهند هیژیکی تازه وه (ابی موسای ټه شعری) بو ناردن بو هاوکاری کردنیان .

لهوی له (تستر) سوپا کانی موسلمانان به یهک گهیشتن و گه ماروی (تستر) یان دا که (هرمان) ی لی بوو ، و گه مارو که چهند مانگیک دریژهی کیشا و هردوو له کوتاییدا هیرشیان بو یه کتر هیئا و دوا ی شهریکی توند^۱ ... سهرکه وتن بو موسلمانان بوو ، (هرمان) یشیان دیل کرد .. سوپاس بو خودا^۲ .

^۱ - نعمان ابن مقرن : ماموستا / محمد علی قطب (۲۶ - ۲۹) به دهستکاری یهوه .

^۲ - پاشان هیئایانه وه بو مه دینه و موسلمان بوو .

" نعمان ، روژی نهاده "

عومهری کوپی خه تاب (ﷺ) په یامیکی بو (نعمانی کوپی مقرن) نارد : -
 " به ناوی خوای به خشنده میهره بان ، له بهندهی خودا (عمر) ی شه میری
 نیماندارانه وه بو ، (نعمان) ی کوپی مقرن ، سهلامی خوات لی بیت ، سوپاسی خودای
 پهره دگارت له سهر دهکم که هیچ خودایهک نیه جگه له زاتی نهو ، له پاشان : -
 پیم گه یشتووه که خه لکیکی زور له ناعمره بهکان (عهجه م) له شاری (نهانده)
 بو تان کوپونه ته وه ، له بهر نه وه ههر که نه م په یامه ی منت به دهست گه یشت ، به
 فه رمانی خودا و به پشت بهستن به هاوکاری و سهر که وتنی خودا ، له گهل موسلماناندا
 به ری که وه ، به لام له جیگای بهرده لان و سهختدا مه یانبه نه با نازاریان بدهی و ههروه ها
 مافی خو یان لی زهوت مه که نه با کافرو بی باومر یان بکهیت و مه یانبه ره ناو نسا ره وه ،
 چونکه به راستی پیایو یک له موسلمانان له لام خوشه ویستره له سهده هزار دینار ،
 والسلام) .

پاشان په یامیکی نارد بو خه لکی کوفه که خو یان بگه یه ننه (نعمان) به
 سهر کردایه تی (حزه یفه ی کوپی یمان) و ههروه ها بو (ابی موسای شه شعمری) یش
 په یامی نارد که نه هلی به صره له گهل خویدا به ری ت بولای نعمان ، وه خوشی خه لکانیکی
 له نه هلی مه دینه وه نارد له ناویاندا (عبدالله ی کوپی عمر) بو ؟
 پاشان نووسی بو (نعمان) : - نه گهر شتی کیشت به سهر هات نهوا (حذیفة ی
 کوپی یمان) ده بیته سهر کرده ی سوپا و نه گهر نهویش شتیکی به سهر هات نه وه (نعیم
 ی کوپی مقرن) جیگه ی دهگریته وه .

" شه هادهت له پناوی خودا "

سوپای موسلمانان به رهرو (نهانده) که وتهری ... فارسه کان له چه ندین قه لای
 سهخت و قایم دا خو یان هیشته وه .. بویه له دورره وه چه ند پیکدادانیک له نیوانیاندا
 پرووی دا ... و موسلمانان وای بو چوون که دریر ژه کیشانی ماوه ی گه مارودان زهره و
 زیانی خو ی هیه ، بویه له خیوه ته که ی (نعمان) دا کوپونه وه ، طلیحه کوپی خویلید
 فهرمووی : من وای بو دهچم چه ند نه سپسواریک بنی ریت بو شهر و دواتر بکیشنه وه و له

دوژمن هه‌لبین بو له خشته بردنیان^۱. به دریژایی شه‌کردنمان له گه‌لیاندا ئه‌و نه‌خشه‌یه‌مان به کار نه‌هیئاوه، له‌بهر ئه‌وه ئه‌گهر شتیکی وامان لی بیینن ته‌ماع ئه‌یانگریت و دینه‌ده‌روهه بو شه‌کردن له‌گه‌لماندا و ئیمه‌ش به ویستی خوا سه‌رکه‌وتن به ده‌ست دینین. ئه‌وه‌بوو (نعمان) و باقی سه‌رکرده‌کانی تری سوپارای (طلیحه) یان به باش زانی و له‌سه‌ر ورده‌کاریه‌کانی نه‌خشه‌که ریک که‌وتن، و کات له به‌ره‌به‌یان نزیک بوو بوویه‌وه. (نعمان) یه‌کی له‌سه‌رکرده سوار چاکه‌کانی به‌ناوی (قعقاع ی کوپی عمری تیمی)^۲ به‌سه‌ر ده‌سته سواره‌کانه‌وه نارد تاوه‌کو له دهرگا‌کانی قه‌لاکانیان دا، و سوارچاکه‌کانیان بۆیان هاتنه دهره‌وه و شه‌ر له نیوانیاندا پرووی دا. پاشان (قعقاع) له پیش چاویاندا به خۆی و ئه‌وانه‌ش که له گه‌لیدا بوون پاشه‌کشی کرد، بۆیه (عه‌جه‌مه‌کان) گومانی ئه‌وه‌یان برد که عه‌ره‌به‌کان به هۆی لاوازی یانه‌وه پاشه‌کشی یان کردوه. له‌بهر ئه‌وه شوینیان که‌وتن و به‌دوایاندا پویشتن ئه‌مه‌ش باقی ئه‌و شه‌ر که‌ر و سوارچاکانه‌ی هاندا که هیشتا له‌ناو چال و قه‌لاکانیاندا مابوونه‌وه و هاتنه دهره‌وه و شوین (قعقاع) و هاوپی‌کانی که‌وتن هه‌رچی موسلمانانیشه له ناماده باشی ته‌واوه‌تیدا بوون و نعمان فه‌رمانی پی کرد بوون که له جی‌گای خۆیاندا بمیننه‌وه و خۆیان نه‌گلینه شه‌روه تا مۆله‌تیا‌ن ده‌دات. ئه‌وه بوو سوارچاکه‌کان به‌ره‌و پرویان هاتن و تیربارانیا‌ن ده‌کردن. نعمانیش چاوه‌پی بوو تا هه‌موو سوارچاکه‌کانیا‌ن له‌ناو قه‌لاکاندا هاتنه دهره‌وه. پاشان سواری ئه‌سه‌په‌که‌ی بوو، به نیوان ریزه‌کانی سوپادا پویشتن و پی و شوینی بۆ دا ئه‌نان و هانی ده‌دان له‌سه‌ر ئارامگرتن و خه‌بات کردن، پاشان فه‌رمووی: "سی جار ته‌کبیر ده‌که‌م (الله اکبر)، له ته‌کبیری یه‌که‌مدا ئه‌وه‌ی خۆی ناماده نه‌کردوه با خۆی ناماده‌کات، له ته‌کبیری دووه‌مدا با چه‌که‌که‌ی توندکات و ناماده بیت بۆ هه‌لسان، و له ته‌کبیری سیهه‌مدا من ده‌بم (به ویستی خوا) و ئیوه‌ش به دوامدا هیرش به‌رن ..."

"پاشان (نعمان) ده‌ستی به‌رز کرده‌وه بۆ ئاسمان و پارایه‌وه و فه‌رمووی: "ئه‌ی په‌روه‌رگار شه‌هات بکه به‌به‌شی (نعمان) و پزگاری به‌پرووی موسلماناندا بکه‌ره‌وه"

^۱ - ئه‌م نه‌خشه‌ی شه‌رکردن بوو له‌لای عه‌ره‌با‌ن.

^۲ - پی‌شه‌وا عمری کوپی خطاب (ﷺ) دهرباره‌ی فه‌رموویه‌تی: هه‌ر سوپایه‌ک (قعقاع) ی تی بیت شکست ناهینی.

نهوانیش (آمین) یان وتو سی جار نالاکه ی راوه شان و پاشان به سوپاکه یوه هیرش ی بو هینان ...

بهو جوړه (نعمان) دوژمنیانی راپیچ ی دمه وهی قه لاکانیان کرد و شهریکی توند له نیوانیاندا پروی دا و خودای په رومردگار دوعاکه ی نعمانی قبول کرد و بووه یه که مین شهید ی جهنگه که .. نهوه بوو نه سپه که ی (نعمان) له ناو خویندا هه خلایسکا و نعمانیش له سهری کهوت به مردووی .

خیرا (نعیم) ی برای به جله کانی دایپوشی و نالاکه ی هه لگرت و دایه ده ست (حذیفة ی کوری یمان) . (نعیم) هه والی شهید بوونی براکه ی له سهر بازه کان شارد هوه له بهر نه وه ی کار له معنه ویاتیان نه کات ، و پاشان موسلمانانان بهر دهمام بوون له سهر شهر کردن به پی پلانه که . که شهو داهات هیزه کانی فارس تووشی شکست هات بوون ، و موسلمانان له هه موو لایه که وه دهریان په راندن^۱ .

معقل ی کوری یسار ده لیت : (هاتم بولای (نعمان) هیشتا گیانی تیامابوو ، بریک ناوم هینا و دم و چاویم پی شورد له ته پ و توز .. پرس ی : کیت ؟ وتم : معقل . پرس ی : چی پروی دا (خه لکه که به چی گه یشت ؟) وتم : سهر که وتنی خوایی . نهویش فهرمووی : سوپاس بو خوا . نهو مژده یه بنووسن و بینیرن بو پیشه و (عمر ﷺ) و پاشان گیانی سپارد (ﷺ)^۲ .

" عمری کوری خطابیش بو ده گری "

له (ابی عوسمان) هوه ، ده لیت : هاتم بولای عمر و هه والی شه هاده تی (نعمانی کوری مقرن) م پی گه یاند ، ده ستی خسته سهر دم و چاوی و ده ستی به گریان کرد^۳ . حافظ ابن کثیر ، ده لیت : نعمان (ﷺ) یه کیکه له وانه ی خوی گه وه له هه قیاند د فهرمویت : ﴿ إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ ... ﴾ سورة التوبة ، آیه (۱۱۱)^۴ . واته : به راستی خواگیان و مالی له نیمانداران کریوه که به هشت بو نه وانه و به شیانه ...

۱ - زوربه ی بایه تی هم باسه له کتیبی (نعمانی کوری مقرن) ی ماموستا محمد علی قطب وهرگرتوه .

۲ - دانه پالکه ی (صحیح) ه / حاکم گتیراویه تی هوه (۲ / ۲۹۳) .

۳ - بیوانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۴۰۴) .

۴ - البدایه (۵ / ۱۹۸) .

" ۷۰ - سه عدی کوپی ربیع (ﷺ) "

" سر کرده ای شهید "

" النقیب الشہید "

پیناسی :

سه عدی کوپی ربیع ی کوپی عهمری کوپی ابی زهیر .. ی نه نصاری خه زه جی به دری ... (نقیب) ی شهیده .. یه کیکه له به پیزانی شهوی (عهقه به) و پوژی ئو خود شهید بووه .

" چاکه گانی "

له (ئوم سه عدی کچی سه عدی کوپی ربیع) هوه ، هات بۆلای ابی بکری صدیق (ﷺ) نهویش پارچه قوماشیکی بۆ داخست تا له سهری دانیشیت ، ئه و جا عهمری کوپی خه تابیش (ﷺ) هات و پرسى : ئهم ئافره ته کى یه ئه ی خه لیفه ی پیغه مبهری خوا (ﷺ) ؟

فهرمووی : ئه مه کچی نه و که سهیه که له من و تویش باشتره و ته نها له پیغه مبهری خوا (ﷺ) باشتر نه ، پیاویک که له سه رده می پیغه مبهری خوا (ﷺ) شهید بووه و پینگه ی له به ههشت بۆ ئاماده کراوه و من و تو ماوینه ته وه ^۱ .

" هه لوئستیکی (بهرێز) "

خوای گه وه ده فه رموئیت : ﴿ وَالَّذِينَ تَبَرَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قُلُوبِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴾ سورة الحشر ، آیه (۹) .

^۱ - طبرانی گنڀاویه تیه وه ، و له ناویدا : اسماعیلی کوپی قیس ی کوپی سه عدی زهید ، هیه که هیشمی ده لیت / لاوازه المجمع به ژماره (۱۵۷۰۴) .

واته : ئەوانه ی که پیشتر مال و شوینی خویان ناماده کرد بو پیشوازی له کۆچبهران و دل و دهرونی خویان پازانده وه به ئیمان ، ئەوانه شیان خۆشده وی که کۆچیان کردوه بو لایان و له دل و دهرونیاندا جیی هیچ جوړه هسودی و به خلیه ک نابیته وه و هز به به خشیانی دهستکه وته کان دهکن بو کۆچبهران ، فه زلی ئەوانه ددهن به سهر خویاندا ههرچه نده هه ژار و نه داریشن ، جا ئەوه ی خوی له نه فسی پهریزی بپاریزیت و زال بیت به سهریدا ، ئا ئەوانه ههر سهرفرانن ...

(وه جیاوازی پالوه دا نیه که ئەوانه ی (تبووالدار) وه که له ئایته که دا هاتوه ، ئه و پشتیوانانن که له مه دینه نیشته جی بوون پیش ئەوه ی کۆچبهران هیجرت بکه ن بۆلایان)^۱.

له (انس ی کوپی مالک) وه (ﷺ) ، ده لیت :

عبدالرحمن کوپی عوف - له زه مانى هیجرتدا - هات بو مه دینه و پیغه مبرى خوا (ﷺ) له گه ل سه عدی کوپی ربیع ی ئەنصاریدا کردنی به برا ، سعد مال و ئەهله که ی خسته بهردهم (عبدالرحمن) تا نیوه ی بو خوی بهریت ، (عبدالرحمن) یش (ﷺ) وتی : خوا مال و خیزانت له خۆت پیروژ کات ، به لام بازارم نیشاندە ، ئەوه بوو له فروشتنی په نیر و چه وری بړیک قازانجی کرد^۲.

له پیاویه تیکى تردا ، عبدالرحمن کوپی عوف هاته مه دینه و پیغه مبرى خوا (ﷺ) له گه ل سه عدی کوپی ربیع ی ئەنصاریدا کردی به برا ، سعد پیی وت : برا کهم من له ناو خه لکی مه دینه دا له هه موان دارا ترم ، جابروانه سامانه کهم که کردومه به دو به شه وه کام به شه یانت ویست هه لیگره بو خۆت !! وه من دوو خیزانم هیه ، لێیان بپروانه ، کامیانت به دل بوو با بۆتی ته لاق بدهم !! (عبدالرحمن) یش فهرمووی :

خوامال و خیزانه کهت له خۆت پیروژکات ، تو بازارم نیشاندە تاکو تایی فهرموده که^۳ ... بپروانه خوینه رى بهرپز ، چون خوشه ویستی خوی پهرورده گار له

^۱ - بپروانه / الجامع الاحکام القرآن (۱۸ / ۲۱) .

^۲ - ته ولوی فهرموده که ی له لای بخاری هیه له (۶۲) کتیبی : مناقب الانصار (۵۰) بابی کیف اخى النبى بن اصحابه (۲۹۳۷) .

^۳ - پيشهوا احمد دهری هيتاوه له (المسند) دا به ژماره (۱۳۸۶۴) .

دلياندا جيگير بووه وهـاي ليّ كـردوون ژيانـي هـميشـه يـي هـلبـژيـرن بـه سـهـر ژيـانـي لهـناوچـودا ... نهـمـهـش تـهـنـا لهـ سـهـعـدا نـهـبو ، بـهـلـكو هـمـو وـاوهـلـان نهـوه هـلـويـسـتيـان بوو ... چـهـنـديـن نـمـونـهـيـان لهـ پـوناكـي باوـهـړ و شـيـريـني ئيـخـلاص (دلسـوزي) نـيـشـانـداوه كه لاـپـهـر هـكـانـي مـيـژوي پـي بـونـخـوش كـردوه ... تا خـهـلكـي بـزانـن كه نهـوه پـهـرومـرديـهـكي پـهـبـانـي يـه نهـك مـړوي ، هـمـروهـك خـواي پـهـرومـردگار بـه (موسـا) (عـليـهـم السـلام) دـهـفـهـرمـوي : (ولتـصـع عـلـي عـيـن) .

۱- له ابی هريره (رضي عنه) دهلیت :-

پیاویک له پشتیوانان شهو میوانیکی هات ، ئەویش جگه له خۆراکی بهشی خۆی و منالهکانی ئەو ئیوارەى هیجى کهى لانهبوو ، بۆیه به خیزانهکهى وت : منالهکان هەرچۆن بووه بخهوینە و چراکه بکوژینەوه و هەرچى ههیه له میوانهکهمان نزیکى کهروه ، خواى پەروەردگاریش ئەم نایەتەى دابهزاندا : ﴿... وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ...﴾ ﴿سورة الحشر آية (٩) .

له پړوايه ټيكي ديكه دا ، له ابی هريره وه (ﷺ) دهليټ : پياويك هاته لای
پيغه مبري خوا (ﷺ) ووتی : كه ماندوو برسی يه ، ئه ويش (ﷺ) وه لامی نارد بؤ
يه كي له خيزانه كانی ، ئه ويش له وه لامدا وتی : سويند بهو كه سه ی توی به هق ناردوه
ته نها ئاوم له لايه .

پاشان وەلامى بۆيەكىكى دىكەيان نارد ، ھەمان شتى وت ، ھەتا ھەموويان
ھەمان شتيان وت كە تەنھا ئاويان لەلايە ، ئەويش (ﷺ) فەرمووى : (كى ئەم پياوھ
ئەمشەو دەكاتە ميوانى خۆى ، پەحمەتى خۆى لى بىت ؟) پياويك لە پشتيوانان
ھەلساوتى : من ئەى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەو جا لەگەل خۆى بردى و
بەخزانەكەى وت :

هیچمان ههیه ؟

وتی : هیچمان نیه جگه له خوراکى بهشى مناله کان . ئه ویش وتی : دهی بهشتی
سه رقالیان که و ههر که میوانه که مان هات چراکه بکوژننه ره وه وای نیشاندە که ئیمەش

۱ - صحیح : صحیحی سونه ته کانی ترمزی (۲۶۲۲) مانای ثابته که :

نان ده خوین ، و هرکه دهستی برد بۆ خواردنه که چراکه بکوژینه ره وه (تانه مانبینی که نان ناخوین و با نهو نانی خوئی بخوات) .

دهلیت : دانیشتن و میوانه که نانی خوئی خوارد که روژ بوویه وه چوو ده لای پیغه مبر خوا (ﷺ) ، پیی فهرموو : (قد عجب الله - عزوجل - من صنعکما اللیله)^۱.

واته : خوای پهرومردگار زۆر معجبی ئەم کاره‌ی ئەمشه‌وتان بوو .

۲ - ابن عمر ، دهلیت :

سهری مهریک پینشکه شی پیاویک له هاوه لانی پیغه مبر خوا (ﷺ) کرا ، وتی : فلان کهسی برام و مناله کانی زیاتر له من پیویستیان بهم سهری مهره هیه و ناردی بویان نهویش ههرواناردی بۆ یه کیکی تر ههتا ههوت مالی بهری کرد و هاته وه مالی یه که مجار !!

وهله پیاویه تیکدا که (الثعلبی) له (انس) وه باسی کردوه ، دهلیت :

سهری مهریک درابهیه کی له هاوه لانی که زۆر برسی بوو ، به لام نهو ناردی بۆ دراوسیکه و دواي نهویش ههوت دهستی کرد و گهراپه وه مالی خوئی نهو جا خوای پهرومردگار ئەم ئایه ته‌ی دابه‌زاند : ﴿ وَيُزَيِّرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ ﴾^۲ .

۳ - حذیفه‌ی عدوی ، دهلیت :

پوژی (یرموک) له ناو کوژراوه کاندای دهگه‌رام بۆ کوپه مامیکم و بریک ئاوم پی بوو ، بهخووم دهوت : ئەگەر هیشتا گیانی تیا ماییت با توژی ئاوی بدهمی ، نهوه بوو بینیمه وه و پیم وت : با توژی ئاوت پی بدهم به سهری ئامازه‌ی کرد : (به‌لی) لهو کاته‌دا گویمان به دهنگی پیاویک بوو دهیوت : ئاه ، ئاه و کوپه مامه کهم ئامازه‌ی بۆ کردم که ئاوه که بدهم به نهو ، که گه‌یشتمه سهری ، ده‌بینم (هشامی کوپری عاص) ه وتم : ئاوت پی بدهم ؟ ئامازه‌ی کرد که به‌لی ، لهو کاته‌دا گوئی له یه کی تر بوو ، دهینا لاند ! هشام ئامازه‌ی کرد که بچم بۆ لای نهو که سه ، که گه‌یشتمه سهری ده‌بینم گیانی ده‌رچوو ، گه‌رامه وه لای

---

^۱ - صحیح / زانا یان هاوده‌نگن له سهری خه‌تابی ده‌لیت : (عجب الله) له فهرموده که واته : زۆر لایی رازی بوو . فتح (۸ / ۶۳۲) .

^۲ - بروانه : تفسیر قرطبی (۱۸ / ۲۴ ، ۲۵) .

(هشام) بینیم نهویش گیانی سپاردوده ، پاشان گه پرامه وه لای کوپه مامه کهم سهیر نه کهم نهویش وه فاتی کردوه^۱ .

" بونی به هشت ... و شهادهت له پیاوی خوادا "

ابن اسحاق ، ده لیت :

له (محمدی کوپی عبدالرحمن ی کوپی صعصعه) وه ، پیغمبری خوا (ﷺ) دوا ی تهواو بوونی جهنگی نوحود فرموی : (من رجل ينظر لي ما فعل سعد بن الربيع ؟)
واته : کی هله سنی بزانی سعدی کوپی ربیع چی لی به سهر هاتوه ؟
پیاویک له پشتیوانان وتی : من ، چووه دمر و به ناو کوژاوه کانا گهرا ، تا (سعدی به برینداری بینیه وه و ئاخیرین هه ناسه کانی ژبانی ددها ، وتی : نهی سهعد !
پیغمبری خوا (ﷺ) فرمائی پی کردم بزانه تو له ناو زیندواندا ماویت یان له ریزی مردواندایت ؟

وتی : له ریزی مردواندام ، له بهر نه وه سه لام به پیغمبری خوا (ﷺ) بگهیه نه و پیی بلی ، سهعد وتی : خوی گه وه پاداشتی بداته وه به باشتیرین شیوه که پیغمبرانی خوی پی پاداشت ددهاته وه ، و ههروه ها سهلامی من بگهیه نه به قه ومه کهت و پییان بلی : سهعد ده لیت : بهراستی هیچ بیانوو به هانه یه کتان له لای خوا نابی نه گهر بیت و دهستی دوژمان به پیغمبری خوا (ﷺ) بگات ، هه تا چاویکتان مابیت بو تروکان (واته : هه تا کهسیکیان به زیندویی مابیت)^۲ .

وه له (خارجه ی کوپی زهیدی کوپی ثابت) وه ، له باوکیه وه ده لیت : پیغمبری خوا (ﷺ) پوژی نوحود ناردمی ههوالی سهعدی کوپی ربیع بزانه و پیی فرموم : ان رايته ، فاقراء مني السلام ، وقل له : (يقول لك رسول الله كيف تجدك ؟) ... نه گهر بینیت ، سهلامی منی پی بگهیه نه و پیی بلی ، پیغمبری خوا (ﷺ) ههوالت ده پرسیت ؟ ..

^۱ - بروهانه : تفسیر قرطبی (۲۷ / ۱۸) .

^۲ - بروهانه : ابن هشام (۲ / ۹۴ ، ۹۵) .

منیش به ناو کوژاوه کانداه گهرام ، تا دوزیمه وه هیشتا گیانی تیامابوو ، نژیکه ی
 حه فتا لیدانی پیوه بوو ، په یامه که ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) م پی گه یاند ئه ویش
 فهرموی : سه لامی خوا له سهر پیغمبره ی خوا (ﷺ) و له سهر توش ، پیی بلّی : ئه ی
 پیغمبره ی خوا (ﷺ) من بوئی به هشت ده کم ، و به هژده کم (انصار) بلّی : له لای
 خوا هیچ عوزر و به هانه یه کیان نامینی نه گهر پیغمبره ی خوا (ﷺ) بکه ویته ده ست
 بی باوهران ماده م که سیک زیندووتان تیامابیت ، ده لیت : پاشان گیانی پاک ی
 سپارد (ﷺ)^۱ .

" نایه ته کانی میراتگری "

له (جابری کوړی عبدالله) وه ، ده لیت : خیزانه که ی سعدی کوړی ربیع هردوو
 کچه که ی هیئا و هات بولای پیغمبره ی خوا (ﷺ) و وتی :
 ئه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ! ئه مانه کچی سعادن و باوکیان له گهل تودا بوو له
 ئوحد شهید کرا ، و ئیستا مامه یان هه موو مال که یانی بردووه و هیچی بو دوو
 کچه کم نه هیشتوه تهره و به بی پاره ش نادرین به شوو ، ئه ویش فهرموی : (يقضي الله في
 ذلك) خوی پروه دگار ئه وه یه کلا یی ده کاته وه .

ئهره بوو نایه تی میراتگری هاته خواره وه ، و ئه ویش ناردی به دوا ی مامی
 مناله کانداه و پیی فهرموو : (اعط بنی سعد الثلاثين ، واعط امهما الثمن ، و ما بقي فهو لك)^۲ .
 دوو له سهر سیی مال که بده به کچه کانی سعاد و هشت یه کی لی بده به دایکیان و
 هرچی مایه وه هه لنگره بۆ خوت .

په زای خوی گهره له سهر سعاد ی کوړی ربیع (ﷺ) و هه موو هاوه لان و
 شوینه که وتوانیان تا پوژی قیامت .

^۱ - بیهقی له دلائل النبوه دا گتیاویه تیه وه .

^۲ - فهرموده ی (حسن) : ابن ماجه گتیاویه تیه وه (۲۷۲۰) و بروانه / صحیح سنن الترمزی (۱۷۰۱) .

" ۷۱ - عبدالله ی کوپی حزافه (ﷺ) "

" خو بهرز پاگرتن به باوهر "

ناوی (عبدالله ی کوپی حزافه ی کوپی قیس ی کوپی عدی) یه و یه‌کیکه له پیشینه به‌ریزه‌کان .

کوچی کردوه بو حه‌به‌شه و پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وهک په‌یامنی‌ریک ناردوویه‌تی بۆلای (کسری) . ابن منزه ، ده‌لیت (له به‌در دابه‌شدار بوو ، وه (ابن شهاب) ده‌لیت : عبیدالله ی کوپی عبدالله ی کوپی عتبه هه‌والی پی دام ، ابن عباس هه‌والی پیداوه که : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) په‌یامیکی نارد بو (کسری) له‌گه‌ل (عبدالله ی کوپی حزافه ی سهمی) دا و فهرمانی پی کرد بیداته ده‌ست گه‌وره‌ی به‌حره‌ین ، ئه‌ویش (واته گه‌وره‌ی بحرین) دایه ده‌ست کسری ، هه‌رکه خویندیه‌وه پارچه پارچه ی کرد ، زه‌ری ده‌لیت : له‌به‌ر ئه وه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) دوعای لی کردن که خودا پارچه پارچه‌یان بکات^۱ و خوای گه‌وره‌یش دوعاکه‌ی گیرا کرد و مولکی (کیسری) ی تیک و پیک داو پارچه پارچه کرد .

" ئادابی قورئان خویندن "

له ئه‌بی سه‌له‌مه‌وه (ﷺ) ، عبدالله ی کوپی حزافه هه‌لسا و نوێژی دابه‌ست ، له نوێژه‌که‌یدا ده‌نگی به‌رزکرده‌وه ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پینی فهرموو : یا ابن حذیفه ، لاتسمعن و سمع الله^۲ .

واته : ئه‌ی حذیفه .. مه‌یده به گوێی مندا ، به‌لکو با خوا گوێی لیت بیت . نووسهر ده‌لیت : فهرمووده‌ی زۆریش له (صحیح) و غه‌یری ئه‌ویش هاتوون که به‌لگه‌ن له‌سه‌ر خوشویستنی ده‌نگ هه‌لپه‌ین بۆ قورئان خویندن ، وهک ئه‌م فهرمووده‌یه : (ما أذن الله لشيء ما أذن لنبي حسن الصوت يتغن بالقرآن يجهر به)^۱

^۱ - صحیح بخاری گێڕاویه‌تیوه (۸ / ۹۶) له (المغازی) دا .

^۲ - پیاوانی جی متمنه‌ن : ابن سعد دره‌یه‌یناوه له (الطبقات) دا (۴ / ۱۹۰)

واته : خوی پهروردگار بۆ هیچ شتیک گوئی پانه گرتووه ، زیاتر له گوپراگرتنی بۆ دهنگی پیغمبریکه دهنگ خۆش که به ئاوازه وه قورئان بخوینی و دهنگی بهرزکاته وه ... ئەمەش نامارژیه که بۆ قبول کردن و پازی بوون له سهری ^۱.

پیشهوا ابو حامدی غزالی (پهحمهتی خوی له سهر بی) ، دهلیت :

(بۆ ئەوهی فهرموده جیاوازهکان که له مباره وه هاتون پیکه وه گری بدین ، دهلین : نزم کردنه وهی دهنگ له (پیاو پوپامایی دورتره وه که له بهرز کردنه وهی دهنگ له بهر ئەوه ههر کهس له (ریاو) پیش چاوی دهترسیت وا باشته دهنگی نزم کاته وه ، و بۆ که سیکیش له خوی نهترسیت پیش چاوی بکات به دهنگ بهرز کردنه وهی ئەوا باشتروایه دهنگ ههپری ، چونکه زیاتر کار بهمه کراوه وسوده کهشی بۆ کهسانی دیکهش دهگه پیته وه .. و دلی خوینەر خۆیشی زیندوو پادهگری و بیرى له لای قورئانه که کۆ دهکاته وه و گوئی لی دهبیّت و خهون له چاوی لائهدا و چالاکی دهکات ، ههروهها خهوتوو و بی ناگیانی دهوهره ریشی به ناگا دینیته وه و چالاکیان دهکات ، وتویانه : ئەگەر ئەم نیه تانهی هه بوو یان یه کی له م نیه تانهی هه بوو ، ئەوه دهنگه پیرین بۆی باشته ^۲)

- لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق : -- (بۆ ههرشتی سه ریچی خوی به دیهینه ری تیا

بوو گویدیری هیچ دروستکراویک مهکن)

له (ابی سعید) وه ، دهلیت :

پیغمبره ری خوا (ﷺ) سه رییه کی نارد به پیشه وهی (علقه کوپی مجرز) و منیش یه کیک بووم له ناویاندا ، و له نیوهی رییدا ههندیکیان مۆله تیان لی وهرگرت ، ئەویش مۆله تی دان و (عبدالله ی کوپی حزافه) ی کرده سه رکرده یان ، عبدالله له ئەهلی (بهدر) بوو ، ههروهها گیانی سو عبه تیشی تییدا بوو .

^۱ - صحیح : زانیان له سهری هاوده ننگ .

^۲ - البیان فی آداب القرآن ی نووی (۱۰۴) .

^۳ - احیاء علوم الدین غزالی (۱ / ۲۷۸ ، ۲۷۹) .

له کاتیکدا که بهرپوه بووین و له جیهه ئاگریکمان کردهوه تا له بهری بریک خویمان گهرم کهینهوه عبدالله ههلساو وتی : باشه من مافی ئهوه له سهرتان نیه گوپرایه لیم بکهن؟

وتیان : بهلی :

وتی : دهی بهومافهی من هه مه به سهرتانهوه فهرمانتان پی ئه کهم خوۆتان بخه نه ناو ئه و ئاگردهوه ، ئه وانیش هه لسان و خویمان توند کردهوه بو خو فپی داننه ناو ئاگردهوه ، تا ئه و کاتهی (عبدالله) زانی که ئه وان ئه و کاره ئه کهن و وا خهریکه خویمان فپی دهنه ناوی پیی وتن : وازیتن وشتی وا مه کهن ، ته نه ا ویستم سوعه به تتان له گه لدا بکه م .

ئه و جا که هاتنه وه بۆلای پیغمبره ی خوا (ﷺ) و بۆیان باس کرد ، فهرمووی : (من امرکم بمعصیه فلا تطیعوه)^۱ هه ر کهس فهرمانی پی کردن به سهرپیچی یه ک ، به گوپی مه کهن .

جیگیر بوونی له سهرهق : عبدالله ی کوپی حزافه ، نمونه یه کی پیشکesh کردوه له سهر ئارامی و مانه وه له سهر هه ق ... و وانه یه کی نیشانداوین له سهر سهر بۆندی و مل نه دان و بهرز راگریتنی ئیمان و باوه ر که هه رگیز له بیرى نه کهین . له (ابی رافع) وه ده لیت :

عمری کوپی خه تاب (ﷺ) سوپایه کی نارد بۆ پۆمه کان ، له و ی (عبدالله ی کوپی حزافه) یان دیل کرد و له گه ل خویمان بر دیان .

وتیان : ئه مه له ها وه لانی (محمد) ه . پادشا وتی : وه ره ببه نه صرانی ، نیوه ی مو لکه که مت پی ئه ده م ؟ وتی : ئه گه ر هه رچیت هه یه پی م بده ی له گه ل هه موو مو لکی عمره ببیشدا ، ئه و ا بۆ چا و تروکانیک له ئایینی (محمد) پاشگهن نابمه وه .

ئهویش وتی : ده ی ئه ت کوژین ، وتی : ده ی که یفی خو ته ... پاشان به ستیانه وه و فهرمانکرا تیر بارانی ده ورو به ری بکه ن به بی ئه وه ی بهر ئه و بکه و ی و به رده وام دا وای لی ئه کرا بیته نه صرانی ، به لām ئه و له سهر باوه ری خو ی مایه وه تا وازیان هی نا ئه و جا ئا و ی کو لا و ی هی نا و دوو که س له دی له کا نی مو سلما نا نی هی نا ، و فهرمانی کردو یه کیکیان تی

- دانه پاله که ی (صحیح) ه ، احمد و ابن ماجه گیلویانه ته وه ، و زانایانی ها وده نگن له سه ری .

فریدا ، و بمردهوام پییان دهوت که ببیته نهصرانی ، بهلام نهو پازی نهدهبوو ، پاشان عبدالله دهستی بهگریان کرد .

وتیان به پاشا : دهگری نهویش وای زانی ئیترا لواز بووه و چاره‌ی نه‌ماوه ، وتی : بهره‌لای کهن و بۆم بیئن .. پیی وت : بۆچی گریایت ؟

وتی : به خووم وت : گیانیکم ههیه .. بیبه‌خشم ، حهزم نه‌کرد هینده‌ی تا له مووه‌کانی سهرم گیان و پۆحم تیا‌بوا‌یه و بخرایه‌ته ناو ناگر له پیناوی خوا‌دا ، نهو تاغووته‌ش پی وت : ده‌ی وهره سهرم ماچ که ، بهره‌لات ده‌که‌م .

وتی : دیله‌کانی دیکه‌ش بهر ده‌ده‌یت ؟

وتی : به‌لی . نهویش سهری ماچ کرد . و پاشان له‌گه‌ل دیله‌کاندا گه‌پایه‌وه بۆ لای عمر (ﷺ) و هه‌واله‌که‌ی پیندا ؟ عمریش (ﷺ) ، فهرمووی : ههر موسلمانیک مافی نه‌وه‌ی به‌سهره‌وه‌یه سهری کوپی حذافه (ﷺ) ماچ بکات ، وه به‌خویشم ده‌ست پی‌ده‌که‌م و سهری ماچ کرد .

وه له (مالک ی کوپی انس) هوه :

نه‌هلی (قیساریه) کوپی حذافه (ﷺ) یان به‌ دیل گرت ، پادشا که‌یان فهرمانی پی کردن و به‌ چهنده‌ها ریگه‌ تا‌قی یان کرده‌وه ، به‌لام نهو ئارامی له‌سهر هه‌موویان گرت . پاشان هی‌نایانه ژوریک و شه‌راب و گوشتی به‌رازیان سی پۆژ له‌سهر یه‌ک بۆ ده‌برد له‌ جیاتی خو‌را‌کدا ، ب‌ه‌لام نهو نه‌یده‌خوارد ، نهو جا به‌ پاشایان وت به‌راستی هی‌زی له‌بهر بپراوه ، نه‌گهر ده‌ری نه‌که‌یت له‌و ژو‌وره‌دا ، ده‌مریت ، نهویش هی‌نایه‌ ده‌روه و لیی پرس‌ی : بۆچی هی‌چ ناخو‌یت ؟

وتی : نه‌گهر چی له‌ ناچاریدا بۆمان هه‌لال کراوه ، به‌لام حه‌زم نه‌کرد وات لی بکه‌م که‌یفت خو‌ش بی‌ت له‌ ئیسلام (واته‌ هه‌ست به‌ جو‌ره سهرکه‌وتنیک بکه‌یت به‌سهر ئیسلامه‌وه) . نه‌وجا وتی : ده‌ی سهرم ماچ که ، سه‌د دیلت له‌گه‌لدا ئازاد ده‌که‌م . وتی : نه‌مه‌یانم قبوله ، و سهری ماچ کرد و له‌گه‌ل سه‌د که‌س له‌ دیله‌کاندا ئازادی کردن .

¹ - ارئوط ده‌لّیت : ابن عساکر له‌ تاریخ دا له‌ پێی به‌یه‌قی یه‌وه ده‌ره‌تانی بۆ کردووه و هه‌روه‌ها (حافظ یش له‌ (الاصابه) دا و له‌ فهرمووده‌ی ابن عباسه‌وه ، له‌لای ابن عساکر .

هه وره ها ابن عائز چیرۆکی ابن حذافه ی گێڕاوه ته وه ، ده لێت : - وه لیدی کوپی محمد بۆی باس کردین وتی : ابن حذافه (ﷺ) به دیل گیراو ... پاشان به درێژی باسی چیرۆکه که ی کرد که تیایدا ها ته وه ، له گه ل عبدالله ی ابن حذافه دا سی سهد به ندرکراوی دیکه شی ئازاد کردوه و سی ههزار دینار وسی خزمه تکاری ئافرهت و سی خزمه تکاری پیاویشی پی به خشیوه .

پیشه وا (ذهبی) ده لێت : (له وانه یه ئهم پادشایه به نهینی موسلمان بووبیت ، و به لگه ش بۆ ئه وه زیاده روه ی کردنیه تی له پرێزلێانی عبدالله ی کوپ حذافه (ﷺ) ... و ئه وانه ی له ناخی خۆیاندا موسلمان بوون به و جوړه هه لس و کهوتیان کردوه ، و تکی ئه وه ی بۆ ده کری که بۆ هه میشه یی له ئاگردا نه مینیته وه ، چونکه جوړیک باوه ر له دلیدا گیرساوه ته وه و بۆ ئه وه شار دویه تیه وه نه کا ملکه چی ئیسلام و پیغه مبه ری خوا (ﷺ) بیّت و باوه ری به هه قیتی ئیسلام هه بووه له گه ل باوه ری به وه ی که ئه وه له سه ر ئایینی راسته ، ده بینین که ئایینی یه کانی له لاکه وه ره بووه ، هه روه ک زۆریکی تر له (المسلمانية الدواوین) هه کان ئه یانکرد ، به لām ئه مه له ئیسلامدا سوودی بۆ ی نیه تا له هاوه لدانان بۆ خودا خۆی پزگار نه کات)^۱.

" وه فاتی "

عبدالله ی کوپ حذافه (ﷺ) له سه رده می جینشینایه تی پیشه وا عوسماندا (ﷺ) وه فاتی کردوه .

^۱ - برپاوه / سیر اعلام النبلاء (۲ / ۱۵ ، ۱۶)

" ۷۲ - خزیمه ی کوپی ثابت (ﷺ) "

" ذوالشهادتین "

" شایه تی دانی به شایه تی دوو پیاوه "

ناوی : -

خزیمه ی کوپی ثابتی کوپی فاکهیی کوپی ثعلبه ی کوپی ساعده یه ، زانا و فه قیه نه بو عماره ی نه نصاری خه طمی مه دهنی یه و به " ذوالشهادتین " ناسراوه .
وتراوه : یه کیکه له نه هلی (بهر) به لام رای راست نه وه یه که له نوحود و دوی نوحوددا به شدار بووه . و یه کی بووه له مه زانی سوپای (علی کوپی ابی تالیب) (ﷺ) و له پوژی (صفین) دا له گهل علی (ﷺ) دا شهید بووه . له جهنگی (مؤته) شدا به شداری کردووه و سالی (۳۷) ی کوچی شهید بووه (ﷺ) و هه لگری ئالای (بنی خطمه) بووه .

" ذوالشهادتین (خاوه نی دوو شهادهت) "

له عماره ی کوپی خزیمه وه ، ده لیت : مامی که یه کی بوو له هاوه لان بو ی باس کرد وتی : پیغمبری خوا (ﷺ) نه سپیکی له کابرایه کی ده شته کی کپی و فرمووی که له دوی بیت تا پاره ی نه سپه که ی پی بدات ، نه وه بوو پیغمبری خوا (ﷺ) به خیرایی دهروشت ، به لام ده شته کی یه که خاوه خاوی ده کرد و له پیدا چهند که سیك داویان له ده شته کی یه که کرد که نه سپه که یان پی بفروشیته بهی نه وه ی بزائن که پیغمبری خوا (ﷺ) لپی کریوه ، کابرای ده شته کی بانگی له پیغمبری خوا (ﷺ) کرد وتی : نه م نه سپه م هیشتا نه فروشتووه نیستا ده فروشم به مانه ، پیغمبری خوا . ش (ﷺ) که گوئی له ده شته کی یه که بوو ، فرمووی : (أولیس قد ابتعته منك ؟) نه ی من لیم نه کریت ؟

ده شته کی یه که وتی : نا به خوا پیم نه فروشتووی . پیغمبری خوا (ﷺ) فرمووی : (بلی قد ابتعته منك) ، به لکو من لیم کریویت ..

دەشتەکیه‌که‌ وتی : دە‌ی شاهیدت هه‌یه ؟

خزیمه‌ی کو‌ری ثابت وتی : من شایه‌تی ئه‌وه‌م که پیت فرۆشتوه ، پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌ خزیمه‌ی فەرمووی : (بم تشهد) شایه‌تی به‌ چی د‌ه‌د‌ه‌یت . وتی : به‌ چه‌سپاندنی راستی قسه‌کانت ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، پێغه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) شایه‌تی خزیمه‌ی له‌ جیی شایه‌تی دوو پیاو دانا له‌وه‌ به‌ دواوه^١ .

خارجه‌ی کو‌ری زه‌ید ، له‌ باوکیه‌وه ، ده‌لێت : کاتێ که خه‌ریک بووین قورئانمان له‌ دوو تو‌وی په‌راودا ده‌نووسیه‌وه‌ ئایه‌تی‌کم له‌ بیر چوو بوو که له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) م بیستوه ، له‌لای خزیمه‌ی کو‌ری ثابت بینیمه‌وه‌ ئه‌ویش ئه‌مه‌ بوو : ﴿ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ... ﴾ سورة الأحزاب ، آیه (٢٣) .

ده‌لێت : خزیمه‌ به‌ (ذوالشهادتین) بانگ ده‌کرا و پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی ئه‌وی به‌ شایه‌تی دوو پیاو پێی د‌ه‌دا^٢ ..

زه‌یدی کو‌ری ثابت (ﷺ) هه‌یج ئایه‌تیکی جیگیر نه‌ ئه‌کرد و نه‌ئه‌نووسیه‌وه‌ به‌ بوونی دوو شایه‌تی دادپه‌روه‌ر نه‌بی‌ت ، که‌چی ئه‌م ئایه‌ته‌ی ته‌نها له‌لای (خزیمه‌ی کو‌ری ثابت (ﷺ)) بینیه‌وه‌ و جیگیریشی کرد له‌به‌ر ئه‌وه‌ی شایه‌تی ئه‌و به‌شایه‌تی دوو پیاو بوو . وه‌ خزیمه‌ له‌ تیره‌ی (ئه‌وس) بوو .. ئه‌و سی یه‌کان شانازی یان پێوه‌ ده‌کرد . هه‌ردوو تیره‌که‌ی ئه‌نصاری شانازی یان به‌ خۆیان‌وه‌ ده‌کرد ، ئه‌و سی یه‌کان ئه‌یانوت ئی‌مه‌ که‌سانیکمان هه‌یه‌ فریشته‌کان شو‌ردو‌یان‌ه‌ ئه‌ویش (حنظله‌ ی کو‌ری راهب) و که‌سانیکێ وه‌ک (سعد) مان هه‌یه‌ که‌ عه‌رشێ خودا بۆی جولا‌وه‌ و که‌سانیکمان هه‌یه‌ که‌ شایه‌تی به‌شایه‌تی دوو پیاو ده‌خوات ئه‌ویش (خزیمه‌ی کو‌ری ثابت (ﷺ)) . (ره‌زای خوا له‌سه‌ر هه‌موویان) .

^١ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه : ابوداوود له‌ (الاقصیه) دا گێڕاوه‌تیه‌وه‌ .

^٢ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه : عبدالرزاق له‌ (المنصف) (٢٠٤١٦) دا ده‌ری هێناوه ، هه‌روه‌ها بخاری)

" ۷۳ - عبدالله ی کوپری سلام (ﷺ) "

" نهو زانابه ی پیغه مبهری خوا (ﷺ) شایه تی به ههشتی بۆدا !! "

کی یه ؟ عبدالله ی کوپری سهلامی کوپری حارثه ... پیشه‌وای زانا و شایه تی بۆدراو بۆ چوونه بههشت ، ئه‌بو حارثی ئیسرائیلی هارپه‌یمانی پشتیوانانه و له هاره‌له هه‌لپژارده‌کانی (تایبه‌ته‌کانی) پیغه‌مبه‌ری خوايه (ﷺ) .
کاتی کۆچی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و هاتنی بۆ مه‌دینه ، عبدالله موسلمان بووه . ابن سعد ، ده‌للیت : له‌نه‌وه‌ی یوسفی کوپری یعقوبه (سه‌لامی خویان له‌سه‌ر بیّت) ... و یه‌کیک بوو له زانا ئاینی یه‌کانی جووله‌که .
له عبدالله ی کوپری سه‌لامه‌وه (ﷺ) ، ده‌للیت : کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاته مه‌دینه ، خه‌لکی به‌ خیرایی به‌ره‌و پرۆی ده‌هاتن منیش یه‌کیک بووم له‌و خه‌لکه و به‌ره‌و پرۆی چووم ، و هه‌رکه بینیم زانیم که دهم و چاوی هی که‌سیکی درۆزن نیه و یه‌که‌م شتیک لییه‌وه بیستم ئه‌مه بوو که فهرمووی :

" یاایها الناس ، أفشوا السلام ، و اطعموا الطعام ، و صلوا الارحام ، و صلوا باللیل و الناس نیام ، تدخلوا ائمةً بسلام " .^۱ واته : ئه‌ی خه‌لکینه ، ناشته‌وایی و سه‌لام له نیوانتاندا بلاو بکه‌نه‌وه و خواردن به یه‌کتری بده‌ن و صیله‌ی ره‌حم بگیه‌نن و کاتی خه‌لکی نووستون به‌شه‌ودا نویژ بکه‌ن ، ده‌چنه به‌هه‌شته‌وه به سه‌لامه‌تی ...

ئهو ئاخاوتنه‌ی له نیوان عبدالله و پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کرا : - له (انس ی کوپری مالک) هوه (ﷺ) ده‌للیت : عبدالله ی کوپری سلام ، ئهو کاته‌ی تازه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاتبووه مه‌دینه هات بۆلای و وتی : سی پرسیارت لی ئه‌که‌م که ته‌نها پیغه‌مبه‌ران وه‌لامه‌که‌ی ئه‌زانن :

یه‌که‌مین نیشانه‌ی قیامه‌ت چی یه ؟

یه‌که‌مین شت که ئه‌هلی به‌ههشت ده‌یخۆن چی یه ؟

له کویوه کۆریه له شیوه‌یدا ده‌چیته‌ سه‌ر باوکی یان دایکی ؟

^۱ - فهرمووده‌ی صحیح / نه‌حمه‌د و ترمزی و حاکم (۲ / ۱۳) ده‌ریان هیتاوه ده‌للیت (صحیح الاسناد) ه زه‌هه‌بیش هاورایه (سیر ۲ / ۴۱۴) په‌پاویژ .

فهرمووی : (اخیری بن جبریل آغا)

جبریل که مېک له مه و بهر هه والی نه وانه ی پېدام ....

وتی : له ناو فریشته کاندې نهو دوژمنی جووله که یه ^۱.

پیغه مبهړی خوا (ﷺ) فهرمووی :

" یه که مین نیشانه ی هه لسانی قیامت ناگریکه ، له پوژمه لاتره دمرده چیت و

خه لکی بهرو پوژناوا راپیچ دهکات و کو دهکاتهوه "

" یه که مین شتیکش نه هلی به هشت دهیخون زیاده ی جگهری نه هه نگه "

سه باره ت به لیک چوونیش نه وه نه گهر ناوی پیاو پیشکه وت ؟ منداله که له نهو

دهچیت و نه گهر هی ژنه که پیشکه وت نه و منداله که له دایکی دهچیت . وتی : شایه تی

دهدم که تو پیغه مبهړی خوا یت (ﷺ) .

پاشان وتی : نه ی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) جو له که قهومیکی بوختانچین ^۲ و

نه گهر بزائن که نیسلام کرده ته بهرنامه دست نه کهن به بوختان بو کردنم ، له بهر نه وه

که سیک بنیره لایان و هه والی میان لی پیرسه . ئویش که سیکی نارد بو لایان ،

فهرمووی : وتیان : زانای کوپی زانا و پیاوی ئاینی و کوپی پیاوی ئاینی و

تیگه یشتومانه ، وتی : نه گهر بزائن نیسلام بووه ، ئیوهش موسلمان دهن ؟ وتیان خوا

پهنای بدات له شتی وا . وتی : نه و جا عبدالله چووه دمره وه و وتی : (شایه تی نه دهم که

هیچ خودایه ک نیه جگه له (الله) و (محمد) یش پیغه مبهړی خوا یه (ﷺ) .

^۱ - خوی گه وره بهم نایه ته پیروزه رده ی داونه ته وه : ﴿ قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴾ (۹۷) مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ (۹۸) ﴿ سورة البقرة .

^۲ - واته بهو درو و دله سانه ی که هه لیده به ستن گوینگر سه رسام نه کهن .

نهوانیش وتیان : به لکو ابن سلام خراپترینمانه و کوپی خراپترینمانه و بی ناگاترین و کوپی بی ناگاترینمانه . وتی : نهی پیغمبره خوا (ﷺ) ، نه موت نهوانه قهومیکی بوختانچین ؟

" چاکه گانی "

۱ - پیشهوا احمد له (المسند) دا پیوایه تی کردوه ، دهلیت : پیغمبره خوا (ﷺ) قاپی (تریت) ی هیئا و بریکی لی خوارد و هندیکی لی هیشته وه و فرموی : (یدخل من هذا الفج رجل من اهل الجنة ، يأكل هذه النضلة) واته : له دم رگایه وه پیاویک له نه هلی به هشت دیته ژورده وه نه پاشماوه تی تریته نه خوات .

سه د دهلیت : کاتی من هاتم (عمیری کوپی ابی وقاص) ی برام خوئی ناماده نه کرد بیته لای پیغمبره خوا (ﷺ) و وتم به شکوم نه وه کی دیته ژورده وه (عمیر) بیت ، به لام ده بینم (عبدالله ی کوپی سه لام) هاته ژورده وه و تریته که ی خوارد .^۲

۲ - له قیس ی کوپی عبادده وه ، دهلیت : له مزگه وتی مه دینه بووم پیاویک هات که شوینه واری کرنوش له سمر پروی دیار بو ، خه لکه که وتیان : نه پیاوه له نه هلی به هشته ، نه و جا دو ورکات نویژی کرد که ، دریژی نه کرده وه و به کورتی نه نجامی دا و کاتی چوو ده رده شوینی که وتم تا ماله که یان و له گه لیا چومه ژورده وه و دهستم به گفتوگو کردن کرد له گه لیدا و نه وه بو که پیم ناشنا بو ، وتم : خه لکه که له مزگه وت نه یانوت که تو ودها و ودهایت (واته نه وه کی له خه لکی به هشتی) . وتی : سبحان الله ! (پاک و بی گهردی بو خوا) بو کهس نه هر له خو یه وه شتی بلی به بی نه وه ی بیزانی ، من بو ت باس نه کهم : خه ویکم بینی و بو پیغمبره خوا (ﷺ) گیرایه وه :

له خه ودها و ده نه وه کی له ناو گولستانیکی سه وز دابم و له ناو وراستیدا پاییه کی ئاسنین هه بو ، بکه کی له زه ویدا و سمره که ی له ئاسماندا بو ، وه له سمرویه وه

^۱ - فرموده ی (صحیح) ه بخاری ددری هیئاوه (۶ / ۲۶۱) .

^۲ - دانه پاله که ی (حسن) ه / احمد گیراویه تیه وه (۱ / ۱۹۶) ، هروه ها حکم (۲ / ۴۱۶) و دهلیت : صحیح الاسناد و زه هبیش ها وریه .

دەستە بەندیك (عروهيك) هەبوو ، پیم و ترا ، سەركەووە بەسەریدا منیش سەركەوتم تا گەیشتمە دەستەبەندە كە (قولفەكە) .

پیم و ترا : دەستی پیووە بگەرە ...

خەبەرەم بوویەووە و ئەبینم لەناو دەستم دایە و كە پۆژ بوویەووە ، هاتم بۆلای پیغه مبهەری خوا (ﷺ) و بۆم باس كرد ، ئەویش فەرمووی :

(اما الروضة فروضة الاسلام ، و اما العمود ، فعمود الاسلام ، و اما العروة فهي العروة الوثقى ، انت على الاسلام حتى تموت) .

فەرمووی : گۆلستانەكە ، گۆلستانی ئیسلام و پایەكەش پایەئى ئیسلام بوو ، وە دەستەبەندەكەش (عروه الوثقى) یە واتە : بە هیژترین هۆكار بوووە وە تۆ لە ناو ئیسلامدا یەتا ئەمریت . قیس دەلیت : پیاووەكە عبدالله ی كۆپى سلام بوو^١ .

" خۆ بەكەم زانیی "

لە عبدالله ی كۆپى حنظلە وە ، دەلیت :

عبدالله ی كۆپى سەلام بە ناو بازاردا پویششت و كۆلى تەختە و دار بەسەر پشتیەووە بوو ، پێى و ترا ئەمە چى یە ئەى تۆ خوا دەولەمەندى نەكردویت ؟

وتى : بۆنا ، بەلام ویستم خۆبەزلانین و لە خۆبايى بوون لە خۆمدا سەركوت كەم ، چونكە گویم لە پیغه مبهەری خوا (ﷺ) بوو ، فەرمویتى : (لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال حبة خردل من كبر)^٢ .

واتە : ئەوێ هیندەى مسقالە تۆویك لە خۆبەزلانین لە ناو دایدا هەبى ناچیتە بەهەشتەووە .

^١ - فەرموودەى صحیح : بخارى دەریهیناوە (٧ / ٩٨) ، و (مسلم) (٢٤٨٤) .

^٢ - حاكم لە (المستدرک) (٢ / ٤١٦) دەرى هیناوە و دەلیت : (صحیح) د .

" پیغمبري خوا (ﷺ) مندا له کانی خوشدهوی "

له (یوسفی کوږی عبدالله ی کوږی سلام) هوه ، دهلیت : پیغمبري خوا (ﷺ) له کوشیدا داینیشاندم و دهستی بهسرمدا هیڅاواوای لی نام (یوسف)^۱.

" خهباتی له پیاوای خوادا "

بشری کوږی شغاف ، له (عبدالله ی کوږی سلام) هوه دهگیریتهوه : که نامادهی پرگار کردنی (نهاوند) بووه . وه له (ابن سیرین) هوه ، دهلیت : هوالم پی درا که عبدالله ی کوږی سلام فهرموویهتی : نهگهر پییدا گه شتم (واته مام تا کاتی جهنگه که) و ولآخم نه بوو ، هه لمگرن هه تا له نیوان هه ردوو ریزه که دا دامنه نیان (واته له ناو جهرگی شهره که دا)^۲

" خوږیږی (ﷺ) "

له ابی بردهی کوږی ابی موسای نه شعری یهوه ، دهلیت : هاتم بو مه دینه ، ده بینم عبدالله ی کوږی سلام له (حهلقه کی یاد) دا دانیشتوو به ملکه چی یهوه بو خوا و سیمای چاکه ی لی دهباری ... وتی : براکه م تو نیستا دییت که نیمه وا هه لئه سین . منیش وتم : قهیناکا هه لسن .. نهویش هه لسا و شوینی که وتم ، وتی : تو کییت ؟ وتم : کوږی براکه تم ، من ابو بردهی کوږی ابی موسام .

نهویش ساووی لی کردم و هوالپرسی لی کردم و بریک گه نمه خوساوی دهرخوارد دام (پییدام) و پاشان وتی : نیوه گوندنشین و قهرز دده نه بازرگانه کان نهوانیش ، باره ولآخ له زه مبیله ی پر له خورما و ئالفتان پی نه دهن ، نه کهن لینی نزیک بینهوه و وهری گرن ، چونکه نهوه ناگره^۳ . له ریوایه تیکی تردا نهوه سووه .

^۱ - هیثمی دهلیت : احمد به چند نیساندیک گپراویه تیهوه و هه روه ها له پیاوانیکه وه و نیساندیان بی باوه پین . المجمع به ژماره (۱۵۸۰۷) .

^۲ - پروانه : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۴۲۲ ، ۴۲۳) .

^۳ - پیاوانی جیئ تمناهن ، الاصابه (۱۱۰ / ۶) په راویز (سیر ۲ ، ۴۲۴) .

حافظ ابن حجر ، ده‌لیت : بۆی هه‌یه ئه‌مه‌ رای عبدالله ی کۆپی سلام بی‌ت ، نه‌گینا زانایان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ هاوده‌نگن که له‌ کاتی‌کدا ئه‌وه‌ نه‌بی‌ته‌ سوو گهر به‌ مه‌رج دابنری‌ت ، به‌لام باشت‌ترین خۆپاریزی‌ش ئه‌وه‌یه که وازی لی به‌ینری‌ت^١ .

وه‌فاتی :- ذه‌بی ، په‌حمه‌تی خوای لی بی‌ت ، ده‌لیت : زانایان هاو ده‌نگن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که عبدالله ی کۆپی سلام په‌زای خوای له‌سه‌ر بی‌ت له‌ سالی (٤٣) دا وه‌فاتی کردوه‌ .

^١ - په‌رأویزی سیر اعلام النبلاء (٢ / ٤٢٤) .

" ۷۴ - حکیم ی کوږ حزام (ﷺ) "

" شاهیدین کهوا من به خشیم به خودا "

ناوی : حکیم ی کوږی حزام ی کوږی خویلیدی کوږی اسد ... نه بو خالدی
قوره ششی نه سهدی یه .

ابن منده ، ده لیت :

" حکیم له ناو جهرگه ی که عبه له دایک بووه و سهد و بیست سال ژیاوه " پوژنی
نازاد کردنی مه کهکه موسلمان بووه و موسلمانیک ی باش وه له هر دوو غه زای (حنین و
طائف) به شدار بووه . له ماقولانی قوره شش و هوشمه ندان و خانه دانه کانیاں بووه خاتوو
خه دیجه ی کچی خویلید (ﷺ) پوری بووه ، ههروه ها زییری کوږی عوام کوږه مامی
بووه .

ذهبی ده لیت :

" حکیم له گه وره پیاوانی قریش بووه ... نیشانه یه که بووه بو پشت و نه سه ب ،
وه خو پاریز و پایه به رز بووه " وه نه گهر زور پیدا گری له سویند خواردندا بگردایه ،
نه یفه رموو : " نا به و که سه ی که پوژنی به در منی له کوژران پاراست " نه و پوژه هیشتا
باوه ری نه هیئا بوو ، وه نه گهر بکوژرایه به کافری نه مرد ، به لام په حمه ت و به زه می
گه وره ی خودا پیی گه یشت .

" خوشه ویستی بو پیغه مبهری خوا (ﷺ) له پیش ئیسلامدا "

له (عراق ی کوږی مالک) هوه ، حکیم کوږی حزام وتی :

محمد (ﷺ) له جاهیلیدا خوشه ویستری که سم بوو ، به لام له پاش نه وه ی
په یامی ئیسلامی بو هات و کوچی کرد بو مه دینه ، حکیم نه وهرزه به بی باوه ری
مایه وه ، پاشان ده بیننی (جل و بهرگیکی) " ذی یه زن " ده فروشن ، چوو کړی به (۵۰)

۱ - یه کیکه له پاشاکانی یه من .

دینار تا به دیاری بیداته پیغمبره خا (ﷺ) ، ئهوه بوو هینای بو مه دینه و دای به پیغمبره خا (ﷺ) به دیاری ، به لام وهری نه گرت .

عبدالله ده لیت : وهك ئه وهی گویم لی بوو فرموی : (انا لانقل من المشركين شيئا ، ولكن ان شئت بالثمن) واته : ئیمه هیچ شتی له هاوه لگه پان قبول ناکهین ، به لام نه گه رازیت ئه وه به نرخه که ی لیت وهر نه گرم . ده لیت : منیش که زانیم به دیاری وهری ناگری به نرخه که ی پیما دا^۱ .

هموه ها (طبرانی) له ریوایه تیکدا ئه مه ی زیاد کردوه : -
ئه وجا له بهری کردوو له سهر بلنگو پیغمبره خا (ﷺ) م بینی پیوه ی بوو ، هیچ شتیکی له و جوانتر نه بوو ئه و پوژه ، پاشان دای به (اسامه) و حکیم به (اسامه) وه بینی وتی : ئه ی ئوسامه ! ئه لیتی کراسه که ی (زی یه زن) ت له بهر کردوه ؟
وتی : به لی ، سویند به خوا من له ئه و باشترم و باوکیشم له باوکی ئه و باشتره منیش چووم بو مه که و به قسه کانی ئوسامه سهرسام کردن .

" چاو تیری (قناعه) هوکاری ده ول مه ندبوونه "

حکیم ی کوپی حزام نمونه ی عیفته و قه ناعه ت و په زامه ند بوون بووه به به شی خودا . ئه مه ش ئاکامه که ی بووه هو ی کرانه وه ی دهر گای پوژی و مال و سامان به ریویدا .
له زه هری یه وه ، له سعید و عروه وه :

" پیغمبره خا (ﷺ) پوژی حنین به شیکی له غه نیمه دا به حکیم ، ئه وه بووه که می زانی بویه بو ی زیاد کرد ، وتی : ئه ی پیغمبره خا (ﷺ) ! کام به شیان که پیما دام چاکتر بوو ؟

فرموی : " الاولی " ئه وه ی یه که مجار و پاشان فرموی :

(يا حکيم ان هذا المال خضرة حلوة ، فمن اخذه بسخاوة نفس و حسن اكله بورك له فيه ، و من اخذ باستشراف نفس و سوء اكله ، لم يبارك له فيه و كان كالذي يأكل ولا يشبع)

^۱ - پیاوانی جی متمانه ن : احمد (۲ / ۴۰۲ ، ۴۰۳) ، حاکم (۲ / ۴۸۳ ، ۴۸۵) و ده لیت صحیح الاسناد و زه هه بیش هاوپایه په راویز (سیر ۳ / ۴۶) .

واتە : ئەو حکیم ، ئەم ماله جوان و شیرینه ، و هەرکەس بە دەرونیکی گوشادە وە هەریگریت و بەباشی و لە شتی چاکدا بەکاری بینی ئەوە لێی پیرۆز دەبیت ، وە هەرکەس بە دەرونیکی تەنگ (بە چاوی تیر نەبوون و بەرچاوی تەنگی) وەری بگریت و بەخرایی بە کاری بینی ، ئەو لێی موبارەکی نابێ ، وە وەک ئەو کەسە وایە کە هەر دەخوات و تیر نابیت .

حکیم وتی : ئەگەر لە تۆیش وەری گریت ؟

فەرمووی : (و منی) ئەگەر لە منیش وەری گرن .

وتی : دەو بەو کەسە تۆی بە هەق ناردوووە شەرت بێ لە دواي تۆ خیر لەکەس وەر نەگرم .

دەلیت : لە دواي ئەوە هیچ بە خشش (عطاء) و دەعوەتیکی نان خواردنی وەر نەگرت هەتا مرد . وە عمر (ﷺ) ئەیفەرموو : ئەو خواي گەورە شایەد بە بەسەر (حکیم) هەو کە من بانگی ئەکەم هەقی خۆی پی بدهم کەچی نایەوی . وە (حکیم) کە وەفاتی کرد یەکی بوو لە زۆر دەولەمەندەکانی قوریش^۱ .

"بەرچاوتیری و سەخواوەتی"

لە هشامی کوپی عرووە لە باوکیهوه :

حکیم ی کوپ حزام لە جاھیلیدا سەد بەندەي ئازاد کردوووە و باری سەد حوشتی بەخشیووە ، کاتیکیش موسلمان بووە ، ئەو بەندەي تری بەخشیووە و سەد بەندەي تریشی ئازاد کردوووە ، دەلیت : پرسیارم لە پیغەمبەری خوا (ﷺ) کرد ، وتم : ئەو پیغەمبەری خوا (ﷺ) ، نایا ئەو کارە باشانەي لە جاھلیەتدا ئەنجام داوان ئەبن بە چی ؟ (یان هیچ سودیکیان لە قیامەتدا بۆم هەیە ؟) ئەویش فەرمووی :

(اسلمت علی ماسلف لك من خیر)^۲ واتە : تۆ بە هەموو چاکەکانی پیشووتەووە موسلمان بوویت - واتە بۆت حساب ئەکری ..

^۱ - عبدالرزاق دەرەیتناو ، هەرودەها طبرانی (۳۰۷۸) .

^۲ - صحیح / زانایان هاو دەنگن لەسەری .

وه له (مصعب ی کوری ثابت) دوه ، دهلیت : سویند بهخوا پیم گه‌یشت که حکیم ی کوری حزام پوژي عه‌رفه هاتووه و سه‌د به‌نده و سه‌د سهر حوشر و سه‌د مانگا و سه‌د سهر مهریشی له‌گه‌لدا بوو فهرمووی : هه‌موویان له پیناوی خوا ده‌به‌خشم^۱ ... هه‌روه‌ها هاتووه که (دارالندوه) ی به سه‌د هه‌زار فروشتووه . (ابن الزبیر) یش پیی وتوو : گه‌وره‌ی قوره‌یش جیگای پایه‌دار و به‌نرخ قوره‌یش ده‌فروشی ؟ وتی : مه‌زنانه‌تی و گه‌وره‌یی هه‌مووی رو‌یی برازا و ته‌نها له خواترسان گه‌وره‌یی یه وه من داومه به خانوویه که به‌هه‌شت ، ئیوه شاهیدبن که‌وا نرخه‌که‌یم به‌خشیوه له پیناوی خوا^۲ دا ..

" کو‌تایی یه‌کی کامه‌ران "

حکیم (ﷺ) سالی (۵۴) وه‌فاتی کرد . له‌سه‌ره مه‌رگدا هاتنه سهری ده‌یفه‌رموو : (لا اله الا الله قد كنت اخشاك ، و انا اليوم ارجوك) واته هیچ خودایه‌ک نیه جگه له (زاتی الله) نه‌ی په‌روه‌ر دگار من نه‌وسا لی‌ت ده‌ترسام ، به‌لام ئیستا تکاکارتم ، پاشان گیانی سپارد ... په‌زای خوای له‌سه‌ر بی .

^۱ - طبرانی ده‌یه‌تیاوه (۳۰۷۵) و فهرمووده‌ی (مرسل) ه .

^۲ - (حسن) ، طبرانی به نوو ئیسناد ده‌ری هیناوی یه‌کیکیان (حسن) ه المجمع به ژماره (۹ / ۳۸۴) .

٧٥ - عبدالله ی کورپی عەمری کورپی عاص (ﷺ)

"پیشەوای عابید"

کێه ؟

پیشەوای زانای خواپەرست ، عبدالله ی کورپی عەمری کورپی عاص ... ھاوێلی پیغمبەری خوا (ﷺ) و کورپی ھاوێلی .. پیش باوکی موسلمان بوو و چەندین کردووی چاکە و باش و پیگە پایداری لە زانست و ڕەفتار دا هەیه ، زانستیکی زۆری لە پیغمبەری خوا و (ﷺ) کو کردووە ، پاش سالی حەوتی کۆچی هێجرەتی کردووە و لە هەندێ لە غەزاکاندا بەشداری کردووە .

و بە مۆلەتی پیغمبەری خوا (ﷺ) زۆر فەرموودە نووسیوە ، وە ئەم ڕەببەدانی پیغمبەری خوا (ﷺ) بە عبدالله کە فەرموودەکان بنووسیتەوه پاش ئەوە دیت کە پیشتر ئەوەی بۆ ھاوێلان پەسەند نە ئەکرد کە غەیری قورئانی لی وەرگرن و بنووسنەوه . پاشان دواي جیاوازی ھاوێلان (ﷺ) هەموو ھاوێنگ بوون لەسەر ڕەوا بوون و خوشویستنی نووسینەوه ، لەبەر ئەوەی نووسینەوه ھۆکاریکی گەرمی مانەوی زانستە . پیشەوا (ذهبی) رەحمەتی خۆی لی بیت ، دەلیت : (دیارە ڕیگری کردنی پیغمبەری خوا (ﷺ) لە نووسینی غەیری قورئان لەسەر تادا ، بۆ ئەوە بوو هەموو کوششیک لەسەر قورئان کو بکریتەوه و بە تەنها قورئان لە باقی سوونەتە پیغمبەرایەتیەکان جیا بکریتەوه و تیکەل بوون ڕوونەدات ، ئەوە بوو پاش نەمانی ئەوەی خۆپاریزی یان لی دەکرد لە ناپونی و تیکەل بوون ڕوون بوویەوه کە قورئان جیاوازی لە قەسە مەروە و لیک ناچن ، مۆلەتی ئەوەدرا کە ئەو زانستە بنوسریتەوه ، خواش باشتر دەزانین)^١ پیشەوا (ابن القيم) رەحمەتی خۆی لەسەر بیت ، دەلیت :

(بە صحیحی ھاووێ لە پیغمبەری خواوە (ﷺ) کە نەھی لە نووسین کردووە و لە دوایدا ڕیگە پیدراوە و (نسخ)ی فەرموودە نەهیکردنەکە کردووەتەوه ، ئەوەتە پیغمبەری خوا (ﷺ) لە غەزای (فەتح) دا فەرموویەتی : (اکتبوا لابی شاه) ... وە پاشان مۆلەتی عبدالله ی کورپی عەمری داوە فەرموودەکانی بنووسیتەوه ، و کاتی

^١ - ڕوانە / سیر اعلام النبلاء (٢ / ٨١) .

وہ فاتی کردوہ نوسراوہ کانی لہ لا بوہ ، و ناوی لینابوو (الصادقہ) و نگہ نہ می کردنہ کہ لہ دواتر بواہ ، نووسراوہ کانی دہ فوتاند و پیغمبر خواس (ﷺ) فرمانی بہ فوتاندنی ہموو ئہو نووسراوانہ ئہ کرد کہ لہ غیری قورئان لینہوہ و مرگیراون ، کہ واتہ جیگیر کردن و نہ فوتاندنیان بہ لگہیہ لہ سہر ئہوہی ئیجازہی نووسینی لہ دوا پیگیری لی کردنیہوہ بوہ)^۱

" چاکہ کانی "

۱ - لہ عقبہی کوپی عامرہوہ (ﷺ) : پیغمبر خواس (ﷺ) فرمویہ تی : " نعم اهل البيت ابو عبدالله و ام عبدالله و عبدالله " ^۲
واتہ : باشرین (اهل بیت) یان خانہوادہ - باوکی عبدالله و دایکی عبدالله و عبدالله یہ .

۲ - و لہ (عبدالله ی کوپی عہمری کوپی عاص) ہوہ ، دہ لیت : پوژکیان لہ گہل پیغمبر خواس (ﷺ) لہ مالیان بووم فرموی : " ہلی تدری من معنا فی البیت ؟ " واتہ : ئہزانی ئیستا کیمان لہم جیہدا لہ گہلداہ ؟
پرسیم : کی ، ئہی پیغمبر خواس (ﷺ) ؟
فرموی : جبریل ، سہلامی خواس لہ سہر بیت .
و تم : سہلام و پرحمہ تی خوات لہ سہر بی ئہی جبریل .
پیغمبر خواس (ﷺ) فرموی : " انه قد رد عليك السلام " ^۳ جبریل ، و ہلامی سہلامہ کہ تی دایہوہ ...

^۱ - تہذیب السنن (۵ / ۲۴۵) ی ابن القیم .

^۲ - پیاوانی جی متمانہن / احمد گیراویہ تیہوہ ، پروانہ / المجمع بہ ژمارہ (۱۵۹۰۲ ، ۱۵۹۰۳)

^۳ - دانہ پالہ کہی (حسن) ۵ / طہرانی گیراویہ تیہوہ ، پروانہ المجمع (۱۵۹۰۴) .

" پەرىستىشى "

لە عبداللاھى كۆپى غەمەرەھ ، دەلىت :

باۈكم ئافرىداتىكى قورەيشى بۇ مارە كىردىم ، ئەۋە بوۈ كاتى ھاتە ژوۋرەۋە بۇلام ،
دەبىنىم تاقەتتىم نىيە بىچم بەدەۋرىدا ، بەھۋى ئەۋ كۆشش و وزە زۆرەى كە لە پەرىستىشى
ۋەك نوپۇژ و پۇژوۋ بە كارى دېنىم .

پاشان غەمەرى كۆپى عاصى باۈكى ھات بۇلاى بوۈكەكەى و پەرسى :
ھاسەرەكەت چۆن دەبىنى ؟

ۋتى : باشتىن پىاۋە ، يان باشتىن ھاسەرە ، لەناۋ ئەۋ پىاۋانەدا كە بە ھىچ
جۆرى نەھاتوۋن بە دەۋرى ئافرىداتىندا و لىيان نىك نەبوۋنەتەۋە .

دەلىت : باۈكىشم ھات بۆم و لىم توۋرە بوۈ ۋتى : ئافرىداتىكى خاۋەن پلەۋ پاىيەى
قورەيشىم بۇ مارە كىردۈى تا پىشتى لى بىكەيت و سارد و سېرى لەگەلىدا ؟

دەلىت : پاشان بەرەۋ لاى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەرچوۋ بۇ سىكالا كىردىن لىم .
پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئاردى بەدوامدا و فەرموۋى :

" اتصوم النهار ؟ " بەرپۇژوۋ دەبىت ؟

ۋتم : بەلى...

فەرموۋى : شەۋنوپۇژ ئەكەيت ؟ " ۋتقوم الليل ؟ "

ۋتم : بەلى..

فەرموۋى : " ۋ لىكى اصوم و افطر ، ۋ اُصلي و انام ، ۋ امس النساء فمن رغب عن سننى

فليس منى "

ۋاتە : بەلام مىن ھەندى جار بە پۇژوۋ دەبىم ۋ ھەندى جارېش بە پۇژوۋ نابىم ، ۋە
شەۋنوپۇژېش دەكەم ۋ دەشخەۋم ، ۋە مافى خىزانەكانېشم دەدەم بەۋەى خۇمىيان لى
دوۋرنەخەمەۋە ، ھەر كەسېش لە سۈننەتى مىن لادىت ئەۋە لە مىن نىيە .

فەرموۋى : " أقرأ القرآن في كل شهر " ۋاتە : قورئان لە ھەموۋ مانگىكىدا خەتم

بىكە...

ۋتم : تواناى لە ۋمىياترم ھەيە .

فەرموۋى : " فأقرأ في كل عشرة ايام " دەى لە دە پۇژ جارېكىدا خەتمى كە .

وتم : توانای زیاتر له وهشم ههیه . فهرمووی : " فأقرأ فی کل ثلاث " دهی له ماوهی سی پوژدا خه تمی که . و پاشان فهرمووی : " صم فی کل شهر ثلاثه ایام " له ههر مانگی کدا سی پوژ به پوژوو به .

وتم : له وه زیاتریش نه توانم .

ده لیت : بهردهوام پیغه مبهری خوا (ﷺ) له گه لمداهات ، تا فهرمووی : " صم یوماً و افطر یوماً افضل الصیام ، و هو صیام اخی داوود " ^۱

پوژئی نا پوژئی به پوژوو به ، و نه وه باشتین به پوژوو بوونه و (داود) ی برایشم ههر بهو جوړه به پوژوو ده بوو .

پاشان فهرمووی :

" فإن لكل عابد شرة ، و لكل شرة فترة ، فأما الى سنة و اما الى بدعة فمن كانت فترته الى سنة فقد اهدى ، و من كانت فترته الى غير ذلك فقد هلك " ^۲

ههر عابیدی گورجو گولئی و سه رگهر می یه کی تیایه ، و ههر سه رگهر میه کیش یان خواستی کاتیکی تیایه مروژ له شی خواوه ، جا نهو ماوهیه یان بهرهو سوننه تی ده بات یان بهرهو بیدعه ، له بهر نه وه ههر که سی ماوهی و چان و سستی یه که ی بهرهو سوننه تی بهریت نه وه پینمونی کراوه ، و نه وه شی بهرهو بیدعه ی بهریت نه وه تیاچووه .

پیشه واهه بهی په حمه تی خوا ی له سه ر بیټ ، ده لیت :

... که مترین پله کانی ریگری کردن نه وه یه که قورئان له که متر له سی پوژدا خه تم بکریټ ، ههر که س نه وه بکات نه تیگه یشتوو و نه کاری پی کردووه .

خو نه گهر له ماوهی حه فته ی کدا ده وری قورئان بکاته وه و به سه ری بکاته وه و له سه ری بهردهوام بیټ نه وه کاریکی باشه ، چونکه له راستیدا ناین ئاسانه و گران نیه . سویند به خوا حه وت یه کی قورئان به سه ر بکریټه وه له کو ششی (قیام اللیل) ی کدا له گه ل پاریزگاری کردن له سوننه ته کانی پوژانه و نویژی چیشتنگا و (تحیه المسجد) له کاتی چوون بو مزگه وتدا سه رباری زیکره کانی (مآثورات) و زیکره کانی پوژانه و شه وانه و له گه ل به دوا دا چوونی زانستیکی به سوود و خو سه رگهر مکردن پییه وه به

^۱ - پیاوانی جی متمانه ن : احمد (المسند) دا (۲ / ۱۵۸) .

^۲ - صحیح / ابی عاصم گیراویه تییه وه ، وه ابن جبان صبیح که یدا برهانه : ظلال الجنه .

دلسوزی له بهر خوا ، هروڼه ها فرمان کردن به چاکه و پښمونی کردنی نه شاره‌زا و بی ناگایان و تیگه‌یاندنیان و پځ لی بوونه‌وه و سهرزهنشت کردنی (فاسق) ان و نه‌و جوړه‌شتانه ، له‌گه‌ل به جی هیڼانی فهرزه‌کاندا (نهرکه‌کاندا) به ملکه‌چی و دلنیایی و پروای پته‌وه‌وه و خوږاراستن له‌گونه‌ه گهره‌کان و زور دوعا کردن و داوای لیخو‌شبوون له‌خوا و راست بیژنی و گه‌یاندنی په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی و خو به‌که‌م زانین و دلسوزی له هه‌موو کاره‌کاندا ، نه‌مانه کارگه‌لیکی هره‌گه‌وره و مه‌زنن و له‌پله‌ی پاستر‌هوان و نه‌ولیاکانی خوایه و هه‌موو نه‌مانه‌ش داوا کراون .

و هر به‌نده‌یه‌کی خوا هه‌موو پوژیکي به خه‌تمی قورئان ته‌واو کات نه‌وه له نایینی راست و (حه‌نیف) لایداوه ، و له‌و قورئانه نه‌گه‌یشته‌وه و کاری پی نه‌کردوه که ده‌یخوینته‌وه ، وه هم پیاوه مه‌زن و عابیده به‌ریزه - عبدالله کوپی عمر (ﷺ) کاتی چوو به سالدا ده‌یفرموو : - خوژگه نه‌و دهره‌فت و مؤله‌تانه‌ی پیغمبر‌ی خوا (ﷺ) پیی دابووم و بوی خسته‌ه پروو قبولم بکرایه^۱ .

" زانستی (ﷺ) "

له ابی هریره‌وه (ﷺ) ده‌لایت : " هیچ کام له هاوه‌لانی پیغمبر‌ی خوا (ﷺ) له من شاره‌زاتر نه‌بوون له فهرموددا و هیڼده‌ی منیان له‌لایت بیجگه له (عبدالله ی کوپی عمر) ، چونکه نه‌و ده‌ینووسیه‌وه و من نه‌مدنه‌نوسیه‌وه^۲ " وه له (عمری کوپی شیبه) وه ، له باوکیه‌وه ، له باپریه‌وه - عبدالله ی کوپی عمر - (ﷺ) ، ده‌لایت : " پرسم له پیغمبر‌ی خوا (ﷺ) نه‌ی پیغمبر‌ی خوا (ﷺ) ! هر شتیکم له تووه بیست و گویم لیت بوو بینووسم ؟

فهرمووی : (نعم) به‌لی ..

و تم : له‌کاتی رهمانه‌ندی و توپه‌ییشدا ؟

^۱ - صحیح : بخاری (۴ / ۱۸۹ ، ۱۹۱) ، وه بروانه : سیر اعلام النبلاء (۳ / ۸۴) .

^۲ - صحیح : بخاری (۱ / ۱۸۴) ، له (العلم دا بابی (کتابه‌العلم) .

فهرمووی : " نعم ، فای لا اقول الا حقاً "

واته : بهلی ، چونکه هیچ کات لهههق زیاتر نالیم - لهههق لاندەم - .

" کریانی عبدالله و شیک له ئامۆزگاری "

له عبدالله ی کوپی عهمری عاصهوه ، دهلیت : یهک دلۆپ فرمسیک بریژم له ترسی خوا ، لهلام خۆشهویستره لهوهی ههزار دینار بیهخشم ^۱ .

له عبدالله ی کوپی ابی مولیکهوه له عبدالله کوپی عهمرهوه ، دهلیت : " ئهگهر تهواو شارەزا بوونایه ئەوا ئەوەندە کړنووشتان ئەبرد تا پشتتان دهشکا ، ئەوەندە هاوارتان ئەکرد تا دهنگتان دهبچرا ، کهواته بگرین ، ئهگهریش گریانتان نههات ههول بدهن خۆتان بگریهزن ^۲ .

" عبدالله (ﷺ) پهشمانه "

له یهکی له بۆنهکاندا ... عهمری کوپی عاص سکالای عبدالله ی کوپی لهلای پیغمهبری خوا (ﷺ) کرد .. ئهویش به عبدالله ی فهرموو : " أطع إياك مادام حياً " گوپرایهلی باوکت به ههتا بهزیندویی بمینیت .

پاشان پیغمهبری خوا (ﷺ) وهفاتی کردوو ... رهوپرهوهی ژیان تیپهپی و لهکاتی شهپی (صفین) دا عبدالله ی کوپی عهمر لهگهڵ باوکیدا بوو له سوپای (معاویه دا (ﷺ) .. و نامادهی شهر بوو به بی ئهوهی شمشیری بوهشیننی یان تیری بهاویژیت ... معاویهش پیی وت : جا بۆ چی هاتووی لهگهلماندا ؟

^۱ - صحیح : احمد (۲ / ۲۰۷) و ابن عبدالبر له (جامع بیان العلم) (۸۹) .

^۲ - بپوانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۳۴) .

^۳ - بپوانه صفة الصفوة (۱ / ۲۳۴) .

وتی : " لەبەر ئەوەی باوکم جارێک سکالای منی کرد لە لای پیغمبەری خوا (ﷺ) و ئەویش فەرمووی : گوێڕایەڵی باوکت بە هەتا ماوە " ئیستاش من لەگەڵتاندام ، بەلام شەپ ناکەم ^۱ .

لەگەڵ ئەوەشدا .. ئەیفەرموو " ئاخر من چیمە بە (صفین) هەو ، چیمە بە کوشتاری کوسلمانان ، خۆزگا پیش بیست سال - یان دەسال - بەر لە ئەم شەپە من بمردمایە ، بەلام سویند بەخوا نەشمشیرم وەشاندوو و نەتیرم هاویشتوو ^۲ .

" عبدالله (ﷺ) دەگری ! "

لە عیبیدی کۆری سعیدەو ، لەگەڵ عبدالله کۆری عمر دا هاتە مزگەوت ی (مسجد الحرام) و کەعبەش سوتا بوو پاش کشانەوێ سوپای (حصینی کۆری نمیر) و بەردەکانی کەعبە هەلۆمەریبوون . ئەو بوو عبدالله هەستا و دەستی بەگریان کرد و فرمیسک بەرومەتیدا ئەباری و پاشان وتی :

" ئەی خەلکینە ! سویند بە خوا ئەگەر ئەبی ھریرە هەوایی ئەوێ پێ بدانیە کە ئیو دەبنە بکوژی پیغمبەرە کەتان و سوتینەری مالی خوا ، ئەتائوت : کەس لە ئەبی ھریرە درۆزتر نیە ! ئەوا ئەو کارەتان کرد ، دە پۆل پۆل چاوەپێ توپەیی خوا بن بەسەرتاندا و دەبینن چۆن بە یەکتاندا دەدات "

" دەولەمەندی (ﷺ) "

قەیدی نیە بۆ کەسی لە خوا ترس ئەگەر دەولەمەندیش بێت ... وە ھەندی لە پیشینانمان دەیانفەرموو : (ئەگەر ھەزاران نەبوونایە بازرگانیمان نە ئەکرد یان - کاسبیم نە ئەکرد -- " پێشەوا (ذہبی) پەحمەتی خوای لەسەر بێ ، دەلیت : " " عبدالله کیشیکی زۆر لە زیری میصری لە باوکیەو بە میرات بۆ مایەو . و لە ھاوێلە زۆر

^۱ - دانەپالەکی (صحیح) / ھ / احمد له (المسند) ۲ / ۱۶۴ ، و ارئووط بە (صحیح) دایناوہ سیر (۹۲ / ۳) .

^۲ - پڕوانە : سیر اعلام النبلاء (۳ / ۹۲) .

دوله‌مهنده‌کان بوو^۱. نووسر ده‌لیت : وه ئهم دهلهمندی یه بهرهمی خه‌بته له پیناوی خوادا و بهرهمی ئهو زهوی یه نازاد کراوانه‌یه که ئیسلام پی ی هه‌لده‌سا .

" ئهمه‌کداری بو په‌یمان‌ه‌کانی له کاتی وه‌فاتیدا "

له (هارونی کوپی رباب) هوه ، ده‌لیت : " کاتی عبدالله ی کوپی عمر که‌وته سهره مهرگ ، فهرمووی : له راستیدا پیاویک هاتبووه خوازیینی کچه‌که‌م و منیش شیوه په‌یمانیکم پی دابوو که پیی بدهم ، سویند به‌خوا نامه‌وی به سی یه‌کی دوپوویی یه‌وه به خوی خوم بگه‌م ، شایه‌ت بن که من کچه‌که‌م پی دا " ^۲

" وه‌فاتی "

یحیی کوپی بکیر ، ده‌لیت : عبدالله (ﷺ) له میصر وه‌فاتی کردوه و له ماله بچوکه‌که‌یدا سپارده کراوه سالی (۶۵) ی کوچی .
ماموستا شعیب ی ئهرنه‌ئووط ده‌لیت : " ئهمه راسته ، چونکه کندی له کتیبی (الولاة) (۶۴۵) چیروکی کوشتنی (الاکدر بن حمام) ی گپراوه‌ته‌وه که مروانی کوپی هکه‌م کوشتی ، کاتی هاته میصر سالی (۶۵) ... ئه‌وته له (موسای کوپی علی کوپی رباح) هوه له باوکیه‌وه ، ده‌لیت : له‌به‌رده‌م دهرگای (مرواندا) وه‌ستا بووم کاتی (ئه‌کدر) یان هیئا .. و کوشتنی (ئه‌کدر) له نیوه‌ی دووه‌می (جمادی دووه‌می) سالی ۶۵ دا بوو ، هه‌ر ئهو پوژده‌ش بوو عبدالله ی کوپی عه‌مری کوپی عاص وه‌فاتی کرد ، و به هوی هه‌لگیرسانی نازاوه‌وه له‌لایه‌ن سه‌ربازه‌که‌نه‌وه دژی مه‌روان نه‌توانرا جه‌نازه‌که‌ی بیریتته دهره‌وه بو گوپستان ، له‌به‌ر ئه‌وه له ماله‌که‌یدا سپێردرا " ^۳ ره‌زای خوی له‌سه‌ر بی‌ت ...

به ژیا‌نی ئهم هاوه‌له به‌ریزه به‌شی یه‌که‌می کتیبه‌که‌مان ته‌واو ده‌بی که تایبه‌ت بوو به " که‌له‌ پیاوانیک له دهوری پیغمبهری خوا (ﷺ) "

^۱ - بروهانه / سیر اعلام النبلاء (۲ / ۹۰) .

^۲ - بروهانه : صفة الصفوة (۱ / ۳۳۵) .

^۳ - په‌راویزی (سیر اعلام النبلاء) (۲ / ۹۴) .

به شى دووهم

" ژبانی نافرتهانی دهوړی پیغهمبرى خوا (ﷺ) "

پیشه کی :

سوپاس و ستایش بۆ پمرومردگاری جیهانیان (الله) و دروود و سهلام له سهر
ئو کهسهی وه که رحمت نیراوه بۆ هموو جیهان ، سهرورمان (ﷺ) و بنه ماله و
یاره پاک و چاکه کانی و له سهر دیاری شوینکه وتوانی به چاکه ههتا پوڅی قیامت ...
له پاشان .. راست نیه که دوتریت نافرته له سهرتهای ئیسلامدا له سى جار زیاتر
نه چووته دهره وه ، له ناوسکی دایکيه وه بۆ دنیا و ، له مالى باوکيه وه بۆ مالى
هاوسهره که ی و له مالى هاوسهره که یه وه بۆ ناو گوږه که ی !!! به راستی ئه مه وته یه کی
هه لیه ستراره .

همروها ئه مهش راست نیه که له سهر زاری خاتوو عائیشه (ﷺ) گوايه دهر باره ی
ئافره تان فرموویه تی : " مه یلن له ژووره بهرزه کاندایشته جى بن ، و فیری نووسیان
مه که ن !!!! " به لکو راستی ئه وه یه که نافرته له ژیر سیبه ری ئه م ئایینه نه مرده ها هموو
مافه کانی خو ی و مرگرتووه و هاوبه شى ئه م نه ته وه ی کردووه له هیواو خه مه کانیشیدا ...
هر له ژیر سیبه ری ئه م ئایینه مه زنده ها ئافره تانی تی کو شهر و خوا په رست و
زانامان بینیه .. ئیسلام مافه کانی پاراستووه و ناموسی پاراستووه ، ئه وانهش بابه
کوشت چن که ئیدیعی ئه وه ئه که ن به درو که نافرته له سایه ی ئیسلامدا بالی براره و
مافی خوراره !!! له پوپه ری ئه م لاپه رانه ی داهاتوودا له گه ل ئافره تانیکی نه مر و
باومردار و چاکه خواز و زانا و خه باتکار دا ده ژین .. هر ئه مانهش خو یان راستترین
به لگه و پوونترین بوره انن له سهر گه وره یی ئه م ئایینه و نه مر ی بنه ماکانی .. به راستی
خودا هه میشه فرمانی خو ی سهر ده خات ..

سعد یوسف ابر عزیز

دانه ر

" ۱ - خدیجہ کی کچی خواہیلید (ﷺ) "

" باشتین نافرہ تانی جیہان "

دایکی نیمانداران و خانمی خانمانی ہممو جیہان لہ سہرہ می خویدا ، دایکی قاسم ، کچی خواہیلیدی کورہ ٹہسہدہ ، خانمی قورہیشی ٹہسہدی و دایکی منڈالہکانی پیغمبر می خوا (ﷺ) و یہکہمین کہسہ کہ باومری پیی ہیناو بہراستی زانی .
پیشہوا ذہبی دلئت :

چاکہکانی زورن ، یہکیکہ لہ نافرہ تہ کاملہکان .. نافرہ تیکی ژیر و پایہہرز و پاریزگاری پرزدارہ .. و لہ ٹہلی بہہشتہ .. پیغمبر می خوا (ﷺ) ہمیشہ باسی چاکہ کی خدیجہ کی دہکرد و چاکہ کی ٹہمی دہدابه سہر ہممو خیزانہکانی دیکہیدا ... ہر لہ و پرزدار می یہ کی ہہیبوو لہ لای پیغمبر می خوا (ﷺ) ٹہوہ بوو کہ پیش ٹہو ہیچ نافرہ تیکی نہ خواستبو ، و چہند منالیکی لپی بوو ، ہرگزیش ژنی بہسہردا نہ ہینا ... بہراستی خاتوو خدیجہ باشتین ہاوری و ہاودہم بوو بو پیغمبر می خوا (ﷺ) ..
و لہ مالی خوئی پی دہبہخشی و پیغمبر می خوایش (ﷺ) بازرگانی بو دہکرد .

" چاکہکانی "

۱ - لہ علی کوری ابی تالیبہوہ (ﷺ) دہفرمویت : گویم لہ پیغمبر می خوا (ﷺ) بوو دہیفہرموو : " خیر نسانہا خدیجہ بنت خویلد ، و خیر نسانہا مریم بنت عمران " ^۱ واتہ : باشتین نافرہ تانی دنیا خدیجہ کی کچی خواہیلیدہ و باشتین نافرہ تانی دنیا مریمی کچی عمران ہ .

۲ - وہ لہ ٹہنہسہوہ ، پیغمبر می خوا (ﷺ) ، دہفرموئی : " حسبک من نساء العالمین مریم بنت عمران ، و خدیجہ بنت خویلد ، و فاطمہ بنت محمد و آسیہ امراۃ فرعون " ^۲ واتہ :

^۱ - صحیح : بخاری و مسلم گنراویانہ تہوہ .

^۲ - صحیح : صحیحی سوننہ تہکانی ترمزی (۲۰۵۲) .

له ئافرهتانی جیهان ، مریمی کچی عمران و خدیجهی کچی خویلید و فاتیمهی کچی محمد و اسیای خیزانی فیرعهونت بهسه .

۳ - له ئهبو هریرهوه (رضی اللہ عنہ) فهموویهتی :

حهزهرتی جبریل (سهلامی خوای لهسهر بی) هاته لای پیغمهبری خوا (ﷺ) و فهمووی : ئهوه خدیجهیه وادیّت بۆلات و جامیکی بهدهستهوهیه که بریک پیخۆر و یان خواردنهوهی پییه ، ئهگهر هاته لات سهلامی پهروهرگار و سهلامی منی پی بگهینه و مژدهی مالیکی له بههشت پی بده که به قامیش دروست کراوه و نه ئازاری تیدا دهبینی و نه ماندویی^۱ .

" هاوسهرگیری پیروز "

گهوره پياوان و سهروکهکانی مهککه ههمیشه له ههولدا بوون خاتوو خدیجه بخوازن ، بهلام ئهو پهرتی دهکردنهوه و به هیچ کامیان پازی نهبوو ، بهلام ئهوهی ئهو دهیویست و دهیخواست له گهورهماندا پیغمهبری خوا (ﷺ) دهییینیتهوه ، لیهدا ئهوهی له ناخ و دهرنیدا ههبوو دهربارهی پیغمهبری خوا (ﷺ) ناشکرای کرد بو هاوړیکه (نفیسهی کچی منیه) . (نفیسه) ش چو بۆلای پیغمهبری خوا (ﷺ) که ئهو ئافرهته پاکه بخوانیّت (واته خاتوو خدیجه)^۲ و پیی وت : ئهی (ﷺ) ۷ پیگیری یهکت هیه بو هاوسهرگیری ؟ فهمووی : " ماییدی ما ازواج به " واته : هیچ له دهستما نیه ژنی پی بئیم : (واته مال و دارایم نیه مافی ژنهکهی پی بدهم) . وتی : ئهی ئهگهر داوای ئهوت لی نهکری و بانگیش بکرییت بۆلای جوانی و مال و شهرف و هاوشانی (کفائة) ، ئایا وهلام نادهیتهوه ؟

فهمووی : " فمن هی ؟ " دهی ئهوه کی یه ؟

وتی : خدیجه .

^۱ - صحیح / بخاری و مسلم گیراویانهتهوه .

^۲ - خاتوو خدیجه نازناوی (الطاهره) ی له ناو ئافرهتهکانی مهککهدا بی بهخسراوه (سیر اعلام النبلاء) ۲ / ۱۱۱) ئهوه بوو خاتوو خدیجه (رضی اللہ عنہا) پانزه سال له پیغمهبری خوا (ﷺ) گهورهتر بوو ئهو کاته پیغمهبری خوا (ﷺ) تهمنی بیست و پینج سال بوو .

فهرمووی : " و کیف لی بذلک ؟ " دهی چۆن ئهم کاره بکهه .

وتی : ئهمهیان دانای بۆ خۆم .

ئهویش فهرمووی : " فانا افعَل " دهی باشه ئامادهه . نهفيسه گهرايهوه بۆ لای خدیجهی پاک و ههوالی سههرکهوتنی له کارهکهیدا پێداو خیرا ههوالی پازی بوونی (ﷺ) ی پێ گهیانده سهبارته به هاوسههگری یهکه . خاتوو خدیجهش ناردی به دواي (عمری کوپی ئهسهه) ی مامیدا تاوهکو له (ﷺ) مارهي کات .. ئهوه بوو هات و پیغه مبهری خواش (ﷺ) له گههلی مالی عبدالمطلب هاتن بۆ داخوای خاتوو خدیجه ، ئهبو طالب و تاريکی له (مجلس) هکهدا دا ئهم چههند برگهیهی لی و مرده گرین : -

... دواتر ، ئهم برازایهه (محمدی کوپی عبدالله) له شههرف و چاکی و پێزداریدا هیچ پیاویکی قورهبیشتی ناگاتی .. (ﷺ) کهسیکه پێی ناشنان و کهسهکانی دهناسن .. له راستیدا ئهو رهغهبتی له خدیجهی کچی خوهیلید هیه و ئهویشت به ههمان شیوه ، وه ههرچهنده مارهیی پیتان خۆشه ئهوه لهسهه من . پاشان مامی خدیجه (عمری کوپی ئهسهه) که شیخیکی به تهمهه بوو ، به خۆشحالی یهوه پازی بوو ، وتی : " له راستیدا (ﷺ) کهسیکی ئهوهنده پێزداره رته ناکرێتهوه و ههمووان به ئاواتیهوه نهی . "

" ههلوستیک جیی رێزه "

له عایشهوه (ﷺ) دهفهرمویت :

یهکههجار سهروش (وحی) له پێی خهونی راسته قینهوه دابهزی بۆ پیغه مبهری خوا (ﷺ) ، ههر خهونیکی بدیايه ههروهک پوژی پوناك دههاته دی پاشان چۆله وانیی له لاخۆشهویست کرا و ئهوه بوو به تهنها له ئهشکهوتی (حهرا) دهمايهوه و پهههستی تیادا دهکرد و چه نه دین شهو یهک له دواي یهک تویشووی بۆ ئاماده دهکرا و لهوئ دهمايهوه بۆ پههستی ، تا له پهرهقی بۆ هاته خوارهوه له کاتی کهدا له ئهشکهوتی (حهرا) دا بوو ، فرهشتهی بهرێز (جبریل) هاته لای و پێی فهرموو : " بخوینهوه " فهرمووی : " خویندهوار نیم " ، فهرمووی : " فأخذني فغطني حتى بلغ مني الجهر ثم أرسلني ،

فقال: اقرأ، قلت: ما أنا بقاريء فأخذني فغطني الثانية حتى بلغ مني الجهد ثم أرسلني فقال: اقرأ، قلت: ما أنا بقاريء، فأخذني فغطني الثالثة حتى بلغ مني الجهد ثم أرسلني فقال: ﴿ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (١) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) ﴾ سورة العلق .

واته : ده فرموئ : گرتمی و گوشیمی تا ماندووی کردم و دواوی بهری دام و فرمووی : بخوینه ، گوتم : من خوینده وارنیم : دیسان گوشیمیه وه تا ماندووی کردم و بهری دامه وه و فرمووی : بخوینه ، وتم : خوینده واریم نیه ، بو سییه م جاریش گوشیمیه وه تا وه کو ماندووی کردم و بهری دام و فرمووی : ﴿ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (١) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) ﴾ سورة العلق .

ئه وه بوو پیغه مبر خوا (ﷺ) گه پرایه وه و هه موو گیانی هه لده لهرزی ، تا گه یشته لای خدیجه ی کچی خوه یلید و فرمووی : " زملونی ، زملونی " دامپوشن ئه و انیش دایان پووشی تا ترسه که ی نه ما پاشان به خاتوو خدیجه ی فرموو : ای خدیجه مالی ؟ " چیمه ، خدیجه ؟ " و هه و اله که ی بو گپرایه وه پاشان فرمووی : " لقد خشيت على نفسي " (به راستی ترسام شتیکم به سهر بیّت) .

خاتوو خدیجه فرمووی : نه خیر ، مژده ت لی بیّت ، سویند به خوا هه رگیز خوا تووشی به لاو نا ئومیدیت ناکات ، چونکه تو که سیکیست په یوه ندیی خزمیه تی به جی ده هینیت و سهر راست و راستگویت و تهحه مولی هه مووان ده کهیت و هاوکاری نه بووان ئه کهیت و پیزمی میوان ئه گریت هه میشه لایه نگری هه ق ده کهیت (واته ئه و کاره ی چاک و باش نه بوو بیّت ئه نجامت نه داوه) .

ئینجا خاتوو خدیجه ده ست به جی بردی بو لای (وهره قه ی کوپی نه وه قه ل) ی کوپه مامی خدیجه (ﷺ) که پیاویک بوو له سهرده می جاهلیدا بوو بووه مه سیحی (گاور) و په راوی عیبرانی ده نووسیه وه ؟ و له ئینجیل شتگه لیکی نووسیه وه و شیخیکی به ته مه ن و نا بیئا بوو .

خاتوو خدیجه وتی : ده ی کوپه مام ، گوئ له برازا کهت بگره ! مه به سستی پیغه مبر خوا بوو (ﷺ) وتی : ده ی برازا چیت بینیه وه ؟ پیغه مبر خوا (ﷺ)

١ - مانای ئایه ته که / ئه ی محمد (ﷺ) : بخوینه به ناوی ئه و په ره و ردگار ته وه که هه موو شتیکمی دروست کردوه ، ئاده میرانی له چه ند خانه یه کی هه لواسراو دروست کردوه .

ئەوێ بێنبوی بۆی باس کرد ، (وەرەقە)ش پێی وت : بەراستی ئەمە هەر ئەو خاوەنی راز و نێهێنیه یە کە خودا بۆ سەر موسا ناردیە خوارووە ...

خۆزگە منیش پشکیکم لەو ئاینە بەردەکه‌وت (ئەمام تا ئەوکاتە ی ئەو ئاینە دادەبەزیت)

خۆزگە کائەوکاتە نە ئەمردم کە هۆزەکەت دەر بەدمرت دەکەن ، پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)

پرسی : "او مخرجی هم ؟" مەگەر هۆزەکەم کاری وائەکەن؟

وتی : بەلی ! هەر پیاویک ئەم پەیامە ی تۆی هێنابی دوژمنایەتی کراوە ... ئەگەر تا ئەوکاتە بە زیندووی بمی‌نم هەتا بتوانم سەرت دەخەم پاشان زۆری نەخایاند (وەرەقە)

وەفاتی کرد و (سروش)یش بۆ ماوێهە نەهاتە خوارووە^١ .

ئای چەند گەورە یە ئەم بەخششە چاوم‌پروانکراوە و چەند مەزنە ئەو ناره‌حه‌تی و خەمانە ی لە پێناویدا تووشی پێغه‌مبه‌ری ئازیز (ﷺ) دەبێت !

هەلۆیستی خاتوو خەدیجە ی خیزانی (ﷺ) جوانترین هەلۆیستە لە ئافره‌تیک چاوم‌پروان بکری‌ت هەتا هەتایە . بەراستی کاتی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) تووشی دڵە راوکی بوو ئەم ئارامی دەکرده‌وه و کاتی ماندوو دەبوو ، دەیحەوانده‌وه و چاکەکانی وه‌یر دەهینایه‌وه و دڵنیایی دەکرده‌وه کە کەسانی چاکەکاری وه‌ک ئەو هەرگیز ناووم‌ید ناکرێن و کاتی خوای پەرورده‌گار ئاکار گەلیکی باش و خوازاوی لە کەسیکدا بەدی هێنا دیاره کە دەیه‌وێت شایسته‌ی رێزدار کردن و چاکە کردن بێت لەگەڵیدا . بەم (بۆچونە) دروستە و بەم دڵە پاکیه‌وه خاتوو خەدیجە بووه شایسته‌ی ئەوێ پەرورده‌گاری جیهان بە پۆچی ئەمین (جبریل)دا سەلامی بۆ بنیری‌ت^٢ .

" ئارامگری خدیجە "

بەراستی خاتوو خەدیجە نموونە یه‌کی جوانی ئارامگری نیشانداوه و سەرکه‌وتنی بەده‌ست هێناوه لە ئەنجامی ئەو ئارامگری یه‌ی کە هه‌یبوو لە یه‌که‌مین هه‌نگاوه‌کانی گه‌یاندنی پهیامی پێغه‌مبه‌رایه‌تیدا (ﷺ) .

^١ - صحیح : بخاری و مسلم .

^٢ - السیره / الغزالی (٩٣ - ٩٤) .

ئەو دەبوو پیغمبەری خوا (ﷺ) ھەر دڵگراڤی و خەفەتییکی بپواپە لە ئەنجامی بیستنی وشەیی ناشرین و بەدرۆ زانیڤی و ڕەت کردنەوێ لەلایەن بێ باوەڕانەو ، ئەو بوونی خاتوو خەدیجە ئەو خەمەیی لادەبەرد . حاڵی خاتوو خەدیجە لەگەڵ پیغمبەری خوا (ﷺ) بەم شیوێیە بوو کە شاعیر دەلی :

و هي لانتني عن الحق صبراً   ودفاعاً عن خاتم الانبياء

کاتی پیغمبەری خوا (ﷺ) بانگی ئیسلامی ئاشکرا کرد ، قورەیش پەيوەندی لەگەڵ بەنی ھاشم داپری و بەو جوړە قەیرانەکان سەریان کیشا و گەورە بوون لە نیوان پەيامەکەیی پیغمبەری خوا (ﷺ) و سەرکیشی بت پەرەستیدا کە لە سەرکردەکانی قورەیشدا خوێ دەبینیوە عەقل لەو کەللە خالی و پوچەیاندا تیک چوو ، و شلەژا و ھۆشیان نەما و تەنھا لەبیری دەستدریژی و ستەم و چەوساندنەوێ بێ دەسەلاتاندا بوون و دلە بەتالەکانیان لە ھەموو شتیک لەرزۆک بوو ، تەنھا لە خراپەکاری و بت پەرەستیدا نەبیئت ، بەلام موسلمانان لە ئاست ئەمانەدا وینەیی چیا خۆراگری یان کرد . دایکمان خەدیجە بەردەوام بەدوای پیغمبەری خواوە (ﷺ) بوو ، وری پێ دەدا و ھاوبەشی ھەلگرتنی ئەو ئازار و ئەشکەنجانەیی بوو کە لە ھۆزەکەییو تەوشی دەبوو ، بە دەرونیکی ئارام و خوگرەو ، بە چاوەری پاداشتی خوداوە .

تا خوای گەورە بریاری لەسەر لابردنی ئەم داپرانە تال و ستەمکارانەیی داو کۆتایی پێھینا ، کە بوو شمشیرێک لە گەردنی موسلمانە گەمارۆدراوەکاندا .

بەلی ئابلووقە کۆتایی ھات ، ئەم نافرەتە پاکەش بە ئەو پەری سەرکەوتویی بەرھەمی ئارامی چینیووە تا لەگەڵ پیغمبەری خوا (ﷺ) وەک خیزانیکی ئەمین و بەوفا ژیاڤی خوێ بەسەر بەریت^١ .

" چاکخواری ڕەسەن "

خاتوو خەدیجە نزیکەیی چارەکە سەدەیک لە پەناي پیغمبەری خوا (ﷺ) دا مایەو ، و لەو ماوێیە دا بەوفاترین و چاکترین خیزان بوو بۆ ھاوسەرکەیی وەک وتمان

^١ - نساء مبشرات بالجنة (١ / ٢٥ ، ٢٦) بەدەستکاری یەو .

هاوبهشی خوشی و ناخوشی بوو ، ههمیشه ههولئ پرمانهندی و خوشگوزهرانی نهوی ددها ، پیزنی له ههموو نهوانه نهگرت که هاوسهرهکهی خوشی دهویستن . ههر لهو بهخشندهی یانهی لیئ دهگیرنهوه ئهमे بوو .

کاتی خهلکی تووشی وشکه سالی یهکه هاتن و دواي نهوی هاوسهرگیری لهگهل پیغمبرهی خوا (ﷺ) کرد ... خاتوو (حهلیمه توسعهدیة) ی بهخیوکهری پیغمبرهی خوا (ﷺ) و شیردهی ، بهسردان هات بۆ مالیان ، کاتی گهرايهوه بهخوی و حوشتريک بۆ ناو بارکردن لهگهل چل سهرمالآتدا له مالی خدیجه (ﷺ) خواحافیزی لی کرا که له مال و سامانهکهی خاتوو خهدیجه پیئ بهخشرا بوو ^۱.

" خواحافیزی "

دواي تهواو بوون و لابردنی گهمارۆ ستهمکارانه که خاتوو خهدیجه (ﷺ) زۆری نهخایاند فهرمانی به جیهینا و پۆحه پاکهکهی بۆ ئاسمان بهرز بوویهوه بۆلای پهروهنگاری ... عروه دهلیت : خاتوو خهدیجه (ﷺ) سی سالی پیش هیجرت وهفاتی کرد و له (حهجون) به خاک سپێردا .

" ئهمهك و پیاههلدان "

وهفاتی خاتوو خهدیجه ، شوینهواری لهسهر دهرونی پیغمبرهی خوا (ﷺ) دانا ... و ههمیشه له بیریدا بوو ، وه ناوی لهسهر زاری بوو ، و ههموو نهوانهی خوشدهویست که خهدیجهیان خوشدهویست وهپیزنی لهوانه نهگرت که پیزیان له خهدیجه دهگرت . خاتوو عائیشهی دایکی ئیمانداران (ﷺ) دهلیت : جاریک پیغمبرهی خوا(ﷺ) باسی خهدیجهی کرد ، منیش تیم خوری (واته خاتوو خهدیجه) وتم : پیره ! و نهوه و نهوه ... ههرباسی ئهکهیت ، نهوا خوا لهی باشتري پی داویت ...

^۱ - ههمان سهرچاوه (۲۲ / ۱) به دهستکاری یهوه .

ئەویش فەرمووی : " ما ابدلني الله خيرا منها ، لقد امنت بي حين كفر الناس ، و أشركتني في ما لها حين حرمني الناس ، و رزقني الله و لدها ، و حرمني و لدغيرها "

فەرمووی : ئەخێر ، خودا لە خەدیجە باشتەری پێ ئەبەخشیوم ، ئەو کاتی باوەڕی بە من هینا ، خەڵکی بێ باوەڕ بوون و بەدرویان ئەخستەمەوه ، و ئەو لە کاتی کدا بەشداری پێ کردم لەمال و سامانییدا کە خەڵکی بێ بەشیان کرد بووم ، وە خودا لە ئەو مندالی پێ بەخشیم و لە غەیری ئەو مندالی پێ ئەدام " عائیشە دەلیت : منیش و تم سوێند بەخوا لەمەودا هیچ گلهییت لی ناکەم مەرچەندە باسی بکهیت ^۱ .

وە جارێک پاش وەفاتی خەدیجە ، ئافەرەتێکی بەسالاً چوو کەیهکی بوو لە هاوڕێکانی خەدیجە هات بۆلای پیغەمبەری خوا (ﷺ) ، پیغەمبەری خوا (ﷺ) زۆر بەباشی پیشوازی لی کرد و پێزی لی ناو عاباکەیی بۆراخست تا لەسەری دانیشیت و بەردەوام هەوال پرسی لی دەکرد ، خەبەری چی یە و چی دەکات و ... بەم جوۆرە .. دوایی پاش ئەوەی ئافەرەتەکە چوو دەروە عائیشە وتی : ئەم هەموو پیشوازی یە لەم پێرژنە دەکەیت ، پیغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (انما كانت تأتينا أيام زمان خديجة ، و ان حسن العهد من الامان) ^۲ .

واتە : ئەمە کەسێکە لە کاتی کدا خەدیجە لە ژياندا بوو ، سەردانی ئەکردین ، بەراستی پارێزگاری کردن لە پەیمان و هیشتنەوهی پەيوەندی باش ، لە باوەڕەوهیە . وە لە صحیحی موسلیم دا هاتوو ، لە عائیشەوه (ﷺ) ، پیغەمبەری خوا (ﷺ) ئەگەر مەرێکی سەر بېریایە دەیفەرموو : (أرسلوها الى اصدقاء خديجة) بینێرن بۆ هاوڕێکانی خەدیجە .

منیش جارێک ئەوهم لی پرسی فەرمووی : (اني لأحب خبيها) بەراستی خۆشەویستانی خەدیجەم خۆشەدەوی . ئایا چ وەفایەك هەیه بگاتە ئەم وەفایە ... ژيان چەند جوانە لە سایە ی ئیسلامدا ، بەلام زۆر کەس ئەمە نازان .

^۱ - احمد دەرمیتانی بۆ کربوو (۶ / ۱۱۷ ، ۱۱۸) (مجالد) ی تیایە کە لاواز و باقی پیاوانی فەرمودەکە پیاوانی جێ متمانەن .

^۲ - حاکم پیاوایەتی کربوو ، بەیەهقیش (الشعب) دا .

" ۲ - فاتیمہ کی کچی اسد (ﷺ) "

" پیغمبر کی خوا (ﷺ) لہ گورہ کھیدا پاکشاوہ ، و بہ چاکہ
باسی کردو وہ !! "

ہاوہ لی بہرِیز فاتیمہ کی کچی ٹہسہ دی کوپی ہشام کی کوپی عبدمناف کی ہاشمی
دایکی علی کوپی ابی طالب (ﷺ) و خہسوی خاتو (فاتیمہ) کی کچی پیغمبر کی
خوا (ﷺ) . موسلمان بووہ و یہ کی بووہ لہ کوچبرہ پیشینہ کان و یہ کہمین ہاشمیہ کہ
ہاشمی یہ کی بوو بیت .

" پارِیزگاری گردنی لہ پیغمبر کی خوا (ﷺ) "

کاتی عبدالمطلبی باپری پیغمبر کی خوا (ﷺ) ہستی بہوہ کرد کہ ٹہجہ لی
نزیک بووہ تہرہ ، ٹہ بوتالیبی کوپی راسپارد کہ (محمدی کوپی عبد اللہ) کی برازای بگریٹہ
خوی ، لہ وانہ یہ عبدالمطلب مہبہستی لہوہ بوو بیت کہ دہستی سوژ و ٹہمین لہ مالی
ٹہ بوتالیب دایہ و بہ تابیہت لہ لای (فاتیمہ) خیزانی ، بو باش سہرپرشتی گردنی
(ﷺ) . ٹہوہ بوو فاتیمہ (ﷺ) ٹہوپہری پارِیزگاری لی کرد و لہ گہل ہاوسہرہ کھیدا
(ابو تالیب) چاودیری یان لی کرد و ہمیشہ دہیبینی کہ ٹہو خواردنہی (ﷺ) لہ گہل
مندالہ کانیدا بہ شداری لہ خواردنیدا دہ کرد بہرہ کہت بوو^۱ .

لہ راستیدا ٹہم خاتوونہ چاودیری یہ کی تابیہتی (ﷺ) کی دہ کرد و جیاواز لہ
ہموو مندالہ کانی !! ٹہوہ تا لہ سیرہی (الحلبیہ ۱ / ۱۸۹) دا نووسہرہ کی باسی حالی
پیغمبر کی خوا (ﷺ) دہکات لہ مالی مامیدا و دہ لیت : (مندالہ کانی مامی پیغمبر کی
خوا (ﷺ) کہلہ خہو ہلہ دہسان پوہہ لیزکاو و سہر و پرچ ہلہ پرسکاو و چاویان
ریپوقاوی بوو ، بہ لام پیغمبر کی خوا (ﷺ) کاتی لہ خہو ہلہ دہسا دہم و چاوی
پہونہقی دہدا و چاوی پر لہ کل بوو .

^۱ - نساء مبشرات بالجنة (۱ / ۵۹) .

" وه فای پیغمه بهری خوا (ﷺ) له کاتی مردنی (فایمه) دا (ﷺ) "

له نه نه سی کوږی مالیکه وه ، ده لیت : کاتی فایمه ی کچی نه سه دی دایکی عه لی (ﷺ) وه فاتی کرد ، پیغمه بهری خوا (ﷺ) چوو ژوړه وه بولای و له لای سه ری ه وه دانیش و فهرمووی :

" رحمك الله يا امي ، كنت بعد امي تجوعين و تشبعين ، و تعرين و تكسبن و تمنعين نفسك طيبا و تطعمين ، تريدین بذلك و حه الله و الدار الاخرة "

واته : په حمه تی خوات لی بیت دایه ، له پاش دایکم تو خوت برسی ده کردو منت تیر ده کرد ، تو خوت بی بهرگ بووی ، به لام هه میشه من پوشر او بووم ، هه موو خواردنیکي داشت له خوت حه رام ده کرد و دمر خواردی منت دده ، هه موو نه مانه ش له بهر خاتر خوا و پژی دواپی .

پاشان فرهانی کرد که سی جار بشوژدریت ، نه و جا که نه و ناوه ی کافوری تیا بوو گه یشت ، پیغمه بهری خوا (ﷺ) به دهستی خو ی کردی به سه ری دا و کراسه که ی خو ی داکه ند و کرده به بهری فایمه (ﷺ) و به و (بورده) ش به سه ر شانی ه وه بوو کفنی کرد ، پاشان نوسامه ی کوږی زهید و نه بی نه یوبی نه نصاری و عومه ری کوږی خه تاب و غولامیکي بانگ کرد بو گوږ هه لکه ندن ، نه وانیش گوږه که یان هه لکه ند ، تا گه یشته گوږیچه که (اللحد) که پیغمه بهری خوا (ﷺ) خو ی هه لیکه ندو به دهستی خو ی خو له که ی لابر د و کاتی لی بو وه وه له ناویدا راکشا و فهرمووی : " الله الذي يحيي ويميت ، وهو حي لا يموت ، اغفر لامي فاطمة بنت اسد ، ولقنها محتها ، ووسع عليها مدخلها ، بحق نبيك و الانبياء الذين قبلي فانك ارحم الراحمين " .

واته : " نه ی نه و خودایه ی که دروستکراوه کان ده ژینیت و ده یان مرینیت وه خو ی هه رگیز نامریت ، له دایکم فایمه ی کچی اسد خوشبه و زمانی پاراو که بو پرسپاره کانی گوږ ، و گوږه که ی بو فراوانکه به هه قی پیغمه بهر ه که ت و نه و پیغمه بهرانه ی پی ش من هاتوون ، چونکه بهراستی تو به بهر هیترین که سی " .

١ - بورده : جلو بهر گیکي خه داره - یان پو شاکیکي خوری به ده پیچریت له خو وه بو سه رما .

پاشان چوار جار تکبیری لەسەر کرد و دواتر لەگەڵ عەباس و ئەبوبەکرى صدیق دا (ﷺ) خستیانە ناو گۆرەکهو^١.

وہ لە ئیبنو عەباسەوہ ، دەلیت :

کاتی فاتیماى دایکى على (ﷺ) وەفاتی کرد ، پیغه مبهرى خوا (ﷺ) کراسەکهى خۆى لەبەر کرد و لەگەڵیدا لەناو گۆرەکهیدا پاکشا ، وتیان : ئەى پیغه مبهرى خوا (ﷺ) پیشتر ئەمەمان لە تۆ نەدیوہ ! فەرمووی : " انہ لم یکن احد بعد ابی طالب أبری منها ، انما البستها قمیصی لتکسى من حلل الجنة و اضطجعت معها لیھون علیھا " ^٢.

واتە : لە راستیدا لە پاش ئەبى تالب هیچ کەس ھیندەى ئەم چاکەى بۆم نەبووہ وە بۆیە کراسەکهى خۆم لەبەر کرد تاوہکو لە جل و بەرگی بەھەشت بپوشى و بۆیە لەگەڵیدا لە گۆرەکهیدا پاکشام تاوہکو ناپەھەتى گۆر لەسەرى سووک بى . پەزای خوا لەسەر فاتیماى کچی ئەسەد بیت ..

^١ - ھیشمى دەلیت : طبرانى لە (الکبیردو الاوسط) گێڕاویەتیەوہ و لەناو یاندا پوحى و کوپی صلاح و ثقە ی کوپی حبان و حاکم ھەیە ، لاوازی یەکی تیا یە باقیەکیان جى متمانەن و پیاوانى (الصحيح) ن المجمع بە ژمارە (١٥٣٩٩) .

^٢ - ھیشمى دەلیت : لە (المجمع) (٢٥٧ / ٩) دا طبرانى لە (الاوسط) دا گێڕاویەتیەوہ و تیایدا سەعدانى کوپی وەلیدی السابری ھەیە کە ناماسیوہ ، جگە لەو ھەموو پیاوانى تری فەرموودە کە جى متمانەن .

" ٣ - (فاطمه) ه‌ی كچی پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) "

" نه‌وه‌ی نازاری بدات ، نازاری من ده‌دات "

فه‌رموده‌ی پیرۆز

خاتمی نافرەتانی جیهان له‌سه‌رده‌می خۆیدا و خانمیکی ناوخیزانی پێغه مبه‌رایه‌تی و لایه‌نی هه‌لبژێرراو و له‌لایه‌ن خوداوه ، (دایکی باوکی)^١ و كچی گه‌وره‌ی دراستكراوان ، پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) و دایکی هه‌ردوو (حسنین) . ماوه‌یه‌كی كه‌م پێش دابه‌زینی سروش (وحی) و پێغه مبه‌رایه‌تی له‌ دایك بووه .

علی كۆری ابی تالیب (رضی الله عنه) له‌ مانگی (ذي الحجة) یان پێش نه‌و مانگه و له‌ سالی (٢) ی كۆچیدا و دوا‌ی جه‌نگی به‌در ماره‌ی كردووه .

ئێبن عبدالبر ، ده‌لێت :

پاش جه‌نگی ئوحد گواستیه‌وه ، نووسه‌ر ده‌لێت : به‌لام ئه‌مه ناگونجی ، چونكه‌ علی هه‌روه‌ك له‌ (صحیحین) دا هاتووه ، پێش جه‌نگی به‌در و ویستویه‌تی فاتیمه بگوازیته‌وه .

پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) خوشی ده‌ویست و پێزی ده‌گرت و به‌بینینی دلخۆش ده‌بوو . چاكه‌كانی خاتوو فاتیمه زۆر زۆرن ، ئه‌و خانمیکی به‌ ئارام و دیندار و چاكه‌ خواز و پارێزكار و كه‌سێکی په‌سه‌ند كار (قانع) بووه ، و سوپاسگوزاری په‌روه‌ردگاری بوو .

وه پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) كاتی بیستی كه‌ ئه‌بالحه‌سه‌ن ده‌یه‌وی كچی ئه‌بی جه‌هلی به‌سه‌ردا بێنیت ، تو‌ره‌ بوو . فه‌رموی : " و الله لا‌تجمع بنت نبي الله و بنت عدو الله ، و انما فاطمة بضعة مني ، یربني ماراها ، و یؤذيني ما اذاها "^٢

واته : سویند به‌خوا نابێ كچی پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) و كچی دوژمنی خوا پێكه‌وه‌ كۆ بكرێنه‌وه ، فاتیمه پارچه‌یه‌كه‌ له‌ من و هه‌رشتی نیگه‌رانی بكات منیش نیگه‌ران ده‌كات ، وه هه‌رشتی نازاری بدات ، منیش نازار ده‌دات .

^١ - له‌ (اصابه) لاپه‌ره (١٣ ، ٧١) هاتووه خاتوو فاتیمه نازناوی (ام ابیها) ی لێ نرا بوو .

^٢ - صحیح : بخاری ده‌رمیانی بۆ كردووه (٧ / ٦٧ ، ٦٨) و مسلم (٢٤٤٩) .

(علی) ش (ﷺ) وازی له داخوازی یه که هیئا له بهر دلی (فاطمه) و هرگز
ژنی به سهردا نه هیئا و هروده ها له و نافرمانه ش له غزاکاندا به دیل گیران و دابه ش
ده کران به سهر جه نگا و دراندا ، له وانه شی نه هیئا یه لای خوئی ، به لام پاش وه فاتی
(فاطمه) ژنیشی هیئا و که نیزه کیشی هه بوو (ﷺ) .

" چاکه کانی "

۱ - عائیشه (ﷺ) ده فهرمویت : -

جاریک فاطمه هات بۆلای پیغمبره خا (ﷺ) ته و او هاوشیوهی پیغمبره
خا (ﷺ) پئی ده کرد ، ئه ویش هه لسا یه وه و فهرمووی : " مرحبا باینی " واته : سلاو له
کچه که م ...

۲ - له ئوم سه له مه وه (ﷺ) پیغمبره خا (ﷺ) بهرگیکی دابه سهر هه ریه که
له حه سه ن و حسین و علی و فاطمه دا و فهرمووی : " اللهم هؤلاء ، أهل بیتي و خاصتی ، اذهب
عنهم الرجس و طهرهم تطهیراً " ۱

واته : ئه ی خوا ی پهروه ردگار ... ئه مانه خانه واده ی من و خوشه یستانی من
ده سا به پاکی بیانیه ئه ره وه و ریگه مه ده پیسی توخنیان بکه ویت .
ئوم سه له مه ش فهرمووی : منیشیان له گه له ، ئه ی پیغمبره خا (ﷺ) ؟
فهرمووی " انک علی خیر " ۲ تۆیش له سهر پئی چاکه ی .

۳ - له ئه بی سه عیده وه ، ده لیت : پیغمبره خا (ﷺ) فهرمویه تی : " لا یغضنا
اهل البيت احد ، الا ادخله الله النار " ۳ واته : هه رکه س ئیمه (واته : خانه واده ی
پیغمبره یه تی) توره بکات و رقابه رییان له گه لدا بکات ، ئه وه بی گو مان خوا ده یخاته
ئاگره وه .

۱ - صحیح : ابوداود له (۵۲۱۷) ترمزی (۵۲۱۷) گێراویانه ته وه بنچینه که شی له (صحیح) دا هه یه .

۲ - صحیح به شاهده کانی وه : صحیحه کانی ترمزی (۳۰۲۸) .

۳ - صحیح به شاهیده کانی وه ، صحیحی سونه ته کانی ترمزی (۲۰۲۸) .

۴ - حاکم ده ره یانی بۆ کردوه (۲ / ۱۵۰) ده لیت ئیسناده که ی صحیح زه هه بیش چه سپاندویه تی .

٤ - له عائیشه وه (ﷺ) ده‌فرموی : هیچ که سیکم نه‌دیوه هینده‌ی فاتیمه شیوه‌ی قسه‌کردن و ئاخاوتنی له قسه‌کردن و ئاخاوتنی پیغمبهری خوا (ﷺ) بکات . وه هەر کاتی فاتیمه بهاتایه به‌ژوردا ، پیغمبهری خوا (ﷺ) له‌بهری هه‌لده‌سایه‌وه و ماچی ده‌کرد و به‌خیر هاتنی لی ده‌کرد فاتیمه‌ش به‌هه‌مان شیوه‌ی ده‌کرد بو پیغمبهری خوا (ﷺ)^١ .

" پێش‌ه‌وی ئافره‌تانی خه‌باتکار "

خه‌باتی فاتیمه (ﷺ) هەر له‌گه‌ل سهره‌تای بانگی خوادا ده‌ستی پی کرد ، له‌وکاته‌وه که باوکی به‌ریزی (ﷺ) ئازار و ئه‌شکه‌نجیه‌کی وه‌های ده‌چه‌شت که شاخه‌کان توانای هه‌لگرتنی وه‌ها نازاریکیان نه‌بوو .

" له‌یه‌کی له‌ دانیشتنه‌ بته‌رستی یه‌ به‌د‌ه‌وشتی یه‌کانی بی باوه‌راند (عه‌قه‌به‌ی کوپی معیط) گوئی له‌ چه‌ند که‌سی له‌ گه‌وج و بی می‌شکه‌کانی قوره‌یش بوو ، وتیان ، کی ئه‌م (سلا)^٢ یه‌ ده‌بات و ده‌یخاته‌ سهر پشته‌ی پیغمبهری خوا (ﷺ) له‌ کاتی ک‌رنووش بردنیدا .. !؟

ئه‌وه‌بوو عه‌قه‌به ، خوا سهر شو‌ری کات خو‌ی به‌خشی (تبرع) کرد بو ئه‌و کاره‌ نزم و ئه‌و ئاره‌زووه‌ سووکه‌یان ، وتی : من ئه‌وه‌ ئه‌که‌م ، خیرا چوو هه‌لیگرت و خسته‌ی سهر پشته‌ی پیغمبهری خوا (ﷺ) له‌ کاتی سو‌جده‌دا ... سهره‌رمان له‌ ک‌رنووشدا مایه‌وه‌ تا هه‌واله‌که‌ گه‌یشه‌ (فاتیمه) و خیرا هات پیسیه‌کانی له‌سهر پشته‌ی پیروزی لابرد و جیگا‌که‌ی شو‌رد .

هه‌روه‌ها له‌ غه‌زای ئو‌حو‌دا کاتی بینی وا ده‌م و چاوی پیغمبهری خوا (ﷺ) خوینی لی ده‌تکی .. خیرا چوو بو‌لای و باوه‌شی پیاکرد و ده‌ستی کرد به‌ سپ‌رنی

^١ - ئیسناده‌که‌ی (حسن) ه / ابو داوود و حاکم ده‌ره‌یانیان بو ک‌ربووه (٣ / ١٥٤) زه‌ه‌بیش رای له‌سه‌ریه‌تی و ده‌لالت صحیحه .

^٢ - سلا / ئه‌و پیسی یه‌ به‌ که‌ له‌گه‌ل بج‌یوو‌ی خوشتردا د‌یت‌ه‌ ده‌روه‌ وه‌ك ئه‌وه‌ل من‌دالی ئافره‌ت ، و پیسی و خو‌ین‌یکی زو‌ری پیوه‌یه .

خویننه که به دهم و چاوی پیغه مبرې خواوه (ﷺ) ، نه ویش (ﷺ) دهیغرموو : " اشد غضب الله علی قوم دمو و جه رسول الله " ۱

واته : تووړې و خه شمی خدا تونده له سمر که سانیځ دم و چاوی پیغه مبرې خوا (ﷺ) خویناوی بکه ن .. هه روه ها (فاطیمه) (ﷺ) له جهنگه کانی خه نده ق و خه یبر و نازاد کردنی مه که دا به شداری کردوه .

" کاتی باوکی به ړیزی وه فات ده کات "

له عائشې هره (ﷺ) ده فرموی : -

نیمه وه خیزانه کانی پیغه مبرې خوا (ﷺ) له لای مابوینه وه و هیچ کامان به جیمان نه ده هیشت ، فاطیمه هات و به جوړیک ړی ده کرد ده قا و ده ق وه ړیکردنی پیغه مبرې خوا (ﷺ) ، نه وه بوو کاتی پیغه مبرې خوا (ﷺ) بینی ... سلاوی لی کرد و فرموی : " سلاو له که که م "

پاشان له لای راستی خو یان لای چه پی خو ی داینیشان ، پاشان به نه ینی شتیکی دا به گو یی (فاطیمه) دا ، نه ویش دهستی به گریان کرد ، پاشتر شتیکی دیکه ی دا به گو ییدا نه مجاره پیکه نی . نه وه بوو کاتی فاطیمه (ﷺ) هه لسا ، پرسیم : پیغه مبرې خوا (ﷺ) تو ی جیا کرده وه و نه ینی خو ی لا درکاندی ، له کاتی که دا ده گریایت ، سو یندت ده دم پیم بل ی بو چی پیکه نیت و بو چی گریایت ؟ فاطیمه وتی : نه وه من نیم نه ینی پیغه مبرې خوا (ﷺ) بدرکینم پاش نه وه ی وه فاتی کرد ، دوو باره لی م پرس ی وتم : سو یندت ده دم نه گهر پی م نه لییت نه و ړو ژه بو چی گریایت و بو چی پیکه نیت ؟

نه و جا وتی : به لآم ئیستا باشه پی ت ده لیم ، له جاری یه که م دا پی می فرموی : " ان جبریل کان یعارضه بالقرآن کل سنة مرة ، و انه عارضنی العام فی هذه السنة مرتین ، و انی لا أحسب ذلك الا عند اقتراب أحلي فاتقی الله و اصبری ، فنعم السلف لك انا "

۱ - بیهقی گنډایه وه له (دلائل النبوه) دا (۲ / ۲۸۲) .

واتە : جاران جویریل سالی جاریک دەوری قورئانی پی دەکردمەوه ، بەلام ئەمسال دوو جار ئەوکارەدی کرد ، ئەمە بەوه تێدەگەم کەوا ئەجەلم نزیک بووئەتەوه .. تۆیش لە خوا ترس بەو ئارامگەرە ، چونکە من باشترین پیشینەم (سلف) بو تو .. دەلی : منیش گریام ، ئەویش کاتی منی بینی نارەحت بووم فەرمووی : " أما ترضین ان تكونی سیدة نساء العالمین ، او سیدة نساء هذه الامة ؟ "

واتە : ئایا پزازی دەبی کە ببیت بە خانمی هەموو نافرەتانی جیهان یان ببیت بە گەرەدی هەموو نافرەتانی ئەم ئوممەتە ؟
دەلیت : منیش پیکەنیم ^۱ .

کاتی پیغەمبەری خوا (ﷺ) وەفاتی کرد ، فاتیمە (ﷺ) زۆر نارەحت بوو .. دەگریا و ئەیفەرمو : ئای بابەگیان ! بەسەر جبریل دا بو وەفاتی دەگرین (یان سەرە خوشی لە جبریل دەکەین) (الی جبریل ننعاه) .. ئای بابەگیان ! وەلامی بانگی پەروردگارت دایەوه ! ئای بابەگیان ! بەهەشتی فێردەوس جیگاتە .
وہ پاش بە خاک سپاردنی پیغەمبەری ئازیز (ﷺ) ، فاتیمە (ﷺ) فەرمووی : ئەی ئەوانەیی هاودەمی پیغەمبەری خوا (ﷺ) بوون چون دلتان دی خوئی بەسەردا بکەن ^۲ .

فاتیمە (ﷺ) پاش پینج مانگ یان نزیک پینج مانگ لە دوا وەفاتی پیغەمبەری خوا (ﷺ) وەفاتی کرد لە تەمەنی (۲۵) سالییدا و زۆر کەسیش دەلێن کە (۲۹) سال زیاده ، بەلام یەکەمیان راستترە ^۳ .

ئەدەبی فاتیمە لەگەڵ هاوسەرەکیدا :

لە (الشعبی) یەرە ، دەلیت : کاتی (فاطمة) نەخۆش کەوت ، ئەبۆبەکر (ﷺ) هات و مۆلەتی هاتنە ژوورەوی وەرگرت ، علی فەرمووی : ئەی فاتیمە ئەمە (ئەبۆبەکرە) دەیهوی تبتینیت ، فاتیمەش (ﷺ) فەرمووی : پیت خوۆشە بیتە ژوورەوه ؟
(علی) ش فەرمووی : بەلی ..

^۱ - صحیح / بخاری و مسلم گیراویانەتەوه .

^۲ - صحیح / بخاری لە صحیحەکیدا دەرھێنانی بو کردووه (۸ / ۱۱۲)

^۳ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۱۲۲) .

ذهبی ، دهلیت :

فاتیمه (ﷺ) به پیتی سوننهت ههلس و كهوتی دهكرد و به پهمانهندی
هاوسهرهكهی نهبوایه مۆلهتی هاتنه ژوورهوی كهسی نهدهدا بۆ مائی میردهكهی . با
خهلیفه پێغه مبهری خوایش بیّت (ﷺ) .

نوسهر دهلیت : داخۆ ئهم ئهدهب و پهوشته ئیسلامی یه بهرزه لهم سهردهمه ماندا
له كوی یه .. كه مائی زۆریك له موسلمانان بووته پشیوی ئه خلاق و پرێز و كهرامهتی
تیادا نهماوه و ناموس پێشیل كراوه . " پهمزای خوا له سهر فاتیمه "

" ٤ - نوم عماره (ﷺ) "

" له خه باتدا دهستی پهری !!! "

نوم عماره کی ښه ؟

نوم خاتونونه بهرین و ټیځو شهړه (نسیبه کی کچی کعب) ی نه نصاری خه زره جی ښه (ﷺ) براکھی (عبدالله ی کوږی که عب مازنی ښه) که ښه کی که له وانه ی به شداری جهنگی به دریان کردوه . هره وها (عبدالرحمن) ی برای له وانه بوو که هه میسه چاو به فرمیسک بوو له ترسی په رومردگاری . نوم عماره له شهوی عهقه به دا به شدار بووه ، هره وها له نوحود و حوده بیبه و (حنین) و (یمامه) دا به شدار بووه ، ئافره ټیگی ټیځو شه بووه و له شهردا کار گه لیکي نه نجامدوه و هره وک له جیهاددا دهستی پراوه .

دکتور محمود عماره ، ده لیت :

" نهوسا ئافرهتانی موسلمان بهو شیوه ښه بوون .. نو کاته ی دنیای موسلمانان بهرو پیش ده چوو .. ئافرهت ژیری دروست و جهسته ی سهلامت و پای په سهندی هه بوو ، به لام پاش نه وانه ، نه ویه ک شوینی گرتوونه ته وه له ئافره تان که جوانکاری ښه کان دهم و چاویانی ټیگ داوه و ناو سک و گه ده ی پر کردون له کپسول و حبه ی هاورده کرا و جهسته و میښکی خوی به شتی بی بایه خ لاواز کردوه دهر نه نجامه که شی . جهسته یه کی بی هیژ ... و ژیری یه کی نه ماو که جگه له پاشماوه ی دهمارگه لیکي شله ژاو نه بی که هر گیز بهرگه ی دلپراوکی ناگری هیچی بونه ماوه ... دواتریش نه نه توانی هه لسی به په روره کردنیکی دروست بو نه وکانی ، نه نه توانی هاوسه ریکي باش بیت . "

نه فسانه ی خبات : خاتو نسیبه له گهل هاوسه رکه ی (غزه یه ی کوږی عمر) و هره و کوږه که یدا به شداری نوحود یان کردوه ، لهو شهړه دا بو ئاودان به جهنگاوهره کان چوو بوو ، کونده یه کی پی بوو دهیگیرا و له گهل نه وهدا شه ریشی ده کرد و له دوانزه لاره بریندار کرا .

١ - سیر اعلام النبلاء (٢ / ٢٧٨) .

٢ - تاملات فی السیره النبویه (١٨٠) .

پیغه مبهري خوا (ﷺ) دهیفرموو : (لمقام نسبية بنت كعب اليوم ، أي يوم أحد ، خير من مقام فلان و فلان) .

واته : جیگای نووسه یبهی کچی کعب لهه پوژدها ، واته له پوژئی ئوحوودا ، له جیگای فلان و فلان باشته . .

لهو پوژدها نووسیه (ﷺ) به توند ترین شیوه دهجهنگاو ، جلهکانی بهکه مهربوه توند کردبوو تا سیازده جار بریندار کرا .

خهمرهی کوپی سهعیدی مازنی ، باسی نهکی دهکرد که له ئوحوودا به شداری کرد بوو ، بوئی گیرابووه وه که (چاوی به ئبنو قومیئه کهوت که به شمشیر دهیدا له دهمازی ملی نووسیه (ﷺ) که ئهمه گه وره ترین برینی بوو ، یهک سالی تهواو تیماری دهکرد ، پاشان بانگهوازی پیغه مبهري خوا (ﷺ) هاواری کرد بچن بۆ لای (حمراء الاسد) هوه .

نوسه یبهش جلهکانی توند کردهوه و ههرچهندی دهکرد خوینی برینهکی نه دهگیرسایهوه ، رهزای خوای لی بیت^۱ .
ئوم عماره دهلیت :

پوژئی ئوحوود بینیم پیغه مبهري خوا (ﷺ) به تهنها ماوه و چهند کهسیکی کهم نهبی له دهوری بوون که ژماره یان له دهکس تیپهري نهئهکرد . من و کوچهکانم و هاوسهرکهه له دهرویهري ماینهوه و پارێزگاریمان لی دهکرد له کاتیکی خه لکی به شکاوی تیده په رین ، پیغه مبهري خوا (ﷺ) منی بینی که قه لغانم پی نهبوو ، کابرایه کیش له ولاره خه ریک بوو هه لدهات و قه لغانیکی به دهستهوه بوو پیی فهرموو : (ألق ترسك الى من يقاتل) .

قه لغانه کهت بده به کهسیک شهر بکات . ئه ویش قه لغانه کهی دانا و منیش هه لمگرت و بهردهوام پیغه مبهري خوا (ﷺ) م پیی دهپاراست .

ئای لهو پوژه (اصحاب الخيل)^۲ چیان پی کردین ، خو ئه گهر وهک ئیمه به پیاده شهریان بکر دایه ئهوا به یارمهتی خوا تیکمان دهشکاندن ... ئه وه بو کابرایه که به سهر

^۱ - ابن سعد (۸ / ۴۱۳) .

^۲ - ئه سپسوارهکان ، که خالدی کوپی وه لید پئیش موسلمان بوونی سه رکرده یان بوو .

ئەسپەکیەو بەرەو پووم ھات و ویستی لیم دا منیش بە قەلغانەکەم پێگیریم کرد و نەیتوانی هیچ بکات و پشتی ھەڵکرد ، عورقوب دای لە ئەسپەکەیی ... ئەویش لەسەری کەوتە خوارەو ، پیغمبەری خوا (ﷺ) ھاوای کرد : (یا ابن ام عمارە ، امک ، امک !) ئەو کۆری ئوم عمارە ، دایکت ! دایکت)

دەلیت : کۆرەکەم یارمەتی دام تا کابرام کوشت .

عبداللە ی کۆری زەیدی کۆری ئوم عمارە ، دەلیت : -

ئەو پۆژە بریندار کرام و خوینی برینەکەم نە ئەوەستایەو ، پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی برینەکەت ببەستە .

دایک ھات بۆ لام و برینەکەیی بۆ بەستم و پیغمبەری خوا (ﷺ) پراوەستا بوو فەرموی : (اغض بی ، فضارب القوم) ھەلسە کوپم ، لییان دە و بەردەوام دەیفەرموو ئەوێ تو بەرگەیی دەگریت کێ ھەیە بەرگەیی بگریت ، ئەو ئوم عەممارە!! ئوم عمارە ، دەلیت :

ئەو بوو ئەو کابرایەیی کە لە کۆرەکەمی دا بوو ھات بەرەو پوومان پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (هذا ضارب ابنك) ئەمە بوو لە کۆرەکەتی دا ..

دەلیت : منیش پێم پێ گرت و لە لاقیم دا و بەسەر و لاخەکیەو کەوتە خوارەو . پیغمبەری خوایش (ﷺ) زەرەخەنەکی کرد ، تا کاکیلەیم بینی و فەرمووی : (استقدت یا ام عمارە) ! واتە : (بەراستی تۆلەت کردووە ئیمەش دەستمان بە لیدانی کرد ھەتا گیانمان لی بێری و پیغمبەر خوایش (ﷺ) فەرمووی : (الحمد لله الذي ظفرك)^۱ . واتە : (سوپاس بۆ ئەو خوایەیی سەری خستیت) وە پیغمبەری خوا (ﷺ) سەیری برینەکەیی ئوم عمارەیی دەکرد و بە کۆرەکەیی دەفەرموو : (امک امک ! أعصب حرحها ! اللهم اجعلهم رفقا في الجنة) .

واتە : دایکت ... دایکت ! برینەکەیی بۆ ببەستە ! ئەو پەرەردگار بیانکە بە ھاوێم لە بەھەشتدا .

ئوم عماره ده‌لێت : و تم ئیتر هیچ باکم نیه له دنیا هه‌رچیم به‌سه‌ربی^١ . پاش ئه‌وه‌یش که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌فاتی کرد و به‌ره‌و په‌رحمه‌تی په‌روه‌ردگاری رو‌یشت ، ئوم عماره به‌رده‌وام بوو له تی‌کو‌شان له پینا‌وی ئاینه‌که‌یدا و به‌وه‌فا بوو بو‌ی تا دوایه‌مین هه‌ناسه‌ی .

له (محمد ی کو‌پی یه‌حیای کو‌پی حه‌ببان) وه‌ه ، ده‌لێت :

ئوم عماره له ئو‌خوددا له دوانزه لاوه بریندار کراو له پو‌ژی (یه‌مامه) دا ده‌ستی په‌ری وه‌ر له‌و پو‌ژه‌دا جگه له ده‌ستی ، له پانزه لاوه بریندار کرا ، ئه‌وه بوو به‌برینداری ها‌ته مه‌دینه ، بینرا که ئه‌بو‌به‌کر (ﷺ) له‌وکاته‌دا که پینشه‌وای مو‌س‌لمانان بوو ، سه‌ردانی ده‌کرد و هه‌و‌ال‌پرسی لی ده‌کرد^٢ .

حبی‌بی کو‌پی زه‌ید ، که مو‌سه‌یله‌مه‌ی درو‌زن له‌ت و په‌تی کرد ، کو‌پی ئوم عماره بوو . پاش گه‌شتی‌کی مو‌باره‌کی پر له به‌ره‌که‌ت کاتی ئه‌وه ها‌تبوو ئه‌م جه‌سته مان‌دوو‌ه خه‌بات‌کاره بگاته‌وه ئه‌و مه‌نزله‌ی که په‌روه‌ردگار په‌یمانی پیندا بوون .

ئه‌وه بوو فه‌رمانی خو‌ای په‌روه‌ردگاری به جی هیناو پو‌حی پاکی بو‌ ئه‌و جییه ف‌ری که په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمو‌ی : ﴿ فِي مَعْدِنِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴾ سورة القمر ، آیه (٥٥) . ده‌سا خو‌شی له خو‌ت نه‌ی ئوم عماره .. خو‌د‌اش له لاوازی و که‌م و کو‌رتی ئی‌مه خو‌ش بی‌ت ..

^١ - ابن سعد (٨ / ٤١٤) .

^٢ - ابن سعد (٨ / ٤١٦) .

" ۵ - نەسمانی کچی یەزید (ﷺ) "

" پۆژی بەرموک نۆ دانە پۆسی کوشت !! "

کی یە ؟

نەسمانی کچی یەزیدی کوپی سەکەنە ، دایکی عامر و دایکی سەلەمە ی
نەنصاری ئەشەهەلی یە . پورزای مەعازی کوپی جەبەلە و یەکیکە لەوانە ی بە یەعتیان داو
یەکیکە لە تیکۆشەرەکان ^۱ .

خاتوو نەسماء بەلگەنامە ی پەرەوانبێژی لەلایەن هاوێلە بەریزەکانەو بە دەست
هیناوە ئەو بوو ئەم خاتوونە بەرەوانبێژی و بە هیزی دەربەڕین و جوانیی وشە ناسرا
بوو هەروەها ئەوێش وای لیکرد بوو ئەم ئاکارانە ی تیدا بەدی بیّت و پی ی بناسریت
ئەو بوو کە ئەم بەریزە تیر ئاو بوو لە قورئانی پیرۆز و فەرموودەکانی پیغمبەری خوا
(ﷺ) و هەتا ئەو پەری توانای لەگەڵ قورئان و فەرموودەدا ژیاوە تاوای لیھات بە
(خطیبة النساء) ناو دەبرا ئەمەش جیگا و پلەوپایە یەکی تایبەتی لەلایەن ئافره تانی
نەنصارەو پی بەخشی بوو ^۲ .

" شاندى ئافره تان "

نەسماء (ﷺ) هات بۆلای پیغمبەری خوا (ﷺ) کە لەگەڵ هاوێلانیدا بوو پی
ی وت : دایک و باوکم بە قوربانت بن ئە ی پیغمبەری خوا (ﷺ) من نێردراوی کۆمەلیک
لە موسلمانانم کە هەمویان هەمان قسە ی من دەکەن و لەسەر رای من بیگومانین کە خودا
بۆ پیاوان و ئافره تانی ئاردوویت و ئیمەش باوەرمان پێینایت و شوینت کەوتین ،
ئیمە ی ئافره تانیش کە پەيوەست و پەردەنشینین و لە ماله کانماندا ماوینەتەرە و
جیگای ئارمەزووی پیاوانین و منداڵەکانیان بۆ هەلەدەگرین .

^۱ - سير اعلام النبلاء (۲ / ۲۹۶) .

^۲ - نساء مبشرات في الجنة (۲ / ۲۱۰ ، ۲۱۱) .

وه پیاوان به جومعه و نویژه جماعه ته کان و ناماده بوون له کوږی جه نازه و خه باتی پږی خوادا چاکه یان به سهرماندا دراهه ، وه کاتی ئه وان بۆ جیهاد ئه پوښ ، ئیمه ی نافرته تان مال و ناموسی انمان پاراستوه و مندا له کانیا نمان بۆ په رموده کردوون ... داخو ئیمه ش به شداری پاداشتی ئه وانین ، ئه ی پیغه مبره ی خوا (ﷺ) ؟ پیغه مبره ی خوا (ﷺ) پرووی کرده هاوه لانی و فهرمووی : (هل سمعتم مقالة امرأة أحسن سؤالاً عن دينها من هذه ؟)

واته : تا ئیستا وته ی هیچ نافرته تیکتان گوږی لی بووه که بهم باشی یه پرسیار له سهر دینه که ی بکات ؟

وتیان : به راستی وایه ، ئه ی پیغه مبره ی خوا (ﷺ) ، گومانمان نه ده برد که نافرته تیگ بهم شیوه دهر پرینه داوای مافی خو ی بکات .

پیغه مبره ی خوا (ﷺ) پرووی کرده ئه سماء و فهرمووی : -

" انصر في يا اسماء و اعلمی من وارك من النساء ان حسن تبعل احدا كن لزوجها و طلبها لمراضتها و اتبا عنها لموافقتها ، يعدل كل ما ذكرت للرجال "

واته : بږو ئه ی ئه سماء و به وانه ش پرابگه یه نه که تو یان نار دوه ، پینان بلی که باشی یان بۆ هاوسهره که یان و هه لدانیا ن بۆ رازی کردنی و شوین که وتنی ویست و فهرمانه کانی هاوسهره که ی ، هاوتای هه موو ئه وانه یه که بۆ پیاوان باست کرد . ئه سمائیش به دم وتنی : (لا اله الا الله) و (الله اکبر) هوه به خو شی ئه و موژده یه ی نه مبره ی خوا (ﷺ) پیی دان ، پویشته ^۱ .

وانه یه که له گوږ پرایه لی هاوسهردا :

له ئه سمائی کچی یه زیده وه ، ده لیت :

له گه ل چه ند که نیزه کیکی هاوته مه نمدا بووم ، پیغه مبره ی خوا (ﷺ) دای به لاماندا و فهرمووی : (ایاکن و کفر المتعین) .

واته : نه که ن له به خششه کان و نیعمه ته کان ناسوپاس گوزار بن و به که م سهیری که ن .

^۱ - نساء مبشرات بالجنة (۲ / ۲۱۱ ، ۲۱۲) فهرمووده که شاهیدی زوره و هیه له لای گبرانی بزار ، و به وانه الترغیب ژماره (۲۹۱۰) .

من له هه موویان ئازاتر بووم بۆ پرسیار کردن لئی ، وتم : ئه ی پيغه مېهری خوا
 (ﷺ) مېه بستت ناپازی بوون و ناشوگری له به خششه کان چی یه ؟
 فهرمووی : لعل احداکن تطول اکتها بین ابویها ، ثم یرزقها الله زوجاً ، و یرزقها منه و لداً ،
 فتغضب فتکفر فتقول : ما رأیت منك خیراً قط ^۱ .
 واته : لهوانه یه یه کیکتان ماوه یه کی زۆر به زگوردی (پره بن) له مالی باوکیدا
 بمینیتوه ، پاشتر خوا هاوسه ییکی پی بیه خشی و لهو هاوسهره مندالی پی بیه خشی ،
 که چی تووړه بیت و کوفر بکات و بلی : هرگیز خیر و چاکه م لی نه دیویت .

" ئه سماء و خه بات له پیناوی خوادا "

ئه سماء (پرهحه ته ی خوا ی له سهر بیت) له جهنگی (یرموک) دا به شداری
 کردووه و دوری بالا ی هه بووه .

ئیبنو کثیر ، ده لیت : -

" نه وه بوو له م پوژده دا ئافره تانی موسلمان هه لسان به شه پرکردن و ژماره یه کی
 زوریان له پومی یه کان کوشت و لهو موسلمانانه یان ده دا که تیک شکا بوون و وره یان
 پوخابوو ، پینان ده وتن : بۆ کو ی ئه پوړن و ئیمه بۆ ئه و بی باوه رانه به جی دیلن ... خو
 ئه وانیش هر ئه وه نده یان به س بوو که ئه و ئافره تانه سهرکو نه یان ئه کردن ، خیرا
 ده گه رانه وه بۆ ناو شه پرکه ^۲ " سه باره ت به پو لی ئه سماء ویشکی لهو شه پرده دا ، ئه و
 ئیبنو حه جهر له (الاصابه (۴ / ۲۲۹) دا ده لیت :

" ئه سماء ی کچی یه زیدی کوپی سه که ن ، ناماده ی یرموک بوو ، نو که سی له
 پوژه کان به ده سکی چه تره که ی کوشت .

هه روه ها ئیمامی زه هه بی ، ده لیت : به پایه (ستون) ی خپوه ته که ی نو دانه له
 پوژه کانی کوشت ^۳ .

^۱ - صحیح: بخاری له الادب المفرد (۱۰۴۷) ده ره تانی بۆ کردووه و احمد له (المسند) (۴ / ۳۰۷) .

^۲ - البدایه و النهایه (۷ / ۱۳) .

^۳ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۹۷)

خاتوو ئەسماء تا سەردەمی دەولەتی یەزیدی کوچی موعاویە ژیاو دواتر
گەڕایەووە بۆلای پەرەردگاری و وەفاتی کرد .
بەمەش لاپەرەیهکی سێی لە میژووی سەر بلندی ئەم خانمە پێچرایەووە ، بەلام
کارەکانی بۆ هەمیشە وەک چرا و پ.ناکی دەردرەوشیتەووە بۆ هەر کەسی پێنوونی
وەرگریت .

" ٦ - ئوم سولهیم (ﷺ) "

" مارهی یه کهی (نیسلام) بوو !! "

ناوی : الرمیصله یان (غمیصاء ی کچی ملحان ... ی ئهنصاری خهزرجی یه .
دایکی ئهنهسی کوپی مالکه (ﷺ) .
مالک ی کوپی نضری میردی مرد ، پاشان (ابوطلحه زهیدی کوپی سههلی
ئهنصاری بوو به هاوسهری و ههریه که له : ابا عمیر و عبدالله ی لی بوو .. ئوم سولهیم له
جهنگهکانی (حنین و ئوحد) بهشدار بووه و یهکیکه له باشتیرینی ئافره تان .

" مارهی یه کهی ئیسلامه !! "

له ئهنهسهوه ، دهلیت : ئه بو تهلحه داخوازی ئوم سولهیم ی کرد ، ئه ویش وتی :
نابی و ناگری شوو به کهسیکی بی باوهر (مشرک) بکه ! مهگهر نازانی ئه ی ئه با تهلحه
که خواکه تان کۆیله کهی فلان کهس دروستی ئه کات ؟ و ئه گهر ئاگری تی بهردن
ئه سووتی ؟ ئهنهس دهلیت : ئه بو تهلحه پریشته و ئه و قسانه له دایدا مایه وه ، پاشتر
هاته وه بۆلای ئوم سولهیم و پیی وت : ئه وه ی دوینی خسته بهردهستم قبولم کرد (واته :
ئاماده م موسلمان بم) . ئهنهس دهلیت : جگه له موسلمانبوونی ئه با تهلحه ئوم سولهیم
هیچ مارهییه کی تری نه بوو .^١

وه له ریوایه تیکی نه سائی دا ، له ئهنهسهوه ، دهلیت :
ئه بو تهلحه داوای ئوم سولهیمی کرد ، ئه ویش پیی وت : به خوا کهسی وه ک تو
پرته ناگریته وه ، به لام ئه وهنده هیه تو پیاویکی بی باوهریت ، منیش ئافره تیکی
موسلمانم و بۆم حه لال نیه شووت پی بکه ، مهگهر موسلمان بیت ، خو ئه گهر موسلمان
بوویت ، ئه وه مارهی من بیت و هیچی ترم لیته ناویت ، ئه ویش موسلمان بوو ،
موسلمان بوونه کهشی بووه مارهی ئوم سولهیم .

^١ - به ئیسنادیکی (صحیح) ئه ویش له (طبقات) دا به ژماره (٨ / ٤٢٦) سوچیکیشی له لای احمد و
نه سائی هیه .

ثابت ، دهلیت : هرگز گویم لی نه بووه نافرتهک مارهی یهکهی وهک مارهی نوم سولهیم ریزدار بیت که نهویش (ئیسلام) ه نهوه بوو شووی پی کرد و مندالیشی لی بوو.

" پیغمبری خوا (ﷺ) یاری له گهل مندا له کیدا دهکات !! "

له نههسی کوپی مالیکهوه : -

پیغمبری خوا (ﷺ) سهردانی نوم سولهیمی دهکرد نهویش بریک خواردنی پیشکش کرد که به دهستی خوی دروستی دهکرد بوی ...
برایهکی له خوم منالترم ههبوو که نازناوی (ابا عمیر) ی لی نرابوو ، نهوه بوو پوژیک پیغمبری خوا (ﷺ) سهردانی کردین ، فهرمووی : (مالی اری ابا عمیر خاثر النفس ؟) چیه وا نهبا عمیر بی تاقهت نهبینم ...

نوم سولهیم وتی : له راستیدا نهبا عمیر (چولهکهیکی بچووی) ههبوو که یاری له گهلدا نهکرد ئیستا مردووه ، لهبر نهوهیه بی تاقهته ، پیغمبری خوایش (ﷺ) دهستی هینا بهسهریدا و فهرمووی : (یا ابا عمیر ما فعل النغیر)^۱ واته : نهی نهبا عومهیر ، نوغیر^۲ چی لی بهسهر هاتووه ؟
وه ههر له نههسهوه ، دهلیت :

پیغمبری خوا (ﷺ) نههچوووه هیج مالیک جگه له مالی نوم سولهیم تا هوئی نهه یان لی پرسی ، فهرمووی : (إني أرحمها ، قتل أخوها معي)^۳ واته : پهحمم بوی ههیه ، براکهی له گهل مندا بوو کوژا ..

براکهشی (حهرامی کوپی میلحانه) ، نهو شههیدی که پوژی (بئر معونه) وتی : (سویند به خوی کهعبه بردمهوه) ، کاتی له دواوه لیی دراو حهربهکه له سنگیهوه هاته دهرمهوه (ﷺ) .

^۱ - نغیر : بولبول .

^۲ - ئیسنادهکی (صحیح) ه / ئیبنو سهعد دهرهینانی بۆ کربووه ، ههروهه لای بخاریش به کورتی هاتووه .

^۳ - ئیسنادهکی (صحیح) ه / بخاری و مسلم گێراویانهتهوه .

" چاکه کانی ئوم سولهیم "

له جابری کوپی عبدالله وه (ﷺ) ، دهلیت : پیغمبری خوا (ﷺ) فهرمووی :
(رأيتني دخلت الجنة ، فإذا أنا بالمريضاء امرأة أبي طلحة ، وسمعت خشقة ، فقلت : من هذا ؟ فقال : هذا بلال) ^۱.

واته : برامه ناو بههشت لهوی (رومیصا) خیزانه که ی تهبی تهلحم بینی ، وه
گویم له خشپه و جولیه که بوو ، وتم : نه وه کی یه ؟ وتی : بیلال .

" خهباتی ئوم سولهیم "

له نه نه سه وه ، دهلیت :
پوژی (حنین) ئوم سولهیم خه نجه ریکی هه لگرت ، نه بو ته لهش وتی : پروانه
نه ی پیغمبری خوا (ﷺ) ، ئوم سولهیم بهو خه نجه ره وه ، (ئوم سولهیم) یش وتی :
نه ی پیغمبری خوا (ﷺ) ، نه گهر بی باوهریک لیم نزیك بیتته وه ورگی پی هه لئه درم ^۲.

" ئارامگری یه کی جوان "

ئارامگرتن چه ؟
ئیبینولقهیم دهلیت : په وشتیکی باشه له په وشته کانی دهروون و پیگری نه کات به
هه لسان به کار گه لیکی نه خوازراو نه شیواو ، هه روهک هیژیکه له دهروندا که به هوییه وه
یاخود به بوونی کاروباره کانی دهروون چاک و دروست ده بن .
ههروه ها (ذوالنون) دهلیت : بریتیه له دورکه وتنه وه له سه ریچی یه کان و
سره وتن و هیمنی له کاتی کدا که به لاو نارمه حه تی یه کان ده گنه لوتکه و خو پیشاندان به

^۱ - ئیسناده که ی (صحیح) ه / بخاری و مسلم گێراویانه ته وه .

^۲ - ئیسناده که ی (صحیح) ه / الطبقات (۸ / ۴۲۵) .

دهوله مندی و بی نیازی ، له کاتی کدا هژاری بآلی به سهر ژیانقا کینشاوه^۱ . ئوم سولهیم له باش پیشوازیکردنی به لاؤ فهرمانی خوادا نمونه یه کی ژور جوانی نیشانداوین .
نه نه س ده لیت :

کوړیکې ئوم سولهیم که وتیوو سهره مهرگ ، و نه بو ته له ش چوو بوو بؤ مرگه وت و هه تا هاته وه کوړه که ی وه فاتی کرد بوو ، به لام ئوم سولهیم وه ک نافر دتیکې باش وتی :
هه والی پی نه دن که کوړه که ی وه فاتی کردوه .

پاشان نه بو ته له گه پرایه وه و ئوم سولهیم نانی ئیواره ی بؤ ناماده کرد و دهر خواردی دا و پاشان چوو له خیزانه که ی . دواتر له کو تای شهودا خیزانه که ی پیی وت : ئه ی نه با ته له له بیرته مالی فلان که س فلانه شتیان به خواست (استعاره)
وه رگرت و لای خو یان هیشتیانه وه ، کاتیکیش خاوه نه که ی داوای شته که ی لی کردنه وه پییان ناخوش بوو ؟ نه بو ته له ش وتی : به راستی نه وه بی ویردانی یه . نه ویش وتی :
ده ی کوړه که ت سپارده یه ک بوو (عاریه) له لایه ن خاوه ، ئیستا بردویه تیه وه ، نه بو ته له ش به بیستنی هه والی مهرگی کوړه که ی گه پرایه وه ، وتی : ﴿ إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَیْهِ رَاجِعُونَ ﴾
و ستایشی خوی کرد . که پوژ بوویه وه و چوو بؤ لای پیغمبهری خوا (ﷺ) فهرمووی :
بارک الله لکما فی لیلکما .

" خوا شه وه که تان لی پیروژگات "

نه وه بوو ئوم سولهیم سکی بوو به (عبدالله ی کوړی نه بی ته له وه) به شه ودا منداله که ی بوو ، به مندا ناردی بؤ لای پیغمبهری خوا (ﷺ) له گهل جامی خورمای (عجوه دا) که باشتین جوړی خورمایه ، که گه ی شتم خه ریک بوو پیروژبایی له (ابا عرله)
نه کرد و ناوی لی نه نا ، وتم : ئه ی پیغمبهری خوا (ﷺ) ، ئوم سولهیم نه مشه و مندالی بوو .

پیغمبهری خوا (ﷺ) به ته پایی ده می خو ی خورمایه کی جوی و خستیه ناو ده می منداله که وه و نه ویش نوشی کرد و خواردی پیغمبهری خوا (ﷺ) فهرمووی :

^۱ - عدة الصابرين و ذخيرة الشاکرين ، ابن القيم (۱۴) .

(حب الانصار التمر) واته : بهراستی ئەم ئەنصاریانە زۆریان هەز لە خورمایە .. وتم : ئەو پیغه مبهەری خوا (ﷺ) ناوی لی بنی ، فەرمووی : (ناوی عبدالله) یە ^۱ .

" باشیی ئارامگرتن "

عبایە ، دەلیت : هەر لەو منداڵە واتە (عبدالله) هەوت دانە کوپم بینی هەر هەموویان قورئانیان خەتم کرد بوو (لەبەر بوو) ^۲ .
خوا لە ئوم سولهیم رازی بیست و پاداشتی ئارامگرتنی بە بههشت و ناز و نعمەتەکانی بههشت بداتەو .

---

^۱ - نێسنادهکەی (صحیح) د / الطبقات (۸ / ۴۳۱) و بخاری (۹ / ۵۰۹) و مسلم (۲۱۴۴) .

^۲ - نێینو سەعد دەرھێنانی بۆ کردووە (۸ / ۴۱۴) ارئووط دەلیت : پیاوانی جی متمانەن (سیر ۲ / ۳۱۱) .

" ۷ - نوم حرامی کچی ملحان (ﷺ) "

" نه نصاریی شههید "

خوشکی نوم سولهیم و پوری نه نه سی کوری مالیک و خیزانی (عبادهی کوری صامت) ه. له نه نه سه وه ، ده لیت : پیغمبری خوا (ﷺ) هات بولا مان ، من و دایکم و نوم حرامی پورم له مال بووین ، فرموی : (قوموا لأصل بکم) هلسن با نویژتان بو دابهستم . نه وه بوو پیغمبری خوا (ﷺ) نویژی بو دابهستین له غیری کاته کانی نویژدا ^۱.

" شهیدی بهرئز "

نوم حرام (ﷺ) له سهردهمی خه لافهتی پیشهوا عوسماندا (ﷺ) له جهنگی (قبرص) دا شهید بووه ، موعاویهی کوری نه بو سوفیان سهرکردهی سوپاکه بووه ، نه و ساله ش پیکه وتی (۲۷) ی کوچی بوو . له (نه نه سی کوری مالیک) هوه ، ده لیت : نوم حرامی کچی ملحان بوی باسکردم که : پوژیکیان پیغمبری خوا (ﷺ) پیش نیومرؤیه که له مالیان سهرخه ویکی شکاند و که له خه وه لسا ، پیده که نی ، وتم : نه ی پیغمبری خوا (ﷺ) ده بینم پی ده که نیت .. ؟ فرموی : عرض علي ناس من امي یرکبون ظهر هذا البحر ، کالموک علی الاسرة . واته : خه لکانیکم له نوممه ته کهم نیشان درا ، به سهر دهریاوه دهرؤیشتن (یان به سهریشتی دهریاوه بوون) ههروهک چون پادشایان له سهر تهخت و عهرشن . واتم : نه ی پیغمبری خوا (ﷺ) ، داوا له پهرومردگار بکه منیش بکاته یه کی له وانه . فرموی : انت من الاولین) تو له پیشینه کانیت .

نه وه بوو عبادهی کوری صامت نوم حرامی هیئا ، و له گهل خوی دا به دهریا بردی بو غمزا و له گه پانه وه یاندا هیستریکیان لی نزیک کرده وه تا سهرکه ویته سهر پشته ، هیستره که خستی به زه ویدا و ملی شکاند (پیی به گهر دنیانا) و کوشتی . په زای خوی لی بیت ^۲.

^۱ - صحیح / مسلم له صحیحه که یدا (۶۶۰) دهرهتانی بو کر بووه .

^۲ - صحیح / بوخاری و مسلم گتیراویانه ته وه .

" ۸ - (زەینەب) " ﷺ ... دایکی نیمانداران "

"خوای پەرەردگار لەسەر و عەرشى خۆیەووە مارەى کردووە لە

پیغەمبەرى خوا" ﷺ

ئەم خانمە ، دایکی ئیمانداران ، زەینەبى كچى جەحشى كۆپى رىبابە و كچە پورى
پیغەمبەرى خوا (ﷺ) و یەكێكە لە كۆچبەرانى پیشینە . ئومەیهى كچى عبدالمطلب ی
كۆپى هاشم ، دایكیەتى ، یەكێكە لە ئافەرەتە سەلارەكان لە پروی ئایین و لە خواترسى و
بەخشندەیی و چاكە كردنەو (ﷺ) .

" ھاوسەرگیری زەینەب لەگەڵ زەیدی كۆرى حارثە دا "

كاتى ئایینی ئىسلام ھات ، یەكی لە ئامانجەكانى نەمىشتنى جیاوازی بوو لە
نیوان خەلكیدا چونكە كەس چاكتر نە لەكەس مەگەر بە لە خواترسان (تقوى) ..
ئەو بوو پیغەمبەرى خوا (ﷺ) وىستى بە كەردووە ئەمە بە جى بىنىت ئەویش
بە دانى زەینەبى كچى جەحش كە كەسى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) بوو بە خزمەتكارەكەى
خۆى زەیدی كۆرى حارثە ، تاوەكو ئەو جیاوازی بە چىنايەتى یە بى بنەمایانەى كە
ھەبوون دارمىنىت و نەیهىلىت ، ئەو بوو ئەو ھات بە زەینیدا (بیریدا) كە زەینەب لە
زەیدمارە بكات . پیغەمبەرى خوا (ﷺ) داواى زەینەبى كرد بۆ زەید ، بەلام زەینەب
چەند خەتەرە و پرسىاریكى پێكداو جیاوازی لەلا دروست بوو ، چون بتوانى پیشوازی
لەم ھاوسەرگیری یە بكات لەگەڵ خزمەتكارىكدا ، لە كاتىكدا ئەم ئافەرەتییكى خانەدانە ؟!
بە پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ی وت : ناتوانم پێى رازى بى ببێتە ھاوسەرم ، لە كاتىكدا من
كىژیكى خانم و خاتوونى قورەیشم .

پیغەمبەرى خواش (ﷺ) فەرموى : (فإني قد رضيت لك) لە راستیدا من پێى
رازیم بۆ تۆ ... ئەو بوو ھاوكات ئەم ئایەتە پیرۆزە ھاتە خوارەووە : ﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا

مُؤْمِنَةً إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا (۳۶) ﴿سورة الاحزاب﴾ .

واته : بؤ هېچ پیاو و نافر دتانی ئیماندار دروست نیه ، کاتی خوا و پیغه مبر ده که ی بریاری شتیک بدن ، نهوان سهرپشک بن له نه انجامدانی نهو کاردا ، چونکه نهو ی سهرپیچی بکات له فرمانی خوا و پیغه مبر ده که ی نهو بهراستی به ناشکرا گومړا و سهرلیشیواوه .

- ئیتر زهینه ب لیږدا نهیتوانی سهرپیچی فرمانی خوا و پیغه مبر ده که ی بکات . نهو بوو پاری بوو ، زهیدی کوپی حارثه زهواجی له گه لدا کرد ^۱ .

پاشان جیاوازی و ناکوکی دهستی پی کرد له نیوان هم دوو هاوسره دا .. و ژیان له نیوانیاندا سخت و گران بوو ... زهید دهاته لای پیغه مبر ی خوا (ﷺ) و سکا لای له سهر زهینه ب ده کرد ، نهویش (ﷺ) فرمووی : (اِمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَ اتَّقِ اللَّهَ) واته : دهست به خیزانه که ته وه بگره و له خوا بترسه ، به لام ژیان له نیوان هم دواندها بووه نهسته م . دواتر نهو نایه ته دابهزی که نه ریتی (تبني) یان پوچهل نه کرده وه . نهو بوو (جبریل) سهلامی خوی له سهر بیت ، ههوالی دابووه پیغه مبر ی خوا (ﷺ) که زهینه ب نه بیته خیزانی ، به لام پیغه مبر ی خوا (ﷺ) پیی خوش نه بوو فرمان به زهید بکات ، زهینه ب ته لاق بدات ، تا هم دواتر بیخوازی ت ، و بهمهش له ناو خه لکیدا وتی وتی نهو بلا ده بیته وه که (ﷺ) ژنی کوپه که ی خوی هیناوه ته وه ^۲ ..... نهو راده ی له قسه ی خه لک ترسانه وای کرد نهو ی خوی پهروهر دگار ههوالی پی دابوو بیشاریته وه - که نهویش ماره کردنی زهینه به له پیغه مبر ی خوا (ﷺ) ^۳ نه مه بووه هو ی نهو ی

^۱ - پیښه وای شهید (زهیدی کوپ حاربه) که پیښتر باسی ژیانیمان کردو له موته . شهید کړا .

^۲ - تبني / واته کردنی که سیک به کوپی خوی .. بهو پیښه هه رشتی کی له نیوان باوک و کوپدا هیه به سهر هم دوانه شدا جی به جی بکری ت وه که نهو ی که باوک بوی نی یه ژنی کوپه که ی خوی ماره کاته وه پاش ته لاقدانی . (وه رگړ) .

^۳ - نهو بوو خیزانی تبني کړا و حه لال نه بوو له لایان .

^۴ - به لام نهو ی که باس نه کړی ، گوايه زهید له مال نه بووه ، پیغه مبر ی خوا (ﷺ) چوه بؤ مالیان و لهو ی زهینه بی به جوانی بینویه و خوشه ویستی چووده دلیه وه و له کاتی گه پانه وه دا نه مه ی فهرمووه)

پهرومردگار موعاته به (گلهیی و سهرزنشت) ی لی بکات بهم نایه ته پیروژه : ﴿... وَتَحْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ...﴾ سورة الاحزاب ، آیه (۳۷).

واته : نهی (ﷺ) شتیک له دل و دموونی خوتدا دهشاريته وه ، که خوا دهمیهوی ناشکرای بکات ، له خه لکی دترسیت ، به لام خوا پیشتړه حسابی بو بکهیت و لی بترسیت . وه خوای گه وره به فرموده کانی ، هوئی نهووی ناشکرا کرد که زهینه ب له (ﷺ) ماره بکات ، خوای گه وره دهمرموی : ﴿... لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا﴾ سورة الاحزاب ، آیه (۳۷) .

واته : بو نهووی هیچ شهرمه زاری و دلتهنگی یهک بو ئیمانداران دروست نه بیت به هینانی هاوسهرانی به ناو کوپریان ، کاتی بیزار دهن و پیویستیان به یهکتر نامینی ، ههمیشه فرمانی خوا جینه جی کراوه .. دواي نهم نایه ته ، که زهید دووباره هاته وه بو نهووی سکا لای زهینه ب له لای پیغمبري خوا (ﷺ) بکات .. مؤلتهی دابه جیابوونه وه لی و تعلق دانی .

" زهواجی پیغمبري خوا (ﷺ) له گهل زهینه ب دا (ﷺ) "

پاش نهووی زهید ، زهینه بی ته لاقد (ﷺ) .. پیغمبري خوا (ﷺ) به فرمانی پهرومردگاری زهینه بی هینا ...
خوای پهرومردگار ، دهمرموی : ﴿... فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاهَا...﴾ سورة الاحزاب ، آیه (۳۷) واته : جا کاتیک زهید ، بیزار بوو له زهینه ب و پیویستی پی نهماو جیا بوونه وه ، ئیمه زهینه بمان له تو ماره کرد ...

نهووه بوو به دهقی قورنانی پیروژ ، خوای پهرومردگار زهینه بی له پیغمبري خوا (ﷺ) ماره کرد ، به بی سهرپرشتیار (ولی) و به بی شایهت .. زهینه بیش ههمیشه

سبحان الله العظیم ، سبحان مقلب القلوب (هند . نهووه له پستیدا پوچل و هلبستراوه یکی پیلاننگرانه به که درضمنی دین پی هلساون .. ههر درضمنی دین له م جوړه ریوايه ته جوړاو جوړانه یان دارشته و بهرگی خه یال و درویان به بهردا کردوه ، خو نه گهر پیغمبري خوا (ﷺ) پیشتربویستیایه بیخوازیت هیچ شتیک ریگری نه بوو ، چونکه که مامی بوو ، دهرباردی زهینه ب هیچ شتیک له لای شاراو نه بووه .. بگه پیره وه سهر نهم بابته تانه له پهراوده کانی ته فسیری (امام محمد ابو شهیه) (۲۲۳ / ۸ ، ۲) .

شانازی بهمهوه دهکرد ، بهسمر دایکایهنی ئیماندارانهوه و دهیفرموو : ئیوه ئههل و بنه ماله که تان ماره دیان بریون ، بهلام من خوای پهروهردگار لهسهر و عهرشی خویهوه مارهی بریم .

له ئه نه سهوه ، دهلیت : زهید هاته لای پیغمبری خوا (ﷺ) بۆ سکالا ، شهویش هر دهیفرموو : (اتق الله و امسك عليك زوجك)^۱ ئه نهس ، دهلیت : ئه گهر پیغمبری خوا (ﷺ) شتیکی شار د بایه تهوه ، ئه وه ئه مهی ئه شار دهوه ، دهلیت : زهینه ب هه میشه شانازی به سهر خیزانه کانی تری پیغمبری خوا (ﷺ) وه دهکرد ، ئه یوت : ئیوه ماله باوانتتان مارهی کردوون ، من خوای پهروهردگار لهسهر و حهوت ناسمانه وه مارهی کردووم^۲ .

بهو هاوسهرگیری یه پیروژه ، خاتوو زهینه بیش چوو لهستی دایکانی ئیمانداران ، لهوانه یشه ئه مه بهره کاتی خوای گه و ره بیته بۆ زهینه ب به هو ی فرمان بهرداری کردنی خوا و پیغمبره که ی له شوو کردنی به زهید .

" حجاب (بالاپوشی) "

یهکی له بهره کاتی زهینه ب ئه وه بوو به هو ی ئه مه وه نایه تی حجاب دابهزی !!
له ئه نه سهوه ، دهلیت :

پاش ئه وه ی پیغمبری خوا (ﷺ) زهینه بیی گواسته وه و نان و گوشت حازر کرا و منیش نیرام بۆ داو ته کردنی خه لک بۆ نان خواردن ، ئه وه بوو کۆمه ل کۆمه ل خه لک ئه هاتن نانیا ن ئه خوارد و ئه پوشتن و پاشان کۆمه لیکی تر ئه هاتن نانیا ن ئه خوارد و ئه پوشتن ، بهرده وام خه لکم داو ته ده کرد تاوا ی لی هات کهس نه ما بانگی بکه م .

وتم : ئه ی پیغمبری خوا (ﷺ) ، کهسی نابینه وه بانگی که م ، فهرمووی : (فأرفعوا طعامکم) واته : کهواته نانه که تان هه لگرن و کو ی که نه وه . سی کۆمه ل له

^۱ - له خوا بترسه و ددست به خیزانه که ته وه بگره .

^۲ - صحیح / بخاری دهره ی تانی بۆ کردووه (۱۳ / ۲۴۷ ، ۲۴۸) له (التوحید) دا .

خه‌لکه‌که له ماله‌وه مانه‌وه و گفتوگۆیان نه‌کرد ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) چوو بو لای خاتوو عایشه سه‌لامی کرد و فهرمووی : (السلام علیکم أهل البيت و رحمة الله) .

عایشه (ﷺ) فهرمووی : سه‌لام و په‌حمه‌تی خوا له توش بیټ ، خیزانه‌که‌ت چۆن هه‌لده‌سنگینیت (یان چۆنه) خوا لیتی موباره‌ک کات ؟

به‌وجۆره و به‌په‌زده‌وه سه‌ری له هه‌ریه‌که له خیزانه‌کانی ده‌دا و سلّوی لی ده‌کردن و نه‌وانیش هه‌روه‌ک عایشه (ﷺ) هه‌والپرسی یان ده‌کرد .. پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گه‌پایه‌وه ، بینی سی کۆمه‌له‌که هه‌ر له ماله‌که‌یدان و خه‌ریکی قسه‌کردن ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ش زۆر به‌شه‌رم بوو ، هیچی نه‌وت و چوو ده‌روه و پویشت بو ژووره‌که‌ی عایشه ، ئیتر نازانم عایشه بوو هه‌والی پی دا یان کی که خه‌لکه‌که چوونه‌ته ده‌روه ئیتر گه‌پایه‌وه و قاچیکی خسته ئه‌و دیو ده‌رگا که و قاچه‌که‌ی تری له ده‌روه بوو هه‌ر په‌رده‌که‌ی هه‌لدايه‌وه ، نایه‌تی (بالاپۆش) ی بو هاته‌ خواره‌وه ^۱ .

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَاطِرٍ إِنَّمَا وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْصَبُوا وَلَا مُسْتَأْسِنِينَ لَحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكَ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِحُوا زُجَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴾ سورة الاحزاب ، آیه (۵۳) .

واته : ئه‌ی ئه‌و که‌سه‌نهی باوه‌رتان هی‌ناوه ، مه‌چن بو سه‌ردانی ماله‌کانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) مه‌گه‌ر مۆله‌تتان بدريت و مۆله‌ت بخوازن ، نه‌گه‌ر مۆله‌ت دران بو ناخواردنیك چاوه‌پیی پیغه‌یشتنی مه‌که‌ن نه‌گه‌ر پینه‌گه‌یشتبوو ، به‌لام کاتی بانگه‌ران ، ئه‌وه بچه‌ چووره‌وه ، جا کاتی نانتان خوارد بلّوه‌ی لی بکه‌ن و خۆتان به‌گفتوگۆه سه‌رگه‌رم مه‌که‌ن ، چونکه به‌پراستی ئه‌و کاره‌تان پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئازار ده‌دات ئه‌ویش شه‌رمقان لی ده‌کات (داوی چوونه ده‌روه‌تان لی ناکات) ، خوایش شه‌رم له راگه‌یانندی هه‌ق و په‌وا ناکات ، کاتیکیش داوی که‌ل و په‌لیکتان له خیزانه‌کانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) کرد ، له پشتی په‌رده‌وه داویان لی بکه‌ن ، ئاوا چاکتر و پاکتره بو دلی ئیوه و نه‌وانیش بیگومان هیچکات بۆتان نیه ئازار و دله‌نگی بو پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) پیش

^۱ - صحیح / بخاری ته‌فسیری سوورده‌تی (الاحزاب) دا گنپاویه‌تیوه (۶ / ۱۶۹) .

بئین ، هەرگیز بۆتان نیه هاوسهرانی دواى خۆى به هیچ جوړى ماره بکهن ، چونکه بى گومان نهو کارهتان لای خوا زور گه ورهیه (زور نابه جینه) ...

ئایه ته که چەند ئادابیك سەبارەت بە چوونە ناو مالى خەلك له خو دەرگرت ، كه پيشتر جاهيليهت ئەمەى نەدەزانى ، خەلكى به بى مؤلەت ئەچونە مالى خەلكى ، هەندىكيان كاتى خاوەنمال خواردنى بەسەر ناگرموه بوو ، دائەنيشتن تا ئەو خوانەى پى ئەگەيشت و دواتر به بى خۆلك دائەنيشتن بۆ نانخواردن ، هەندىكيشيان دواى نان خواردنیش ئەمانەوه ، جا بانگ كرا بان يان به زور خويان سەپاند بى و دەستيان ئەكرد به قسە كردن و شەو كهيفى به بى ئەوهى هەست بەوه بكات بوو ته هوى هەراسان كردنى بەرامبەرەكەى .

ئەوه بوو ئەم ئايە ته هاته خوارەوه تا خەلكى فیرى ئەوه بكات به بى مؤلەت نەچنە مالهكانى پیغمبرى خوا (ﷺ) وه . ئەگەر بانگهيشت کران بۆ خواردن با بچنە چوورەوه ، خو ئەگەر بانگنه کران ، نەچنە ژوورەوه بۆ چاوهرى كردنى پیگەيشتنى خواردنه که ، دواتریش دواى نان خواردن خواحافیزى بکهن و ئەمینهوه بۆ پوچوون له قسەکردن و شەو كهيفيدا .

له راستیدا موسلمانان له پوژگارى ئەمڕۆماندا زور پيوستمان بەم ئادابه هیه که زۆربەى خەلكى پشتگووييان خستوه ، زور لهوانەى بانگهيشت ئەکرین (داوت ئەکرین) دواى نانخواردن ئەمینهوه ، بەلكو لەسەر نانخواردنه که دەست ئەکهن به قسەکردن و درێژەى پى ئەدەن ، خاوەنماليش که شتيكى له ئادابى ئىسلامى تىدايه و پاريزگارى لى ئەکات ، شەرم دەکات ، و لەراستيشدا نارهحەت دەبن و کات دەژميرن ، ميوانهکانيش بهبى هەست و شعور له ناو قسەکردنى خوياندا پوچوون .. له ئادابى ئىسلاميدا هەميشه بۆ هەموو حالەتيك ريگاو چارەسەريک هەيه ، گەر دەستبگرين بهو پەرۆمردە نيلاهى يە راستهوه . پاشان ئايەتى بالاپوشى له نيوان خيزانهكانى پیغمبرى خوا (ﷺ) و پياواندا برياردرا : ﴿ ... وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ... ﴾ سورة الأحزاب ، آية (۵۳) .

وه پەرۆمردگار دەريخست که ئەم بالاپوشى يە خاوينتره بۆ دلى هەمووان ﴿ ... ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ ... ﴾ سورة الأحزاب ، آية (۵۳) .

ئیدی کهس غهیری ئەمە نه لیت کهس نه لیت تیکه لاوی و لابردنی بهر به ستهکان و ریگه دان و ناسانکاری له قسه کردن و یه کبینین و دانیشتن و به شداری کردنی ههردوو په گهز پیکهوه پاکتره بۆ دلهکان و پاکیزه تره بۆ ویزدان و یارمه تیده تره بۆ نه هیشتنی ناره زووه شاراوه کانیان ، له وهی که ههردوو په گهز په روهرده بکریت و ههست و په فتاریان ناسک بکریتهوه ... تاکۆتایی هه موو ئەو قسه و قسه لۆکانه ی تر که مروقه لاواز و نه فامه کان ده یکه ن .

ئیتیر کهس له م جوړه قسانه نه کات ، چونکه خوای گه وره ده فهرمویت : ﴿... وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ...﴾ سورة الأحزاب ، آیه (۵۳) .

وه ئەم واقیعه بینراوه ی که ههیه ، راستی فهرمووده ی خوا و دروی ئەوانه نیشان ئەدات که بانگه شه ی غهیری ئەوه ده که ن که خوا فهرمانی پی کردوو ، ههروهک ئەزموونه نیشان دراوه کانی پۆزگاری ئەمپۆمان له سه رانسهری جیهاندا راستی ئەمە ده سلمینن که ده یلین ، به تایبه تی ئەو ولاتانه ی که راده ی تیکه لاوی نازاد له ناویاندا گه یشتوو ته ئەوپه ری ، دیارترین به لگه یه که ئیتیر قسه ی تیا نا کری (وه ئەمهریکا یه که مینی ئەو ولاتانه یه که تیکه لاوی تیایدا نا شیرنترین دهر ئەنجامی لی که وتوته وه)^۱ .

" لیبورده یی و به خشنده یی خاتوو زهینه ب (ﷺ) "

له عایشه وه ، ده فهرموو:

پیغه مبه ری خوا (ﷺ) به ئیمه ی (خیزانه کانی) فهرموو : يتبعني اطول لكن يداً واته : ئەوه تان که درێژترین دهستی ههیه ، شوین من ده که ویت ..

ئیمه ش کاتی کۆ ئەبووینه وه ده ستمان درێژ ئەکرد له پال دیواره که وه تا بزانی کامان دهستی له ئەوی تر درێژتره !! هه موو جارێ ئەمه مان دووباره ئەکرده وه ، تاوه کو زهینه ب (ﷺ) وه فاتی کرد ، ئەو په حمه تی خوای لی بیت نافرته یکی کورت بوو ، و له ئیمه بهر زتر نه بوو ، ئەوسا زانیمان پیغه مبه ری خوا (ﷺ) مه بهستی به خشین و

^۱ - في ظلال القرآن (۵ - ۲۸۷۷ ، ۲۸۷۸) به ده ستنکاریه وه .

له سالی (۲۰) دا گه پرایه وه بۆلای په نای په روهردگاری .. و عومهر (ﷺ) نویت
ی له سهر کرد .

پیش نه وهی کو تایی به نووسین بینین له سهر ژیانای نه م خانمه به پیزه ، نه و
وتهیهی خاتوو عائیشه دهنووسین که فرموویه تی هیچ نافر دتیکم نه دیبوو هیندهی
زهینه ب به دین بیت ، له همووان زیاتر ته قوای خوای نه کرد و له همووان راستگوتر و
زیاتر مصله ی خزمایه تی به جی نه هیئا و له همووان به خشنده تر و خیر و مه ندر بوو
۱ . په زای خوای له سهر بیت .

۱ - صحیح مسلم دهرهیتانی بو کردووه (۲۴۲۲) .

" ۹ - نوم حبیبه ... دایکس نیمانداران (ﷺ) "

" کوچه بهرې خوږاگر "

کي ښه ؟

ډهملې کچې ټېبو سوفیاني کورې حېره ... وه یه کیکه له کچه مامه کانی پیغمبرې خوا (ﷺ) ، هیچ کام له خیزانه کانی پیغمبرې خوا (ﷺ) له خرمايه تیدا له ټم نریکتر نه بوو بوی و له هه موویشیان مارهی زیاتر بوو ... له حبه شه ماره کرا بو پیغمبرې خوا (ﷺ) و له جیاتی پیغمبرې خوا (ﷺ) نه جاشی (۴۰۰) دیناری به مارهی پیدا و چند شتیکی دیکه شی وه (جیهازی) پیدا. هه وهک ټینو عه باس (ﷺ) ده لیت^۱ : له سمر ټوم حبه به و خیزانه کانی تری پیغمبرې خوا (ﷺ) ټم ټایه ته به ټایه تی ها ته خواره وه : ﴿ ... إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ ... ﴾ سورة الحزاب ، آیه (۳۳) .

وا ته : چونکه به راستی خوا ته نها دهیوې هه موو ناپاکی و ناسازی و نادرستی یه که له ټیوه دور بخاته وه ټی خاو خیزانی مالی پیغمبرې خوا (ﷺ) و به ته وای پاکتان بکاته وه ... هه ووه ها پیشه و زه هې ، ده لیت : (ټوم حبه به ږیز و پله و پایه یه کی مه زنی هه بوو ، به ټایه ت له لای (معاویه) ی برای و هه به هوې ټو جیگا و پیگه یه له ټوم حبه به به به معاویه یان دهوت (خالی ټیمانداران)^۲ .

" زه واجی پیغمبرې خوا (ﷺ) له گهل ټوم حبه به (ﷺ) "

کاتی ټوم حبه به موسلمان بوو (ﷺ) له گهل میرده کی که (عبدالله ی کورې جهش) بوو کوچیان کرد بو حبه شه ، له وې میرده کی له ټیسلام هه لگه راپه وه و بوو به گاور ، ټیتر له وېوه درده داری ټوم حبه به به گه وره تر بوو ، له یه که کاتدا به لای ټا واره یی له لایه که و هه لگه رانه وه ی میرده کی و جی هیشتنی شار و نیشتمانه کی له لایه کی تره وه به سه ردا

^۱ - دانه پاله کی (حسن) ه / زه هې ده لیت : دانه پاله کی (صالح) ه ، سیر (۲ / ۲۲۱) .

^۲ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۲۲) .

کۆبووه‌وه ، ئه‌وه بوو کاتی پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) به حالی ئاگادار بوو ، که‌سیکی نارده‌لای نه‌جاشی تا بۆی ماره‌کات و هه‌ر له‌وی ماره‌یی پی دراوه‌ک دلنه‌وایی یه‌ک بۆی و وه‌ک وه‌فایه‌ک بۆی به‌ هۆی ئه‌وه‌ی له‌و هه‌موو نا‌ره‌حه‌تی یه‌دا خو‌گره‌بووه و کۆششی کردووه ... با ئه‌و درۆزنانه‌ش به‌ گوشت چن که نه‌لین (ﷺ) هه‌ر که‌سیکی بویستایه له ئافره‌تان ده‌یه‌ینا ، به‌هۆی پالنه‌ری هه‌وا و تیرکردنی ئاره‌زوو !! مه‌گه‌ر ئه‌وه له‌به‌ر ئاره‌زوو بووه ، به‌پێزان ؟! نه‌خیر ، به‌ئکو به‌راستی ئه‌مه هه‌لۆیستی پیغمبه‌رانه‌که‌وا ده‌کات له خاوه‌ن وێژدانه‌کان سه‌ری کړنووش له‌به‌رده‌م گه‌وره‌یی ئه‌م ئایینه‌دا نه‌ری که‌ن .. ئه‌وه‌شی که سه‌یرو چاره‌پوان نه‌کراو بوو لی‌رده‌دا ئه‌وه‌یه ، کاتی ئه‌بوسوفیان^۱ هه‌والی ئه‌م هاوسه‌رگیری یه‌ی بیست ، سه‌ره‌رای ئه‌ودژایه‌تی کردنه‌ی که هه‌یبوو بۆ پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) و موسلمانان ، به‌ شانازی یه‌وه وتی : (به‌راستی (ﷺ) که‌سیکی ئه‌وه‌نده شیاوه ، هه‌رگیز (نا) ی پی ناوتریت)^۲ . هه‌روه‌ها له عومه‌ره‌وه ، له ئوم حه‌بیبه‌وه ده‌گیرێته‌وه ، ده‌لێت : ئوم حه‌بیبه پیشت خیزانی عبدالله بوو ، وه پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) له حه‌به‌شه ماره‌ی کرد و نه‌جاشی چوار هه‌زار دهره‌می وه‌ک ماره‌یی پی دا و له‌گه‌ل (شرحبیل) ی کۆری حسن دا ناردی ، وه هه‌موو جیهازی یه‌که‌شی له‌لایه‌ن نه‌جاشی یه‌وه بوو^۳ .

" هه‌لۆیستی زیندوو "

له (الزه‌ری) یه‌وه ، ده‌لێت : پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) ویستی فه‌تی مه‌که‌ک بکات ، ئه‌وه بوو کاتی ئه‌بوسوفیان هات بۆ مه‌دینه بۆ گفتوگو کردن له‌گه‌ل پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) تاوه‌کو ئاگر به‌سته‌که‌یان درێژ بکاته‌وه ، پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) قبولی نه‌کرد ، ئه‌ویش هه‌لسا چوو بۆلای ئوم حه‌بیبه‌ی کچی ، کاتی ویستی له‌سه‌ر جیگا‌که‌ی پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) دانیشیت ، ئوم حه‌بیبه پیچایه‌وه و هه‌لیگرت ، ئه‌ویش پیتی وت : کچم ، ئایا ئه‌و جیگایه شیاوی من نیه یان من شیاوی ئه‌و جیگایه نیم ، وا هه‌لی ئه‌گریت ؟

^۱ - له‌و کاته‌دا هیشتا موسلمان نه‌بوو بوو .

^۲ - الحاكم (۲۲ / ۴) .

^۳ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه ، ابوداوود له (النکاح) دا دهره‌یتانی بۆ کردووه (۲۰۰۷) .

فرموی: به لکو نه مه جیگای پیغمبر خویه (ﷺ) و توش که سیکی پیسی بی باوهریت و شیایو نهو جیگایه نیت، نه بسوفیانیش وتی: بهراستی کچم دواي من تووشی شهر بوویت^۱.

"پیش نهو هی به لقای خوا بگات"

له (عهوفی کوری حارث) هوه، ده لیت: گویم له عایشه بوو (ﷺ) دهیوت: له سهره مهرگدا نوم حبیبه بانگی کردم و پیی وتم: بی گومان شتی که لهو هی له نیوان دوو هویدا هیه له نیوان من و توشدا هه بووه (واته: نهو بهر اهرکی و ههستیاری یه له نیوان دوو هویدا هیه) خوا له هردو وکمان خوش بیئت. منیش وتم: خوا له سهر هه مووی لیت خوش بیئت و گهر دنت نازاد بیئت. نهویش فرموی: دلّت خوش کردم، خوا دلّت خوش کات، نینجا ناردی به دواي نوم سه له مه دا و هه مان شتی به نهویش وت. نووسهر ده لیت:

بهراستی نه مه سونه تیکی پیغمبر ایه تی زیندووه. نهو هتا بهیه قی نه گیریت هوه که پیغمبر خوی (ﷺ) له کاتی نه خوشی وه فاتیدا وتاری دا بو خه لک و فرموی: "أما بعد أيها الناس.. فإني أحمد إليكم الله الذي لا اله الا هو، فمن كنت جلدت له ظهراً، فهذا ظهري فليستقد منه! ومن كنت شمت له عرضاً، فهذا عرضي فليستقد منه! وإن الشحناء ليست من طبعي ولا من شأني، ألا وإن أحبكن إلي من أخذ مني حقاً! إن كان له، أو أحلني منه فلقبته الله و أنا طيب النفس..."

واته: "له پاشان.. نهی خه لکینه.. من سوپاسی په رده ورگاری تاک و ته نهها نه کهم، نیستا نه گهر یه کی که هیه لیم دابی نهو په شتم با لیم بداته وه! وه ههر کهس پوژی له پوژان قسه مه نامووسی وتووه، بامافی خویم لی وهر گریته وه! ناگدار بن کینه و دوزمنایه تی له سروشتی من نیه و کاری من نیه، بی گومان خوشه ویسترینتان له لام نهو که سهیه که مافی خویم لی وهر نه گریته وه نه گهر مافی له لام هیه، یان گهر دنم نازاد نه کات تاره کو به دهرونیکی پاکوه به لقای خوی گه وره بگه... "خاتوو نوم حبیبه سالی (٤٤) له سهرده می جینشینایه تی موعاویه دا (ﷺ) وه فاتی کردووه.

^۱ - طبقات / ابن سعد (٨: ٩٩، ١٠٠) صفة الصفوة (٢ / ٢٣).

" ۱۰ - نوم نهیمهن (ﷺ) "

" به دابرانی سرووش دهگری "

حبه‌شی یه و خزمه‌تکار (مولا) ی پیغمبر خوا (ﷺ) و دایه‌نی بوو .. پیغمبر خوا (ﷺ) له باوکیه‌وه بو ی به‌جیماوه و پاشان دوا ی نه‌وه ی خاتوو خه‌دیجی هیئا ، نازادی کرد .

یه‌کی بووه له‌وانه ی له‌سهره‌تاوه هیجره‌تیاں کرد .. ناوی (به‌ره‌که) یه .. عوبه‌یدی کوپی حارثی خه‌زرجی هاوسه‌ری بووه و (نهیمهن) ی لی بووه .. نهیمه‌نیش باس و خواستی خوی هیه له کوچ و خه‌بات‌کردندا ... پوژی (حنین) شه‌ید ده‌کری و دواتر (زه‌یدی کوپی حارثه) له شه‌وانی دابه‌زینی په‌یامی پیغمبر ایه‌تیدا هیئاویه‌تی و نوسامه‌ی کوپی زه‌یدی ، خوشه‌ویستی پیغمبر خوا ی (ﷺ) لی بووه .

" پله‌وبایه ی له‌لای خوا ی په‌روه‌ردکار "

کاتی نوم نهیمهن هیجره‌تی کردو ، له (منصرف) و پیش نه‌وه ی بگاته (روحاء) شه‌ومایه‌وه ، له‌وی زور تینووی بوو به پوژویش بوو ، ناویشی پی نه‌بوو ، نه‌وه بوو زور شه‌که‌ت بوو ، خوا ی په‌روه‌ردکار له ناسمانه‌وه سه‌تلیک ناوی به گوریسیکی سپیدا دابه‌زنده خواره‌وه بو ی ، نه‌ویش لی خواره‌وه ، نوم نهیمهن ده‌لیت : " دوا ی نه‌وه هه‌رگیز تینووم نه‌بووه ، له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا له ناواره‌یی دا به هو ی به‌پوژوو بوونمه‌وه نه‌وبایه تووشی تینویتی به‌اتمایه ، که‌چی تینووم نه‌نه‌بوو !! "

به‌هو ی دابرانی وه‌چی نوم نهیمهن ده‌گری :

له‌نه‌سه‌وه ، ده‌لیت :

کاتی پیغمبر خوا (ﷺ) وه‌فاتی کرد ، نوم نهیمهن گریا ، وتیاں .. نه‌وه ده‌گرییت ؟ وتی : سویند به‌خوا ، دهمزانی پیغمبر خوا (ﷺ) هه‌رده‌بی وه‌فات

۱ - ئیبنو سه‌عد دهره‌ینانی بۆ کردووه (۲۲۴ / ۸) و له‌ویشه‌وه حافظ له (الصابه) (۱۳ / ۱۷۸) دا ، پیاوانی فهرموده‌که بی متمانه ، به‌لام بچرانی تی شه‌که‌ویت .

بکات ، به‌لام له‌به‌ره‌وه ده‌گرم که نیت‌ر سرورش له ئاسمانه‌وه دانابه‌زیت بۆمان و لیمان دانه‌بریت^۱ .

- ئەو پۆژه‌ش عومهری کوپی خه‌تاب (ﷺ) شه‌هید کرا ئوم ئەیمه‌ن زۆر گریا . له‌تاریقه‌وه ، ده‌لیت : کاتی عمر (ﷺ) کوژرا ، ئوم ئەیمه‌ن ده‌ستی به‌گریان کرد و وتی : ئەم‌پۆ نیت‌ر نی‌سلام کز و لاواز بوو^۲ .

ئوم ئەیمه‌ن (ﷺ) له‌سه‌رده‌می جینشینه‌یه‌تی عوسماندا (ﷺ) وه‌فاتی کرد . (حرمله‌ی) (مه‌ولا) ی ئوسامه‌ی کوپی زه‌ید ده‌گی‌پ‌ته‌وه .. له‌گه‌ل ئیبنو عومهردا دانیشتبوو ، چه‌جای کوپی ئەیمه‌ن هاته ژووره‌وه و نوێژی کرد نه‌ رکوع بردنی و نه‌ کړنووش‌بردنی هیچیان ته‌واو نه‌بوون ، ئیبنو عومهریش (ﷺ) بانگی کرد و پیتی وت : (وائه‌زانی نوێژت کردووه ؟ نه‌خیر ، به‌لکو ئەبێ دووباره‌ی که‌یت‌ه‌وه ، ئەوه بوو کاتی پویش‌ت ! ئیبنو عومهر پرسى : ئەمه‌ کێ بوو ؟ وتم : چه‌جای کوپی ئەیمه‌نی کوپی ئوم ئەیمه‌ن ..

فه‌رمووی : ئەگه‌ر پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، بی‌بینایه ، خوشی ئەویست^۳ . سه‌لام و په‌حمه‌ت و به‌ره‌کاتی خواتان لی بیت ..

^۱ - به‌ ئیسنادیکى صحیح / ابن‌سعد (۲۲۷۸) موس‌لیم و غه‌یری ئەویش پیاو‌یه‌تیان کردووه .

^۲ - ئیسناده‌که‌ی راسته / ابن‌سعد (۲۲۶ / ۸) .

^۳ - پیاوانی جیی متمانه‌ن / ابن‌سعد (۲۲۵ / ۸) .

" ۱۱ - حەفصەى داىكىسى تىمانداران (ﷺ) "

" خىزانى پىغمبەرى خوا (ﷺ) لە بەهەشتدا "

داخۆ ئەم خانمە كىيە كە ئەم چەند لاپەرە بە يادکردنى پرگولاًو ئەكەين ؟
بەريزان ، كچى پيشه‌واى موسلمانان عومەرى كورى خەتابە رەزاي خويان لەسەر يىت .
پىغمبەرى خوا (ﷺ) سالى سىي كۆچى (هاوسەرگىرى لەگەل كرد) پاش
تەواو بوونى (عىدە) كەى لە خونهيسى كورى حرافەى سەمى ^۱ ، كە يەكى بوو لە
كۆچبەران .

" عائىشه (ﷺ) دەفەرموى : -

لەناو خىزانەكانى پىغمبەرى خوادا لەگەل حەفصەى (ﷺ) زۆر كۆك بووين ،
وہ رىوايەتكراوە كە بە پىنج سالى پيش هاتنە خوارەوہ سروش (پەيامى ئىسلام) لە
دايك بووہ .. بەو پىيە ، كاتى پىغمبەرى خوا (ﷺ) گواستويەتيەوہ تەمەنى (۲۰)
سالى بووہ ^۲ .

كاتى هاوسەرەكەى وەفاتى كرد ، باوكى پيشنيارى كرد بۆ ئەبووبەكر ، وەلامى
ندايەوہ ، وە پيشنيارى كرد بۆ (عوسمان) يش ، ئەويش فەرموى : بەنيازىم ئىستأ
ژن بىنم ، ئەمىش دلى لىيان ئىشا ، و سكالای خووى برده لای پىغمبەرى خوا (ﷺ)
ئەويش فەرموى : (تزوج حفصة من هو خير من عثمان ، و يتزوج عثمان من هي خير حفصة)
واتە : حەفصە شوو بەكەسىكى باشتەر لە عوسمان ئەكات و عوسمانيش كەسىك دىنييت
باشتەر لە حەفصە .. پاشان داخوازی حەفصەى لە (عمر) كرد (ﷺ) ئەويش پىيدا ^۳ .
هەرەوہا پىغمبەرى خوا (ﷺ) خاتوو (رقيه) كچى خووى دابە (عوسمان)
پاش وەفاتى خوۆشكەكەى .

^۱ - يەكێكە لەوانەى زوو ئىسلام بوون ، و كۆچى كرد بۆ حەبەشە و گەرايەوہ مەدينە و ئامادەى بەدر و
ئوحد بوو ، لە جەنگى ئوحد دا برىندار كرا و بەو برىنەى وەفاتى كرد (ﷺ) .

^۲ - سىر اعلام النبلاء (۲ / ۲۲۷) .

^۳ - صحيح / بخارى گىراويەتيەوہ (۹ / ۱۵۲ ، ۱۵۳) .

پاش ئه‌وه‌ی (عمر) حه‌فصه‌ی دا به پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌بویه‌کر (ﷺ) ی پیگه‌یشت ، داوای لیّ بوردنی لیّ کرد و فه‌رمووی : دلگران نه‌بی لیّم که وه‌لام نه‌دایته‌وه ، ئه‌ویش له‌به‌ر ئه‌وه‌ بوو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیشت‌ر باسی حه‌فصه‌ی کردبوو (نیازی بوو بیخواییت) ، منیش خوڤنه‌ینی ئه‌و نادرکیتم ، خو ئه‌گهر پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وازی لیّ به‌ینایه‌ ئه‌وا من ئه‌مه‌ینا ^۱ .

چه‌سپاوه که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) جارێک ته‌لاقی داوه و دواتر به‌فه‌رمانی (جبریل) سه‌لامی خوای لیّ بیت هیئاویه‌تیه‌وه .. وه جبریل (علیه السلام) پیی فه‌رموو : ئه‌و ئافره‌تی که زۆر به‌ پۆژوو ده‌بیت و شه‌و بی‌داره (قوام) ه و ئه‌و له به‌هه‌شتدا خیزانته ^۲ .

" ئادابی به‌رزی ئیسلام "

په‌روه‌ده‌ی ئیسلامی گرنگی خو‌ی هه‌یه له بنیاتنانی کۆمه‌لگه‌ی باش و خانه‌واده‌ی خواناسدا ، که جه‌خت له‌سه‌ر هاو‌پیزی له نیوان هه‌ردوو هاوسه‌ردا ده‌کاته‌وه ، و له‌گه‌ل فیڕکردنی کچان هه‌ر له‌مالی باوکیاندا که چۆن پیز له میرده‌کانیان بگرن ، له گرنگترین هۆکاره‌کانی ئاوه‌دانکردنه‌وه‌ی مالی ئیسلامی یه ، تا به‌سه‌ر بلندی بمیننه‌وه له به‌رامبه‌ر ناره‌حه‌تی و به‌ربه‌سته‌کانی زه‌مانه‌دا .

هه‌روه‌ها پۆشنیڕکردنی لاوان به‌گرنگی پارسه‌تنی مافه‌کانی خیزان ، له گرنگترین بنچینه‌کانی بنیادنانی مالی موسلمانانه ، وه پۆلی دایک و باوک به‌زه‌واجی کچه‌که‌یان ته‌واو نابێ ، به‌لکو ده‌بی به‌ینا و به‌ین مافی هاوسه‌ره‌که‌ی وه‌بیر بینیته‌وه ، له‌گه‌ل نارامگرتن له‌گه‌لیدا له خو‌شی و ناخو‌شیدا ... وه هه‌ر مالی که له‌سه‌ر غه‌یری ئه‌م بنچینه‌انه بنیاتنرابێ ئاکامه‌که‌ی خه‌ساره و مه‌ندی و په‌شیمانی یه .

^۱ - صحیح / بخاری گێڕاویه‌تیه‌وه (۹ / ۱۵۲ ، ۱۵۳) .

^۲ - فه‌رمووده‌ی (صحیح) ه / ئه‌بو داوود (۲۲۸۳) و ابن ماجه (۲۰۱۶) .

" فهرموون ئهم رېوايه ته "

له (عمری کورې خهتاب) هوه (ﷺ) ده‌فهرمویت :

ئیمه هۆزی قوره‌یش کهسانیکي زال بووین به‌سهر ئافره‌تاندا ، کاتی هاتینه مه‌دینه بینیمان له‌وی ئافره‌تان به‌سهر پیاواندا زالن ، وای لی هات ئافره‌تانمان چاویان له‌وان ده‌کرد .. ئه‌وه‌بوو جاری له‌ خیزانه‌که‌م توپه‌ بووم .. دوايي هات لومه‌ی ئه‌کردم و ئه‌یوته‌وه ، منیش ئه‌وهم پی ناخوش بوو ، نکولیم لی ده‌کرد .

ئه‌ویش وتی : بۆچی نکولی ده‌که‌یت ؟ سویند به‌خوا خیزانه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) مۆن ئه‌که‌ن و هه‌یانه‌ پرۆژی تا ئیواره‌ ده‌ستی لی هه‌لده‌گری و به‌ جیی دیلیت ... ده‌فهرمویت : منیش پویشتم بۆلای حه‌فصه و پیم وت : له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) قین ئه‌که‌یت ؟ فهرمووی : به‌لی ... منیش وتم : ئه‌و پرۆژه تا ئیواره‌ ده‌ستی لی هه‌لگری ؟ فهرمووی : به‌لی ...

وتم : هه‌ر که‌س له‌ ئیوه‌ ئه‌مه‌ی کرد بی‌ت به‌ خه‌ساره‌ومه‌ندی ئه‌چیت و کاریکی خرابی کردووه ، مه‌گه‌ر زامنی ئه‌وه‌ ئه‌که‌ن که‌ به‌ توو‌په‌ کردنی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، خوای خۆتان توو‌په‌ ئه‌که‌ن و به‌ هه‌لاکه‌تاندا نه‌بات ؟

هه‌رگیز نه‌که‌ی کاری وابه‌کی له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) یان داوای شتیکی لی بکه‌یت ، به‌لام هه‌رچه‌که‌ت ویست له‌ من داوا بکه ، ئه‌وه‌ فریوت نه‌دات که‌ درواسی‌که‌ت جواتر و خۆشه‌ویستتر بی‌ت له‌لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ تو (مه‌به‌ستی عایشه‌یه (ﷺ)) . به‌م جو‌ره‌ پی‌شه‌وا (عمر) (ﷺ) وه‌ک باشترین باوک ئامۆزگاری که‌چه‌کی ده‌کرد . ئه‌مه‌ له‌ کوی و په‌روه‌رده‌ی ئه‌م سه‌رده‌م و زه‌مانه‌ له‌ کوی !!؟

" سه‌ربلندی له‌ کاتی نه‌ها مه‌تیدا "

کاتی که‌ له‌ (عمری کورې خهتاب) (ﷺ) درا به‌و خه‌نه‌جهره‌ی که‌ پی‌یه‌وه وه‌فاتی کرد ، خاتوو حه‌فصه (ﷺ) له‌ باوکی نزیک بوویه‌وه و به‌ زمانیکی پر له‌ یه‌قینه‌وه‌ فهرمووی : بابه‌گیان .. پویشتن بۆ به‌رده‌م په‌روه‌دگار خه‌می ناویت ، له‌ کاتی که‌دا

مافی هیچ کهسیک به لات‌هوه نیه ، مژده‌یه‌کیشم بۆت پییه و دووجار نهینی نادرکینم ،
باشترین شه‌فاعه‌تکاری بۆت دادپه‌روهری یه .. سه‌ختی یه‌کانی ژیانته و داوین پاکیت له
هزه‌کاندا و هه‌لسان به بیده‌نگ کردن و نه‌فه‌سپرینی بی باوه‌پران و خراپه‌کاران نه‌مانه
هیچ کامیان لای خوای په‌روهردگار ون نابن^۱ .

خاتوو چه‌فصه (ﷺ) له سالی (٤١) دا که به (عام‌الجماعه) ناسراوه له
سهرده‌می جینشینایه‌تی (معاویه) دا به دهم بانگی په‌روهردگاریه‌وه چوو ، و وه‌فاتی
کرد . وه (مروان) ی والیی (مه‌دینه) نویتژی له‌سهر کرد و له (بقیع) سپارده‌ کرا و
جه‌سته‌ پاکه‌که‌ی به هیمنی خه‌وی لی کهوت له‌و جیگا پی‌وژده‌دا .. ده‌ی مژده‌ت لی بیت ،
ئه‌ی دایکی ئیمانداران له‌و پوژده‌دا که موسلمان بویت و له‌و پوژده‌دا که هیجره‌تت کرد و له‌و
پوژده‌شدا وه‌فاتت کرد ، له‌و پوژیکیشیدا که خه‌لکی له‌ به‌رده‌م خوای جیهانیاندا به پیوه
پائه‌وه‌ستن ..

^۱ - نساء مبشرات بالجنه (٢ / ٢٢٦) و دواتریش .

" ۱۲ - خانوو صفیهی پوری پیغه مبهَری خوا (ﷺ) "

" بکوژی جووله که که "

نهم خاتوونه : (صفیهی کچی عبدالمطلب) ی ، هاشمی یهو خوشکی همزه و دایکی هاودهم (حواری) ی پیغه مبهَری خوا (ﷺ) ، (زوبیری کوری عوام) ه . حارثی برای ابوسوفیانی کوری حهرب هیئاویه تی و دواتر وه فاتی کردووه .

پاشان (عوام) ی برای خانمی خانمان (خدیجی کچی خولید) هیئاویه تی و (زوبیر و سائب و عبدکعبه) ی لی بوو . زهه بی ده لیت : راست نه ویه که له پوره کانی پیغه مبهَری خوا (ﷺ) جگه له (صفیه) هیچ کامیان موسلمان نه بوون . به سهر لاشی براکاهیوه (همزه) بینراوه به نارامگری و پازی بوون به قهدهری خوا . وه یه کیکه له کۆچهره پیشینه کان^۱ .

له عائیشه وه (ﷺ) ، ده فهرمویت : کاتی ئایه تی : ﴿ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴾ سورة الشعراء ، آیه (۲۱۴) ، هاته خواروه ، پیغه مبهَری خوا (ﷺ) هه لسیاه وه و فهرمووی : (یا فاطمة بنت محمد) یا صفیه بنت عبدالمطلب ، یا بنی عبدالمطلب ، لا املك لكم من الله شیئا ، سلون من مالی ما شئتم^۲ .

واته : ئهی فاتیمه کچی محمد ، ئهی صفیهی کچی عبدالمطلب ، ئهی کورانی عبدالمطلب ، من هیچ شتیکم له لای پهره رده گاره وه پی ئیه بو تان (یان من له لای خوا هیچم پی ناکری بو تان) هه رچی هکتان له مالی من دهویت لیم داواکه ن .

" ئازایه تی صفیه (ﷺ) "

" پوژی خهندهق له قه لاکهی حسانی کوری ثابتدا بوو ، ده لیت : وه حسانیش له گه ئماندا بوو له لوتکه کهیدا ، جوله کهیه که له دهوری قه لاکه داده هات و دهچوو ،

^۱ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۷۰)

^۲ - صحیح / مسلم ده رهیتانی بو کردووه (۲۰۵) وه غهیری نهویش .

موسلمانانیش له بهرامبر دوزمنانیندا بوون ، پاشان له پهراویزی فہرموودہ کہ دا هاتووہ کہ صفیہ دابہزیوہ و به پایہیک جوولہکہکہی کوشتووہ ^۱ .

موسلمانانیش له بهرامبر دوزمنانیندا بوون ، پاشان له پهراویزی فہرموودہ کہ دا هاتووہ کہ صفیہ دابہزیوہ و به پایہیک جوولہکہکہی کوشتووہ ^۲ .

ابن عساکر دهلیت : ئهوی له نیوان صفیہ و حسان و جولہکہکہدا پرویدا ، به پیغہ مبری خوا (ﷺ) گهیشٹ و بویان باسکرد ، صفیہ (رضی اللہ عنہا) دهلیت : پیغہ مبری خوا (ﷺ) ودها پیکهنی که ددانهکانی ئهو سهریمان بینی ، له راستیدا نه مدیبوو به هیچ شتیئ ودها پی بکه نیئت ^۳ .

بروانه ، خوینهری نازیز ، بروانه ئهه عزیمته گه ورانه که تنهها ئهه ئیسلامه دروستی یان دهکات و تنهها له باوهرپکی قول و په یوهندی یهکی به تین دروست ئهبی و هیزهکانی کوفر له پورژهلآت و پورژناوا دهخاته ژیر پیی سهربازهکانی خودا... .

ماموستا (غهزالی) ، پهحمهتی خوی لی بیئت ، دهلیت : (پهلامارهکانی خاچپهرستان و دروشمهکانیان تنهها بهم پیکهاته پته وانه له باوهری به ناگای ناو دلہکانی پیاوان و نافرہ تان تیئ شکان ، بهلام نافرہ تانی بی ناگا ئهوانه که به بهدینه هاتنی حزیکیان هاوار دهکن و به لهدهستدانی شتیئ پرمه ی گریان لی ددهدن و نهله کاروباری دین وه نه له کاروباری دنیا هیچ نازان ^۴ .

" وهفاتی "

خاتوو صفیہ (رضی اللہ عنہا) سالی (۲۰) له تهمهنی سهرو هفتا سالیدا وهفاتی کردوه له (بقیع) سپاردهکرا ..

^۱ - سیره ابن هشام (۲ / ۲۲۸) .

^۲ - سیره ابن هشام (۲ / ۲۲۸) .

^۳ - در السحابه / شوکانی (۵۲۸) .

^۴ - الدعوة الاسلامیه تسقیل قربها الخامس عشر / ماموستا غهزالی / لاپه ره ۷۵ .

" ۱۳ - نه سمانی کچی عمیس (ﷺ) "

" خه لکسی به ک هیجره تیان کردوووه ، نیووه دوان "

یه کیکه له کوچیه ره پیشینه کان ...

وتراوه / که پیش نه وهی پیغه مبهری خوا (ﷺ) بیته مالی (ئه رقه م) موسلمان بووه ^۱ . پاشان له گهل (جعفر الطیار)ی هاوسه ریدا کوچیان کردوووه بۆ حه به شهو له وهی عبدالله و محمد و عون ی لی بووه ..

پاشان دوا ی نه وهی له گهلیدا کوچیان کرد بۆ مه دینه له سالی (۷) دا ، و له شهری (مؤتة) دا هاوسه رکه ی شهید بوو ، ئه بو به کری صدیق (ﷺ) هینای و (ﷺ) ی لی بوو ، پاشان (صدیق) وه فاتی کردوو و ئه سماء به دهستی خو ی شو ردی ^۲ . دواتر (علی کوپی ابو تالیب) (ﷺ) هیناویه تی ..

له (الشعبی) یه وه ، ده لیت :

که (اسماء) له حه به شه وه هات بۆ مه دینه ، عمر (ﷺ) پی ی وت : نه ی حه به شی پیشماندانه وه له هیجره تدا ... نه ویش وتی : به لی راست نه لییت ... نیووه له گهل پیغه مبهری خوا (ﷺ) بوون ... برسیه کانتانی تیر نه کرد ، و نه شارمزاو نه زانه کانتانی تینه گه یاند ، به لام ئیمه چی ؟ کومه لیکی دهرکرا و دوو خراوه بووین ، سویند به خوا ئه بی نه وه بۆ پیغه مبهری خوا (ﷺ) باس کهم .. نه وه بوو هاته لای

^۱ - ناری ئه رقه می کوپی نه بی ئه رقه مه و ماله که ی به سه ر (صفا) وه بووه و نه و ماله بوو که پیغه مبهری خوا (ﷺ) تیادا نیسلامی ده سازاند تیادا خه لکی بانگ نه کرد بۆ ناو نیسلام و که سانیکی زۆر تیادا موسلمان بوون . نه مهش له سه ره تای بانگی نیسلامیدا بو له مه کهکه .

^۲ - شیخی ئه لبانی ده لیت : - هه ردوو هاوسه ر بۆیان هه به یه کتری بشۆن (نه گه ر یه یکتیا ن مرد) و هه یج به لگه یه ک نی به ریگری له مه بکات و بنجینه نه وه به که ریگه ی پی درابی به تاییه ت که به دوو فه رمووده پشتگیری لی کراوه : (۱) له عائشه وه (ﷺ) ده فره مو ی : (لو کنت استقلبت من امری ما استدبرت ما غسل النبی (ﷺ) غیر نساء) ابن ماجه ده ری هیناوه و فه رمووده ی دووه میش له (احکام الجنائز) یدا له لایه ره (۵۰۰) دا هه به .

پیغمبر خا (ﷺ) و بوی گیرایه وه .. ئه ویش فهرمووی : (للناس هجرة واحدة ، و لكم هجرتان)^۱

واته : خه لکی یه ک جار کۆچیان کرد .. ئیوه دوو جار .. (جاری بۆ حه به شه و جاری کیش بۆ مه دینه) ..

گویرایه لی بۆ هاوسهره که ی پاش مردنیشی :-

سه عدی کوری ئیبراهیم ، دادوهری مه دینه ، ده لیت : ئه بویه کر پاریسپارد بوو که ئه سماء بيشوریت . قتاده ، ده لیت : خیزانه که ی که (کچی عمیس) بوو ، شوریدی^۲ .

وه و تراوه : که سویندی لی خواردوو پۆژوه که ی بشکینیت (ئه لبه ته پۆژووی سوننه ت نه ک فەرز) ، فهرموویه تی : ئه مه باشته بو ت و به هیزتره بو ت .

ئه ویش له کۆتایی پۆژدا سوینده که ی وه بیرکه وته وه ، داوا ی چۆپی ئاوی کرد وه خواردیه تیه وه و پۆژوه که ی شکاندوه ، وتی : سویند به خوا ئیتر سویندی ناشکینم^۳ ..

زه هه بی ده لیت : ئه سماء (ﷺ) پاش (علی) (ﷺ) ژیاوه و .. باسکراوه که سالی (۶۰) ی کۆچی کۆچی دوا یی کردوه^۴ .

^۱ - ابن سعد (۸ / ۲۸۱) ههروه ها بخاریش به دریزتر له هیناویه تی (۷ / ۲۷۱) (مسلم) یش .

^۲ - مالك له (الموطأ) دا (۱ / ۲۲۳) ده رهینانی بۆ کردوه .

^۳ - ابن سعد (۸ / ۲۸۴) .

^۴ - تاريخ الاسلام (۴ / ۱۷۸) .

" ١٤ - نەسمانی کچی نەبی بەکر (ﷺ) "

" خاوەنی دوو پشتوین "

نەسمانی کچی نەبی بەکری صدیقه .. و دایکی عبدالله ی کوری زوبیری قورەیشی یه و مهککی و هم مه‌دینه‌یی یه .. دایکی پیغەمبەر (ﷺ) عبدالله ی کوری زبیر) و خوشکی عائیشە ی دایکی ئیماندارانە و لە دوا ی هەموو نافرەتانی کۆچبەرەوه وەفات ی کردووه . زیاد لە دە سال لە عائیشە گەرەتر بووه لە تەمەندا ... کاتی هێجرەتی کرد ، عبدالله ی لە سکدا بوو ... و تراوه هیچ دانێکی نەکه‌وتوو هەتا مردوو ... وه لە جەنگی (یرموک) دا لەگەڵ زوبیری هاوسەریدا بەشدار بووه خۆی و باوکی و باپیری و کورەکه‌یشی که (ابن زبیر) هەرچواریان لە هاوێلان ..

" رۆژی کۆچ "

یهکی لەو رۆژه لەبەر نەکراوانە ی نەسماء (ﷺ) رۆژی هێجرەتە که بەم جۆرە بۆمان باس دەکات .. (کاتی پیغەمبەری خوا (ﷺ) ویستی کۆچ بکات خواردنم لە مائی باوکم بۆ دروست کرد ، بەلام نەبۆ خواردنەکی و نەبۆ ئاوه‌که شتیکم نەدیەوه بیانپێچمەوه پێی ، و تەم بە باوکم هیچ دەستناکەوی پشتوینەکم نەبی ... فەرمووی بیکه بە دوو بەشەوه و نان و ئاوه‌که ی پێی بەستەوه و بپێچەوه ، لەبەر ئەوه ناو نراوه (ذات الناطقین) واتە : خاوەنی دوو پشتوین^١ .

هەر وه‌ها نەسماء (ﷺ) دەلیت : کاتی پیغەمبەری خوا (ﷺ) بەره‌و مه‌دینه‌ له مه‌که‌وه به‌رێ کەوت ، ئەبو بەکر (ﷺ) لەگەڵ خۆیدا هەموو ماله‌که‌ی که (٥ - ٦) هەزار بوو هەلگیرت و بردی ، باپیرم (ئەبو قوحافه) که پیاویکی نابینا بوو هات بۆلام و وتی : بەراستی ئەم کۆرەم رۆشتوو ئێوه‌ی به‌ برسیتی به‌جی هیشت ... و تەم : نەخیر .. خیر و بیرێکی زۆری بۆمان به‌ جی هیشتوو ئێوه‌ بوو بریک بەردم کۆکردەوه و لە سوچیکی ماله‌که‌دا دامناو پارچه‌ قوماشیکم دا بەسەریدا ، پاشان دەستی باپیرم گرت و

^١ - دانەپالەکه‌ی (صحیح) ه / بخاری گێڕاویەتیەوه (٧ / ١٩٣ ، ١٩٤) . وه‌ غەیری ئەویش .

خستمه سەر قوماشهکه و وتم : ئا ئهمه ی بۆ بهجی هیشتووین وتی : دهی مادهم ئهمه ی بۆ بهجی هیشتون ، شتیکی باشه ^۱ .

"هه‌لسان به ئه‌رك و قورسایي یه‌گانی ژبانی هاوسهری"

خاتوو ئه‌سما وانه‌یه‌کی باشمان پیشکesh ئه‌کات له باشیی مامه‌له‌کردن له‌گه‌ڵ هاوسهردا و هه‌لسان به‌کاروباره‌کانی : ده‌لیت : کاتی (زوبیر) منی هینا ته‌نها ئه‌سه‌په‌که‌ی هه‌بوو ، هه‌له‌سه‌ام به‌ پاک کردنه‌وه‌ی له‌ ئه‌سپی و گه‌نه و ئالفییدانی .. هه‌روه‌ها ئاوم ده‌هیناو هه‌ویرم ده‌شیلا و تۆ و دانه‌ویلهم له‌و زه‌ویه‌ی زوبیردا ده‌گواسته‌وه که پیغمه‌به‌ری خوا (ﷺ) بۆی جیاکردبووینه‌وه و نزیکه‌ی (۳) فهرسه‌خ ^۲ بوو . پۆزیک هاتمه سەر زه‌وی یه‌که و دانه‌ویلهمان به‌سەر سه‌رمه‌وه بوون .. به پیغمه‌به‌ری خوا (ﷺ) گه‌یشتم که چه‌ند که‌سیکی له‌گه‌ڵدا بوو .. بانگی کردم تا له دوايه‌وه سه‌رکه‌وم ، منیش شه‌رمم کرد و زوبیر و غیره‌تی زوبیرم یاد که‌وته‌وه ئه‌وه بوو پیغمه‌به‌ری خوا (ﷺ) پویشتم ، کاتی گه‌یشتمه جی هه‌واله‌که‌م دابه (زوبیر) وتی : سویند به‌خوا ، ئه‌وهم پینا‌خوشت‌تر بوو که دانه‌ویلهمان به‌سەر سه‌رته‌وه هه‌لگرتبوو ، تا ئه‌وه‌ی له‌گه‌ڵ پیغمه‌به‌ری خوا (ﷺ) سه‌رکه‌وتیتایه .

ئه‌سما ده‌لیت : دواي ئه‌وه باوکم ابو‌بکر (ﷺ) خزمه‌تکاریکی بۆ ناردم و له به‌ری‌وه‌بردنی ئه‌سپ و خزمه‌تکردنی پزگارم بو ، وه‌ک ئه‌وه‌ی له‌ کۆیله‌یه‌تی پزگارم بووبی وابوو ^۳ .

خوینهری به‌ریز له‌م ده‌قه ورد به‌ره‌وه و سه‌رنج بده ، ئه‌سپ له‌گه‌نه و ئه‌سپی پاک ده‌کاته‌وه و دانه‌ویلهم به‌سەر سه‌ریه‌وه ده‌گوازیته‌وه و که پیغمه‌به‌ری خوا (ﷺ) ده‌هیبینی ، سوژی بۆی ده‌جولیت : (به‌زه‌یی پیدادیته‌وه) ، به‌لام نکۆلی له‌کاره‌کانی ناکات ... سه‌ره‌رای ئهم هه‌موو ماندوو بوونه‌ش ، ئه‌سما کاری ماله‌وه‌شی له‌بیر ناکات و

^۱ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) د ابن هشام له (السیره) (۱ / ۴۸۸) باسی کردووه .

^۲ - هه‌ر (فهرسه‌خ) ئیک نزیکه‌ی (۵ - ۶) کیلومه‌تر (دۆن) (فهره‌نگی دهریا) پزگار کردیم .

^۳ - صحیح / بخاره و مسلم گێڕاویانه‌ته‌وه وه احمد ده‌ره‌یتانی بۆ کردووه . (۶ / ۲۴۷) .

دهلیت : ئاو دینم و ههویر دهشلم !! ، به لām لهو چاخه ماندا چیان له نافرده تانمان دهویت ؟ ... دهیانهوئ چى بى وچون بیت ؟

ماموستا غه زالی (رهحمه تی خوی له سهر بیت) دهلیت : (... له بیرمه که چهند کهسی له وانه ی پاریزگاری له نه ریته کانی نه فامی و بى ئاگایی دهکهن ، چهن و چوونیان له گهل نه کردم و دهیانوت : میزدیان باوک له ماله وه نافرده تان فیرددکهن و له سهر ئه وهش رایانده هینن که له ماله وه نویژ بکهن ، ئیتر چوونه دهره و دیان و خو خستنه بهردهم فیتنه هیچ مانایه کی نه!

وتم : خاوه نی په یامه که (ﷺ) ئهم نه خشه یه ی نه کی شاهه که تو پیشنیاری ئه کهیت .. له بهر ئه وه جارئ لهم پرووه و پاهه کهت رت کرایه وه . له پرویه کی تره وه ، ئه مه ی که تو تکتات وایه لی وای و نه زانی ئه بیته ماموستا بو خیزانه که ی ، جارئ خوئ پیوستی به که سیکى وه ئه وانه فیبری بکهن و دهرسیان لی وهرگریت ..

نافرده تی پرووسی وای غه زووی بوشایی ئاسمانی کرد ، که چی ئه یانهوئ نافرده تی موسلمان ریگای مزگهوت نه زانیئ ، ههر ئاینیک ئه بینی لهم چاخه ماندا ههر چهنده پوچه ل و بى ماناش بیت ، نافرده ت ئه به سستیته وه به پهرستگا کانیانه وه ، به لām ته نها ئه یانهوئ ئیسلام نافرده تان نه فی بکات له ماله کانی خوا !

وه ئه و دروشم و مه شخه لانه ی که ئیسلام له رییه وه ناموسی خه لکی پی ده پاریزیت ، ئه وه بیگومان ده بی نیشان بدرین ، به دنیاییه وه نابی پروتی و خو پازاندنه وه هه بی و نابی خه لوه ت دروست بی له گهل پیای بیگانه دا و ههروه ک نابی هیچ کارئ بکری که به ره و ئه وانه سهر ده کیشی .

وه ئه و کاره هونه ری و ئیداری یانه ی که نافرده تان پیی هه لدهستن وه سه رجه م ئه و چالاکی یه رۆشنیری یانه ی که پیوستی یان پیی هه یه یاخود ئاره زوویان لینه تی ، ده کری ئه و ریخهر و (ضوابط) ئیسلامی یانه یان بو دابنری که سنوره کانی خوا ده پاریزن ...^۱

^۱ - الدعود الاسلامیه : غه زالی (لاپه ره ۷۶) .

" که‌یاندنی په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی "

له ئیبنو زبیر هوه ، ده‌لیت : ئەم ئایه‌ته له‌سه‌ر ئەسماء هاته‌ خواره‌وه ، کاتی دایکی ئەسماء که به (قوته‌یله) ناو نه‌برا ، چه‌ند دیاری یه‌کی بو ئەسماء هینا ، وه‌ری نه‌گرت هه‌تا پرسیا‌ری له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کرد ... ئەوه بوو ئەم ئایه‌ته هاته‌ خواره‌وه : ﴿ لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ ... ﴾ سورة الممتحنة ، آیه (۸) .

واته : دلتیا بن که خوا ئەوه‌تان لی قه‌ده‌غه‌ ناکات که چاک په‌فتاری و دادپه‌روهری بکه‌ن له‌گه‌ل ئەو که‌سانه‌دا جه‌نگیان دژ نه‌کردوون و ... (تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که) . وه‌ له‌ (صحیح) دا هاتوه ، ئەسماء به پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ی فه‌رمووی : دایکم هاتوه‌ بو‌لام .. خو‌یشت ده‌زانی که دایکم که‌سیکی هاوه‌ل‌گه‌ره ئایا هات و چۆی بکه‌م . فه‌رمووی : (نعم ، صلی أمک) به‌لی : هات و چۆی دایکت بکه ...

" هیمه‌تیکی نه‌رووخاو "

کاتی شه‌ر له نیوان سه‌ربازه‌کانی (عبدالله ی کو‌پی زبیر) و سه‌ربازه‌کانی (حجاجی شه‌ قه‌فی دا) پووی دا ^۱ ... و بووه‌ هو‌ی کو‌ژرانی عبدالله ی کو‌پی زوبی‌ر .. جه‌جاج لاشه‌ی ابن زوبی‌ری هه‌ل‌گرت و له (مسجد الحرام) له خاچی دا و شه‌رمی‌شی نه‌کرد له‌و کاره‌ی و ، هه‌لسا چوو بو‌لای خاتوو ئەسماء و پی‌ی وت : (دایه ... ئەوه ئه‌میری مو‌سه‌لمانان رایسپاردووم لی‌ت ... هه‌چ پی‌یوستی یه‌کت نیه‌ بو‌ت جی‌به‌جی‌ی که‌م ؟ ئه‌ویش فه‌رمووی : (من دایکی تو نیم ، به‌ل‌کو دایکی ئەو کو‌په‌م وا به‌سه‌ر) (رأس الثنیة) وه‌ له‌ خاچتان داوه ، هه‌چ پی‌یوستیه‌کم لی‌تان ناوی ، به‌لام گو‌ی بگه‌ر . گو‌یم له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بوو فه‌رمووی : (یخرج من ثقیف کذاب ، و میر) واته : له (ثقیف) هوه‌ درو‌زنی‌ک و (فه‌وتاوی‌ک) (تیا‌چوو‌یه‌ک) سه‌ر هه‌ل‌ئه‌ده‌ن ..

^۱ - صحیح / بخاری و مسلم گێڕاویانه‌ته‌وه .

^۲ - ئەم بوداوه له سه‌رده‌می جینی‌شینایه‌تی عبدالملک ی کو‌پی مرواندا بوو .

جا هرچی درون نه که به شه به بینمان ، (مه بهستی المختار)^۱ ، و تیا چو وه که شه شه تویت ، حاجیش وتی : به لکو فه وتینه ری دو وره کانم^۲ .

وله (منصورى کوږى صفیه) وه ، له دایکيه وه ، وتیه تی : وتیان به ئیبنو عومر که وه شه سماء له سوچی کی مزگه وتدا دانیشته وه ، له و جیگایه ی که ئیبنو زبیریان له خاچدا ، شه ویش چو به ره و لای شه سماء و فره مووی : شه لاشانه هیچ نین ، به لکو روه کان گرنگن که له لای په روه دگاران .. له بهر شه وه له خوا ترسه و نارامگر به ، شه سمائیش (ﷺ) فره مووی :

جا بوچی نارام ناگرم ، پیگیریم چیه ، له کاتیکدا کاره ساتی من له چاو شه وه ی زه که ریا (سه لامی خوای له سهر بیت) که متره ، کاتی سهری (یحیی) ی کوږی پیښکه شه به یه کی له زوردار و خراپه کارانی به نی ئیسرائیل کرا^۳ .

وه له (ئیبنو نه بی ملیکه) وه ، ده لیت :

دوای شه وه ی که به سهر ئیبنو زوبیردا هات ، چووم بولای شه سماء فره مووی : پیان راگه یاندوم که شه (عبدالله) ی له خاچ داوه ، شه ی خوای په روه دگاران نه ممرینی هه تا به دهستی خوم بوخوشی که م و کفی بکه م ... شه بوو دوای ماوه یه ک بویان هیئا و شه ویش به دهستی خو ی کافور و بوئی خوشی لیداو کفی کرد ، دوای شه وه ی چاوه کانی کویر بوو بوون ..

وه له لایه کی تره وه ، له ئیبنو نه بی مه لیکه وه ، ده لیت : ئینجا نویژی له سهر کرد .. وه یه ک هینی به سهردا نه روه شه دوای شه وه ، وه فاتی کرد ..

^۱ - مختاری کوږی عبیدی شه قه نی یه ، یه کی بوو له زمانی پاراو و بویر و بی دینه کان (یاخود لاواز دینه کان) سیر اعلام النبلاء (۳ / ۵۲۸) و دوای شه ویش .

^۲ - ترمزی و نسائی گپراویانه ته وه .

^۳ - پیاوانی جیی متمانن : ارنوط (سیر ۲ / ۲۹۵) فره مووده ی شه سماش که ده لیت : ((وقد اهدی رأس یحی) ثمازه به (هیر و دیان) ی برازی (حیر دوسی) ی فره مانره وای فه له سستینه کان کاتی مامی ده یو یست برازاکه ی خو ی بینن ، شه مش هرام بوو ، یه حیا پیی رازی نه بوو (ﷺ) . به لام که که و دایکیشی رازی بوون و داویان کرد سهری (یحی) یان به سهر سینی یه که وه بو بینن مامه که شه شه وکاره ی کردبوو .

ئىبنو سەعد ، دەلىت : ئەسماء چەند شەۋىك پاش كۆرەكەى ۋەفاتى كرد ،
كوشتنى (عبدالله) ش لە (۱۷) ى جەمادى يەكەمى سالى (۷۳) ى كۆچىدا بوو .
زەھەبى دەلىت : ئەسماء كۆتايى (سەرمۆرى) ھەموو كۆچبەرەان بوو بە پياو و
ئافرىتەۋە ... رەزاي خۋاي لەسەر بىت .

" ۱۵ - عائیشہ دایکی تیمانداران (ﷺ) "

" نه و که سهی له سهر ووی جهوت ناسمانه وه پاکانه کرا "

کچی پیښه وای مهزن (صدیق) ی جینشینی پیغمه مبری خوا (ﷺ) نه بو بهکر ، عبدالله ی کوړی نه بی قوحافه ی قورپه یشی .. و دایکی تیمانداران و خیزانی سهر وری مرقایه تی (ﷺ) و زاناترینی نافر دتانی نوممه تی ئیسلامه سهر تاسهر ...

نوم پړمانی کچی عامری کوړی عومهر ، دایکیه تی .. له گهل دایک و باوکیدا نه ویش هیجره تی کرد و پیغمه مبری خوا (ﷺ) پاش وه فاتی خاتوو خه دیجه ی (الصدیقه) به چهند مانگیک هیناویه تی وه و تراویشه پاش دوو سال .. نه مهش پیش نه وه ی هیجره ت بکات .. و له مانگی (شوال) ی سالی (۲) ی کوچیدا و پاش کوتایی هاتنی جهنگی به دری گه وره له تهمه نی نو سالیدا گواستویه تیه وه . خاتوو عائیشه زانستیکی زور و پاک و پیروزی له پیغمه مبری خوا (ﷺ) وه ریوایه ت کردوه .

" وینه ی له ناسمانه وه داده به زیت "

له عائیشه وه (ﷺ) ، ده لیت : پیغمه مبری خوا (ﷺ) فرموی : (أريتك في المنام ثلاث ليال ، جاء بك الملك في سرقة من حرير ، فيقول : هذ امرأتك ، فأكشف عن وجهك فإذا أنت فيه ، فأقول : إن يك هذا من عند الله يمضه)^۱ .

واته : له خه ونمدا سی شهو توّم نیشانداروه ، (جبریل) به سهر قوماشیک له باشرین جوړی ناوړیشم دروست کرا بوو توّی هیناو ، فرموی : نه مه خیزانته ، و دم و چاوی نیشاندام ده بینم تویت ، و منیش نه موت : نه گهر نه مه له لایه ن خواوه بیت نه و فرمانی خو ی جیبه جی دهکات ..

^۱ - صحیح / احمد دهره تانی بو کردوه هه روه ها بخاری (۷ / ۱۷۵) و مسلم (۲۴۳۸) .

له رپوایه تیکی تردا ، له عایشه وه (ﷺ) جبریل (سهلامی خوای له سهر بیّت ، وینهی عایشه ی له ناو قوماشیکی ئاوریشمی سهوزدا هیئا و نیشانی پیغه مبهری خوا (ﷺ) ی داوه و فهرموویه تی : (هذه زوجتك في الدنيا و الآخرة)^١ . واته : ئه مه هاوسهرت ده بیّت له دونیا و ئاخیره تدا ..

" چاکه کانی "

١ - له ئه بی موسای ئه شعهری یه وه (ﷺ) ، ده لیّت : پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : (کمل من الرجال کثیر و لم یکمل من النساء الامریم بنت عمران ، و آسیه امراة فرعون ، و فضل عائشة علی النساء کفضل الثريد علی سائر الطعام)^٢ .

واته : له ناو پیاواندا کهسانیکی زۆر کامل بوون ، به لām له ناو ئافره تاندا ته نها مریه می کچی عمران و ئاسیای ژنی فیرعه ون کامل بوون (بی کهم و کورتی بوون) ههروه ها چاکیی عایشه به سهر ئافره تاندا به گشتی وه ک چاکیی (تیگوشیو - تریت) وایه به سهر هه موو خواردنه کانی تردا ..

٢ - له عبدالله ی کوپی زیادی ئه سه دی یه وه ، ده لیّت : کاتی ته لحه و زوییر و عایشه به ره وه به صره که وتنه پی ، علی (ﷺ) عمار ی کوپی یاسر و حسن ی کوپی علی نارد کاتی گه یشتنه لمان له (کوفه) چوونه سهر بڵندگۆ و (حسن) له سهرووی بڵند گۆکه وه بوو ، عهماریش له خوار تری ئه وه دابوو ئیمه ش لییان کۆبووینه وه ، گویم له عهمار بوو فهرمووی : سویند به خوا عایشه هاوسهری دنیا و قیامه تی پیغه مبه ره که تانه ، به لām خوای پهروه دگار تاقیتان ده کاته وه تا بزانی گویا په لای ئه وه دهن یان عائشه ؟^٣

٣ - له عمری کوپی عاصه وه ، (ﷺ) ده لیّت : پیغه مبهری خوا (ﷺ) به سهر سوپای (ذات السلاسل) وه نارد می ، ده لیّت : چووم بۆلای و پرسیم : کی له هه موو

^١ - ترمزی ده ره یێانی بۆ کردوه (٢٨٨٠) فهرمووده کهش (صحیح) ه : له صحیح ی سوننه ته کانی ترمزیدا هاتوه (٣٠٤١) .

^٢ - بخاری و مسلم گێراویانه ته وه .

^٣ - صحیح : بخاری رپوایه تی کردوه ، مامۆستا (عه دی) ده لیّت : (صحیح) ه فضائل صحابه النبی ل ٧ .

کەس لە لات خۆشەویستەر ؟ فەرمووی : (عائیشە) و تەم ئەی لە پیاواندا ؟ فەرمووی : ابوھا (باوکی عائیشە ، و تەم : ئەی دواي ئەو ؟ ئەویش (ﷺ) چەند پیاویکی ناو برد و پاشان من بێدەنگ بووم لە ترسی ئەوێ نەوێ کو لە کۆتایی هەموویاندا بم ^۱ ..

۴ - وە لە عائیشەو ، (ﷺ) ، دەلیت : پیغمبەری خوا (ﷺ) نەخۆش کەوت (لە نەخۆشی وەفاتیدا بوو) پرسى : (این ئاغدا این ئاغدا ؟) سبەى دەبی لە مالى کى بم ؟ مەبەستى سەرەى عائیشە بوو ... خیزانەکانیش پێیان وت ئارەزووی خۆتە کویت پى خۆشە لەوئى بمینەرەو ، ئەو بوو لە مالى عائیشە مایەو هەتا وەفاتى کرد .

(عائیشە) ش (ﷺ) فەرمووی : هەر لەو پۆژەدا وەفاتى کرد کە سەرە پۆژى من بوو لەلام بمینیتەرەو و سەرى بەسەر سنگمەرەو بوو لىکى تىکەلى لىکم بوو کاتى بەدەمى خۆى سیواکەکەى بۆتەر کرد خستى دەمى پیغمبەرى خوا وە (ﷺ) ^۲ .

وە ئەگەر بەدواي چاکەکانى (عائیشە) دا (ﷺ) بگەرێن .. بوارنا بى هەمووی بنووسین .. بۆیە ئەوەندەى کە نووسیمان بەسە ...

وە ئەو کۆمەلى تايبەتمەدى تيا کۆ بوو بووێەرە کە لە ئافردەتان جیا دەکرایەرە دەلیت : من نو خەسلەتم پى دراوێ کە لە دواي مریەمى کچی عمران بە هیچ ئافردەتیک نەدراو : جبریل وینەى منى بەسەر دەستى یەرە دابەزاندوێ فەرمانى بە پیغمبەرى خوا (ﷺ) کردوێ مارەم بکات . وە منى بە کچیتى هیئا و غەیری من هەموو خیزانەکانى بیوێژن بوون ، وە کاتى وەفاتى کرد سەرى لە کۆشەدا بوو ، وە لە مالهەکەى مندا سپاردەکرا ، و فریشتە دورى مالهەکیان دام ، وە من کچی جینشین و هاوێدم و (صدیق) ئەو بووم ، وە پەرورەدگار بى تاوانى منى لە ئاسمانەرەو دەرخست ، وە من بە پاکى (طیبة) و لە لای کەسیکی (پاک) خەلق کراوم ، وە پەیمانى لیخۆش بوون و پۆزى یەکی پر لە پیزم پى دراوێ ^۳ .

^۱ - صحیح : بخارى و مسلم گێراوايانەتەرە .

^۲ - صحیح : بخارى و مسلم گێراوايانەتەرە .

^۳ - ئەبوبەکرى ئاجرى گێراویەتیەرەو ، زەهەبى دەلیت : دانەپالەکەى باشە سیر اعلام النبلاء (۲/ ۲۴۱) .

" هاوسهرگیری له‌گه‌ل سهرودا (ﷺ) "

له عایشه‌وه ، (ﷺ) ده‌لێت : پاش وه‌فاتی خه‌دیجه ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) منی ماره‌کرد که ته‌مه‌نم (شه‌ش) سال بوو ، وه‌ کاتی گواستیه‌وه ته‌مه‌نم (۹) سال بوو ، ژنان هاتن بۆلام خه‌ریکی یاری کردن بووم هاتن ئاماده‌یان کردم و به‌رییان خستم و منیان به پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گه‌یانده^۱ . عروه ، ده‌لێت : عایشه (ﷺ) نو سال له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) مایه‌وه .

" هاوسهری میهره‌بان "

ئه‌وه‌ی له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بڕوانی له ماله‌که‌یدا و له‌گه‌ل خێزانه‌کانیدا .. له ره‌حمه‌ت و به‌زه‌یی ئیسلام و ره‌وشته به‌رزه‌کانی ئیسلام تێده‌گات .. بخوێنه : له ئه‌بی (سه‌له‌مه‌ی کوری عبدالرحمن) هوه ، له عایشه‌وه (ﷺ) ده‌لێت : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له غه‌زه‌ی ته‌بووک بویان خه‌یبه‌ر بوو گه‌پایه‌وه ، بایه‌ک هه‌لیکرد و په‌رده‌ی لادا له سوچیکی چه‌ند بوو که له‌یه‌که‌وه که هی یاری کردنی عایشه بوون .. پرسى : (ما‌ه‌ذا یا عائشه ؟) ئه‌مانه چین .. عایشه ؟ وتی : که‌چه‌کانم .. پاشان له ئیوانیاندا ئه‌سپیکی بینی به کاغه‌ز (پیسته) دوو بالی بۆ کرابوو فه‌رموو : (ما‌ه‌ذا الذی اری و سطهن ؟) ئه‌ی ئه‌مه چی یه له ئاویاندا ؟ وتی : ئه‌سپه .. فه‌رموو : (و ما‌ه‌ذا الذی علیه ؟) ئه‌ی ئه‌مه چیه پییه‌وه ؟
وتی : دوو باله ...

فه‌رموو : فرس له جناحان ؟ ئه‌سپ و بالی هه‌بیته ؟! وتی : ئه‌ی گویت لی نه‌بووه که سلیمان ئه‌سپیکی بالدار ی هه‌بووه ؟ ده‌لێت : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیکه‌نی هه‌تا ددانه پیروژه‌کانی ده‌رکه‌وتن^۲ .

^۱ - دانه‌پالنه‌کی (صحیح) د / ئه‌بو داود ده‌ری هیناوه (۹۴۳۵) له (الادب) دا .

^۲ - صحیح / ئه‌بو داود (۴۹۳۲) ده‌ره‌یتانی بۆ کرئوه له (الادب) دا

وه له عائیشه وه (رضه) ، دهلیت : پیغمبری خوا (ﷺ) چاوپیکهوت له بهردهم ده رگای ژووه که ما وهستا بوو ، حه بهشی یه کانیس له مزگهوت خه ریک بوون به ږم یاری یان ده کرد ، پیغمبری خوا به عاباکه ی دایده پویشیم تا له وان ږوانم ، و به دیارمه وه نه وهستا هتا من بیتاقت نه بووم و نه روستم ، له بهر نه وه ږیز له حالۍ نه و کیزه کهم ته مه نانه بگرن که حه زیان له یاری کردنه^۱ . ره وشتی پیغمبریه تی ئابهم جوړه هه لس و کهوتی له گهل ه اوسه ردا ده کرد . (ان في ذلك لعبرة لمن يخشى) .

نهم سوژ و خوشه ویستی ی پیغمبری خوا (ﷺ) ته نها خاتوو عائیشه ی نه گرتبوه وه ، به لکو هه موو خیزانه کانی پیغمبری خوا (ﷺ) هاو بهشی بوون .. خو نه گهر له شتیکیشدا تاک بوو بیته وه ، نه وه له بهر ته مه نه که ی بوه ، وه خوی (ﷺ) ږوونی کرده وه .

"بوختانه که"

(له جهنگه (فاجر) و ناپاکه کاند ا هه رچی هوکاریک هه یه به کار ده هیتریت بو دان له دوژمن ، نه گهرچی هه ندیک له و هوکارانه پیاوی شه ر فمه ند شه رم ده کات به کاری بینیت . دوو ږوه کانیس له شاری مه دینه په نایان ږدو وه ته بهر دوژمنایه تی کردنی پیغمبری خوا (ﷺ) و بانگ کردنی به ئوسلو بییک که سووکی ده رونیان نی شان نه دات له کاتی کدا ږق و قینه دل و ده رونیان دا گیر نه کات ، نه ویش جاریک به به کار هی نانی ږیگای تانه وته شه ر و جاریک به درو هه لبه ستن و بوختان .

وه هه رچی ده سه لاتی موسلمانان زیاتر بیت و پیگه یان چه سپاو تربیت نه وان زیاتر رق و قینی خو یان ناشکرا نه کهن و زیاتر له بو سه دان بو یان . نه مه ش به ږوونی له غه زوه ی (بني المصطلق) دا ده رکهوت ، هه وال گه یشته پیغمبری خوا (ﷺ) کهوا نهم هوژه خو یان کو کرده ته وه و ئاماده کردو وه بو به گزا چوونی پیغمبری خوا (ﷺ) و حارث ی کوږی نه بی ضرار ی سه ر کرده یان له نه و په ږی ئاماده باشیدایه بو نه و کاره ،

^۱ - صحیح / له هه رږوو صه حیه که دا هاتو وه .

بویه پیغمبره خوا (ﷺ) به خیرایی موسلمانانی بهری خست بو دامرکانده وهی نهو
ناژاوه یه پیش نهوهی هه لایسی .

نهم جاره کومه لیک له دوپروه کان له گهل پیغمبره خوا (ﷺ) بهری کهوتن که
پیشتر له گه لی بهری نه کهوتبون . له وانه یه متمانه بوونیان به سهرکهوتنی پیغمبره
خوا (ﷺ) هانی دابن که له گه لیدا بکهونه ری له پیناوی به دهست هینانی شتیکی
دنیا ییدا نهک بو سهر خستنی ناین . نهوه بوو موسلمانان گه یشتنه لای سهرچاوه ناویک
به ناوی (المریس) که له ویذا (بني المصطلق) کو بوو بونه وه ، پیغمبره خوا (ﷺ)
فرمانی کرد به سهر پیشهوا (عمر) دا که پیشنیاری ئیسلام بوون بخاته بهرده میان .

(عمر) یش (ﷺ) بانکی کرد ، بلین (لا اله الا الله) سهرو مالتان پاریزار و نه بی !
نهوه بوو پازی نه بوون و ههردو لا بهتیر بهربونه یه کتری ، پاشان پیغمبره خوا (ﷺ)
فرمانی کرد به یه کجار بدن به سهریاندا و نهوه بوو کهسیان دهرنه چوون و پاش کوژرانی ده
کهسیان هه موویان به دیل گیران و له موسلمانانیش ته نها یه کیکیان به هه له شهید کرا ...
بهو جوړه نهو هۆزه به هه موو شتیکی که خاوهنی بوون ، کهوتنه دهست موسلمانان^۱ ، به لام
ههندی کار و کرده وهی نه شیواو که دوپروه کان پیی هه لسان پاکي و بی گهردی نهم
سهرکهوتنه ی تییدا و خوشی سهرکهوتنی له بیر موسلمانان برده وه^۲ .

لهو کرده وه ناشیرینانه یان ، نهو قسه لۆکانه بوو که دهر باره ی خاتوو (عایشه)
(ﷺ) و هاوه لی بهریز (صفوانی کوپی معطل) بلاویان کرده وه ، نهوه بوو له کاتی
گه پانه وهی پیغمبره خوا (ﷺ) له غزه ی (بني المصطلق) بو مه دینه بوخاته نه که
بلاو بوویه وه و نه یاران نهو په ری کوششیان کرد بو گواستنه وهی پریشکی نهم بوخاته یه
له هه موو جیگایه کدا بو نه وهی پیغمبره خوا (ﷺ) له ماله کهیدا بروخینن (شکست
پی بینن) و پله و پایه ی نزیکترین پیوا له لای نه هیلن .

^۱ - ابن جیری له (تاریخ) دا گنپاویه تیه وه (۲ / ۲۶۰ - ۲۶۲) له پنی ابن اسحاق وه به (مرسل ی)
نه لبانی ده لیت / نهم ئیسناده له گهل لاوازی دا فرمانی (عمر) ی تییدا نیه بو پیشنیار کردنی ئیسلام
(تعلیت فضیله علی فقه السیره) غزالی ۳۰۵ .

^۲ - فقه السیره / غزالی به دهستکارییه وه (۲۰۴ - ۲۰۸) .

وه بۆ گه‌یشتن به‌م ئامانجه‌یان ، (ابن ابی) پښه‌ی به‌خویدا تاوانی خراپه‌کاری بداته پال خانمیک که هیشتا قوناغی پاکی مندالی تینه‌په‌راند بوو ، و هیچی له‌ خراپه‌ نه‌ نه‌زانی و نه‌وه‌ی به‌ بیریدا نه‌هاتبی خراپه‌ بووه ، و له‌ مالی پاک و به‌رزی پیغمبرایه‌تیدا نه‌بیئت ناتوانی بژی ..

(ابن ابی) وه‌ک دووپشکی نگریس وون بوو ، پاشان ده‌ستی به‌ گه‌ستنی بی‌ ناگیان کرد .. ئەم دوو پوه له‌ ژیر بالی تاریکیدا مایه‌وه و ده‌ستی به‌ بلاوکردنه‌وه‌ی ئەم هه‌لبه‌ستراوه‌ ترسناکه^۱ کرد . فەرموون به‌ درێژی ، له‌سەرزاری خاتوو عایشه‌ چیرۆکه‌که‌ ببیست : -

" گێره‌لووکه‌ی دوورووان "

خاتوو عایشه‌ ، ده‌لیت : کاتی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) سه‌فه‌ریکی بکردایه‌ تیروپشکی له‌ نیوان خیزانه‌کانیدا نه‌کرد و هه‌رکه‌س ناوی ده‌رچوایه‌ له‌گه‌ل خویدا نه‌یبرد ، نه‌وه‌ بوو له‌ غه‌زه‌ی (بني المصطلق) دا بۆ من ده‌رچوو ، و له‌گه‌ل خویدا بردمی .

ده‌لیت : نه‌وسا نافرته‌ نه‌وه‌نده‌یان نه‌خوارد به‌ری دل‌یان بگریت له‌به‌ر نه‌وه‌ گوشتن نه‌بوون و کی‌شیان سووک بوو ، وه‌ منیش کاتی و لا‌خه‌که‌م ئاماده‌ کرد ده‌چومه‌ ناو که‌ژاوه‌که‌مه‌وه‌ ده‌هاتن به‌شی خواره‌وه‌ی که‌ژاوه‌ که‌ یان هه‌لنه‌گرت و نه‌یانخسته‌ سه‌رپشتی وشتره‌که‌ و به‌ گوریس توند ده‌یانبه‌سته‌وه‌ و پاشان به‌ری نه‌که‌وتن .

ده‌لیت : دوا‌ی نه‌وه‌ی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) له‌ سه‌فه‌ره‌که‌ی بوویه‌وه‌ و قافله‌ی به‌ری خست بۆ گه‌رانه‌وه‌ بۆ مه‌دینه‌ و له‌پیدا له‌ جیه‌که‌ دابه‌زین و به‌شیک له‌ شه‌و تیايدا مایه‌وه‌ و ئینجا بانگیان کرد ، که‌ پیکه‌ون با به‌رۆین نه‌وه‌ بوو خه‌لک خو‌یان ئاماده‌ کرد بۆ پوشتن و منیش که‌میک دوورکه‌وتبوومه‌وه‌ بۆ هه‌ندی کاری تاییه‌تی خۆم .. ملوانکه‌یه‌که‌م له‌مدا بوو ، که‌ له‌ ئیشه‌که‌م بوومه‌وه‌ نه‌بینم له‌ م‌لمدانه‌ماوه‌ ، خیرا گه‌رامه‌وه‌ لای قافله‌که‌ گه‌رام نه‌مدیه‌وه‌ ، بۆیه‌ چوومه‌وه‌ بۆ نه‌و جیگایه‌ی بۆی پوشتبووم له‌وی دوزیمه‌وه‌ ، کاتی نه‌و که‌سانه‌ی که‌ که‌ژاوه‌که‌یان بۆ من به‌ری نه‌خست ، هه‌لیانگرتبوو له‌سه‌ر حوشتره‌که‌

^۱ - فقه‌ السیره / غزالی به‌ ده‌ستکارییه‌وه‌ (۲۰۶ - ۲۰۸) .

بهستبويا نه وه و وایان زانیبوو من له ناویدام بویه خوشره که یان گرت و بهرې که وتن !
... منیش که گهرامه وه لای سمر بازگه که هیچ که سی لی نه مابوو هه موو پوشتبوون ! ..

دهلیت : عاباکه م له خوځم پیچاو له جی خوځم مامه وه و به خوځم وت ، کاتی
نه زانن منیان له گه لدا نه ماوه نه گهرینه وه بولام و دهمبه ن ... سویند به خوا له جی
خوځم پالم دابوو که (صفوان ی کوږی معطل ی سلمی) که نه ویش بو کاریکی خوځی
مابوو و دواکه وتبوو ، به لامدا تیپه ری و سیپه ره که ی منی بینی و وهستا ، نه وه بوو
نه و سا پیش نه وه ی نایه ته کانی بالاپوځی به سمرماندا فهرز بکړیت منی بینیبوو ، له بهر
نه وه که بینیمی وتی : ﴿ إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ کوچباری (خیزانی) پیغمبره ی خوا
(ﷺ) منیش به جله کانم خوځم پیچابوویه وه وتی : بوچی جیماری " ره حمه تی خوات
لی بیت " ، دهلیت : منیش هیچ قسم له گهل نه کرد ، پاشان وشتره که ی لی نزیک
کرده وه ، وتی سهرکه وه ، و پشتی تی کردم .

دهلیت : که سهرکه وتم ره شوه ی خوشتره که ی گرت و بهرهلای خه لکه که بهرې
که وتین ، سویند به خوا خه لکه که نه یانزانی نیمه جیموین هه تا روژ بوویه وه و دابه زین
... نه وه بوو که دلنیا بوون له ون بوونم ، (صفوان) به خوځی و خوشتره که یه وه که منی
له سهر بوو دهرکه وت ، و نه هلی درویش (افک) نه وه ی وتیان ، وتیان : سمر بازه کانیش
بهریکه وتنه وه ، سویند به خوا هیچ له باسه که نه ئه زانی ، پاشان گه یشتنه مه دینه ، و
زوری نه خایاند نه خوځش که وتم ، که سیک نه وه هواله ی به من نه دابوو ، بوختانه که
گه یشتبووه لای پیغمبره ی خوا (ﷺ) و باوک و دایکم ، به لام نه وان هیچیان به من نه
نه وت .. به لام هه ستم کرد پیغمبره ی خوا (ﷺ) نه و سوزه ی نه و سای که م بوو بووه
وه که له کاتی نه خوشیمدا هه یبوو بوم ، بویه نه مه له دلندا مایه وه ، و هرکاتی نه هاته
ماله وه و دایکم له دور به رمدا چاودیری نه کردم نه پیرسی : (کیف تیکم ؟) که که تان
چونه .. و هیچی تری نه نه وت . دهلیت : منیش نارام نه ماو تووره بووم کاتی نه و
ساردی یه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) به دی کرد وتم : مؤلتم بده نه چمه وه لای دایکم ؟
فهرمووی : (لا علیک) که یفی خوته . دهلیت : له مالی دایکم مامه وه ، به بی نه وه ی
هیشتا هوال و خه بهرم له مه سه له که بیت ، تاوه کو پاش بیست و نه وه نده شو نه خوځی
یه که له سهرم سووک بوو ، نه وه بوو نیمه ی عهره ب له ماله کانماندا (ناوده ست) مان نه بوو
وهک نا عهره به کان و رقصان لی بوو ، له بهر نه وه نه چوپوینه نه و ده شته بو ده ست به

ئاوگه ياندن و نافرمتانمان هه موو شهويك ئه چوونه دمروه بۆ دهست به ئاو گه ياندن .
منيش جاريك چوومه دمروه له گه ل (ام مسطح) دا ، ده لیت : سویند به خوا له گه لمددا
رپی ئه کرد قاجی له بهر كه يان هه لكه وت ، وتی : مسطح چاره رش بی ؟
وتم : سویند به خوا شتیکی خراپت وت به پیاویك كه ئاماده ی بهر بووه و له
كوچبه رانیشه !! وتی : بۆچی ، هه وائت نیه ئه ی كچی ئه بوبه كر ؟ وتم : هه وائی چی ؟
ئه وجا بابته كه ی بۆ گیارامه وه كه بوختانچیان بلاویان كردبوویه وه ، وتم : به راستی شتی
وا بلاو بووه ته وه ؟ وتی : به لئى .. سویند به خوا ئه وه یه كه پیت ده لیم ..
عائیشه ده لیت : سویند بی نه متوانی دهست به ئاو بگه یه نم له خه فته دا و
گه پرامه وه ، سویند به خوا هه ر ده گریام ، ئه وه نده گریام وامزانی جه رگ و دلم له گریانا
له ت و په ت بوون و به دایكم وت : خوا لیت خووش بیئت ، خه لك هه رچی پیاوان خووشه
ئه یلین دهرباره ی من و تۆیش لیم ده شاریته وه ؟ وتی : كچم ، ناره حه ت مه به ، هه ر
نافره تیکی جوان هه بوییت و له په نای پیاویكدا بوییت كه خووشیویستبی و كه م و كورتی
نه بووییت ، ئه وه گومانی تیانیه كه خه لكی له ئیره ییدا قسه لۆكى به دوا دا ئه لین و شتی
بۆ هه لئه به ستن .

ده لیت : ئه وه بوو پیغه مبرى خوا (ﷺ) هه لسا بوو وتاری بۆ خه لكه كه دا بوو
له سه ر ئه و بابته به بی ئه وه ی ئاگاو خه به رم هه بیئت ، ئه وه بوو پاش ستایشی
پهرومردگار فه رمووی : (أيها الناس ، ما بال رجال يؤذونني في أهلي و يقولون عليهم غير الحق ؟ والله
ما علمت عليهم الا خيرا ، و يقولون ذلك لرجل ^١ والله ما علمت منه الا خيرا ولا يدخل بيتا من بيوتى الا
وهو معي !)

واته : ئه ی خه لكینه ، له بهر چی پیاوانیك هه ن ئازارم ئه دن به تانه دان له
ئه هله كه م و شتی نا هه قیان له سه ر ده لین ؟ سویند به خوا له چاكه زیاتر هیچم لئى نه دیون ،
وه بۆچی دهرباره ی پیاویك قسه گه لیك ئه كه ن كه سویند به خوا له چاكه زیاتر هیچم لئى
نه دیوه و له گه ل خوودا نه بووییت نه هاتۆته هیچ مالیك له ماله كانم !

^١ - مه به ستی (صفوانی كورپی معطل) ه (ﷺ)

عائیشه (ﷺ) ، ده لیت :

ئهوانه‌ی هه‌لسان به‌ با‌و کردنه‌وه‌ی بوختانه‌که عبدالله‌ی کوپری ئوبه‌ی و چه‌ند پیاویک له‌ خه‌زه‌ج و (مسطح) و (حمنه‌ی کچی جحش) بوون ئه‌میش له‌به‌ر ئه‌وه‌ بوو که‌ ته‌نها (زه‌ینه‌بی کچی جحش) ی خوشکی له‌ پله‌و پایه‌دا له‌لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاوتای من بوو له‌ ناو خیزانه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، به‌لام زه‌ینه‌ب خوا پاراستی و له‌ چاکه‌ زیاتر هیچی ده‌ریاره‌م نه‌وتبوو ، که‌چی (حمنه) که‌ خوشکی بوو ئه‌و هه‌لسا بوو به‌ با‌و کردنه‌وه‌ی ئه‌و بوختانه‌ . ئه‌و جا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌و وتاره‌ی دا ، اسیدی کوپری ح‌ضیر وتی : ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، ئه‌گه‌ر ئه‌و که‌سانه‌ی ئاماره‌یان بو‌ ده‌که‌یت له‌ (ئه‌وس) ن ئه‌وا ئیمه‌ بو‌ت چاره‌یان ده‌که‌ین و ئه‌گه‌ریش له‌ بریانه‌مان (خه‌زه‌ج) ن فره‌مانی خو‌ت بلی با جیبه‌جیی که‌ین ، چونکه‌ سویند به‌ خوا ئه‌وانه‌ی شتی وایان وتووو شایسته‌ی ئه‌وه‌ن له‌ ملیان بدریت ، ئه‌وجا (سعدی کوپری عباده) که‌ ئه‌و سا وه‌ک پیاو چاک‌ی ده‌بینرا ، هه‌لسا و وتی : سویند بی‌ درو‌ت کرد .. له‌ ملیان نادر‌ی وه‌ تو‌ بویه‌ ئه‌م قسه‌ت کرد ، چونکه‌ ئه‌ترانی ئه‌و که‌سانه‌ (له‌ خه‌زه‌ج) ن خو‌ ئه‌گه‌ر له‌ تیره‌که‌ی خو‌ت بو‌ونا‌یه‌ شتی وات نه‌ئوت .

(اسید) یش وتی : سویند بی‌ تو‌ درو‌نه‌که‌یت .. به‌لکو تو‌ دو‌روو‌یت و داکوکی له‌ دو‌روان ئه‌که‌یت ... ئه‌وجا وای لی‌ هات خه‌ریک بوو شه‌ر له‌ نیوان هه‌ردوو تیره‌دا به‌رپا بی‌ت ، ئه‌وجا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هات بو‌لام و بانگی له‌ (علی کوپری ابی‌ تالیب) و (اسامه‌ی کوپری زید) کرد و راویژی پی‌ کردن .. هه‌رچی ئوسامه‌ یه‌ ئه‌وه‌ قسه‌ی چاک‌ی گرد و وتی : ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌و خیزانته‌ ، خیزانه‌کانی تو‌یش له‌ چاکه‌ زیاترمان لی‌ نه‌دیون ، ئه‌مه‌ش که‌ ئه‌یلین درو‌ و هه‌لبه‌ستراوه‌ !

به‌لام (علی) وتی : ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئافره‌ت زل‌رن ، تو‌ش له‌ دو‌ای ئه‌و ئه‌توانی جیگه‌ی پرکه‌یته‌وه‌ ، له‌ که‌نیزه‌که‌شی بپرسه‌ . (پێشه‌وا عه‌لی بویه‌ ئه‌م رایه‌ی وت تا له‌ نازاری پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) که‌م بکاته‌وه‌ نه‌ک ئه‌وه‌ی شتیکی له‌ گومان له‌ دل‌دا بو‌بی‌ بو‌ عائیشه (ﷺ) و یاخود مه‌به‌ستی ناشیرین کردنی خاتوو (عائیشه) بو‌ بی‌ت له‌لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و حاشا که‌ هاوه‌لان له‌ (اهل بیت) کاری وایان لی‌ وه‌شا بی‌ته‌وه‌) " وه‌رگیر "

ئەو بوو پیغمبەری خوا (ﷺ) بانگی لە (بریرە) کرد و پرسیری لی کرد ،
 علی (رضی اللہ عنہ) ھەلسایەوہ بوو و وتی : راست بە پیغمبەری خوا (ﷺ) بلی ... ئەویش
 دەیوت : سویند بەخوا خراپەم لی نەدیوہ و (عائیشە) هیچ عەییکی تیا نەبوہ
 ھەرگیز ، بەلام تەنھا یەک شتم لەسەری ھەبە ئەویش کاتی ھەویرم دەشیلا ، پیم ئەوت کە
 ھەلیگریت و بیاریزیت ، کەچی ئەو دەخەوت و مەرومالات ئەھاتن ئەیاخوارد ! دەلیت :
 پاشان پیغمبەری خوا (ﷺ) ھاتە ژوورەوہ بۆلام و دایک و باوکیشم لەلام بوون ،
 ھەروہا نافرمانیکی ئەنصاریشم لەلا بوو ھەردوو کمان دەگریان ، پیغمبەری خوا (ﷺ)
 دانیشت و ستایشی پەرھەردگاری کردو پاشان فەرمووی : (یا عائشہ ، انہ قد کان ما بلغک
 من قول الناس ، فاتقی اللہ ، و ان کنت قد قارفت سوءا مما یقول الناس ، فتربی الی اللہ فان اللہ یقبل التوبہ
 عن عبادۃ) .

فەرمووی : ئەبە عائشە ، بێ گومان ئەوہی خەلکی لەسەری ئەدوین پیت
 گەشتووہ ، لەبەر ئەوہ لە خواترس بەو ئەگەر خراپەبەک لەوہی ئەو خەلکە باسی ئەکەن
 ئەنجامت داوہ ، بگەرێرەوہ بۆلای خوا و تەوبەبە لەسەر بکە ، چونکە خودا تەوبە و
 پەشیمانی لە بەندەکانی خۆی قبول ئەکات . دەلیت : سویند بەخوا ، ھەر ئەو قسانەم لە
 پیغمبەری خوا (ﷺ) بیست نیت فرمیسکەکانیشم وشک بوون و توانای گریانم نەما و
 چاومپی دایک و باوکم بووم لە جیاتی من قسە بکەم و بەلام بەدەنەوہ کەچی ھیچیان
 نەوت !

عائشە ، دەلیت : بە گەرەبی خوا ، من چاومپی نەبووم قورئان بیتە خواریوہ و
 داوکی لە من بکات و خۆم زۆر بەکەمتر دەزانم ، بەلام تکام وابوو کە خودا بیخاتە
 خەوی پیغمبەری خوا (ﷺ) کە من بیتاوانم و ئەوہش کەوتراوہ درۆبە ، بەلام ئەوہی
 کە قورئان داہزیت لەسەر من سویند بەخوا ئەمەیان بەبیرمدا نە ئەھات و خۆم بە بچوکتر
 لەوہ ئەزانم . دەلیت : ئەوجا کە بینیم باوکم و دایکم ھیچ نالین !! پیم وتن : بۆچی
 وەلامی پیغمبەری خوا (ﷺ) نایەنەوہ ، وتیان : بەخودا نازانین چی پی بلیین ، وتی :
 سویند بەخوا ئەوہی بەسەر خانەوادە (ابی بەکر) دا ھات نەمدیوہ بەسەر ھیچ
 خانەوادەبەکی تردا ھاتبی لەوکاتەدا ..

پاشان وتی : کە ئەوان خۆیان لیم تی ئەگەیاندا منیش لەسەری پۆشتم و دەستم
 بەگریان کرد و پیم وت : سویند بەخوا ھەرگیز تەوبە لەسەر ئەوہناکەم کە باست کرد ،

سویند به خوا نه گهر نکولیش بکه م هر پروام پی ناکه ن . پاشان فرمایشتی (یعقوب علیه السلام) م وه بیر کهوته وه و وتم منیش هر نه وه نه لیم که باوکی یوسف فرموی و خوی گه وه له قورئاندا توماری کردوه : ﴿ ... فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ﴾ سورة یوسف ، آیه (۱۸) .

واته : جا چارم ته نه خوگری و نارامگرتنه به جوانترین شیوه ، هر خواش داوای کومه کی لی دهکریت له سهر نهو باسه ی ئیوه دهیکه ن .

سویند به خوا هیشتا پیغه مبهري خوا (ﷺ) له جپی خوی ه لئه سا بوو ، نه وهی به سهردا هات که له کاتی دابه زینی سروشدا به سهریدا دههات ، و به جلهکانی دایانپوشتی و سهرینیکیان له ژیر سهریدا دانا ، وه منیش سویند به خوا که نه وه م بینی نه ترسام و نه گویم لی بوو ، چونکه نه مزانی من بی تاوانم و خوی پهروردگار سته م لی ناکات ، که چی دایک و باوکم ، سویند بهو که سه ی گیانی عایشه ی به دهسته همرکه زانیان وا سروش بو پیغه مبهري خوا (ﷺ) داده بزنی وهخت بوو گیانیان دهرچی له ترسی نه وهی نه با خودا قسه ی خه لکی به سه لمینیت ، پاشان پیغه مبهري خوا (ﷺ) هاته وه سهر خو و دانیشته ده بینم پروی وهک گه وه هر دهره وشیتته وه و عاره ق به دم و چاویه وه ده سپری و ده فرموی : (أُبَشِّرُ يَا عَائِشَةُ ، قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بَرَاءَتَكَ) . مژدهت لی بیت ، عائشه .. پهروردگار بی تاوانی تو ی دهرخست .

ده لیت : منیش ستایشی پهروردگارم کرد ، و پیغه مبهري خوا (ﷺ) چوه دهره وه وتاری بو خه لکه که دا و نه م نایه تانه ی که بو ی هاتبووه خواره وه و خویندیه وه بویان : ﴿ إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾ (۱۱) سورة النور . واته : بیگومان نه وانه ی بوختانه کیان هه لبه ست دهسته یه که بوون له خو تان (واته و اخویان نیشان ددها له خو تان) و امه زانن که نه بوختانه شهر و خراپ بوو بو تان ، به لکو خیر بوو بو تان (بو جیا کردنه وهی دوپروه کان له ئیماندارانی دلپاک و راسته قینه) بیگومان تاوانی همرکه س لهو بوختانچیه له گهردنی خویدایه تی ، نهو که سه ش سهر وک و گه وه و هه لبه ستی بوختانه که یه سزایه کی سهخت و گه وه بو ی ناماده یه . سهر نه وه بوو که هه د و سزای تومه تی (بوختان - قذف) جیبه جی کرا به سهر همرکه سی کدا که تومه ته که ی به سهر چه هیا بوو .. که چی عبدالله ی کوپی ابی که سهری ماره که بوو ،

هه لگرسینهری ناگری فیتنه و بوختانه که بوو ، زور له وه به ناگاتر بوو خوئی بخاته ژیر سزاوه و خه لکی تووش کردوو خوئی بوی دهرچوو ..

" زانستی عائشه (رضی الله عنها) "

له عروهی کوری زوییره وه (رضی الله عنها) ، ده لیت : هاوه لی عائشه م کردوه (عائشه پوری بوو) نه مدیوه کهس زانا تر بیت له نهو سه بارهت به هر ئایه تیک دابه زیبیت یان ئهرکیک یان سوننه تیک یان هونراوهیهک یان له گیرانه وهی فهرمووده دا ، یان له میژووی عهره بدا ، یان له دادگهری یان پزیشکیدا یان له وه له وه دا ... پیم وت : پوری .. نهی زانستی پزیشکی له کوپوه فیر بوویت ؟ فهرمووی : کاتی نه خوش نه که وتم و دهرمانیکم بو به کارده هینرا ، یان که سیك نه خوش نه که وت و دهرمانیکی بو وه سف نه کرا ، منیش ناوی نهو دهرمانه م له بهر نه کرد ^۱.

" به خنده یی عائشه (رضی الله عنها) "

له (ئوم زهره وه) وه ، ده لیت : ابن زبیر بری سه د هزاری نارد بو عائیشه ، نهویش داوای سینی یهکی کرد ، هه لیرشته سهر سینی یه که و بهرده وام دابهشی نه کرد به سهر خه لکیدا ، و که ئیواره هات ، داوای نانی ئیواره ی له که نیه که که ی کرد ، نهویش وتی : نهی دایکی ئیمانداران ، به تاکه دهره میك نه تتوانی توژی گوشت بکری ؟ فهرمووی : خوت مۆن مه که ... نه گهر بیرت بخستمایه ته وه نهو کاره م نه کرد ^۲. له عروه وه ، له عائشه وه (رضی الله عنها) ده گیریت ته وه : چه فتا هه زاری به خشیه وه به نه دار و هه ژاران له کاتیکدا خوئی جلهکانی پینه نه کرد (رضی الله عنها) .

^۱ - پیاوانی جیی متمانه ن : ابو نه عیم له (الطیه) دهره یانی بو کردوه (۴۹ / ۲) .

^۲ - پیاوانی جیی متمانه ن : ابن سعد (۸ / ۶۷) الارنؤوط (سیر ۲ / ۱۸۷) .

" وفاتی (ﷺ) "

کاتی دایکی نیمانداران عائشه (رضی الله عنها) کهوته سهره مهرگ فهرمووی : (نهو پیشت ورتبوی که له مالکهیدا بنیثریت) له پاش پیغمبره خوا (ﷺ) من کاریکم کردوه^۱ (شایسته ی نهو نیم له تنشتی نهودا بنیثریم) لهبر نهو له تنشت خیزانه کانی دیکهیدا سپاردهم بکهن نهو بوو له (بقیع) سپاردهیان کرد (ﷺ) . پینشهوا زههه بی دهلیت : مه بهستی لهو کاره ی که کردوویته ی : پوژی (جمله) نهو بوو تهواو پهشیمان بوو له و کاره ی وه تهوبه ی له سهر کرد ، نه گهر چی به نیته ی خهیر و چاکه نهو ی کرد بوو وه به پای خو ی به باشی زانیبوو بو موسلمانان ههروهک چون طلحه ی کوپی عبیدالله و زبیری کوپی عوام و کومه لیک تر له گه وره ها وه لان پرمزای خویان له سهر بیت (اجتهاد) ی خویان کرد بوو^۲ .. نه بوهریره (ﷺ) نوژی له سهر کرد .

^۱ - حاکم دهرمیتانی بو کردوه (۶ / ۴) دهلیت : (صحیح الاسناد) ، و زههه بش هاوپیاه .

^۲ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۱۹۳) .

" ۱۶ - نوم شریک (ﷺ) "

" له ناسمانه وه ناو دهدریت "

نوم شریک ، خاتوو (غوزه‌یی‌ه‌ی کچی جابری کوپی حکیمی دوسی) یه . زۆربه‌ی زانایان ده‌لین : ئەو ئافره‌ته‌ بوو که خۆی پیشکەشی پیغمبهری خوا (ﷺ) کرد ، به‌لام ئەو قبولی نه‌کرد .. و نوم شریک شوی نه‌کرد هه‌تا وه‌فاتی کرد ..

ابن عباس ، ده‌لێت : (ئیسلام که‌وته د‌لی نوم شریک و هه‌ر له مه‌که‌که موس‌لمان بوو له‌و کاته‌دا هاوسهری (ابی العسکری دوسی) بوو .

پاشان به‌ نه‌ینی ده‌چووه لای ئافره‌تانی قوره‌یش و هانی ئەدان بۆ لای ئیسلام ، تاوه‌کو لای ئەه‌لی مه‌که‌که ئاشکرا بوو بردیان و پ‌ی‌یان وت : ئەگه‌ر له به‌رخاتری هۆزه‌که‌ت نه‌ بووایه وه‌ها و وه‌هامان لی نه‌کردی ، به‌لام ئەت‌گ‌یرینه‌وه بۆ لای هۆزه‌که‌ت . ده‌لێت : پاشان خست‌میان هه‌س‌ر پ‌ش‌تی و ش‌تر‌یک به‌بی نه‌وه‌ی ه‌ی‌چ ش‌ت‌یک له‌س‌ر پ‌ش‌تی حوش‌تره‌که‌وه هه‌ب‌یت پاشان سی پ‌وژ به‌و جۆره به‌ج‌ییان ه‌ی‌ش‌تم به‌بی نه‌وه‌ی نه‌نان و نه‌ ناوم پی بدن ، وه‌ کاتی له ج‌یی‌ه‌ک د‌ائ‌ه‌به‌زین منیان له‌به‌ر خۆر د‌ائ‌ه‌به‌سته‌وه و خ‌و‌ی‌ش‌یان ئە‌چ‌و‌ونه سی‌به‌ریک و نان و ئاویان لی بر‌ی‌بووم . ئەوه بوو له کاتی‌که‌دا که له ج‌یی‌ه‌ک د‌ابه‌ز‌ی‌بوون و منیان له‌به‌ر خۆره‌که‌دا به‌ست‌ی‌بووه‌وه ، هه‌ستم به‌ ساردی یه‌ک کرد که‌وته س‌ه‌ر سنگم ، ده‌بیتم سه‌ت‌لیک ئاوه‌ گ‌رت‌م و بر‌یک‌م لی خ‌وار‌ده‌وه پاشان له ده‌ستم وه‌ر‌گ‌یر‌ایه‌وه و به‌رز‌ک‌رایه‌وه ..

پاشان گه‌ر‌ایه‌وه و گ‌رت‌م و دیسان ل‌یم خ‌وار‌ده‌وه و به‌رز‌ک‌رایه‌وه .. چه‌ند جار‌یک ئەمه دووپات بوویه‌وه ، تا ت‌یر ناوم بووم و نه‌وه‌ی ت‌ی‌ای‌ندا ش‌ای‌ه‌وه کردم به‌س‌ه‌ر له‌ش و ج‌له‌کان‌دا . ئەوه بوو که به‌خه‌به‌ر هاتن و شو‌ینه‌واری ئاویان پ‌ی‌وه‌م ب‌ینی و حال‌م باش بوو ، پ‌ی‌یان وتم : خ‌وت به‌رداوه و له ئاوه‌که‌ی ئ‌یمه‌ت خ‌وار‌د‌و‌ته‌وه ؟ وتم : ناب‌ه‌خوا .. ش‌ته‌که به‌و جۆره بوو که بۆتان باس ئەکه‌م ..

وتیان : ئەگه‌ر راست ب‌ل‌ی‌یت ئە‌وا ئ‌ای‌ینه‌که‌ی تۆ باش‌تره له ئ‌ای‌نه‌که‌ی ئ‌یمه ، ئەوه بوو که سه‌یری ئاوه‌که‌ی خ‌و‌یا‌نیان کرد ه‌ی‌چی لی که‌م نه‌بوو بوو ، هه‌ر له و‌یدا موس‌لمان بون .

" ۱۷ - صفیهی دایکی تیمانداران (ﷺ) "

" سویند به خوا نه و راستبیزه " فرمودهی پیروژ

کچی (حییی کوری نه خطب) ه .. له نه وهی پیغه مبهری خوا (هارون) ه سه لامی
خوای له سه ر بیت . پیش موسلمان بوونی ، سلامی کوری نهی حه قیق هیئای ، و پاش
نهویش کنانهی کوری نهی له قیق که ههردووکیان له شاعیرانی جوله که بوون ، نه وه
بوو (کنانه) پوژی خه یبهر کوژراو ، خاتوو صفیه دیل کرا ، و له تیروپشکدا درابه
(دحیهی الکلبی)^۱ ، نهویش دای به پیغه مبهری خوا (ﷺ) و له بری نهو حهوت سه
مالاتی پیدا^۲.

پاشان دواي نه وهی پاک بووه وه ، ماره ی کرد و نازاد کردنی له دیلایه تی کرده
ماره یی . له نه سه وه ، ده لیت : پیغه مبهری خوا (ﷺ) صفیهی کچی حییی له (دحیه)
وه رگرت به حهوت سه ر ، و پاشان دایه ده ست (ام سلیم) تاله لای نهو عیده ده کی
ته واو بکات و ناماده ی بکات .. له وه لیمه که شیدا (له میوانداری یه که شی دا) چه وری و
په نیر و خورما دابهش ده کران^۳.

وه صفیه (ﷺ) ئافره تیکی شه ره فمه ند و ژیر و خاوه ن ره چه له ک و جوانی و دین
بوو وه که سیکی هیمن و به وقار بوو ...

" خوشه وستی بو پیغه مبهری خوا (ﷺ) "

له زهیدی کوری نه سه له مه وه ، ده لیت : کاتی پیغه مبهری خوا (ﷺ) نازاری نهو
نه خوشی یه ی ده چه شت که پییه وه وه فاتی کرد ، صفیهی کچی حییی پیی وت : سویند
به خوا ، نهی پیغه مبهری خوا (ﷺ) هه نه که م نهو نازاره ی تو بیت بو من .
خیزانه کانی پیغه مبهری خواش (ﷺ) لهو لاهه چاروکیان له یه کتر داگرت ..

^۱ - هاره لیککی پایه به رزه ، و که سیکی جوانچاکه و جبریل له وینه ی نه ودا ده به زی .

^۲ - صحیح / مسلم و احمد گیراویانه ته وه .

^۳ - صحیح / مسلم ده ره یئانی بو کر نه وه (۱۲۶۵) (۷۸)

پیغمبهەری خوا (ﷺ) چاوی لییان بوو فەرمووی : (مضمضن) واتە بپۆن ئاو لە دەمتان و مردەن .. وتیان لە چی ئاو لە دەمتان و مردەن ؟ .
 فەرمووی : (من تغامز کن بها ، و الله انها لصا دقة)^١ . واتە : لەو چاوە داگرتنەتان لە صفیە .. سویند بە خوا ئەر راست ئەکات .

" پێی لەسەر داگرتنی (حرص) پیغمبهەری خوا (ﷺ) بۆی "

ئەنەس دەلێت : من و ئەبو طلحە لەگەڵ پیغمبهەری خوا (ﷺ) پێمان ئەکرد و صفیەش لە دواوە لەگەڵ پیغمبهەری خوا (ﷺ) لەسەر پێشتی و شترێک بوون ئەوە بوو و شترەکە پێی هەلخایسکاوەوت و ئەوانیشی لەسەر کەوتن ، طلحە خێرا لەسەر و لآخەکی دابەزی و بەرەو لای پیغمبهەری خوا (ﷺ) بە پەلە پۆشتن وتی : ئەی پیغمبهەری خوا (ﷺ) تۆ سەلامەتیت هیچ ئازاریکت پێ گەیشیت ؟
 فەرمووی : (لا ، عليك بالمرأة) نەخێر ، بزانیە صفیە چۆنە ..

ئەبو طلحەش کراسەکی دابە دەم و چاویدا و بەرەو لای صفیە رویشت ، و کراسەکی پیادا ، ئەریش هەلسایەو ، طلحە و لآخەکی بۆ توند کردنەو و صفیە و پیغمبهەری خوا (ﷺ) سەرکەوتن^٢ .

خوینەری بەرپز : بپوانە ئەر ئەدەب و پەوشتە بەرزەیی طلحە ، دەم و چاوی خۆی دابە پۆشی و پاشان جلەکان ئەدابەسەر (صفیە) دا (ﷺ) بۆ ئەوەی دەستی بەری نەکەوێت !! بەراستی لەم چاخەیی ئیستاماندا ئەدەبی وەها زۆر کەمە و .. بەد پەوشتی لە ئەرپەری ناشرینیدا خۆی نیشان ئەدات ..

" وەفاتی "

خاتوو (صفیە) (ﷺ) سالی (٥٠) ی کۆچی وەفاتی کردوو ، و تراویشە سالی (٥٢) .. و وەلە بقیع سپاردە کراو ..

^١ - ابن سعد دەرھیتانی بۆ کردوو (٨ / ١٢٨) پیاوانی جیتی متمانەن ، بەلام (مرسل) ه .

^٢ - دانەپالەکی (صحیح) ه / بخاری (٦ / ١٣٤) و مسلم (١٢٦٥) هەردووکیان گێڕاویانتهو

" ۱۸ - رقیه (ﷺ) اس کچی پیغمبراس خوا (ﷺ) "

کچی پیغمبراس خوايه (ﷺ) و خاتوو (خدیجه) (ﷺ) دایکيه تی .. پیش کوچ (عتبه ی کوپری نه بی لهب) مارهی کرد .

پاش نه وهی نایه تی : ﴿ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴾ (۱) سورة المسد^۱ . دابهزی باوکی به (عتبه ی) و ت : سهرم له سهرت حهرام بی (واته : حاشات لی نه کهم) نه گهر کچی (ﷺ) ته لاق نه دهی ، نه ویش پیش گواستنه وه لی جیابوویه وه .

خاتوو (رقیه) له گهل دایک و خوشکه کانیدا موسلمان بوو پاشان پیشه و (عوسمان) خواستی .. ابن سعد ده لیت : له گهل (عوسمان) دا کوچیان کردوه (هردوو کوچه که ی حبه شه) .

پیغمبراس خوا (ﷺ) فهرموویه تی : (انما لاول من هاجر الى الله بعد لوط)^۲ . واته : نهو دوانه یه کهمین که سن که بولای پهرور دگاریان کوچیان کرد بیت ، له دوا ی لوط (سهلامی خوا ی له سهر بیت) .

له پیشه و (عوسمان) ، (عبدالله) ی بووه و به (باوکی عبدالله) ناریان ده مینا و که ته مهنی گه یشته شهش سال که له شیریک دهنوگی له دم و چاوکی داو دم و چاوی وهره می کردوو پییه وه وه فاتی کرد .

پاشان له دوا ی پیشه و (عوسمان) کوچی کرد بو مه دینه و له پیش جهنگی (بهر) نه خوش کهوت و پیغمبراس خوا (ﷺ) (عوسمان) (ﷺ) ی له لا هیشته وه و له کاتیکدا موسلمانان له (بهر) بوون وه فاتی کرد^۳ . رمزی خوا ی له سهر بیت .

^۱ - مانای نایه ته که : - ده سته کانی نه بو له هب بشکین و پسوایت ، بی گومان ههر پسوا ده بی .

^۲ - حافظ له (الصحابه) (۱۲ / ۲۵۸) به له فزیک تر هیناویه تی و گتړلویه تیه وه بو (ابن منده) و ده لیت : سنده که ی بی به لکه یه .

^۳ - ابن سعد (۸ / ۳۶) .

" ۱۹ - نوم کلثوم (ﷺ) ، کچی پیغه مبهري خوا (ﷺ) "

مندالی چواره می پیغه مبهري نازیزه (ﷺ) .. و تراوه که (عتیه) ی کوپی ابی لهب ماری کردوه و دواتر لئی جیا بووه ته وه .. نوم کلثوم موسلمان بووه و هیجره تی کردوه پاش پیغه مبهري خوا (ﷺ) .

کاتی خاتوو (رقیه) ی خوشکی وه فاتی کرد ، پیشهوا (عوسمان) هینای به کچیتی له مانگی (ربیع الاول) ی سالی (۳) ی کوچیدا و هیچ مندالی لئی نه بووه . وه له شهبانی سالی (۹) دا وه فاتی کردوه .

پیغه مبهري خوا (ﷺ) فهرموویه تی : (لوکن عشرا لزوجهن عثمان) نه گهر ده کچم بوايه يه که له دواي يه که (عوسمان) ماری ده کردن .. (ابن سعد گیراوه تیه وه) .

له (انس) هوه ، ده لیت : چاوم به پیغه مبهري خوا (ﷺ) کهوت له ناو گوږه که ی (نوم کلثوم) دا دانیشتبوو فرمیست که چاوه کانیدا ده هاته خواره وه^۱ .

پوون کردنه وه یه که : نه م پیاویه ته دژی نهو فهرمووده نیه که ده فهرمویت : (ان المیت یعذب بکاء اهله علیه)^۲ ، واته : مردوه کان به گریانی خانه واده که یان به سه ریانه وه ، نازار نه درین .

ماموستای نهلبانی دهر باره ی نه م فهرمووده یه ده لیت : مه به ست گریان به ره های ی نیه ، به لکو گریان کی تاییه تی مه به سته نهویش پو پو کردنه^۳ .

نووسر ، ده لیت : فهرمووده ی نؤریش هاتوه که باسی له گریانی پیغه مبهري خوا (ﷺ) و گریانی هاوه لان نه کات^۴ .

۱ - صحیح / بخاری دهر میتانی پو کردوه (۲ / ۱۲۶ ، ۱۲۷) و غیری نهویش .

۲ - صحیح / زانایان هاوده ننگن له سهری .

۳ - احکام الجنائز (۲۸)

۴ - پروانه کتبی (الرسول بیکی) چاپی (دارالفجر للتراث) ی نووسر .

۲۰ - سمیہ کچی خطاب (ﷺ) "

خانمی بہرینز (سمیہی کچی خطاب) ی (مولاۃ) ی ٹہبی حذیفہی کوپر مغیرہیہ و دایکی عہماری کوپی یاسرہ^۱، ہر زوو لہ مہککے موسلمان بوو، یہکی بوو لہوانہی نازار ٹہدرا لہ پیناوی بیروباوہر کیدا و بہلام ٹہو لہ سہر ٹاینہکے جیگیر و دامہزاو بوو، تا جاری ٹہو جہل رمیکی چہقاند ورگی و شہیدی کرد۔ ٹہو نافرہ تیکی بہ تہمن بوو وہ یہکہمین شہید بوو لہ ٹیسلامدا (ﷺ) ...^۲، (یاسری کوری عامر) یش میردی بوو۔^۳

د۔ محمود عمارہ دہلی ٹہبی ہست بہ قوولی ٹہو نہہامہتیہ بکہین لہ چاوی (عمار) دا کاتی دہبینی لہبرہدمیدا دایکی ٹہکوژری بی ٹہوہی ہیچی لہ دہست بی بوی بکات۔ خو ٹہگہر یاسری باوکی لہ ژیر نازاردا گیانی سپارد بی ٹہوا چارہ نووسی دایکی زیاتر بوی بہ نازار بوو وک موسلمانیک و وک عہرہیک، بہلام ٹہو تہنہا بیروباوہر و (مبدأ) ہکے خاوہنہکے و لیدہکات لہ پیناویدا گیانیان بہہخشن۔ خوینہری بہرینز ٹیستا ٹہم بہلاو نارہحتی یہ گہورہیہ بہینہرہ پیش چاوی خوت۔

ٹیستا ہر کہسی تاکہ وشہیک بیستیت کہ شہرم و ناموسی بریندار بکات، بو داکوکی کردن لہ کہرامہتی نامادہیہ گیانی بہہخشی پای گشتیش پالپشتی دہکن۔ ہر ہیچ نہبوو یاسا تولہی بو دہکاتہوہ۔

بہلام (عمار) بہ چاوی خوی دہستی غدر و ناپاکی دہبینیت کہ ٹہدا لہ دایکی و گوئی لہ نالہ و ہاواری دایکیہتی، بہلام ہیچ دہسہلاتیکی نیہ و ہیچ کاریکی پی ناکریت۔

بہلکو پیغمبرہی خوایش (ﷺ) لہ دوعا زیاتر ہیچی تری لہ دہست نایہت بویان بکات۔ بہراستی بہلاوہنہہاتہکے لہوکاتہدا ٹیدی گہورہترہ لہوہی مروۃ بتوانی خوی لہبرہدمیدا راگری۔ بہلام (عہمار) بہسہر ٹہو نہہامہتی یہدا زال بوو، بہ بیروباوہری پتہو لیئہوہ چوہہ دہر، ٹہگہر چی مالٹاواپی لہ باوکی و لہ دایکی کرد، بہلام مانہوہی بیروباوہر و عہقیدہکے بووہ دلدانہوہ بوی^۴۔

^۱ - لہ بہشی (پیاونیک لہ دہورہی پیغمبرہی خوا (ﷺ)) باسی ژیانیمان کرد۔

^۲ - البدایہ و النہایہ (۲ / ۵۹)۔

^۳ - ٹہمیش لہ ژیر ٹہشکہنجہدا شہید بوو۔

^۴ - تأملات فی السیرہ النبویہ۔ لاپہرہ (۷۶)۔

" ٢١ - جوهریه‌ی کچی حارث (ﷺ) "

" گه‌وره‌ترین به‌ره‌که‌ت بوو بۆ هۆزه‌که‌ی "

دایکی ئیمانداران ، جوهریه‌ی کچی حارثی ضراری (المصطلق) یه .. سالی (٥) و له غه‌زه‌ی (المریس) دا به دیل گیرا .. و ناوی (برّه) بوو .. پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ناوی گوپی بۆ (جوهریه) . وه یه‌کی بوو له ئافره‌ته‌ پایه‌ به‌زه‌کان .

له عائیشه‌وه (ﷺ) ، ده‌لیت : کاتی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) دیله ئافره‌ته‌کانی (بنی المصطلق) ی دابه‌ش کرد ، جوهریه‌ی کچی حارث به تیروپشک بۆ ثابتی کوپی قه‌یسی کوپی الشمس یان بۆ کوپه‌مامیکی دهرچوو نه‌وه بوو جوهریه‌ی خۆی کرپه‌وه لی و هات بۆلای پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و پێی وت : ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، من جوهریه‌ی کچی حارثی کوپی ئه‌بی ضراری سه‌روک و گه‌وره‌ی هۆزه‌که‌یم .. خۆت ئه‌زانی ئیستا چیم به‌سه‌ردا هاتوو ، و که‌وتمه‌ تیروپشکی ثابتی کوپی قه‌یسی کوپی شماس یان کوپه‌مامیکی ، و خۆم کرپه‌وه ، ئیستا هاتووم داوات لی ئه‌که‌م یارمه‌تیم به‌دی له دانی بری (موکاته‌به‌که‌دا) . فه‌رمووی : (فهل لك خير من ذلك ؟) له‌وه باشتر ناویت ؟ وتی : چی یه ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ؟ فه‌رمووی : (اقضى عنك كتابتك و اتزوجك) واته : بری (مکاتبه) که‌ت بۆ ده‌ده‌م و ماره‌ت ده‌که‌م . وتی : پازیم ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) .

ده‌لیت : ئه‌م هه‌وا له‌ گه‌یشته‌ لای خه‌لک که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) جوهریه‌ی کچی حارثی کوپی ئه‌بی ضراری کردوو ته‌ خیزانی ، خه‌لک هه‌موو وتیان : بووینه‌ خزمی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) .

ده‌لیت : هاوسه‌رگیری جوهریه‌ له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بووه‌ هۆی ئازاد کردنی سه‌د مال له‌ بنی المصطلق ، ئاگادارنیم هه‌یج ئافره‌تیک نه‌وه‌نده به‌ره‌که‌تی بۆ هۆزه‌که‌ی بوبیت^١ .

هه‌ر که‌ (به‌نو المصطلق) ئه‌م بالایی و گه‌وره‌یی یه‌یان له ئیسلام و موسلمانان بینی هه‌موویان موسلمان بوون و ئیمانیان به‌ خواو پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی هه‌ینا . هه‌ر ئه‌مه‌ش

^١ - صحیح : بخاری و مسلم گه‌نجاوه‌نه‌وه .

بوو ئاوات و ئامانجی پیغمبر خوا (ﷺ) بۆسر خستنی بانگه‌وازه‌کە ی له‌ناو خه‌لکیدا .. جا چ خاوه‌ن رایه‌کی دانا بالآتره له‌م پ‌اوبۆچوونه‌ی سه‌روهرمان (ﷺ)^۱. وه (ابن حجر) له (الاصحابه) دا (۱۶۰ / ۲) ده‌لیت : که (الحارث) ی باوکیشی هاتوره بۆ مه‌دینه و موسلمان بووه .

" پیغمبر خوا (ﷺ) چەند وشەیه‌کی گشتگیری فیر ده‌کات "

له جویریهمه ، ده‌لیت : سه‌ر له‌به‌یانی یه‌ک پیغمبر خوا (ﷺ) هات بۆلام (ته‌سییحات) م ده‌کرد ، پاشان پۆیشته دهره‌وه و نزیک نیومرۆ هاته‌وه فرمووی : (اما زلت قاعده ؟) نه‌لێی هیشتا دانیشتانیت . وتم : به‌لێ فرمووی : (الا اعلمك كلمات لوعذلن هن عدلتهن ، أو وزن هن و زنتهن ، یعنی جمیع ماسبحت ، سبحان الله عدد خلقه ، ثلاث مرات ، سبحان الله زنة عرشه ، ثلاث مرات ، سبحان الله رضا نفسه ، ثلاث مرات ، سبحان الله مداد كلماته ، ثلاث مرات) .

فرمووی : ناتهوێ چەند وشەیه‌کت فیرکه‌م که نه‌گه‌ر له‌گه‌ل نه‌و وشانه‌ی تو دا کی‌شانه بکری‌ت که له‌و کاته‌وه وتووته ، هاوسه‌نگ و یه‌کتا دهرده‌چن وشه‌کانیش نه‌مانه‌ن : " هینده‌ی ژماره‌ی دروستکراوانی خوا هینده‌ی خوا خو‌ی پی‌ی خوشه و نه‌نداره‌ی سه‌نگینی ته‌ختی پیروزی و هینده‌ی مه‌ره‌که‌بی وشه‌کانی زاتی خو‌ی پاک و پی‌گه‌ردی و سوپاس و ستایش بۆ په‌روهرده‌گار ..

" وه‌فاتی "

پاش گه‌شتیکی پاک و ژیا‌نیکی پرێزدارانه له ژێر سایه‌ی ئالای ئیسلامدا .. خاتوو جویریه سالی (۵۰) وه‌فاتی کرد (ﷺ) .

^۱ - زوجات النبي الطاهرات و حكمة تعد و هن / ماموستا / محمد محمود الطواف (۷۴ ، ۷۵) .

" ۲۲ - سوډه‌ی کچی زمعه (ﷺ) "

" به‌لام من حەز ئەكەم لە ریزی خیزانه‌کانی نوډا زیندوو

بکریمه‌وه "

کی یه ؟

دایکی ئیمانداران (سوډه‌ی کچی زمعه‌ی قیسی قوره‌یشی عامری) یه و یه‌که‌مین ئافرهت بوو پیغمبهری خوا (ﷺ) له دوا‌ی خاتوو خه‌دیجه (ﷺ) هینای . خانمیکی پایه‌بهرز و خانه‌دان بوو ... یه‌که‌مجار خیزانی (سکرانی کوپی عه‌مر) بوو له‌گه‌لیدا کوچیان کرد بو حه‌به‌شه ، به‌م کوچه‌شی بنه‌ماله‌که‌ی توپه‌کرد . ئه‌وه بو که له هيجره‌ت گه‌رایه‌وه ، هاوسهره‌که‌ی (په‌حمه‌تی خوا‌ی لی بیت) وه‌فاتی کرد ، که‌یه‌کی بوو له پشتیوانه چاکه‌کان بو پیغمبهری خوا (ﷺ) به‌مردنی (سوډه) ی به‌بی پشت و هاو‌ده‌م به‌جی هیشته .. تا پیغمبهری خوا (ﷺ) هینای وته‌مه‌نی (سوډه) ئه‌و کاته (۵۵) سال بوو ..

" چیت ده‌وێت "

پوژان تیپه‌رین و (سوډه) له‌گه‌ل پیغمبهری خوا (ﷺ) مایه‌وه ، به‌لام پیغمبهری خوا (ﷺ) له‌بهر چه‌ند هۆکاریک وای بینی که ته‌لاق‌ی بدات . ئیتر چی پووی دا ؟

قاسم ی کوپی ئه‌بی به‌ززه ، ده‌لێت :

پیغمبهری خوا (ﷺ) هه‌والی ته‌لاق‌دانی (سوډه) ی پی گه‌یاند سوډه له‌سه‌ر پیگه‌که‌ی دانیشته‌ و وتی : سویندت ئه‌ده‌م به‌و که‌سه‌ی وه‌حی بو ناردویت ، بوچی ته‌لاق‌ت دام ؟ ئایا خوا فه‌رمانی پی کردویت ؟ فه‌رمووی : نه‌خیر .

وتی : ده‌ی سویندت ده‌ده‌م به‌ خوا به‌مگه‌ر ئه‌ره‌وه (راجعنی) ، خو من هیچ پیویستم به‌ پیاوانی یه ، به‌لام حەز ئەكەم لە ریزی خیزانه‌کانتدا زیندوو بکریمه‌وه .

پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) گیرایه وه . ده‌لیت : منیش ئه‌و پۆژانه‌ی که سه‌ره‌ی من بوو
پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌لام بمینیتته‌وه ئه‌مدایه (عائشه)^۱ .

به‌لێ : دایکی ئیمانداران .. جا چ شانازی یه‌ك خۆی ده‌دا له‌م شانازی یه .. که له
پۆژی هه‌لسانه‌وه دا وه‌ك هاوسه‌ری کۆتا پیغه مبه‌ری مرو‌فایه‌تی (ﷺ) هه‌شر بکرییت
.. خوشیت لی بیت .

خاتوو عائشه‌ش (ﷺ) ئه‌م چاکه‌یه‌ی (خاتوو سووده) ی له‌ بیر نه‌نه‌کرد له
عائیشه‌وه ، ده‌لیت هه‌یج ئافره‌تی‌ك نه‌بوو ئه‌وه‌نده‌ی (سووده) هه‌ز بکات من له‌ جیگه‌ی
ئه‌وا بم (فی مسلاخها) ئافره‌تی‌ك بو جو‌ره‌ توندی یه‌کی بوو (حده) وه‌ کاتی‌ك چوو به
ته‌مه‌ندا سه‌ره‌که‌ی خۆی له‌لای پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌خشی به‌ من^۲ . خاتوو سووده
(ﷺ) له‌ سه‌رده‌می پیشه‌وا عمری کو‌ری خه‌تابدا وه‌فاتی کرد^۳ .

^۱ - دانه‌پالنه‌که‌ی (صحیح) ه ، به‌لام (مرسل) ه . ابن سعد (۸ / ۵۴) .

^۲ - صحیح / مسلم ده‌ره‌ینانی بۆ کردووه (۱۴۶۳) .

^۳ - بخاری له (تاریخ) (۱ / ۴۹ ، ۵۰) .

" ۲۳ - میمونہ کی کچی حارث (رضی اللہ عنہ)

" له هه موومان له خوانرستره و له هه موومان زياتر

په يوه ندى خزمه يه تى به جى دينيت "

فهرمايشتيكى عائشه (رضی اللہ عنہا)

پیناسی : میمونہ کی کچی حارث کی کوپی حزن ی .. هیلالی یه . خیزانی
پیغمبر کی خوا (ﷺ) و خوشکی (ام فہزل) ی خیزانی (عباس) و پوری (خالدی
کوپی ولید ، و پوری (ابن عباس) ه ، پژای خویان له سمر بیت .
وه له خانمان بوو ..

مجاهد ده لیت : ناوی (بهره) بوو ، پیغمبر کی خوا (ﷺ) گوپی بو (میمونه) .
له پیشدا و پیش ئیسلام مه سعودی کوپی عمری شه قهفی هیئای و پاشان لی ی
جیابوویه وه .

دواتر (ابو رهم ی کوپی عبدالعزی) هیئای و همیش مرد .. نهوجا پیغمبر کی
خوا (ﷺ) له دوا ی لیبوونه وه له نهجامدانی (عمره القضاء) له سالی (۷) دا و له
مانگی (ذي العقدة) دا هیئای .

له (علی کوپی عبدالله ی کوپی عباس) وه ، ده لیت : کاتی پیغمبر کی خوا
(ﷺ) ویستی بجیت بو مهککه له سالی (القضية) ^۲ دا ، (نهوسی کوپی خولی) و (ابا
رافع) ی نارده لای (عباس) نهویش میمونہ ی پی دا له پیگا و شترهکانیان لی ون بوو
چهند پوژیک له (راغب) مانه وه تا پیغمبر کی خوا (ﷺ) له (قودهید) پییان گهیشته و
له وکاته دا حوشترهکانیان دوزیبووه وه له گه لیدا رییان کرد هه تا گهیشته مهککه
پیغمبر کی خوا (ﷺ) یه کیکی نارده لای (عباس) و له لای باسی کرد ، خاتوو
میمونه (کاری خوی دابوویه دهست (عباس) وه (ﷺ) نهویش دوا ی داخوانیکردنی

^۱ - وانه سالی پیکه وتن (پیکه وتنی حوده بیبه ، (وه رگیز) رحيق المختوم ص ۲۵۲ .

^۲ - حاکم دهرمینیانی بو کردوه (۴ / ۳۰) ده لیت (صحيح الاسناد) ه . زهه بیش هارپایه .

له‌لایه‌ن پێغه‌مبه‌ری خوا وه (ﷺ) ، پێیدا ^١ .. ئه‌میش دوایه‌مین ئافره‌ت بوو پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هێنانی .. وه‌ که‌سیکی دنیا نه‌ویست و خواپهرست بوو .

مامۆستا رشید ره‌زا ، ره‌حمه‌تی خۆی له‌سه‌ر بی‌ت ، ده‌لی‌ت : (هاتوه‌ که‌ مامی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، (عباس) هانی داوه‌ بیهێنیت (بی‌خوازیت) و هه‌ر ئه‌ویش دوای وه‌رگرتنی مۆله‌تی (می‌مونه) ماره‌ی کردوون ، خۆ ئه‌گه‌ر (عباس) (ﷺ) له‌ هه‌وسه‌رگیری یه‌ به‌رژه‌وه‌ندی یه‌کی مه‌زنی به‌دی نه‌کردبایه‌ ئه‌م هه‌موو چاودی‌ری یه‌ی له‌ مه‌ی‌مونه‌ نه‌ئکه‌رد له‌ پێناوی پازی کردنی خێزانه‌که‌یدا) .

هه‌روایش بوو ، به‌رژه‌وه‌ندی گه‌وره‌ له‌م هه‌وسه‌رگیریه‌دا نزیک بوونه‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بوو له‌ هۆزی (هیلالی) یه‌کان ، ئه‌وه‌ بوو ئه‌م پیاوه‌تی و جوامی‌ری و هانایه‌یان له‌لا به‌نرخ و گه‌وره‌ بوو ، بۆیه‌ پۆل پۆل ده‌هاتنه‌ پیزی ئیمانداران و بوونه‌ پالپشت و پشتیوان و هاوده‌می پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) .

کاتی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) خواستی ، خاتوو (مه‌ی‌مونه) به‌ سالا‌ چوو بوو ، ئیتر خۆینه‌ری به‌رێز هه‌یج شوینه‌وارێک بۆ حه‌ز و ئاره‌زوو له‌م جو‌ره‌ هه‌وسه‌رگیری یه‌ دابه‌دی ئه‌که‌یت ؟

به‌لکو ئه‌مه‌ گه‌وره‌یی و به‌زه‌یی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نیشان ئه‌دات له‌لایه‌ک و له‌لایه‌کی تریشه‌وه‌ سیاسه‌ت و لی‌زانی و زیره‌کی ئه‌و نیشان ئه‌دات ...

خۆ ئه‌گه‌ر پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌یج شوینه‌وارێک یان نیشانه‌یه‌کی بۆ حه‌زو ئاره‌زو هه‌بوایه‌ له‌ هه‌وسه‌رگیری یه‌کانیدا که‌ هه‌موویان بی‌وه‌ژن بوون بی‌جگه‌ له‌ (عا‌شه) ، ئه‌وا ده‌چوو کچانی هاوته‌مه‌نی خۆی ماره‌ ئه‌کرد وه‌ هه‌موانیش به‌ ئاواتی ئه‌وه‌ بوون که‌ خه‌زمایه‌تی له‌گه‌ڵ ئه‌و زاته‌ خۆشه‌ویست و له‌ د‌لا‌ جی‌گیر و به‌رێزه‌دا بکه‌ن ، به‌لام ئه‌و زۆر له‌وه‌ بال‌آ‌تره‌ که‌ بانگه‌وازی حه‌ز و ئاره‌زوو وه‌لام‌بداته‌وه‌ هه‌زار جار حاشا بۆ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و هه‌موو م‌ر‌و‌قا‌یه‌تی و لو‌تکه‌ی ره‌وشت و پیاوه‌تی .. له‌و قسه‌ پوچ و بی‌ب‌ه‌مایانه‌ی دو‌ژ‌م‌ن‌انی ئی‌سه‌لام ده‌یده‌ن به‌ گو‌یی‌ خه‌ل‌کی‌دا .. به‌راستی ئه‌و زاتیکی پارێزراو و (معصوم) له‌ هه‌موو گونا‌ه‌ی‌ک ^٢ .

^١ - طبقات / ابن سعد (٨ / ١٣٢)

^٢ - زوجات النبي المطهرات (٨١ ، ٨٢)

" خاتوو (میمونه) (ﷺ) له‌به‌ره‌ی جه‌نگدا !! "

خانمی به‌رپژ مه‌یمونه ش (ﷺ) له‌ جه‌نگدا به‌شداری کرد تاوه‌کو شه‌یش به‌شی خوی بیچ‌ری له‌ خه‌بات له‌ پیناوی خوادا ، کاتی که خیزانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بوو !! مه‌گهر خوای گه‌وره نا فه‌رموویت که : ﴿ ... وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِلِينَ آخِرًا عَظِيمًا ﴾ سورة النساء ، آیه (۹۵) .

واته : خوا فه‌زل و پیز و پاداشتی گه‌وره و بی سنووری شه‌و تیکۆشه‌ره موحاهیدانه‌ی داوه به‌سه‌ر شه‌و دانیش‌توانه‌دا (که نه‌چوون بۆ شه‌ر) .

که‌واته شه‌و پیویستی به‌و پاداشته مه‌زنه هه‌یه !!

له‌ غه‌زه‌ی (تبوک) دا خاتوو (میمونه) له‌ ریزی خه‌باتکاراندا بوو ، تیماری برینداره‌کانی شه‌کرد و دلنه‌ماوی نه‌خۆشه‌کانی شه‌کردن و له‌ پیناوی خوادا باشترین خه‌باتی شه‌کرد .

وتراوه که شه‌و (ﷺ) یه‌که‌م ئافره‌ت بووه تیپیکی له‌ ئافره‌تان پیکه‌وه ناوه بۆ به‌ده‌مه‌وه چوونی برینداران و هه‌لسان به‌ شه‌رکی خه‌باتکاران له‌ مه‌یدانی شه‌رپدا ، شه‌وه بوو له‌ میانه‌ی خه‌باتیدا به‌ تیریک له‌ تیره‌کانی دوژمن پیکرا له‌ کاتی‌کدا ئاوی بۆ برینداره‌کان ده‌گواسته‌وه ، و شه‌گه‌ر سوژی خودا نه‌بوايه ، ده‌یکۆشت .

" وه‌فاتی "

پاش شه‌وه‌ی خاتوو (مه‌یمونه) له‌ پێپه‌ر سه‌مه‌کانی (ه‌ج) بوویه‌وه له‌ ئیحرامدا سه‌ری تاشی ، و کاتی وه‌فاتی کرد تازه مووی سه‌ری هاتبوونه‌وه ^۱ ، له‌ (یه‌زیدی کوپی

^۱ - دانه‌پاله‌کی (صحیح) ه / ابن سعد ده‌ری مه‌تاوه (۸ / ۱۲۸) له‌ یه‌زیدی کوپی شه‌حه‌مه‌ده‌ی ارنووط ده‌لّیت : له‌وانه‌یه میمونه (ﷺ) شه‌وه‌ی پێ نه‌گه‌یشتی که نابێ ئافره‌ت له‌ (ه‌ج) دا سه‌ری بتاشیت ، به‌لکو کورتی ده‌کاته‌وه .. ابو داود (۱۹۴۸) له‌ فه‌رمووده‌ی (ابن عباس) ده‌ره‌ینانی کربوه (که ئافره‌تان شه‌وه‌یان له‌ سه‌ر نی به‌ که سه‌ریان بتاشن ، به‌لکو شه‌وه‌یان له‌ سه‌ر که قژیان کورت که‌نه‌وه) (حافظ) یش له‌ (التاخیص) دا ئیسناده‌کی به‌ (حسن) داناوه (۴ / ۲۶۱) سیر (۲ / ۲۴۲) . په‌راویز

نہصم (ہوہ ، دہلّیت : ہر لہ ژیر ٹہو کہ پردہ ناشتمان و سپاردهمان کرد کہ پیغمبرِ خوا (ﷺ) تیایدا گواستیہوہ ، ٹہوہ بوو سہری لہ (حج) تاشیبوو .. من و ابن عباس چوونہ ناو گۆرہکھی^۱ .

لہ (عطاء) ہوہ ، دہلّیت : میمونہ (ﷺ) لہ چۆلہوانیدا وفاتی کرد ، من و (ابن عباس) چوون بہدہمیہوہ ، وتی : ٹہگہر تابوتہکےیتان بہر ز کردہوہ ، مہیہہ ژینن و مہیخینن^۲ .

لہ پیواہےتیکی تر دہاتووہ ابن عباس (ﷺ) فرموویہتی : " لہگہلّیدا میہرہبان بن ، ٹہو دایکتانہ " .

" پیاہہلدان "

خاتوو عائیشہ (ﷺ) پاش وفاتی میمونہ (ﷺ) فرمووی : " ٹہوا مہیمونہ پویشٹ .. واللہ .. لہ ہہموومان لہ خواترس بوو ، وہ لہ ہہموومان زیاتر پھیوہندی خزمایہتی بہ جی ٹہہینا^۳ ! "

^۱ - حاکم دہرہیناوہ ، و دہلّیت : (صحیح الاسناد) ہ و زہہ بیش ہاوپاہ (۴ / ۳۱) .

^۲ - حاکم دہرہیناوہ ، و دہلّیت : (صحیح الاسناد) ہ (۴ / ۳۲) و زہہ بیش ہاوپاہ .

^۳ - جانہ پالہکھی (حسن) ہ / حاکم دہرہینانی پۆ کردوہ (۴ / ۳۲) و ارنووط بہ (حسن) دابناوہ ،

سیر ۲ / ۲۴۴) .

" ۲۴ - نوم وهرقهی کچی حارث (ﷺ) "

" له گه لمان وهرن با سردانی نهو شهید به بکین "

فرموده ی پیروز

کیه ؟

هاوولی پایه برن ، نوم وهرقهی کچی عبدالله ی کوپی حارث ی نه نصاری یه
موسلمان بوو ، بهیعتی دا به پیغمبره ی خوا (ﷺ) .

ابن الجوزی ، ده لیت : (ابن الحصین) به ئیساندیک له نوم وهرقهی کچی عبدالله
ی کوپی حارثه وه هوالی پی داوین که قورثانی کوکروده ته وه (ﷺ) و پیغمبره ی
خوا (ﷺ) فرمانی پی کردوه که ئیمامه تی بو خانواده که ی خو ی بکات وه
بانگیبزیکی هه بوو ، و ئیمامه تی بو خانواده که ی ده کرد .^۱

وه هه ره له وه وه ، له نه کی یه وه له دایکیه وه (نوم وهرقهی کچی عبدالله ی کوپی
حارث ی نه نصاری یه وه : - پیغمبره ی خوا (ﷺ) سردانی نه کرد و به (شهیده)
ناوی نه برد .. وه نهو قورثانی کو ده کرده وه .

پیغمبره ی خوا (ﷺ) کاتی غه زای به در ی نه جامدا ، نوم وهرقه پنی وت :
موله تم بده ، نه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) با له گه لتان بی و تیماری برینداره کانتان بکه م
و به دم نه خو شه کانه وه بم ، به لکو خوا شه هاده تم پی به خشیت . نه ویش فرموی : (إن
الله عزوجل مهد لك الشهاده) .

بنگومان خوی پهرومردگار شه هاده تی پی به خشیویت .. نه وه بوو پیغمبره ی
خوا (ﷺ) فرمانی پی کرد بوو که ئیمامه تی بو بنه ماله که ی بکات .. تا جاریک له
نویژدا که نیزه کیکی و غولامیکی کوشتیان له سرده می جینشینایه تی پیشه وا (عمر) دا
(ﷺ) ، و تراوه که نوم وهرقه که نیزه ک و غولامه که ی خو ی کوشتیان عمریش (ﷺ)

^۱ - فرموده ی (حسن) ، صحیح ی سونه ته کانی (ابی داود) (۵۵۲) و نه لسانی ده لیت : (حسن) ه .

فهرمووی : بهراستی پیغه مبهري خوا (ﷺ) راستی فهرموو که دهیوت : وهرن باسهردانی (الشهيدة) بکهین^۱ ... " پهحمه تی خوا ی لهسهر بیت .

وه له لای (ابی داوود) هاتووه له ئوم وهرهقهوه ، دهلیت : کاتی پیغه مبهري خوا (ﷺ) چوو بوبه در ، پیی وت : ئهی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ، با منیش بیم لهگهلتان بو مهیدانی شهر ، لهوی تیماری بریندرهکان بکهیم ، بهلکو خوا شه هادهتم پیی ببه خشی ، ئهویش فهرمووی : " قري في بيتك ، فإن الله تعالى يرزقك الشهاده " له ماله که ی خوتدا بمینه رهوه ، بی گومان خوا شه هادنت پیی ده به خشی . له بهر ئه وه به (شهید) بانگ دهکرا .

دهلیت : ئه و قورئان خوین بوو ، مؤله تی له پیغه مبهري خوا (ﷺ) وهرگرت که له ماله کهیدا بانگیبژیک دانی و بانگی بو بدات ، دهلیت : که نيزه کیك و غولامیک له ماله کهیدا هه بوو ، جاریک به قوماشیک له لۆکه ده میان گرت هه تا خنکا و پاشان بوی دهرچوون ، که پوژ بوویه وه (عمر ﷺ) ، وتاری بو خه لکه که دا و فهرمووی : هر که س زانیاری له شوینی ئه و دوانه هیه یان بینویه تی ، با بیانیهینیت بۆم ، ئه وه بوو فهرمانی کرد له خاچیان دان ، و بوونه یه که مین له خاچدراو له مه دینه دا^۲ .

^۱ - صفه الصفوه (۲ / ۵۱) .

^۲ - فهرمووده ی (حسن) صحیح سنن ابی داود (۵۵۲) ، ئه لبانی دهلیت : (حسن) .

" ۲۵ - نوم خلاد (ﷺ) "

" له دواى تو نهى پیغمبرى خوا (ﷺ) "

هرچى مهینه تی به ناسانه "

نوم خلاد ، خیزانی هاوړلى پایه بهرز (عمرى کورى جموح)^۱ . " نوم خه لاد (ﷺ) له لگه ل هاوسره کى و کورپه کى و براکیدا چون بو شهرى ثوحود ، و کاتى هرسىکیان شهید بوون نه هاوړله پایه بهرز به سر و شتره که یوه هلیگرتن و بهرو مهینه بهرې کهوت ، و له ریگا عائشه ، (ﷺ) ی پی گه یشت به نوم خلادى فرموو : دیاره که هوالث پییه ، دنگ و باس چیه ؟ نوم خلادیش (ﷺ) فرموو : سه بارهت به پیغمبرى خوا (ﷺ) نهو سوپاس بو پهروردگار سه لامته ، و له دواى نهویش هرچى کاره سات هیه ناسانه ، وه خواى گوره له موسلمانان چند شهیدیکى برده وه بولای خو ، عائشیش (ﷺ) فرموو : نه مانه کی ؟ (هوالى له شهیده کان پرسى) وتى : براکهم و کورپه کهم (خلاد) و هاوسره کهم عمرى کور جموح) ن ، عائشه فرموو : نهى بو کوپیان نه بیت ؟ وتى : بو مهینه و لهو سپارده یان نه کهم ، پاشان و شتره که گیر بو ، نهیتوانى برده وام بى له ری کردندا ، که چى کاتى پووی خوشتره کى و هرگیرا بهرو و مهیدانى جهنگه که خوشتره که به په له رویش ، وه پیغمبرى خوا (ﷺ) لهو مایه وه تا شهیده کانى سپارده کرد ، و پاشان فرموو : (تراقوا فی الجنة : عمر و ابن الجموح و ابنك خلاد ، و اخوك عبدالله) واته : هرسىکیان عمرى کورى جموح و کوره کهت (خلاد) و (عبدالله) ی براشت له به هشت پیکه وهن ..

نوم خلادیش وتى : نهى پیغمبرى خوا (ﷺ) داوا له پهروردگار بکه منیش بکاته هاوړلى نهوان ، نهویش دوعاى بو فرموو .. بهو نه ندره یه ، به پیوهرى هسست کردن به بهر پرسىاریتى و بهرگه گرتنى دمر نه نجامه کانى ، نافرته خه باتکار نارامى له سر نه هلو یست و میخته ته هره گوره یه گرتووه ، وه بوو ته نیشانیك له نیشانه کانى هیز ، و له ناستى بهر پرسىاریتى نیمان دا بوو بهو نارامگرى یه و بهو به یانه

^۱ - باسى ژيانيمان له بهشى پياوانى دهورى پیغمبرى خوا (ﷺ) کرد .

جوانه‌ی وینه‌ی نهو (تحدى) ئیسلامی یه‌ی نیشانی دوژمندا که بووه درکیک له گه‌روویاندا تاوه‌کو واننه‌زانن بهو سه‌رکه‌وتنه چاوه‌ر واننه‌کراو و رڤینه‌ریان موسلمانانیاں له‌ناو بردووه ...

خوینه‌ری به‌پیز له به‌هیزی ئه‌م ده‌روونه ورد به‌ره‌وه ، له جوانی ئه‌م ده‌ربهرینه‌ی ئوم خه‌لاد ورد به‌ره‌وه : (أما رسول الله فصالح) سه‌باره‌ت به پیغه مبرى خوا (ﷺ) نه‌وا سه‌لامه‌ته ...

جا چ سه‌لامه‌تی یه‌ک هه‌یه بو ئوممه‌ت به بی سه‌لامه‌تی سه‌رکرده‌یه‌کی به ئیمانی به‌هیز ، که ئوممه‌تیکی له‌گه‌ل بی‌ت له کاتی نه‌هات و دژواریدا بهو وینه‌یه پشتی بگرن . وه کاتی پیغه مبرى خوا (ﷺ) مژده‌ی نه‌وه‌ی پی دهاد که شه‌هیده‌کانی له به‌هه‌شتدان ، سوژ و شه‌وقی ده‌بزوی بو هاوپییه‌تی یان له به‌هه‌شتدا ، وه‌ک چوون له‌مه‌یدانی جه‌نگدا له‌گه‌لیاندا بوو .

به‌راستی هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ک ئه‌م باوه‌ره پته‌وه‌ی هه‌بی‌ت و ئه‌م پریاره‌ی دابی‌ت .. هه‌رگیز نامری‌ت^۱ . وه به‌ژیانی ئه‌م هاوه‌له‌چاکه‌خوازه ، کتیبه‌که‌مان ته‌واو ده‌بی‌ت .

" وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بِنِعْمَةِ تَمَّ الصَّالِحَات "

^۱ - نحو اسره بلا مشکل د . محمود عماره (۱۹۵ - ۱۹۹) به‌ده‌ستکارییه‌وه .

" كۆنابى "

پاش ئەم كايە پىرۆزە ..

لەگەل پىششەنى پياوچاكانى ئوممەت و ھەلبىزىراوان .. وامان بىنى كە : -

" خىۋى پەرۋەردگار بۇ گەياندنى پەيامەكەي ، لە مەۋقەكان بەرپىزىرتىن نەژاد و لايقىرتىن فىكىر و بۇچوون و پاكىرتىن و بە تواناىرتىنپانى ھەلبىزىردوۋە ، و لە ناۋزىنگەيەكدا پرواندوۋنى كە بە گەۋرە پياوان دەۋرەدراۋە ، بەو جۆرە بىلۋوبوۋنەۋەي بانگەۋازى ئاينى لە پياۋانىكەۋە كە ئەۋە پىلەۋ پاىەيان بىت .. شىتەكە لە جىي خۇيدايە ، چۈنكە كارى گەۋرە ھاۋتاي گەۋرە پياۋان و ئافرىقاتى مەزىنە ...

ۋە ئاساندنى خىۋى پەرۋەردگار بە خەلكى و پىنىشانداىيان بۇ سەر پىنگاي راست و كىرەنەۋەي گىرى دەروۋنى و كۆمەلەيەتى يەكانيان لە شەرىعەتى خۋادا ، ھەموۋ ئەمانە پىۋىستىيان بە كەسانى شايستە ھەيە ، بە بەھرە و ئەھلىيەت نەك بە قىسە .. لەبەر ئەۋەيە ابن مسعود دەلىت : (خەلكى ھالىيان باشە مادەم زانست لە گەۋرەكانيان ۋەرگىن ، خۇ ئەگەر لە بچۈكەكانيان و پياۋ خراپەكانيان زانست ۋەرگىن .. تيا دەچن)

مەبەست لە گەۋرەكان ئەۋانەن كە خاۋەنى لاشەيەكى زل و خاۋەن سامانىكى زۆر و پىشەۋ كارىكى سامناك بن ..

بەلكو گەۋرەكان لە دىدى ئىبنو مسعوددا ئەۋانەن كە خاۋەنى ھىمەتىكى بى سنوور و مافدۇستىكى بالا و عىقەتىكى ديار و بەرچاۋ پرونىەكى راست و دلىكى پاكىن ... بۇي ھەيە لە پىشەۋايان بن بۇي ھەيە لەۋان نەبن ، ۋە بۇي ھەيە دەۋلەمەندىن ، بۇيشى ھەيە نەدارىن .. ۋە ئەۋانە پارە و پىگەشتىكى تىپەپ بوۋە لەلايان و ھەرگىز توخنى بەھا تايبەتەكانيان ناكەۋىت و بە ھىچ شىۋەيەك شوپىن لەسەريان دانانىت ^۱ .

ھاۋەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەو جۆرە بىريان كىردۈتەۋە ، ۋە ھالى ئەم ئوممەتەش باش نايت بەۋە نەبىت كە ھالى پىششەنەكانى باش كىردوۋە . خىۋى پەرۋەردگار يارمەتىمان بدات بۇ شوپىن كەۋتنيان و لە خراپەي (داھىنان - ابتداع) بمانپارىزىت ...

﴿ ... وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

سەدىوسف مەمۇد اۋەزىز

ذوالعقدە ۱۴۱۹ كۆچى ، مارس ۱۹۹۹ م .

ۋەرگىز : ۱۱ / نىسان / ۲۰۰۸ زائىنى

((پیپرست))

لاپہرہ

بابہت

بہشی یہ کہم

- ۷ " چاکہ و فہزئی ہاودلان (رمزای خویان لی بیت) "
- ۱۵ " پیاوانیک لہ دھوری پیغہ مہری خوا (ﷺ) "
- ۱۵ ۱ - نہ بویہ کری صدیق (ﷺ)
- ۳۶ ۲ - عومہری کوری خہ تاب (ﷺ)
- ۶۶ ۳ - عوسمانی کوری عہ فان (ﷺ)
- ۸۰ ۴ - علی کوری نہ بی تالیب (ﷺ)
- ۹۸ ۵ - تہ لحدی کوری عبیداللہ (ﷺ)
- ۹۹ ۶ - زوبیری کوری عہ ووام (ﷺ)
- ۱۱۲ ۷ - نہ بو عوبہ یدہی کوری جہراح (ﷺ)
- ۱۱۸ ۸ - عبدالرحمن ی کوری عوف (ﷺ)
- ۱۲۵ ۹ - سہ عدی کوری نہ بی وہ قاص (ﷺ)
- ۱۳۷ ۱۰ - سہ عیدی کوری زہید (ﷺ)
- ۱۴۳ ۱۱ - حمزہ ی کوری عبدالمطلب (ﷺ)
- ۱۵۴ ۱۲ - بہرائی کوری مالک (ﷺ)
- ۱۵۹ ۱۳ - عبداللہ ی کوری مسعود (ﷺ)
- ۱۷۲ ۱۴ - عبداللہ ی کوری عباس (ﷺ)
- ۱۸۰ ۱۵ - نہ بو دردء (ﷺ)
- ۱۸۶ ۱۶ - قہ تاردی کوری نعمان (ﷺ)
- ۱۸۸ ۱۷ - عامری کوری فہیرہ (ﷺ)
- ۱۹۰ ۱۸ - بلالی کوری رباح (ﷺ)

- ۱۹۴ - عبدالله ی کوری عه مری کوری حرام (ﷺ)
- ۱۹۷ - عه مری کوری جموح (ﷺ)
- ۲۰۱ - نه بو دوجانه (ﷺ)
- ۲۰۵ - مصعبی کوری عمیر (ﷺ)
- ۲۰۹ - جعفری کوری ابی تالیب (ﷺ)
- ۲۲۰ - نه بو ذمري غه فاری (ﷺ)
- ۲۲۸ - عومه یری کوری نه بی وقاص (ﷺ)
- ۲۳۰ - ثابتی کوری ده حداح (ﷺ)
- ۲۳۴ - نه بو ته تحه ی نه نصاری (ﷺ)
- ۲۳۹ - معاذی کوری جبل (ﷺ)
- ۲۴۹ - سه عدی کوری معاذ (ﷺ)
- ۲۵۸ - عوسمانی کوری مظعون (ﷺ)
- ۲۶۳ - حوده یر (ﷺ)
- ۲۶۶ - ابوسه له مه (ﷺ)
- ۲۷۱ - (سالم) مه ولای (ابی حذیفه) (ﷺ)
- ۲۷۴ - ابو حذیفه ی کوری عوتبه (ﷺ)
- ۲۷۸ - ابو سفیانی کوری حارث (ﷺ)
- ۲۸۲ - عه مزاری کوری یاسر (ﷺ)
- ۲۸۸ - سه لانی فارسی (ﷺ)
- ۳۰۰ - عبدالله ذوالجبادین (ﷺ)
- ۳۰۳ - زهیدی کوری حارثه (ﷺ)
- ۳۰۸ - عبدالله ی کوری رواحه (ﷺ)
- ۳۱۲ - خالدی کوری سعید (ﷺ)

- ۳۱۳ - ۴۲ - عه لانی کوری حضرمی (ﷺ)
- ۳۱۶ - ۴۳ - ابوهریره (ﷺ)
- ۳۲۴ - ۴۴ - خباب ی کوری الارت (ﷺ)
- ۳۲۸ - ۴۵ - عبدالله ی کوری عمر (ﷺ)
- ۳۳۸ - ۴۶ - جلیبیب (ﷺ)
- ۳۴۱ - ۴۷ - طفیل ی کوری عه مری دوسی (ﷺ)
- ۳۴۳ - ۴۸ - خبیب ی کوری عدی (ﷺ)
- ۳۴۷ - ۴۹ - زیدی کوری خه تاب (ﷺ)
- ۳۴۹ - ۵۰ - ثابتی کوری قیس (ﷺ)
- ۳۵۳ - ۵۱ - عباسی کوری عبدالمطلب (ﷺ)
- ۳۵۹ - ۵۲ - حارثه ی کوری نعمان (ﷺ)
- ۳۶۱ - ۵۳ - ابو موسای نه شعهری (ﷺ)
- ۳۶۷ - ۵۴ - ابو نه یوی نه نصاری (ﷺ)
- ۳۷۰ - ۵۵ - زهیدی کوری ثابت (ﷺ)
- ۳۷۶ - ۵۶ - نه بوقه تاده ی نه نصاری (ﷺ)
- ۳۸۰ - ۵۷ - عمرانی کوری حصین (ﷺ)
- ۳۸۳ - ۵۸ - جریری کوری عبدالله (ﷺ)
- ۳۸۷ - ۵۹ - ابو نه علبه ی خوشنی (ﷺ)
- ۳۹۰ - ۶۰ - معاویه ی کوری ابی سوفیان (ﷺ)
- ۳۹۷ - ۶۱ - سه عدی کوری عبید (ﷺ)
- ۴۰۰ - ۶۲ - عه مری کوری عاص (ﷺ)
- ۴۰۶ - ۶۳ - محمدی کوری مه سله مه (ﷺ)
- ۴۱۱ - ۶۴ - خالدی کوری وه لید (ﷺ)

- ۴۲۰ - طلیحہی کوری خویلید (ﷺ)
- ۴۲۶ - عکاشہی کوری محسن (ﷺ)
- ۴۳۲ - نہ بو لبابہی کوری عبدالمنذر (ﷺ)
- ۴۳۷ - کعب ی کوری مالک (ﷺ)
- ۴۴۷ - نعمانی کوری مقرر (ﷺ)
- ۴۵۴ - سہ عدی کوری ربیع (ﷺ)
- ۴۶۰ - عبداللہ ی کوری حرافہ (ﷺ)
- ۴۶۵ - خزیمہ ی کوری ثابت (ﷺ)
- ۴۶۷ - عبداللہ ی کوری سلام (ﷺ)
- ۴۷۳ - جہکیم ی کوری حزام (ﷺ)
- ۴۷۷ - عبداللہ ی کوری عہ مری کوری عاص (ﷺ)

بہشی دووہم

- ۴۸۵ "ژیانی نافرہ تانی دہوری پیغہ مہری خوا (ﷺ)
- ۴۸۶ ۱ - خدیجہ ی کچی خویلید (ﷺ)
- ۴۹۴ ۲ - فاتیمہ ی کچی اسد (ﷺ)
- ۴۹۷ ۳ - (فاطمہ) ی کچی پیغہ مہری خوا (ﷺ)
- ۵۰۳ ۴ - نوم عمارہ (ﷺ)
- ۵۰۷ ۵ - نہ سمانی کچی یہ زید (ﷺ)
- ۵۱۱ ۶ - نوم سولہ یم (ﷺ)
- ۵۱۶ ۷ - نوم حہرامی کچی ملحان (ﷺ)

- ۵۱۷ ۸ - (زهینه ب) (ﷺ) ... دایکي نیمانداران
- ۵۲۶ ۹ - نوم چه بییه ... دایکي نیمانداران (ﷺ)
- ۵۲۹ ۱۰ - نوم نه یمه ن (ﷺ)
- ۵۳۱ ۱۱ - چه فسه ی دایکي نیمانداران (ﷺ)
- ۵۳۵ ۱۲ - خاتوو صه فیه ی پوری پیڼه مېهری خوا (ﷺ)
- ۵۳۷ ۱۳ - نه سماني کچی عمیس (ﷺ)
- ۵۳۹ ۱۴ - نه سماني کچی نه بی به کر (ﷺ)
- ۵۴۵ ۱۵ - عانیشه ی دایکي نیمانداران (ﷺ)
- ۵۵۹ ۱۶ - نوم شریک (ﷺ)
- ۵۶۰ ۱۷ - صفیه ی دایکي نیمانداران (ﷺ)
- ۵۶۲ ۱۸ - رقیه (ﷺ) ی کچی پیڼه مېهری خوا (ﷺ)
- ۵۶۳ ۱۹ - نوم کلثوم (ﷺ) ، کچی پیڼه مېهری خوا (ﷺ)
- ۵۶۴ ۲۰ - سمیه کچی خباط (ﷺ)
- ۵۶۵ ۲۱ - جودیریه ی کچی حارث (ﷺ)
- ۵۶۷ ۲۲ - سوده ی کچی زمعه (ﷺ)
- ۵۶۹ ۲۳ - میمونیه ی کچی حارث (ﷺ)
- ۵۷۳ ۲۴ - نوم و مره قه ی کچی حارث (ﷺ)
- ۵۷۵ ۲۵ - نوم خلاد (ﷺ)
- ۵۷۷ " کوټایي "
- ۵۷۸ ((پیرست))

له چاودروائی شلم پورهه ماڻه دا پن

له چاپ و ډيزاين دا...

السراج المنير في ترتيب احاديث (صحيح الجامع الصغير)
التذهيب في أدله (متن الغاية و التقريب)

له وهځيړان دا...

تسهيل فهم شرح الطحاوية

(الف سوال و جواب في شرح العقيدة الطحاوية)

نوسيني: ابن ابي العز الحنفي

ناماده كردنى: د. خالد بن ناصر بن سعيد ال حسين الغامدي

له بلاوكر او مكاڼي كتيبخانه ي وهفايي